

تەسەۋۋۇر كەپتىرىم ئەلقۇد بىلەن بىللە ئانا يۇرتۇمنىڭ ئىللىق
قۇچاقلرىدا سەيلە قىلغاندا سۆيۈملۈك بالىلارنى گۈزەل فانتازىيىلىك
دۇنيادىن بەھرە ئالدۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدىم. بۇ رومانىم ئەنە شۇ
ئىستىكىمنىڭ كىچىككىنە جىلۋىسىدۇر.

— ئاپتوردىن

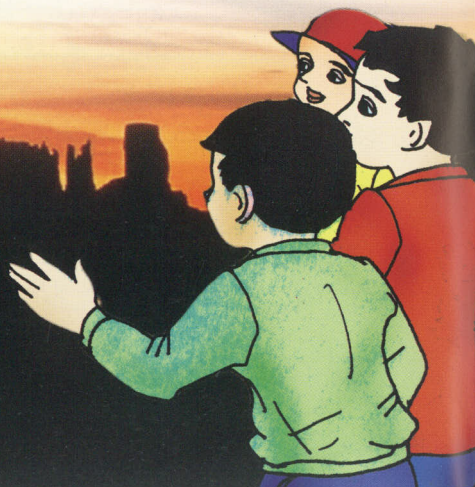
ئەخمەتجان قۇربان سابىرى

ئەلقۇدنىڭ ئانا يۇرتىكى ساياھىتى

(بالىلار رومانى)

ئابدۇلجېلىل تۇران كۈتۈپخانىسى
مكتەبە عبدالجېلىل تۇران
Abdulcelil Turan Kütüphanesi
www.uyghurweb.net

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى

پىلانلىغۇچى: ئالىيە ئابدۇكېرىم
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئالىيە ئابدۇكېرىم
مەسئۇل كوررېكتورى: ئادالەت ياقۇپ
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن
قىستۇرما رەسىم سىزغۇچى: تۇرسۇن ئىسھاق

ئەلقۇدنىڭ ئانا يۇرتتىكى ساياھىتى

(بالىلار رومانى)

ئاپتورى: ئەخمەتجان قۇربان سابىرى

* * *

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 14-ئو، پوچتا نومۇرى: 830046)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى

شىنجاڭ يىبەيفېڭ باسما مۇلازىمىتى چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى

فورماتى: 880mm X 1230mm ، 1/32 ، باسما تاۋىقى: 12.25

2008 - يىل 7 - ئاي 1 - نەشرى

2008 - يىل 11 - ئاي 1 - بېسىلىشى

* * *

ISBN 978 - 7 - 5631 - 2191 - 5

باھاسى: 26.00 يۈەن

مۇندەرىجە

1	1. خاسىيەتلىك تۇمار
8	2. تۇمارنىڭ تۇنجى كارامىتى
14	3. سايرام كۆلى
21	4. سايرامنىڭ ئاستىدا
29	5. ئىلى دەرياسى
38	6. دەريا ئۈستىدە
42	7. بوغدا تاغلىرى ۋە بوغدا كۆلى
48	8. ئويۇن غارى
56	9. ئۈرۈمچىدە
63	10. جەنۇبىي تاغدىكى كېچە
72	11. كارىزدىكى چۈش
81	12. ئەلقۇد ئېيتقان ھېكايە
89	13. قاناس
94	14. ئالتاي تاغلىرى
102	15. جۇڭغار ئويمانلىقىدىكى ئېزىقىش
108	16. دىنوزاۋر دەۋرىدىن قايتىش
115	17. تەڭرىتاغدا
124	18. مۇز ئاستىدىن چىققان مەخلۇق
131	19. ئەلقۇدنىڭ جاسارىتى
137	20. تاغدىكى شادلىق
145	21. ئويۇن
153	22. ئەلقۇدنىڭ شاھ بولغانلىقى
163	23. ئەلقۇد قۇمۇلدا
171	24. مەكتەپتە
180	25. ئالتۇنتاغدىكى چۆچەك

189 شادلىق بايرىمى	26
198 غايىب بولغان گۈلزارلىق	27
206 باغراشتىكى ھېكايە	28
212 باغراشتىكى يېشىل ھويلا	29
219 قومۇش سانغۇنىنىڭ ھېكايىسى	30
227 بايىنبۇلاقتىكى يىغىلىش	31
236 جىن راست بارمىدۇ	32
243 تەكلىماكان	33
251 تەكلىماكاندىكى ئالۋۇن	34
258 تارىم دەرياسى	35
267 لوپنوردىكى ئوتاقنا	36
274 قارا ئۆمۈچۈك	37
282 ياخشىلىق غارى	38
289 مەھەللىدىكى ھېكايە	39
297 قىشلىق تەتلىدىكى ئىشلار	40
304 مېھرىبانلىق	41
310 نورۇز سەيلىسى	42
317 سۇغا چۆمۈلۈش	43
324 قەشقەردە بىر كۈن	44
329 قەشقەرگە قايتا سەپەر	45
336 ئەلقۇد خوتەندە	46

1. خاسىيەتلىك تۇمار

يازلىق تەتىلدە ئۆز مەھەللىسىدە قانغۇدەك ئويناۋاتقان ئەلقۇد-
نىڭ تېخىمۇ كۆپ يەرلەرنى كۆرۈپ باققۇسى ، ئۇ يەرلەردىكى تۈر-
لۈك يېڭىلىقلار بىلەن ئۇچراشقۇسى كېلەتتى . بوۋىسى ھەسەن مۇ-
دىر ئېلىپ بەرگەن ئانا يۇرتنىڭ جۇغراپىيىسىگە ئائىت كىتابلارنى
ئوقۇغانسېرى ئۇنىڭ بۇ گۈزەل ئانا يۇرتنى سەيلە قىلىش ، چۈش-
ىنىش ئارزۇسى كۈچەيدى . ئەلقۇد بوۋىسىدىن ئالغان ئانا يۇرتنىڭ
جۇغراپىيىسىگە ئائىت كىتابلارنى پۈتۈن زېھنى بىلەن ئوقۇيتتى .
ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغلىرى ؛ تۆمۈر ، خانتەڭرى ، بۇغدا چوققىلىرى ؛
باغراش ، سايرام ، بۇغدا كۆللىرى ؛ تارىم ، ئىلى دەرياسى ، تارىم ،
جۇڭغار ئويمانلىقى ؛ خىسلەتكە تولغان ئالتاي ، ئالتۇن تاغلىرى ،
تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى يېڭى ، قەدىمىي ماكان-
لار . . . ئەلقۇدنىڭ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرگۈسى ، ئۇ يەرلەردە-
كى بايلىقلار ھەم گۈزەل مەنزىرىلەر بىلەن تونۇشقۇسى ، ئۇ يەرلەر-
دىكى بالىلار بىلەن ئوينىغۇسى كېلەتتى . تاغىسى ئەكرەمنىڭ ئەل-
قۇدنى باشلاپ ، ئۇ يەرلەرنى ئايلاندۇرۇشقا ۋاقتى يەتمەيتتى . ئۇنىڭ
مىنىبۇسىنىڭ قاتناش دائىرىسى بەلگىلەنگەن بولۇپ ، ئاشۇ چەكلىك
لىنىيىدە كىرا قىلىپ پۇل تاپاتتى . ئەلقۇدنىڭ يېقىن ئەتراپتىكى
ئۆزى تېخى كۆرۈپ باقمىغان مەھەللىلەرگە بېرىپ بولسىمۇ
سەيلە - ساياھەت قىلغۇسى كەلدى . شۇڭا ، ئۇ قىزىلقۇم مەھەللى-
سىگە بارماقچى بولدى . تاغىسى ئەكرەم مىنىبۇسى بىلەن ئۇ يەرگە-
مۇ قاتناپ تۇراتتى . ئۇ يەردە ئەلقۇدنىڭ دادىسى ئەنۋەر ئاكىنىڭ
دوستى ئىدىرس ئاكىنىڭ ئۆيى بار ئىدى . ئۇلار دائىم ئەلقۇدلارنىڭ
ئۆيىگە كېلىپ تۇراتتى . ئىدىرس ئاكىنىڭ ئىلدوس ئىسىملىك
ئوغلى ئەلقۇدنىڭ يېقىن دوستى ئىدى .

— بويۇتۇ، تەتل بولغاندىن كېيىن كاللىسىنى سەگىتىپ ئويناپ كەلسۇن! — دېدى ئەلقۇدنىڭ ئانىسى جەۋھەرگۈل ھەدە مۇلايىملىق بىلەن .

ئەلقۇدنى تاغىسى ئەكرەم قىزىلقۇمغا — ئىلدوسلارنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى . تەتىلدە زېرىكىپ ئولتۇرغان ئىلدوسمۇ ئەلقۇدنىڭ كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولدى .

قىزىلقۇم قۇم بارخانلىرى بىلەن ئورالغان بوستانلىق مەھەللە ئىدى . قۇملۇقلار ئارىسىدا بۇنداق گۈزەل ، يېشىل مەھەللىنىڭ بارلىقىغا ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسىمۇ كەلمەيتتى . مەھەللىنىڭ ئەتراپى تۈرلۈك ئىھاتە ئورمانلىرى بىلەن قورشالغاندىن باشقا ، مەھەللىدىكى باغلار ئۇنى تېخىمۇ گۈزەل تۈسكە كىرگۈزگەنىدى . ئىلدوس ئەلقۇدنى ئاشۇ باغلاردىكى تۈرلۈك مېۋىلەرگە ئېغىز تەگكۈزدى . بۇ يەردە كى باغلارنىڭ قورۇ تاملىرى يوق بولۇپ ، ئىگىسىنىڭ كىملىكىنى بىلگىلى بولمايتتى . سەيلىدىن كېيىن ئىلدوس ئەلقۇدنى ئېلىپ قۇم بارخانلىرى ئارىسىغا كىردى . قۇم بارخانلىرى يۇلغۇن ، چاكاندا ، يانتاق ، سۆكسۆك قاتارلىق چاتقاللار بىلەن ئورالغان بولۇپ ئۆزگەچە تۈس ئالغانىدى . بۇ قۇملۇقنىڭ بىر ئۇچى يېشىل ئېتىزلىقلارغا ئايلىنىپ ئىلى دەرياسى بىلەن تۇتاشتى .

— ئەنە ئاۋۇ ئىلى دەرياسى ، — دېدى ئىلدوس پارقىراق لېنتىدەك سوزۇلۇپ ياتقان ئېقىننى كۆرسىتىپ ، — دەريانىڭ قارشى قىرغىقى چاپچال ناھىيىسى . كۆردۈڭمۇ ، ئاۋۇ كۆۋرۈك تېخى يېقىندىلا پۈتۈپ ، بىزگە چاپچال ناھىيىسى ۋە غۇلجا شەھىرىدىن يېقىنلاشتۇردى .

ئەلقۇدنىڭ بۇ يەردىكى ئورمانلىقلار ئارىسىدا ئوينىغۇسى بار ئىدى . بىراق ، ئىلدوس ئۆيدىكىلەر ئىزدەپ قالمىسۇن ، ئۆيگە كېتەيلى دېگەچكە ، ئامالسىز قايتىپ كەلدى .

ئەلقۇد قۇملۇقتىكى ئاشۇ ئورمانلىقلارغا قانىمىغانىدى . ئۇنىڭ ئورمانلىقلارغا تۇتاشقان تەبىئىي توغراقلىقلارنى سەيلە قىلغۇسى كېلەتتى . . .

ئەلقۇد بۈگۈن سەھەر ئورنىدىن تۇردى . ئىلدوس يوتقانى بىر
چەتكە تېپىۋېتىپ ئۇخلاۋاتاتتى . ئىلدوسنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ تېخى
تۇرمىغانىدى . ئەلقۇد كىيىملىرىنى كىيىپ ، پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەس-
سەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . ئۇ ، مەھەللىدىن چىقىپ يۇلغۇن
بىلەن قاپلانغان ئېگىز قۇم دۆۋىسى ئۈستىگە چىقتى . مەھەللىدىن
خورازلارنىڭ سوزۇپ - سوزۇپ چېلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى .
ئۆيلەرنىڭ تۇرخۇنلىرىدىن چىققان ئىس مەھەللە ئاسمىدا ئاقۇچ ،
كۆكۈچ تۇمان پەيدا قىلغانىدى . ھويلىلاردا بەزى ئاياللار كالا سېغى-
ۋاتاتتى . سەھەرچى كېلىنلەر ھويلىلارنى سۈپۈرۈپ سۇ سېپىۋاتات-
تى . ئەلقۇد قىزىلقۇم مەھەللىسىنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن ھۇ-
زۇرلانغاندىن كېيىن ، بىر - بىرىگە تۇتىشىپ تۇرىدىغان ئورمانلىققا
كىرىپ كەتتى . ئەلقۇد قۇشلارنىڭ ناۋاسىغا قۇلاق سالغاچ تەبىئىي
توغراقلىقلار ئارىسىغا كەلدى . توغراقلارنى يېقىن دوستلىرى بىلەن
كۆرۈشكەندەك بىر - بىرلەپ قۇچاقلاپ قويدى . ئۇ توغراقلىقنى
يېرىم سائەت ئايلانغاندىن كېيىن ، يوغان توغراققا يۆلىنىپ ئارام
ئېلىپ ئولتۇرغاندا كۆزلىرىگە ئۇيقۇ ئولاشتى

— ئەلقۇد ، ھەي ئەلقۇد ! بۇ يەردە ئولتۇرۇپ قاپسەنغۇ ، چار-
چاپ قاپسەندە . . . — ئەلقۇد چۆچۈپ ئەتراپقا قارىدى . ھازىرقى
ئاۋاز خۇددى ئەلقۇدنىڭ بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايت-
تى . ئەلقۇد ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا قاراپ ھېچكىمنى كۆرەلمى-
دى . قۇلىقىمغا شۇنداق ئاڭلىنىپ كەتكەن ئوخشايدۇ ، دەپ قۇلاق-
لىرىنى ئۇۋۇلاپ باقتى .

— ھەي ئەلقۇد ، مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن ! ئۈچ قېتىم
سالام قىلساممۇ بىر قېتىم ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام دەپ جاۋاب بەرمى-
دىغۇ؟ — ئەمدى ئەلقۇد ئالدىدىكى بېشىغا ئاق سەللە ئوراپ ،
ئۈستىگە ئاق تون كىيگەن ، ئاق ساقاللىق ، چىرايىدىن نۇر يېغىپ
تۇرغان بوۋاينى كۆردى . بوۋاي جۇلالىق ئاق نۇر ئىچىدە ئىدى .
— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ، بوۋا ، بايا ئاڭلىماي قاپتىمەن ، سىز-
نىمۇ ئەمدى كۆرۈشۈم ، بولمىسا سىزگە سالام قىلاتتىم ، — ئەلقۇد

ئالدىدىكى بوۋاينىڭ نەدىن پەيدا بولغانلىقىنى بىلەلمەي ھودۇقۇپ قالدى ، — ھۆرمەتلىك بوۋا ، سىز نەدىن كەلدىڭىز ؟ — ئەلقۇد تاق سەھەردە ئۇچراپ قالغان بۇ بوۋاينىڭ جىن - شاپاتۇن بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتاتتى .

— مېنىڭ نەدىن كېلىشىم ئانچە مۇھىم ئەمەس ، مەن ھەممىلا يەردە بار ، مەن سېنىڭدەك ئاق كۆڭۈل ، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى ، مەكتەپتە تىرىشىپ ئۆگىنىشنى ياخشى كۆرىدىغان بالىلارغا ياردەم قىلىمەن . مەن راست گەپ قىلىدىغان ، سەمىمىي بالا ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن . شۇڭا ، ساڭا ياردەم قىلغىلى كەلدىم . سېنىڭ قانداق ئارزۇيۇڭ بار ؟ ماڭا دېگىن ، ئارزۇيۇڭغا يەتكۈزىمەن ، — ئەلقۇد بوۋاينىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمەيۋاتقانداك كۆزلىرىنى چىمىچىقلاقتىنچە تۇرۇپ قالدى . — سېنىڭ قانداق ئارزۇيۇڭ بار ؟ مەن پەقەت بىرلا ئارزۇيۇڭغا يەتكۈزىمەن . ئوبدان ئويلىنىپ ئەڭ مۇھىم ئارزۇيۇڭنى دېگىن !

بوۋاينىڭ ئاۋازى يېقىملىق ۋە جاراڭلىق ئىدى . ئەلقۇدنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى كۆپ بولغاچقا ، قايسى ئارزۇسىنى دېيىشنى بىلەلمەي بىردەم تۇرۇپ قالدى - دە ، نېمىنىدۇر ئېسىگە ئالغانداك تېز جاۋاب بەردى :

— مېنىڭ مۇشۇ ئانا يۇرتىمىزنىڭ ھەممە يەرلىرىنى ساياھەت قىلغۇم بار ئىدى . ئۇ يەرلەرگە بارماق بەك تەسكەن . شۇڭا ئانا يۇرتتىكى ساياھىتىمنى ئاسانلاشتۇرىدىغان بىر نەرسە بولسا بولاتتى بىراق ، مەن سىز دېگەندەك ئۇنچىۋالا ئاق كۆڭۈل ، سەمىمىيۇ ئەمەس ، مېنىڭمۇ نۇرغۇن يېتەرسىزلىكلىرىم بار . شۇڭا ياردەمىڭىزنى قوبۇل قىلىشقا ئانچە لايىق ئەمەستەك تۇرىمەن

بوۋاي خىرىلداپ كۈلدى . ئەلقۇد شوخلۇقىنى يوقىتىپ ، يا - ۋاشلاپ قالغانىدى . بوۋاي گېپىنى داۋاملاشتۇردى :

— سېنىڭ مۇشۇ گەپنى قىلغانلىقىڭمۇ ئاق كۆڭۈل ، سەمىمىي بالا ئىكەنلىكىڭنىڭ ئىسپاتى . ھەرقانداق ئادەمدە كەمچىلىك بولىدۇ .

دۇ، بىراق ئۆزىنىڭ يېتەرسىزلىكلىرىنى ساڭا ئوخشاش ئېتىراپ قىلىدىغانلار ئاز. مەن ساڭا ئانا يۇرتنى سەيلە قىلىشىڭنى ئاسانلاشتۇرىدىغان بىر سوۋغات بەرمەكچىمەن، — شۇ چاغدا بوۋاينىڭ قولىدا نۇر چېچىپ تۇرغان تۇمار پەيدا بولدى. تۇمارنىڭ يېمىمۇ ئالماستەك جۇلالىنىپ تۇراتتى، — بۇ سېنىڭ ئانا يۇرتۇڭدىكى سەن ئىسمىنى ئاڭلىغان، كۆرۈپ باقمىغان يەرلەرگە بېرىشىڭنى ئاسانلاشتۇرىدۇ ھەمدە ئاق كۆڭۈللۈك، سەمىمىيلىك بىلەن قىلغان ئىشلىرىڭغا ياردەم بېرىدۇ. كۆڭلۈڭدە سەمىمىيەتسىزلىك، يالغانچىلىق، ھەسەتخورلۇق قاتارلىق ئىللەتلەر باش كۆتۈرسە، ئۇ ئۆزدىكى خاسىيەتنى يوقىتىدۇ. قەلبىڭدىكى پەزىلەتلەر كۆپەيگەنسېرى ئۇنىڭ سېھرىي كۈچىمۇ ئاشىدۇ. سەن بۇ تۇمارنى قولۇڭغا ئالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ سىرىنى ھېچكىمگە دېمەيسەن، بولمىسا تۇمار ساڭا ياردەم قىلالمايدۇ.

ئەلقۇد بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ خۇشال بولغان بولسىمۇ، بوۋاينىڭ تۇمارنىڭ سىرىنى ھېچكىمگە دېمەيسەن دېگەن گېپى ئۇنى ئارىسالىدى قىلىپ قويدى. شۇڭا ئۇ، بوۋاي نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىمنى بىلىدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭدىن سورىدى:

— بوۋا، بوۋا، مەن بۇ تۇمارنىڭ سىرىنى بىلال بىلەن زىلال دېگەن ئىككى دوستۇمغا دېسەم بولارمۇ؟ مەن ئۇلاردىن ھەرقانداق سىرىمنى يوشۇرماي كەلگەندىم. شۇڭا بۇ تۇماردىن ئاشۇ ئىككى دوستۇم بىلەن بىللە پايدىلانسام بولارمۇ؟ — بوۋاي يەنە كۈلدى:

— زىلال بىلەن بىلالغا نۇرغۇن سىرلىرىڭنى دېگىنىڭ راست، بىراق، ھەرقانداق سىرىمنى يوشۇرماي كەلدىم دېگىنىڭ يالغان. دەپ باق، سېنىڭ ھازىرمۇ ئاپاڭ بىلەن داداڭغىمۇ دېمەيدىغان نۇرغۇن سىرلىرىڭ بار، شۇنداقمۇ؟ — ئەلقۇد خىجىل بولغاندەك تىرىنقىنى تاتىلىدى، — بىراق، مۇشۇ گېپىڭدىن شەخسىيەتسىزلىك كىڭنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ، سەن خاسىيەتلىك تۇمارغا ئېرىشىش ئالدىدىمۇ يېقىن دوستلىرىڭنى ئويلاۋاتىسەن، مانا بۇ ياخشى بالىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك پەزىلەت، مەن مۇشۇ پەزىلىتىڭ ئۈچۈن بول.

سىمۇ بۇ تۇمارنى ساڭا بېرىمەن... ئاشۇ ئىككى دوستۇڭدىن باشقىلارغا تۇمارنىڭ خاسىيىتىنى دېمە، بولامدۇ؟
— بولىدۇ، بولىدۇ، ئۇلاردىن باشقا ھېچكىمگە دېمەيمەن.
— ئۇلارغىمۇ تۇمارنىڭ سىرىنى ساقلاش ھەققىدە گەپ قىلد-
شىڭ كېرەك.

— ماقۇل، — ئەلقۇدنىڭ ئاۋازى ھاياجاندىن تىترەپ كەتتى.
بوۋاي نۇر ئىچىدە يوقاپ كەتتى. ھېلىقى تۇمار ئەلقۇدنىڭ قولىدا
جۇلالىنىپ تۇراتتى.

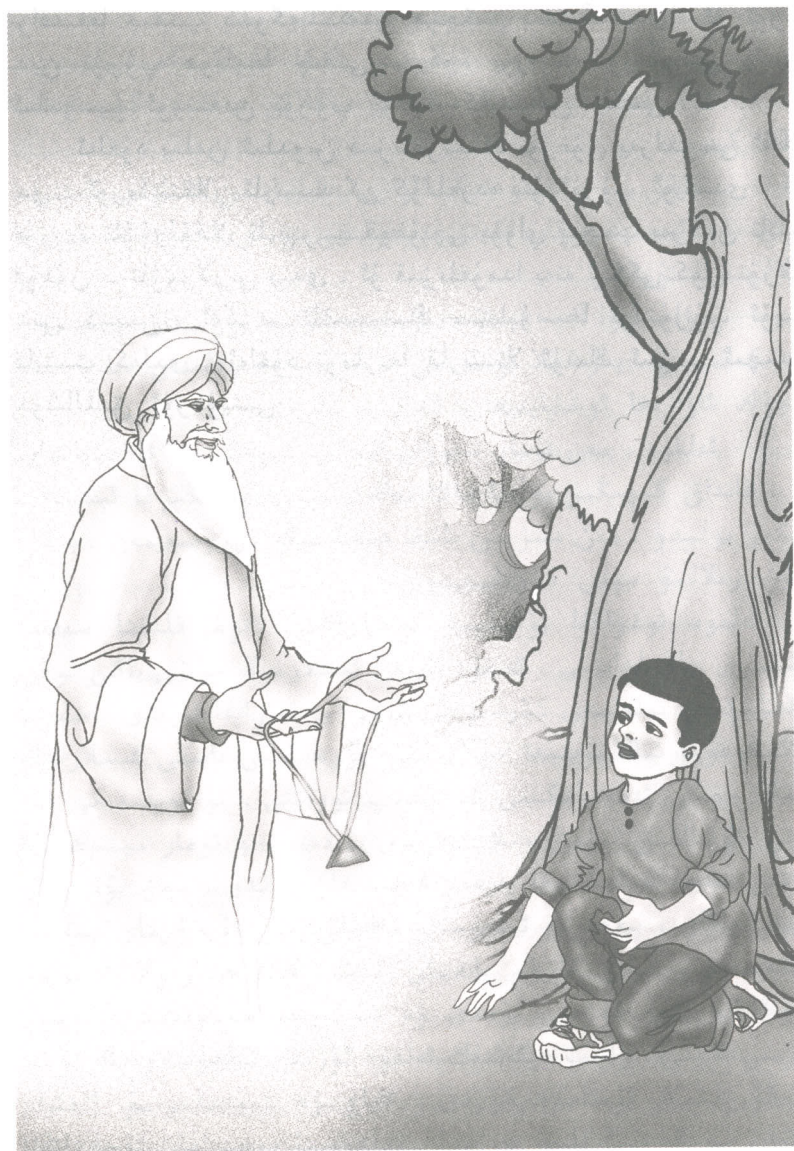
— بوۋا، بوۋا! — ئەلقۇد بىرنەچچە قېتىم توۋلىغان بولسىمۇ،
سادا كەلمىدى. بىردىنلا تۇماردىن ئەلقۇدنىڭ سىڭلىسى دىلرابانىڭ
چۈچۈك ئاۋازىغا ئوخشايدىغان ئاۋاز چىقتى:

— ئەلقۇد، مەن تۇمار، بوۋام ئەمدى گېپىڭىزنى ئاڭلىيالمى-
دۇ، قانداق گېپىڭىز بولسا ماڭا دەڭ، مېنى بوينىڭىزغا ئېسىۋال-
سىڭىز بولىدۇ، مەن سىزدىن باشقا ھېچكىمگە كۆرۈنمەيمەن. بىلال
بىلەن زىلالمۇ مېنى كۆرەلمەيدۇ...

ئەلقۇد توغراققا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. توغراقلىقتا سەھەر
قۇشلىرى چاڭلىدايتتى. ئەلقۇد بايقى ئىشلارنىڭ چۈشى ياكى ئوڭى
ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئەتراپقا قارىدى. خاسە-
يەتلىك تۇمارنىڭ بوينىدا جۇلالىنىپ تۇرغانلىقى بايقى ئىشلارنىڭ
ئۇنىڭ چۈشى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئۇ بوينىدىكى تۈ-
مارنى خۇشاللىق بىلەن سىلاپ قويدى — دە، «بۇ تۇمار مېنىڭ ئانا
يۇرتى سەيلە قىلىشىمغا ياردەم قىلىدىغان بولدى، مەن بۇنى بىر
سىناپ باقاي، سەھەردە ئىلدوسلارنىڭ ئۆيىدىن تۇيدۇرماي چىقىپ
كەتكەندىم. مېنى ئۆزۈم ياتقان ئورۇنغا ھازىرلا ئاپىرىپ
قويۇڭ!» دەپ كۆزىنى يۈمدى ۋە بىرنەچچە سېكۇنتتىن كېيىن
كۆزىنى ئاچتى. راست دېگەندەك ئەلقۇد ئۆزىنى ئىلدوسلارنىڭ ئۆيىدە
دە كۆرپىنىڭ ئۈستىدە كۆردى. ئاياغ ۋە كىيىملىرىمۇ ئاخشام
سالغان يېرىگە سېلىقلىق تۇراتتى. ئىلدوسمۇ بەخىرامان ئۇخلاۋاتاتە-
تى. ئىلدوسنىڭ ئاپىسى بېلىقىز ھەدە ھويلىلارنى سۇپۇرۇۋاتاتتى.

ئىدرىس ئاكا توخۇ ، غازلارغا دان بېرىۋاتاتتى . ئەلقۇدنىڭ بايا توغ-
راقلىققا چىقىپ كىرگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمىگەنىدى . ئۇ ئورنىدىن
تۇرۇپ ھويلىغا چىقتى - دە ، يۈز - كۆزلىرىنى يۇدى ،
ئىلدوسمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ كەينىدىن چىقتى . . .
ئەلقۇد بىلەن ئىلدوس قىزىلقۇمنىڭ نۇرغۇن يەرلىرىنى ئايلان-
دى . ئورمانلىقلار ئارىسىدىكى كۆللەردە سۇ ئۈزۈپ ئوينىدى . قو-
غۇن - تاۋۇزلۇقلارغا بېرىپ قوغۇنچى بوۋاي پىچىپ بەرگەن تاتلىق
قوغۇن - تاۋۇزلارنى يېدى . ئۇ قىزىلقۇمدا يەنە ئىككى كۈن تۇرغان-
دىن كېيىن ، ئەكرەم تاغىسىنىڭ مەنبۇسىغا ئولتۇرۇپ ئۆيىگە
قايتىپ كەلدى . ئەلقۇد تۇمارغا قارىسلا ئۇنىڭ ئىچ - ئىچىدىن
خۇشاللىق ئۇرغۇيتتى .

2. تۇمارنىڭ تۇنجى كارامىتى

ئەلقۇد مەھەللىگە قايتىپ كېلىپ خۇشاللىقىدا نېمە قىلارنى بىلەلمەي يۈردى. ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپلا تۇمارنى سىلاپ قوياتتى. «مېنىڭ خاسىيەتلىك تۇمارىم بار» دەپ ھەممە ئادەمگە دېگۈسى، تۇمارنىڭ تۈرلۈك خاسىيەتلىرىنى كۆز - كۆز قىلغۇسى كېلەتتى. بىراق، نۇرلۇق بوۋاينىڭ گەپلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ جىمىپ قالاتتى. ھېلىمۇ ياخشى بىلال بىلەن زىلالغا بۇ تۇمارنىڭ سىرىنى دېسە بولىدىغانلىقى ھەققىدە روخسەت ئېلىۋالغىنى. ئەلقۇد: ھەسەن بولۇپ، ۋامغا دېسەم بولامدۇ دەپ ئەجەب سورىۋالماپتىمەن، تۇمارنىڭ سىرىنى ھەسەن بوۋامغا دېگىلى بولغان بولسا قانداق ياخشى بولاتتى - ھە؟ - دەپ ئويلىدى، - بۇ گەپنى تۇماردىن سوراپ باقاي. بۇ تۇمارمۇ گەپ قىلالايدۇ ئەمەسمۇ، تۇمارىمنىڭ ئاۋازى سىڭلىم دىل - رابانىڭ ئاۋازىغا بەك ئوخشايدىكەن. ئەلقۇد شۇنداق خىياللار بىلەن كەچ بولۇپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلەلمىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن خىيالى تۇماردا بولغاچقا، دوستلىرى بىلال ۋە زىلال بىلەن كۆرۈشكەن بولسىمۇ، تۈزۈك پاراڭلاشمىدى. ئۇلارنىڭ «ئىككى كۈندىن بېرى نەگە باردىڭ؟ ئاڭلىساق قىزىلقۇمغا بېرىپسەن، ئۇ يەردە قانداق ئويۇنلارنى ئوينىدىڭلار» دېگەن سوئالغا ئاغزىنىڭ ئۈچىدىلا جاۋاب بېرىپ قويدى. بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ ئۆزلىرىگە قىزغىن مۇئامىلە قىلمايۋاتقانلىقىدىن خاپا بولدى.

— ھەي، سەن قىزىلقۇمغا بېرىپ كېلىپلا ئۆزگىرىپ قاپسەن - غۇ، خۇددى يوغان بىر يەرگە بارغاندەك، ئۆزۈڭچە بىزنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ كەتكەن ئوخشىماسەن. زىلال، ماڭە كېتەيلى، بۇ ئۆزى يالغۇز ئوينىسۇن! - بىلال زىلالنى ئېلىپ كەتمەكچى بولدى. شۇ چاغدىلا ئەلقۇد ئۇلارغا ئوبدانراق مۇئامىلە قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ:

— ھەي ، بىلال ، قىزىق ئىكەنسەنغۇ ، مەجەزىم يوق ، ئىسسىق ئۆتۈپ قالغان ئوخشايدۇ ، قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي تۇرسام ئە . جەب خاپا بولۇپ كەتتىڭلار ، — دېدى .

— ھە ، مۇنداق دېمەسمەن ، گەپ قىلماي تۇرۇۋالساڭ نېمە بولىدىكەن دەپتىمەن ، — بىلال پەسكويغا چۈشۈپ ئەلقۇدنىڭ ھويلەسى ئالدىدىكى كۆتەككە كېلىپ ئولتۇردى .

زىلال خۇددى چوڭ ئادەملەردەك ئەلقۇدنىڭ بېشىنى تۇتۇپ بېقىپ :

— بېشىڭغۇ قىزىغاندەك ئەمەس ، بىزنىڭ ئۆيدە تاۋۇز بار ، ئەكەلەيمۇ ، دادامنىڭ دېيىشىچە تاۋۇز ئىسسىقنى ياندۇرىدىكەن ، — دېدى .

— تاۋۇز كىمنىڭ ئۆيىدە يوق ، داداڭ بىر تاۋۇز تېرىپ قاپتىكەن يوغان بىر نېمەڭ باردەك كەچكىچە تاۋۇزنىڭ گېپىنى قىلىدىغان بولۇپسەن ، — بىلال ئۆزىچە شۇنداق دەپ قويدى .

— ھە راست ، مەن سىلەرگە قىزىلقۇمدىن تاۋۇز ئالغۇچ كەلگەندىم . مېڭىڭلار ھويلغا كىرەيلى ، — ئەلقۇد بىلالنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى ، — قىزىلقۇمنىڭ تاۋۇزى بەك تاتلىق بولىدىكەن .

بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ كەينىدىن ھويلغا كىردى . ئەلقۇد چايخانىدىكى سۇپىنىڭ ئۈستىگە شىرنەنى قويغاندىن كېيىن ئۆيىدىن يوغان بىر تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ چىقىپ پىچتى .

تاۋۇز ناھايىتى تاتلىق بولۇپ ، ئۇرۇقى ئاز ئىدى . تاۋۇز بىلال بىلەن زىلالغا تېتىپ كەتكەچكە بايىقى خاپىلىقلىرىمۇ يوقاپ كەتتى . بىلال زىلالنى تېرىكتۈرمەكچى بولۇپ ئاغزىنى چىكىلىدىتىپ تۇرۇپ سۆزلەپ كەتتى :

— پاھ ، تاۋۇز دېگەن مانا مۇنداق بولمامدۇ ، بىزنىڭ مۇشۇ مەھەللىدە تاۋۇز تېرىۋاتقانلارنىڭ تاۋۇزىنى ، تاۋۇز دېگىلى بولامدۇ ؟ شۇنداق لاۋزا تاۋۇزنى قىممەت ساتىدىكەن تېخى . . .

— كىم قىممەت سېتىپتۇ ؟ — زىلال بىلالنىڭ نېمە مەقسەتتە گەپ قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى .

— مەن سېنىڭ داداڭنى دېدىممۇ ؟ !

— دۇدامنى دېمەي كىمنى دېدىڭ ؟

ئۇلار چۈجە خورازلار دەك ياقىلىشىپ مۇشتىلىشىپ قالغىلى تاس قالدى . ئەلقۇد ئاجرىتىۋالغان بولسا بەلكىم ئۇلار بىر - بىرىنىڭ ئېغىز - بۇرىنى قان قىلغان بولاتتى .

بىلال بىلەن زىلالنىڭ ھەر ئىككىسى ئەلقۇدنىڭ يېقىن دوستى بولسىمۇ ، بەزى چاغلاردا ئەرزمەس ئىشلار ئۈچۈن تالىشىپ مۇشت - لىشىپ كېتەتتى . يەنە بەزى چاغلاردا قوشماق ئاكا - ئۇكىلار دەك بىر - بىرىدىن ئايرىلماي ئىناق - ئېجىل بولۇپ كېتەتتى . شۇڭا ، ئەلقۇد بۈگۈنمۇ ئۇلارغا بىرمۇنچە نەسىھەت قىلدى .

— بىز بىر مەھەللىدىكى ، بىر سىنىپتىكى يېقىن دوستلار تۇرۇپ ، مۇشۇنداق كىچىك ئىشلار ئۈچۈن جېدەللىشىپ ، مۇشتلە - شىپ يۈرسەك خەق نېمە دەيدۇ ، مەن سىلەرگە سىلەر ئاڭلاپ باقمىغان ، ئاڭلىساڭلارمۇ ئانچە ئىشەنمەيدىغان بىر گەپنى دەپ بېرىدەن . بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەندىنمۇ بەك خۇشال بولۇپ كېتىسىلەر . — بىزنى خۇشال قىلىدىغان قانداق گەپتى ئۇ ؟ ھازىرلا دېگىنە ! — بىلال بىلەن زىلال سوقۇشۇپ قالغانلىقىنى ئۇنتۇپ ئەلقۇدتىن سورىدى .

— تېخى ۋاقتى ئەمەس ، — دېدى ئەلقۇد ئۇلارنىڭ ئەپلىشىپ قالغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ ، — مەن بۇ گەپنى چوقۇم سىلەرگە دەيمەن . لېكىن ، سىلەر بۈگۈن ماڭا بۇنىڭدىن كېيىن ئورۇنسز ئىشلار ئۈچۈن جېدەللەشمەيمىز دەپ ۋەدە بېرىشىڭلار كېرەك . ئەلقۇدنىڭ يالغان گەپ قىلمايدىغانلىقىنى بىلىدىغان بىلال بىلەن زىلال ئۆزلىرىگە ئەلقۇدنىڭ پايدىلىق بىر گەپنى يەتكۈزىدىغانلىقىغا ئىشەندى . شۇڭا ، ئۇلار ئەلقۇدقا «بۇنىڭدىن كېيىن جېدەل - لەشمەيمىز ، ئۇرۇشمايمىز» دەپ ۋەدە بەردى .

بىلال بىلەن زىلال ئۆيگە كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ئەلقۇدنىڭ تالاغا چىققۇسى كەلمىدى . ئۇنىڭ خىيالىنى تۇمار ئىگىلىۋالغانىدى . ئۇ راستتىنلا مەجىزى يوق ئادەمدەك ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىۋالدى . ئەلقۇدنىڭ ئاپىسى جەۋھەرگۈل يوتقان - كۆرىپلەرنى سۆكۈپ يۈيۈ - ۋاتاتتى . دادىسى ئەنۋەر ئاكا تاقاق بېشىدا ئالدىراش بولۇپ كەتكەچكە

چۈشلۈك تاماققىمۇ كەلمىدى . ئەلقۇد تۇمارغا قارىغىنىچە ، ئەڭ ئاۋۋال قايسى يەرگە بارساق بولار دەپ خېلى كۆپ ئويلىنىدى .
تۈنۈگۈنكى گەپ بويىچە بلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنى ئەتىگەندىلا ئىزدەپ كەلدى . ئۇلار ئەلقۇدتىن ئاڭلايدىغان ھېلىقى مەخپىيەتلىك-
نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلىشكە ئالدىراۋاتاتتى .

ئەلقۇد بلال بىلەن زىلالنى باشلاپ مەھەللىدىن خېلى يىراقتى-
كى قوناقلىققا كىردى . بۇ يەرگە ئادەتتە ئادەم ئانچە كۆپ بارمايت-
تى . ئۇلار قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىت ئۈزۈملەر مەي بولۇپ
پىشقان يەرگە كېلىپ ئولتۇردى . بلال بىلەن زىلال «ھېلىقى
مەخپىيەتلىكنى دېمەمسەن ؟» دېگەندەك ئەلقۇدقا تىكىلدى . ئەلقۇد
چوڭ ئادەملەردەك سالماق ۋە كەم سۆز بولۇۋالغانىدى .

— سىلەرنىڭ مەن بىلەن بىللە ئانا يۇرتىمىزنىڭ گۈزەل يەر-
لىرىنى سەيلە قىلغۇڭلار بارمۇ ؟ — ئەلقۇدنىڭ تۈيۈقسىز سورىغان
بۇ سوئالى بلالغا تازا ياقىمىدى .

— ئاغىنە ، پايدىلىق مەخپىيەت دېگەننىڭ مۇشۇمۇ ؟ ئەمدى مەن
سەن بىلەن سەيلە قىلغىلى چىقمايمەن ، بولدى ، بولدى ، بىزگە
دېمەكچى بولغان مەخپىي گېپىڭ شۇ بولسا . . . زىلال بىلەن ئىك-
كىڭلار بېرىڭلار ، ئەمەس مەن كەتتىم ، — بلال ئورنىدىن تۇرۇپ
ماڭدى .

— گەپنى ئاخىرغىچە ئاڭلىغىنا ، سىلەر ھازىر سوئالىمغا جا-
ۋاب بېرىڭلار ، باشقا گەپنى شۇ چاغدا قىلىشىمىز . ئاندىن كېتىد-
مەن ، ھېچ يەرگە بارمايمەن دېسەڭلارمۇ ئۈلگۈرىسىلەر ، — بلال
ئەلقۇدنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولۇپ ، قايتىپ كېلىپ ئىت
ئۈزۈمى يېگەچ ئەلقۇدنىڭ گېپىگە پەرۋاسىز قۇلاق سالدى .
— سىلەرنىڭ ئالدى بىلەن قايسى يەرنى كۆرگۈڭلار بار ؟

— سايرامنى ! — بلال بىلەن زىلالنىڭ ئاغزىدىن بۇ گەپنىڭ
بىرلا ۋاقىتتا چىقىپ كەتكەنلىكىنى ئۇلار ئۆزىمۇ بىلمەي قالدى .
ئۇلار ئاتا - ئانىلىرىدىن سايرام كۆلىنىڭ بويىدا ئويناپ كەلدۇق ،
سايرام كۆلى بەك چىرايلىق دېگەن گەپلەرنى كۆپ ئاڭلىغانىدى .
— ئەمەس مەن سىلەرنى ھازىرلا سايرام كۆلى بويىغا ئاپىرد-

مەن . ھازىردىن باشلاپ مەندىن ھەرقانداق سوئالنى سورىمايسىلەر .
بۈگۈندىن باشلاپ ئۈچىمىز كۆرگەن ۋە قىلغان ئىشنى ھېچكىمگە
دېمەيسىلەر ، بولامدۇ ؟

— ماقۇل ، ماقۇل ، ۋاي - ۋوي ، سىرلىق گەپلىرىڭ ئەجەب
كۆپىيىپ كەتتى ، — بلال بىلەن زىلال خۇشياقمىغاندەك شۇنداق
دەپ قويۇپ ، ئىت ئۈزۈمى يېدى .

— بۇ گەپكە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىڭلار ، بۇ يەرگە بۈگۈن
ئىت ئۈزۈمى يېگىلى كەلمىدۇق ، مۇھىم گەپ بار دەپ كەلدۇق ،
نېمانداق گېپىمگە قۇلاق سالمايسىلەر دەيمەن ، — ئەلقۇدنىڭ ئاچ-
چىقى كەلگەنلىكىنى كۆرگەن بلال بىلەن زىلال ئىت ئۈزۈمى
يېيىشنى قويۇپ ئەلقۇدقا تىكىلىپ قاراشتى .

— مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىسىلەر ، مەندىن ھەرقانداق
سوئال سورىمايسىلەر ، مەخپىيەتلىكىنى ساقلايسىلەر ، بولامدۇ ؟
— بولىدۇ .

— ئۇنداق بولسا كېلىڭلار ، ئۈچىمىز قۇچاقلىشايلى ، —
ئەلقۇدنىڭ بۇيرۇقىدىن كېيىن ئۇلار بىر - بىرى بىلەن
قۇچاقلاشتى .

— كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار ! مەندىن رۇخسەتسىز كۆزۈڭلارنى
ھەرگىز ئاچماڭلار ! — ئۇلار كۆزلىرىنى يۇمدى . ئۇلارنىڭ بەدىنى-
گە سوغۇق شامال ئۇرۇلۇپ ، قۇلاق تۈۋىدە لەڭلەكنىڭ دارقىراتمى-
سىنىڭ غۇڭۇلدىغىنىغا ئوخشاش ئاۋاز ئاڭلاندى . ئۇلاردا ئېگىزگە
كۆتۈرۈلگەندەك ، چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كېتىۋاتقانداك ، ئۆزلىرىنى
كۈچلۈك شامال ئۇچۇرۇپ كېتىۋاتقانداك تۇيغۇ پەيدا بولدى . ئازراق
ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بايقى ھالەتلەر يوقاپ ، ئۇلار بىر -
بىرىنى قۇچاقلاپ جىمجىت تۇرۇشتى .

— كۆزىمىزنى ئاچايلى ! — ئۆز گېپىنىڭ خاتا چىقىپ قېلىد-
شىدىن ئەنسىرىگەندەك ئەلقۇد كۆزىنى ئاستا ئاچتى . بلال بىلەن
زىلالمۇ كۆزىنى ئاچتى . «پاھ !» . ئەلقۇد ھەيران قالدى . بلال
بىلەن زىلال بۇ كارامەتتىن ھەيران قىلىپ ۋارقىرىۋەتتى :

— ھەي ، بالىلار ، بىز سايرام كۆلى بويىغا كەپتۇق ! بىز

قانداق كېلىپ قالدۇق ؟ ئەلقۇد ، سەن بىزنى بۇ يەرگە قانداق ئەكەلدىڭ ؟ چۈشمىزمۇ ، ئوڭىمىزمۇ ؟ — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدتىن نۇرغۇن سوئاللارنى سورىماقچى ئىدى . ئەلقۇدنىڭ «مەن-دىن ھەرقانداق سوئالنى سورىمايسىلەر» دېگەن گېپىنى ئەسكە ئېلىپ جىمىپ قالدى .

ئاۋغۇست ئېيى بولغاچقا سايرام كۆلى بويلىرى ھەقىقەتەن گۈزەل تۈسكە كىرگەنىدى . كۆل خۇددى زەڭگەر ئاسماننىڭ يەرگە چۈشكەن بالىسىدەك جىلۋىلىنىپ چايقىلىپ تۇراتتى . يىراق - يېقىندىن كەلگەن ساياھەتچىلەر ساپ ھاۋادىن نەپەس ئالغاچ تەبىئەت ئاتا قىلغان گۈزەل مەنزىرىلەردىن زوقلانماقتا ئىدى . يىراقتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاق باشلىق تاغلار ، سايرام كۆلىگە تۇتىشىپ تۇرغان يېشىل يايلاقلار ، كۆلنى ئوراپ تۇرغان تاغلاردىكى قارىغاي ، شەمشادلار ، ئوتلاققا توپ - توپى بىلەن ئوتلاپ يۈرگەن مال - چارۋىلار ، گۈل - چېچەكلەر بۇ يەرنىڭ گۈزەللىكىگە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى . ئەلقۇدلار ھەممىنى ئۇنتۇپ بۇ يەردىكى تەبىئىي مەنزىرىلەردىن ھۇزۇرلاندى . قىرغاققا ھەيۋەت بىلەن ئۇرۇلۇپ تۇرغان سۇدا قولنى يۇدى . ئاياغلىرىنى سېلىۋېتىپ كۆلنىڭ چەت قىرغىقىدىكى دولقۇنلۇق مۇزدەك سۇغا كېچىپ ئوينىدى . سۈپسۈزۈك سۇ ئاستىدا كۆرۈنۈپ تۇرغان رەڭگارەڭ سۈزۈك تاشلارنى تېرىپ ياندۇرۇپ چۈقىلىرىغا سالدى . بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ بۇ كارامىتىگە ھەقىقەتەن ھەيران قالدى

3. سايرام كۆلى

ئەلقۇدلار سايرام كۆلى ھەرقانچە چوڭ بولسىمۇ ئاشۇ بېلىق كۆلچەكلىرىدىن بىرنەچچە ھەسسە چوڭ دەپ ئويلىغانىدى. ئۇلار سايرام كۆلىنى كۆرگەن چاغدا ھەقىقەتەن ھەيران قالدى. كۆلنىڭ بەزى يەرلىرى ئاقۇچ تۇمانلار ئىچىدە غايىب بولغاچقا ئۇ تېخىمۇ چوڭ ۋە پايانسىز كۆرۈنەتتى.

ئەلقۇدلار خۇشاللىقىدىن چېپىپ - سەكرەپ يۈرۈپ ھارغىنىدەنمۇ بىلىمدى. بىلال بىلەن زىلال بۇ يەرنىڭ سايرام كۆلى ئىكەندەكلىكىگە تازا ئىشەنمىگەندەك ئەتراپتىكى ساياھەتچىلەردىن ئەلقۇدقا بىلدۈرمەي سوراپ باقتى. ساياھەتچىلەر بۇ يەرنىڭ سايرام كۆلى ئىكەنلىكى ھەققىدە قىسقىچىلا جاۋاب بەردى. شۇ چاغدىلا ئۇلار بۇ يەرنىڭ سايرام كۆلى ئىكەنلىكىگە ئىشەندى.

ئۇلار كۆلدىن ئانچە يىراق بولمىغان يېشىل ئوتلاققا كېلىپ ئارام ئېلىۋالماقچى بولدى.

- بۇ كۆل قانچىلىك چوڭقۇردۇ؟
- بۇ كۆلنىڭ كەڭلىكى قانچىلىكتۇ؟
- مەن بوۋامدىن :

سايرامنىڭ كۆلى دەيدۇ ،
يا ئاقمايدۇ ، تاشمايدۇ .
ئۆلۈمنىڭ ئەلچىسى كەلسە ،
ياش ، قېرىغا باقمايدۇ .

دېگەن قوشاقنى ئاڭلىغانىدىم . راست ، بۇ كۆلنىڭ سۈيى ھېچ يەرگە ئاقمايدىغان تۇرسا تېشىپ كەتمەيدىغاندۇ ؟
بىلال بىلەن زىلال بۇ سوئاللارنى ئەلقۇدتىن سورىماقچى بولغان

بولسىمۇ ، بىراق ، ئۇنىڭغا سوئال سورىمايمىز دەپ ۋەدە بەرگەن بولغاچقا ، بىر - بىرىدىن سوئال سوراۋاتاتتى . شۇ چاغدا تۇمار ئەلقۇدقا سايرام كۆلى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى . بىراق ، تۇمار - نىڭ سۆزىنى بىلال بىلەن زىلال ئاڭلىيالمىغاچقا ، ئەلقۇد ئۇلارغا تۇماردىن ئاڭلىۋالغىنى بويىچە سۆزلەپ بەردى . بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ سايرام كۆلى ھەققىدە بۇنداق كۆپ بىلىمگە ئىگە ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيۋاتقانداك ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشىگە ھەيرانلىق بىلەن قۇلاق سالىدى .

— سايرام كۆلى رايونىمىز بويىچە دېڭىز يۈزىدىن ئەڭ ئېگىز كۆللەرنىڭ بىرى بولۇپ ، دېڭىز يۈزىدىن 2070 مېتىر ئېگىزلىكتە ، كۆلىمى 454 كۋادرات كىلومېتىر ، شەكلى نەشپۈتكە ئوخشاپ قالىدۇ ، ئۇنى ئوراپ تۇرغان تاغلارنىڭ ئېگىزلىكى 3200 مېتىر - دىن يۇقىرى ، كۆلگە قۇيۇلىدىغان ئېقىنلىرى تىنىمىسىز داۋالغۇي - دۇ ، ئەمما قىرغاقلاردىن ئاشالمايدۇ . بۇ كۆل يېپىق كۆلگە كىرىدۇ . سايرام كۆلى يەر پوستى ھەرىكىتىنىڭ تەسىرىدىن پەيدا بولغان . ئۇنىڭ قانچە مىڭ يىلنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىكىگە بىرنەرسە دېيىشمۇ تەس . ئەينى ۋاقىتلاردا كۆل سۈيى ھازىرقىدەك كۆپ ئەمەس ئىدى . تاغلاردا قارلارنىڭ كۆپىيىشى ، قار سۇلىرىنىڭ كۆلگە قۇيۇلۇشى سۇ يۈزىنىڭ كۆتۈرۈلۈشىنى پەيدا قىلغان ۋە كۆل بارغانسېرى كېڭەيگەن . سايرام كۆلىنى ئوراپ تۇرغان تاغ ۋە تاغ جىراللىرىدا بۇغا ، يولۋاس ، يىلپىز ، بۆرە ، تۈلكە ، تاغ ئۆچكىسى ، قارقۇيرۇق ، ئارقار ۋە باشقا ھايۋانلار ياشاپ كەلمەكتە . ھەر يىلى 6 - ئايلاردىن باشلاپ توپ - توپ سۇ قۇشلىرى سايرام كۆلىدە ئۈزۈپ ناۋا قىلىدۇ .

ئەلقۇدنىڭ بۇ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ بىلال بىلەن زىلالمۇ خېلى كۆپ نەرسىلەرنى بىلىۋالغانداك بولدى .

— ھەي ، بالىلار ، — دېدى زىلال ، — بىز سايرام كۆلىنى كۆرىمىز دەپ كەلگەندىن كېيىن قانغۇدەك كۆرسەك بولاتتى . ھازىر بىز ئۇنىڭ قىرغىقىنىلا كۆردۈك . بىزمۇ باشقىلارغا ئوخشاش پارا - خوت ، كاتىرغا چىقىپ كۆلىنى قانغۇدەك كۆرمەمدۇق .

— كاتېرغا بىكارغا چىقارمايدۇ ، پۇل ئالدىمۇ ، پۇل ! — دېدى بىلال خاپا بولغاندەك ، — بۇ يەرگە كېلىدىغان ئادەم يېنىمىزغا پۇل سېلىۋالمايتۇق .

— شۇ ئەمەسمۇ ، ئەلقۇد گەپنى ئوچۇق قىلماي ، — بىلالمۇ خاپا بولغاندەك غودۇڭشىپ كەتتى . ئەلقۇدۇمۇ ھازىر تۇمار بىلەن مۇشۇ ھەقتە پاراڭلىشىۋاتاتتى .

— دوستلىرىمنىڭ كاتېرغا چىققۇسى بار ئىكەن ، سىزچە قانداق قىلساق بولار ؟

— سىلەر ھازىر كۆل بويىغا بېرىۋېرىڭلار ! مەن سىلەرگە كاتېر پەيدا قىلىپ بېرىمەن .

ئادەتتە تۇمار بىلەن ئەلقۇدنىڭ ئۆزئارا قىلىشقان گەپنى بىلال بىلەن زىلال ئاڭلىيالماتتى . ھازىر ئەلقۇد تۇمار بىلەن پاراڭلىشىدۇ . ئاتقان بولسىمۇ ئەلقۇد ئۇلارغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ .

— ئەلقۇد ، سەن نېمىشقا گەپ قىلمايسەن ؟ بىزنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويۇپ . . . — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدتىن نارازى بولغاندەك غودۇڭشىپ كەتتى . ئەلقۇد شۇ چاغدا خۇشال بولۇپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى :

— مېڭىڭلار ، مەن سىلەرنى كاتېر بىلەن ئوينىتىمەن ، — ئەلقۇد كۆل تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدقا ئەگىشىپ يۈگۈردى . ئۇلار كۆل بويىغا كەلگەندە چاققانغىنە ، چىرايلىق بىر كاتېر تۇراتتى . ئەلقۇدلار كاتېرغا چىقتى . پاھ ، كاتېرنى ھېچكىم ھەيدىمىسىمۇ كۆل يۈزىدە ئۇچقانداك مېڭىشقا باشلىدى . بىلال بىلەن زىلال خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىۋەتتى :

— كۆردۈڭلارمۇ ، بىزنىڭ كاتېرىمىز بەك نوچى ، كۆردۈڭلار . — قىرغاققا شۇنچە كۆپ ئادەم بولسىمۇ ھېچكىم ئۇلارغا قاراپ قويمىدى . قارىغانلارمۇ پەرۋاسىز ھالدا ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل ئىدى .

كاتېر كۆلگە ئىچكىرىلەپ تېز ماڭدى . تاغ شامىلى ئۇلارغا ئۆزگىچە ھۇزۇر بېغىشلىماقتا ئىدى . كاتېرنىڭ ئارقىسىدا قېلىۋات .

قان ئاپئاق بۇزغۇنلار كۆل يۈزىنى غىدىقلاپ جانلاندۇرغاندەك قىلاتتى. ئەلقۇد پەخىرلەنگەن ھالدا بلال بىلەن زىلالغا قاراپ مەمنۇندى. لۇق بىلەن كۈلۈپ قويدى. كۆل يۈزىدە ئەركىن ئويناپ يۈرگەن بىر توپ سېرىق ئۆردەك ئۈركۈپ پۇررىدە ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. بۇ خىل مەنزىرە ئۇلار ئۈچۈن تېخىمۇ قىزىقارلىق بولۇپ تۇيۇلدى. بلال بىلەن زىلالنىڭ ئەلقۇدتىن بۇ كاتېرنى بىزگە كىم بەردى؟ ئۇ نېمىشقا ئۆزى ماڭىدۇ؟ دېگەندەك بىرمۇنچە سوئاللارنى سورىغۇسى بولسىمۇ لېكىن، باشتا دېيىشكەن ۋەدىسى بويىچە سوراشقا پېتىنالمىدى.

كاتېر سۈرئىتىنى ئاستىلىتىپ ئەلقۇدلارنى كۆلنىڭ مەنزىرىسىنى ئوبدان كۆرۈۋالسۇن دېگەندەك، ئاستا ماڭدى. قىرغاقتىكى ساياھەتچىلەر ئۇلارنى تونۇيدىغاندەك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ چۇرقىرىشاتتى. ئۇلار كۆلدە يېرىم سائەتتىن كۆپرەك ئايلانغاندىن كېيىن كاتېر توختاپ دولقۇننىڭ يۆنىلىشى بويىچە تەۋرىنىشكە باشلىدى. ئەلقۇد كاتېرنى تۇمارغا دەپ توختاتقاندى. ئەلقۇدلار قىرغاقتىن يىراقلىشىپ ئاقۇچ تۇمانلار ئىچىدە سۇس كۆرۈنۈپ تۇرغان كۆكۈچ تاغقا يېقىنلىشىپ قالغاچقا، قىرغاقنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئەلقۇد بۇ كارامەتلەردىن مەغرۇرلىنىۋاتقان بولسىمۇ، بلال بىلەن زىلال مەڭدەپ قالغاندەك گەپ قىلىشقىمۇ پېتىنالمى ئولتۇراتتى.

— ھەي، بىز بۇ يەرگە كەلگىلى خېلى ئۇزۇن بولدى، كېتەيلىمىز، ئاتا — ئانىمىز ئىزدەپ قالمىسۇن يەنە.

— ھەئە، — دېدى زىلالمۇ بلالنىڭ گېپىنى قوللاپ، — كۆزىمىزنى يۇمساق ھېلىقىدەك قىلىپ ئەكەتكىنە بىزنى.

— كېلە — كەلمەي كېتىمىز دەيدىكەنسىلەر، ئالدىرىماي تۇرۇڭلار، سايرام كۆلىگە كەلگەن ئادەم كۆلگە چۆمۈلمىسەك قانداق بولىدۇ.

— ياق، ياق، — دېدى بلال، — مەن سايرام كۆلىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى يۈز مېتىردىن ئاشىدۇ دەپ ئاڭلىغان. ئۇنىڭغا چۆپ كۆپ كەتسەك مەڭگۈ چىقالمايمىز.

زىلالمۇ سۇغا چۈشسەك ھەرگىز بولمايدۇ، دېگەن مەنىدە بىر.

مۇنچە غودۇڭشىدى .

بۇ چاغدا ئەلقۇد تۇمار بىلەن پاراڭلىشىۋاتاتتى :

— تۇمار ، سىز بىزنى كۆلنىڭ ئاستىنى ساياھەت قىلدۇرالا-

سىز ؟

— سىلەر خالىساڭلارلا مەن سىلەرنى كۆل ئاستىدىكى بېلىق

بالىلار ۋە قىسقۇچپاقا قىزلار بىلەن دوست قىلىپ قويالايمەن ، —

تۇمار سەممىيلىك بىلەن جاۋاب بەردى .

— بىزنىڭ سۇ ئاستىدىكى بىخەتەرلىكىمىزگە كاپالەتلىك قىلا-

لامسىز ؟

— ئەلۋەتتە .

— سۇ ئاستىدا تۇنجۇقۇپ قالمايدىغاندىمىز ؟

— ياق ، مەن سىلەرنى ئۇ يەردىمۇ ساپ ھاۋادىن ئەرگىن نەپەس

ئالغاندەك بەخىرامان يۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىمەن .

— كۆلنىڭ ئاستىدا بېلىق بالىلار بىلەن قىسقۇچپاقا قىزلار

بارمۇ ؟

— شۇنداق ، سىلەر كۆل ئاستىدا ئۇلار بىلەن ئەرگىن پاراڭلى-

شالايسىلەر .

— ئۇنداق بولسا بەك ياخشىكەن ، رەھمەت سىزگە ، — ئەلقۇد

بەك خۇشال بولدى .

بىلال بىلەن بىلال ئەلقۇدتىن كاتتىر بۇزۇلۇپ قالىدۇ نېمە دەپ

سورىماقچى ئىدى . بىراق سوئال سوراشقا مۇمكىنچىلىك بولمىغاچ-

قا ، ئۇنىڭدىن ئۆيگە قايتىشنى يەنە تەلەپ قىلدى .

بىلال ئادەتتە سوئال دېگەن سۆزنى بەك ئۆچ كۆرەتتى . ئۇ

نەچچە قېتىم «دۇنيادىن سوئال دېگەن سۆزنى يوق قىلىۋەتكىلى

بولماسمۇ ؟ ئۇنى يوق قىلىۋەتكىلى بولغان بولسا ، نېمىدېگەن ياخشى

بولاتتى - ھە ! ئۇ چاغدا مۇئەللىملەرمۇ بىزدىن دەرس سورىيالمىت-

تى . ئىمتىھان ئالالمىتتى» دەپ ئويلانغانىدى . ئەمدى ئۇ سوئال

دېگەن بۇ سۆزنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ سۆز ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس

قىلدى . ئەگەر ئۇلارنىڭ سوئال سوراش ھوقۇقى ئېلىپ تاشلانمىغان

بولسا ، ئەلقۇدتىن كۆپ سوئاللارنى سورىماقچى ئىدى . بىلال بىلەن

زىلال سايرام كۆلىگە كېلىپ ئويناۋاتقانلىقىدىن خۇشال بولسىمۇ ، سوئال سورىيالىماي نۇرغۇن نەرسىلەر ھەققىدە تېگىشلىك چۈشەنچىدە- گە ئىگە بولالمىدى .

— كېتىشكە ئەجەب ئالدىراپ كەتتىڭلار ، مېنى ھېلىقى قوناق- لىقتا قۇچاقلىغاندەك قۇچاقلاڭلار !

بىلال بىلەن زىلال بۇ گەپنى ئاڭلاپ كېتىدىغان ئوخشاشمىز دەپ ، ئىتتىك كېلىپ ئەلقۇدنى قۇچاقلىدى .

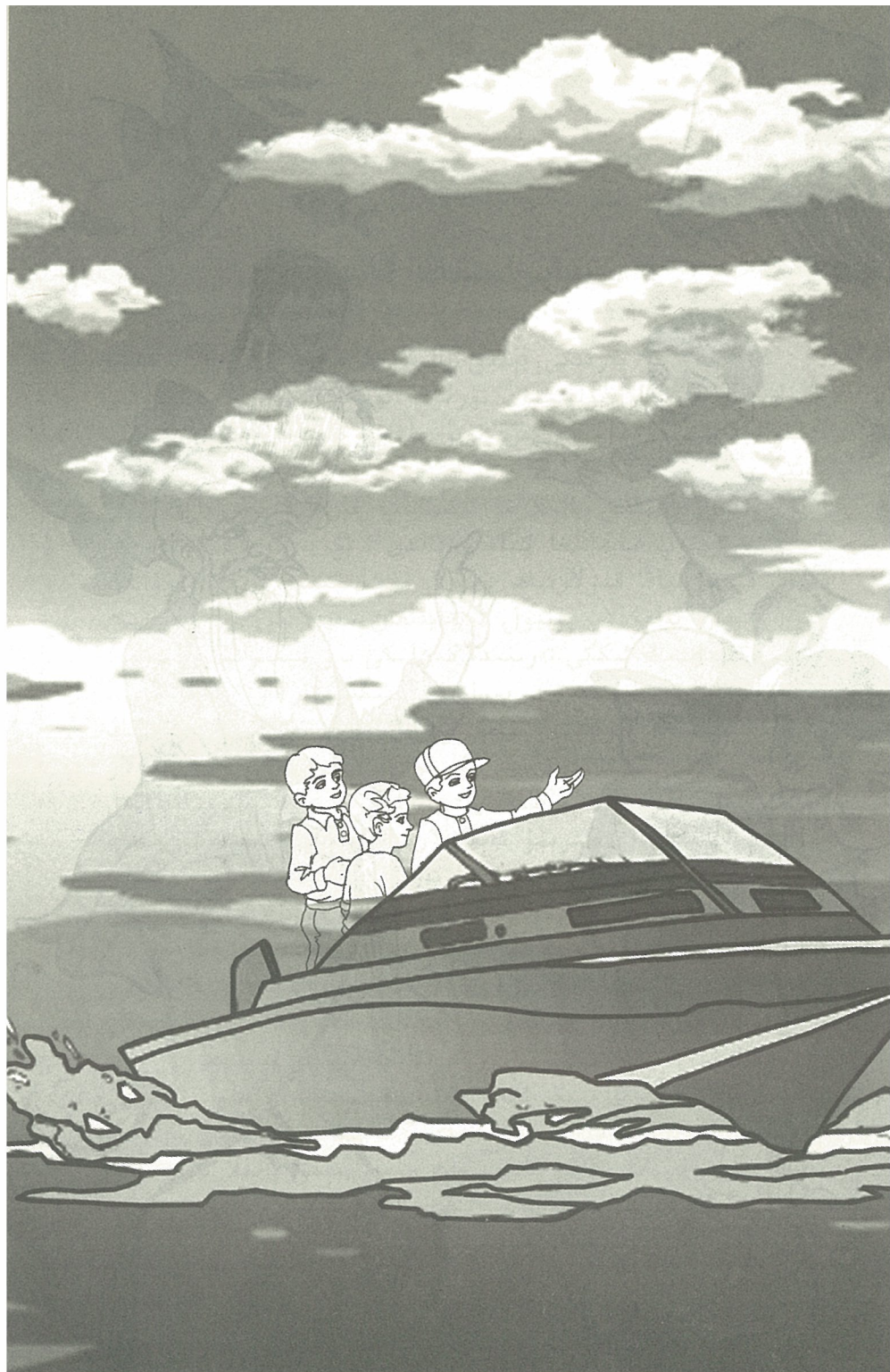
— كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار ، — ئەلقۇدنىڭ بۇيرۇقىدىن كېيىن بىلال بىلەن زىلال كۆزلىرىنى يۇمدى . ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرىغا غۇيۇل- دىغان ، شۇۋۇلىدىغان ، شىلدىرىلىغان ، بۆلىدۇقلىغان ئاۋازلار ئاڭلاندى .

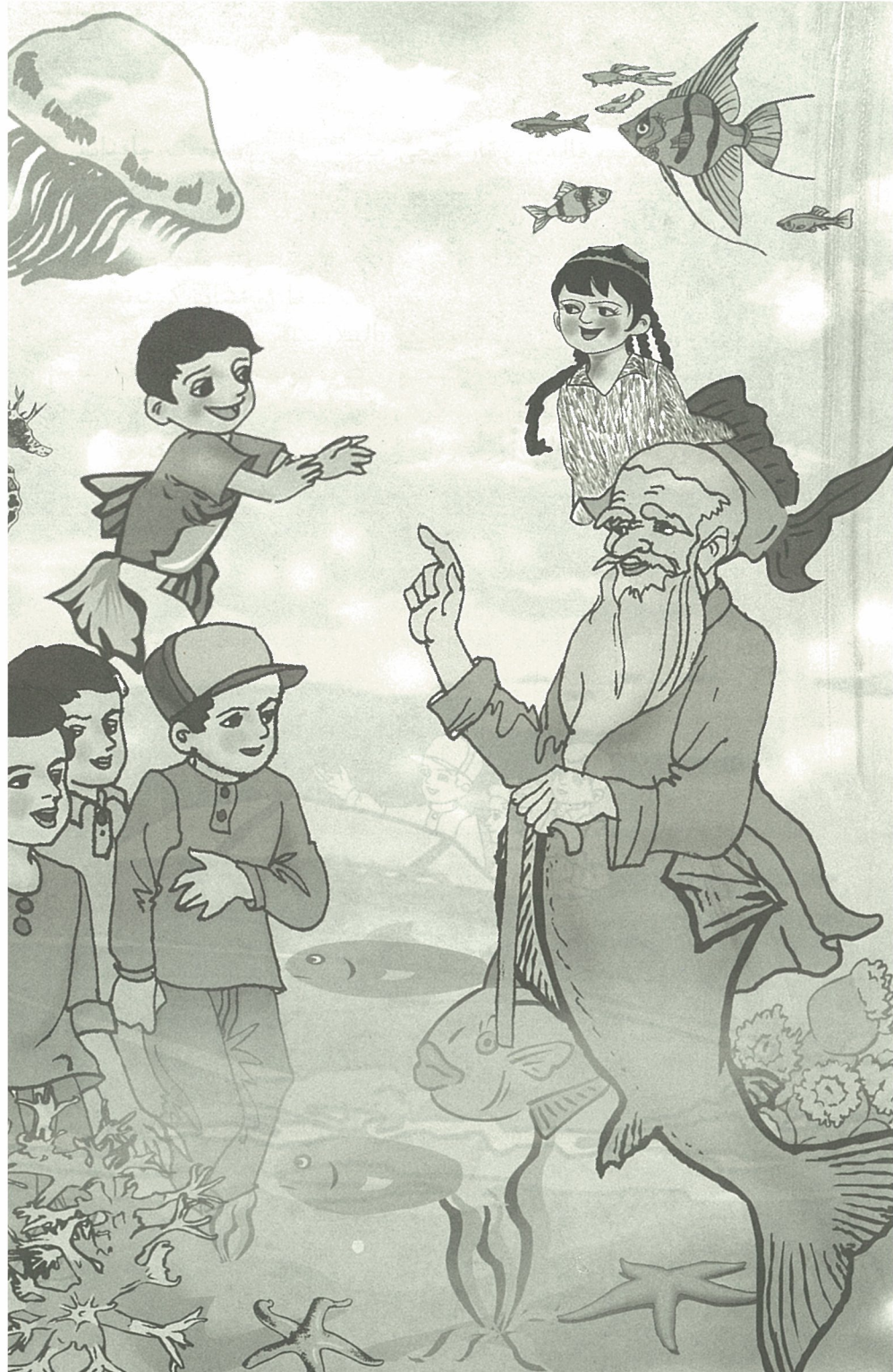
— كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار ! — ئۇلار تەڭلا كۆزلىرىنى ئېچىپ ، ئۆزىنى كۆل ئاستىدىكى يېشىل مۇخلار بىلەن زىننەتلەنگەن تاش ئورمانلار ئارىسىدا كۆردى . بىلال بىلەن زىلال نەگە كېلىپ قالغان- لىقىنى بىلەلمەي ئەتراپقا سىنىچىلاپ قارىدى .

— بىز ھازىر سايرام كۆلىنىڭ ئاستىدا ، بىز بۇ يەردە بېلىق بالىلار ۋە قىسقۇچپاقا قىزلار بىلەن كۆرۈشمىز . ئۇلار بىلەن دوست بولۇپ تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئوينىمىز .

بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ گېپىگە ئىشەنمىگەندەك ئەتراپقا ئەلەڭلەپ قارىدى . مۇخلۇق تاشلاردىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆپۈك- چىلەر ئۇلارغا ئۆزلىرىنىڭ سۇ ئاستىدا ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى . بىراق ، بۇ يەردىكى سۇ خۇددى ھاۋادەك يېنىك ئىدى . ئۇلار بېشىنى كۆتۈرۈپ يۇقىرىغا قارىدى . بۇ يەردە ئاسماننى كۆرگىلى بولمىسىمۇ يۇقىرى تەرەپ خۇددى چىراغدەك ئاپئاق نۇرلىنىپ تۇراتتى . ئۇلار بۇ يەردە كىيىملىرىنىڭ ھۆل بولغان - بولمىغانلىقىنى بىلەلمى- دى . بۇ يەردىكى تاش ئورمانلار ئارىسىدىكى چىغىر يولغا ئوخشاپ كېتىدىغان سىلىق ۋە تۈز يوللاردا مېڭىش كىشىگە تولىمۇ ھۇزۇر- لۇق تۇيۇلاتتى . بۇ يەردە ئەلقۇدلار بۇلۇتلار ئۈستىدە ئۇچۇپ كېتە- ۋاتقانداك يېنىك ۋە لەرزىلىك قەدەم تاشلايتتى . ئەلقۇدلار تاش ئورمان- لار ئارىسىدىكى چىغىر يوللاردا سەيلە قىلىپ يۈرۈپ گۈزەل بىر

غار ئىچىگە كىرىپ قالدى . غار ئىچى ھەسەن - ھۈسەندەك چاقناپ تۇرغان رەڭدار نۇر ئىچىدە جۇلالىنىپ تۇراتتى . بۇ غاردا قۇيرۇق تەرىپى بېلىققا ، بېشى ئەلقۇدلارغا ئوپمۇئوخشاش بېلىق بالىلار تۈر-لۈك ئويۇنچۇقلاردا ئويناۋاتاتتى . قارىماققا بۇ يەر چوڭ شەھەرلەردە-كى بالىلار باغچىسىنىڭ ئويۇن ئويناش مەيدانىغا ئوخشاپ كېتەتتى . ئەلقۇدلار باشتا بۇ يەردىكى بېلىق بالىلارنىڭ غەلىتە تەقى - تۇرقىغا قاراپ ھەيران قالغان بولسىمۇ ، كۆپ ئۆتمەيلا ئويۇنچۇقلارغا بېرىلىپ كەتتى . تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئويناۋاتقان بېلىق بالىلارمۇ ئۇلارنى كۆرمەيۋاتقانداك ئۆزلىرىنىڭ ئويۇنىنى ئويناۋەردى .

4. سايرامنىڭ ئاستىدا

ئەلقۇدلار بۇ يەردىكى بېلىق بالىلارغا ھەيران قالغان ، ھەتتا ئازراق قورقۇۋاتقان بولسىمۇ ، تۈرلۈك ئويۇنچۇقلار ئۇلارنى جەلپ قىلىۋالغاچقا ، ئۇدۇل كەلگەن ئويۇنچۇقنى ئويىناپ خۇشال بولۇپ كەتتى .

ئەلقۇدلار بېلىق بالىلارغا ئەگىشىپ غارغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ ، بىر توپ مەيدانغا كېلىپ قالدى . بۇ يەردە بېلىق بالىلار بىلەن قىسقىچىپاقا قىزلارنىڭ پۇتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلۈۋاتاتتى . مەيدان ئەلقۇدلار پۇتبول ئوينىيدىغان مەيداندىن سەل كىچىك ئىدى . مەيداننىڭ ئىككى تەرىپىدە كەڭلىكى بىر مېتىرمۇ كەلمەيدىغان تاش قاپقا بار ئىدى . بىراق ، ئۇنىڭدا ۋاراتار يوق ئىدى . ھەربىر كوماندىدا ئۈچتىنلا ماھىر بار ئىدى . ئوينىۋاتقان توپنىڭ رەڭگى يېشىل مۇخقا ئوخشىسىمۇ چوڭ - كىچىكلىكى ئەلقۇدلار ئوينىيدىغان پۇتبولدىن پەرقلەنمەيتتى . ئۇلارغا رېپىرى قوماندانلىق قىلاتتى . باشقا قائىدىلىرىمۇ ئەلقۇدلارنىڭ پۇتبول ئويناش قائىدىسىگە ئوخشايدىغاندەك قىلاتتى . بۇ يەرگە يىغىلغان تاماشىبىنلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى . ئەلقۇدلارمۇ ھەممىنى ئۇنتۇپ ئۇلارنىڭ مۇسابىقىسىنى كۆردى . مۇسابىقە بىرنەچچە مەيدان داۋاملاشقاندىن كېيىن بېلىق بالىلار قىسقىچىپاقا قىزلارنى ئۇتۇۋالدى . قىسقىچىپاقا قىزلار روھى چۈشكەن ھالدا قايىققىدۇر كېتىپ قالدى . بېلىق بالىلار خۇشاللىقىدىن سەكرىشىپ ، چۇرقىرىشىپ تەنتەنە قىلىشتى . ئۇلار ئەلقۇدلارنىڭ پۇت تەرىپىگە ئانچە دىققەت قىلمىغان بولغاچقا ، ئۇلارنى بېلىق بالىلارمىكەن دەپ قالغانىدى . غەلىبە تەنتەنىلىرى ئاياغلىدى . شىپ بېلىق بالىلار ئۆيگە قايتىدىغان چاغدا بېلىق بالىلاردىن بىرى ئەلقۇدلارنىڭ ئىككى پۇتلاپ مېڭىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ۋار - قىرىۋەتتى :

— ھەي ، قاراڭلار ، ئاۋۇلار بىز چۆچەكتە ئاڭلىغان ئادەم بالىلىرى ئىكەن ، بۇ يەردە ئادەم بالىلىرى نېمە ئىش قىلىدۇ ؟ —
بېلىق بالىلار ئەلقۇدلارغا قاراپ تولىمۇ ھەيران قالدى . بۇرۇن سايرام كۆلىنىڭ ئاستىدىكى بۇ بېلىق بالىلارنىڭ يۇرتىغا بىرەر قېتىمىمۇ ئادەم بالىلىرى كېلىپ باقمىغانىدى . بېلىق بالىلار مېھمان-دوست ۋە ئاق كۆڭۈل بولغاچقا ئەلقۇدلارغا سالام قىلدى .
— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، سىلەر ئادەم بالىلىرى ئوخشىد-مامسىلەر ؟

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، بىز ئادەم بالىلىرى ، مەن ئەلقۇد ، يېنىمدىكى بۇ ئىككى دوستۇمنىڭ ئىسمى بىلال ۋە زىلال .
بېلىق بالىلار پەقەت ئەلقۇدنىڭ بىز ئادەم بالىلىرى دېگەن گېپىنىلا چۈشەندى . ئەلقۇد ، بىلال ، زىلال دېگەن ئىسىملارنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى . بۇ يەردىكى بېلىق بالىلاردا ئىسىم قويۇش ئادىتى يوق ئىدى .

— سىلەر بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭلار ؟ بىزنىڭ بۇ يۇرتقا ئادەم بالىلىرى كېلىپ باقمىغان . سىلەرنىڭ يۇرتىمىزغا كەلگىنىڭ-لاردىن ئىنتايىن خۇشالمىز . يۇرتىمىزدا قانغۇچە ئوينىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز . بىراق سىلەر ھازىر بىز بىلەن بېرىپ بېلىق بوۋاي بىلەن كۆرۈشمىسەڭلار بولمايدۇ .

بىلال بىلەن زىلال بۇ يەردىكى ئالامەتلەرگە قاراپ كۆزلىرىنى پارقىراتقىنىچە قورقۇمسىراپ تۇراتتى . ئەلقۇد بېلىق بالىلار بىلەن ئۆز مەھەللىسىدىكى بالىلار بىلەن پاراڭلاشقانداك ئەركىن پاراڭلاشتى :

— بىز بۇ يەرگە سەيلە قىلغىلى كەلگەن ، سىلەر بىلەن تاسادد-پىي ئۇچرىشىپ قالدۇق . سىلەرنى نېمە دەپ ئاتىساق بولار ؟
— بىزنى بېلىق بالىلار دەپ ئاتىساڭلار بولىدۇ ، بايا بىز بىلەن توپ مۇسابىقىسىگە چۈشكەنلەر قىسقۇچپاقا قىزلار .

— ئۇنداق بولسا ، بېلىق بوۋاينىڭ يېنىغا باشلاپ بېرىڭلار !
بېلىق بالىلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆيلىرىگە تارقاپ كەتتى . بايا ئەلقۇدلار بىلەن پاراڭلاشقان بېلىق بالا بىلەن يەنە بىر بېلىق بالا

ئەلقۇدلارغا يول باشلاپ ماڭدى . ئۇلار غارغا ئىچكىرىلەپ كىرگەندە . سېرى ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىلەرنى كۆردى . يېشىل مۇخ بىلەن قاپلانغان تاش ئورمانلار ئەمدى ھەيۋەتلىك تاش مۇنارلارغا ئايلاندى . بۇ يەردىكى ھەسەن - ھۈسەنلەرنىڭ چاقناشلىرى تېخىمۇ جۇلالىق ئىدى . ئۇلار ئاشۇنداق تاش ئورمان ۋە تاش مۇنارلارنى ئارىلاپ چىغىر يول بىلەن خېلى ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن ، ئاسفالت يولغا ئوخشايدىغان يېشىل يولغا چىقتى . شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەلقۇدنىڭ تاغىسى ھەيدىگەن مىنىبۇسقا ئوخشاش بىر تاش ماشىنا كېلىپ توختىدى . ماشىنىنى مەخسۇس شوپۇر ھەيدىمەيتتى . ئەل - قۇدلار بېلىق بالىلارنىڭ كەينىدىن «تاش ماشىنا»غا چىقىپ «تاش ئولتۇرغۇ»لاردا ئولتۇردى . «تاش ماشىنا»نىڭ چاقى بولمىسىمۇ ئۇ بېلىق بالىلارنىڭ چاۋاك چېلىپ قويۇشى بىلەن ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى . «تاش ماشىنا» ھەيۋەتلىك بىر تاش دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بېلىق بالىلاردىن بىرى چاۋاك چېلىۋىدى ماشىنا توختىدى .

بېلىق بالىلار تاش دەرۋازىغا ئەدەپ بىلەن سالام قىلدى . دەرۋازا ھايال بولمايلا ئېچىلدى . ئۇلار دەرۋازىدىن كىرىپلا بۇ يەردە چاقناپ تۇرغان نۇرلارنىڭ تېخىمۇ جۇلالىق ئىكەنلىكىنى كۆردى . — بېلىق بوۋاينىڭ ئالدىغا كەلدۇق ، سالام بېرىڭلار ! — بايا ئەلقۇدلار بىلەن پاراڭلاشقان بېلىق بالا شۇنداق دېدى . ئەلقۇدلار زەڭگەر نۇر ئىچىدە جۇلالىنىپ تۇرغان سۈپىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان بېلىق بوۋايغا سالام بەردى . — ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، بوۋا .

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ، — بېلىق بوۋاينىڭ ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ ھەيران قالمىغىنىغا قارىغاندا ئۇ ئەلقۇدلارنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ بولغاندەك قىلاتتى . بېلىق بوۋاي ئەلقۇدلارنى بېلىق بالىلار بىلەن بىللە ئايرىم مېھمانخانىغا باشلاپ كىرىپ ، ئېسىل يېمەكلىكلەر بىلەن مېھمان قىلغاندىن كېيىن ئۇلارنى كۈتۈپخانىغا باشلاپ كىرىپ قىزغىن سۆھبەتلەشتى . — بىزنىڭ بۇ يۇرتقا تارىختىن بېرى ئادەم بالىلىرى كېلىپ

باقمىغان ، — بېلىق بوۋاي قولغا قېلىن بىر كىتابنى ئېلىپ
ۋاراقلىغاچ سالماقلىق بىلەن سۆزلىدى : — سىلەرنىڭ بۇ يەرگە
كەلگەنلىكىڭلار تارىخقا يېزىلىدۇ .

كىتابقا ئامراق ئەلقۇد كىتابنىڭ ماۋزۇسىنى ئوقۇۋالدى . ئۇ
«بېلىق بالىلار تەزكىرىسى» دېگەن كىتاب ئىدى .

— بۇ يەردىكى يېزىق ئادەم بالىلىرى ئىشلىتىدىغان يېزىق
بىلەن ئوخشاش ، مېنىڭ بوۋامنىڭ بوۋىسىنىڭ بوۋىسىمۇ ئادەم
بالىلار ياشايدىغان ئاشۇ قۇرۇقلۇقتا ياشىغانىكەنتتۇق . لېكىن ، بىز-
گە قۇرۇقلۇققا چىقىش نېسىپ بولمىدى . ئادەم بالىلىرىنى بەك
ئەقىللىق دەپ ئاتىلىغان مەن . شۇڭا ، سىلەردىن بىزنىڭ مۇشۇ ئانا
يۇرتىمىزدىكى كۆللەر ھەققىدە سوئال سوراپ باقاي ، جاۋاب بېرە-
لەمسىلەركىن ، — بېلىق بوۋاينىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاتىلىغان ئەلقۇد-
لار بىر - بىرىگە قاراپ قويۇشتى . ئەمدى بېلىق بوۋاينىڭ چىرايى
سۈرلۈك تۇس ئېلىپ ، بايىقى مېھرىبانلىقى يوقاپ ، كۆزلىرى ئا-
دەمنى قورقۇتقۇدەك پارقىراپ كەتتى . ئاۋازىمۇ سوغۇق ۋە يېقىمىسىز
چىقتى ، — مەن شۇنى ئېنىق ئېيتىپ قوياي ، ئەگەر سوئاللىرىمغا
تولۇق جاۋاب بېرەلمىسەڭلار بېلىق بالىلار يۇرتىنىڭ قائىدىسى
بويىچە سىلەرگە تېگىشلىك جازا بېرىمەن . توغرا جاۋاب بېرەلسەڭ-
لار مۇكاپاتلايمەن .

بىلال بىلەن زىلال قورقۇپ كەتتى . ئۇلار كۆللەر ھەققىدە
ھېچنەرسە بىلمەيتتى . ئۇلار ئۈمىدىنى ئەلقۇدقا باغلىدى . ئەلقۇد
بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن ھەم ئۇنىڭ كىتابلىرىدىن كۆللەر ھەققىدە
خېلى كۆپ نەرسىلەرنى بىلىۋالغان بولسىمۇ يەنە ئەنسىرىدى . شۇنداق
داقتىمۇ ھودۇقۇپ كەتتى .

— ئانا يۇرتىمىزدىكى كۆللەر قانداق كۆللەر تىپىغا كىرىدۇ ؟
سوئاللارغا ئەلقۇد جاۋاب بەردى . شۇنداقتىمۇ بىلال بىلەن
زىلال ئەلقۇدمۇ جاۋاب بېرەلمەي قالارمۇ ، خاتا جاۋاب بېرىپ قالار-
مۇ ، دەپ ئەنسىرەيتتى .

— ئانا يۇرتىمىزدىكى كۆللەر ئىچكى قۇرۇقلۇق قۇرغاق رايون
كۆللىرى تىپىغا كىرىدۇ .

— ئانا يۇرتىمىزدىكى كۆللەرنىڭ ئومۇمىي مەيدانى قانچىلىك؟
ئۇ رايونىمىز ئومۇمىي يەر مەيدانىنىڭ قانچە پىرسەنتىنى
ئىگىلەيدۇ؟

ئەلقۇد بۇ سوئالغىمۇ ئانچە ئويلىنىپ ئولتۇرماي تېزلا جاۋاب
بەردى :

— رايونىمىزدىكى كۆللەرنىڭ ئومۇمىي مەيدانى 9700 كۋاد-
رات كىلومېتىر بولۇپ ، رايونىمىز ئومۇمىي يەر مەيدانىنىڭ
% 0.6 نى ئىگىلەيدۇ .

بېلىق بوۋاي ئەلقۇدنىڭ جاۋابىنىڭ توغرا - خاتالىقى ھەققىدە
ھېچنەرسە دېمىدى . ئۇنىڭ چىراي ئىپادىسىدىنمۇ بىرنەرسىنى بىل-
گىلى بولمايتتى . ئۇ يەنىلا سۈرلۈك قىياپەت بىلەن سوئال سوراشنى
داۋاملاشتۇردى :

— رايونىمىزدىكى دېڭىز يۈزىدىن ئەڭ ئېگىز كۆل قايسى؟
— بىز تۇرۇۋاتقان مۇشۇ كۆل ، يەنى سايرام كۆلى ، — ئەلقۇد
ناھايىتى ئىشەنچلىك ، مەغرۇر جاۋاب بېرىۋاتقاچقا بىلال بىلەن زىلا-
لمۇ خاتىرجەم بولۇپ قالغانىدى . لېكىن ، بېلىق بوۋاينىڭ سوئالى
تۈگەيدىغاندەك قىلمايتتى .

— سايرام كۆلىنىڭ چوڭقۇرلۇقى قانچە مېتىر؟

— 100 مېتىردىن ئاشىدۇ .

— سايرام كۆلىدە قايسى ۋاقىتتىن قاچانغىچە مۇز تۇتىدۇ؟

— 11 - ئايدىن 3 - ئايغىچە مۇز تۇتىدۇ .

— سايرام كۆلىنىڭ ئاساسىي مەنبەسىنى بىلەمسەن؟

— سايرام كۆلىنىڭ ئاساسىي مەنبەسى يەر ئاستى سۈيىدىن
كېلىدۇ .

ئەمدى بېلىق بوۋاي رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرىدى . ئۇ
بىلال بىلەن زىلالدىن سورىدى :

— سىلەرچە دوستۇڭلارنىڭ جاۋابى توغرا بولدىمۇ؟

— توغرا بولدى ، — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا ئىشەنگەچكە
تېزلا جاۋاب بەردى .

— ئىسمىڭ نېمە ئىدى؟ — بېلىق بوۋاي ئەلقۇدتىن سورىدى .

— ئەلقۇد .

— سىلەرنىڭ ئىسمىڭلارچۇ ؟

— بىلال !

— زىلال .

— ئىسمىڭلار چىرايلىق ئىكەن . ئەلقۇد سوئالىمغا توغرا جا-

ۋاب بەردى . بۇ سوئالىمغا بېلىق بالىلارنىڭ ئارىسىدىمۇ جاۋاب بېرەلەيدىغانلار ئاز . ئۆزىمىز ياشاۋاتقان ماكان ھەققىدە ئازراق بولسا سىمۇ بىرنەرسە بىلىمسەك بولمايدۇ . مەن ھازىرقى سوئاللارنى بېلىق بالىلاردىنمۇ سورىغان ، بىراق ئەلقۇدتەك توغرا جاۋاب بەرگەنلىرىنى كۆرۈپ باقمايتىكەنمەن . ئۆزۈڭلار دەڭلار ، سىلەرنى قانداق مۇكاپاتلىسام بولىدۇ ؟ — بېلىق بوۋاينىڭ بۇ سوئالىغا ئەلقۇدلار جاۋاب بېرەلمەي ئويلىنىپ قالدى .

— سىلەر توپ ئوينىيالايمسىلەر ؟ بايا مەيداندا پۈتۈل مۇسابىقىسىنى كۆردۈڭلارغۇ دەيمەن .

— كۆردۈق ، كۆردۈق ، بىز پۈتۈل ئويناشقا بەك ئامراق .

بۇ سوئالغا ئەلقۇدتىن بۇرۇن بىلال بىلەن زىلال جاۋاب بەردى .

— ئۇنداق بولسا بېلىق بالىلار بىلەن مۇسابىقىگە چۈشۈپ

باقامسىلەر ؟ سىلەرمۇ نەق ئۈچ ئىكەنسىلەر . بىزنىڭ بۇ يەردە پۈت-

ۈل مۇسابىقىسىدە بىر كوماندىدا ئۈچ ئەزا بولىدۇ . ھەممىڭلار

ئوينىيالايدىغانسىلەر ؟

— ئوينايىمىز .

مۇسابىقە كۆرۈش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ بېلىق بالىلار مەيدانغا

يىغىلغانىدى . ئادەتتىكى مۇسابىقىلەردە مۇسابىقە كۆرىدىغان بېلىق

بالىلار بۇنچىۋالا كۆپ يىغىلمايتتى . ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئادەم

بالىلارنىڭ قانداقلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن كەلگەنىدى .

ئادەم بالىلىرىنى كۆرۈپ باقمىغان بېلىق بالىلار ئەلقۇدلارغا

ھەيران بولۇپ قاراشتى . بولۇپمۇ ئەلقۇدلارنىڭ بىر جۈپ پۈتى

بېلىق بالىلارغا تولمۇ غەلىتە كۆرۈندى .

مۇسابىقىگە بېلىق بالىلار ئىچىدىكى ئەڭ ئۈستى ئۈچ ماھىر

قاتناشتى . ئەلقۇد ، بىلال ۋە زىلالمۇ ئۆز مەھەللىسى ۋە مەكتىپىدە

ئۇستا ماھىرلاردىن ئىدى . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ غەلىتە بىر مۇھىتتا تۇرۇۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ جانلىنىپ كەتكەنىدى . مۇسابىقە باشلىدى . نىشقا ئاز قالغاندا قىسقۇچپاقا قىزلارمۇ يېتىپ كەلدى . ئۇلارمۇ ئادەم بالىلىرىنىڭ پۇتبولنى قانداق ئوينىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقىماقچى ئىدى .

مۇسابىقىگە قىسقۇچپاقا قىزلاردىن بىرى رېپىرلىق قىلدى . بۇنداق مۇسابىقە سايرام كۆلى ئاستىدا تۇنجى قېتىم ئۆتكۈزۈلۈۋاتتى . قاچقا تاماشىبىنلارنىمۇ جەلپ قىلدى . بېلىق بالىلار ۋە قىسقۇچپاقا قىزلار مۇسابىقە مەيدانىغا تىكىلگەنىدى .

مۇسابىقە جىددىي ئېلىپ بېرىلدى . 1 - مەيداندا ئەلقۇدلار مەيدانغا ماسلىشىپ ، بۇ يەردىكى پۇتبول مۇسابىقىسىنىڭ بەزى قائىدىلىرىنى بىلىپ بولغۇچە بېلىق بالىلار بىر توپ كىرگۈزۈۋالدى . بېلىق بالىلار خۇشاللىقىدىن چۇرقىرىشىپ ، ۋارقىرىشىپ كەتتى . 2 - مەيدان يېرىملاشقۇچە بېلىق بالىلار كوماندىسى يەنىلا ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى . ئۇلار توختىماي ھۇجۇم قىلاتتى . ئارىلىق - تا ئەلقۇدلارنىڭ ۋاراتاسىغا بىرنەچچە توپ كىرىپ كەتكىلى تاس قالدى . توپ ئاساسەن ئەلقۇدلارنىڭ ۋاراتارى تەرەپتە ئوينىلىۋاتاتتى . 2 - مەيدان ئاياغلىشىشقا ئاز قالغاندا ئەلقۇد ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلدى . ئۇ توپنى ماھىرلىق بىلەن ئوينىتىپ ، شېددەت بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىدى . بېلىق بالىلار كوماندىسىدىكى ئۈچ ماھىرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا يېپىشقان بولسىمۇ ، توپنى تارتىۋالالمىدى . تاماشىبىنلار ئارىسىدا قىقاس - سۈرەنلەر كۆتۈرۈلدى . ئۆز كوماندىسىدىن پەخىرلىنىپ ، تەبەسسۇم بىلەن ئولتۇرغان بېلىق بوۋايى جىددىيلىشىپ قالدى . ئورنىدىن نەچچە تۇرۇپ ، نەچچە ئولتۇردى .

ئەلقۇد توپنى قارشى تەرەپنىڭ قاپقىقىغا نەچچە مېتىر قالغاندا ئادەم ئىشەنمىگۈدەك تېزلىك بىلەن كۈچەپ تەپكەندى ، توپ قاپقىقىغا كىردى . تاماشىبىنلار ئارىسىدا بىر دەملىك سۈكۈتتىن كېيىن قىزغىن ئالقىش ساداسى كۆتۈرۈلدى . بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنى كۆتۈرۈۋېلىپ خۇشاللىقىنى ئىپادىلىدى .

3 - مەيدان باشلانغاندىن كېيىن بېلىق بالىلار كوماندىسى ئەزالىرىنى بىرنەچچە قېتىم ئالماشتۇردى . بىلال بىلەن زىلامۇ ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىۋاتاتتى . بېلىق بالىلار كوماندىسىدىكىلەرنىڭ مۇداپىئەسىمۇ بارغانسېرى ئاجىزلاپ كېتىۋاتاتتى . ئاخىرقى بىر توپ ئۇلارنىڭ يېڭىش - يېڭىلىشىنى بەلگىلەيدىغان ھالقىلىق توپ ئىدى . بىلال بىلەن زىلامۇ ئەلقۇدقا ماسلىشىپ داۋاملىق ھۇجۇم قىلىۋاتاتتى . 3 - مەيدان يېرىملاشقاندا ئەلقۇدنىڭ قۇلاق تۈۋىدە بېلىق بوۋاينىڭ «ئەگەر سىلەر پۈتۈل مۇسابىقىسىدە ئۆتە-ساڭلار سوئالمىغا توغرا جاۋاب بەرگەننىڭ مۇكاپاتىغا قوشۇپ يەنە مۇكاپات بېرىمەن ، ئەگەر ئۆتتۈرۈپ قويساڭلار جازالايمنەن» دېگەن سۆزى جاراڭلاشقا باشلىدى . شۇڭا ، ئەلقۇد تېخىمۇ غەيرەتكە كېلىپ بارغانسېرى روھلىنىپ كەتتى . قاپقىغا توختىماي ھۇجۇم قىلىپ بېلىق بالىلارنى ئالاقىزادە قىلىۋەتتى . بېلىق بالىلار «رېپىرى ، سەن ئادەم بالىلارغا يان بېسىۋاتىسەن» دەپ جېدەل چىقاردى . ھەممىنى كۆرىتىپ ئولتۇرغان بېلىق بوۋاي رېپىرنىڭ توغرا ھۆكۈم چىقىرىدۇ . ۋاتقانلىقىنى بىلەتتى .

مۇسابىقە ئاخىرلىشىشقا ئاز قالغاندا ئەلقۇد يەنە بىر توپ كىر-گۈزۈۋەتتى . تاماشىبىنلار ئارىسىدا ئالقىش ۋە نارازىلىق چۇقانلىرى كۆتۈرۈلدى . بېلىق بوۋاي ئەلقۇدلارنى ئالقىشلىغاچقا ، باشقا بېلىق بالىلار دەرەدىنى ئىچىگە يۈتۈشكە مەجبۇر بولدى .

بېلىق بوۋاي ئۇلارنى ئەڭ ياخشى پۈتۈل بىلەن مۇكاپاتلىدى . ئەلقۇدلار ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ كەتمەكچى بولدى . ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى قۇچاقلاپ كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار دېگەندى ، ئۇلار كۆزىنى يۇمدى .

شىلىدىرىلغان ، بۇلدۇقلىغان ، پۇلتۇڭلىغان ، غۇيۇلىدىغان ۋە شۇۋۇلىدىغان ئاۋازلار ئۇلارنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن ئۆتۈپ تۇردى .
— كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار ! — ئۇلار كۆزلىرىنى ئېچىپ ئۆز-لىرىنى مەھەللىدىكى قوناقلىقتا كۆردى .

5. ئىلى دەرياسى

بىلال بىلەن زىلال يەنە مەھەللىگە كېلىپ قالغانلىقىدىن خۇ-
شال بولدى. ئۇلارنىڭ ئېغىز - ماڭلايلىرىدا ئۇلار يېگەن ئىت
ئۈزۈمىنىڭ قارىسى شۇ پېتى تۇراتتى.

— ھەي، بىز يوقاپ كەتكىلى ئۇزۇن بولدى، تېز بولۇڭلار،
ئۆيدىكىلەر چوقۇم بىزدىن ئەنسىرەپ قالدى، — ئەلقۇدنىڭ مۇشۇ
گېپىدىن كېيىن بىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدقا ئەگىشىپ مەھەللىگە
يۈگۈردى.

ئەلقۇد ھويلىغا كىرگەندە دادىسى ئەنۋەر ئاكا تونۇرغا ئوت
قالاۋاتاتتى. ئاپىسى جەۋھەرگۈل ھەدە نان راسلاۋاتاتتى. ئەلقۇد
سايرامغا بارىدىغان كۈنىمۇ دادىسى تونۇرغا ئوت سالىمەن، بۈگۈن
نان يېقىۋالايلى، دەپ قالغانىدى. ئەلقۇد دادامدىن تىل ئاڭلايدىغان
بولدۇم، دەپ دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ تىرىقنى تاتلىغىنىچە
يەرگە قاراپ تۇردى. تونۇرغا ئوت قالاڭ بىلەن بولۇپ كەتكەن
ئەنۋەر ئاكا ئۇنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

— بىر يەرگە بېرىپ ئويناپ كېلىمەن، دەپ چىقىپ كېتىۋاتات-
تىڭ، بىردەمدىلا قايتىپ كەپسەنغۇ؟

دادىسىنىڭ بۇ گېپى ئەلقۇدنى گاڭگىرىتىپ قويدى. قارىغاندا
داداممۇ نەچچە كۈندىن بېرى ئۆيدە يوق ئوخشىمادۇ. ئۇ يوقاپ
كەتكەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئىكەن - دە. ئەلقۇد چايخانىنىڭ سۈپە-
سىدا نان راسلاۋاتقان ئاپىسىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئاپىسىمۇ ھېچ
ئىش بولمىغاندەك ئۇنىڭغا مۇنداقلا قاراپ قويدى.

— بىردەمدىلا يېنىپ كىرىپسەنغۇ.

ئاپىسىنىڭ گېپى ئەلقۇدنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى. شۇڭا،
ئۇ باشقا گەپ قىلماي ئۆزىنىڭ ئۆيىگە كىردى. ئۇ ئوقۇپ قويۇپ

قويغان ئەدەبىيات كىتابى شىرە ئۈستىدە شۇ پېتى تۇراتتى . ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇ بوينىدىكى تۇمارنى ئېسىگە ئالدى - دە ، تۇمارغا مۇراجىئەت قىلدى :

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، بۇ زادى نېمە ئىش ؟ مەن گاڭگىراپلا قالدىم ، مەن سايرامغا بېرىپ نەچچە كۈن يوقاپ كەتكەن تۇرسام ، ئۇلار مېنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىمدىن خەۋەرسىزدەكلا قىلىدىغۇ .
— شۇنداق ، سىزنىڭ ھەيران قالغانلىقىڭىزنى توغرا چۈشەنمىشكە بولىدۇ ، ئەمەلىيەتتە سىلەر ئۆيىدىن چىقىپ كەتكىلى 15 مىنۇتمۇ بولمىدى .

— نېمە ؟ بىز سايرامدا خېلى ئۇزۇن تۇرغانتۇقۇ ؟ —
ئەلقۇدنىڭ كۆزلىرى تېخىمۇ يوغىناپ ھەيرانلىق ئىچىدە سورىدى .
— ئۇ مېنىڭ خاسىيەتلىك ، سىز بۇ ھەقتە كۆپ سورىماي ئۆزىڭىزنىڭ ساياھىتىنى قىلىۋەرمەيسىز ، ھازىر بىلال بىلەن زىلال سىزدىنمۇ بەك ھەيران قىلىۋاتىدۇ . سىز بۇنى ئۇلارغا ئوبدان چۈشەندۈرۈپ قويۇڭ .

ئەلقۇد ئاتا - ئانىسىنىڭ گېپىگە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ تۇمارنىڭ گېپىگە ئىشەندى . شۇڭا ، ئۇ ھويلىدىن مەھەللىگە چىقتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە ئەلقۇدنىڭ ئىشىك ئالدىدا تۇراتتى .

— ھەي ، بالىلار ، ئاپاڭلار نەگە يوقاپ كەتتىڭىز دەپ تىللىمىدەنمۇ ؟

— ياق ، — دېدى زىلال ھاياجاندىن دۇدۇقلاپ تۇرۇپ ، — ئاپام ، خېلى ئۇزۇن ئويناي مەن دەۋاتاتتىڭىز ، بىردەمدە يېنىپ كەپسەنغۇ دەۋاتىدۇ .

— مېنىڭ ئاپاممۇ شۇنداق دەۋاتىدۇ ، نېمە گەپ بولۇپ كەتتى ؟ — بىلال ئەلقۇدقا قارىدى .

— ئاستىراق گەپ قىلىڭلار ، بۇ تۇمارنىڭ خاسىيەتى ئىكەن . مەنمۇ بايا ئاتا - ئانىمىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، ماڭا تەنە قىلىپ شۇنداق دەۋاتقان ئوخشايدۇ دەپتىمەن . تۇمارنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغان بولسام

مەنمۇ ھەيران قالغانىدىم. بىزنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتكىنىمىزگە پەقەت 15 مىنۇتتەك ۋاقىت بولۇپتۇ.

— توۋا، بىز سايرامدا ۋە سايرامنىڭ ئاستىدا نەچچە سائەت ئوينىغان تۇرساق، قانداق ئىش بولۇپ كەتتى؟ — بىلال بېشىنى قاشلىدى.

— شۇ ئەمەسمۇ، پەقەت ئىشەنگۈم كەلمەيۋاتىدۇ، — بىلال پىچىرلىدى.

— ئەمىسە قالغان گەپنى قويۇپ يەنە بىر يەرگە بېرىپ ئويناپ كېلەمدۇق؟ — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا ئۈمىد بىلەن تىكىلدى.

— چاتاق يوق! — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا تەڭلا جاۋاب بەردى. ئەمدى ئۇلار ئەلقۇدنى تېخىمۇ ھۆرمەتلەيدىغان، تېخىمۇ چوڭ كۆرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— ئەمىسە يەنە قوناقلققا بارايلى! — ئۇلار قوناقلققا تېزلا يېتىپ كېلىشتى.

— ئەمدى نەگە بارساق بولار؟ — ئەلقۇد ئىت ئۈزۈمىنى يېگەچ سورىدى.

— ئىلى دەرياسىنى كۆرۈپ كېلەيلىچۇ، چوڭلار بەك ماختايدىغۇ.

— بولىدۇ، ئەمىسە مېنى قۇچاقلاڭلار، كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار! — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئەلقۇدنى قۇچاقلاپ كۆزىنى يۇمدى. سايرام كۆلىگە بارغان چاغدىكى ھالەت يەنە تەكرارلاندى.

— كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار، — ئۇلار كۆزىنى ئاچتى. ئەلقۇدلار كۆزىنى كۆۋرەپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى بويىدىكى ئورمانلىقتا كۆردى. بۈگۈن دەريادا سۇ كۆپ ئىدى. دەريا سۈيى نەگىدۇر ئالدىراۋاتقان دەك دولقۇنلىنىپ شىددەت بىلەن ئېقىۋاتاتتى. ئۇلار دەريانىڭ ئادەم يوق باش ئېقىنى تەرەپكە كېلىپ قالغاندەك قىلاتتى. ئۇلار ئەتراپقا قاراپ يېقىن ئەتراپتا مەھەللە ياكى ئادەم قارىسىنى ئۇچرىتالمىدى. دەريانىڭ باش - ئايىغىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىل-

گىلى بولمايتتى . ئەلقۇدلار سۇ ئۈزۈشكە ئۈستە بولسىمۇ دەرياغا چۈشۈشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ، بۇ دەريا يىلدا بىرنەچچە ئادەم-نى ئېقىتىپ كېتىدىغانلىقىنى ھەسەن مۇدىردىن ئاڭلىغانىدى . شۇ-غا ئۇلار دەريا بويىدا دەريانىڭ ھەيۋەتلىك ئېقىنىغا قاراپ ئولتۇر-دى . ئەلقۇدلارنىڭ مەقسىتى سەيلە قىلىش بولسىمۇ ، ئۇلار سەيلە قىلىشنىڭ زادى قانداق بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئېنىق چۈشەنچىگە ئىگە ئەمەس ئىدى . ئويۇن ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ساياھەت ئىدى . ئەلقۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن «ئادەم ئۈچۈن بىلىم ئىگىلەش ھەممىدىن مۇھىم ، سىلەر ھەرقانداق ئىش قىلغاندا بىلىم ئىگىلەش-نى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇڭلار» دەپ تەربىيە بەرگەندە ئەلقۇد بوۋىسىدىن :

— ئويۇن ئوينىغاندىمۇ بىلىمنى بىرىنچى ئورۇنغا قو-يمايدۇق ؟ — دەپ سورىغانىدى . بوۋىسى :

— شۇنداق ، سەن ئوينىۋاتقان ئويۇندىمۇ بىلىم بار ، — دېگەندى . شۇڭا ، ئۇ ئىلى دەرياسى ھەققىدە دەسلەپكى بىلىمگە ئىگە بولماقچى بولۇپ تۇمارغا مۇراجىئەت قىلدى :

— تۇمارىم ، بىزگە ئىلى دەرياسى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگىنە ، بىز بۇ دەريا ھەققىدە ھېچ نەرسە بىلمەيمىز . — ئەمىسە ، قۇلاق سالغىن ، بىلال بىلەن زىلالغا ئۆزۈڭ دەپ بەرگىن .

— بولىدۇ ، — ئەلقۇد بويىندا يالتىراپ تۇرغان تۇمارنى مېھرى بىلەن سىلاپ قويدى . ئۇلار دەريا ساھىلىدىكى يۇمشاق چىملىقتا ئولتۇرۇپ دەريانى تاماشا قىلىۋاتاتتى . ئەلقۇد تۇمارنىڭ ئىلى دەرياسى ھەققىدىكى چۈشەندۈرۈشنى ئاڭلاۋاتاتتى :

ئىلى دەرياسى مەشھۇر ئىچكى قۇرۇقلۇق دەريالىرىنىڭ بىرى ، ئىلى دەرياسىنىڭ ئومۇمىي سۇ مىقدارى خۇاڭخې دەرياسىنىڭ سۇ مىقدارىدىنمۇ كۆپ . ئىلى دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنى ئۈچ تارماق ئېقىندىن تەركىب تاپىدۇ . ئەڭ شىمالىدىكى قاش دەرياسى دېيىلىدۇ ، بۇ دەريا يىلان قابىرغا تېغى بىلەن ئارسان تاغلىرى ئارىسىدىن

باشلىنىدۇ. ئۇنىڭ 3000 مېتىردىن يۇقىرى بولغان باش مەنبەسىدە مۇزلۇقلار بىلەن ئارشىڭلار كۆپ. بۇ دەريا كۈنەس دەرياسى بىلەن تۇتىشىپ كېتىدۇ. ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 320 كىلومېتىر. كۈنەس دەرياسى ئىلى دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى تارمىقى، ئۇ، ئار-سان تاغلىرى ھەم نارات تاغلىرى ئارىسىدىكى تاغ قاپتىلىدىن باشلىنىدۇ. بۇ دەريا دېڭىز يۈزىدىن 2800 مېتىر ئېگىزلىكتە، ئۇ يەردىمۇ مۇزلۇقلار ھەم ئارشىڭلار كۆپ. كۈنەس دەرياسى شەرقتىن غەربكە قاراپ قاش دەرياسى بىلەن پاراللېللىشىپ ئاقىدۇ. بۇ ئىككى دەريانىڭ ئارىسىدا ئارسان تاغلىرى بار. تېكەس دەرياسى جەنۇبتىن كېلىپ ئىلى دەرياسىغا قۇيۇلىدۇ. تېكەس دەرياسى قاش دەرياسى بىلەن قوشۇلغاندىن كېيىن ئىلى دەرياسىنى شەكىللەندۈرىدۇ. ئىلى دەرياسى ئاخىرىدا بېرىپ قازاقىستاندىكى بالقاش كۆلىگە قۇيۇلىدۇ. ئەگەر تېكەس دەرياسىنى ئىلى دەرياسىنىڭ باش مەنبەسى دېسەك تېكەس دەرياسى قوشۇلۇپ ئىلى دەرياسىنىڭ ئانا يۇرتىمىز چېگراسى ئىچىدىكى ئۇزۇنلۇقى 1500 كىلومېتىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئەڭ كەڭ يەرلىرى 2000 مېتىر، ئەڭ چوڭقۇر يېرى يەتتە مېتىرغا يېتىشى مۇمكىن. ئىلى دەرياسىنىڭ يىللىق ئېقىن مىقدارى 5 مىليارد 900 مىليون كۇب مېتىر بولۇپ، بۇ دەريا مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچكى قۇرۇقلۇق رايونلىرى ئىچىدە سۇ مىقدارى ئەڭ كۆپ دەريا ھېسابلىنىدۇ. دەريادا 6 - ئايدىن 10 - ئايغىچە كېمە قاتنىيالايدۇ.

تۆمۈردىن ئاڭلىۋالغان بۇ گەپلەر ئىشەنچلىك بولغاچقا، ئەلqۇد ئۇنى بىلال بىلەن زىلالغا دەرس ئۆتۈۋاتقانداك ھاياجان بىلەن سۆزلەپ بەردى.

— ئەڭ چوڭقۇر يېرى يەتتە مېتىر بولسا بەك چوڭقۇر ئىكەن، مەھەللىمىزدىكى ئۆستەڭنىڭ چوڭقۇرلۇقى ئىككى مېتىرمۇ كەلمەيدۇ، بۇ دەرياغا چۈشمىسەك بولغۇدەك.

بىلال بىلەن زىلال كۆۋرەپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسىغا قورقۇمسىراپ قاراپ قويدى.

— بىراق، چوڭقۇرلۇقى 100 مېتىر كېلىدىغان سايرام كۆلى.

گىمۇ چۈشتۈققۇ ، — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا قاراپ قويدى .
— ئۇنداق بولسا چۈشەيلى ، بۇنىڭ ئاستىدىمۇ پۈتۈپول ئوينىيدى .
غان بېلىق بالىلار باردۇ ، ئۇلارنىمۇ بىر يېڭىۋالمادۇق .
— بۇ دەرياغا چۈشەك بولمايدۇ ، بىزنىڭ سايرام كۆلىگە
چۈشكەنلىكىمىز بىزنىڭ چۈشمىز بولۇشى مۇمكىن ، — ئەلقۇدنىڭ
گېپىنى بىلال رەت قىلدى .

— ئۇ قانداق چۈش بولىدۇ ؟ ئۇ يەرگە ئۈچىمىز تەڭ چۈشكەن
تۇرساق !

— ئۇغۇ شۇنداق ، — ئەلقۇد باشقا گەپ قىلالماي تۇمارىنى
سىلاپ قويدى . ئۇنىڭ تۇمارغا تەشەككۈر ئېيتقۇسى كەلدى . ئەگەر
تۇمار بولمىغان بولسا ئۇلارنىڭ ئۈزۈنغا داۋاملىشىدىغان بۇ قىزىقار-
لىق سەيلىسى بولمىغان بولاتتى .

— بىز ھازىر دەريانىڭ قايسى يېرىدە تۇرۇۋاتقاندىمىز ؟ —
زىلال ئەلقۇدتىن سورىدى . ئەلقۇد بۇ ئاددىي سوئالغىمۇ تۇمارنى
ئاۋارە قىلىشنى خالىماي ئەتراپقا سىنىچىلاپ قارىدى . دەريا بويىدىكى
پايانسىز توقايلىقتىن تۈرلۈك قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرى
ئاڭلىنىپ تۇراتتى . دەريا ساھىلىدىكى چىمەنزارلاردا رەڭگارەڭ ئې-
چىلىپ كەتكەن ياۋا گۈللەر ئۈستىدە كېپىنەك ، ھەسەل ھەرىسى ،
يىڭىئاغۇچ ، خانقىزلار بەخىرامان سەيلە قىلىپ يۈرەتتى . دەريا ئاس-
مىنىنىڭ كۆز يەتكۈسىز يېرىدە خۇددى بىر تىزىق مارجاندەك قاتار-
لىشىپ كېتىۋاتقان تۈرنىلار ئەلقۇدلارنى ئانچە قىزىقتۇرالمىدى .
ئەنە شۇ چاغدا يىراقتىن بىر ئەر كىشىنىڭ سوزۇپ ئېيتقان
ناخشىسى ئاڭلاندى . ناخشىدىن بىر تەبىئىي مۇڭ كېلىۋاتاتتى .
ئەلقۇدلار ناخشىغا قۇلاق سالىدى .

سادىرمەنۇ . سادىرمەن ،
سادىر بولماي كىمدۇرمەن .
تاغ يولىنى سورىساڭ ،
بىرنى قويماي بىلىمەن .

سادىر دەپ ئېتىم يامان ،
ئون بەش ياشتا ئاتالغان .
دەسلەپتە تۇتۇلغاندا ،
قومۇلخانغا پالانغان . . .

بۇ ناخشىنى ئەلقۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن كۆپ قېتىم
ئاڭلىغان . ئۇلار سادىر پالۋاننىڭ قوشاقلىرىنى يادلىغان ، ھەسەن
مۇدىر ئۇلارغا سادىر پالۋان ھەققىدىكى ھېكايىلەرنىمۇ ئېيتىپ بەر-
گەن . ئۇلار ناخشىغا قۇلاق سېلىپ تۇرغاندا دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىد-
ى تەرەپتىن ئۈچ ئادەم خۇددى سۇ ئۈستىدە لەيلەپ كېلىۋاتقاندا
ئەلقۇدلار تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى . ئۈچ ئادەمنىڭ ئىككىسى ئۆ-
رە ، بىرى ئولتۇراتتى . بۇ خىل ئەھۋال ئەلقۇدلارنى ھەيران قالدۇر-
دى . ئۆرە تۇرغان ئىككى ئادەمنىڭ قولىدا ئۇزۇن ئىككى ياغاچ بار
ئىدى . ئۇلار قولىدىكى ئۇزۇن ياغاچنى پات - پاتلا پۇلاڭشىتىپ
قوياتتى . ئۇلار ئەلقۇدلارغا يېقىنلىشىپ كەلدى . ئۇلار ئەلقۇدلارنى
كۆرۈپ بىر نېمىلەرنى دەپ توۋلىدى . ئەلقۇدلار ئەمدى ئۇلارنىڭ
ئاستىدىكى بىر كۆتۈرۈلۈپ ، بىر پەسىيۋاتقان نەرسىنىڭ بىر -
بىرىگە چېتىۋېتىلگەن قارىغاي ئىكەنلىكىنى كۆردى . ئۈچ ئادەمنىڭ
ئىككىسى چوڭ ئادەم ، بىرى ئەلقۇد دېمەتلىك ئوغۇل بالا ئىدى .
ئەلقۇد شۇ چاغدىلا ئۇلارنى سالچىلار دەپ پەرەز قىلدى . ئەلقۇدلار
بۇرۇن سالىنى كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ سال ھەققىدە ئاڭلىغانىدى .
سال ئۈستىدىكى ئىككى ئادەم قولىدىكى ئۇزۇن «پالاق» بىلەن
سالىنى ئەلقۇدلار تۇرغان قىرغاققا يېقىنلاشتۇرۇپ قىرغاققا تىرەپ
توختاتتى . سالىدىكى ئىككى چوڭ ئادەمنىڭ بىرى 60 ياشتىن ئاشقان
قامەتلىك بوۋاي ، يەنە بىرى بوۋايدىنمۇ قامەتلىك 40 ياشلار ئەتراپىد-
ىكى ئادەم ئىدى . 40 ياشلاردىكى ئادەم سالىدىن قىرغاققا چەيدەس-
لىك بىلەن چۈشۈپ بىر ئۇچى سالغا باغلاقلىق تۇرغان بىلەكتەك
توملۇقتىكى ئارقاننى ئەلقۇدلار تۇرغان يەرنىڭ نېرىسىدىكى يوغان
دەرەخكە باغلىدى . بوۋاي بىلەن ھېلىقى ئادەم ئۈستىگە ئاسما مايكا

كېيىۋالغان بولۇپ يۈز ۋە بىلەكلىرى مستەك پارقرايتتى .
ئەلقۇدلار سالغا قىزىقپ قالدى . سال دېگىنى تاغدىن كېسىل-
گەن ناھايىتى يوغان قارىغايىلاردىن ئون ، ئون بەشىنى ئىككى باشلىق
يوغان تۆمۈر مىخ بىلەن بىر - بىرىگە چاتقان «چوڭ قېيىق» ئىدى .
قارىغايىلار بىر - بىرىگە مىخلاپ چېتىلغاندىن باشقا ئارقان بىلەنمۇ
چەمبەرچاس باغلانغانىدى . سالنىڭ ئۈستىدە مەش ، چېلەك ۋە باشقا
تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى بار ئىدى . بوۋاي بىلەن ھېلىقى ئادەم
ئەلقۇدلار بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى .

— بىزنىڭ ئادەم كۆرمىگىنىمىزگىمۇ خېلى بولۇپ قاپتۇ .
سىلەر بۇ يەرگە كىم بىلەن كەلدىڭلار ، ئوماق بالىلار ؟ ھەي ،
جۇشقۇن ، بۇ دوستلىرىڭىزغا سالاممۇ قىلمايسەنغۇ ، — بوۋاي كالتە
ئىشتان بىلەن مايكا كىيىۋالغان بالىغا شۇنداق دېدى . ئەلقۇدلار
ئۇلارغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي بىر - بىرىگە قارىدى .
— بىز بۇ يەرگە ئويناپ كەلگەن .

— ئويناپ كەلگەن ؟ — بوۋاي ئەلقۇدلارغا ئىشەنمىگەندەك
قاراپ قويدى ، — سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلار نەدە ؟

— غۇلجا شەھىرىدە ، — بىلال بىلەن زىلال نېمە دېيىشنى
بىلەلمەي تۇرغاندا ئەلقۇد جاۋاب بەردى .

— نېمە بىلەن كەلدىڭلار ؟

ئەلقۇد بوۋاينىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمەي گەپنى باشقا ياققا
بۇرىدى :

— سىلەرچۇ ؟ سىلەر بۇ سالنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭلار ؟ —
بوۋاي خىرىلداپ كۈلۈپ قويۇپ باشقا گەپ قىلمىدى .

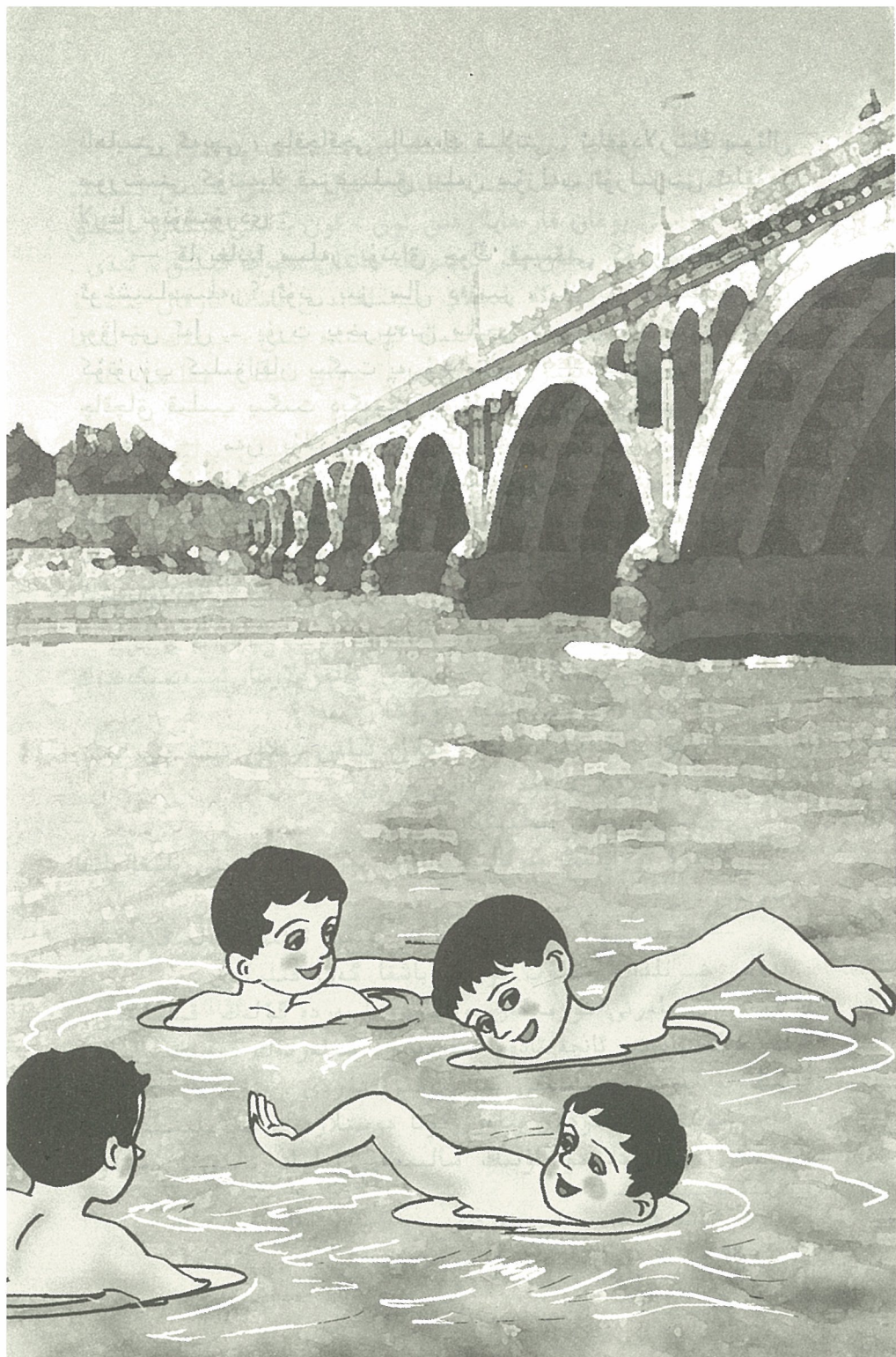
— سىلەرنى كۆرمىگەن بولساق ، بۇ يەردە گۈلەڭ^① قىلمايتۇق .
بۇ يەرگە ئادەتتە ئانچە ئادەم كەلمەيدۇ ، سىلەردەك كىچىك بالىلار -
نىڭ بۇ يەردە تۇرغانلىقى بىزنى قىزىقتۇردى .

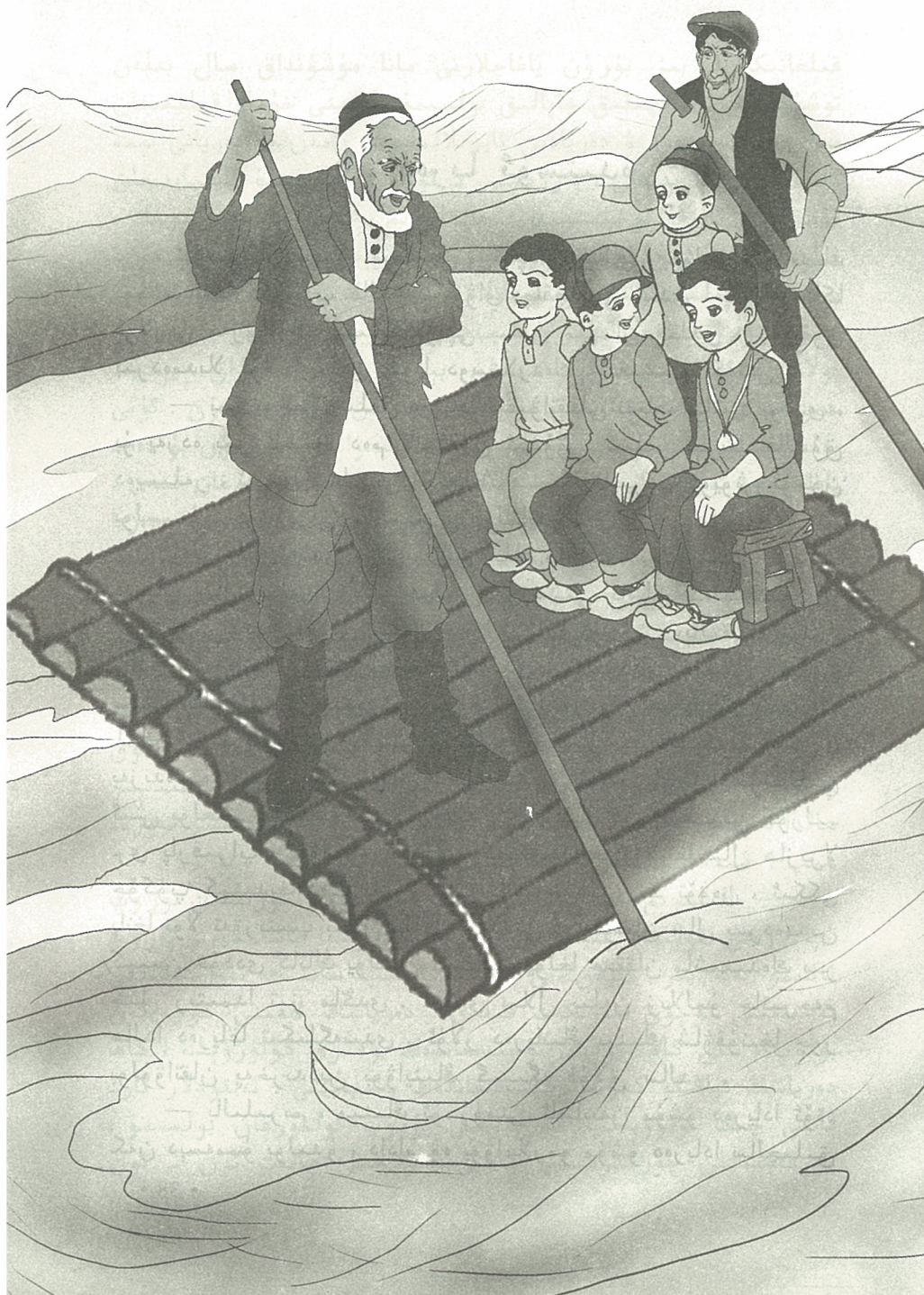
جۇشقۇن ئەلقۇدلار بىلەن كونا دوستلاردەك سالاملىشىپ كۆ-
رۈشتى . ئەلقۇدلارمۇ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى . جۇشقۇن

① گۈلەڭ قىلىش — سالنى توختىتىش .

ناھايتى گەپچى ، چاقچاقچى بالىدەك قىلاتتى . ئەلقۇدلارنىڭ سوئال سورىشىنى كۈتمەيلا قىزغىنلىق بىلەن سۆزلەپ ئۆزلىرىنى ئەلقۇد-لارغا تونۇشتۇردى :

— قارىغاندا سىلەر بۇنداق چوڭ قىيىقنى كۆرۈپ باقمىغان ئوخشىماسىلەر ؟ ئۇنى بىز سال دەيمىز ، مانا بۇ مېنىڭ بوۋام ، بوۋامنى ئەل - يۇرت پەخرىدىن سالچى دەيدۇ ، مانا ماۋۇ بېلىق كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان يىگىت پەرۇخ سالچى ، — جۇشقۇن دادىسىنى چاقچاق قىلىپ يىگىت دېگەچكە شەيتانلىق بىلەن تىلىنى چىقىرىپ قويدى ، — مەن بۇلارنىڭ ئىز باسارى جۇشقۇن سالچى ، — ئەلقۇدلارمۇ بۇلارغا ئۆزلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇردى . ئەلقۇدلار ئۇلارغا تۇمارنىڭ سېھرى بىلەن كەلدۇق دېيەلمىگەچكە «بىز بۇ يەرگە ئوينىغىلى كېلىپ ئېزىپ قالدۇق» دەپ ئۇلارنى ئاران ئىشەندۈردى .

6. دەريا ئۈستىدە

ئەلقۇدلار مېھرى ئىسسىق ، گەپدان سالچى بوۋايىنى ئۆزىنىڭ بوۋىسىدە كلا كۆرۈپ قالدى . بوۋاي چاقچاقچى ئىدى . پەرۇخ ئاكا ئۇلارنى مەزىلىك بېلىق كاۋىپى بىلەن مېھمان قىلدى . جۇشقۇن بىردەمدىلا ئۇلار بىلەن كونا دوستلاردەك چىقىشىپ كەتتى .

— بىز بۇ سال بىلەن دەريادا ئېقىۋاتقىلى نەچچە سائەت بولدى ، بۇ يەردە بىر ئاخشام دەم ئالماقچى ئىدۇق . سىلەر ئېزىپ قالدۇق دەيسىلەر ، ئەمدى سىلەرنى غۇلجا شەھىرىگە ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن بولسىمۇ ، بۇرۇنراق ماڭمىساق بولمايدۇ .

ئەلقۇدلار ئەمدى ئۇلار بىلەن بىللە ماڭمىسا بولمايتتى . ئۇلارغا دەريادا سال بىلەن سەيلە قىلىش پۇرسىتى ئاسان كەلمەيتتى .

پەخرىدەن بوۋاي بىلەن پەرۇخ ئاكا ئۇزۇن «پالقى» بىلەن سالنى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا ئەكەلدى . ئەلقۇدلار جۇشقۇن بىلەن بىللە سالدىكى ئالاھىدە ئورۇندۇقتا ئولتۇردى . دەريانىڭ شىددەتلىك ئېقىنى سالنى چايقاشقا باشلىدى . سال بەزىدە كۆتۈرۈلۈپ ، بەزىدە چۈشەتتى . سال بىلەن سەيلە قىلىش ئەلقۇد ئۈچۈن خۇشاللىق ئىش بولغان بولسىمۇ ، بلال بىلەن زىلالنىڭ قورققىنىدىن كۆزلىرى پارقىراپ ، لەۋلىرى تىترەپ كەتكەنىدى . ئۇلارغا سال ھازىرلا چۆكۈپ كېتىدىغاندەك تۇيولاتتى . باشتا يۇقىرى — تۆۋەن ، ئىككى يانغا تولا تەۋرىنىپ بلال بىلەن زىلالنى قورقۇتقان سال بىردەمدىن كېيىن خۇددى كاتاك يولىدىن ئاسفالت يولىغا چىققان ماشىنىدەك بىر خىل رېتىمدا تېز ماڭدى . ئەمدى بلال بىلەن زىلالمۇ خاتىرجەم ھالدا دەرياغا تىكىلگەنىدى . ئۇلار دەريانىڭ يېنىك شاۋقۇنىغا جور بولۇۋاتقان پەخرىدەن بوۋايىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالدى .

— بالىلىرىم ، مېنىڭ ئۆمرۈمنى ئاساسەن مۇشۇ دەريادا ئۆتە كەن دېسەممۇ بولىدۇ ، دادام ۋە بوۋاملارمۇ مۇشۇ دەريادا سالچىلىق

قىلغانىكەن . بىز بۇرۇن ياغاچلارنى مانا مۇشۇنداق سال بىلەن توشۇپتۇق . سالچىلىق چاپلىق بولسىمۇ ئادەمنى خۇمار قىلىدىغان يېرى كۆپ ، مەن بۇ دەريادىن ئايرىلالمايمەن . مەن بۇ دەريانى نېمە دېسە شۇنى بېرىدىغان ، پەرزەنتلىرى ئۈچۈن جېنىنىمۇ ئايمىمايدىغان قەھرىمان ئانىغا ئوخشىتىمەن . بالىلىرىم ، سىلەر تېخى كىچىك ، بىلىمىسىلەر ، مۇشۇ ئانا دەريا بىزگە ھەممىنى بەرگەن ، بۇ دەريا بولمىغان بولسا مۇشۇ گۈلىستانلار ، مېۋىلىك باغلار ، باغرى ئىسسىق كۆجۈم مەھەللىلەر ، قىسقىسى گۈزەل ھاياتلىق بولمىغان بولاتتى . ئۇ بىز نېمە دېسەك شۇنى بېرىپ كەلدى . بىراق ، يېقىندىن بىرى بۇ ئۇلۇغ ئانىنى ھۆرمەتلىمەيدىغان بولۇپ قالدۇق . ئۇنى بۇلغايدىغان ئىشلىرىمىز بارغانسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ . بۇرۇن بۇ دەريا يادا نەچچە ئون خىل بېلىق ياشايتتى . ئۇلار ھەقىقەتەن يوغان ئىدى . ھازىر بېلىقلار ئازلاپ كەتتى . شەھەرنى كېسىپ ئۆتىدىغان دەريا كىشىنى چۆچۈتكۈدەك دەرىجىدە بۇلغانماقتا . بالىلىرىم ، دەريانى قەدىرلەڭلار ، دەريانى سۆيۈڭلار . شۇنداق قىلساڭلار ئۇمۇ سىلەرنى سۆيىدۇ ، سىلەرگە تېخىمۇ گۈزەل ھايات ئاتا قىلىدۇ . بولمىسا . . . — پەخىرىدىن بوۋاي غاڭزىسىغا باسقان موخۇركىسىنى قاتتىق شورغىنىچە توختاپ قالدى . بوۋاي گېپىنىڭ ئاخىرقى جۈملىلىرىنى قىلغاندا ، ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى يىغلاۋاتقانداك مۇڭلۇق چىقتى . ئەلچۇدلار بوۋاينىڭ گېپىنى چۈشەنگەندەك ئۇن - تىنسىز ھالدا دەرياغا تىكىلىپ ئولتۇراتتى . شۇ چاغدا سال تۇيۇقسىز تەۋرىنىپ ، شىددەت بىلەن چاپقىلىشقا باشلىدى .

— بالىلىرىم ، چىڭ ئولتۇرۇڭلار ! — بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ «پالاق»نى قولغا ئېلىپ ، سالنى باشقۇرۇشقا باشلىدى . پەرۇخ ئاكىمۇ يەنە بىر «پالاق»نى قولغا ئېلىپ سالنىڭ تەۋرىنىشىنى پەسەيتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلدى . دەريانىڭ ئېقىنى كۈچەيگەن بولۇپ ، سال گاھ خۇددى ئۇچىدىغاندەك يۇقىرى كۆتۈرۈلسە ، گاھ دەريانىڭ تېگىگە كىرىپ كېتىدىغاندەك پەسەيتتى . ئەلچۇدلار ئار-قانى چىڭ تۇتۇۋېلىپ كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئولتۇرغان بولسىمۇ ، قورققىنىدىن چۇرقىرىشىپ كەتتى . بۇ خىل ھالەت ئون - ئون

بەش مىنۇت داۋاملاشقاندىن كېيىن سال ياۋاشلىق بىلەن بىر خىل رىتىمدا ماڭدى .

ئەلقۇدلارنىڭ يۈرىكى تېخىچىلا سېلىۋاتاتتى . جۇشقۇن ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئىسقىرتىپ ئولتۇراتتى .

— كۆردۈڭلارمۇ بالىلىرىم ، — دېدى پەخىرىدىن بوۋاي پالاق-نى بىر چەتكە قويۇپ غاڭزىسىغا موخۇركا سېلىپ تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن ، — بايا مەن سىلەرگە بۇ دەريانى مېھرىبان ئانىغا ئوخشايدۇ دېگەندىم ، ئۇنىڭ ئاشۇنداق غەزەپلىنىدىغان چاغلىرىمۇ بار ، دەريا-نىڭ غەزەپلەنمىگىنى ياخشى ، ئەگەر غەزەپلەنسە ئۆز پەرزەنتلىرى بولغان ئىنسانلارغا بالايىئاپەت ئەكىلىشتىن يانمايدۇ .

ئۇلار بىرنەچچە سائەت مېڭىپ شەھەرگە كىردى . شەھەر تەرەپ-تىن تۈرلۈك شاۋقۇنلار ئاڭلاندى . ئەنە ، ئىلى دەرياسىنىڭ ھەيۋەت-لىك كۆۋرۈكىمۇ كۆرۈنۈشكە باشلىدى . پەخىرىدىن بوۋاي بىلەن پەرۇخ ئاكا سالنى قىرغاق تەرەپكە ھەيدىدى .

— سىلەر مۇشۇ يەردە چۈشۈۋېلىڭلار ، بىز ياغاچنى تۆۋەنگە ئاپىرىمىز ، — پەخىرىدىن بوۋاينىڭ گېپىدىن كېيىن ئەلقۇدلار ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ كۆۋرۈككە يېقىن يەردىكى قىرغاققا چۈشۈپ قالدى . ئۇلار جۇشقۇن بىلەن قىيالمىغان ھالدا خوشلاشتى .

كۈن پېتىشقا ئاز قالغان بولۇپ ، كەچكى شەپق دەريا يۈزىنى قىزغۇچ تۈسكە كىرگۈزگەنىدى . دەريا بويىدىكى ئارامگاھ ، سەيلە-گاھلاردا ئادەم قاينايتتى . ئەلقۇدلار ئۆزىدىنمۇ كىچىك بالىلارنىڭ سۇدا ئەرگىن ئۇزۇپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ ، خۇددى سۇنى كۆرسە تۇرالمىدىغان ئۆردەك چۈجىلىرىدەك سۇغا ئۆزىنى تاشلاپ پۇخادىن چىققۇچە چۆمۈلدى . كەچ بولۇپ قالغان ئىدى . دەريا بويىدا چىراغ-لار يۇلتۇزلاردەك چاقناپ ، شەھەردىن ئوينىغىلى چىقۇۋاتقانلار بار-غانىبىرى كۆپىيىشكە باشلىدى .

ئەلقۇد تۇمارغا ئىشەنگەچكە ئۆيگە كېتىشكە ئالدىرىمىدى . بىلال بىلەن زىلالمۇ بۇ يەردىكى قاينام - تاشقىنىلىققا قىزىقىپ ، ئەلقۇد بىلەن ئويناپ يۈردى .

ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئەلقۇد تۇمارغا مۇراجىئەت

قىلىپ ، بىلال بىلەن زىلالنى قۇچاقلاپ :
— كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار ! — دەپ توۋلىدى . دەل شۇ چاغدا
بوران چىققانداك ، ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك بىر ئاۋازدىن كېيىن ئەل-
قۇدنى بىرسى چاقىردى :
— ئەلقۇد ! ئوغلۇم ئەلقۇد !

ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى قويۇپ بېرىپ ھازىرلا يۇمغان
كۆزىنى ئاچتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدنى كىم چاقىرىۋاتقاندۇ
دەپ ، ھەيرانلىق ئىلكىدە ئەتراپقا قارىدى .

— مانا مەن ، سول تەرىپىڭلارغا قاراڭلار ، — بايقى ئاۋاز
يېقىنلا يەردىن ئاڭلاندى . ئەلقۇدلار تۇرۇۋاتقان خىلۋەت ساھىل
قاراڭغۇ بولسىمۇ ، ئاسماندا سانسىز يۇلتۇزلار چاقناپ تۇرغاچقا ،
يەنىلا يېقىن ئەتراپنى كۆرگىلى بولاتتى . ئەلقۇدلار ھەرقانچە قاراپمۇ
ھېچكىمنى كۆرەلمىدى .

— مانا مەن نېمانداق كۆرەلمەيدىغانسىلەر ، — ئەلقۇدلارنىڭ
ئالدىدا ئادەمسىمان بىرنەرسە تۇراتتى . ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى سۈدەك
جىمىرلايتتى . ئۇنىڭ بەدىنىدىن يۇلتۇزلارنىڭ ئەكسى يالت - يۇلت
قىلىپ چاقنايتتى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئاتا ، سىز كىم بولىسىز ؟ — ئەلقۇد
ئەدەپ بىلەن سورىدى . بىلال بىلەن زىلال قورققىنىدىن لاغ - لاغ
تتىرىگىنىچە يەردە ئولتۇرۇۋالدى .

— بالام ، سەن ئەلقۇدقۇ ، بىلال بىلەن زىلالنىمۇ تونۇيمەن ،
سىلەرمۇ مېنىڭ پەرزەنتلىرىم ، سىلەرمۇ مېنىڭ سۈيۈمنى ئىچىپ
چوڭ بولغان . مېنىڭ ئىسمىم دەريا بوۋاي ، مەن ئادەتتىكى ئادەم-
لەرگە كۆرۈنمەيمەن . سىلەر خىسلەتلىك ، پەزىلەتلىك ، ئىرادىلىك
بالىلار بولغاچقا سىلەرگە كۆرۈنۈۋاتىمەن ، — دەپ دەريا بوۋاي
غايىب بولدى .

7. بوغدا تاغلىرى ۋە بوغدا كۆلى

ئەلقۇدلار ئىككى كۈن مەھەللىدە ئوينىدى . بىلال ، زىلال يەنە ئەلقۇد بىلەن بىللە كۆرمىگەن يەرلەرنى كۆرۈپ كېلىشكە قىزىقسىمۇ ئەلقۇد ئىككى كۈن ئارام ئېلىۋالايلى دېگەندى .

ئىككى كۈنمۇ بىردەمدە ئۆتۈپ كەتتى . ئەلقۇدلار يەنە ھېلىقى قوناقلىققا كەلدى . بۇ قوناقلىق ئەلقۇدلارنىڭ ئالاھىدە بېكىتىگە ئايلىنىپ قالغانىدى .

— بۈگۈن نەگە بارساق بولار ؟ — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالدىن سورىدى .

— نەگە بارساق مەيلى ، بىز كۆرمىگەن چىرايلىق يەر بولسلا بولدى ، — بىلال تېزلا جاۋاب بەردى .

— ئىش قىلىپ قورقۇنچلۇق يەرگە بارمايلى جۇمۇ ، — زىلال پەسرەك ئاۋازدا قوشۇمچە قىلدى .

— بارمىساڭ بارمىغىنە ، كەچكىچە ئاشۇنداق دەيدىكەن ، ئو-غۇل بالا تۇرۇپ قىز بالىدىنمۇ بەك قورقۇنچاق ئىكەنسەن ، — بىلال زىلالنى سىلكىشلىدى .

— كىم بارمايمەن دەپتۇ ؟

— ئەمىسە نېمە دەۋاتىسەن ؟

— مەن ساڭا گەپ قىلدىمۇ ، ئەلقۇدقا گەپ قىلىۋاتىمەن .

— ئەلقۇد ، بولدى ، بولدى ، بۇ قورقۇنچاقنى ئاپارمايلىچۇ ،

ئۇ بارسا مەن بارمايمەن .

— بولدى قىلىڭلار ، دائىم مۇشۇنداق تاكالىلىشىپ قالدىكەن-

سىلەر ، ئۈچىمىز چوقۇم بىللە بارىمىز ، مەن سىلەرنى بوغدا تاغلىرىغا ئاپىرىمەن ، ئۇ يەردە چىرايلىق بوغدا كۆلىمۇ بار ، بوۋاملار بۆلتۈر يازدا بېرىپتىكەن . بوۋام ماڭا ئۇ يەر ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەندە بەك بارغۇم كەلگەن . كېلىڭلار ، قۇچاقلىشايلى ، كۆزۈڭ-

لارنى يۇمۇڭلار! — بىلال بىلەن زىلال بايىقى تالاش - تارتىشلىرىدىن ئۇنتۇپ ئەلقۇدىنى قۇچاقلىدى .
— كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار! — ئۇلار تەڭلا كۆزلىرىنى يۇمدى .
ئەلقۇدلار يەردىن كۆتۈرۈلگەندەك بولدى . ئۇلارنىڭ قۇلاق تۈۋىدە يەنە غۇيۇلىدىغان ئاۋازلار ئاڭلاندى .
— كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار! — ئۇلار كۆزلىرىنى تەڭلا ئاچتى .
پاھ ، ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاجايىپ گۈزەل تاغ چوققىسىدا كۆردى . بۇ يەردە كىشىنى سەگىتىدىغان سوغۇق شامال گۈرۈلدەيتتى .
— بۇ قەيەر؟ — زىلال توڭلاپ كەتكەچكە دۈگدەرەپ تۇرۇپ سورىدى .

— بۇ يەرنىڭ قەيەرلىكىنى سىلەرگە دەپ بېرەي ، — ئەلقۇد بۇغدا ھەققىدە بوۋىسىدىن كۆپ قېتىم ئاڭلىغان بولغاچقا تۇمارغا مۇراجىئەت قىلمايمۇ ئۆزىلا تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى .
— بىز ھازىر بۇغدا تاغلىرىدا تۇرۇۋاتىمىز ، بۇغدا تاغلىرىنىڭ شىمالىدا ناھايىتى قويۇق ئورمانلىق ۋە ئوتلاق بار ، — ئەلقۇد ھەيۋەتلىك ئورمانلار بىلەن سۈرەتتەك كۆرۈنۈپ تۇرغان يېشىل يايلاقلارنى قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، — بۇغدا تاغلىرى دېڭىز يۈزىدىن 4000 مېتىر ئېگىز تۇرىدۇ . ئۇنىڭ ئەڭ ئېگىز يەرلىرى 5445 مېتىرغا يېتىدۇ . ئۇنىڭ پەس ، چۆكۈك بەلۋاغلىرىنىڭ ئېگىزلىكى 1400 مېتىردىن ئاشمايدۇ . ئەنە كۆردۈڭلارمۇ ، پارقىراپ كۆرۈنۈۋاتقىنى بۇغدا كۆلى ، بۇرۇن بۇ كۆل ئانا تىلىمىزدا «ساماۋى كۆل» ياكى «تەڭرى كۆلى» دەپ ئاتىلىپ كەلگەنىكەن . بۇ كۆل ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ شەرقىگە ، بۇغدا چوققىسىنىڭ شىمالىي باغرىغا جايلاشقان . ھازىر بىز بۇغدا چوققىسىنىڭ قاپتىلىدا تۇرۇۋاتىمىز ، ئاۋۇ كىچىك ئىككى كۆلنى كۆردۈڭلارمۇ ، قارماققا ئۇ ئىككى كۆل بۇغدا كۆلىنىڭ قوشماق سىڭلىسىغا ئوخشايدۇ . ئادەتتە ئۇ شەرقىي كىچىك كۆل ۋە غەربىي كىچىك كۆل دەپ ئاتىلىدۇ . بۇلارنى ماڭا بوۋام ئېيتىپ بەرگەن . ئەمدى بىز تۆۋەنگە قاراپ ماڭايلى ، دىققەت قىلىڭلار ، تاغدىن پەسكە مېڭىش خېلىلا تەس ، — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى

سەگىتكەندىن كېيىن ئۇلار يېشىل شەمشاد ، قارىغايىلار ئارىسىدا بەھۇزۇر ماڭدى . ئاۋغۇست كۈنلىرى بولسىمۇ تاغنىڭ سوغۇق شا- مىلى ئادەمنى ئەندىكتۈرەتتى . ئەلقۇد بۇ يەرلەرگە بۇرۇن كېلىپ باقمىغان بولسىمۇ بوۋىسىدىن ، شۇنداقلا بوۋىسىنىڭ كىتابلىرىدىن بۇ يەرنىڭ جۇغراپىيىسىگە ئائىت نۇرغۇن بىلىملەرنى بىلىۋالغانىدى . شۇڭا ، بىلال بىلەن زىلالغا خۇددى ئۆز ئۆيىنى تونۇش- تۇرغاندەك راۋان تونۇشتۇردى :

— بۇغدا تاغلىرىنىڭ ئىقلىمى يازدا مۆتىدىل ، قىشتا قار ، يازدا يامغۇر كۆپ ياغىدۇ ، شامال ئاز چىقىدۇ ، شۇڭا بۇ يەرنىڭ تەبىئىي مەنزىرىسى گۈزەل ، ئوت - چۆپلەر بولۇق بولغاچقا دىيارى- مىزدىكى ئەڭ گۈزەل ئوتلاقلار بار ، — ئەلقۇدلار تاغدىن تۆۋەنگە قاراپ مېڭىۋاتاتتى . ئۇلار پەسكە چۈشكەنسىرى بۇرۇن كۆرۈپ باق- مىغان تۈرلۈك دەرەخلەرنى ئۇچراتتى . ھەربىر يېڭى دەرەخ ئۇچرىد- غاندا ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا تونۇشتۇراتتى .

— كۆردۈڭلارمۇ ، مانا ماۋۇ شەمشاد ، ئەنە ئاۋۇ تاغ تېرىكى ، ئۇياقتىكىسى ئاچچىق تېرەك ، ھازىر بىز يېنىدىن ئۆتكىنى تاغ سۆڭىتى ، ئەنە ئاۋۇلار ئارچا ، قارا ئارچىلار ، — ئەلقۇدلار ئېھتىد- يات بىلەن پەسكە چۈشۈۋاتاتتى .

بۈگۈن ئەلقۇدلار كېتىۋاتقان ئورمانلىقلارغا ئانچە يىراق بولمىد- غان ئوتلاقتا بۇغدا تاغلىرىدا ياشايدىغان ھايۋانلار جەم بولغانىدى . قويۇق شەمشاد ئورمانلىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ ئوتلاق ھەقىقەتەن گۈزەل ئىدى . ئادەتتە ھايۋانلارنىڭ بۇنداق جەم بولۇپ پاراڭلىشىۋات- قانلىقىنى كۆرمەك ناھايىتى تەس ئىدى . بۇغدا تاغلىرىدا ھايۋانلار ئىناق - ئېجىل ياشايتتى . ھازىرمۇ بۇ يەرگە ئارقار ، كېيىك ، تېكە ، تۈلكە ، قاۋان ، بۆرە ، بۇغا ، ئۇلار ، غاز ، سېرىق ئۆردەك ، قارا قاقىر ۋە تۇرنا قاتارلىق ھايۋانلار جەم بولغانىدى . بۇغدا تاغلى- رىدىكى ھايۋانات ، ئۇچار قاناتلارغا باش بولۇپ كېلىۋاتقان ئېيىق ئوتلاقنىڭ ئېگىزرەك يېرىگە چىقىۋېلىپ ، ھاياجان بىلەن سۆزلەۋا- تاتتى :

— بۈگۈن سىلەرنى بۇ يەرگە يىغىشتا باشقا مەقسەتمۇ يوق ،

بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى ئادەملەر زادىلا چۈشەنمەيۋاتىدۇ ، بىز ئۇلارغا كۆڭلىمىزنى چۈشەندۈرسەك ، ئۇلار بىلەن ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتە سەك دەپ ئارزۇ قىلاتتۇق . بىراق ، ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا بىزنىڭ تىلىمىزنى بىلىدىغان بىرىمۇ بولمىغاچقا ، ئۇلارغا مەقسىتىمىزنى بىلدۈرەلمەي قىيىنلىپ كېلىۋاتاتتۇق . بۈگۈن بۇ يەرگە تىلىمىزنى بىلىدىغان ئەلقۇد ئىسىملىك بىر بالا كەلدى . ئۇنىڭدا خاسىيەتلىك تۇمار بار . ئۇ ئاشۇ تۇمارنىڭ خاسىيىتىدە بىز بىلەن سۆزلىشەلەيدۇ . ئەلقۇد ھايۋانلارغا كۆپ ياخشىلىق قىلغان . شۇڭا ، بىز ئۇنى تېپىپ كېلىپ ئوبدان مېھمان قىلايلى ! ئۇلارنى تېپىپ كېلىشكە قايسىڭلار مەسئۇل بولساڭلار بولار ؟ — ئېيىق ئۆزىنىڭ گېيىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتقانلارغا كۆز يۈگۈرتتى .

— مەن باراي ، مەن ئۇلارنى پۇراپ بىردەمدە تاپمەن ، —
بۆرە ئالدىغا چىقتى .

— مەن تېپىپ كەلسەم بولارمىكىن ، — قاۋانمۇ ئاكتىپلىق بىلەن گەپكە قوشۇلدى .

— مېنىڭ بارغىنىم ياخشىمىكىن ، مەن ئۇلارغا يۇمشاق گەپ قىلىپ بىردەمدىلا ئەيۋەشكە كەلتۈرىمەن ، — تۈلكە خىرىلداپ كۈلدى . ئېيىق بىردەم ئويلىنىپ مۇنداق دېدى :

— مەن ئادەملەرگە ئائىت ھېكايە ، چۆچەكلەرنى كۆپ ئاڭلىدىغان ، ئۇلار ھەر ئۈچىڭلارنى ئانچە ياخشى كۆرمەيدۇ ، ئەلقۇد دېگەن بۇ بالا ھازىر يالغۇز ئەمەس ، ئىككى دوستى بىلەن بىللە كەلدى . سىلەرنى كۆرسە قورقۇپ كېتىشى مۇمكىن ، — ئېيىقنىڭ ھايۋانلار ئارىسىدا يۈز تېپىپ كېتىۋاتقىنىغا تازا قايىل بولماي كېلىۋاتقان قاۋان خورتۇلدىغىنىچە سۆزلەپ كەتتى :

— بىزنىڭ قورقۇپ كەتكۈدەك نەرسىمىز بار ئىكەن ؟ بۇ ئېيىق غوجامنىڭ ئۆزىنىڭ تاپقان گېيىمىكىن ، — قاۋان بۆرە بىلەن تۈلكىگە سىلەر نېمىشقا گەپ قىلمايسىلەر دېگەندەك ئالپىپ قاراپ قويدى .

— نەدە پايدىسى بار ئىش بولسا بىزگە قىلدۇرمايدىكەن ، —
تۈلكىمۇ بوشراق ئاۋازدا غۇتۇلداپ قويدى .

— مېنىڭچە ، ئېيىق غوجامنىڭ گېپى توغرا ، مەن ئويلاشماي گەپ قىلىپ قويۇپتىمەن . ئۇلار بالىلار تۇرسا بىزنى كۆرسە چوقۇم قورقىدۇ ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۈچىمىز بارساق ياخشى بولمىغۇدەك . ئۇلار ئېيىق غوجامدىن تېخىمۇ قورقىدۇ . شۇڭا بىزگە ۋاكالىتەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئارقار بىلەن تېكە بېرىپ كەلسۇن ، — بۆرىنىڭ گېپىنى ھەممەيلەن ماقۇللىغان بولسىمۇ قۇشلاردىن پىكىر چىقتى . — قۇشلاردىنمۇ بىرەرەمىز بارمىساق قانداق بولىدۇ ، — دېدى سېرىق ئۆردەك غاقىلداپ تۇرۇپ . يەنە بىردەم غۇلغۇلا بولغاندىن كېيىن ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا ئارقار ، تېكە ، سېرىق ئۆردەك ، تۇرنا قاتارلىقلار بارىدىغان بولۇپ كېلىشتى . ئەلقۇدلار تاغ ئىچىدىكى گۈزەل دۇنياغا مەپتۇن بولۇپ قالغانىدى . بۇ يەردىكى تۈرلۈك دەرەخلەر ، گۈل - گىياھلار ئۇلارنى مەپتۇن قىلىۋالغانىدى .

— بىز بۇغدا كۆلىنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ قالدۇق . ھازىر بۇ يەر كىشىلەرنىڭ ساياھەت قىلىدىغان يېرىگە ئايلىنىپ قالدى . ئا- دەملەرنىڭ بۇ يەرگە پايدا يەتكۈزۈۋاتقانلىقىنى ياكى زىيان يەتكۈزۈ- ۋاتقانلىقىنى تازا بىلگىلى بولمايدۇ ، بۇ يەردە دورا ئۆسۈملۈكلىرىمۇ كۆپ ، — تۇمار ئەلقۇدقا تۆۋەندىكىلەرنىمۇ سۆزلەپ بەردى ، — بۇغدا تاغلىرى بۇرۇن بۇنداق ئەمەس ئىدى . بۇنىڭدىن 500 مىليون يىل ئىلگىرى تارىم ۋە جۇڭغار ئويمانلىقلىرىدىن باشقا جايلارمۇ چەكسىز ئىدى . بۇ ھاۋارەڭ ئاسمان بىلەن كۆپكۆك دېڭىز خۇددى يىراقتىن تۇتىشىپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى . دېڭىز دولقۇنلىرى ئۇل- غىيىپ دائىم تارىم ، جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ قىرغاقلىرىغا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى . ئۇ چاغدا بىپايان دېڭىز ئۈستىدە ئۇچۇپ يۈرۈپىدىغان قۇش- لار ۋە دېڭىزدىكى يەلكەنلىك كېمىلەرنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرگىلى بولمايتتى . كېيىنكى چاغلاردىكى يانار تاغلار ھەرىكىتىدىن كېيىن قۇرۇقلۇق ۋە تاغلار پەيدا بولغان ، — ئەلقۇد بۇ گەپلەرگە بىر ئىشىنىپ ، بىر ئىشەنمەي تۇرغاندا بىرىنىڭ توۋلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى . — ئەلقۇد ! ھەي ئەلقۇد ! — بۇ ئاۋاز بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئاۋازىغا ئوخشىمايتتى . ئەلۋەتتە ئۇ تۇمارنىڭ ئاۋازىمۇ ئەمەس ئىد-

دى . بىلال بىلەن زىلال بۇ يەردىكى گۈزەل مەنزىرىلەردىن سۆيۈ-
نۇپ ، ھەيرانلىق ئىلكىدە سەيلە قىلىۋاتاتتى . قارىغاندا ئۇلار بايقى
ئاۋازنى ئاڭلىمىغاندەك قىلاتتى .

— ئەلقۇد ، مانا بىز ، سىزنى ئىزدەپ كەلدۇق ، — ئەلقۇدلارنىڭ
ئالدىدىكى يوغان شەمشادنىڭ كەينىدىن ئارقار ، تېكە ، سېرىق ئۆر-
دەك ، تۇرنىلار چىقىپ كەلدى . ئەلقۇد باشتا ھودۇقۇپ كەتتى .
بىلال بىلەن زىلالمۇ قورقۇپ ئەلقۇدنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى .
— قورقماڭلار ، بىز سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ، — ئارقارنىڭ
ئاۋازى مۇلايىم بوۋايىلارنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايتتى .

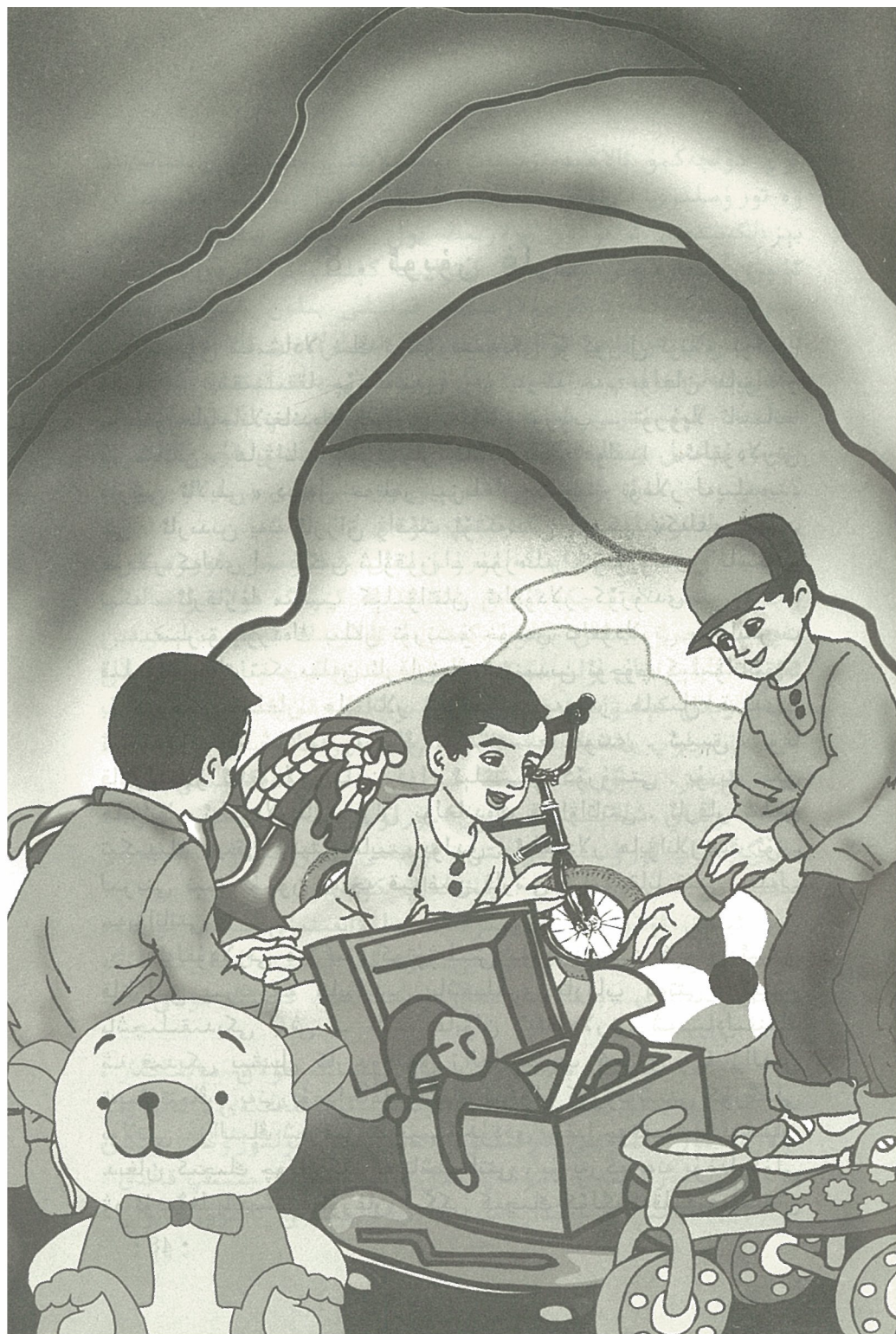
— شۇنداق ، بىز سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ، — سېرىق ئۆردەك
قىزلارنىڭكىگە ئوخشايدىغان زىل ئاۋازى بىلەن ئارقارنىڭ گېپىنى
تەكرارلىدى . ئەلقۇدلار خېلى ئۇزۇنغىچە نېمە دېيىشنى بىلەلمەي
قالدى .

— ئەلقۇد ، سىلەرنىڭ بىزنىڭ بۇغدا تاغلىرىغا كەلگىنىڭلارنى
قىزغىن قارشى ئالىمىز ، بۇغدا تاغلىرىدا ياشايدىغان ھايۋانلار سى-
لەرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن بىزنى ئالاھىدە ئالدىڭلارغا ئەۋەتتى .
مۇۋاپىق كۆرسەڭلار بىز بىلەن بىللە بارغان بولساڭلار ، باشلىقىمىز
ئېيىقنىڭ سىلەرگە دەيدىغان يۈرەك سۆزى بار ئىكەن ، — تېكە
يۇقىرىقى گەپلەرنى قىلغان چاغدىلا ئەلقۇدلار ئالدىدىكى ھايۋانلارنىڭ
گەپ قىلىۋاتقانلىقىغا ئىشەندى .

— مەيلى ، — دېدى ئەلقۇد بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن
سالماقلىق بىلەن ، — سىلەر بىزنى دوستۇم دەپ بىلگەن بولساڭلار
بىزمۇ سىلەرنى دوستىمىز دەپ بىلىمىز ، قايسى تەرەپكە ماڭىمىز ؟
— بىلال بىلەن زىلال ماڭا مىنسۇن ، سىز ئارقارغا
مىنىڭ ! — تېكىنىڭ سۆزىدىن كېيىن ئەلقۇدلار تېكە ۋە ئارقارغا
مىنىدى .

ئارقار بىلەن تېكە خۇددى قۇشلاردەك قانات قېقىپ ئۇچۇشقا
باشلىدى . ئۇلارغا قانات پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ئەلقۇدلار بىلە-
لمەي قالدى . ئۇلار بۇغدا تاغلىرى ئۈستىگە كۆتۈرۈلۈپ ، بۇ تاغلار-
نىڭ ۋە بۇغدا كۆلىنىڭ گۈزەللىكىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدى .

8. ئويۇن غارى

قويۇق شەمشادلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ گۈزەل ئوتلاق بۈگۈن قاينام - تاشقىنلىققا چۆمگەنىدى . بۇ يەرگە جەم بولغان ھايۋانلار تولىمۇ ھاياجانلانغاندەك قىلاتتى . ئۇلار تۇرۇپ - تۇرۇپلا ئاسمانغا قارىشاتتى . ھايۋانات ۋە ئۇچار قاناتلارنىڭ قولىدا «ئەلقۇدلارنى قارشى ئالايلى» دېگەن خەتلەر يېزىلغان كىچىك تۇغلار لەپىلدەيتى . ئارىدىن يەنە ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن «كەلدى ! ئەل-قۇدلار كەلدى !» دېگەن شاۋقۇن - سۈرەنلەر كۆتۈرۈلدى . ئاسماندا تېكە ، ئارقارغا مىنىپ كېلىۋاتقان ئەلقۇدلار كۆرۈندى .

سېرىق ئۆردەك بىلەن تۇرىنىمۇ خۇددى ئەلقۇدلارنى مۇھاپىزەت قىلىۋاتقاندەك تېكە بىلەن ئارقارنىڭ كەينىدىن ئۇچۇپ كېلىۋاتاتتى . بۇ يەرگە يىغىلغان ھايۋانلار تېزلىكتە چەمبەر ھاسىل قىلدى . ئەلقۇدلار ئەنە شۇ چەمبەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا قوندى . ئېيىق ، بۇغا قاتارلىقلار ئەلقۇدلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى . بۇ يەردىكى ھايۋانلار ئەلقۇدلارغا ھەيران بولغاندەك قاراۋاتاتتى . ئارقار بىلەن تېكىنىڭ بايىقى قاننى غايىب بولدى . ئەلقۇدلار ھايۋانلارنىڭ ئۆز-لىرىنى نېمە ئۈچۈن بۇنچە قىزغىن قارشى ئېلىۋاتقانلىقىنى بىلەل-مەيۋاتاتتى .

ئەلقۇدلارنى قىزغىن كۈتۈۋېلىش مۇراسىمىدىن كېيىن ئېيىق قاتارلىق بىرنەچچە ھايۋاندىن باشقىلىرى تارقاپ كەتتى . ئېيىق باشچىلىقىدىكى بەش - ئالتە ھايۋان ئەلقۇدلارنى شەمشادلىقنىڭ شەرقىدىكى يېشىل كارىدورلۇق زالغا ئېلىپ كىردى . بۇ زالدىن تەبىئەتنىڭ ، يەنى بۇغدا تاغلىرىنىڭ ئىخچام كۆرۈنۈشىنى كۆرگىلى بولاتتى . زالنىڭ شەرقىي تەرىپىدە خۇددى بۇغدا چوققىسىغا ئوخشايدىغان كىچىك چوققا كۆزگە تاشلىناتتى . بۇ يەرگە يەنە بۇغدا كۆلى ۋە ئۇنىڭغا ياندىشىپ تۇرغان ئىككى كىچىك كۆلگە تەقلىد قىلىنغان

ئۈچ كۆلچەكمۇ ئالاھىدە زىننەت بېغىشلايتتى . يېشىل زالىنىڭ تام ۋە تورۇسلىرى قارىغاي ، شەمشاد ۋە باشقا گۈل - گىياھلار بىلەن بېزەلگەنىدى . ئەلقۇدلار ئۇلارنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئۆزلىرى ئۈچۈن تەييارلانغان شىرنەنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ ئولتۇردى . تۇرنا ، سېرىق ئۆردەكلەرنىڭ مۇلازىملىق قىلىشى بىلەن شىرنەگە بۇغدا تاغلىرىدىكى دورىلىق ئۆسۈملۈكلەردىن تەييارلانغان ئالاھىدە قورۇ-مىلار كەلتۈرۈلدى . ئەلقۇدلارغا قورۇمىلار بەك تېتىپ كەتتى . — گېپىمىزنى قىلغاچ ئولتۇرايلى ! — دەپ گەپ باشلىدى ئېيىق يېشىل رەڭلىك جامىلارغا قاراقات شەربىتىنى قويۇۋالغاندىن كېيىن ، — مەن بۇنى ئىچىشتىن بۇرۇن سىلەرنى نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە چاقىرغانلىقىمنى شەرھىلەپ ئۆتەي !

بىلال بىلەن زىلال كەلتۈرۈلۈۋاتقان خىلمۇخىل قورۇمىلارغا بەك بېرىلىپ كەتكەچكە ئېيىق باشلىقنىڭ گېپىگە قۇلاقمۇ سالماي يەپ . — ئىچىش بىلەن بولۇپ كەتتى . ئۇلارنىڭ ئەدەپسىزلىكىدىن ئەلقۇد خاپا بولغان بولسىمۇ ئەدەپ يۈزىسىدىن گەپ قىلمىدى . بىلال بىلەن زىلال كېلىۋاتقان قورۇمىلارغا بويۇنداپ قارايتتى . ئالدىدىكى-نى يەپ بولۇپ باشقىلارنىڭ ئالدىدىكى قورۇمىلارغىمۇ چاڭ سالاتتى . ئېيىق — بۇرۇنلىرىنىڭ شالتاق بولۇپ كەتكەنلىكى بىلەن كارى بولماي شالاپىشتىپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن يەيتتى . بىر - بىرىگە قاراپ ئورۇنسىز كۈلەتتى . ئېيىقنى مازاق قىلىۋاتقانداك بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپ ، پىخىلداپ كۈلەتتى .

ئېيىق ئۇلارنىڭ ئەدەپسىزلىك قىلىۋاتقىنىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ، ئۇلارنىڭ بالا ئىكەنلىكىنى نەزەرگە ئېلىپ ئانچە كۆڭلىگە ئېلىپ كەتمىدى . بۇغا قاتارلىقلارمۇ ئېيىقنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇردى .

— ھۆرمەتلىك بالىلار ، ئەمدى گېپىمگە قۇلاق سالىڭلار ، — بۇ گەپ بىلال بىلەن زىلالغا قارىتىپ ئېيتىلغانىدى . ئەلقۇدۇمۇ ئۇلارغا كۆز ئىشارىتى ئارقىلىق ئەدەپ بىلەن ئولتۇرۇڭلار دېگەن مەنىنى بىلدۈرگەنىدى . شۇڭا ، بىلال بىلەن زىلالمۇ جىمىپ قالدى . — ئەسلىي بۇ بۇغدا تاغلىرىدا 140 خىلدىن ئارتۇق ھايۋان ،

ئۇچار قاناتلار جەم بولۇپ ، ئىناق - ئىتتىپاق ياشايتتۇق ، بۇ گۈزەل تاغ باغرىدا بىزگە ياشاش ئىمكانىيىتى كۆپ ئىدى . يېقىندىن بېرى ھايۋانلارنىڭ بەزىلىرى بۇ يەرلەردىن كۆچۈپ كەتتى ، يەنە بەزىلىرى ئۆزلۈكىدىن يوقاپ كەتتى . بۇ يەردە ئۆسىدىغان بەزى قىممەتلىك ئۆسۈملۈكلەرمۇ يوقاپ كېتىۋاتىدۇ . بۇ ھەقىقەتەن بىزنى — بۇ يەردە ياشاۋاتقان بارلىق ھايۋان ۋە ئۇچار قاناتلارنى ئازابلىماقتا . يەنە كېلىپ ھازىر ياز كۈنلىرى بولغاچقا ئاشۇ خاسىيەتلىك بۇغدا كۆللىرىمىزنىڭ ئەتراپىدا ئادەملەر مىغىلدايدىغان بولدى . بۇنداق دېسەم بۇ گۈزەل يەرلەرگە بىز كەلسەك بولمايدىكەن ، دەپ خاپا بولۇشىڭلار مۇمكىن ، مەنچە بۇ يەردىكى گۈزەل مەنزىرىلەردىن ئادەملەر بىلەن ئورتاق بەھرىمەن بولساق بولۇپىرىدۇ . لېكىن ، بەزى ئادەملەر ئاشۇ گۈزەل تەبىئەتنى قوغداشنى بىلمەيۋاتىدۇ . ئۇلارنىڭ بەزى قىلمىشلىرى بۇ يەرنىڭ تەبىئىي مۇھىتىغا ئېغىر زىيان يەتكۈزۈۋاتىدۇ . بەزى ئاڭسىز ، قالاق ئادەملەر ھايۋانلار ۋە ئۇچار قاناتلارغا ، قىممەتلىك دورىلىق ئۆسۈملۈكلەرگە زىيان يەتكۈزۈۋاتىدۇ . يەنە بەزىلەرنىڭ مەقسىتى بۇ يەرلەرنى ئادەملەر ئۈچۈن گۈزەل سەيلىگاھ قىلىپ بېرىش بولسىمۇ ، لېكىن بەزى ئادەملەر بۇغدا تاغلىرى ۋە بۇغدا كۆللىرىنىڭ تەبىئىي گۈزەل مۇھىتىنى بىلىپ - بىلمەي خۇنۇكلەشتۈرۈۋاتىدۇ . بىز ئادەملەرنى ياخشى كۆرىمىز ، ئۇلار بىلەن تەبىئەت دۇنياسىدا خاتىرجەم ، ئورتاق يا- شاشنى ئارزۇ قىلىمىز . بىز ئۇلارغا مەقسىتىمىزنى ھەرقانداق قىلىپمۇ بىلدۈرەلمەيمىز . ئۇلار بىزنىڭ تىلىمىزنى بىلمەيدۇ . بۈگۈن بىز نېمە ئۈچۈن سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلاردىن خۇشال بولۇپ كەتتۇق ؟ چۈنكى ، سىلەر مۇشۇ يەرشارىدىكى بىزنىڭ تىلىمىزنى بىلىدىغان بىردىنبىر ئۈچ ئادەم . بىزدە ئىنسانلاردا يوق بولغان بىر خىل سەزگۈ بار ، بىز ئىشلارنى ئالدىن ھېس قىلالايمىز . ئۆزىمىزگە پايدىلىق ۋە زىيانلىق ئىشلارنى ئالدىن بىلەلەيمىز . شۇڭا ، بىز سىلەردەك بالىلارنىڭ بۇ يەرگە كېلىدىغانلىقىنى ئالدىن بىلگەن . سىلەر ئۇلارغا دەپ قويساڭلار ، ئۇلار ئورتاق ئائىلىمىز بولغان بۇ گۈزەل تەبىئەت دۇنياسىغا زىيان يەتكۈزىمىسە ، — بۈگۈن ئەلقۇد

تېخىمۇ ئېغىر - بېسىق ، تەمكىن بولۇپ قالغانىدى . ئۇ ئېيىقنىڭ گەپلىرىگە قىزىقىپ قالغاندەك زەڭ سېلىپ ئاڭلىدى . ئېيىقنىڭ خۇددى پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىلاردەك سالماق سۆزلىشى ئۇنى تەسىر-لەندۈردى .

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، بىز چوقۇم بۇ گەپلىرىڭىزنى ئادەملەرگە يەتكۈزىمىز ، بۇ گەپلىرىڭىزنى تەبىئەت ئوقۇتقۇچىمىزمۇ دېگەندەك قىلغان . مېنىڭچە ، ئادەملەرنىڭ كۆپ قىسمى ھازىر سىز دېگەن ئاشۇ گەپلەرنى چۈشىنىدۇ ھەم شۇ بويىچە ئىش قىلىۋاتىدۇ .

— چوقۇم يەتكۈزىمىز ! — بلال بىلەن زىلالمۇ قورسىقى تويغاچقا يېشىل يوپۇرماق بىلەن ئېغىز - بۇرۇنلىرىنى ئېرتقاچ گەپكە قوشۇلدى . ئەلقۇدلارنىڭ ئىپادىسىنى كۆرۈپ ئېيىق ، بۇغلار خۇشال بولدى .

— بۇ يەرنىڭ تاماق - قورۇملىرى بەك تەملىككەن ! — بلال بىلەن زىلال چىن قەلبىدىن ماختاشتى .

— شۇنداق ، تەبىئەت بەرگەن نېمەتلەر ئەڭ تەملىك بولىدۇ ، — ئەلقۇد ئۆزىنىڭ بۇ گەپنى نەدىن ئۆگەنگەنلىكىنى بىلەل-مەي بىردەم ئويلىنىپ قالدى . توغرا ، ئەلقۇد بۇ گەپنى بوۋىسىدىن ئۆگەنگەنىكەن . بۈگۈن ئەلقۇدنىڭ چوڭ ئادەملەردەك بولۇۋېلىپ ھايۋانلارنىڭ ئالدىدا بلال بىلەن زىلالغا گەپ بەرمەيۋاتقانلىقى ئۇلار-نىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرگەچكە ، خاپا بولۇپ غۇدۇراشقا باشلىدى .

— بولدى ، بولدى ، كېتەيلىچۇ ، بۇ يەرگە ئوينايمىز دەپ كېلىپ ، ئېيىقنىڭ دەرسىنى ئاڭلاپ ئولتۇرامدۇق ، ماقۇل دەپ بەرسەك ماۋۇ بۇغا دېگەن ئاداشمۇ يەنە يېرىم كۈن سۆزلەيدىغان ئوخشايدۇ ، سېنىڭمۇ ئەجەب بۇلار بىلەن تىلىڭ بىر بولۇپ كەتتى-غۇ ، — بۇ چاغدا بۇغىمۇ ئېيىق سۆزلىگەننى مەنمۇ سۆزلىسەلەيمەن دېگەندەك ئادەملەر بىلەن دوست بولۇپ ، چۈشىنىشنى تېخىمۇ چوڭ-قۇرلاشتۇرايلى دېگەن تېمىدا توختىماي سۆزلەۋاتاتتى . ئۇ ئېيىق دەپ بولغان گەپلەرنى تەكرارلاۋاتاتتى . بۇغا ئېيىقنىڭ بۇ يەرگە باشلىق بولۇۋالغانلىقىغا تازا رازى ئەمەس ئىدى . ئېيىقمۇ بۇغىنىڭ بۇ مىجەزىنى ئويدان بىلگەچكە ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى :

— بالىلارغا دەيدىغان گېپىمىز يېتەرلىك بولدى ، گەپنى تەك-
زارلاۋەرمەيلى ، ئۇلارنىڭ قورسقى تويدى . ئەمدى ئۇلارنى ئويۇن
غارىغا ئەكىرىپ ئوينىتايلى ! — ئېيىقنىڭ بۇ گېپىدىن كېيىن بۇغا
يەنە بىردەم ۋاتىلداپ توختاپ قالدى . ئەسلىي بۇ زىياپەتكە قاتنى-
شىش سالاھىيىتى يوق بولسىمۇ ، ئۇنى - بۇنى باھانە قىلىپ كىر-
ۋالغان تۈلكە ئەلقۇدلارغا ئۆزىنىڭ دوستلۇقىنى بىلدۈرۈپ يۈ-
رەك - باغرىنى تۆكمەكچى ئىدى ، بىراق ئېيىق ئۇنىڭغا سۆزلەش
پۇرسىتى بەرمىدى . شۇڭا ، تۈلكىنىڭ مۇشۇ پۇرسەتتە ئادەملەرگە
ياخشىچاق بولۇۋېلىش مەقسىتىمۇ ئەمەلگە ئاشمىدى .

— بولدى ، گەپ مۇشۇنچىلىك بولسۇن ، بالىلارنى ئويۇن غار-
غا ئەكىرىپ ئوينىتىڭلار دەۋاتىمەن ، — ئېيىقنىڭ بۇ گېپىدىن
كېيىن بىلال بىلەن زىلال :

— ئويۇن غارى ! ئاشۇنداق غارمۇ بارمۇ ؟ بىز ئوينىدىغان
ئويۇنچۇقلار كۆپمۇ ؟ — دەپ ۋارقىراپ كەتتى . ئەلقۇدنىڭ شۇنداق
ۋارقىرغۇسى بولسىمۇ ، يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى . ئەلقۇد مۇ ئويۇن-
نىڭ گېپىنى ئاڭلىسا ئۆزىنى تۇتالماي قالاتتى .

ئويۇن غارىنىڭ ئىچى يورۇپ تۇراتتى . غارىنىڭ تام - تورۇس-
لىرىدا ھەسەن - ھۈسەنلەر چاقنايتتى . تەبىئەتتىكى جىمى گۈزەل-
لىك مۇشۇ غارغا مۇجەسسەملەنگەندەك قىلاتتى . غار ئىچىدىن سۇ-
لارنىڭ شىلىدىرلاشلىرى ، قۇشلارنىڭ چاڭلىداپ سايىراشلىرى ۋە
باشقا جان - جانىۋارلارنىڭ تۈرلۈك تىلدا ئۈنلەشلىرى ئاڭلىنىپ
تۇراتتى . ئۇ تەبىئەتتىكى ئەڭ گۈزەل كۆيدەك ئويۇن غارىنى جانلان-
دۇرۇۋەتكەندى .

غار چوڭ بولغاچقا ئەلقۇدلار خېلى ئۇزۇن مېڭىمۇ ئويۇن
غارىنىڭ ئايىغىغا چىقىپ بولالمىدى .

— سىلەر يامغۇر ياغقاندىن كېيىن كۆرىدىغان ھەسەن - ھۈ-
سەن كۆپ ۋاقتىنى مۇشۇ ئويۇن غارىدا ئۆتكۈزىدۇ . ئۇلار قۇياش
بوۋايىنىڭ قوشكېزەك ئوغۇللىرى ، ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىمەن دې-
سەڭلار مەن ئۇلارنى ئالدىڭلارغا ئەكەلەي ، — دېدى ئېيىق .

— بولىدۇ ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ قويايلى ، — دېدى ئەلقۇد

ھەسەن - ھۈسەننى كۆرۈشكە ئالدىراپ .
— ئۇلارنى كۆرگىلى بولامدۇ؟ ئۇلار كۆزنى چاقنىتىدىغان نۇر تۇرسا، — بىلال بىلەن زىلال كۆزلىرىنى چىمچىقلاشقىنىچە سورىدى .

— سىلەر ئۇلارنى قانداق قىياپەتتە كۆرۈشنى ئارزۇ قىلساڭلار شۇنداق قىياپەتتە پەيدا بولىدۇ ، ئۇنى قانداق قىياپەتتە كۆرۈشنى خالايسىلەر كىن؟ — بۇغىمۇ بوش كەلمەي پۇرسەتنى تۈتۈپ ئارىلىققا گەپ قىستۇرۇۋالغانلىقىدىن خۇشال بولدى .

— ئەلقۇد قانداق قىياپەتتە كۆرۈشنى خالسا بىزمۇ شۇنى خالايمىز ، — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا قاراپ قويدى .
— ئۇنداق بولسا مەن . . . — ئېيىق ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى .

— ئارزۇيىڭىزنى دېمىسىڭىزمۇ بولىدۇ ، ئارزۇ قىلىۋېرىڭ !
ئەلقۇد ھەسەن - ھۈسەننىڭ چىرايلىق ، ئۆزلىرى بىلەن تەڭ دېمەت ، قوشكېزەك ئاكا - ئۇكا بولۇشنى ئارزۇ قىلغانىدى .
ئۇلارنىڭ ئالدىدا دەرھال ئاق يۈزلۈك ، بۈدۈر چاچلىق ، كۆزلىرى يوغان ئەلقۇدلار بىلەن تەڭ دېمەت ئىككى ئوغۇل پەيدا بولۇپ ، ئەلقۇدلارغا سالام قىلدى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكمۇ ، مېھمانلار ! ئويۇن غارىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلغىنىڭلارنى قارشى ئالىمىز ! — ئەلقۇدلار «ۋە ئەلەيكمۇ ئەسسالام» دەپ ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى .

— بىز سىلەرنى دوستىمىز دەپ بىلىمىز ، بۇ يەردە سىلەر ئارزۇ قىلغان ئويۇن - تاماشىنىڭ ھەرقاندىقى بار . قېنى ، خالىغىدىنىڭلارنى ئوينىڭلار .

ئويۇن غارى چىرايلىق بولسىمۇ ، ئەلقۇدلار بىرەر ئويۇنچۇق ياكى باشقا نەرسىلەرنى كۆرەلمىدى . ئىشقىلىپ ئەلقۇدلار بۇ يەردە قانداق ئويناشنى تازا بىلەلمىدى . ئېيىق بىلەن بۇغا ھەسەن - ھۈسەننىڭ قۇلىقىغا «بىز ئۆزىمىزنىڭ ئىشىنى قىلىۋېرەيلى ، ئىككى كىڭلار ئۇلارنى ئوينىتىڭلار» دېگەندىن كېيىن ئەلقۇدلار بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى . ھەسەن - ھۈسەن ئەلقۇدلارنى ئويۇن

غارنىڭ تېخىمۇ ئىچكىرىسىگە ئېلىپ كىردى . غار ئىچىدە ئەلقۇد -
لار كۆرۈپ باقمىغان گۈزەل مەنزىرىلەر بولسىمۇ ئەلقۇدلار يەنىلا
ئويناشنى بىلمىدى . شۇڭا ئەلقۇد ھەسەن - ھۈسەنلەردىن سورىدى :
— بۇ يەرنى نېمىشقا ئويۇن غارى دەيدۇ ؟

— بۇ يەردە دۇنيادىكى ھەرقانداق جان - جانىۋارلارنىڭ بالىلىرى
ئوينىمايدىغان ئويۇنچۇقلار بار .

— ئەمەسە بىز ئوينىغۇدەك ئويۇنچۇق كۆرمىدۇقۇ ؟ — ئەلقۇد
قايتۇرۇپ سورىدى .

— سىلەر نېمىنى ئويناشنى ئارزۇ قىلساڭلار شۇ پەيدا بولىدۇ -
دۇ ، بىر قېتىمدا پەقەت بىرلا ئويۇنچۇق پەيدا بولىدۇ ، يەنە بىر
ئويۇنچۇقنى ئوينىماقچى بولساڭلار باشتىكى ئويۇنچۇقلار يوقاپ يېڭى
ئويۇنچۇق پەيدا بولىدۇ .

— راستمۇ ؟ ! — ئەلقۇدلار تەڭلا ۋارقىرىۋەتتى .

— راست ، ئىشەنمىسەڭلار ، سىناپ باقماسىلەر ، —
ھەسەن - ھۈسەن سەممىيلىك بىلەن جاۋاب بەردى .

ئەلقۇدلار ئەمدى ئۆزلىرى ئارزۇ قىلغان ئويۇنچۇقلارنى پەيدا
قىلىپ ئويناشقا باشلىدى . ئۇلار تۇرۇپلا كىچىك پىكاپنى چىقىرىپ
غارقىرىتىپ ھەيدىسە ، تۇرۇپلا كىچىك ئايروپىلان بىلەن غار ئىچىدە
ئۇچۇپ يۈرەتتى . تۇرۇپلا پاراشوت ، گاز شارى بىلەن يۇقىرى ئۆر -
لىسە ، تۇرۇپلا تۇلپارلارغا مىنىپ ، چېپىپ يۈرەتتى . تۇرۇپلا پىلد -
موت ، ئاپتوماتلارنى ئېسىپ جەڭچىلەردەك جەڭگە چۈشۈپ كەتسە ،
تۇرۇپلا تانكىلارنى غارقىرىتىپ ھەيدەيتتى . . . ئەلقۇدلار ئۈچۈن بۇ
يەردە ئۇلار ئارزۇ قىلغان ھەرقانداق ئويۇنچۇق پەيدا بولاتتى . ئەل -
قۇدلار ئايروپىلان بىلەن ئۇچماقچى بولسا غار بىردىنلا كۆك ئاسمان -
لىق كەڭ مەيدانغا ئايلىناتتى . تۇلپارغا مىنگەندە يايلاققا ئايلىناتتى .
ئىشقىلىپ ئۇلار ھەرقانداق ئويۇنچۇقنى ئوينىشى بىلەن تەڭ غارمۇ
شۇنىڭغا ماس ھالدا ئۆزگىرىپ تۇراتتى .

ئەلقۇدلار ئويۇن غارىدا ئويۇنغا قانمايۋاتاتتى . ئۇلار خۇدىنى
يوقىتىپ خېلى ئۇزۇن ئوينىغاندىن كېيىن ھېرىپ ھالىدىن كەتتى .
ئەلقۇدلار ئەمدى ھەسەن - ھۈسەن بىلەن خوشلىشىپ قايتماق -

چى بولدى . ھەسەن - ھۈسەنمۇ ئۇلارنى «ۋاقىت بولسا يەنە كېلىڭ-
لار ، بۇ يەردە سىلەر كۆرۈشۈشكە تېگىشلىك نۇرغۇن دوستلار بار .
ئۇلار بىلەن كۆرۈشەلمىدىڭلار ، كېيىن كەلگەندە كۆرۈشەرسىلەر»
دەپ ئۈزىتىپ قويدى .

ئەلقۇدلار ئويۇن غارىدىن چىقىپ ئېيىق ، بۇغا قاتارلىق ھايۋان-
لارغا كۆپ رەھمەتلەرنى ئېيتتى ھەم ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئىنسان-
لارغا چوقۇم يەتكۈزۈمىز دەپ ۋەدە بېرىپ ، ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ
ماڭدى .

ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن يەنە مەھەللىگە قايتىپ
كەلدى . ۋارىس قاتارلىق بالىلار «سىلەر باياتىن بېرى نەگە يوقاپ
كەتتىڭلار ؟ ئۆستەڭگە سۇغا چۈشۈپ كەلگەن ئوخشىمامسىلەر» دەپ
سوراپ قويدى . ئەلقۇدلار ئۆيگە كىرگەندە ئاتا - ئانىلىرىمۇ ئارتۇق
گەپ قىلىمدى . چۈنكى ، ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتكىنىگە بىر
سائەتمۇ بولمىغانىدى .

9. ئۈرۈمچىدە

ئەلقۇد ، بىلال ۋە زىلال ئۈچى مەھەللىدە يەنە ئىككى كۈن تۇرۇپ قالدى . تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۇلارنىڭ باشقا يەرلەردە-كى ساياھەتكە بىرنەچچە مىنۇت كېتىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەلقۇدلار ئۈچۈن ھەر قېتىملىق ساياھەت خېلى ئۇزۇن تۇيۇلۇپ كەتتى . ئەلقۇدلار ساياھەت جەريانىدا ئۇچراۋاتقان تۈرلۈك كەچۈرمىش-لەر ئۇلارنى ھەيران قالدۇراتتى ۋە خۇشال قىلاتتى . بەزىدە ئۇلار قورقۇپمۇ قالاتتى . بىلال بىلەن زىلالنىڭ ساياھەتتە كۆرگەنلىرىنى مەھەللىدىكى ۋارىس قاتارلىق باشقا بالىلارغا سۆزلەپ بەرگۈسى ، ئۇ يەردە بولغان ئىشلار ئارقىلىق پەخىرلەنگۈسى كېلەتتى . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ساياھەت جەريانىدىكى ئىشلىرىنى باشقىلارغا دېسە تۇ-مارنىڭ خاسىيىتى ئاجىزلايتتى ياكى يوقاپ كېتەتتى . ئەلقۇدنىڭمۇ بالىلارغا ئاشۇ ئىشلارنى ئېيتىپ بەرگۈسى ، پو ئاتقۇسى بولسىمۇ تۇمارنىڭ خاسىيىتىدىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالىمايتتى .

ھازىر تەتلى ۋاقتى بولغاچقا ئەلقۇدلار ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ يەنە كۆپ يەرلەرنى ساياھەت قىلىۋېلىشى كېرەك ئىدى . شۇڭا ، ئۇلار قايسى يەرنى ساياھەت قىلىشنى بىلەلمەي ، يەنە ئىككى كۈننى مەھەللىدە ئۆتكۈزۈۋەتتى .

بۈگۈن ئەلقۇدلار ھېلىقى قوناقلىققا يەنە كەلدى . — ھە ، ئەلقۇد ، ئەمدى نەگە بارىمىز ؟ ! — بىلال بىلەن زىلال مەي بولۇپ پىشقان ئىت ئۈزۈملەرنى يېگەچ سورىدى . — يۈرتىمىزدىكى ئەڭ كاتتا شەھەر ئۈرۈمچىنى بىر كۆرسەك بولارمىكەن ، بۇلتۇر بوۋام يىغىنغا بېرىپ ئۈرۈمچىنى بەك ماختاپ كەتكەنىدى ، — ئەلقۇد تۇمارنى سىلاپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى . — ھەي ، ئۈرۈمچىنى بەك چوڭ دەيدۇ ، ئادەممۇ بەك كۆپ-مىش ، ئۇ يەردە ئېزىپ قالماسىز - ھە ؟ — زىلال ئەنسىرىگەندەك

سۈرىدى .

شۇ چاغدا تۇماردىن سادا كەلدى :

— زىلالنىڭ گېپىنىڭ ئاساسى بار ، سىلەر ئۈرۈمچىنىڭ ھەم-
مە يېرىنى كۆرۈپ بولالمايسىلەر ، سىلەر ئۈرۈمچىگە بارغاندىن
كېيىن ، مەن ھەربىرىڭلارغا بىردىن ئۇچقۇ پەيدا قىلىپ بېرىي ،
سىلەر شۇ ئۇچقۇ بىلەن ئۈرۈمچىنىڭ ئاسمىنىدا ئۇچۇپ يۈرۈپ
كۆرسەڭلار ، مەن چۈشەندۈرۈپ بېرىمەن . سىلەر شۇ چاغدا ئۆزۈڭ-
لار تەپسىلىي ساياھەت قىلىمىز دېگەن يەردىن بىر - ئىككىنى
تاللاپ ساياھەت قىلساڭلار بولىدۇ .

ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ گېپىگە قوشۇلدى .

— ئۇنداق بولسا ئۈرۈمچىگە بېرىشتىن بۇرۇن بىزگە ئۈرۈم-
چىنىڭ جۇغراپىيىسىنى چۈشەندۈرۈپ قويسىڭىز بوپتىكەن .
ئەلقۇد تۇمارغا قاراپ قويدى .

تۇمار ئۈرۈمچىنى جۇغراپىيە ئوقۇتقۇچىسىدەك تەپسىلىي تو-
نۇشتۇردى . ھازىر بىلال ۋە زىلالمۇ تۇمارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىيالايدى-
غان بولغانىدى . شۇڭا ، ئۇلارمۇ تۇمارنىڭ ئاۋازىغا دىققەت بىلەن
قۇلاق سالدى :

— ئۈرۈمچى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە شەھەر ، بۇنىڭدىن بىرقانچە
يۈز يىل ئىلگىرى ئۇ سۈيى ئەلۋەك ، ئوت - چۆپلىرى مول گۈزەل
يايلاق ئىدى . يەر ئاستى سۇلىرى ، بۇلاق سۇلىرى ۋە سۇ مەنبەلىرىد-
نىڭ ئانىسى بولغان مۇزلۇقلار ، يامغۇر ۋە قار سۇلىرى ئۈرۈمچى
دەرياسىنى شەكىللەندۈرگەن . ئۈرۈمچىنىڭ قەدىمىي ئاتىلىشى «ئۇ-
رۇمتاي» ئىدى . بۇ ھون تىلى بولۇپ ، بۇ سۆز بۇنىڭدىن 2100
يىل ئىلگىرى بار ئىدى . ياخشى جاي دېگەن مەنىگە ئىگە ئىدى .
ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ئەتراپى يامالىق تېغى ۋە قىزىلتاغ بىلەن
ئورالغان بولۇپ ، شەھەرنىڭ شەرقىي تەرىپىدە ئۈرۈمچى شەھىرىد-
ىنىڭ قاراۋۇلىدەك ھەيۋەتلىك بۇغدا چوققىسى مەغرۇرانە قەد كۆتۈ-
رۈپ تۇرىدۇ . ئۈرۈمچى شەھىرى شەرقىي تاغ (دۇڭشەن) ، جەنۇ-
بىي تاغ (نەنشەن)دىن ئىبارەت ئىككى چوڭ سۇ مەنبەسىگە ئىگە .
ھازىرچە ئۈرۈمچى ھەققىدە مۇشۇنچىلىك بىلىپ تۇرۇڭلار ، قالغىد-

نەنى بارغاندىن كېيىن بىلسەڭلارمۇ بولىدۇ ، — تۇمار جىمىپ قالدى .

— ئۇنداق بولسا كېلىڭلار ، — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇندى قۇچاقلىدى . ھەر قېتىمقى ساياھەتكە چىقىشتىن بۇرۇنقى ھەرىكەت ۋە ھالەتلەر تەكرارلاندى .

— كۆرۈڭلارنى ئېچىڭلار ! — ئەلقۇندىنىڭ سۆزىدىن كېيىن ئۇلار تەڭلا كۆزىنى ئاچتى ۋە ئۆزىنى قىزىلتاغنىڭ چوققىسىدا كۆردى . بۇرۇنقى گىياھسىز قىزىلتاغ دەل - دەرەخ ، گۈل - گىياھلارغا پۈركىنىپ يېشىل تاغقا ئايلانغانىدى . بۇ يەردىن قارىغاندا ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ قاينام - تاشقىنلىق مەنزىرىسىنى كۆرگەنلى بولاتتى .

— پاھ ، نېمىدېگەن كۆپ ئېگىز بىنالار بۇ ! — ئەلقۇندىلار كۆزلىرىگە ئىشەنمەي نەچچە قېتىم ئۇۋۇلاپ يەنە قارىدى . بىنالار ، كوچىلار ، كوچىلاردا توختىماي مىڭلىداپ يۈرگەن ئادەم ۋە ئاپتوموبىللار ، تۈرلۈك ئاۋازلاردىن شەكىللەنگەن ياڭراق سادا تاغلار ئارىسىدا رەڭدار چىراغدەك جۇلالىنىپ تۇرغان بۇ شەھەرگە ھاياتىي كۈچ بېغىشلىغانىدى .

— بۇ ئۈرۈمچى شەھىرى ئىكەن - دە ، — ئۇلار ھاياجانلانغان ھالدا شۇنداق دەۋەتتى .

— شۇنداق ، — دېدى تۇمار چۈچۈك ئاۋازى بىلەن چاڭلىداپ سۆزلەپ ، — ھازىر سىلەر قىزىلتاغنىڭ چوققىسىدا تۇرۇۋاتىسىز . سىلەرگە بىردىن ئۇچقۇ تەقدىم قىلاي ، ئۇنىڭ بىلەن شەھەر ئاسمىنى سەيلە قىلىڭلار ، — ئەلقۇندىلارنىڭ ئالدىدا موتسىكىلىقتا ئوخشايدىغان ئۇچقۇ پەيدا بولدى .

— ئۇچقۇنىڭ ئوڭ قۇلىقىنى بۇرساڭلار كۆتۈرۈلىدۇ ، سول قۇلىقىنى بۇرساڭلار تۆۋەنلەيدۇ ، — تۇمارنىڭ سۆزىدىن كېيىن ، ئەلقۇندىلار ئۇچقۇغا مىنىپ ئوڭ قۇلىقىنى بۇرغانىدى ، ئۇچقۇ لەرزىلەپ كۆتۈرۈلۈپ ئالدىرىماي ئۇچۇشقا باشلىدى . ئەمدى ئۇلار ئۈرۈمچى شەھىرىنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈشكە باشلىدى . ئەلقۇندىلارنىڭ كۆرۈۋاتقىنى ئاساسەن بىنا ۋە ئاپتوموبىللار بولدى .

سىمۇ ئۇلار ئۈچۈن خۇشاللىق بولدى . ئۇلار شەھەر ئاسمىنىدا خېلى
ئۇزۇن ئۇچقاندىن كېيىن ئەلقۇد بلال بىلەن زىلالغا :
— ئۈرۈمچى شەھىرى بەك چوڭ ئىكەن ، بىز ئاۋۋال قايسى
يەرنى زىيارەت قىلساق بولار ؟ — دېدى .
— قەيەرنى ساياھەت قىلىمىز دېسەڭ شۇ يەرنى زىيارەت قىلاي-
لى .

— باغچىلارنى زىيارەت قىلساق بولاتتى ، بىراق قىزىلتاغ باغ-
چىسى ، خەلق باغچىسى ، ئىستراھەت باغچىسى ، سۇ ئۈستى باغچى-
سى ، ھايۋانات باغچىسى دېگەندەك نۇرغۇن باغچىلار بار ئىكەن .
— ئۇنداق بولسا ھايۋانات باغچىسىنى زىيارەت قىلايلىچۇ .
ھايۋانلار بىلەن پاراڭلىشىشۇ كۆڭۈللۈك ئىكەن ، — بلال بىلەن
زىلال تەڭلا شۇنداق دېدى .

— سىلەرمۇ مەندەك ئويلاپسىلەر . ئۇنداق بولسا ھايۋانات باغ-
چىسىغا چۈشەيلىمۇ ؟
— بولىدۇ ، بولىدۇ ! — بلال بىلەن زىلال خۇشال بولۇپ
كەتتى .

— ئۇچقۇننىڭ سول قۇلقىنى بۇراڭلار ، — دېدى ئەلقۇد .
ئۇلار تەڭلا ئۇچقۇنلارنىڭ سول قۇلقىنى بۇردى . ئۇچقۇ
ئاستا - ئاستا تۆۋەنلەپ ھايۋانات باغچىسىنىڭ ئادەم كۆرمىيدىغان
چەترەك يېرىدىكى ئورمانلار ئارىسىغا قوندى . ئەلقۇدلار ئۇچقۇنى
قانداق قىلارمىز دەپ تۇرغاندا ئۇچقۇ خۇددى شامالدا غايىب بولغان
سوپۇن شارچىسىدەك يوقاپ كەتتى .

— مېڭىڭلار ، بۇ يەردىكى تۈرلۈك ھايۋانلارنى كۆرمىز ، —
ئۇلار باغچىنىڭ ئىچكىرىسىگە كىردى . بۈگۈن يەكشەنبە بولغاچقا
باغچىدا ئادەم كۆپ ئىدى . بۇ يەردە ھايۋانلار چوڭ - كىچىك
قەپەسلەرگە سولانغانىدى . ھەربىر ھايۋاننىڭ قەپەسىنىڭ ئالدىغا شۇ
ھايۋاننىڭ «قىسقىچە تەرجىمىھالى» يېزىپ قويۇلغانىدى . بالىلار
ئوينىيدىغان تۈرلۈك ئويۇنچۇقلارمۇ كۆپ ئىدى . شۇ ئويۇنچۇقلاردا
بالىلار چۇرقىرىشىپ ئوينىۋاتاتتى .

بۇ يەردە يولۋاس ، شىر ، يىلپىز ، بۆرە ، تۈلكە ، مايمۇن ،

بۇغا ، بۆكەن ، زىراپە ، ياۋا ئات ، ياۋا ئېشەك ھەمدە ئاق قۇ ، تۇرنا ، قىرغاۋۇل قاتارلىق تۈرلۈك ھايۋان ۋە قۇشلار بار ئىدى . ئەل قۇدلار بۇ ھايۋانلارنى تېلېۋىزوردا كۆرگەنىدى . تېلېۋىزوردىكى ئۇ ھايۋانلار بەكمۇ شوخ ۋە تېتىك ئىدى . بىراق ، بۇ يەردىكى ھايۋانلارنىڭ مىسكىن ۋە بېچارىلىقى ئۇلارنىڭ ئىچىنى ئاغرىتتى . شىر ۋە يول- ۋاسلارمۇ خۇددى ياۋاش كالىدەك بولۇپ قالغانىدى . شىر ئېگىنى ئالدى ئىككى پۇتىغا قويۇپ ، كۆزىنى بىر يۈمۈپ ، بىر ئېچىپ ياتاتتى . شىر باققۇچى ئۇنىڭ ئالدىغا قانداقتۇر بىر گۆشنى ئەكىلىپ تاشلاپ بەردى . شىر گۆشنى خۇشياقمىغاندەك چاپناشقا باشلىدى . يولۋاسمۇ شۇنداق ئىدى . ئۇلاردىكى يىرتقۇچلۇق ۋە ياۋايىلىق نە- لەرگىدۇر غايىب بولغانىدى . ئەل قۇدلار يەنە ئەتراپى ئېگىز سىم توساقلار بىلەن قاشالانغان سۈنئىي تاغدا ئۆزىنىڭ تەبىئىتىنى يوقات- قان مايىمۇنلارنىڭ سەھنىدىكى قىزىقچىلاردەك تۈرلۈك قىلىقلارنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى . بۇ مايىمۇنلارمۇ تەمەخۇر بولۇپ قالغان- دى . كۆرۈۋاتقانلار بىرەر تال كەمپۇت ، مېۋە دېگەندەك نەرسىلەرنى تاشلاپ بەرسە شۇنىڭغا تۈشلۈكلا «ئويۇن قويۇپ بېرىپ» توختىۋالاتتى .

ئەل قۇدلار بۇ يەردىكى ھايۋانلارنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىق- تى . قەپەستىكى ھايۋانلار ئۇلارنى ئانچە قىزىقتۇرالمىدى . ئەمدى ئۇلار ئۈرۈمچى ئەتراپىدىكى گۈزەل تاغلاردىن بىرى بولغان جەنۇبىي تاغ (نەنشەن) گە بارماقچى بولدى .

ئەل قۇدلار تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن جەنۇبىي تاغقا بىردەمدە يېتىپ كەلدى . جەنۇبىي تاغ ھەقىقەتەن گۈزەل ئىدى . قارغايلىرى ، شارقىراتمىلار ، يېشىل يايلاقلىرى ، ئاق باشلىق چوققىلار ، زەڭگەر ئاسماندا ئۈرۈپ يۈرگەن ئاپئاق بۇلۇتلار ئەل قۇدلارنى تولىمۇ قىزىق- تۇردى . ئەپسۇسلىنارلىقى جەنۇبىي تاغنىڭ شەھەردىن خېلىلا يى- راقتا بولغانلىقىغا قارىماي بۇ يەردىمۇ ئادەملەر مىغىلدايتتى . شۇنچە كۆپ كىگىز ئۆيلەر تىكىلگەننى ئاز دەپ ، تاغنىڭ بەزى يەرلىرىگە داچا ۋە بىنالار سېلىنغانىدى . بۇ ھال تاغنىڭ گۈزەل تەبىئىتىنى سۈنئىيلەشتۈرۈپ قويغانىدى . شۇنداقتمۇ ئەل قۇدلار بۇ يەردىكى

تەبىئىي گۈزەللىككە توپمايۋاتاتتى . ئۇلار بىردەم تاغ بويلاپ ماڭسا ، يەنە بىردەم تاغ ئاشتاتتى . تاغ ئارىلىرىدا ئادەم يوق تىپتىنچ يەرلەر . مۇ بار ئىدى . ئەلقۇدلار تاغ قاپتىلىدىكى بىر يايلاققا كېلىپ قالدى . ئوتلاقتا ئوت - چۆپلەر مول بولۇپ ، بۇ يەردىن تەبىئەتنىڭ خۇشبۇي ھىدى دىماغقا ئۇرۇلاتتى . ئەلقۇدلار يۇمشاق چۆپكە ئۆزىنى تاشلاپ ئارام ئالدى .

— بۇ يەردە ئوينىيدىغان نەرسىنىڭ تايىنى يوق ئىكەن . بايقى باغچىغا قايتايلىچۇ ، — زىلال تاغدىن زېرىككەندەك شۇنداق دېدى . — ئۇنداق قەپەستىكى مايىمۇن ، يولۋاس ، كىچىك بالىلار ئويىنايدىغان ئويۇنچۇقلار ھەممە يەردە بار تۇرسا ، بۇنداق گۈزەل تاغلار نەدە بار ؟ — ئەلقۇد زىلالغا خاپا بولدى .

— شۇ ئەمەسمۇ ، بۇنىڭ ئورنىغا ۋارىسىنى ئېلىۋالساقمۇ بوپتەكەن ، بىر ئوبدان ئوينىتىپ قويۇۋاتسا كەچكىچە غودۇڭشىيدىغان نەرسىكەن بۇ ، — بىلال زىلالنى سىلكىدى .

— كىم نەرسە ئىكەن ؟ — زىلال چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ، — گەپ قىلمىسام ، ئۆزۈڭچە مېنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇۋاپسنا ! — قانچىلىك نەرسە ئىدىڭ سەن ؟

— سەن قانچىلىك نەرسە ئىدىڭ ؟ — بىلال بىلەن زىلال ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ بىر - بىرى بىلەن مۇشتلىشىپ ، سوقۇ-شۇپ كەتتى . ئەلقۇد ئۇلارنى مىڭ بىر جاپادا ئاجراتتى .

— بولدى ، بولدى ، بۇنداق سوقۇشاڭلار كېتەيلى . مېنى قۇچاڭلار كېتىمىز ، — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنى قۇچاڭلىدى . — كۆزۈڭلارنى يۇمۇڭلار !

ئارىدىن ئازراق ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ غۇڭۇلىدىغان ، شىلدېرىلغان ، گۈلدۈرلىگەن ئاۋازلار ئاڭلانمىدى .

— كۆزۈڭلارنى ئېچىڭلار ! — ئەلقۇدلار كۆزلىرىنى ئاچتى . ئۇلار يەنىلا شۇ ئوتلاقتا تۇراتتى .

— بۇ نېمە گەپ ؟ قايتا كېلىڭلار ، — ئەلقۇد تۇمارغا مەھەللىگە ئاپىرىپ قويۇش ھەققىدە يېلىنغان بولسىمۇ ، تۇمار ئۆز خاسىيى-

تىنى كۆرسىتەلمىدى .

— ئاپلا ، ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟ تۇمار ئىشلىمەۋاتىدۇ .
ئەمدى ئۆيگە قانداق كېتىمىز ؟ ! — ئەلقۇدنىڭ ئاۋازىمۇ قورققانداك
يىغلامسىراپ چىقتى .

— قانداق قىلارمىز ؟ بىز بۇ يەرنىڭ ئەلىكىنىمۇ بىلمەيدىغان
تۇرساق ، — بىلالمۇ يىغلامسىرىدى .

— مەن سىلەرگە دېگەنغۇ ، ئۇرۇشاڭلار تۇمار خاسىيىتىنى
يوقىتىدۇ دەپ .

— ھەممىنى قىلغان مۇشۇ .

— ھەممىنى قىلغان سەن .

— بىلال بىلەن زىلال يەنە سوقۇشۇپ كەتكىلى تاس قالدى .

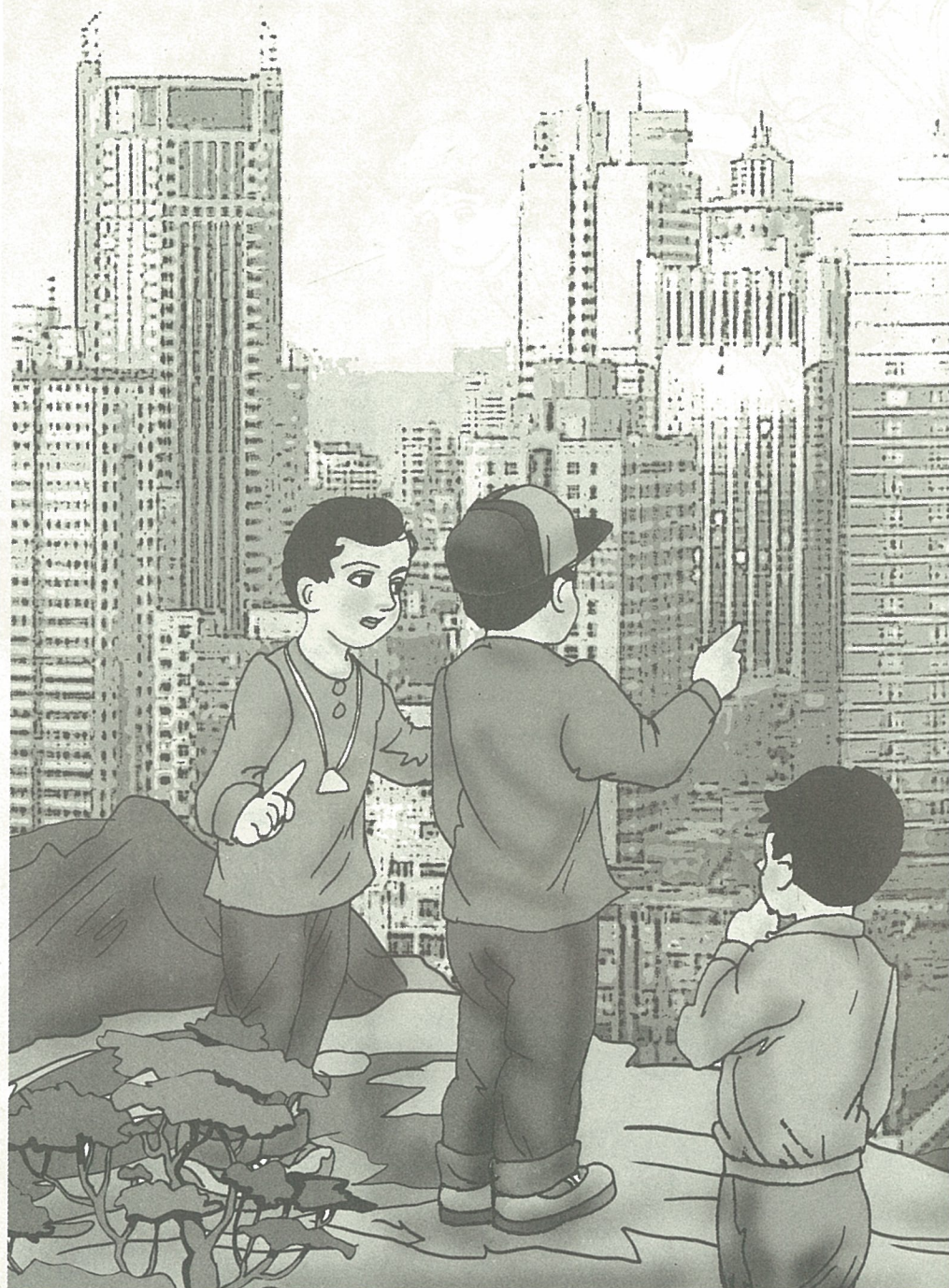
— مەن سىلەرگە نېمە دەۋاتىمەن ؟ يەنە سوقۇشاڭلار بۇ تاغ-
دىن مەڭگۈ كېتەلمەيمىز ! — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا غەزەپ
بىلەن ۋارقىرىدى .

ئەلقۇد تۇمارغا يەنە مۇراجىئەت قىلدى :

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، سىزگە نېمە بولدى ؟ بىزنى بۇ
يەردىن ۋاقتىدا ئېلىپ كېتىڭ ، بىزنى بۇ تاغ ئىچىگە بۇنداق تاشلاپ
قويسىڭىز ، يىرتقۇچلار يەپ كېتىشى مۇمكىن ، — ئەلقۇد تۇمارغا
ھەرقانچە يېلىنغان بولسىمۇ تۇماردىن سادا چىقمىدى .

— بىز تۇماردىن ئايرىلىپ قاپتۇق ، ھازىرمۇ كەچ بولغىلى
ئاز قاپتۇ . ئادەملەر بار يەرنى تېپىۋالايلى . ماڭا ئەگىشىپ مېڭىڭ-
لار ، — ئەلقۇد غەيرەتكە كەلگەن بىلەن بىلال ۋە زىلال شۇمشەرەپ
قالغانىدى . زىلال ئاخىر ھۆڭرەپ يىغلىغىلى تۇردى .

— سىلەر ماڭا يىغلاپ بەرسەڭلار مەن كىمگە يىغلايمەن ؟
تېزىرەك مېڭىڭلار ، ئادەملەرنى تېپىۋالساڭلا ئامالنى قىلغىلى بولىدۇ ،
— ئەلقۇد شۇنداق دەۋاتقان بولسىمۇ ناھايىتى قورقۇتاتتى .
ئەلقۇدلار ئوتلاقنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى جىراغا چۈشتى .
جىرادا تاغ سۈيى شارقىراپ ئېقىۋاتاتتى . بۇ جىرا ئەلقۇدلار بايا
كۆرگەن جىرا بىلەن ئوپمۇئوخشاش ئىدى . ئەمەلىيەتتە ئەلقۇدلار
يولنى خاتا ماڭغانىدى .

10. جەنۇبىي تاغدىكى كېچە

ئەلقۇدلار خېلى ئۇزۇن مېڭىپمۇ ئۈرۈمچى شەھىرىگە قايتىدۇ. خان تاشيولنى تاپالمىدى. ئۇلار جىرا ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىۋاتاتتى. قۇياش تاغ كەينىگە ئولتۇرۇپ بولغانىدى. ئاۋغۇست. نىڭ كۈنلىرى بولغىنىغا قارىماي گۈگۈم بولا - بولمايلا بىر خىل سوغۇق شامال ھۇۋۇلداسقا باشلىدى.

— ھەي، ئەلقۇد، بىز نەگە كېتىۋاتىمىز؟ بايا بىز ماڭغان يول ئەمەسقۇ، بۇ تۇمارنى يەنە ئىشقا سېلىپ باقايلىچۇ، — ئەلقۇدقا ئەگىشىپ كېتىۋاتقان بىلال شۇنداق دېدى. زىلالمۇ جىمىپ قالغانىدى. ئۇ تاغلاردىن كېلىۋاتقان تۈرلۈك سادالارغا قورقۇنچ بىلەن قۇلاق سالاتتى. غودۇڭشىغۇسى بولسىمۇ غودۇڭشىيالىمايۋاتاتتى. ئەلقۇدمۇ جىمىپ قالغانىدى. ئۇ ئەمدى يولنى خاتا ماڭغانلىقىنى بىلگەنىدى. ئۇمۇ قانداق قىلارمىز دېگەن گەپنى قايتا - قايتا تەكرارلاۋاتاتتى. ئۇ بىلالنىڭ گېپىدىن كېيىن تۇمارنى يەنە بىر قېتىم سىناپ باقماقچى بولدى.

— كېلىڭلار! مېنى قۇچاقلاڭلار، — بىلال بىلەن زىلال يۈگۈرۈپ كېلىپ ئەلقۇدنى قۇچاقلىدى.

ئۇلار ئەلقۇدنىڭ بۇيرۇقى بويىچە كۆزىنى يۇمۇپ، ئاچقان بولسىمۇ، تۇمار يەنىلا ئۇلارغا ياردەم قىلمىدى. قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. ئاسماندا چاقناپ تۇرغان سانسىز يۇلتۇزلار بۇ يەرنى ئازراق بولسىمۇ يورۇتۇپ تۇراتتى. ئاخىر ئەلقۇدلار مېڭىشتىن توختىدى. ئۇلار ئىككى سائەتتىن ئارتۇق ماڭغانىدى. ئۇلار يوغان شەمشادنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇردى. شەمشادنىڭ تۈۋى قۇرۇق ۋە شامالدىن دالدىلانغىلى بولاتتى. بىلالنىڭ چاپىنى يېلىڭ بولغاچقا توڭلاپ دۈگدەرەپ قالغانىدى. زىلال ئاللىبۇرۇن يىغلىماقچى بولغان بولسىمۇ، مەھەللىگە بارغاندا بىلالنىڭ ۋارىسلارغا «زىلال بەك قور-

قۇنچاق ئىكەن ، مەن يىغلىمىدىم ، ئۇ قورقۇپ يىغلىدى « دەپ كۆرەڭلىشىدىن ئەنسىرەپ يىغلىيالمىدى . مىڭ يىغلىغىنىم بىلەنمۇ بولىدىغان ئىش بولدى ، دەپ ئويلىدى زىلال ئۆز - ئۆزىگە . بىلال زىلالنىڭ ھازىرغىچە يىغلىماي كېتىۋاتقىنىغا ھەيران ئىدى . شۇڭا ئۇ زىلالغا پات - پات قاراپ قوياتتى .

— مۇشۇ يەردە بىر ئاز ئولتۇرايلى ، — ئەلقۇدنىڭ ئاۋازىدىن بىر خىل ئۈمىدسىزلىك چىقىپ تۇراتتى . بۇ بىلال بىلەن زىلالنى تېخىمۇ ئەنسىرەتتى . ئۇلار بەك چارچاپ كەتكەچكە شەمشادقا يۆلەنپ ئولتۇرۇش تولىمۇ راھەت بىلىندى . ئۇلارنىڭ قورسىقىمۇ كوركىراۋاتاتتى .

— ھەي ، ئاپام پىشۇرغان گۆشناننى بەزىدە مايلىق قىلىۋېتىپ - سەن دەپ يېمەيتتىم . ھازىر ئاشۇ گۆشنان بولغان بولسا . . . ئەلقۇدنىڭ ئۇيقۇسى كەلگەچكە ئۇيقۇ ئارىلاش خىيال سۈردى . بىلال بىلەن زىلالنىڭمۇ قورسىقى ئاچقاچقا ، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىن پولۇ ، مانتا ، سامسا ، كاۋاپ ، لەڭمەن ، سامبۇسا ، پەرمۇدە دېگەندەك تاماقلارنىڭ ھەممىسى ئۆتتى

— ھەي ، باشقا تاماق بولمىسىمۇ بىر پارچە نان بولغان بولسا ، — ئەلقۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنىڭ : « نان دېگەن ئۇلۇغ ، ناننىڭ ئۇۋاقلرىغا دەسسەپ سالماڭلار » دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەندەك بولدى . بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا ئىككى تەرەپتىن يېپىشىپ ئۇنى خېلى ئىسسىتىپ قويدى .

— كەچ بولۇپ كەتتى . مۇشۇ يەردە تاڭ ئاتقۇزۇۋالساق ، ئەتە بۇ يەرگە ساياھەتكە كەلگەنلەردىن ياردەم سورايمىز ، ھازىرچە باشقا گەپنى قويۇپ ئۇخلايلى ، — ئەلقۇدنىڭ گېپىدىن كېيىن ئۇلار ئۇخلىماقچى بولدى . دېمىسىمۇ ئۇلارغا ئۇخلاپ تاڭ ئېتىشىنى كۈتۈشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى . شۇڭا ، ئۇلار بىر - بىرىگە يېپىشىپ قىنىچە ئۇخلىماقچى بولدى ، بىراق

بىلال تۇيۇقسىزلا لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى . ئۇ ئۆزىنى قانچە تۇتۇۋالسىمۇ بەدىنىگە تىترەك ئوللىشىپ ، چىشلىرى كاسىلداپ كەتتى . بىلالنىڭ چاپىنى يېلىك ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە بايا ئۇ ئاچ

قورساققا جىرادىكى مۇزدەك سۈنى كۆپ ئىچىۋالغانىدى. ئەلقۇد ئۇنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ چۆچۈپ كەتتى. بىلال بەكلا قىزىپ كەتكەنىدى.

— مەن بەك توڭلاپ كېتىۋاتىمەن، — دېدى بىلال لاغىلداپ تىترەپ.

— قىزىپ قاپسەن! قانداق قىلارمىز، سوغۇق سۈنى بەك كۆپ ئىچمەڭلار دېسەم... — ئەلقۇد كۆزلىرىنى چىمچىقلاقمىچە نېمە قىلارنى بىلەلمەي بېشىنى قاشلىدى.

— ئۇنىڭ چاپىنى يېلىڭ ئىكەن. مېنىڭ چاپىنىمنى كىيىۋال. سۇن! — زىلال چاپىنىنى سالدى، ئۇنىڭ چاپىنى قېلىن ئىدى. ئەلقۇد بىلالنىڭ چاپىنىنى زىلالغا بەردى ۋە:

— مېنىڭ چاپىنىمنى كىيەمسەن يا، بۇ چاپان بەك يېلىڭ ئىكەن، — دېدى.

— ياق، مەن ئانچە توڭلىمايمەن، — زىلال ئۆز ئىشىدىن سۆيۈنگەندەك مەغرۇرانە كۈلۈپ قويدى. بىلال زىلالنىڭ چاپىنىنى كىيىپ تىترەشتىن توختاپ، بوش ۋە رېتىملىق خورەك تارتىشقا باشلىدى. ئەلقۇد بىلەن زىلال بىلالنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ ئۇنى ئىككى تەرەپتىن قۇچاقلىدى. ئۇلار ئاستا - ئاستا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇلار قانچىلىك ئۇخلىدىكەن، يېقىنلا يەردىن ئاڭلانغان بۆرىنىڭ ھۇۋلىشى ئەلقۇد بىلەن زىلالنى ئويغىتىۋەتتى. لېكىن، بىلال يەنىلا شۇنداق تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. بىلالنىڭ قىزىتمىسى يېنىپ قالغانىدى.

بۆرىنىڭ ھۇۋلىشى يېقىنلاشقانسېرى ئەلقۇد سەگەكلەشتى. — ئەمدى دىققەت قىلىمساق بۆرىگە يەم بولۇپ كېتىمىز، بىلالنى ئويغىتايلى، بۆرىلەر يېقىنلىشىۋاتىدۇ، — ئەلقۇد بىلالنى بوش تۇرتۇپ ئويغاتتى. زىلال قولغا رەگەتكە ئېلىۋالغانىدى. ئادەتتە زىلالنىڭ بويىنىدىن رەگەتكە، يانچۇقىدىن تاش ئايرىلمايتتى. ھازىرمۇ ئۇنىڭ ئىشتىنىنىڭ يانچۇقىدا بىرمۇنچە تاش بار ئىدى. بىلال ئويغىنىپ «نېمە بولدى» دېگەندەك ئەلقۇدقا قارىدى.

— تېز بولغىن، بۇ تاغدىكى بۆرىلەر ھىدىمىزنى پۇراپ قالغان

ئوخشايدۇ ، يېقىنلا يەردىن بۆرىنىڭ ھۇۋلىغىنى ئاڭلىنىۋاتىدۇ .
دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالايلى .

بىلال ئورنىدىن ئىتتىك تۇردى . ئۇمۇ بۆرىنىڭ گېپىنى ئاڭ-
لاپ قورقۇپ قالغانىدى .

— تېز بولۇڭلار ، مەن سىلەرنى دەرەخكە چىقىرىۋېتەي ، بو-
لۇڭلار ، مۈرەمگە دەسسەڭلار ، — بۇ ئەلقۇدنىڭ ئاۋازى ئىدى .
— ياق ، سىلەر مۈرەمگە دەسسەڭلار ، سىلەرگە قارىغاندا مەن
دەرەخكە تېز چىقالايمەن ! — بىلال كەسكىنلىك بىلەن ۋارقىرىدى .
راست ، بىلال نۇرغۇن ئىشلاردا ئەلقۇد بىلەن بىلالغا يېتەلمى-
سىمۇ ، رەگەتكە ئېتىش ، دەرەخكە چىقىشتا مەھەللىدە ئۇنىڭغا تەڭ
كېلەلەيدىغانلار يوق ئىدى . ئەلقۇد بىلەن بىلالمۇ ئۇنىڭ بۇ ئارتۇق-
چىلىقىغا قايىل ئىدى .

يېقىنلا يەردىن تۆت يېشىل توچكا كۆرۈندى . ئۇلار كېچىدە
بۆرىنىڭ كۆزىنىڭ ئاشۇنداق ياندىغانلىقىنى تېلېۋىزوردىن كۆرگە-
نىدى . ئەلقۇد بىلەن بىلال بىلالنىڭ مۈرىسىگە دەسسەپ شەمشاد
دەرىخىگە چىقىۋالدى . بىلالمۇ مايمۇندەك چاققانلىق بىلەن دەرەخكە
چىقىۋالدى . بىلال دەرەخكە چىقىپ بولۇشىغىلا ھېلىقى تۆت يېشىل
توچكا يېتىپ كېلىپ دەرەخنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراشقا باشلىدى .
موزايىدەك چوڭلۇقتىكى ئىككى بۆرە دەرەخنىڭ ئۈستىگە تىكىلگىنىدە-
چە ئايلىنىشقا باشلىدى . تۇرۇپ - تۇرۇپلا دەرەخكە ئالدى پۇتىنى
ئېلىپ يامىشىپ باقاتتى . ئەلقۇدلار دەرەخكە چىقىۋالغانلىقىدىن خۇ-
شال بولسىمۇ ، بۆرىلەرنىڭ خىرىس قىلىپ دەرەخكە ياماشقىنىنى
كۆرۈپ نەپەس ئېلىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى .

ئەلقۇد «بۆرە دەرەخكە چىقالامدۇ - چىقالامدۇ؟» دېگەن
سوئالغا جاۋاب تاپالمايۋاتاتتى . ئۇ بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنىڭ ھايۋان-
لار ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن گەپلىرىنى ئەسكە ئېلىپ خاتىرجەم
بولدى . توغرا ، بۆرە مۈشۈك ئائىلىسىگە مەنسۇپ ئەمەس . بۆرە
دەرەخكە چىقالمايدۇ . بىلال دەرەخكە چىقىۋالغانلىقىدىن ئازراق خا-
تىرجەم بولۇپ قالغان بولسىمۇ ، بىلالنىڭ باياتىدىن بېرى كۆرسىدە-
تىۋاتقان قەھرىمانلىقى ئۇنىڭ ئىچى تارلىقىنى سەل قوزغاپ قويۇۋا-

تاتتى . بۈگۈن ئەجەب قەھرىمان بولۇپ كەتتىيا ئۇ ، مەھەللىگە بارغاندا ۋارىسلارغا ئۆزىنى ماختاپ مېنى . . . بۆرىنىڭ كۈچەپ ھۇۋلىشى بىلالنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى .

كۆپ ئۆتمەي يەنە يەتتە - سەككىز بۆرە يېتىپ كەلدى . ئۇلار دەرەخنىڭ ئۈستىدىكى ئولجىنى تەڭ يەيمىز دېگەندەك بىر - بىر - نىڭ ئېغىز - بۇرىنىنى يالىشىپ قويدى . باشتا كەلگەن ئىككى بۆرە ئالدى پۇتىنى دەرەخكە ئارتقىنىچە ئەلقۇدلارغا تىكىلىپ تۇراتتى . كېيىن كەلگەنلىرىمۇ دەرەخنىڭ ئەتراپىدا پىتىراپ يۈرەتتى .

بىر سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ بۆرىلەر كېتىدىغاندەك قىلمايتتى . ھېلىقى ئىككى بۆرە يەنىلا بايقى ھالەتتە مىدىرلىماي تۇراتتى . زىلال خېلىدىن بېرى قورقۇپ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالغان بولسىمۇ ، ئاخىر كۆزىنى ئاچتى - دە ، بوينىدىكى رەگەتكىنى ئېلىپ يانچۇقىدىكى تاشنىڭ ئەڭ يوغىنىنى تاللاپ ئالدى .

— مەندىن سەل نېرى تۇرۇڭلار ، — زىلال شۇنداق دەپلا رەگەتكىسىنى سوزۇپ تۇرۇپ دەرەخكە يامىشىپ تۇرغان يوغان بۆرە - نىڭ تۇمشۇقىنى چەنلەپ ئاتتى . تۇمشۇقغا ئوقتەك تەگكەن تاش زەربىسىدىن نېمە بولغانلىقىنى بىلەلمەي قالغان ئەركەك بۆرە قاتە - تىق ھۇۋلىغىنىچە كەينىگە ئۆزىنى تاشلىۋەتتى - دە ، يىقىلغان يېرىدىن تۇرۇپ تىكىۋەتتى . قالغان بۆرىلەرمۇ بەدەر قاچتى . ئەلقۇد زىلالنىڭ باتۇرلۇقىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى .

— يارايىسەن ئاداش ، يارايىسەن ، بۈگۈن سەن ھەقىقەتەن باتۇر - لۇق قىلدىڭ ! — ئەلقۇدنىڭ زىلالنى ماختاشلىرى بىلالغا ئانچە ياقمىدى . «بۈگۈن ئۇنىڭغا شۇنداق بىر ئامەت كېلىپ قالدى . مەن رەگەتكەمنى ئېلىۋالغان بولسامغۇ ئۇنداق تەييار تۇرۇپ بەرگەن بۆرىنىڭ تۇمشۇقىنى ئۆتمەتۈشۈك قىلىۋەتمەي» بىلال بۇ گەپلەرنى سىرتىغا چىقىرىۋالدى .

بىلالنىڭ قىزىتمىسى يېنىپ يېنىكەپ قالدى . زىلالنىڭ قې - لىن چاپىنى ئۇنى ئىنتايىن راھەتلەندۈردى . شۇنداقتىمۇ زىلالنىڭ چاپىنىنى كىيىۋەرسە بولمايدىغاندەك تۇيۇلدى . شۇڭا ، چاپانىنى سې - لىپ زىلالغا تەڭلىدى .

— ئالە ماۋۇ چاپنىڭنى ، مەن ئۆزۈمنىڭكىنى كىيەي .
— كىيۈۋەرگىن ، چاپنىڭ بەك يېلىڭكەن ، ئاغرىپ قالسىەن ، — ئەلقۇدنىڭ بۇ گېپى بىلالنىڭ غۇرۇرىغا تەگدى .
— زىلال نېپىز چاپان كىيسە ئاغرىپ قالمىدىكەن ؟ ئۇ خاسە-يەتلىك ئادەم ئوخشىمامدۇ ؟ ئەجەب ئۇنىڭ گېپىنىلا قىلىدىغان بولۇپ قاپسىنا ، — بىلال يەنە ئىچى تارلىق بىلەن غودۇراپ قويدى .
بىلالنىڭ بۇ گېپىگە ئەلقۇدنىڭ ئاچچىقى كەلدى .

— ھەي بىلال ، بىز ھازىر نەدە ؟ خۇددى مەھەللىدە ئويناۋاتقان-دەك ئورۇنسز ئىش ئۈچۈن غودۇرايدىغان بولۇپ قالىڭغۇ ، زىلال-نىڭ چاپىنىنى كىيىمگەن بولساڭ قىزىتماڭ يانمىغان بولاتتى . بۆرە كەلگەندە كىمنىڭ مۇرىسىگە دەسسەپ دەرەخكە چىققانلىقىنى ئۇ-تۈپ قالمىغانسەن . بىز مۇشۇنداق خەتەرلىك چاغلاردىمۇ ئىناق ئۆتەلمىسەك قانداق يېقىن دوست بولالايمىز ؟

ئەلقۇدنىڭ گېپى بىلالغا تەسىر قىلغاچقا زىلالنىڭ چاپىنىنى يەنە كىيىۋالدى . ئۇنىڭ كاللىسىدا يەنە زىلال ئاشۇنداق قەھرىمان بولۇپ كېتەرمۇ ، دېگەن گەپ تەكرارلىناتتى . يىراقتىن ئاڭلىنىۋات-قان بۆرىلەرنىڭ ھۇۋلاشلىرىمۇ بېسىقپ قالدى . ئورمانلىقتا ئادەم-نى قورقۇتقۇدەك بىر خىل تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈرەتتى . باياتىن بېرى يېنىك چىقىۋاتقان تاغ شامىلىمۇ ئۇخلاپ قالغاندەك جىمپ قالدى . ئاشۇ تىمتاسلىق ئىچىدىمۇ يەنە ئاللىقانداقتۇر نەرسىلەرنىڭ شىۋىرىلغان ، غوڭۇلىدىغان ، تاراقلىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ قالات-تى . قارىغاندا تاغ ئىچىدىكى بارلىق جانلىقلار ئۇيقۇغا كەتكەنىدى . ئەلقۇدلارمۇ دەرەخ شاخلىرىنى چىڭ قۇچاقلىغىنىچە ئۇيقۇغا كەتتى . ئەلقۇدلار تاڭغا يېقىن ئويغىنىپ كەتتى . تاڭنىڭ ئىزغىرىن شامىلىدىن ھاۋا باشقىچىلا سوۋۇپ كەتكەنىدى . ئەلقۇد ئەمدى قانداق قىلارمىز ، ئۆيدىكىلەر بىزدىن ئەنسىرەپ نېمە بولۇپ كەتكەندۇ ، ئۆيگە قانداق قايتارمىز دېگەن خىياللارنى قىلماسلىققا تىرىشتى . ئۇلارنىڭ ھازىرقى خىيالى ياخشى نىيەتلىك ئادەملەرنى ئۇچرىتىش ئىدى . سەھەر قۇشلىرى ئويغانغانىدى . ئانچە يىراق بولمىغان يەردىن ئۇلارنىڭ چۇرۇلىدىغان ، ۋىچىرىلغان ، سوزۇپ - سوزۇپ

ئۈنلىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى .

— بالىلار ، بولۇڭلار ، تاشيول تەرەپكە ماڭايلى ! — دېدى
بىلال تىترەپ تۇرۇپ ، زىلال بىلەن ئەلقۇدۇمۇ توڭلاپ تىترەپ كەتكە-
نىدى . بولۇپمۇ زىلال بىلالنىڭ نېپىز چاپىنىنى كىيىۋالغاچقا تېخى-
مۇ توڭلاپ كېتىۋاتاتتى . بىلال شۇ چاغدا زىلالنىڭ چاپىنىنى سې-
لىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى .

— رەھمەت ساڭا ، بۇ چاپىنىڭ راستىنلا ئىسسىق ئىكەن ،
مەن ئەمدى ئۆزۈمنىڭكىنى كىيەي ، — زىلال توڭلاپ تۇرغاچقا باشقا
گەپ قىلماي بىلالنىڭ چاپىنىنى سېلىپ بەردى .

تاڭ سۈزۈلگەنىدى . ئەلقۇدلار تاشيول تەرەپكە قاراپ ماڭدۇق
دېگەن بىلەن قايسى تەرەپكە ماڭغانلىقىنى ئۆزلىرىمۇ ئېنىق بىلمەيت-
تى . ئۇلار يېرىم سائەتتىن ئارتۇق ماڭغاندىن كېيىن ئالدى تەرەپ-
تىن ماشىنىلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . ئەلقۇدلار خۇشال بولۇپ كەت-
تى . بۇ قېتىم ئۇلار يولنى توغرا ماڭغانىدى . ئەلقۇدلار تۇمارنى
بىرنەچچە قېتىم سىناپ باققان بولسىمۇ ئۇنىڭدىن سادا چىقمىدى .
ماشىنىلارنىڭ ئاۋازى ئەلقۇدلارغا باشقىچە جان كىرگۈزدى .
— تېز ماڭايلى ! — ئۇلار تېخىمۇ تېز ماڭدى . دەل شۇ چاغدا
ئۇلارنىڭ ئالدىنى بىر قارا ئېيىق توسۇۋالدى .

— ھەي ، سەنلەر مەن ئوينايدىغان يەردە نېمە قىلىپ يۈرۈش-
سەن ؟ بۇ يەرگە سەندەك ئۇششاق بالىلارنىڭ تۇنجى قېتىم كېلىشى
جۇمۇ ، بۇ ئەجەب ياخشى بولدى ، ئادەملەر بالامنى ئېلىپ قاچقاندى-
دى . ئۇلاردىن ئۆچۈمنى ئالىدىغان بولدۇم ، — ئەلقۇدلار قۇيۇقسىز
پەيدا بولغان ئېيىقنى كۆرۈپ نېمە قىلارنى بىلمەي داڭ قېتىپ
تۇرۇپ قالدى . ئېيىق ئەلقۇدلار تەرەپكە خىرىس قىلىپ ، ئالدىدا
ماڭغان زىلالنى قۇچاقلاپلا ئېلىپ قاچتى . زىلال : « مېنى قۇتقۇزۇ-
ۋېلىڭلار ! قۇتقۇزۇۋېلىڭلار ! » دەپ ۋارقىراپ يىغلاۋاتاتتى . ئېيىق
سەت ، قوپال ئاۋازى بىلەن :

— يىغلىما ئوبدان بالام ، مەن سېنى بېقىۋالمايمەن ، نېمە دېسەڭ
شۇنى تەييار قىلىپ بېرىمەن ، — دېگىنىچە ئالدى — كەينىگە
قارىماي قېچىۋاتاتتى . ئەلقۇد بىلەن بىلال ئېيىقنى قوغلىدى . ئې-

يىق بىر تاغ ئۆڭكۈرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى .
— كەينىمدىن يەنە كەلسەڭلار دوستۇڭلارنىڭ بويىنى ئۈزۈۋې-
تىمەن ، — ئېيىق زىلالنىڭ بويىنى قولتۇقىغا قىسىپ تۇرۇپ
ۋارقىرىدى .

— ھەي ئېيىق ، سەن نېمىشقا بىزگە يامانلىق قىلىسەن ؟
دوستىمىزنى قويۇپ بەرگىن ، — دېدى ئەلقۇد بىلەن بلال .
— سەن بۇنى ئاتا - ئاناڭدىن سورا ، ئۇلارمۇ مېنىڭ بالىلە-
رىمنى تۇتۇپ كەتكەن . مەن سىلەرگە يامانلىق قىلمايمەن . مەن
بۇنى بالا قىلىپ بېقىۋالمايمەن . ماڭا ئەسلى ئىككى بالا كېرەك
ئىدى . قېنى ، ئىككىڭلاردىن بىرىڭلار كېلىڭلار ، مەن سىلەرنى بالا
قىلىۋالاي ، — ئېيىق غەلىتە ئۈمچىيىپ قويدى ، ئەلقۇد بىلەن بلال
تەڭلا ئېيىقنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى :

— ئەمەس سەن ئۈچلىمىزنى بېقىۋالغىن ، سەن دوستىمىزغا
زىيان يەتكۈزمەسەڭلا بىز ساڭا بالا بولۇشقا رازى .

— ياق ، ماڭا ئۈچ بالا كېرەك ئەمەس ، ئىككى بالا بولسىلا
بولدى . بىرىڭلار كېلىڭلار ، بولمىسا دوستۇڭلارنىڭ بويىنى ئۈزۈ-
ۋېتىمەن ، — ئېيىقنىڭ بۇ گېپىدىن كېيىن ئەلقۇد بىلەن بلال
«مەن بارىمەن ، مەن بارىمەن» دەپ خېلى ئۇزۇنغىچە تالاشتى .
ئاخىر ئەلقۇد بلالغا ماقۇل بولدى . بلال ئېيىقنىڭ ئالدىغا كەلدى .
ئېيىق ئۇنى يەنە بىر قولتۇقىغا قىسىۋېلىپ قاقاقلاپ كۈلدى :

— ھا - ھا - ھا ، مەن سەندەك رەھىمسىز ئادەملەرنى بالا
قىلىپ باقىدىغان ساراڭ ئەمەس ، ئۇلار مېنىڭ ئىككى بالامنى كۆز
ئالدىدا ئۆلتۈرۈۋەتكەن . ئەمدى قىساسىمنى ئالىدىغان بولدۇم .
مەن سەن شۈمتەكلەرنىڭ بويىنى ئۈزۈۋېتىمەن .

ئېيىق بلال بىلەن زىلالنىڭ بويىنى قۇشقاچنىڭ بويىنى
ئۈزگەندەك ئۈزۈۋەتكەندىن كېيىن ، قورققىنىدىن جېنى چىقىپ
كېتەيلا دەپ قالغان ئەلقۇدنى ئىككى چامداپلا تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭ
بويىنىنىمۇ ئۈزۈمەكچى بولدى . . . «ۋاي جان !» ئەلقۇد قاتتىق ۋارقى-
رىۋەتتى . دەرەخ ئۈستىدە ئۇخلاۋاتقان بلال بىلەن زىلالمۇ چۆچۈپ
ئويغىنىپ كەتتى .

— ئەلقۇد ، ساڭا نېمە بولدى ؟ ! — بلال بىلەن زىلال تەڭلا سورىدى .

— قارا بېسىپ قاپتۇ - دە ، — ئەلقۇد ئىتتىك بىرنەرسىنى ئېسىگە ئېلىپ تۇمارغا خىتاب قىلدى .

— تۇمارىم ، سىز بارمۇ ؟

— مەن بار ، — تۇماردىن سادا كەلدى . ئەلقۇد خۇشاللىقتىن دىن ۋارقىرىۋەتتى . « تېز بولۇڭلار مېنى قۇچاقلانغۇلار ! » بلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنى قۇچاقلدى .

ئەلقۇدلار ئۆزلىرىنى يەنە ھېلىقى قوناقلقتا كۆردى .

11. كارىزدىكى چۈش

ئەلقۇدلار ئاتا - ئانىمىزغا كېچىچە نەگە باردىڭلار دېسە نېمە دەرمىز ، دەپ ئەنسىرەپ ئۆيگە كەلدى . بىراق ، ئاتا - ئانىلىرى ئۇلارغا بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى .

— ئاخشام مېنى ئىزدەپ قالمىغانىسلەر ؟ — ئەلقۇد ئاپىسىدىن سورىدى .

— نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ بالا ، ئاخشام سەن بۇرۇنلا ئۇخلىغان تۇرساڭ ، نېمىشقا ئىزدەيمىز ؟ — ھويلىدا قۇرۇتۇش ئۈچۈن پەمدە دۇر توغراۋاتقان جەۋھەرگۈل ھەدە خاپا بولۇپ غودۇرىدى ، — سەن ئۆيدىن چىقىپ كەتكىلى بىر سائەتمۇ بولمىغان تۇرسا . . .

ئاپىسى ئۇنداق دېگەن بىلەن ئەلقۇد چارچىغانىدى . قورسىقىمۇ ئېچىۋاتاتتى . شۇڭا ئۇ ئۆيگە كىرىپ ئېشىپ قالغان ئەتكەنچايغا نان چىلاپ قورسىقىنى توقلىغاندىن كېيىن ، ياستۇقتىن بىرنى بېشىغا قويۇپ ئۇخلىماقچى بولدى . لېكىن ئۇخلىيالمىدى . تۈرلۈك خىيال-لار ۋە سوئاللار ئۇنىڭغا ئاراملىق بەرمىدى . ئەلقۇد تۇماردىن سورىدى :

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، ئۈرۈمچىدىكى جەنۇبىي تاغقا كەلگەندە نېمە ئۈچۈن بىزگە ياردەم قىلمىدىڭىز ؟ تاس قالدىڭىز بىزنى بۆرىلەرگە يەم قىلىپ بەرگىلى ، يەنە تېخى قارا ئېيىق بويىنۇمنى ئۈزۈۋەتكىلى تاس قالدى .

— مەن سىزگە دېگەن ئىدىمغۇ ، — دەپ گەپ باشلىدى تۇمار ، — سىلەر پەزىلەتسىز ئىشلارنى قىلساڭلار مەن ئاجىزلايمەن . ھەتتا خاسىيەتلىكى يوقىتىمەن ، ئەگەر سىلەر ۋاقتىدا ئەقلىڭلارنى تاپمىغان بولساڭلار سىلەرگە ياردەم قىلمىغان بولاتتىم ، بىلال بىلەن زىلالغا ئېيتقىن ، ئۇلار يەنە ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن ئورۇشسا مەن يەنە . . . — ئەلقۇد ھەممىنى چۈشەندى . تۇمارنى

بەرگەن بوۋاينىڭ دېگەن گەپلىرىنى ئېسىگە ئېلىپ خىجىل بولدى .
بىلال بىلەن زىلال ئۈچۈن تۇماردىن ئەپۇ سورىدى .
ئۈچەيلەن مەھەللىدە بىر كۈن ئوينىغاندىن كېيىن يەنە سايا-
ھەتكە چىقماقچى بولدى . ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ يەنە
ھېلىقى قوناقلققا كەلدى .

— بىز يەنە بىر يەرگە بارىمىز ، ئەمدى يەنە ئۇرۇشاڭلار
سىلەرنى ئاپارمايمەن . ئۇرۇشاڭلار تۇمار بىزگە ياردەم قىلمايدى-
غان بولۇپ قالدىكەن . بىز تۇماردىن ئايرىلساق ئۇنداق گۈزەل
يەرلەرنى كۆرەلمەيمىز . كۆردۈڭلارغۇ ، بۆرىلەرگە يەم بولۇپ كەت-
كىلى تاسلا قالدۇق . بارامسىلەر قانداق ؟ بولمىسا مەن ئۆزۈم كېتە-
ۋېرەيمۇ ؟ — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا خاپا بولغاندەك قارىدى .
— بىز بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ئۇرۇشمايمىز ، سەن بىلەن
ساياھەت قىلىشقا كۆنۈپ قالدۇق ، ھەر قېتىمقى ساياھىتىمىز بەك
قىزىقارلىق ۋە يېڭىچە بولۇۋاتىدۇ ، — بىلال بىلەن زىلال تەڭلا
سۆزلەپ كەتتى .

— ماقۇل ، يەنە ئۇرۇشۇپ قالساڭلار سىلەرنى ھېچ يەرگە
ئېلىپ بارمايمەن . مۇشۇ ئاخىرقى قېتىمقىسى بولۇپ قالسۇن ، —
ئەلقۇدنىڭمۇ بىلال بىلەن زىلالنى قويۇپ ھېچ يەرگە بارغۇسى يوق
ئىدى ، — ئەمەس ھازىر يولغا چىقىمىز ، مېنى قۇچاقلاڭلار ، —
ئەلقۇدنىڭ گېپىدىن كېيىن بىلال بىلەن زىلال ئۇنى
قۇچاقلىدى . . .

ئەلقۇدلار ئۆزىنى نان يېقىش ئالدىدا تۇرغان تونۇرنىڭ تەپتى
باردەك قىزىق قاقاس تاغنىڭ ئۈستىدە كۆردى .

— پاھ ، نېمانچە ئىسسىق يەرگە كېلىپ قالدۇق ، نەگە ئەكەل-
دىڭ بىزنى ، ئەلقۇد ؟ — بىلال بىلەن زىلال بۇ يەرنىڭ ئىسسىقلىقىغا
بەرداشلىق بېرەلمەي قاقشاپ تۇرۇپ سورىدى .

— تۇرپانغا كەلدۇق ، بىز ھازىر يالقۇنتاغنىڭ ئۈستىدە . بۇ
ئانا يۇرتىمىزدىكى يازدا ئەڭ ئىسسىق بولىدىغان يەر ، — بىلال
بىلەن زىلال بۇ ئويمانلىقتىكى بوستانلىقلار ۋە ئۈزۈملەرلىقلارغا
قاراپ ، بۇ قەدىمىي ماكاننىڭ ئۆزگىچە مەنزىرىسىدىن ھۇزۇر

ئالدى .

— بۇ يەرگە ھېلىقى سۇن ۋۇكۇڭ ، جۇ باجىلار كېلىپ بۇ تاغنىڭ ئوتىنى ئۆچۈرۈپتىكەنمۇ ؟ — بىلال ئەلقۇدتىن سورىدى .
بۇ سوئالنى بۇرۇن ئەلقۇد بوۋىسىدىن سورىغانىدى . شۇڭا ، ئۇ بوۋىسىنىڭ بەرگەن جاۋابىنى ئېسىگە ئېلىپ ئالدىدىرىماي جاۋاب بەردى :

— سۇن ۋۇكۇڭلارنىڭ بۇ يەرگە كەلگەن بولۇشى ناتايىن ، ئۇ بىر چۆچەك ، بۇ يەرگە مانا بىز راستتىنلا كەلدۇق . بۇ يەردىكى خەلقنىڭ نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى بۇ ئاتەش ماكاندا قەھرىمانلىق ، قەيسەرلىك بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقىنى ھەقىقەت . بوۋامنىڭ ئېيتىدۇ شىچە ، بىر شائىر يالقۇنتاغ ھەققىدە مۇنداق بىر كۈپلەپت شېئىر يازغانىكەن :

رىۋايەتتە بۇ يالقۇنتاغنى ،
دېگەن ئىكەن كىمدۇر ئۆچۈرگەن .
ئۆچكەن ئەمەس يالقۇنلۇق تاغنى ،
ئانا خەلقىم دىلغا كۆچۈرگەن .

ئەلقۇدلار پاراڭلاشقاچ تاغدىن چۈشۈپ ، ئانچە يىراق بولمىغان يەردىكى بىر ئورمانلىققا كېلىپ ئولتۇرۇپ ، تۇمارنىڭ تۇرپان ھەققىدىكى چۈشەندۈرۈشلىرىگە قۇلاق سالدى :

تۇرپان قەدىمكى زاماندا يىپەك يولىدىكى مۇھىم شەھەر بو-
لۇپ ، ئاساسلىق مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىدىن يارغول قەدىمكى شە-
ھىرى ، ئىدىقۇت قەدىمكى شەھىرى ، ئاستانە قەدىمكى قەبرىستانلى-
قى ، بېزەكلىك مىڭئۆي ، سۇلايمان ۋاڭ مۇنارى ، كارىز سەيلىگا-
ھى ، ئايدىڭكۆل ، بۇيۇق قاتارلىقلار بار .

— ئالدى بىلەن قايسى يەرلەرنى ساياھەت قىلغۇڭلار بار ؟ —
دەپ سورىدى تۇمار .

— ئوقۇتقۇچىمىز كارىز ھەققىدە كۆپ سۆزلەپ بېرەتتى ،
شۇڭا كارىزنى بىر كۆرۈپ كەلسەك قانداق ؟

ئەلقۇدۇلار ئۆزلىرىنى لەخمىگە ئوخشاش سالقىن كارىز ئىچىدە كۆردى . يەر ئاستىدىكى ئېرىقتا سۈزۈك سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىۋا-
تاتتى ، ئۇلار مۇزدەك كارىز سۈيىدىن قانغۇدەك ئىچتى . «مىڭ
ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا» دەپ ئۇلار كارىزنى ئۆز كۆزى بىلەن
كۆرۈپ خۇشال بولدى . پۈتۈن دۇنيانى تاڭ قالدۇرغان بۇ سۇ
قۇرۇلۇشى ئەلقۇدۇلارنى ئەلۋەتتە ھەيران قالدۇراتتى . ئەلقۇدۇ شۇ
چاغدا بوۋىسى سۆزلەپ بەرگەن كارىز ھەققىدىكى تۆۋەندىكى گەپلەر-
نى ئېسىگە ئالدى :

كارىز خەلقىمىزنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنىڭ مەھسۇلى . تۇرپان-
دەك مەشھۇر ئويمانلىقتىكى ھارارەتلىك ماكاندا ياشاش ئۈچۈن سۇ-
نىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقىنى بىلگەن ئەجدادلىرىمىز كارىزدىن ئىبار-
رەت مۇقەددەس سۇ قۇرۇلۇشىنى بارلىققا كەلتۈرگەن . تۇرپاننىڭ
جۇغراپىيىۋى مۇھىتى ۋە كىلىماتى ئالاھىدە بولغانلىقتىن خەلقىمىز
كارىزنى ئىجاد قىلغان . كارىز بولمىغان بولسا تۇرپاننىڭ شەرىپەت-
لىك ئۈزۈمى بولمىغان بولاتتى . كارىز ئاساسەن تىك قۇدۇق ، يەر
ئاستىدىكى تەشمە ، يەر ئۈستىدىكى ئېرىق ۋە كىچىك كۆلدىن ئىبار-
رەت تۆت قىسىمدىن تەركىب تاپقان . تۇرپاندا جەمئىي 1000 غا
يېقىن كارىز بار . ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى تەخمىنەن 5000 كىلومېتىر
كېلىدۇ . ئۇنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇزۇن يەر ئاستى دەرياسى دېيىشكە
بولىدۇ .

ئەلقۇدۇلار يالقۇنتاغنىڭ ئوتتەك ئىسسىقىدا تەرلەپ چىپىلداپ
كەتكەچكە كارىزدىكى سالقىن ھاۋادىن راھەتلەندى . بىلال بىلەن
زىلال ئويىنىدىغان يەر تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ ، كارىز ئىچىدە
چىپىپ ، تاقلاپ يۈرەتتى . مۇزدەك كارىز سۈيىدىن دۈم يېتىپ
ئىچەتتى . سۇغا كېچىپ چاپاتتى . ئۆزىنى تۇتۇۋالماي ھاياجان
بىلەن ۋارقىرايتتى . ئەلقۇدۇمۇ كارىزنى كۆرگەنلىكىدىن خۇشال ئى-
دى . ئۇلار خېلى ئۇزۇن ئوينىغاندىن كېيىن كارىزدىكى سالقىن
ۋە نەمخۇش ھاۋادىن نەپەس ئېلىپ بىردەم ئارام ئالدى .

كارىز — تۇرپاننىڭ جان تومۇرى ، كارىزدا ئېقىۋاتقان سۇ
ئۇنىڭ قېنى ۋە جېنى . مۇشۇ كارىز بولغاچقىلا تۇرپان دۇنياغا

داڭلىق قەدىمىي ماكانغا ئايلىنالىغان . كارىز — تۇرپاندىكى بۈگۈن-
كى ئەۋلادلارغا ئەجدادلىرىمىز قالدۇرغان ئەڭ قىممەتلىك بايلىق .
— ھەي ئەلقۇد ، بۇ يەرگە قاچان كەلىڭلار ؟ — ئەلقۇد بىر
قىزنىڭ توۋلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ ئەتراپقا قارىدى .
خېلىدىن بېرى سەكرەپ - تاقلاپ ئەمدىلا ئارام تاپقان بلال بىلەن
زىلامۇ ئەلقۇدقا توۋلاۋاتقان قايسى قىزدۇر دېگەندەك ئەتىراپقا
قارىدى .

كارىزنىڭ ئىچى بىردىنلا نۇرلاندى . ئاشۇ نۇر بىلەن بىللە
ئەلقۇدلار بىلەن تەڭ دېمەتلىكتەك كۆرۈنىدىغان چاچلىرى ئېقىۋاتقان
سۈدەك سۈزۈك ، كىيىملىرى ئېقىن سۈدەك جىلۋىلىك ئۈچ قىز
ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىدىلا پەيدا بولدى . ئۇلارنىڭ ئاۋازى خۇددى سۇنىڭ
شىلىرىلىشىغا ئوخشايتتى . چاچلىرىغا قىستۇرۇلغان گۈللەر سۇدىن
ئۆرلەپ چىققان ئاق بۇرغۇنلارغا ئوخشايتتى . بۇ قىزلارنىڭ يۈز ۋە
قوللىرى ئەينەكتەك سۈزۈك ۋە پارقىراق ئىدى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، — قىزلار ئەلقۇدلارغا سالام قىلدى .
— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ، — قىزلارنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ
قالغان ئەلقۇد ئاران شۇنداق دېيەلدى . قىزلارنى كۆرگەن بلال
بىلەن زىلامۇ كۆزلىرىنى پارقىراتقىنىچە تۇرۇپ قالدى .

— سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلارنى ئاڭلاپ ئانىمىز سىلەرنى قارشى
ئېلىشقا بىزنى ئالاھىدە ئەۋەتتى . بىز ئۈچ ئاچا - سىڭىل ، مېنىڭ
ئىسىمىم سۈزۈك ، مانا ماۋۇ سىڭلىمنىڭ ئىسمى ئۈنچە ، مانا ماۋۇ
ئەڭ كىچىكىنىڭ ئىسمى تامچە . بىز سىلەرنى ئوبدان بىلىمىز ، —
قىزلار ئەلقۇد ، بلال ۋە زىلالنىڭ ئىسمىنى بىر - بىرلەپ ئېيتىپ
بەردى .

— مېڭىڭلار ! بىزنىڭ مەھەللىگە بارايلى ! — سۈزۈك ئەلقۇد-
لارنى ئەدەپ بىلەن تەكلىپ قىلدى .

— سىلەرنىڭ مەھەللە قەيەردە ؟ — ئەلقۇد گۇمان بىلەن سوئال
تاشلىدى .

— مۇشۇ كارىزنىڭ ئىچى بىلەن ماڭساق بىردەمدىلا يېتىپ
بارىمىز .

ئەلقۇدلار قىزلارنىڭ كەينىدىن ماڭدى ، كارىزنىڭ ئىچى قا-
راغۇ بولسىمۇ قىزلار كېلىشى بىلەن كۈندۈزدەك يورۇدى . ئەلقۇد-
لار بۇ نۇرنىڭ نەدىن چۈشۈۋاتقانلىقىنى بىلەلمىدى . ئۇلار يەنە
ئازراق ماڭغاندىن كېيىن ناھايىتى يوغان بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىغا
كەلدى . قىزلار دەرۋازىغا قاراپ ، «ئەسسالامۇئەلىكۇم» دەپ سالام
قىلدى . ئەلقۇدلارمۇ ئىختىيارسىز ھالدا قىزلارغا ئەگىشىپ سالام
قىلدى . دەرۋازىدىن «ۋەئەلىكۇم ئەسسالام» دېگەن سادا ئاڭلىنىپ
دەرۋازا ئېچىلدى . ئەلقۇدلار قىزلارنىڭ كەينىدىن كىردى . دەرۋازىد-
نىڭ ئىچى ئۈزۈملۈك ، باغۇ بوستانلىق ، گۈزەل بىر ماكان
ئىدى . سانسىزلىغان قۇشلار بۇ يەردە چاڭلىداپ سايىراپ تۇراتتى .
ئاسماندا ئاي ياكى قۇياشنى كۆرگىلى بولمايتتى . ئەلقۇدلار قىزلار-
نىڭ كەينىدىن سۈزۈك سۈدەك يۇمشاق يولغا دەسسەپ ، بىردەم
ماڭغاندىن كېيىن قىزلار ئۇلارنى يەنە بىر كىچىك دەرۋازىغا ئېلىپ
كىردى . ئۇلار رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلغان ھويلىدىن ئۆتۈپ ئۆيگە
كىردى .

ئۆيدە مۇشۇ ئۈچ قىزغا ئوخشايدىغان مەرى ئىسسىق بىر موماي
ئەلقۇدلارنى قىزغىن كۈتۈۋالدى .

— كېلىڭلار بالىلىرىم ، كېلىڭلار ، يۇقىرى چىقىڭلار ! —
ئەلقۇدلارغا بۇ ئۆي خۇددى مومىسىنىڭ ئۆيىدەك يېقىملىق تۇيۇل-
دى . ئەلقۇدلار ئۆينىڭ تۈرىگە چىقىپ يۇمشاق يېكەندىلار ئۈستىدە
ئولتۇرغان بولسىمۇ تارتىنىپ گەپ قىلالىمىدى .

— بالىلىرىم ، سىلەرنىڭ ماكانىمىزغا كەلگىنىڭلارنى قىزغىن
قارشى ئالىمىز ، ئىسىمىم چەشمە موماي ، مەن بۇ يەردە مۇشۇ
قىزلىرىم بىلەن بىللە ياشاۋاتقىلى نەچچە مىڭ يىل بولدى . مەن
سىلەر زىيارەت قىلىۋاتقان يالقۇنتاغ ئېتىكىگە ھاياتلىق ئاتا قىلىپ
كەلدىم . يالقۇنتاغ ، ئەسلىي ئىدىقۇت تېغى ، بەخت - سائادەت تېغى
دېگەن مەنىگە ئىگە . سىلەر كۆرگەن كارىزدا شىلىدىرلاپ ئېقىۋاتقان
سۈزۈك سۈنى مانا مەن زېمىنغا تەقدىم قىلغان . ئەگەر مەن بولمى-
سام تۇرپاننىڭ مەرۋايىتتەك ئۈزۈملىرى ، تاتلىق قوغۇن - تاۋۇزلى-
رى ۋە يەنە باشقا مېۋىلىرى بولمايدۇ . مەقسىتىڭلارنىڭ تۇرپاننى

ساياھەت قىلىش ئىكەنلىكىنى بىلىمەن . سىلەر بۇ خاسىيەتلىك زېمىننى بىرنەچچە كۈندىلا زىيارەت قىلىپ بولالمايسىلەر . بىز بولغاچقا مەشھۇر ئايدىڭكۆل ، چەكسىز ئۈزۈمزارلىقلار ، ھايات قاي-ناپ تۇرغان ئېتىزلىقلار ، بوستانلىقلار بولغان . ئەينى چاغلاردىكى يارغول ، ئاستانە قاتارلىق قەدىمىي شەھەرلەرمۇ بىزنىڭ خاسىيىتىمىز بىلەن گۈللەپ ياشنىغان . بىز تۇرپان خەلقى بىلەن يېقىن تۇغقان بولىمىز . ئۇلار بولمىسا بىزمۇ بولمايمىز ، بىز بولمىساق ئۇلارمۇ بولمايدۇ ، — موماينىڭ ئاۋازى بۇلاقلارنىڭ بۇلدۇقلىغىنىدىن ئىسلىتىتتى ، — ۋۇي ، گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ ئالدىڭلارغا داستىخان سېلىشنى ئۇنتۇپ قالغىنىمنى قارىمامدىغان .

چەشمە موماي قىزلىرى بىلەن بىللە ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا داس-تىخان سېلىپ ، ئۇلارنى تۈرلۈك تاماقلار بىلەن مېھمان قىلدى . تاماقتىن كېيىن ناھايىتى تاتلىق ۋە شىرنىلىك مېۋىلەر ئەلقۇدلارغا لەززەت بېغىشلىدى .

— قىزلىرىم ، ئەمدى بۇ دوستۇڭلارنى ئوينىتىپ كېلىڭلار ، مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ ئىشىنى قىلاي ، — موماي شۇنداق دەپ ئىچكىردىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى .

قىزلار ئەلقۇدلارنى تالاغا ئېلىپ چىقىپ باغ سەيلىسى قىلدۇر-غاچ ، چاقىلىپ تۇرغان بىر دېڭىزنىڭ بويىغا ئېلىپ كەلدى . — مانا بۇ يەر ئاستى دېڭىزى ، — دېدى سۈزۈك ھاياجان بىلەن ، — ئۇ بىزنىڭ ھاياتلىق مەنبەيمىز ، مۇشۇ دېڭىز بولمىغان بولسا ، بىزمۇ بولمىغان بولاتتۇق ، قىسقىسى ، يالقۇنتاغ باغرىدىكى ئاشۇ گۈزەل ماكان تۇرپان بولمىغان بولاتتى .

ئەلقۇدلار دېڭىزنىڭ قىرغاققا يېقىن يېرىدە سۇغا چۆمۈلۈپ ئوينىدى . قىزلار بىلەن ئۆزلىشىپ قالغاچقا ئۇلاردىن تۈرلۈك سو-ئاللارنى سورىدى .

— بۇ يەر ئاستىدىكى دېڭىز بىلەن تۇرپاندىكى ئۆزۈمنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار ؟

— مۇشۇ دېڭىز بولمىسا كارىزدىكى سۇ بولمايدۇ ، كارىزدىكى سۇ بولمىسا تۇرپاندىكى ئۆزۈممۇ بولمايدۇ ، شۇڭا ئاپام بايا تۇرپاندى-

كى خەلق بىز بىلەن قان - قېرىنداش دېدىغۇ . بىزنىڭ ۋەزىپىمىز مۇشۇ يەر ئاستى دېڭىزىنى قوغداش ، تۇرپاندىكى خەلق كارىز ئارقىدىن لىق ئۇنى باغۇ بوستانلارغا ، ئېتىز - قىرلارغا يەتكۈزىدۇ . . . ئەمدى چۈشەنگەنسەلەر .

— چۈشەندۈق ، چۈشەندۈق ، — بلال بىلەن زىلال گەپنىڭ تېگىگە يەتمەيلا شۇنداق دەپ قويدى . قىزلار چىرايلىق كاتېرىنى ئېلىپ كېلىپ ئۇلارنى ئويناتماقچى بولغانىدى . ئەلقۇدلار كاتېرىغا چىقىپ قىزلار بىلەن بىللە قانغۇدەك ئوينىدى . ئەلقۇدلار قۇياشنى كۆرەلمەيۋاتقان بولسىمۇ ، بۇ يەر كۈندۈزدەك يورۇپ تۇراتتى . ئارىدىن يەنە ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن كاتېرىدىكى قىزلار تۇيۇقسىز غايىب بولدى . كاتېر قانات چىقىرىپ ئايروپىلانغا ئايلاندى - دە ، ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى . ئەلقۇدلار ئۆزىنى تۇرپاننىڭ ھارارەتلىك ئاسمىنىدا كۆردى . ئىدىقۇت تېغىدىن كېلىۋاتقان ھارا-رەت ئەلقۇدلارغا چەكسىز بىر مۇھەببەتنى تەقدىم قىلىۋاتقانداك تۇيۇلدى . ئۇلار پەسكە قارىدى . چۈنكى ، ئايروپىلان ئانچە ئېگىزگە كۆتۈرۈلمىگەنىدى . ئەنە سۇلايمان ۋاڭ مۇنارى ، ئەلقۇدلار ئايروپىلاندىن چۈشۈپ بۇ مۇنارنى زىيارەت قىلدى . تۇمار ئەلقۇدلارغا مۇنارنى تونۇشتۇرۇۋاتاتتى :

— بۇ مۇنار تۇرپان شەھىرىنىڭ شەرقىدىن ئىككى كىلومېتىر يىراقلىققا جايلاشقان . 1778 - يىلى سېلىنغان . يۇرتىمىزدا ساقلىدىنىپ قالغان قويۇق ئۇيغۇر بىناكارلىق ئۇسلۇبىدا سېلىنغان ئەڭ ئېگىز مۇنار بولۇپ ، ئېگىزلىكى 37 مېتىر كېلىدۇ . خىشلىرى گۈل چىقىرىپ تىزىلغان .

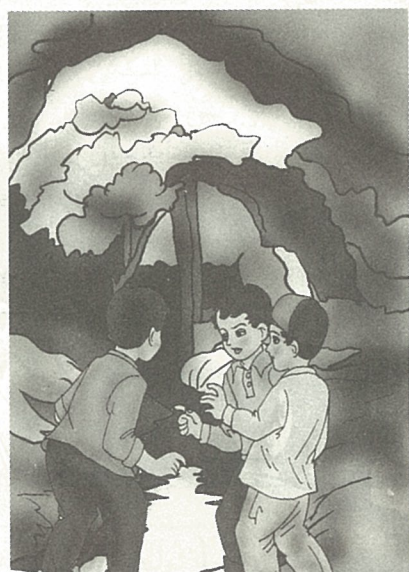
ئەلقۇدلار مۇنارنىڭ ئىچىگە كىرىپ ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئايلانما پەلەمپەيلەرنى سانىغاچ مۇنارنىڭ ئەڭ ئۈستىگە چىقتى .

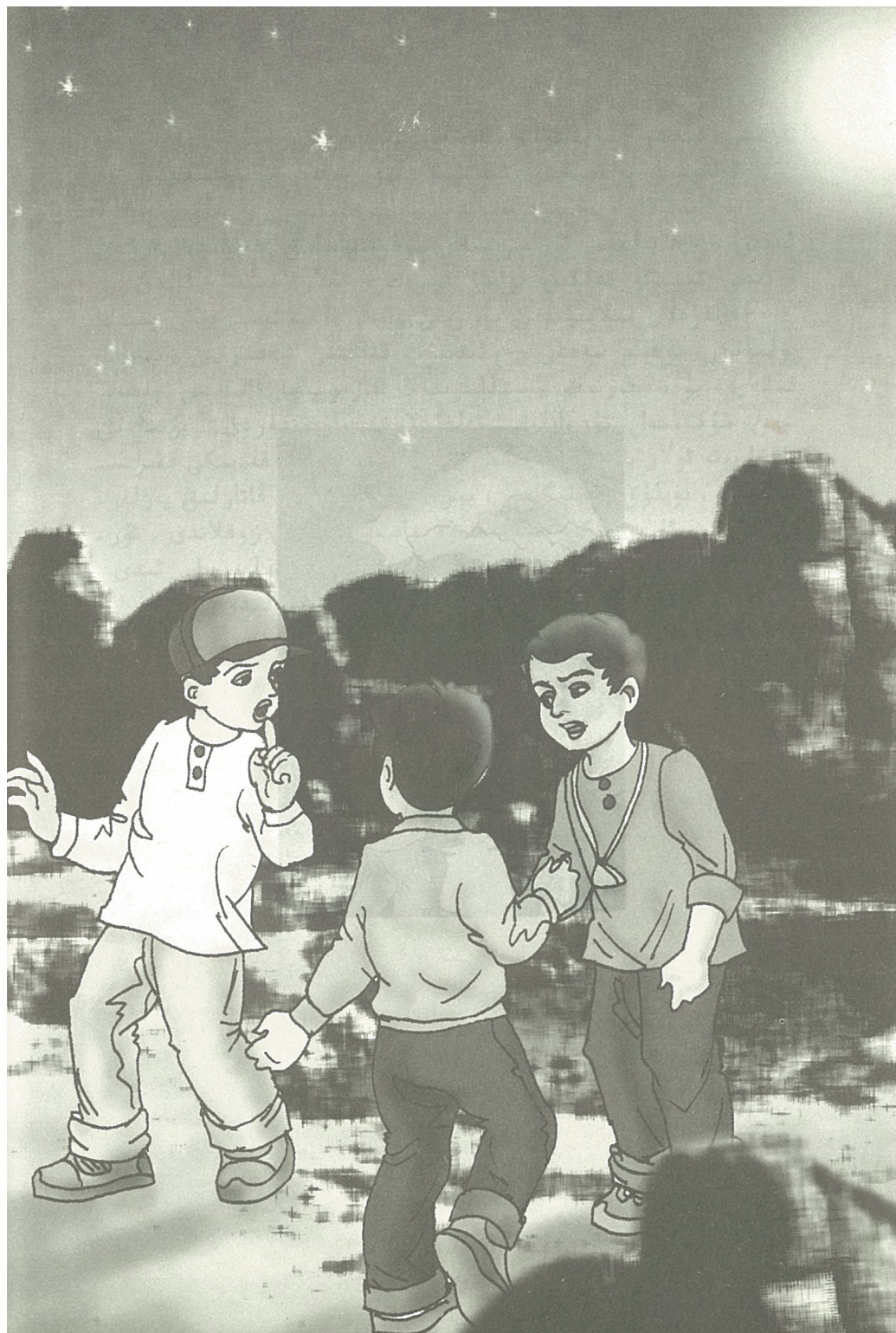
— پەلەمپەينى ساناپ بولدۇڭلارمۇ ؟ — ئەلقۇد بلال بىلەن زىلالدىن سورىدى .

— ھەئە ، نەق 70 پەلەمپەي بار ئىكەن ، — دېدى بلال ھاسىراپ تۇرۇپ .

— خاتا دېدىڭ ، 71 پەلەمپەي ئىكەن ، — ئۇلار تالاش -

تارتىش قىلىپ سوقۇشۇپ قالغىلى تاس قالدى .
ئەلقۇدۇمۇ پەلەمپەينى ئەستايىدىللىق بىلەن سانغانىدى .
— بىلال ، سەن خاتا ساناپ قاپسەن ، پەلەمپەي 71
ئىكەن ، — بەلكىم ئۆزلىرىنىڭ سوقۇشماسلىق ھەققىدە بەرگەن
ۋەدىسى ئېسىگە كەلگەن بولسا كېرەك ، ئۇلار جىمىپ قالدى .
ئەلقۇدلار مىلادىيىدىن بۇرۇنقى ، يەنى 1 - ئەسىردىكى يىپەك
يولىدىكى مۇھىم شەھەر — ئىدىقۇت قەدىمىي شەھىرىنى زىيارەت
قىلدى . بۇ شەھەرنىڭ سېپىللىرىنىڭ ھازىرغىچە ئاساسىي جەھەتتە
تىن مۇكەممەل تۇرغانلىقى ئەلقۇدلارنى سۆيۈندۈردى . بۇنىڭدىن
باشقا يەنە ئۇلار يارغول قەدىمكى شەھىرى ، ئاستانە قەدىمكى قەبرىسى -
تانلىقى ، بۇيلۇق سەيلىگاھى ، بېزەكلىك مىڭئۆيى قاتارلىق يەرلەر -
نى كۆرۈپ ئۇ يەردىكى ھېكمەت ۋە خاسىيەتلەردىن زوقلاندى . تۇر -
پاندا ئۇلار يەنە كۆرۈشكە تېگىشلىك نۇرغۇن يەرلەر بار ئىدى .
بىراق ، ئەلقۇدلار ئاران شۇنچىلىك يەرنىلا كۆرەلەيدى .
ئەلقۇدلار ئۆزلىرىنى يەنە قوناقلقتا كۆردى .

12. ئەلقۇد ئېيتقان ھېكايە

ئەلقۇدلارنىڭ تەتل كۈنلىرى مەنىلىك ئۆتۈۋاتاتتى. ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن ساياھەت قىلىپ يۈرگەچكە مەھەللىدىكى ۋارس، خۇشتار قاتارلىق دوستلىرى بىلەن ئانچە ئوينىمايدىغان بولدى. ئۇلار تېخى ئارىلىقتىكى ئىككى قېتىملىق پۇتبول مۇسابىقىسىگىمۇ قاتناشمىدى. شۇڭا، ھەر ئىككى قېتىمدا ئەلقۇدلارنىڭ مەھەللىسى يېڭىلىپ قالدى. ۋارس، خۇشتارلارمۇ ئۇلارنى ئەيىبلىدى. ئۇلارنىڭ پۇتبولغىمۇ قىزىقمايدىغان بولۇپ قالغانلىقى ۋا-رىسلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرگەندى. شۇڭا، ئەلقۇدلار بىرنەچچە كۈنگىچە ھېچيەرگە بارماي ۋارىسلار بىلەن پۇتبول ئوينىدى.

بۈگۈنمۇ ئۇلار باشقا مەھەللىدىكى ئىككى كوماندا بىلەن پۇتبول ئويناپ ھەر ئىككى كوماندىنى يېڭىۋالدى. شۇ كۈنى كەچتە بالىلار ئەلقۇدلارنىڭ مەھەللىسىگە يىغىلىپ ئەلقۇدتىن ھېكايە ئاڭلىماقچى بولدى. ئەلقۇد ھېكايە ئېيتىشقا ئۇستا بولۇپ، قورقۇنچلۇق ھېكايىلەرنى ياخشى ئېيتالايتتى. ئەلقۇد تۇرپانغا بارغاندا ئالغان تەسىراتلىرىغا ئاساسەن توقۇغان ھېكايىسىنى ئېيتىشقا باشلىدى.

— بۇلتۇر بلال، زىلال ئۈچىمىزنىڭ تۇرپانغا بارغانلىقىنى سىلەرگە دەپ بەرمىگەندۇق، — ئەلقۇد تۇمارنىڭ مەخپىيىتىنى ساقلاش ئۈچۈن تۇرپانغا بۇلتۇر بارغان دەپ قويدى. بالىلار ھېكايە ئاڭلاشقا قىزىقۇۋاتقاچقا دىققەت بىلەن ئەلقۇدقا تىكىلدى، — ئەنە شۇ چاغدا بىز ئېزىپ قېلىپ تۇرپان شەھىرىدىن 40 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئاستانە قەبرىستانلىقىغا بېرىپ قالدۇق. كۈندۈزى بارساقمۇ مەيلى ئىدى، بىز دەل يېرىم كېچىدە بېرىپ قاپتۇق. ئاسماندا ئاي بولمىسىمۇ يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇراتتى. بىز بۇ قەبرىستانلىققا قانداق كېلىپ قالغانلىقىمىزنى ئۆزىمىزمۇ بىلمەيتەتۇق. قەبرىستانلىقتىن يىغا - زارغا ئوخشايدىغان ئاجايىپ قور-

قۇنچلۇق ئاۋاز ئاڭلاندى . ئۇ ئاۋازنى ئاڭلىساڭلار ياۋايى ھايۋانلار ھۆڭرەپ يىغلاۋاتامدىكىن دەپ قالاتتىڭلار . تۇرۇپ - تۇرۇپلا دۈم - باق چالغاندەك ، ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك ھەرخىل قورقۇنچلۇق ئاۋاز - لارمۇ ئاڭلىناتتى . بىز بەك قورقۇپ كەتكەچكە قانداق قىلىشىمىزنى بىلەلمەي قەبرىستانلىقتىن تېز چىقىپ كەتمەكچى بولدۇق . بىلال بىلەن زىلال كەينىمىدىن ئەگىشىپ يۈگۈردى . بىراق ، قانچە يۈگۈر - سەكمۈ بىرى پۈتمىزنى باغلاپ قويغاندەك پەقەت ئالدىغا ماڭالمايتە - تۇق ، بىرى چاپنىمىزنىڭ پېشىدىن تارتىۋاتقانداك قىلاتتى . بىز يۈگۈرۈۋاتىمىز دېگەن بىلەن بىر قەدەممۇ ماڭالمىغاندۇق . شۇ چاغدا ئالدىمىزدا مۇمىياغا ئايلانغان ئۈچ جەسەت پەيدا بولدى . ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت يېنىپ تۇراتتى . ھېلىقى جەسەتلەرنىڭ بىرى ئالدىمىزغا كېلىپ خىرقىراق ۋە سۈرلۈك ئاۋازى بىلەن بىزگە گەپ قىلغىلى تۇردى :

— سەن شۈمەتكەلەر بۇ يەرگە كېپەن ئوغرىلىغىلى كەلگەن ئوخشىماسلەر ؟ — كەينىدە تۇرغان ئۈچ - تۆت جەسەت ئېتىلىپ كېلىپ قوللىرىمىزنى كەينىمىزگە قايرىپ تۇرۇپ سەت بىر ۋارقە - رىغاندى ، بىز قۇدۇققا چۈشۈپ كەتكەندەك قاراڭغۇ بىر چوڭقۇر - لۇققا چۈشۈپ كەتتۇق . بىر چاغدا ئۆزىمىزنى تاغ ئۆڭكۈرىگە ئوخ - شايدىغان بىر يەردە كۆردۇق . غار ئىچىگە گۈلخان يېقىلغان بو - لۇپ ، بۇ يەردە مۇمىياغا ئايلانغان جەسەتلەر ئۇيان - بۇيان مېڭىپ يۈرەتتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى دىڭگۈكلاپ ماڭسا ، بەزىلىرى يۈگۈ - رۇپ يۈرەتتى ، يەنە بەزىلىرى ئۈن - تىنىسىز ئۆرە تۇرسا ، بەزىلىرى ھۆڭرەپ يىغلاۋاتاتتى . ئۇلار بىزنى كۆرۈپ ھەيران قالغاندەك كۆز - لىرىدىن ئوت چاقىنىتاتتى . ئۇلارنىڭ ئېغىز - بۇرۇنلىرىدىنمۇ ئوت يېنىپ تۇراتتى .

بىلال بىلەن زىلال كۆزلىرىنى چىڭ يۇمۇۋالغانىدى . مەن بەك قورقۇۋاتقان بولساممۇ ، ئۇلارغا ئۆزۈمنىڭ كېپەن ئوغرىسى ئەمەس - لىكىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولدۇم .

— بىز ھېچقاچان كېپەن ئوغرىلىغان ئەمەس ، بىز بۇ يەرگە ساياھەت ئۈچۈن كەلگەندۇق ، — دېدىمەن ئۇ جەسەتكە تىكىلىپ

تۇرۇپ .

— سىلەر ئوغرىلىمىغان بىلەن سىلەردەك تىرىك ئادەملەر ئوغرىلاۋاتىدۇ ، بىز ئۇلارنى جازالمىقچى بولۇپ يۈرگىلى ئۇزۇن بولغان بولسىمۇ تۇتالماي يۈرەتتۇق . بۈگۈن ئەجەب ئوبدان تۇتۇل- دۇڭلار ! بىز سىلەرنى جازالاپ ئۆچىمىزنى ئالمىساق بولمايدۇ ، — ئۇلار بىزنى قاراڭغۇ بىز غارغا ئېلىپ كىردى . قاراڭغۇ غارنىڭ تاملىرىدىكى تۆمۈرچىنىڭ ئوچىقىدەك قاتار ئوچاقلاردىن لاۋۇلداپ ئوت ياناتتى . ئوتنىڭ شىددەت بىلەن گۈرۈلدىشى غارنى تېخىمۇ قورقۇنچلۇق قىلىۋەتتى . بلال بىلەن زىلال ماڭا چىڭ يېپىشىۋالغا- ندى . شۇ چاغدا غارنىڭ تېمى يورۇدى . جەسەتلەر غايىب بولۇپ بېشى كەسلەنچۈكنىڭكىگە ، بەدىنى ئېيىقنىڭكىگە ، پۇتى تۈگىنىڭكىگە- گە ئوخشايدىغان يوغان بىر مەخلۇق پەيدا بولدى . ئۇنىڭ بىر جۈپ كۆزى يېشىل چىراغدەك يېنىپ تۇراتتى . ئېغىزىدىن چوڭ ئادەم- لەرنىڭ بىلىكىدەك چوڭلۇقتىكى نەشتىرى سۈرلۈك ھالدا كى- رىپ - چىقىپ تۇراتتى .

— ھە ، ئوغرىلار كېلىشتىڭمۇ ؟ ! مەن بۈگۈن ھەرقايسىڭنى كاۋاپ قىلىپ يەيمەن ، يېڭى ئادەم گۆشى يېمىگىلى ئۇزۇن بولۇپتە- كەن ، خۇمارىم تۇتۇپ بولالماي قېلىۋاتاتتىم ، مەن مەخسۇس ئوغرى ئادەملەرنىڭ گۆشىنى يەيمەن . ئوغرىلىق قىلمىغان ئادەملەرنىڭ گۆشىنى يېيەلمەيمەن . سىلەردەك كېپەن ئوغرىلىرىنىڭ گۆشى بەك تاتلىق بولىدۇ .

— بىز كېپەن ئوغرىسى ئەمەس ، بىزنى خاتا تۇتۇڭلار ! — بىز تەڭلا ۋارقىراپ كەتتۇق .

— كېپەن ئوغرىلىمىغان بولساڭلار باشقا نەرسە ئوغرىلىغان بولساڭلارمۇ ئوخشاش ، كىچىك بالىلار ئىكەنسىلەر ، مەن سىلەرگە كەڭچىلىك قىلاي ، سىلەر بۇرۇن ئوغرىلىغان نەرسەڭلاردىن ئۇچنى سەمىمىيلىك بىلەن ئىقرار قىلساڭلار ، مەن سىلەرنى كەچۈرىمەن ھەم سىلەرنى خۇشال ئوينىدىغان يەرگە ئاپىرىپ قويىمەن .

— گېپىڭ راستمۇ ؟

— راست .

مەن ئالدى بىلەن ئۆزۈمنىڭ ئوغرىلىغان نەرسىلىرى ھەققىدە ئويلىنىپ باقتىم .

— بىر قېتىم قوشنىمىزنىڭ كۆكتاتلىقىدىن بىر تال تەرخە-
مەك ئوغرىلىغانىدىم .

— يەنچۇ ؟

— بىر قېتىم ئالما باغقا چۈشۈپ ئالما ئوغرىلىغانىدىم .

— يەنچۇ ؟

— يەنە بىر قېتىم ، — مەن دەيمۇ - دېمەيمۇ دەپ بىردەم

ئويلىنىۋالدىم ، — بىر قىز ساۋاقدىشىمنىڭ

— قىز ساۋاقدىشىڭنىڭ ئىسمى نېمە ؟ راست گەپ قىل ، —

ھېلىقى مەخلۇق نەشتىرىنى ۋاشلىدىتىپ چىقىرىپ قويدى .

— ھە ، تۇمارىنىڭ قەلىمىنى ئوغرىلىۋالغانىدىم .

— ھە ، راست گەپ قىلدىڭ ، ئەمدى ماۋۇ ئىككى دوستۇڭمۇ

ئوغرىلىغان نەرسىلىرىدىن ئۈچىنى ئېيتىپ بەرسۇن ، — دېدى مەخ-
لۇق .

بىلال بىلەن زىلالمۇ ئوغرىلىغان نەرسىلىرىدىن ئۈچىنى ئېيتىپ

بەردى . ئەسلىي مېنىڭ بۇرۇن يىتىپ كەتكەن بەكمىنىمۇ زىلال

ئوغرىلىۋاپتىكەن . ئارىلىقتا زىلال ئوغرىلىمىغان نەرسىدىن بىرنى

ئوغرىلىدىم دەپ يالغان ئېيتقاندى . ھېلىقى مەخلۇق زىلالنى نەش-

تىرى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىۋەتتى . زىلال راست گەپ قىلغاندىن

كېيىنلا بىزنى كەچۈرۈم قىلدى .

— سىز بىزنى خۇشال ئوينىدىغان يەرگە ئاپىرىپ قويىمەن

دېگەن ئىدىڭىزغۇ ؟ ئەمدى سىزمۇ گېپىڭىزدە تۈرمىسىڭىز

بولماس ، — مەن نېمىشقىكىن ھېلىقى مەخلۇقنى ھۆرمەتلەيدىغان

بولۇپ قالغانىدىم .

— ماقۇل ، مەن سىلەرنى بېزەكلىك مىڭئۆيدە ئوينىتىپ قو-

ياي ، كۆزۈڭلارنى يۇمۇپ ، يۈزىنى سانسىغاندىن كېيىن كۆزۈڭلارنى

ئېچىڭلار .

بىز ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە يۈزىنى ساناپ بولۇپ كۆزىمىزنى

ئېچىپ ، ئۆزىمىزنى چىرايلىق بىر ئۆيدە كۆردۈق . ئۆي ئىچىدە

مىڭلىغان شاملار نۇرلىنىپ تۇراتتى . ئۆينىڭ تورۇسىدىن ياڭراق
بىر ئاۋاز ئاڭلاندى :

— مەرھابا ! سىلەر ھازىر بېزەكلىك مىڭئۆينىڭ 77 - نومۇر -
لۇق ئۆيىدە تۇرۇۋاتىسىلەر ، سىلەرگە رەسىم قىزلار ئۇسسۇل ئويى-
ناپ بېرىدۇ ، — مۇشۇ گەپتىن كېيىن ئۆينىڭ شەرقىي تام تەرىپى
يورۇپ ، رەڭگارەڭ تاشلار بىلەن بېزەلگەن سەھنە نامايان بول-
دى . دە ، شوخ مۇزىكا ياڭرىدى . ئۆينىڭ ئۈدۈل تېمى كىنو
ئېكرانىدەك يورۇپ ، چىرايلىق سەككىز قىز پەيدا بولۇپ ، شوخ
جىلۋىلىرى بىلەن ئۇسسۇل ئويناشقا باشلىدى . ئۇلارنىڭ ئۇسسۇل
ھەرىكەتلىرى بەزىدە قاتارلىشىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان تۇرنىلارنى
ئەسلەتسە ، تۇرۇپ موللاق ئېتىۋاتقان كەپتەرنى ئەسلەتتى . بەزىدە
دە باغدا ئاستا - ئاستا ئېچىلىۋاتقان گۈللەرنى ئەسلەتسە ، يەنە
بەزىدە ئاق قۇنىڭ نازۇك قىياپىتىنى كۆرسىتەتتى . بىلال بىلەن
زىلالمۇ خۇشاللىقىدىن توختىماي چاۋاك چالاتتى . بىر چاغدا ئارقىدە-
مىزغا قارىساق خېلى كۆپ ئادەم بىز بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ ئۇس-
سۇل كۆرۈۋېتىپتۇ . بۇ ئادەملەر بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي بىرخىل
قىياپەتتە سەھنىگە تىكىلىپ ئولتۇراتتى . ئۇلارنىڭ نەدىن كەلگەنلى-
كىنى بىلەلمەي ئارقىمىدىلا ئولتۇرغان بىر ئادەمدىن سورىدىم :
— سىلەر بۇ يەرگە نەدىن كەلدىڭلار ؟ — ھېلىقى ئادەم ماڭا
مۇلايىملىق بىلەن سۇس تەبەسسۇم قىلىپ قويۇپ مۇنداق دېدى :
— بۇ سوئالنى مەن سىلەردىن سورىسام بولاتتى . بىز بۇ يەردە
ئەزەلدىن بار رەسىم ئادەملەر ، بىز سېنىڭ بوۋاڭنىڭ بوۋىسىنىڭ
بوۋىسىدىنمۇ چوڭ .

ئۇسسۇل ئاخىرلىشىپ رىياسەتچى قىز سەھنىگە چىقىپ ياڭراق
ئاۋازى بىلەن سۆزلىدى :

— ھۆرمەتلىك مېھمانلار ، بۈگۈن بۇ يەرگە بىزنىڭ ئون نەچ-
چىنچى ئەۋلادىمىز بولغان ئۈچ بالا كەپتۇ ، ئۇلارنى قىزغىن قارشى
ئالايلى ، — رەسىم ئادەملەر قىزغىن چاۋاك چېلىپ بىزنى سەھنىگە
ئېلىپ چىقتى .

رىياسەتچى قىز بىز بىلەن قىزغىن كۆرۈشكەندىن كېيىن بۇ

يەرگە كەلگەنلىكىمىزنى يەنە بىر قېتىم قىزغىن قارشى ئالدىغانلىق قىنى بىلدۈرۈپ ، بىزدىن تۈرلۈك سوئاللارنى سورىدى .

— ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ ئىچىدە بىز رەسىم ئادەملەر - نىڭ جانلىق ھالىتىنى كۆرگەنلەر پەقەت سىلەر ، بىزمۇ سىلەرگە ئوخشايدىغان رەسىم بالىلارنى بارلىققا كەلتۈرەيلى . سىلەر شۇلار بىلەن ئوينىڭلار ، — دېدى رىياسەتچى قىز .

دەل شۇ چاغدا بىر بوۋاي قولىدا موي قەلەمنى تۇتقان ھالدا چىقىپ ، بىز بىلەن قىزغىن كۆرۈشتى . ئاندىن كېيىن تامغا بىلال ، زىلال ئۈچىمىزنىڭ رەسىمىنى ئوخشاش قىلىپ سىزىپ چىقتى . بوۋاي ، رىياسەتچى قىز ، ئۈسسۈلچىلەر ۋە باشقا رەسىم ئادەملەر غايىب بولدى . بىراق ، بىز ئالتە بالا بولۇپ قالغاندۇق . كېيىنمۇ چۈشىنىۋاتامسىلەر ؟ — دېدى ھېكايە توقۇۋاتقان ئەلقۇد دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتقان بالىلارغا قاراپ . ئەنقەر ، خۇشتار قاتارلىقلار كىچىك بولغاچقا ، تولىمۇ ھەيران قالغانىدى . ۋارىس «سىلەر مېنى نېمىشقا شۇ يەرگە ئېلىپ بارمىغان ئىدىڭلار» دېگەندەك ئورنىدا ئولتۇرالمىۋاتاتتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدنىڭ ھېكايىسىنىڭ توقۇپ چىققان ھېكايە ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ئىشىنىپ قالغانىدى . ئەلقۇد ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى .

— بىز ئىككى ئەلقۇد ، ئىككى بىلال ۋە ئىككى زىلال بولۇپ قالغانىدۇق . بىز ئۆزىمىزنى بېزەكلىكتە ئەمەس ، بەلكى بۇيۇق سەيلىگاھىدا كۆردۇق ، بۇ سەيلىگاھتا يۈرتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ، شۇنداقلا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ساياھەتچىلەر كۆپ ئىدى . ئۇلار بىزگە قاراپ بۇ ئۈچ بالا بىر - بىرىگە نېمانچە ئوخشايدىغاندۇ دېگەندەك كۈلۈشۈپ باشلىرىنى لىڭشىتىپ قويۇشاتتى . بىز ئۆزىمىزگە ئوخشايدىغان ھېلىقى ئۈچ بالىدىن زادى قۇتۇلالىمىدۇق . ئۇلار كۈلسەك كۈلەتتى ، خاپا بولساق خاپا بولاتتى ، كەت دېسەك بىزنىمۇ كەت دەيتتى . مەن ئىككى بىلال بىلەن ئىككى زىلالنىڭ قايسىسىنىڭ راستلىقىنى بىلەلمىدىم . بىلال بىلەن زىلال - مۇ مېنى رەسىم ئەلقۇدتىن پەرقلەندۈرەلمەيۋاتاتتى . بىز بۇيۇقتىكى ئاشۇ سەيلىگاھتا تازا بىر ئوينىۋالماقچى بولغان بولساقمۇ ، رەسىم

باللار بىزنى ئارامىمىزغا قويمىدى . نېمە قىلساق شۇنى قىلىپ
ئىچىمىزنى پۇشۇردى . بىزنى كۆرگەن بەزى ساياھەتچىلەر :
— يائىلا ، ماۋۇ قوشماقلارنى بىر - بىرىگە نېمانچە ئوخشايدىدۇ .
غاندۇ ، — دېيىشسە ، يەنە بەزىلەر ھەيران قالغاندەك بىزگە ئەگدۇ .
شەتتى . يەنە بەزىدە چەت ئەللىك ساياھەتچىلەرنىڭ بىزگە غەلىتە
مايمۇنلارغا قارىغاندەك قاراپ كالىدراشلىرى بىزنى بىزار قىلدى .
مەنمۇ بىلال بىلەن زىلالنىڭ قايسى راست ، قايسى يالغانلىقىنى
بىلەلمەي تېرىكىپ كەتتىم . ھېلىمۇ ياخشى رەسىم باللار تۇيۇقسىز
غايىب بولدى . بىز ئۈچىمىز بىر - بىرىمىزنى قۇچاقلاپ خۇشال
بولۇپ كەتتۇق . بىز يەنە تۇرپاندىكى نۇرغۇنلىغان ئۈرۈمزارلىقلارنى
زىيارەت قىلدۇق . ئاق كۆڭۈل تۇرپانلىق باللار بىلەن دوست
بولۇپ ، ئىدىقۇت ، يارغول قاتارلىق قەدىمىي شەھەرلەرنى زىيارەت
قىلدۇق . بۈگۈن ھېكايەمنى مۇشۇ يەرگىچە ئېيتاي ، — دېدى
ئەلقۇد مەغرۇر ھالدا .

بۇ ھېكايىنى ئاڭلىغان ۋارىسنىڭ ئاچچىقى كەلدى . ئۇنىڭ
ئەلقۇدنىڭ ھېكايىسىنىڭ راست - يالغانلىقى بىلەن ئانچە كارى
بولمىسىمۇ ، ئۆزىنىڭمۇ ئاشۇ ھېكايىنىڭ بىر پېرسوناژى بولالماي
قالغانلىقىغا ئاچچىقى كەلگەنىدى . بىلال بىلەن زىلالنىڭ قانداق
ئىكەنلىكى دېگەندەك مەغرۇرانە قاراشلىرى ئۇنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقىنى
كەلتۈردى .

— ھېكايەمگە ئىشەنمىسەڭ مەيلى ، لېكىن بىزنىڭ بۇلتۇر
تۇرپانغا بارغىنىمىز راست ، — دېدى ئەلقۇد ۋارىسقا تىكىلىپ .
بىلال بىلەن زىلامۇ ئۆزلىرىنىڭ تۇرپانغا ۋە باشقا يەرلەرگە
بېرىپ ئاجايىپ - غارايىپ سەرگۈزەشتەلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋات-
قانلىقىنى باشقىلارغا دەپ بەرگۈسى بولغاچقا ۋارىسقا قاراپ
سۆزلىدى :

— سەن نېمىنى بىلەتتىڭ ؟ بىز تۇرپانغىلا ئەمەس ، ئۇنىڭدىن
باشقا نۇرغۇن يەرلەرگىمۇ باردۇق ، سەن مۇشۇ مەھەللىدىن باشقا
يەرنى بىلمىگەندىن كېيىن جىم ئولتۇرە .

— ۋاي - ۋۇي ، يوغان يەرگە بېرىشىپسەن ، تولا ئادەمنىڭ

چىشىغا تەگمەي ئاز گەپ قىلىشە ، تۇرپان دېگەن بىردەمدىلا بېرىپ كېلىدىغان قوغۇنلۇقنىڭ يولى ئەمەس ، — دېدى ۋارىس ئۇلارغا كايىپ .

بلال بىلەن زىلال ۋارىس بىلەن تاكالىشىپ ، سوقۇشۇپ قالغىلى تاس قالدى . ئۇلار تېخى خاسىيەتلىك تۇمار ھەققىدىمۇ گەپ قىلىپ قالدىغاندەك قىلاتتى . شۇڭا ئەلقۇد بلال بىلەن زىلالنىڭ گېپىنى باشقا ياققا بۇردى :

— ۋارىس ، سەنمۇ بىكاردىن — بىكار تېرىكىدىغان بولۇپ قاپسەن ، ئۇ دېگەن مەن توقۇپ چىققان ھېكايە . ھېكايە دېگەنگە راست — يالغاننى ئارىلاشتۇرمىسا قانداق قىزىقى بولىدۇ ، — ئەلقۇدنىڭ مۇشۇ گېپىدىن كېيىن ۋارىس خاپا بولۇپ قالغاندەك ئۆيىگە كىرىپ كەتتى . باشقا بالىلارمۇ تارقاپ كەتتى . ئاخىرىدا ئەلقۇد ، بلال ۋە زىلال ئۈچى قالدى .

— ھەي ، بۈگۈن مەن ھېكايىنى خاتا ئېيتىپ قويۇپتىمەن ، تۇرپاندا كۆرگەنلىرىمىزنى ئۇلارغا دەپ قويۇپتىمەن . بۇنداق قىلساق تۇمارنىڭ خاسىيىتى يوقاپ كەتمىسۇن يەنە . ئەتە نەگە بارىمىز ، تەتل ۋاقتىمىزنى چىڭ تۇتمىساق بولمايدۇ ، ئوقۇش باشلىنىپ كەتسە ۋاقتىمىز بەك قىس بولۇپ كېتىدۇ ، ئۇ چاغدا ئاتا — ئانىمىز شەنبە ، يەكشەنبە كۈنلىرىمۇ تاپشۇرۇق ئىشلەڭلار ، دەرس ئۆگىنىڭلار دەپ ئۆيدىن چىقارمايدۇ ، — دېدى ئەلقۇد .

— سەن دېگىنە ، سەن ئاپارغان يەرگە بىز بېرىۋېرىمىز ، — بلال بىلەن زىلال ئەسەپ تۇرۇپ شۇنداق دېدى .

— ئەمىسە ، ئەتە قاناس سەيلىگاھىغا بارايلى ، بوۋام ئۇ يەرنى بەك گۈزەل دەپ ماختاپ بېرەتتى ، — دېدى ئەلقۇد .
ئەلقۇدنىڭ گېپىدىن كېيىن ئۇلار قاناسقا بېرىشقا كېلىشىپ ئۆيلىرىگە قايتىشتى .

13. قاناس

ئەلقۇد شۇ كۈنى ئۆزۈنچە ئۇخلىيالمىدى . ئۇ تۇمارنى پات - پاتلا تۇتۇپ قوياتتى . تۇمارمۇ ئۇيغۇغا كەتكەندەك تۇشسىز ، نۇرسىز تۇراتتى . ئەلقۇد ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان كەچۈرمىش - لەرنى ئويلاپ ، ئۇنىڭ راستلىقىغا ئىشەنمىگەندەك ئۇھ تارتىپ قويدى . ئۇ ، يوتقانىنى نەچچە قېتىم يېپىپ يەنە نەچچە قېتىم تېپىپ ئېچىۋەتتى . ۋارىسنىڭ خاپا بولۇشى ئورۇنلۇق ، ئۇمۇ يېقىن دوست - تۇم ئىدى . ئۇنى نېمىدەپ قېتىۋالمىغان بولغىنىتىم ، دەپ ئويلىدى . بىراق ، ئەمدى بۇ ئىش مۇمكىن بولمايتتى . تۇمارنى بەرگەن بوۋايدىن نېمە دەيمۇ ۋارىسىنىمۇ ئېلىۋالايچۇ دەپ سورىمىغان بول - غىنىتىم دەپ پۇشايمان قىلدى . ئەلقۇد ئەمدى بۇ ھەقتىكى خىيالى - نى داۋاملاشتۇرالمى ، بوۋىسى ھەسەن مۇدىرىنىڭ قاناس ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئەسلىدى . «قاناس كۆلى بورچىن دەرياسى - نىڭ يۇقىرى ئېقىنىدىكى تارماقلىرىنىڭ بىرى بولغان قاناس دەريا - سىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا جايلاشقان . دەريا سۈيى كۆلنىڭ شەرقىي شىمال تەرىپىدىن كىرىپ غەربىي جەنۇب تەرىپىدىن چىقىپ كېتىدۇ . كۆلنىڭ سۇ يۈزى دېڭىز يۈزىدىن 1374 مېتىر ئېگىز ، كۆلنىڭ ئۇزۇنلۇقى 25 كىلومېتىر ، كەڭلىكى 1.6 — 2.9 كىلومېتىر ، چوڭقۇرلۇقى 174 مېتىر ، شەكلى بىر تال ئەگرى تەرەخمەككە ئوخشاپ قالىدۇ . كۆلنىڭ سۇ يۈزى 37.7 كۋادرات كىلومېتىر كېلىدۇ . . . بۇغدا كۆلىنىڭ سەككىز ھەسسىسىگە تەڭ . گېئولوگلارنىڭ ئېنىقلىشىچە ، قاناس كۆلى بۇنىڭدىن 200 مىڭ يىل بۇرۇن پەيدا بولغانىكەن . كۆلنىڭ مەنزىرىسى ئىنتايىن گۈزەل » . شۇ چاغدا ئەلقۇد يۇقىرىقى گەپلەرنىڭ بەزىلىرىنى چۈ - شەنگەندەك بولسىمۇ بوۋىسىدىن «قاناس دېگەن نېمىدېگەن گەپ» دەپ سورىغانىدى .

— ئوبدان سورىدىڭ ، قوزام ، قاناس كۆلى ئەسلىي ئۇيغۇر تىلىدا «قانسۇ» دەپ ئاتىلىدۇ . ھازىرقى قاناس دېگەن سۆز موڭغۇل-چە ئاھاڭ تەرجىمىسى بولۇپ ، «مۇقەددەس سۇ» دېگەنلىك بولىدۇ ، — ئەلقۇد ئەنە شۇ خىياللار بىلەن ئاستا - ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى .

ئەلقۇد ئويغانغاندا كۈن ئارغامچا بويى ئۆرلەپ بولغانىدى . ئەلقۇدنىڭ ئاپىسى جەۋھەرگۈل ھەدە ئەلقۇدنىڭ چېيىنى تەييار قىلىپ قويۇپ ، ئەلقۇدنىڭ ھەدىسى سۈرىيەنىڭ چاچلىرىنى ئۇششاق قىلىپ ئۆرۈۋاتاتتى .

ئەلقۇد ئورنىدىن تۇرۇپ ، يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ چېيىنى ئىچىپ ، كۆۋرۈك بېشىغا چىقتى . بىلال بىلەن زىلال ئۇنى شۇ يەردە ساقلاپ تۇراتتى . كۈن ئىسسىق بولسىمۇ ئۇلار قېلىن كىيىنۋالغا-ندى

ئەلقۇدلار ئۆزىنى ھەيۋەتلىك دوستلۇق چوققىسىدا كۆردى . ئۇلارنىڭ بويىنىدا بىردىن دۇربۇن تۇراتتى . ئۇلار بۇنى تۇمارنىڭ خاسىيىتى دەپ بىلگەچكە باشقىچە ئويلىماي دۇربۇن بىلەن ئەتراپنى كۆزەتتى . دۇربۇن بىلەن ئەتراپتىكى ھەممە نەرسىنى ئېنىق كۆر-گىلى بولاتتى . تۇمار ئۇلارغا بىر - بىرلەپ چۈشەندۈرۈۋاتاتتى . — سىلەر دوستلۇق چوققىسىدا تۇرۇۋاتىسىلەر ، بۇ جۇڭگو - قازاقىستان چېگراسىدىكى دېڭىز يۈزىدىن 4374 مېتىر ئېگىزلىكتىكى چوققا . ئەنە ئاۋۇ يېشىل مەرۋايىتتەك يالتىراپ تۇرغىنى قاناس كۆلى ، سىلەر كۆرۈۋاتقان ئاۋۇ يېشىل مارجانلار كىچىك كۆللەر . ئۇ كۆللەر خەرىتىگە چۈشمىگەن بىلەن بۇ يەردە قاناس كۆلىدىن باشقا 300 دىن ئارتۇق كۆل - كۆلچەكلەر بار ، قارا كۆل بولسا ئاشۇ كۆلچەكلەرنىڭ چوڭراقلىرىدىن بىرى . ھازىر بۇ يەرگە كېلىدىغان ساياھەتچىلەر بارغانسېرى كۆپىيىپ كەتتى . بۇ يەرگە تۇنجى قېتىم كەلگەنلەر يۇرتىمىزدىمۇ بۇنداق گۈزەل يەرنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەي ھەيران قالىدۇ .

ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلىغاچ تاغ چوققىسىد-دىن پەسكە چۈشمەكچى بولۇپ تۇرغاندا تۇماردىن يەنە سادا كەلدى :

— توختاڭلار ، سىلەر بۇ تاغدىن چۈشەلمەيسىلەر ، گېپىمنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن سىلەرنى خالىغان يېرىڭلارغا ئاپىرىپ قويىمەن ، — ئەلقۇدلار بۇ يەرنىڭ سوغۇق ئىكەنلىكىنى بىلدى .
ھېلىمۇ ياخشى قېلىن كىيىننۇپتىكەن ، بولمىسا . . .
تۇمار يەنە چۈشەندۈردى :

— قاناس رايونىنى ئۆسۈملۈك مۇزېيى دېيىشكە بولىدۇ . چۈنكى ، بۇ يەردە قارىغاي ، قىزىل قارىغاي ، ئاق قېيىن قاتارلىق نەچچە مىڭ خىلدىن ئارتۇق ئۆسۈملۈك تۈرى بار . بۇ يەردە ياشايدىغان ھايۋانلارنىڭ تۈرى 30 خىلدىن ، قۇشلارنىڭ تۈرى 70 خىلدىن ئاشىدۇ . ھاشارلارنىڭ تۈرىمۇ 300 خىلدىن ئارتۇق . بۇ ھەقىقەتەنمۇ ھايات قايناپ تۇرغان مۇقەددەس ماكان . ئالدى بىلەن قەيەرنى كۆرسىلەر ؟

— ئالدى بىلەن قاناس كۆلىنى كۆرەيلىچۇ ، بۇ يەربەك سوغۇق ئىكەن ، — توڭلاپ كەتكەن ئەلقۇد قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ قويدى .
ئەلقۇدلار كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۆزلىرىنى گۈزەل قاناس كۆلىنىڭ بويىدا كۆردى . قاتمۇقات تاغلار ئارىسىدىكى بۇ كۆل تېخىمۇ سىرلىق كۆرۈنەتتى . كۆل ئەتراپىدىكى قىزىل قارىغايلىرى ، چاتقاللار ۋە كۆك ئاسماندىكى ئاپئاق بۇلۇتلار كۆلگە سايە تاشلاپ ئۇنىڭغا ئۆزگىچە نازاكەت بېغىشلايتتى . كۆل خۇددى رەڭدار ۋە ئۆزگىرىشچان رەسىمدەك پەسىلنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن تەڭ ئۆزگىرىپ تۇراتتى . ھازىر كۆز پەسىلىگە يېقىنلىشىپ قالغان بولغاچقا ، كۆل بويىدىكى دەل - دەرەخ ، چاتقال ۋە باشقا ئۆسۈملۈكلەر كۆك ، قىزىل ، سېرىق ، يېشىل ، زەڭگەر ، كۈل رەڭ ۋە ئاق رەڭلەردە جۈلالىنىپ سېھىرلىك ئەينەكتەك تەبىئەتنىڭ رەڭدارلىقىنى تېخىمۇ نامايان قىلاتتى .

بۇ ساياھەت پەسلى بولغاچقا ، بۇ يەردە دۇنيانىڭ ۋە مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ساياھەتچىلەر كۆپ ئىدى . ئەلقۇدلارمۇ بىلىپ - بىلمەي بىر ساياھەت ئۆمىكىدىكىلەرگە قېتىلماۋالدى . قىزىقارلىق يېرى ئەلقۇدلارنىڭ بويىنىدىكى دۈربۇن رەقەملىك فوتو ئاپپاراتقا ئايلىنىپ قالغانىدى . ئەلقۇدلار ساياھەتچىلەر

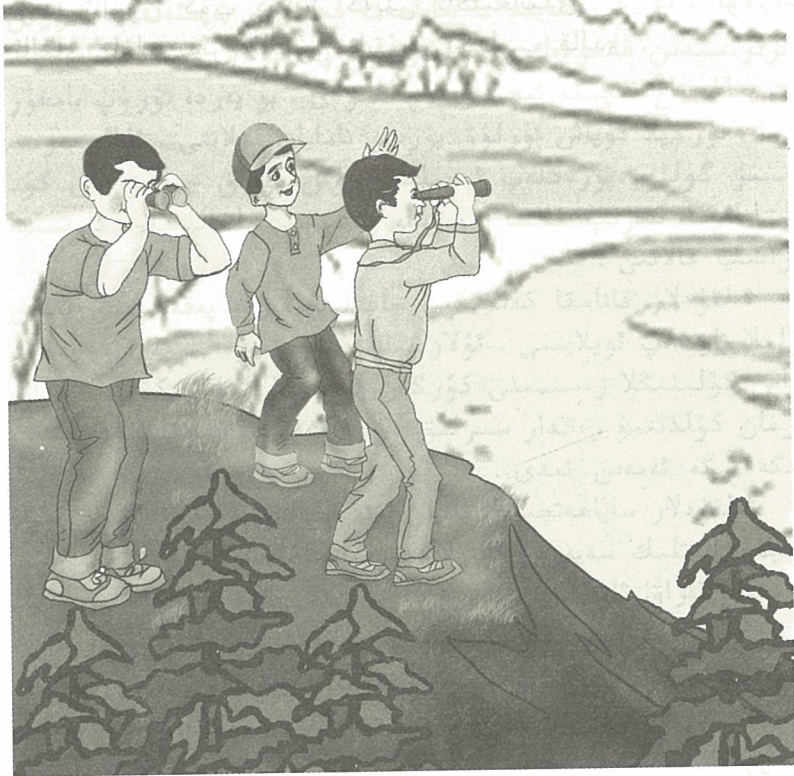
بىلەن بىللە ئىپتىدائىي ئورمانلىقلار ئوتتۇرىسىدىكى گۈزەل بايلاقتا ساياھەت يېتەكچىلىرى بىلەن بىللە ئات مىنىپ ئوينىدى . ساياھەت ئۆمىكىدىكىلەر ۋە ساياھەت يېتەكچىلىرى ئەلقۇدلارنى ساياھەت ئۆمىكىنىڭ ئەزالىرى دەپ قاراپ ، ئۇلاردىن كۆپ گەپ سورىدى . ساياھەت يېتەكچىلىرىمۇ ئۇلارغا ئىللىق مۇئامىلە قىلدى . ئۇلار ساياھەتچىلەر بىلەن بىللە بېلىق سەيلىسى تەكچىسىدە كۆلگە قاراپ كۆل ئاستىدىكى بېلىقلار بىلەن مۇڭدەششۋاتاتتى . بۇ يەردىكى بىر - بىرىدىن گۈزەل غاز بۇلاق ، پەرىشتە قولتۇقى ، سىرلىق بۇلاق ، ئەجدىھا قولتۇقى قاتارلىق گۈزەل يەرلەر ئەلقۇدلارنى تېخىمۇ جەلپ قىلدى . ئۇلارغا بۇ يەردىكى مەنزىرىلەر كىنو - تېلېۋىزور ۋە رەسىملەردىن كۆرگەندەك تۇيۇلدى . ئۇلار ساياھەتچىلەر بىلەن قۇم كەنتى ، چوڭ جىلغا قاتارلىق ساياھەت نۇقتىلىرىدا ھېرىش - چارچاشنى ئۇنتۇپ سەيلە - ساياھەت قىلىپ ، تەبىئەتنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىدىن قانغۇدەك بەھرىمەن بولدى . ئۇلار ساياھەتچىلەر بىلەن بىللە تاغ ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىردى . بۇ يەردە تۇرۇپ يامغۇر ياغسا ، تۇرۇپلا قۇياش نۇرلۇق يۈزىنى نامايان قىلاتتى . ئۇلار بەزىدە سانسىز گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلىپ خۇش پۇراق چېچىۋاتقان گۈلستانلارغا كىرىپ قالسا ، بەزىدە قەدىمىي چاتقاللىقلار ئارىسىدا ئېزىقىپ قالاتتى .

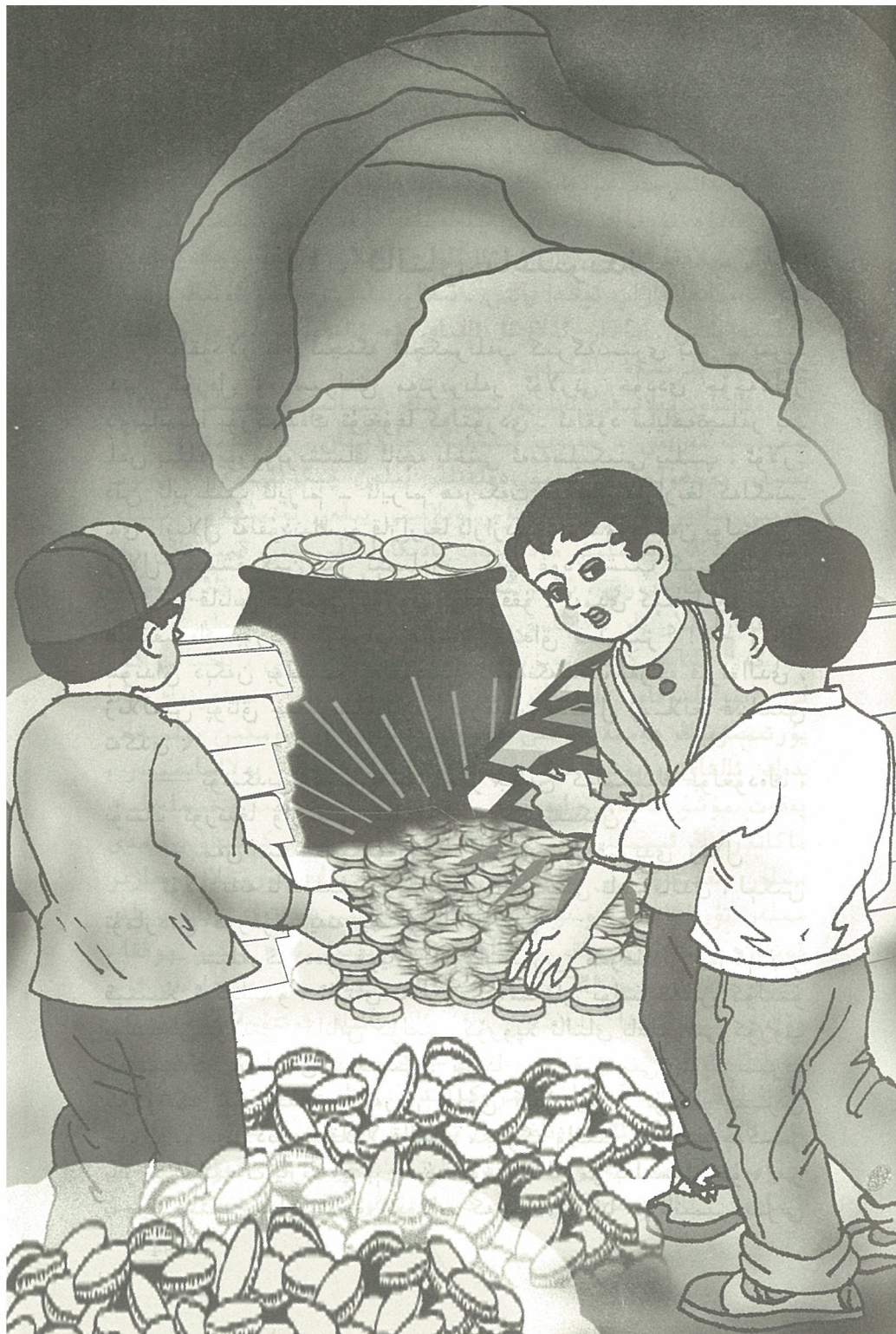
ئەلقۇدلار قاناسقا كەلمىگەن چاغدا بۇ يەردە پەقەت بىر قاناس كۆلىلا بار دەپ ئويلايتتى . ئۇلار تېلېۋىزور ۋە رەسىملەردىن پەقەت قاناس كۆلىنىڭلا رەسىمىنى كۆرگەن بولسىمۇ ، ئاشۇ كۆلنى ئوراپ تۇرغان كۆلدىنمۇ رەڭدار سىرلىق دۇنيا ھەققىدە ھېچقانداق چۈشەندۈرۈشكە ئىگە ئەمەس ئىدى .

ئەلقۇدلار ساياھەتچىلەر بىلەن يەنە جاپالىق ۋە ھۇزۇرلۇق بىر - نەچچە سائەتلىك سەپەرنى ئاياغلاشتۇرۇپ ناھايىتى گۈزەل بىر ئوتلاقنىڭ قازاق ئاۋۇلىغا يېتىپ كەلدى . ئاۋۇلدىكى كىشىلەر ساياھەتچىلەرنى قىزغىن قارشى ئېلىپ ئۇلارنى قېمىز ، بوغۇرساق ، ئەتكەنچاي ، قۇرۇت ، ئىرىمچىك ، سۈت ، قېتىقلار بىلەن مېھمان قىلدى . ئارقىدىن بىر قازاق بوۋاي قولىغا دومبۇرىسىنى ئېلىپ

مېھمانلارنىڭ شەرىپى ئۈچۈن قاناسنى مەدھىيەلەيدىغان بىر ناخشا ئېيتىپ بەردى . بوۋاينىڭ ئاۋازى تاغ سۈيىدەك سۈزۈك ۋە جاراڭلىق بولۇپ ، دومبۇرىنىڭ مۇڭلۇق كۈيى بىلەن بىرلىشىپ ئادەمزات كۆپ ئاياغ باسمايدىغان بۇ ھەيۋەتلىك تاغ ئىچىدە يىراقلارغا تاراپ كەتتى .

ئەلقۇدلار قازاق ئاۋۇلىدا ئوبدان مېھمان بولغاندىن كېيىن ، سىرتقا چىقىپ بۇ گۈزەل يايلاقتا ئوينىدى . بۇ يەردە خىلمۇخىل رەڭدىكى گۈللەر بىر - بىرى بىلەن ھۆسن تالاشقانداك جۇلالىنىپ تۇراتتى . ئەلقۇدلار ئەمدى ساياھەت ئۆمىكىدىكىلەر بىلەنمۇ كارى بولماي يايلاقنى بويلاپ سىرلىق تاغ جىراسى ئىچىگە يۈگۈرگىنىچە كىرىپ كەتتى . تاغدىكى ئورمانلىقلاردىن كېلىۋاتقان قۇشلارنىڭ ناۋاسى ئۇلارنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلغانىدى . ئەلقۇدلار ئالتاي تاغلىرىدا ئالتۇن كۆپ دېگەن گەپنى ئاڭلىغانىدى . شۇڭا ، ئۇلارنىڭ ئالتاي تاغلىرىدىن ئالتۇن تاپقۇسى كېلىپ قالدى .

[illegible]

14. ئالتاي تاغلىرىدا

ئەلقۇدلار تاغ ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەنسېرى بىر - بىر - دىن گۈزەل ۋە سىرلىق مەنزىرىلەر ئۇلارنى خۇددى چۆچەكلەر دۇنياسىدا يۈرگەندەك تۇيغۇغا كەلتۈردى . ئەلقۇد ساياھەتچىلەر بىلەن بىللە يۈرۈۋېرىشنىڭ ئانچە ياخشى ئەمەسلىكىنى بىلىپ ، ئۇلار - دىن ئايرىلىپ ئايرىم - ئايرىم ھەرىكەت قىلىش قارارىغا كەلگەندى . بىلال ئەلقۇدنىڭ بۇ قارارىغا نارازىلىق بىلدۈرمىگەن بولسىمۇ ، زىلال نېمىشقىمىن بىر نېمىلەرنى دەپ غودۇڭشىپ كېتىۋاتاتتى . — قاناس كۆلىنى كۆرۈپ بولدۇققۇ ، ئەمدى كېتەيلىچۇ ، يەنە ھېلىقىدەك بۆرىگە ئۇچراپ قالساق قانداق قىلىمىز ؟ ! — زىلال شۇنداق دېگەن بولسىمۇ ئەلقۇدتىن ئەيمىگەندەك يەرگە قارىۋالدى . زىلالدىن پۇتاق چىقىرىشقا ئاران تۇرغان بىلال زىلالغا قاتتىق تەگدى :

— بۇنىڭدىن كېيىن سەن بىز بىلەن كەلمىسەڭ بولغۇدەك ، بۇنىڭ ئورنىغا ۋارىسنى ئېلىۋالساق بولۇپتىكەن .
— مەن نېمە قىپتىمەن ؟ ! — دەپ ۋارقىرىدى زىلال .
ئۇلار يەنە تاكالىلىشىپ سوقۇشۇپ قالغىلى تاس قالدى ، لېكىن تۇماردىن قورقۇپ يەنە پەسكويغا چۈشتى .

— سىلەرگە دەپ قوياي ، تۇمار بىزنى ھەرقانداق يەرگە بىر قېتىملا ئەكېلىدۇ ، ئالتاي تاغلىرى بولمىغان بولسا قاناس كۆلىمۇ بولمىغان بولاتتى . قاناس كۆلىنى كۆرۈپلا ئالتاي تاغلىرىنى كۆرۈپ كەتمىسەك پۇشايمان قىلىمىز . شۇڭا ، بۇ قېتىمقى سەپىرىمىزدە كۆرۈشكە تېگىشلىك يەرلەرنى تولۇق كۆرەيلى . تۇمار بىزنى خەۋپ - خەتەردىن ساقلاپلا قالماي ، بىزگە ۋاقىت جەھەتتە چەكسىز بىر ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدۇ . بۇنى سىلەرمۇ بىلىسىلەرغۇ ، بىز نەچچە قېتىم خېلى ئۇزۇن يوقاپ كەتسەكمۇ ئاتا - ئانىمىز بىزنى

يوقاپ كەتتىڭلار دەپ باقتىمۇ؟ — ئەلقۇدنىڭ بۇ سۆزىدىن كېيىن زىلالمۇ خاتىرجەم بولغاندەك جىمىپ قالدى .

ئەلقۇد تۈرلۈك گۈل - چېچەكلەر بىلەن پۈركىنىپ تۇرغان رەڭدار يايلاققا ئۆزىنى تاشلاپ ئاپئاق بۇلۇتلار ئۈزۈپ يۈرگەن زەڭ - گەر ئاسمانغا قاراپ ئوڭدا ياتتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ياتتى . تۆمار ئۇلارغا ئالتاي ۋە ئالتاي تاغلىرى ھەققىدە چۈشەنچە بېرىشكە باشلىدى :

ئالتاي ۋىلايىتى ئانا يۇرتىمىزنىڭ شىمالىي قىسمىغا ، ئالتاي تېغىنىڭ غەربىي - جەنۇب ئېتىكىگە جايلاشقان . قازاقىستان ، رۇ - سىيە ، موڭغۇلىيە قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن چېگرىلىنىدۇ . جەنۇب تەرىپى سانجى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستى بىلەن تۇتىشىدۇ . ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ئاساسلىق مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىدىن قىيا تاش رە - سىملىرى كارىدورى ، شەمىرتەك قەبرىستانلىقى ، يايلاق تاش ھەيكى - لى قاتارلىقلار بار . داڭلىق مەنزىرىلىك جايلىرىدىن سىلەر بۈگۈن كۆرگەن قاناس كۆلى مەنزىرىسى مۇھاپىزەت رايونى ، تاڭبالى كۆ - لى ، بۇرۇلتوقاي ئارشاڭ تېغى قاتارلىقلار بار . سىلەرنىڭ ئانا يۇرتىمىزنىڭ ھەممە يېرىنى كۆرۈپ بولۇشۇڭلار مۇمكىن بولمىغان - دەك ئالتاي رايونىنىڭمۇ ھەممە يېرىنى كۆرۈپ بولالمايسىلەر ، پەقەت مۇشۇ ئالتاي رايونىدىكى كۆرۈشكە تېگىشلىك خىسلەتلىك ماكانلارنىڭ ئىسمىنى دەپ بولۇشقىمۇ خېلى ۋاقىت كېتىدۇ . ئەمدى سىلەر دىققىتىڭلارنى ئالتاي تاغلىرىغا مەركەزلەشتۈرۈڭلار ، ھازىر سىلەر تۇرۇۋاتقان مۇشۇ زېمىن ئالتاي تاغلىرىغا تەۋە . بايا سىلەر قونغان دوستلۇق چوققىسى ئالتاي تاغلىرىدىكى ئەڭ ئېگىز چوققا . ئالتاي تاغلىرى جۇڭگو ، رۇسىيە ۋە موڭغۇلىيىدىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەت چېگراسىغا جايلاشقان ، ئۇ ئاسىيانىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى ھەيۋەتلىك چوڭ تاغ سىستېمىلىرىنىڭ بىرىدۇر . ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2000 كىلومېتىر كېلىدۇ . ئانا يۇرتىمىز دائىرىسىدە - كى ئالتاي تېغى ئالتاي تاغلىرى ئوتتۇرا قىسمىنىڭ جەنۇبىي باغرى بولۇپ ، ئۇ بىر يۈرۈش تۇتاش كەتكەن چوڭ تاغ گەۋدىلىرىدىن ئىبارەت . ئالتاي تاغ تىزمىسى گەرچە تەڭرىتاغ تىزمىسىدەك ئېگىز

ۋە ھەيۋەتلىك بولمىسىمۇ يەنىلا ئاسىيادىكى ھەيۋەتلىك تاغلارنىڭ بىرى . بۇ تاغلاردا ھازىرقى دەۋر مۇزلۇقلىرى ساقلىنىپ ياتماقتا . ئالتاي تاغلىرى ئىقلىم ، تاغ شارائىتى ۋە ئېگىزلىكىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ . بۇنىڭدا شىمالىي مۇز ئوكياندىن كىرگەن ھاۋا ئېقىمى ئاساسلىق رول ئوينايدۇ . ئالتاي تاغلىرىنىڭ غەربىي بۆلەكلىرىدە دەل - دەرەخلەر قويۇق ئۆسكەن بولۇپ ، شەرقىي بۆلەكلىرىدە پايانسىز كەتكەن يېشىل يايلاق بار . ئالتاي تاغلىرىدىن باشلانغان ئېرتىش دەرياسى ئانا يۇرتىمىز بويىچە بىردىنبىر سىرتقى ئېقىن بولۇپ ، شىمالىي مۇز ئوكيان سۇسىسى تېمىسىغا كىرىدۇ .

ئالتاي تاغلىرىدا يەر ئاستى كان بايلىقلىرى كۆپ . ئەگەر بىرى سىلەردىن خالىغان بىر رۇدىنى قەيەردىن چىقىدۇ ، دەپ سورىسا ئالتاي تاغلىرىدىن دەپ جاۋاب بەرسەڭلار خاتالاشقان بولمايسىلەر . ئالتاي دېگەن سۆزمۇ «ئالتۇن تاغ» دېگەن مەنىدە بولۇپ ، كىشىلەر ئارىسىدا «ئالتايدا 72 جىلغا بار ، ھەممە جىلغىدا ئالتۇن بار» دېگەن سۆز بار . بۇ مۇتلەق ھەقىقەتتۇر . ئالتاي تاغلىرىدا ئالتۇندىن باشقا يەنە نۇرغۇن رۇدىلار بار .

ئالتاي تاغلىرىدىكى پايانسىز ئورمانلىقلار ھەر خىل ھايۋانلار ، ئۇچار قاناتلار بىلەن قىممەتلىك دورا ئۆسۈملۈكلىرىنىڭ تۈگىمەس مەنبەسىدۇر

چارچاپ كەتكەن ئەلقۇدلارغا ئوت - چۆپلەر ئۈستىدە يېتىپ ، تۇمارنىڭ ئالتاي ۋە ئالتاي تاغلىرى ھەققىدىكى چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ ياتتى

ئەلقۇدلار ئالتاي تېغىنىڭ ئىپتىدائىي ئورمانلىق بىلەن قاپلانغان گۈزەل بىر جىراسى ئىچىدە كېتىۋاتاتتى . ئەتراپتىكى قۇشلارنىڭ سايراشلىرى ، بۇلاقلىرىدىن ، تاغ يېرىقلىرىدىن شىلدىرلاپ تاغ باغرىغا سىڭىۋاتقان سۇلارنىڭ ئۈزۈلمەس كۈيى ئاڭلىنىپ تۇراتتى . قىزىل قارىغاي ، ئاق قېيىن ، يەنە ئەلقۇدلار ئىسمىنى بىلمەيدىغان دەل - دەرەخلەر ئارىسىدىن ھايۋانلارنىڭ ئۈنلەشلىرىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى . ئەلقۇدلار بۇ گۈزەل جىرادا بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن

ئاسماندىكى ئاق پاختىدەك لەيلەپ يۈرگەن بۇلۇتلار توپلىنىپ ۋە كۆپىيىپ قارىيىشقا باشلىدى. تەرەپ - تەرەپتىن يۈگۈرگەندەك يېتىپ كەلگەن توپ - توپ بۇلۇتلار كۆك ئاسماننى بىردەمدىلا غايىب قىلدى. كەچ بولىدىغانغا تېخى خېلى ۋاقىت بولسىمۇ، جىرا گۈگۈم ئىچىدە قارىيىشقا باشلىدى. ھاۋا بىردىنلا سوۋۇپ ئەلقۇدلار مۇزلاپ تىترەشكە باشلىدى.

— ئەجەب سوغۇق بولغىلى تۇردىغۇ ئەمدى، — زىلال قايتايلى دېگەن گەپنى ئوچۇق دېيەلمەي شۇنداق دەپ غودۇڭشىدى. كۆپ ئۆتمەي يامغۇر شارقىراپ يېغىشقا باشلىدى. يامغۇر ئاسماندىن چې - لەك بىلەن سۇ قويغاندەك يېغىۋاتقاچقا ئەلقۇدلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىرى بىردەمدىلا ھۆل بولۇپ كەتتى.

— كېتەيلى دېسە ئۇنماي، ياخشى بولدى تازا، — زىلالنىڭ بۇ گەپىنى ئەلقۇد بىلەن بىلال ئاڭلىمىدى. ئەلقۇدلار ھازىر كېتىدۇ. ۋاتقان چوڭ جىراننىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى چاتقاللار قويۇق ئۆسكەن كىچىك جىرا تەرەپكە ئۆتۈپ چاتقاللار ئارىسىدا يامغۇردىن پاناھ - لانماقچى بولدى. چاتقاللار بەك قويۇق بولغاچقا، يول تېپىپ مې - خىش تەسكە توختىدى. ئۇلار ئەلقۇدنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بىر - بىرىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تەستە ئالدىغا قاراپ كېتىۋاتاتتى. زىلال تېرىكىپ يىغلىۋېتىشكە ئاز قالغان بولسىمۇ، يەنىلا چاندۇرماي كېتىۋاتاتتى. شۇ چاغدا ئۇلار چوڭقۇر بىر ئۆڭكۈرگە چۈشۈپ كەتتى. بىلال بىلەن زىلاللا ئەمەس، ئەلقۇدمۇ قورققىنىدىن ۋارقىردى. ۋەتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئۆڭكۈرنىڭ ئاستى يۇمشاق قۇم بولغاچقا، ئۇلار قاتتىق چۈشمىدى. ئۆڭكۈرنىڭ ئىچى قاراڭغۇ بولسىمۇ، بۇ يەر يامغۇردىن خالىي ھىم ۋە ئىسسىق ئىدى. شۇڭا، غودۇڭشىپ تۇرغان زىلالغىمۇ بۇ يەر خېلى خوشياقتى. ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ئەلقۇدلارنىڭ كۆزى ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدىكى قاراڭغۇلۇققا كۆنۈپ، ئۆڭكۈر ئىچىنى ئاز - تولا ئىلغا قىلالايدىغان بولدى. ئۇلار سەپسىلىپ قاراپ ئۆڭكۈرنىڭ بارغانسېرى كېڭىيىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۆڭكۈرنىڭ ئاشۇ كېڭەيگەن تەرىپىدىن كۈننىڭ نۇرىدەك كۈچ - لۈك بىر يورۇقلۇق جۇلالاندى. ئەلقۇدلار باشتا كۆزلىرىگە ئىشەن -

مەي كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ قايتا قارىدى . نۇر بارغانسېرى كېڭىيىپ
ئەلقۇدلار تەرەپكە يېقىنلاۋاتقانداك تۇيۇلدى . ئەلقۇد ئەسلىي ئاشۇ
تەرەپتە بىر چىقىش ئېغىزى بولسا شۇ يەردىن چۈشۈۋاتقان يورۇق-
لۇق بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىغانىدى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ئاشۇ
يەردىن چىقىپ كېتىدىغان بولدۇق دەپ ئەلقۇدقا ئەگىشىپ ماڭدى .
ئەلقۇدلار ئىچكىرىلەپ ماڭغانسېرى ئۆڭكۈرمۇ چوڭىيىپ ، كې-
ڭەيدى . پاھ ! ئۇلار ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ۋارقىرىۋەتتى . ئەسلىي بۇ
يەر ئالتۇن ، گۆھەرلەر بىلەن نۇرلىنىپ تۇرغان سىرلىق ئۆڭكۈر
ئىكەن . بۇ يەردە توپ - توپى بىلەن تۇرغان ئالتۇن ، گۆھەر ،
ياقۇت ، ئۈنچە - مەرۋايىتلار ئۆڭكۈر ئىچىنى يورۇتۇپ تۇراتتى .
— كۆردۈڭلارمۇ بالىلار ! بىز نەگە كېلىپ قالدۇق ؟ بوۋام
ئېيتقان چۆچەكتىكى بايلىق ئۆڭكۈرگە كىرىپ قالغان ئوخشىمىز .
ئەمدى قانداق قىلساق بولار ؟ — زىلال خۇشاللىقىدىن ئەلقۇد بىلەن
بىلالنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى . بىلالمۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي
داڭ قېتىپ قالغانىدى .

— گەپ قىلىڭلار ! ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟ — دېدى ئەلقۇد .
بىلال بىلەن زىلالمۇ جانلاندى . بۇنچىۋالا كۆپ بايلىقنى كۆرۈپ
ئۇلارغىمۇ ئەقىل كىرىپ قالغانىدى .

— بۇنىڭغىمۇ قانداق قىلىمىز ، دېگەن گەپ كېتەمدۇ ؟ بۇ
يەردىكى ئالتۇن ، گۆھەرلەرنى ئۆيىمىزگە توشۇپلا ! ئەمدى ئۈچە-
مىز ئەڭ باي ئادەملەرگە ئايلىنىپ كېتىدىغان بولدۇق ، — زىلال
شۇنداق دەپ دۆۋە - دۆۋە تۇرغان ئالتۇن ، گۆھەرلەرنى ئالمىغانلىرىغا
ئېلىپ ھەۋەس بىلەن قارىدى .

— بۇ بايلىقنى ئۆيىگە توشۇشقا ئاسان ، بىراق ئۇنى ئۈچىمىز
قانداق بۆلۈشىمىز ؟ بۇ يەردىكى بايلىقنىڭ زادى قانچىلىكى ماڭا
مەنسۇپ ، قانچىلىكى سىلەرگە مەنسۇپ ؟ — بىلالنىڭ بايلىقلار
ئالدىدا شەخسىيەتچىلىكى ئاشكارىلىنىپ قالدى .

— شۇنچىۋالا كۆپ بايلىقنى بۆلۈشمەسمەكمۇ ، خالىغىنىمىزچە
ئېلىپ كېتىپ ئىشلەتسەك بولىدىمۇ ، بۆلۈۋېلىشنىڭ نېمە ھاجە-
تى ؟ ! — زىلال بىلالنىڭ گېپىگە خاپا بولدى .

— مېنىڭچە بۆلۈشۈۋېلىشىمىز كېرەك. بولمىسا خاتىرجەم بولالمايمەن. كىمنىڭ قانچىلىك ئالدىغانلىقىنى مەن ھازىر سىلەرگە بېكىتىپ بېرىمەن، — بىلال بايلىقلارنى كۆرۈپ باشقىچىلا ئادەمگە ئايلىنىپ قالغانىدى، — مەن بۇ يەردىكى بايلىقنىڭ يېرىمىنى ئالاي، يېرىمىنى ئىككىڭلار بۆلۈشۈۋېلىڭلار! ياق، ياق، مەن ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى ئالاي، سىلەر ئۈچتىن بىر قىسمىنى ئالساڭلارمۇ بولىدىغۇ! سىلەرنىڭ ئاتا - ئاناڭلارنىڭ ھال - ئوقىتى مېنىڭ ئاتا - ئانامغا قارىغاندا خېلى ياخشى. شۇڭا... — بىلال خۇددى مەست بولۇپ قالغان ئادەمدەك ئاغزىدىن كۆپۈك چىقىرىپ توختىماي سۆزلەيتتى. ئۇ ئەلقۇد بىلەن زىلالنىڭ گېپىنىمۇ ئاڭلىماي بۇ يەردىكى بايلىقنى ئۆز ئالدىغا بۆلۈۋالدىغاندەك قىلاتتى. ئەلقۇد بىلالنىڭ مەيلىگە قويۇپ بەرسە بۇ بايلىقلارنىڭ ھەممىسىنى مەن ئالاي دېيىشتىن يانمايدىغاندەك قىلاتتى.

ئالتۇن، گۆھەرلەرنى كۆرۈپ ئەلقۇدمۇ ھەيران قالغانىدى. بۇ بايلىقلاردا بىزنىڭ ھەققىمىز بارمۇ؟ ئۇنى ئالساق بولارمۇ - بولماسمۇ؟ توختاپتۇر، تۇمارىمدىن سوراپ باقاي.

— خاسىيەتلىك تۇمارىم، ماڭا دەپ بەرسىڭىز، بۇ بايلىقلارنى قانداق قىلساق بولار؟ — ئەلقۇد بۇ سوئالنى قايتا - قايتا سورىغان بولسىمۇ تۇماردىن ساددا چىقمىدى. ئەلقۇد تۇمارغا قارىدى. تۇمار شۇ تاپتا ئالتۇن، گۆھەرلەردىن چىقىۋاتقان نۇر بىلەن تەڭ نۇرلىنىپ تۇراتتى. ئەلقۇدقا تۇمار بۇمۇ بىر ئىمتىھان، سەن بۇ بايلىقلار ئالدىدا قانداق قىلسەنكىن دەۋاتقاندىكى تۇيۇلدى.

— ئىنساپ قىلىش كېرەك، ئىنساپ، — بۇ ئەلقۇدنىڭ مومىسى پاتەمنىساخاننىڭ داۋاملىق ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان گېپى ئىدى، شۇڭا ئەلقۇدنىڭ ئاغزىدىن مۇشۇ گەپ چىقتى.

— ئىنساپ قىلماي نېمە قىپتۇق بىز، بۇ ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى بىزگە خۇدايىم بەردى. بۇنى چوقۇم ئېلىپ كېتىمىز. بىزمۇ كاتتا ئۆيلەرنى سالىدىغان بولدۇق، دادام بىچارە ئۆي سالىدىغانغا پۇل تاپالماي كېۋەزلىكتە دوڭ بولۇپ قالغىلى تۇردى، — بىلال شۇنداق دېگەندىن كېيىن ئۆڭكۈر ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ خىل.

مۇخىل بايلىقلارنىڭ ناھايىتى كۆپلۈكىنى كۆرۈپ خۇدنى يوقىتىپ قويدى .

— بولدى ، بۇ نەرسىلەرنى سەن ئال ، ئەلقۇد ئىككىمىز كېتەيلى ، — زىلال بىلالدىن نارازى بولدى .

— توختاپ تۇرۇڭلار ، بۇ بايلىقلارنىڭ چوقۇم ئىگىسى بار ، بىز ئۇنى ئېلىپ كەتسەك تۇمار ئوغرىلىق قىلىدىڭلار دەپ خاسىيىتىنى يوقاتسا ، مۇشۇ ئۆڭكۈر ئىچىدە ئالتۇنغا ئايلىنىپ كەتمەيلى يەنە ، — ئەلقۇدنىڭ بۇ گېپى بىلالنى ئازراق پەسكويغا چۈشۈردى . زىلالمۇ يەنە كېتىشنىڭ جېدىلىنى قىلدى .

— بۇ نەرسىلەر ناھايىتى قىممەتلىك ، ئۇنىڭدىن ئازراق ئېلىدۇالساقمۇ باي بولۇپ كېتىمىز ، شۇڭا ئازراقتىن ئېلىپ قايىتايلى ، — ئەلقۇدلار ئالتۇن ، جاۋاھىراتلاردىن يانچۇقىغا قاقچىلىدى . ئۇلار ئۆڭكۈردىن مىڭ بىر جاپادا چىقتى . بىلال يانچۇقىغا ئالتۇننى كۆپ قاقچىلىۋالغاچقا ، ھەممىدىن كېيىن چىقتى .

ئەلقۇدلار ئۆڭكۈردىن چىقىشىغىلا ئۇلارنىڭ ئالدىدا كالىدەك چوڭلۇقتىكى بىر بۈركۈت پەيدا بولدى .

— ھە ، نەگە قاقچاقچى ؟ ئالتاي تاغلىرىدىكى ئالتۇن ، گۆھەر - لەرنى ئوغرىلاپ قېچىش شۇنداق ئاسانمىكەن ! سىلەر بۇ يەرگە سەيلە - ساياھەت قىلغىلى كەلگەنمۇ ياكى ئوغرىلىق قىلغىلى كەلگەنمۇ ؟ قېنى قانداق قىلىدىكىن دېسەم راستتىنلا ئوغرىلىقنى باشلاپسىلەرغۇ ، — دېدى بۈركۈت غەزەپ بىلەن .

— ھە ، بىز ، بىز . . . — بىلال بىلەن زىلال نېمە دېيىشنى بىلەلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالغان بولسىمۇ ، ئەلقۇد دۇدۇقلاپ تۇرۇپ گەپ قىلدى .

— سىز ، سىز كىم بولىسىز ؟

— مەن مۇشۇ تاغنىڭ ئۆلمەس قاراۋۇلى ، — بۈركۈتنىڭ ئاۋازى تاغ سادالىرىدەك ياڭراق چىقتى ، — مەن مۇشۇ گۈزەل تاغلاردىكى ھەربىر گىياھ ، ھەربىر تاشنى قوغدايمەن . سىلەرنى ئاق كۆڭۈل ، سەبىي بالىلارمىكىن دېسەم ، سىلەرمۇ ئاشۇ ئوغرىلاردىن قېلىشمايدىكەنسىلەرغۇ ! مەن سىلەرنى ۋاقتىدا يەۋەتمەسەم ، چوڭ

بولۇۋالساڭلار چاتاق ، — شۇ چاغدا ئەلقۇدلار ئۆزلىرىنىڭ قوناقنىڭ دانىسىدەك كىچىكلەپ قالغانلىقىنى بىلدى . بۈركۈت ئۇلارنى چوقۇملاپ يەۋەتمەكچى بولدى . ئۇ ئالدى بىلەن بىلالنى بىرلا چوقۇلاپ يەۋەتتى . ئارقىدىن زىلالنى يېدى . نۆۋەت ئەلقۇدقا كەلدى
ئەلقۇدلارنى يايلاقتا تامچىلاپ يېغىشقا باشلىغان يامغۇر ئويغىتىۋەتتى .

ئەلقۇدلار ئەمدى ئالتاي تاغلىرىدىكى ئوتلاقتا ئەمەس ، مەھەللىسىدىكى قوناقلىقتا تۇراتتى

15. جۇڭغار ئويمانلىقىدىكى ئېزىقىش

بۈگۈن ئەلqۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنىڭ ھويلىسىدىكى ئال-
مىلىق باغدا بوۋىسى بىلەن پاراڭلاشتى. ئەلqۇد بوۋام بىلەمدۇ -
بىلەمدۇ دېگەندەك ئۇنى گەپكە سالاتتى.

— بوۋا، بىزنىڭ مۇشۇ ئانا يۇرتىمىزدا قانچە ئويمانلىق
بار؟ — ئەلqۇدقا ئالما ئاقلاپ بېرىۋاتقان ھەسەن مۇدىر ئالدىرىماي
جاۋاب بەردى.

— ئەڭ چوڭ ئويمانلىقتىن ئىككىسى بار، بىرى تارىم ئويمان-
لىقى، يەنە بىرى جۇڭغار ئويمانلىقى.

— بىزگە تارىم ئويمانلىقى يېقىنمۇ ياكى جۇڭغار ئوي-
مانلىقىمۇ؟

— بىزگە ئەلۋەتتە جۇڭغار ئويمانلىقى يېقىن، تارىم ئويمانلىقى
تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا. بۈگۈن مەن ساڭا جۇڭغار ئويمان-
لىقى ھەققىدە سۆزلەپ بېرى، — دېدى ھەسەن مۇدىر ئاقلاپ
بولغان ئالمنى ئەلqۇدقا بېرىپ، — جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ جەنۇبى
تەڭرىتاغ سىستېمىسى، شىمالى ئالتاي تاغ سىستېمىسى، غەربىي
شىمال تەرىپى جۇڭغار تاغلىرى بىلەن چېگرىلىنىدۇ، شەرقىي قىس-
مى قارامىل تاغلىق ۋە ئېدىرلىقلىرى بىلەن تۇتىشىدۇ. جۇڭغار
ئويمانلىقى خەرىتىدىن خۇددى تۇمار شەكلىدە كۆرۈنىدۇ.

جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ شەرقىدىن غەربىگە ئۇزۇنلۇقى تەخمىن-
نەن 700 كىلومېتىر كېلىدۇ. بۇ ئويمانلىقنىڭ يەر مەيدانى 380
مىڭ كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، ئانا يۇرتىمىز ئومۇمىي يەر مەيدا-
نىنىڭ %23 نى ئىگىلەيدۇ.

ئويمانلىقنىڭ ئىچكى قىسمىنىڭ مەنزىرىسى كۆپ خىل بو-
لۇپ، ئۇنىڭدا ھەر خىل تەبىئىي ھالەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇچراتقى-
لى بولىدۇ. ئويمانلىقنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى قۇربان تۇڭغۇت

قۇملۇقى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ 1/14 قىسمىغا بارا-
ۋەر كېلىدۇ . . .

ئەلقۇد بوۋىسىنىڭ جۇڭغار ئويمانلىقى ھەققىدىكى يۇقىرىقى
بايانلىرىنى ئاڭلىغان كۈنلا بلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ بۇ ئويمان-
لىققا كەلدى .

ئەلقۇدلار قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى يۇلغۇنلۇق ، سۆكسۆك-
لۈك ، چاكاندىلىقلار ئارىسىدا كېتىۋاتاتتى . بۇ ، قۇربان تۇڭغۇت
قۇملۇقى ئىدى . ئەلقۇد بىز قەيەرگە كەلدۇق دېگەندەك تۇمارغا
قارىدى . تۇمار زىل ئاۋازى بىلەن چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى .

— قۇربان تۇڭغۇت قۇملۇقىنىڭ ئىچكى قىسمىنىڭ ھۆل -
يېغىن مىقدارى 100 مىللىلىتىر ئەتراپىدا كېلىدۇ . 4 - ، 5 -
ئايلاردىكى ھۆل - يېغىن مىقدارى يىللىق ھۆل - يېغىن مىقدارى-
نىڭ % 40 نى ئىگىلەيدۇ . بۇ شامال ئەڭ كۆپ چىقىدىغان مەزگىل
بولۇپ ، شامال بىلەن يامغۇرنىڭ بىر پەسلگە توغرا كېلىشى شامال-
نىڭ قۇمنى ئۇچۇرۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ . قىشتا قار
بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدىغان ۋاقتى ئۇزۇنراق بولۇپ ، بۇ ئۆسۈملۈك-
لەرنىڭ قويۇق ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن ياخشى شارائىت ھازىرلە-
غان . شۇڭا ، بۇ قۇربان تۇڭغۇت قۇملۇقىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى
كەڭ كەتكەن قۇملۇقلاردا يېڭى - يېڭى بوستانلىقلار پەيدا بولماقتا .
ئەڭ مۇھىمى ، جۇڭغار ئويمانلىقىدا ھەر خىل كانلاردىن نېفىت ،
كۆمۈر ، سېدىرت قاتارلىقلار بار . مەشھۇر قاراماي ، مايتاغ نېفىتلى-
كى جۇڭغار ئويمانلىقىغا جايلاشقان . ئۇ ، ئۆز قوينىدا نۇرغۇن
نېفىت بايلىقىنى ساقلاپ ياتماقتا .

ئەلقۇدلار قۇملۇقلار ئارىسىدا خېلى ئۇزۇن ماڭدى . زىلالغا بۇ
چۆل - باياۋاننىڭ ھېچقانداق قىزىقى يوقتەك كۆرۈندى ، شۇڭا ئۇ
يەنە غودۇرىدى :

— بۇ چۆل - باياۋاندا نېمە قىلىمىز ؟ جۇڭغار ئويمانلىقىدا
گۈزەل قاراماي شەھىرى بار دەۋاتتىڭلار ، بۇ يەردە شەھەر تۇرماق ،
بىرەر مەھەللىمۇ كۆرۈنمەيدىغۇ ؟ ئەگەر بۇ يەردە ئېزىپ قالدىغان
بولساق ئۆسسۈزلۈقتىن ئۆلۈپلا قالىمىز جۇمۇ ، — زىلالنىڭ گېپىدە .

نى مازاق قىلغاندەك يۇلغۇنلۇقلار ئارىسىدىن ئىككى توشقان چىقىپ
ئۇلارغا ھەييارلىق بىلەن قاراپ قويۇپ ، ئالدىغا قاراپ ئۇچقاندەك
چاپتى . ئەلقۇدلار ئىككى توشقانغا ئەگەشتى . ئەلقۇدلار توشقاننى
توتالماي بىر سائەتتەك ئاۋارە بولدى . توشقان قاياققىدۇر غايىب
بولدى . ئەلقۇدلار قەيەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلەلمىدى . ھازىر
ئۇلار توپا مۇنارلار ئارىسىدا يۈرەتتى . بۇ توپا مۇنارلار غەلىتە ئىدى .
مۇنارلارنىڭ بەزىلىرى دېڭىزدىكى قىيا تاشلاردەك قەد كۆتۈرۈپ
تۇرسا ، بەزىلىرى قۇچاقلىشىپ تۇرغان گىگانت ئادەملەرنى ئەسلە-
تەتتى . بەزىلىرى زوڭىزىيىپ ئولتۇرغان ئېيىقنى ئەسلەتسە ، بەزى-
لىرى ئېغىر يۈك - تاقىنى يۈدۈپ تۈگمەس سەپىرىنى داۋاملاشتۇ-
رۇۋاتقان تۈگىگە ئوخشايتتى . يەنە بىر قارماققا بۇ يەر قەدىمىي
ۋە سىرلىق شەھەرنىڭ خارابىسىدەك مەغرۇرانە قەد كۆتۈرۈپ
تۇراتتى . بۇ غەلىتە مەنزىرىلەرگە ھەيران قالغان ئەلقۇدلارغا بۇ
يەردە يەنە شامالنىڭ گۈركىرىشىگە قوشۇلۇپ ئاڭلىنىۋاتقان ئاللىقان-
داقتۇر جان - جانىۋارلارنىڭ قىيا - چىياسىغا ، يىرتقۇچىلارنىڭ
ھۇۋلاشلىرىغا ، ھاۋانىڭ گۈلدۈرلىشىگە ، زېمىننىڭ ئالسىغا ئوخ-
شاپ كېتىدىغان ئاۋازلار ئاڭلاندى .

ئەلقۇدلارغا بۇ يەردە توپا گەۋدىلىك گىگانت مەخلۇقلار مېڭىپ
يۈرگەندەك تۇيۇلدى . چاتاق يېرى ۋەھىملىك ئاۋازلارنىڭ كۈچىيدى-
شى بىلەن شامالمۇ ئەدەپ كەتتى . شامال ئۇلارنى قەغەزنى ئۇچۇرتە-
قاندەك ئۇچۇرۇپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى . ئۇلار ھېلىقى توپا تەنلىك
مەخلۇقلارنى ئۆزىگە دالدا قىلماقچى بولغان بولسىمۇ ، ئۇلار ئەلقۇد-
لارنى ئىتتىرىۋەتتى . ئەلقۇدلار تۇيۇقسىز ئۇچىرىغان بۇ ئىش-
تىن ئەس - ھوشىنى يىغىپ بولغۇچە ئاسمان - پەلەك بىر قۇيۇن
يېتىپ كېلىپ ، ئۇلارنى بىرلا يۆگەپ قوينىغا ئالدى - دە ، قور-
قۇنچىلۇق شۇقۇن - سۈرەنلەر بىلەن ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى . ئەلقۇدلار
«ۋايىجان» دېيىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمىدى . ئەمدى بېشىغا كەلگەننى
كۆرمەي ئامالى يوق ئىدى . . . ئەلقۇدلار ئۆزىنى ھەيۋەت بىلەن
دولقۇنلىنىپ تۇرغان كۆلنىڭ بويىدا كۆردى . پاھ ، كۆل بويىدىكى
دەل - دەرەخ ۋە ئۆسۈملۈكلەر ھەقىقەتەن ھەيۋەتلىك ئىدى . كۆل

تەرەپتىن جان - جانىۋارلارنىڭ غەلىتە ئۈنلەشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئەلقۇدلار قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەي كۆل بويىدىكى يۇمشاق قۇم ساھىلىدا ئاسمانغا قارىغىنىچە ياتتى. بۇ كۆل قارماققا دولقۇنلاپ تۇرغان دېڭىزغىمۇ ئوخشاپ قالاتتى. ئەلقۇد ئورنىدىن تۇرۇپ، نېمە كارامەت بۇ دېگەندەك بىلال بىلەن زىلالغا قارىدى. بىلال بىلەن زىلال مەڭدەپ قالغاندەك ئاغزىنى ئېچىپ تۇراتتى.

— بالىلار، بىز نەگە كېلىپ قالدۇق؟ — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالدىن سورىدى.

— بۇنداق سىرلىق ئىشلارنى سەن بىلمىسەڭ بىز قانداق بىلىمىز؟ — بىلال بىلەن زىلال يىغلامسىرىغاندەك بېشىنى قاشلىدى.

— مەنمۇ بىلەلمەيۋاتىمەن، ئالدىمىزدىكى دېڭىز بولۇپ قالسا بىز يۇرتىمىزدىن ناھايىتى يىراققا كەتكەن بولىمىز. ئەگەر بۇ كۆل بولسا چوقۇم باغراش كۆلى، بىز بايىلا قۇربان تۇڭغۇت قۇملۇقىدا ئىدۇق. گەتراپنى ئايلىنىپ باقايلى.

كۆل بويىدىكى يۇمشاق قۇملۇق ساھىلىدا قۇشنىڭ ياكى ھايۋاننىڭ ئاياغ ئىزىغا ئوخشايدىغان ناھايىتى يوغان ئاياغ ئىزلىرى تۇراتتى.

ئاسماندا تۆگىدىنمۇ چوڭ قاناتلىق مەخلۇقلار ئادەمنىڭ قۇلاق - مېڭىسىنى يېگۈدەك ئاۋاز چىقىرىپ ئۇچۇپ يۈرەتتى. ئاشۇ مەخلۇقلاردىن بىرنەچچىسى ئەلقۇدلارنىڭ بېشىغىلا ئۇچۇپ كەلدى. ئۇلار قانات قېقىشىدىن پەيدا بولغان «بوران» ئەلقۇدلارنى ئۇچۇرۇپ كەتكىلى تاس قالدى. زىلال قورقۇپ كەتكەچكە ھۆڭرەپ يىغلىۋەتتى. مەخلۇق ئۇلارنى پۇتلىرى ئارىسىغا قىسىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. مەخلۇق بىردەم ئۇچقاندىن كېيىن، ئاستا - ئاستا پەسلەپ، ساھىلغا ئانچە يىراق بولمىغان بۈك - باراقسانلىقلار ئارىسىدىكى بوشلۇققا قوندى. ئەلقۇدلار يەرگە چۈشكەندىن كېيىن، قورقۇپ ئورنىدىن تۇردى. زىلال بەك قورقۇپ كەتكەچكە ئەلقۇد بىلەن بىلالنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى. بۇ يەر بايقى كۆل ساھىلىدىكى

چەكسىز كەتكەن ئورمانلىقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدەك قىلاتتى . بۇ يەرگە قاناتلىق ۋە قاناتسىز گىگانت مەخلۇقلار توپلىشىۋالغانىدى . ئۇلار كۆزلىرىدىن سوغۇق ، كۆكۈچ نۇر تارقىتىپ ئەلقۇدلارغا قارا-ۋاتاتتى .

بۇ مەخلۇقلارنىڭ بەزىلىرى غايەت زور كەسلەنچۈك ، پاتمىچۇق-لارغا ئوخشىسا ، بەزىلىرى پۇت - قولى بار قاناتلىق يىلانغا ئوخ-شايتتى . مەخلۇقلار ئادەملەردەك پاراڭلىشىۋاتاتتى . ئەلقۇدلار مەخ-لۇقلارنىڭ پارىڭىغا قۇلاق سالىدى .

— ھەي ، بۇ غەلىتە جانىۋارلارنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟ ئەجەب قورقۇنچىلۇق ئىكەنغۇ ! — مەخلۇقلار ئارىسىدىكى ئەڭ زور گەۋدىلىكى ھېلىقى قاناتلىقتىن سورىدى . باشقا مەخلۇقلارمۇ ئەل-قۇدلارغا ھەيرانلىق بىلەن قاراۋاتاتتى .

— كۆلىڭ بويىدىن تېپىۋالدىم ، مەنمۇ باشتا كۆرۈپ كۆزلى-رىمگە ئىشەنمەي قالدىم ، بۇلار بىر ئەمەس ئۈچ ئىكەن ، ئەرەكەك ياكى چىشى ئىكەنلىكىنىمۇ بىلەلمىدىم . ئىشقىلىپ مەن كۆرۈپ باقمىغان جانىۋار ئىكەن . شۇڭا ، سىلەرنىمۇ كۆرۈپ باقسۇن دەپ ئېلىپ كېلىشىم ، — دېدى قاناتلىق مەخلۇق .

مەخلۇقلار ئەلقۇدلاردىن بىرەر ئېغىزمۇ گەپ سورىمىدى . ئەل-قۇد ئۇلارغا گەپ قىلماقچى بولۇپ ، ئۇلارنى قانداق ئاتاشنى بىلەل-مەي ئويلىنىپ قالدى . ئەلقۇد ئاخىر ئۇلارغا گەپ قىلدى .

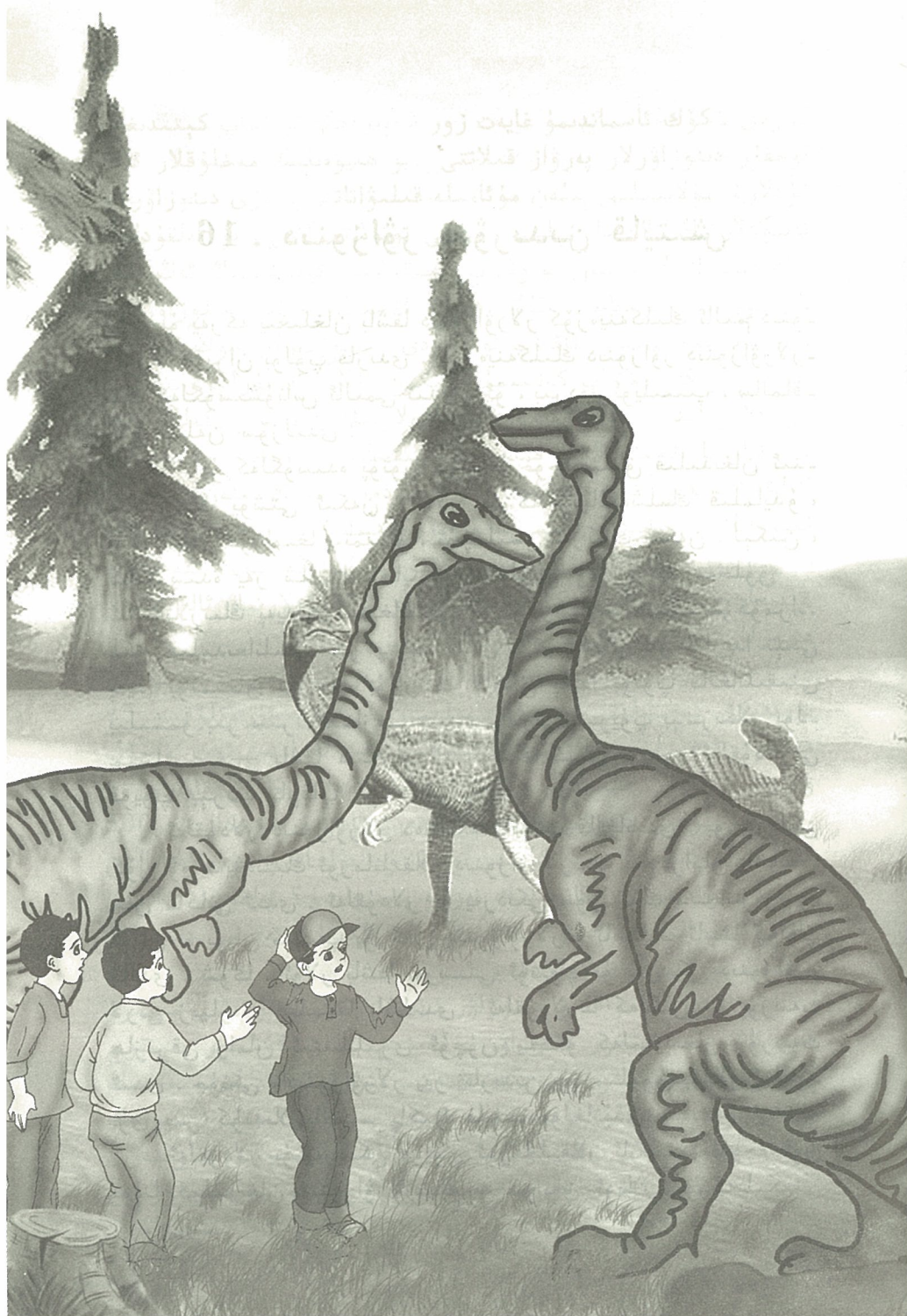
— ھۆرمەتلىك دوستلار ، سىلەرنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمىز ، سىلەر بىلەن دوست بولۇشنى خالايمىز ، بۇ زادى قەيەر ؟ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىمىزنىمۇ بىلمەيمىز ، بىزنى قويۇپ بەرسەڭ-لار ، ئۆيىمىزگە كېتىۋالايلى . . . — ئەلقۇد خېلى ئۇزۇن سۆزلە-گەن بولسىمۇ ، مەخلۇقلاردىن ھېچقانداق جاۋاب چىقمىدى .

— پاھ ، — دېدى بايىقى ھەممىدىن زور مەخلۇق قاقاقلاپ كۈلۈپ ، — ئەجەب چىرايلىق سايرايدىغان جانىۋار ئىكەن بۇ . بۇلارنى ئوبدان قەپەسكە سولاپ باقساق تازا سايراپ بېرەمدۇ نېمە ؟ مەخلۇقلار تۇيۇقسىز «كەلدى ، كەلدى ، ئۇ چوقۇم بۇ جانىۋار-لارنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى دەپ بېرىدۇ» دېيىشىپ كەتتى .

شۇ چاغدا بۇ يەردىكى مەخلۇقلاردىنمۇ يوغان ، ھەيۋەتلىك بىر مەخ-
لۇق يېتىپ كەلدى . ئۇنىڭ قولتۇقىدا سومكا ، كۆزىدە كۆزەينەك
بار ئىدى . ئۇ كېلىشى بىلەنلا باشقىلار ئۇنىڭغا يول بەردى . ئۇ ،
سومكىسىدىن يوغان بىر مىكروسكوپنى ئېلىپ ئەلقۇدلارنى مىك-
روسكوپ بىلەن كۆزىتىشكە باشلىدى . قۇياش نۇرى مىكروسكوپ
ئارقىلىق تېخىمۇ كۈچىيىپ ئەلقۇدلارنىڭ بەدىنىنى كۆيدۈرگەندەك
ئېچىشتۇرۇۋەتتى . مەخلۇق سومكىسىدىن يوغان بىر لۇغەتنى ئېلىپ
ئاختۇرۇشقا باشلىدى .

— ھەي ، بۇ قانداق گەپ ! — كۆزەينەكلىك مەخلۇقنىڭ
قورققىنىدىن چىرايى غەلىتە تۈس ئالدى . ئاغزى يوغان ئېچىلىپ
ئاۋازى غەلىتە چىقىپ كەتتى ، — بۇ قانداق گەپ ، تېخى ۋاقتى
ئەمەستىغۇ ، بۇلارنىڭ پەيدا بولغانلىقى بىزنىڭ ھالاكىتىمىزنىڭ
بېشارىتى ، چاتاق بوپتۇ ، چاتاق بوپتۇ ! — مەخلۇقنىڭ ئاۋازى
زارلاپ يىغلاۋاتقانداك تولىمۇ ئېچىنىشلىق چىقتى . ئەتراپتىكىلەر
ئۆزلىرىنىڭ بۇ كاتتا ئالىمنىڭ بۇنداق تەنتەكلەرچە ھودۇقۇپ
كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ، نېمە بولغاندۇ دېگەندەك بىر - بىرىگە
ھەيرانلىق بىلەن قاراشتى . بايا ئەلقۇدلارنى ئېلىپ كەلگەن قاناتلىق
مەخلۇقمۇ گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويغاندەك تەمتىرەپ قالدى .

16. دىنوزاۋر دەۋرىدىن قايتىش

بۇ يەرگە يىغىلغان باشقا دىنوزاۋرلار كۆزەينەكلىك ئالىم دىنو-زاۋرغا ھەيران بولۇپ قارىدى. كۆزەينەكلىك دىنوزاۋر دىنوزاۋرلار-نىڭ كەلگۈسىشۇناس ئالىمى ئىدى. ئۇ، بىردەم ئويلىنىپ، سالماق-لىق بىلەن سۆزلىدى:

— بۇ كەلگۈسىدە پۈتۈن دۇنياغا خوجايىنلىق قىلىدىغان ئىنسانلارنىڭ پۇشتى ئىكەن. بۇلار بىزگە زىيانكەشلىك قىلمايدۇ، بۇلار تېخى قۇرامىغا يەتمەيتۇ، ئۈچىلىسى ئىرەك ئىكەن. لېكىن، كەلگۈسىدە يەر شارىدا ناھايىتى ئەقىللىق ۋە زېرەك مەخلۇق — ئىنسانلارنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىگە ھۆكۈمران-لىق قىلىدىغانلىقى بىر پەرەز ئىدى. ئىنسانلار يەر شارىدا تېخى پەيدا بولمىغان تۇرسا، بۇلارنىڭ قانداق پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىشمۇ بىر سىر. ھازىرچە بۇلارنى قويۇپ بېرىڭلار بول-مىسا... — باشقا دىنوزاۋرلار ئۇنىڭ گېپى بويىچە ئەلقۇدلارنى قويۇپ بېرىپ تارقاپ كېتىشتى.

ئەلقۇدلار دىنوزاۋرلار دەۋرىگە قايتىپ قالغانىدى. بۇ يەردىكى كۆل ۋە ھەيۋەتلىك ئورمانلىقلار دىنوزاۋرلارنىڭ بەخىرامان ياشايدى-غان ماكانى ئىدى. ئەلقۇدلار بۇ يەردىكى سۈرلۈك مەنزىرە ۋە ئۇيان-بۇيان مېڭىپ يۈرگەن دىنوزاۋرلارغا ئاستا-ئاستا كۆنۈپ قالدى. شۇڭا، ئۇلار باشقا نەرسىنى ئۇنتۇپ بۇ يەردىكى دىنوزاۋر-لارنى زىيارەت قىلىشقا باشلىدى. ئەلقۇدلارغا كەلگەن بۇ پۇرسەت ھازىرقى زامان ئىنسانلىرى ئۈچۈن مەڭگۈ كەلمەيدىغان پۇرسەت ئىدى. چۈنكى، دىنوزاۋرلار يەر شارىدىن يۈز مىليون يىللار ئىلگى-رى بىر كۈندىلا پاك-پاكىز غايىب بولغانىدى.

ئەلقۇدلار بۇ يەردىكى قويۇق ئورمانلىقلار ئارىسىدا نەچچە ئون توننا كېلىدىغان دىنوزاۋرلارنىڭ بەخىرامان ئوتلاپ يۈرگەنلىكىنى

كۆردى . كۆك ئاسماندىمۇ غايەت زور شەپەرەڭگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئۇچقۇر دىنوزاۋرلار پەرۋاز قىلاتتى . بۇ ھەيۋەتلىك مەخلۇقلار ئەلا-قۇدلاغا مۇلايىملىق بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى . بەزى دىنوزاۋرلار ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇراتتى . بۇ ئەلقۇدلار-نىڭ دىنوزاۋرلار بىلەن تونۇشۇپ ، چىقىشىپ ئۆتۈشىنىڭ ئەڭ ياخشى پۇرسىتى بولغاچقا ، ئۇلار دەرەخ ئۈستىگە چىقىپ دىنوزاۋرلار-نىڭ تونۇشتۇرۇشىنى ئاڭلاپ ئولتۇردى . دىنوزاۋرلار چوڭ جەھەتتە بىر - بىرىگە ئوخشاپ كەتسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ تۈرلىرى ناھايىتى كۆپ ئىدى . بۇ يەردىكى دىنوزاۋرلارنىڭ ھەممىسى كەلگۈسىدە يەر شارىغا خوجايىنلىق قىلىدىغان ئىنسانلارنىڭ ئۈچ بالىسىنىڭ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقاچقا ، ئۇلارغا دوستانىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى . بايىقى ئالىم دىنوزاۋر ئىنسانلارنى ماختاپ كۆپتۈرۈپ ، خېلى ئۇزۇن سۆزلىگەنىدى . بۇ ئەلقۇدلارنى كۆرۈشكە قىزدى-قىدىغان دىنوزاۋرلارنى كۆپەيتىۋەتكەنىدى . ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا بىر دىنوزاۋر كېلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى :

— ھۆرمەتلىك ئىنسان بالىلىرى ، مەن كەسلەنچۈك پۇتلۇقلار تۈرىدىكى بېغىشلىق دىنوزاۋر بولىمەن . بەدەن ئۇزۇنلۇقىم 25 مېتىر ، ئېغىرلىقىم 50 توننا كېلىدۇ . مەن ئاساسەن ئوت - چۆپ ۋە دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يەيمەن ، — ئەلقۇدلار بۇنداق غايەت زور چوڭ مەخلۇقنى كۆرۈپ ھەيران قالدى . ئادەتتە بىر كالىمۇ 500 كىلوگرام كېلىدۇ . بىر كالىنى تويغۇزۇپ بولماقۇمۇ شۇنچە جاپالىق تۇرسا ، بۇ دىنوزاۋر قانچىلىك نەرسە يەيدىغاندۇ ؟ ئەلقۇد خىيالىنى داۋاملاشتۇرمىدى . شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىغا يەنە بىر دىنوزاۋر كېلىپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى :

— مەن قاسىراقلىق دىنوزاۋر ، بەدەن ئۇزۇنلۇقىم ئون مېتىر-دىن ئاشىدۇ ، ئوتخور دىنوزاۋر بولغىنىم بىلەن گۆشخور يىرتقۇچ دىنوزاۋرلاردىنمۇ قورقۇپ كەتمەيمەن . كۆرۈۋاتقانلىرىم ، مېنىڭ يوغان توقماقلىق قۇيرۇقۇم بار ، ئەگەر بىرەرسى سىلەرنى بوزەك قىلسا ماڭا دەڭلار ، قۇيرۇقۇم بىلەن ئۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىمەن . خوش ئەمىسە ، ئەمدى قورسىقىمنى تويغۇزاي ، قورساق تويغۇزۇش

بىزنىڭ بىردىنبىر ئىشىمىز ، — قاسىراقلىق دىنوزاۋر تاپتاڭلاپ ماڭغىنىچە يەردىكى ئوت - چۆپ ۋە باشقا ئۆسۈملۈكلەرنى يالماپ ، غاجىلاپ يېيىشكە باشلىدى . ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنى قېلىن قاسىراق قاپلىغان بولۇپ ، قۇيرۇقى ئاز دېگەندىمۇ 30 كىلوگرام كېلەتتى . ئۇ بىر زەنجىر توپقا ئوخشايتتى . ئۇ ، يەردىكى يوغان بىر تاشنى قۇيرۇقى بىلەن ئۇرۇپ كۈكۈم - تالقان قىلىۋەتتى . ئەلقۇدلار ئالدىدىكى بۇ غەلىتە مەنزىرىلەرگە كۆنۈپ قالغاچقا ، دەرەخ ئۈستىدە كىنو كۆرۈۋاتقانداك بەخىرامان ئولتۇراتتى . بۇ مەنزىرىلەرگە قور - قۇنچاق زىللالمۇ قىزىقىپ قالغانىدى . شۇ چاغدا ئادەمنىڭ قۇلاق - مېڭىسىنى يەيدىغان كۈچلۈك بىر سادا ئەلقۇدلارنى چۆچۈتۈۋەتتى . يەر - زېمىننى تىترەتكەن بۇ ئاۋاز نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق - ھە ! ئەلقۇدلار بايقى ئاۋازنى بەدىنىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئاران 60 سانتىمېتر كېلىدىغان بىر دىنوزاۋرنىڭ چىقارغانلىقىغا ئىشەنمەي قالدى . بۇ كىچىك دىنوزاۋر گۆركىرەك ئاۋاز بىلەن ئۆزىنى تونۇشتۇردى : — مېنىڭ ئىسمىم لىۋەنجاغ دىنوزاۋر ، مەنمۇ يىرتقۇچ پۇتلۇق . لار تۈرىگە كىرىمەن . بەدىنىمنىڭ كىچىكلىكىگە قاراپ مېنى كۆزگە ئىلماسلىقىڭلار مۇمكىن . لېكىن ، دىنوزاۋرلار ئارىسىدا مېنىڭدەك يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچىلاردىن يەنە بىرى يوق . مەن سىلەرگە ناخشا ئېيتىپ بېرەي ، — ئۇ كۈچەپ ھۆركىردى . بۇ ناخشا بولماستىن ، ھەرقانداق ئادەمنى قورقۇتۇپ جېنىنى ئالىدىغان ۋەھىمدىلىك سادا ئىدى . ئەلقۇدلار بۇ سادادىن ھەيران بولۇپ تۇرغاندا ئۇنىڭدىنمۇ كۈچلۈك بىر سادا ئاڭلىنىپ ، ئۇلارنى تېخىمۇ چۆچۈتۈۋەتتى . بۇ ئاۋاز ئىنتايىن جاراڭلىق ئىدى . شۇ چاغدا ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىدا يەنە بىر دىنوزاۋر پەيدا بولدى - دە ، خاپا بولۇپ سۆزلەپ كەتتى :

— ئۇنىڭ بايقى گەپلىرىگە ئىشىنىپ قالغان ئوخشىماسلىرى ، ئۇنىڭ ئاۋازى ھەرگىزمۇ مېنىڭ ئاۋازىمغا يەتمەيدۇ ، مەن يىرتقۇچ پۇتلۇق گىگانت دىنوزاۋر . ئەگەر سىلەر كەلگۈسىدىكى ئىنسانلار دۇنياسىغا يۇقىرى ئاۋازلىق دىنوزاۋرنى ئېلىپ كېتىمىز دېسەڭلار مېنى ئېلىپ كەتسەڭلار بولىدۇ . دىنوزاۋرلار دۇنياسىدىكى ئەڭ

يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچى مانا مەن . . . — گىگانت دىنوزاۋرنىڭ گېپى تۈگە - تۈگىمەيلا بايقى ئاۋازلاردىنمۇ كۈچلۈك يەنە بىر سادا ئەلقۇدلارنىڭ قۇلاق - مېڭىسىنى يەپ كەتتى . ئەمدى بۇ نېمىنىڭ ئاۋازىدۇ ؟ ئەلقۇدلار ھەيران بولۇپ ئەتراپقا قارىدى .

— ھەي ، ئىككىڭ بۈگۈن غوجا ئاكاڭنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخ . شىمامسىلەر ، مەن بار يەردە سەن خەقنىڭ ئاۋاز ھەققىدە گەپ قىلىدىغان نېمە ھەققىڭ بار ؟ ! ھەي ، ئىنسان بالىلىرى ، ئاڭلاپ قويۇڭلار ، مەن تاجلىق دىنوزاۋر ، مەنمۇ ئوتخور دىنوزاۋر تۈرىدىن ، ئاۋازىنى بۇ خەقكە ئوخشاش ئاغزىمدىن ئەمەس بېشىمدىكى تاجدىن چىقىرايلىمەن . ئاۋازىم ئازراق بوغۇقراق بولسىمۇ ھەممىسىنىڭكىدىن كۈچلۈك ، — بۇ ئۈچ دىنوزاۋر مېنىڭ ئاۋازىم كۈچلۈك دېسە ، مېنىڭ ئاۋازىم ياڭراق دەپ جېدەللەشكىلى تۈردى . بۇ بىلال بىلەن زىلالنىڭ بەزى ئىشلاردا بەسلىشىپ سوقۇشۇپ كەتكىنىگە ئوخشاپ قالاتتى . . . ئەمەلىيەتتە ، دىنوزاۋرلار دۇنياسىدا ئاۋازنىڭ چوڭ - كىچىكلىكىدە تاجلىق دىنوزاۋر بىرىنچى ، گىگانت دىنوزاۋر ئىككىنچى ، لىۋەنجاغ دىنوزاۋر ئۈچىنچى ئورۇندا تۇرىدىكەن . ئۇلارمۇ ئەمەلىيەت ئارقىلىق مۇشۇ تەرتىپكە قايىل بولۇپ بولغانىدى . بۇ - گۈن ئۇلار ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسەتكۈسى كەلگەندەك بىردەم تاكاللاشقاندىن كېيىن كېتىپ قېلىشتى . .

دىنوزاۋرلارمۇ ئەلقۇدلارغا كۆنۈپ قالغان بولسا كېرەك ، ئۇلار بىلەن كارى بولماي پايانسىز ئورمانلار ئارىسىغا كىرىپ كەتتى . ئەلقۇدلار دەرەختىن چۈشۈپ بۇ ئورمانلىقنى ئايلاتماقچى بولدى . ئەلقۇدلار ئورمانلىقلار ئارىسىدىن دىنوزاۋرلارنىڭ ۋاسكېتبولچىلىك ، پۇتبولچىلىك چوڭلۇقتىكى تۇخۇملىرىنى كۆردى .

ئۇلار ئورمانلىقتىن چىقىپ بايقى كۆل ساھىلىغا كەلدى . كۆل ئۈستىدە قاناتلىق دىنوزاۋرلار ھەيۋەت بىلەن ئۇچۇپ يۈرەتتى . بەزى دىنوزاۋرلار كۆلدە ئۈزۈپ يۈرەتتى . يەنە بەزى دىنوزاۋرلار قىرغاقلاردا ئاپتاپقا قاقلىنىپ ياتاتتى . ئەلقۇدلار بۇ يەرگە كۆنۈپ قالغاندەك ئەرەك ياپراپ يۈرەتتى . بىراق ، ئەتىگەندىن بېرى ئەل - قۇدلارنىڭ كۆرۈۋاتقىنى ئوتخور دىنوزاۋرلار ئىدى . ئۇلار تېخى

گۆشخور دىنوزاۋرلارنى كۆرۈپ باقمىغانىدى . بۇ يەردىكى ئوتخور دىنوزاۋرلارغا گۆشخور دىنوزاۋرلار دائىم ھۇجۇم قىلىپ تۇراتتى . گۆشخور دىنوزاۋرلارنىڭ بەدىنى ئوتخور دىنوزاۋرلارنىڭكىدىن كىچىكرەك بولسىمۇ ، ھەرىكىتى چاققان ۋە ئىنتايىن ۋەھشىي ئىدى . ئوتخور دىنوزاۋرلار بەدىنىنىڭ چوڭلۇقى ۋە باشقا تەبىئىي قوغدىغۇچى ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلىنىپ كېلەتتى . ئۇلار ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن ھەرقانچە تىرىشىسىمۇ ، يەنىلا ئامالسىز قۇربان بېرىشكە مەجبۇر بولاتتى . گۆشخور دىنوزاۋرلار ئوتخور دىنوزاۋرلاردەك مۇلايىم ئەمەس ئىدى .

— ھەي ، بىز بۇ غەلىتە ھايۋانلار بار يەردە يۈرگۈچە كېتەيلى . چۈ ، بۇ يەردىكى قانداق جاي ، پەقەت بىلەلمىدىم ، — بىلال يەنە غودۇڭشىدى .

— بۇ بىزدىن باشقا بالىلار مەڭگۈ كېلەلمەيدىغان يەر ، بىلىپ قوي ، بۇ بىز ئۈچۈن تاسادىپىي كېلىپ قالغان پۇرسەت ، بۇ پۇرسەت كېتىپ قالسا مەڭگۈ كەلمەيدۇ ، بۇ مەنزىرىلەرنى ، دىنوزاۋرلارنى بىزدىن باشقا سايىھەتچىلەر ھەرگىز كۆرەلمەيدۇ ، شۇڭا ، بۇ يەردە كى ھەرقانداق نەرسىنى ئوبدان كۆرۈۋېلىڭلار ، مەھەللىگە بارغاندا بالىلارغا سۆزلەپ بېرىمىز ، — ئەلقۇد ھاياجانلانغان ھالدا سۆزلەپ كەتتى .

— ۋاي - ۋوي ، ئۆزىمىزنى بىكاردىن يالغانچى دېگەن ئاتاققا قويغاننىڭ نېمە پايدىسى ؟ ئۇلارغا بۇ يەردىكى ئىشلارنى مىڭ قېتىم سۆزلەپ بەرسەكمۇ ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ ، — بىلالمۇ خەۋپ - خەتەرگە ئۇچراپ قالمىساق بولاتتى دەپ ئويلاۋاتقاچقا شۇنداق دەپ قويدى . «مېنىڭچە بۇ يەردىن ۋاقتىدا قايتىۋالساق بولارمىكەن» دېدى بىلال ئارقىدىنلا .

— قايتايلى ، بۇ قېتىم خەتەرگە ئۇچرىساق ئۇنداق - بۇنداق خەتەرگە ئۇچرىمايمىز جۇمۇ ، ئۇ چاغدا . . . — خۇددى مىڭلىغان شىر ۋە يولۋاسلارنىڭ يىرتقۇچىلارچە ۋارقىرىغان ئاۋازىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئاۋاز ئەلقۇدلارنى چۆچۈتۈۋەتتى . ئەلقۇدلارنىڭ بۇ

يەرگە كېلىپ بەخىرامان يۈرگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان گۆشخور يىرتقۇچ دىنوزاۋرلار «ئۇلارنى تېزدىن كۆزدىن يوقاتمىساق، بىزنىڭ ياشاش ھوقۇقىمىزنى تارتىۋالىدۇ» دەپ ھۇجۇم باشلىغانىدى. يىراقتىن يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان گۆشخور دىنوزاۋرلارنى كۆرگەن ئوتخور دىنوزاۋرلار يوغان، كېلەڭسىز گەۋدىلىرىنى ئادەتتىكىدىن تېز ھەرىكەتلەندۈرۈپ ھەر تەرەپكە قېچىشتى. ھەتتا ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قاناتلىق دىنوزاۋرلارمۇ قورققانداك ئەنسىز چۇرقراشتى. ئەلقۇدلار قانداق قىلىشىنى بىلەلمەي ئورمان تەرەپكە قاراپ قاچتى. بىراق، ئۇلار ئورمانلىققا بېرىپ بولغۇچە گۆشخور دىنوزاۋرلار يېتىپ كېلىپ، ئۇلارنى ئاستىغا باستى ۋە ئاغزىنى يوغان ئېچىپ چوڭ، سەت ۋە ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن پارە - پارە قىلىۋەتمەكچى بولدى. ئەلقۇدلار ئىنتايىن قورقۇپ كەتكەچكە «قۇتقۇزۇڭلار!» دەپ قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى...

ئەلقۇدلار ھوشىدىن كېتىپ قايتا ھوشىغا كەلگەن ئادەمدەك ئۆزۈنغىچە ئۆزلىرىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمايدى. ھازىر ئۇلار قاراماي شەھىرىگە ئانچە يىراق بولمىغان ئالۋاستى شەھىرىدە ئىدى. «ئالۋاستى شەھىرى» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ خارابىلىك ھەرقايسى جايلاردىن كەلگەن ساياھەتچىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان سەيلىگاھقا ئايلانغان بولسىمۇ، يەر شارىدا تېخى ئىنسانىيەت بارلىققا كەلمىگەن نەچچە مىليون يىل ئىلگىرى چەكسىز كەتكەن تاتلىق كۆل ۋە كۆل ئەتراپىدا چەكسىز كەتكەن ئورمانلىقلار جايلاشقان ماكان ئىدى. ھازىر بۇ يەردىكى غەلىتە مەنزىرىلەر مەڭگۈ يوقالغان مەنزىرىلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى يالدامىسى بولۇشى مۇمكىن. بۇ يەردە توختىماي چىقىۋاتقان شامال بۇ ھەقىقەتنى پۈتۈن دۇنياغا جاكارلاۋاتقانداك قىلاتتى.

ئەلقۇدلار بايا گۆشخور دىنوزاۋرلارنىڭ ھۇجۇمىدىن قورقۇپ كەتكەن بولغاچقا چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئانچە يىراق بولمىغان يەردىكى قاراماي شەھىرىگە قاراپ ماڭدى. گۈزەل قاراماي شەھىرى ئەلقۇدلارنىڭ بايقىق قورقۇنچىلىرىنى يوقاتتى. كۈندىن - كۈنگە تەرەققىي قىلىۋاتقان قاراماي شەھىرىنىڭ قاينام - تاشقىنلىق مەنزىرىسى

رىسى ئۇلارنى خۇشال قىلدى . تۇمارمۇ ئەلقۇدلارغا قاراماي شەھىد-
رىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇۋاتاتتى :
قاراماي شەھىرى جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ غەربىي شىمال قىسى-
مىغا جايلاشقان . . . ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىن قارا-
ماي شەھىرىنىڭ كۈندىن - كۈنگە تەرەققىي قىلىۋاتقان نېفىت
شەھىرى ئىكەنلىكىنى ، نېفىت بۇ شەھەرنىڭ جان تومۇرى ئىكەنلى-
كىنى ، نېفىت بولمىسا بۇ شەھەرمۇ مەۋجۇت بولالمايدىغانلىقىنى
بىلدى . ئۇلار قاراماي شەھىرىدە قاراماي نېفىتلىكىنى تۇنجى قېتىم
تاپقان سېلىم بوۋاينىڭ ھەيكىلىنى كۆردى ھەمدە سېلىم بوۋاي
ھەققىدىكى قىزىقارلىق ھېكايىنى ئاڭلىدى .

ئۈچەيلەن مەھەللىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بالىلارغا ئۆز-
لىرىنىڭ جۇڭغار ئويمانلىقىدا توشقان قوغلىغانلىقى ، بورانلىق ئال-
ۋاستى شەھىرىگە بارغانلىقى ، گۈزەل قاراماي شەھىرىدە كۆرگەنلى-
رىنى ھاياجان بىلەن سۆزلەپ بەرگەن بولسىمۇ ، دىنوزاۋرلار ھەققىدە
دىكى ھېكايىسىنى سۆزلىمىدى . ئۇلار بۇ ھېكايىگە مەھەللىدىكى
بالىلارنى مەڭگۈ ئىشەندۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى . يەنە
كېلىپ بۇ ئىشنىڭ راست - يالغانلىقىغا ئۆزلىرىمۇ بىرنەرسە دېيەل-
مەيتتى . ئۇ بەلكىم ئەلقۇدلارنىڭ خىيالى ، تەسەۋۋۇرى ياكى چۈشى
بولۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى . . .

17. تەڭرىتاغدا

بۈگۈن ئەلقۇدلار يەنە ھېلىقى قوناقلىقتىن تەڭرىتاغقا قىلىدۇ.
غان سەيلىسى ئۈچۈن ئاتلاندى.

ئۇلار ئۆزلىرىنى ھەيۋەتلىك ئېگىز چوققىدا كۆردى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئەلقۇدلار ئۈرۈمچى شەھىرىنى سەيلە قىلغاندا ئىشلەتكەن ئۇچقۇ پەيدا بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇچقۇغا مىنىپ ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغلىرى ئۈستىدە ئەركىن ئۇچۇشقا باشلىدى. تۇمار ئەلقۇدلارغا مۇقەددەس تەڭرىتاغلىرىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈۋاتاتتى:

تەڭرىتاغلىرى ئەزەلدىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ مەدەنىيەت بۆشۈكى بولغان تارىم ۋە جۇڭغار ئويمانلىقىنى دەل ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتدۇ.

تەڭرىتاغلىرى بۇنىڭدىن 500 مىليون يىل ئىلگىرى شەكىللەنمەكچە باشلىغان، تەڭرىتېغىنىڭ ئۈستىدە نۇرغۇن مۇزلۇقلار، قارلىقلار، ئاستىدا بېھىساب بايلىقلار، تاغ قاپتاللىرىدا بۆكەن - باراڭ سان ئورمانلىقلار، ئېدىرلىقلاردا پايانسىز ئوتلاق، يايلاقلار بار. جەنۇبىدا تارىم ئويمانلىقى، شىمالىدا جۇڭغار ئويمانلىقى، شەرقىدە تۇرپان ئويمانلىقى بار. ئاشۇ ئويمانلىقلاردىكى بوستانلىقلار تەڭرىتاغلىرىنىڭ خاسىيىتىدىن ياشرىپ، كۆكرىپ تۇرىدۇ. تەڭرىتاغلىرى يۇرتىمىزنىڭ ھاياتلىق مەنبەسى، ئۆلمەس ئانىسىدۇر. تەڭرىتاغلىرىنىڭ ئاساسىي چوققىلىرى 7435 مېتىر ئېگىزلىكتىكى تۆمۈر چوققىسى، 6995 مېتىر ئېگىزلىكتىكى خانتەڭرى چوققىسىدىن ئىبارەت.

تەڭرىتاغلىرىنى تولۇق كۆرۈپ چىقىش ھەقىقەتەن مۈشكۈل. تەڭرىتاغلىرى ئادەتتە شىمالىي تەڭرىتاغ، ئوتتۇرا تەڭرىتاغ، جەنۇبىي تەڭرىتاغ، شەرقىي تەڭرىتاغدىن ئىبارەت تۆت قىسىمغا

بۆلۈندۈ .

ئەلقۇدلار تەڭرىتاغلىرى ئۈستىدە ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتى . ئۇلار تەڭرىتاغنىڭ قامەتلىك سىياقىنى كۆرۈپ ئۆلمەس بىر ئاتنىڭ مۇقەددەس ، مەڭگۈلۈك سېمىسىنى كۆرگەندەك بولدى . . .

ئەلقۇدلار تەڭرىتاغلىرىنىڭ ھەممە يېرىنى خاسىيەتلىك ئۇچقۇ بىلەنمۇ ئايلىنىپ بولالمايتتى . ئۇلار ئۇچقۇلىرىنى پەسلىتىپ تەڭرىتاغلىرىنىڭ تۈرلۈك دەرەخلەر بىلەن بېزەلگەن قاپتاللىرىغا ، قار - مۇزلار بىلەن قاپلانغان چوققىلىرىغا ، قارلەيلىسى پورەكلەپ تۇرغان گۈللەرلىرىغا توپماي قارايتتى . ئۇلار بىر - بىرىگە ئوخشاپ كېتىدىغان بۇ تۈگمەس تاغلار ئۈستىدە كېتىۋېتىپ تۇيۇقسىز بىر ناخشىنى ئاڭلىدى .

— ئاڭلاۋاتامسىلەر ، پەستىن بىر توپ بالىلارنىڭ ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتىدۇ ؟ — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالدىن سورىدى .

— ئاڭلىدۇق ، بۇ يەردە يازلىق لاگېرغا كەلگەن بالىلار بارمۇ نېمە ؟ — بىلال بىلەن زىلالمۇ ئۇلارغا بارغانسېرى يېقىنلاپ ئاڭلىدى . نىۋاتقان ناخشىدىن مەكتەپتىكى ئومۇمخورنى ئاڭلىغاندەك بولدى . ئەلقۇدلار ئۇچقۇلىرىنىڭ سول قۇلقىنى بۇرغانىدى ، ئۇچقۇلار ئاستا - ئاستا پەسلەپ قارلەيلىسى پورەكلەپ ئېچىلىپ تۇرغان تاغ ئۈستىگە چۈشتى . ئاپئاق قارلار ئارىسىدىن ھۈپپىدە ئېچىلغان قارلەيلىسىنى كۆرۈپ ، ئۇلار ھەيران قالدى .

— قار بار يەردىمۇ گۈل ئېچىلامدۇ ؟ بۇ گۈللەر مۇزلاپ قالمىدىغاندۇ ؟ — ئەلقۇدلار شۇنداق خىيال قىلىپ ئۇچقۇلىرىنى بىر تەرەپكە قويۇپ ، ناخشا چىققان تەرەپكە قاراپ ماڭدى . بۇ يەردەكى ئاپئاق قار ، خرۇستالدەك مۇزلار ئەلقۇدلارغا قىشنى ئەسلەتتى . ئۇلار قىشنىمۇ سېغىنىپ قالغانىدى . ئۇلار قىشتا قار بوۋاي ، قار بالىلارنى ياساپ ئوينىيىتتى ، كانكى ، نۇر ، چانلارنى پەقەت قىشتىلا ئوينىغىلى بولاتتى . ئاپئاق قار ئۈستىدە دومىلاپ ، بىر - بىرىگە قار ئېتىپ ئويناشمۇ ئۇلار ئۈچۈن كۆڭۈلۈك ئىدى . ئۇلار توڭلاپ ، تىترەشكە باشلىدى .

— بولدى ، بۇ يەردىن كېتەيلى ، بەك سوغۇق ئىكەن ، — بىلال

بىلەن زىلال لاغىلداپ تىترەپ تۇرۇپ قاقشىدى . ئەلقۇد بۇ يەردىكى
ئۆزگىچە مەنزىرە ۋە توختىماي ئاڭلىنىۋاتقان ناخشىغا قىزىقىپ
قالغان بولسىمۇ ، سوغۇققا بەرداشلىق بېرەلمەي ئۇچقۇلىرىغا مىنىپ
ماڭماڭچى بولغاندا يىزدىنلا ئىللىق ئېقىم ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىغا ھۇ-
زۇر بېغىشلىدى .

— بۇ نېمە گەپ ؟ ھاۋا ئىسسىپ قالدغۇ ! — ئەلقۇدلار ھەيران
بولۇپ چۇرقىرىشىپ كەتتى .
ئەلقۇدلار يەنە بايقى ناخشىغا قۇلاق سالىدى .

ئانا تەڭرىتاغ ،
خۇددى بىر گۈلباغ .
ئۇنىڭ باغرىدا ،
ياشنايمىز ھەر چاغ .

ئۇ ئۇلۇغ ئانا ،
ئۆلمەس باشپاناھ .
ئۇ بولغاچقىلا
ياشار يەر - دەريا .

ئۆلمەس ئانا ئۇ ،
قەيسەر ، قامەتلىك .
ئۇ بولغاچقىلا
بىزمۇ ئامەتلىك .

قارلەيلىسى بىز ،
تاغ لەيلىسى بىز ،
بىزمۇ گوياكى ،
ئوماق ئوغۇل - قىز .

ئەلقۇدلار ناخشىغا قۇلاق سالغاچ كېتىۋېتىپ ، تۈيۈقسىزلا

ئىككى تەرىپى قارلەيلىسى بىلەن قاپلانغان قاردەك ئاپئاق ، مۇزدەك تۈپتۈز يولغا چىقىپ قالدى . يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە قار - مۇزدىن ياسالغان چىرايلىق پاكار ئىمارەتلەر ئۇلارنى جەلپ قىلدى . قۇياش نۇرىدا خىرۇستالدىك چاقناپ تۇرغان بۇ ئۆيلەر خۇددى بالىلار ئۈچۈنلا ياسالغاندىك كىچىك ۋە چىرايلىق ئىدى . يولنىڭ سول تەرىپىدە پاكار مۇز قورۇق تامللىرى بار بىر ھويلا ، ئۇنىڭ ئىچىدە مۇز ۋە قاردىن ياسالغان تۈرلۈك ئويۇنچۇقلار چاقناپ تۇراتتى . بۇ يەردە قارلەيلىسىدىن باشقا قار ۋە مۇزلارنىڭ رەڭگىدىكى گۈل ۋە دەرەخلەر ئەلقۇدلارنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى ئۆي - ئىمارەتلەردىنمۇ گۈزەل ئىدى . بۇ يەردە ناخشا ئاۋازىدىن باشقا ئادەم كۆرۈنمەيتتى . ئۇلار ناخشىنىڭ قايسى تەرەپتىن چىقىۋاتقانلىقىنى بىلەلمىدى . ناخشىنى بەزىدە بىرلا بالا ئېيتقاندەك تۇيۇلسا ، بەزىدە يۈزلىگەن بالىلار ئېيتقاندەك جاراڭلايتتى . مانا ئەمدى ناخشا بىردىنلا توختاپ ھەممە يەرنى تىمتاسلىق قاپلىدى .

ناخشا توختاپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئەلقۇدلار كېتىۋاتقان يولنىڭ ئالدى تەرىپىدىن بىر مۇز ئاپتوموبىل چىقىپ ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى . مۇز ئاپتوموبىلدىن ئۈچ بالا چۈشۈپ ئەلقۇدلارغا سالام قىلدى :

— ئەسسالا مۇئەلەيكۇم ، خۇش كەپسىلەر ! — ئەلقۇدلارمۇ ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى ، — سىلەرنىڭ گۈزەل ماكانىمىزغا كەلگىنىڭلارنى قىزغىن قارشى ئالىمىز ، — بالىلارنىڭ ئىللىق مۇئامىلىسى ۋە دوستانە قارشى ئېلىشى ئەلقۇدلارنى سۆيۈندۈردى . بالىلارنىڭ بىرى ئەلقۇدلار مەھەللىدە ياساپ ئوينىيدىغان قار بالىغا ئوخشايتتى ، يەنە بىرى سۈزۈك مۇزدەك پارقىراپ نۇرلىنىپ تۇراتتى . بۇ ئىككىسى ئوغۇل بالا ئىدى . ئۇلارنىڭ يەنە بىرى قىز بولۇپ ، ئۇ مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈپلا تۇرغاچقا ، ئېچىلىپ تۇرغان قارلەيلىسىگە ئوخشايتتى .

ئەلقۇدلار بۇ يېقىملىق بالىلار بىلەن بىردەمدىلا چىقىشىپ كەتتى . قار بالا ئەلقۇدلار بىلەن بۇرۇندىن تونۇشتەك ئەدەپ بىلەن سۆزلەيتتى :

— مېنىڭ ئىسمىم قار بالا ، سىلەر كۆرۈۋاتقان بۇ تاغلارنىڭ چوققىلىرى ۋە قاپتاللىرىدا ئەزەلدىن بىز قار بالىلار ياشاپ كەلگەن . سىلەرگە كۆرۈنمەيۋاتقان بىلەن بۇ يەردە قار بالىلار ناھايىتى كۆپ ، پەقەت بىرلا قار بالا ۋەكىل بولىدىغان بولغاچقا ، مەن ۋەكىل بولۇپ سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغا كەلدىم . مانا ماۋۇ دوستىمىز مۇز بالا . بۇ يەردە مۇز بالىلارمۇ كۆپ ، سىلەر ئۈچۈن كۆرۈشۈشكە ئۇمۇ مەندەك ۋەكىل بولۇپ كەلدى .

— شۇنداق ، — قارلەيلىسى قىز قار بالىنىڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — مەنمۇ قارلەيلىسى قىزلارنىڭ ۋەكىلى بولۇپ ئالدىڭلارغا كەلدىم . سىلەر بۇ سوغۇق تاغ ئۈستىدىمۇ باھار پەسلىدە تۇرغاندەك تۇرۇۋاتىسىلەر . بۇ خاسىيەتنى سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلارنى كۆرگەن قارلەيلىسى ئانىمىز بەرگەن . ئۇ سىلەرگە ئىللىقلىق ئاتا قىلىمىغان بولسا ، بۇ يەردە تۇرالمىغان بولاتتىڭلار ، — قارلەيلىسى قىز تۇيۇقسىز گەپتىن توختاپ قالدى — دە ، ئورۇنسىز گەپ قىلىپ قويغاندەك ئېغىزلىرىنى يىمىرىپ يەرگە قارىدى . ئەلقۇدۇمۇ ئۇلارنىڭ گېپىگە يارىشا ئۆزلىرىنى تونۇشتۇرماقچى بولغانىدى ، مۇز بالا ئۇنىڭغا گەپ بەرمىدى .

— تونۇشتۇرمىساڭلارمۇ سىلەرنى ئوبدان بىلىمىز ، سىلەر بىزنى كۆرمىگەن بىلەن بىز سىلەرنى كۆرۈپ تۇرىمىز . سىلەرنىڭ ھاياتىڭلار بىز بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان . بىز بولمىساق سىلەر ياشاۋاتقان ئاشۇ گۈزەل مەھەللىمۇ ، سىلەر سۇغا چۆمۈلۈپ ئوينىيىدۇ . خان ئۆستەڭدىكى سۇمۇ ، يەۋاتقان ئاش — نانمۇ بولمايدۇ ، دېمەك ، بىز بولمىساق سىلەر ياشىيالمىسىلەر ، — مۇز بالىنىڭ گېپى زىللەتنىڭ سەل ئاچچىقىنى كەلتۈردى .

— گەپ قىلىمىساق بىزنى پەقەتلا كۆزگە ئىلمىغىلى تۇردۇڭلارغۇ ، سىلەر بىلەن دوست بولساق بولىدۇ ، بىراق بىز سىلەر بولمىساڭلارمۇ ياشاۋېرىمىز ، سىلەرنىڭ بىزنىڭ مەھەللىدىكى ئۆس-تەڭ بىلەن نېمە مۇناسىۋىتىڭلار بار ؟ سىلەر ...

— زىلال ! ئۇلار بىزگە يامان نىيەتتە گەپ قىلمىدى ، بىز مېھمانلىق سۈپىتىمىزنى ساقلاپ ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق

سالايلى ، — ئەلقۇد زىلالنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى .
— قېنى ، سىلەرنى ئالدى بىلەن ئويۇنخانىمىزغا باشلاپ كىرەيلى ، مەرھەمەت !

مۇز بالىلار ئەلقۇدلارنى قورۇق تاملىرى مۇزدىن ياسالغان ئاجايىپ پاكىز مۇز ھويلىغا باشلىدى . بۇ يەردە ئەلقۇدلار مۇز ئويۇنچۇقلارنى كۆردى . مۇز بالا ئۇلارغا ئويۇنچۇقلارنى قانداق ئويناشنى ئۆگەتتى . ئويۇنغا ئامراق ئەلقۇدلار ئۇنى ھەۋەس بىلەن قانماي ئوينىدى . ئۇلار ئادەتتە كانكى ئويناشقا ئۇستا ئىدى . بۇ يەردىكى مۇز مەيدانىدا مۇز بالىلار بەرگەن كانكى ئاياغلارنى كىيىپ تۈرلۈك ھەرىكەتلەرنى چىقىرىپ ئوينىدى . ئۇلار بىردەم نۇر ئوينىدى . سا ، بىردەم يەنە بىر ئويۇنچۇقنى ئوينايىتتى . بىرنەچچە سائەت ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ ئۇلار ئۆزلىرىنى مۇز بالا ، قار بالا ۋە قارلەيلىسى قىزنىڭ كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى ئۇنتۇپ توختىماي ئوينايىتتى . ئويۇنغا بەك بېرىلىپ كەتكەچكە قار بوۋاي بىلەن قارلەيلىسى ئانىنىڭ كەلگەنلىكىنىمۇ بىلمىدى . قار بوۋاي بىلەن قارلەيلىسى ئانا مۇز مەيدانىنىڭ ئەتراپىدىكى مۇز ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ ئويۇنىنى كۆردى . مۇز بالىلار ئەلقۇدلارنى توختاتماقچى بولغان بولسىمۇ قار بوۋاي توسۇپ قويدى .

— ئۇلار دېگەن بالا تۇرسا ، — دېدى قار بوۋاي ئاپئاق ساقاللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ ، — ئويۇنغا ئامراق بولمىسا ئۇلارنى قانداقمۇ بالا دېگىلى بولىدۇ ، ئويۇنغا ئامراق بالىلار ئەقىللىق بولىدۇ . — بىراق ئويۇنمۇ لايىقىدا بولغىنى ياخشى ، — قارلەيلىسى ئانا مۇلايىم ئاۋاز بىلەن قار بوۋاينىڭ گېپىگە قوشۇمچە قىلدى ، — ئويۇنلا ئويناپ باشقا ئىش قىلىشنى بىلمەيدىغان ، تەييارغا ھەييار بولۇپ ، كالا ئىشلەتمەيدىغان بالىلارنى ياراملىق بالا دېگىلى بولمايدۇ ، ئۇلارنى ئويۇندىن توختىتىڭلار ، بىز ئۇلارنىڭ زېھنىنى سىناپ باقايلى .

قار بوۋايمۇ قارلەيلىسى ئانىنىڭ گېپىنى مۇۋاپىق كۆردى . ئەلقۇدلار مۇز چىراغلار نۇرلىنىپ تۇرغان ، ئاپئاق قار گىلەملەر سېلىنغان ، قارلەيلىسى بىلەن بېزەلگەن مېھمانخانىدا مېھمان بول-

دى . ئۇلار قار بوۋاي بىلەن قارلەيلىسى ئانىنى كۆرۈپ خۇددى بوۋا ، مومىلىرىنى كۆرگەندەك خۇشال بولۇپ كەتتى . ئۇلارغا ئەدەپ بىلەن سالام قىلىپ ئۆزلىرىنىڭ ئەدەپلىك بالىلار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى . قار بوۋاي ئەلقۇدلارنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ :

— قارىسام ھەممىڭلار ئەقىللىق بالىلار دەك قىلىسىلەر ، مەن سىلەرگە بىرنەچچە تېپىشماق ئېيتاي ، تاپالامسىلەر ؟ — قار بوۋاينى خۇددى ئۆزلىرىنىڭ بوۋىسىدەك كۆرۈپ قالغان ئەلقۇدلار :

— تاپمىز ، بىز تېپىشماق تېپىشقا بەك ئامراق ، — دەپ چۇرقىرىشىپ كەتتى .

— ئۇنداق بولسا تېپىشماقنى ئېيتىمەن ، بۇنى پەقەت مېھمانلار تاپىدۇ ، باشقىلار ئارىلاشماڭلار جۇمۇ ، — قار بوۋاي مۇز بالىلارغا مەنلىك قاراپ قويدى .

قار بوۋاي ئەلقۇدلاردىن خېلى كۆپ تېپىشماق سورىدى . ئەل-قۇدلار ئۇ تېپىشماقلارنىڭ بەزىلىرىنى ئاسانلا تېپىۋالدى . بەزىلىرىنى ئويلىنىپ خېلى تەستە تاپتى . بەزى تېپىشماقلارنى تاپالمىدى . تاپالمىغانلىرىنى قار بوۋاي ئۆزى دەپ بەردى .

— بالىلىرىم ، — دېدى قار بوۋاي مېھرىبانلىق بىلەن ، — سىلەر ئەقىللىقكەنسەلەر ، بىزنى بۇ يەرگە يوقلاپ كەلگەنلىكىڭلار-نىڭ ئۆزى ئەقىللىق ئىكەنلىكىڭلاردىن دېرەك بېرىدۇ . بىز بىلەن ئىنسانلارنىڭ ئەزەلدىن دوستلۇق ، تۇغقانلىق مۇناسىۋىتى بار ، ئىنسانلارنىڭ تومۇرىدىكى قان بىزدىن كەلگەن . بىز بولمىساق ئىنسانلارمۇ مەۋجۇت بولالمايدۇ ، بايا مۇز بالا مۇشۇ گەپنى قىلسا زىللل سەن خاپا بولدۇڭ ، مۇز بالا بۇ گەپنى پو ئېتىش ئۈچۈن دېگەن ئەمەس ، راست ئەمەسمۇ ، ئىنسانلار بىزنى چۈشەنسە بولاتتى ، بىراق ئۇلار بىزنى قانچىلىك چۈشىنىۋاتىدۇ ؟ ئۇلار بىز بىلەن سىردىشىش-نى ، مۇڭدىشىشنى بىلەمدۇ ، قەلبىمىزنى چۈشىنىمدۇ ؟ بىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىز ئۇلارنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن تومۇرداش ئىكەنلىكى-نى ھېس قىلالامدۇ ؟ ! — قار بوۋاي ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ - كىچىك تىندى .

قار - مۇزلاردىن شەكىللەنگەن پاك ۋە ئاپئاق مەنزىرىلەر

ئەلقۇدلارنى جەلپ قىلىپ تۇرسىمۇ ، قار بوۋاينىڭ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىشىدا چوڭقۇر بىر مەنىنىڭ بارلىقىنى چۈشەندى .

— بالىلىرىم ، بەلكى سىلەر بىز بىلەن بۇ يەردىكى قار ، مۇز بالىلارنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى باردۇ ؟ ئۇلار بولمىسىمۇ بىز مەھەللەدىكى ئويۇنىمىزنى ئوينىۋېرىمىز . قار دېگەن ئاسماندىن ياغىدىغان ، مۇز دېگەن ئۆستەڭدە تۇتىدىغان نەرسە دەپ ئويلانىشىڭلار مۇمكىن . بۇ يەردىكى قار - مۇزلۇق ماكان ئەسلىي سىلەرنىڭ ھاياتلىق مەنبەيىڭلار ، بۇ يەردىكى قار - مۇزلۇقلار غايىب بولسا يۇرتۇڭلاردىكى بوستانلىقلارمۇ غايىب بولىدۇ ، گۈلباغلار قۇرۇيدۇ ، چۆل - جەزىرىلەر كۆپىيىدۇ ، ھاياتلىق ماكانىڭلار تارىيىدۇ . مۇشۇ تەڭرى - تاغدىكى مۇزلۇق ، قارلىقلارنى ئاسرىغىنىڭلار ئەمەلىيەتتە ئۆزۈڭلارنى ئاسرىغىنىڭلاردۇر . مېنى كۆپ سۆزلەپ كەتتى دەپ خاپا بولساڭلارمۇ مەيلى . مەن ئۆزىمىزنىڭ غېمىنى يەۋاتقىنىم يوق ، سىلەرنىڭ غېمىڭلارنى يەۋاتىمەن . بىز ھالاك بولساق سىلەرمۇ ھالاك بولىسىلەر ، يەنە نۇرغۇن جانلىقلار ، ئۆسۈملۈكلەر ھالاك بولىدۇ . شۇڭا ، بىزنى ئاسرىشىڭلار ، قوغدىشىڭلار كېرەك . بىزنىڭ ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز قوغداش ئىقتىدارىمىز كەمچىل . شۇڭا . . .

ئەلقۇد قار بوۋاينىڭ گېپىنى پۈتۈن زېھنى بىلەن ئاڭلاۋاتاتتى . بلال بىلەن زىلالمۇ قار بوۋاينىڭ گېپىگە قىزىقىپ قالغانىدى . — بوۋا ، گېپىڭىزدىن بۇ يەردىكى قار - مۇزلۇق ماكانغا

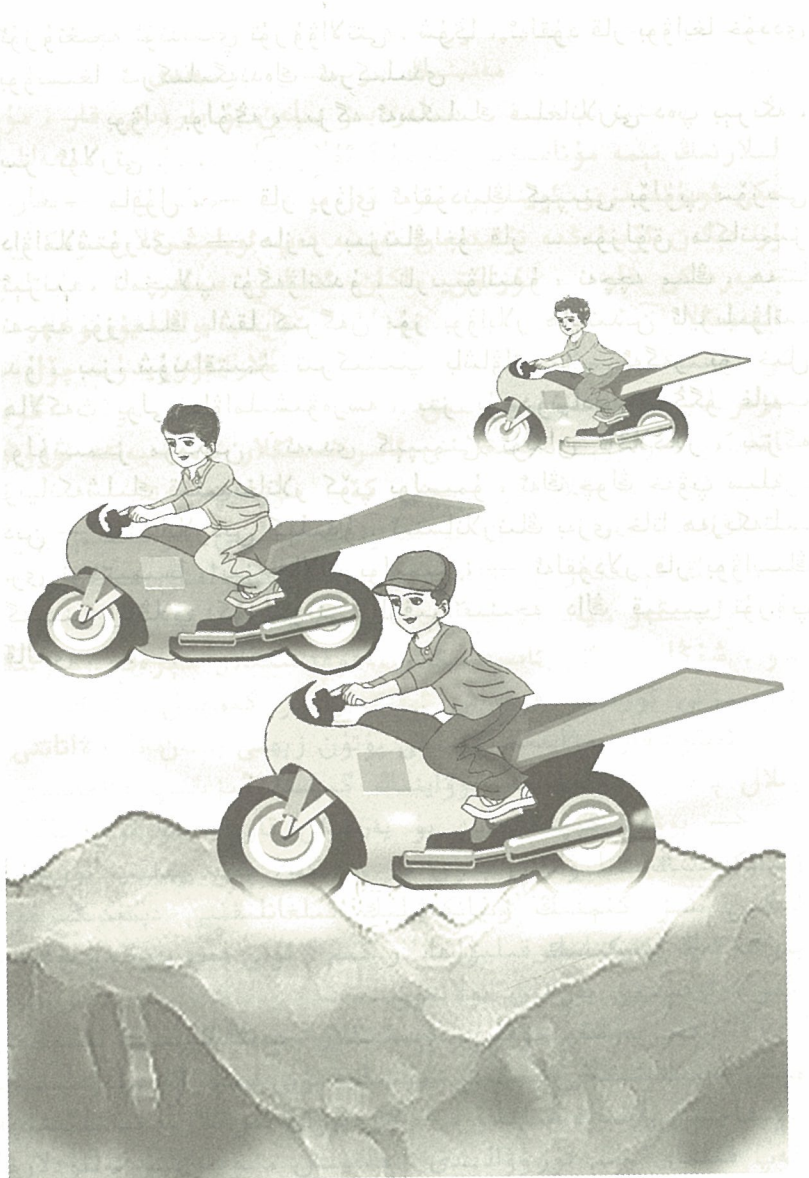
زىيانكەشلىك قىلىۋاتقان بىرى بار ، دېگەن مەنە چىقىپ تۇرىدۇ ، لېكىن سىز كىمنىڭ زىيانكەشلىك قىلغانلىقىنى دېمىدىڭىزغۇ ، بىزگە ئەڭ ئەسكىلىك قىلىۋاتقانلار كىم ؟ ئۇنى دەپ بەرگەن بولسىڭىز ، ئەدەپىنى بەرگەن بولاتتۇق .

— دەپ بەرسەم چوقۇم رەنجىشىڭلار ، ھەتتا گېپىمگە ئىشەنمەي مېنى ئەيىبلىشىڭلار مۇمكىن . مېنىڭچە بۇنى سىلەرگە دېيىشىمنىڭ مۇھاجىتى يوقتەك قىلىدۇ ، — قار بوۋاي يىراقلارغا تىكىلگىنىچە گەپ قىلماي جىم تۇرۇۋالدى . ھەسەن مۇدىرىمۇ ئەلقۇدلارغا ھېكايە - چۆچەك ئېيتىپ بەرگەن چاغلىرىدا مۇھىم ، قىزىقارلىق گەپنىڭ بېشىنى چىقىرىپ قويۇپ ، ئۇلارنى تەقەززا قىلىپ ، خېلى

ئۇزۇنغىچە ئۈندىمەي تۇرۇۋالاتتى . شۇڭا ، ئەلقۇد قار بوۋايغا خۇددى بوۋىسىغا ئەركىلىگەندەك ئەركىلىدى .

— بوۋا ، بولۇڭ ، بىزگە ئەسكىلىك قىلغانلارنى دەپ بېرىڭ ، بىز ئۇلارنى . . .

— ماقۇل ، — قار بوۋاي ئەلقۇدنىڭ گېپىنى بۆلۈپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — ھازىر بىزنىڭ بۇ قار - مۇزلۇق ماكانىمىز ئېرىپ ، تامچىلاپ تۈگەۋاتىدۇ ، تارىيىۋاتىدۇ ، نەچچە مىڭ ، ھەتتا نەچچە يۈز مىڭ ياشقا كىرگەن مۇز بوۋايلىرى ھاياتىدىن ئايرىلىۋاتىدۇ ، بىز شۇنداقتىمۇ تىرىشىپ ياشاۋاتىمىز . ئەگەر بۇ خىل ھالاكەت يولى داۋاملىشىۋەرسە ، بىز بۇ دۇنيادىن مەڭگۈ غايىب بولۇشىمىز مۇمكىن . ئەمدى گېپىمنى ئوبدان ئاڭلاڭلار ، بىزگە زىيانكەشلىك قىلىدىغانلار كۆپ بولسىمۇ ، ئەڭ چوڭ خەۋپ سىلەر . دىن — ئىنسانلاردىن كېلىدۇ . ئىنسانلارنىڭ بەزى خاتا ھەرىكەتلىرى توختىمىسا ، بىز ھالاك بولىمىز ، — ئەلقۇدلار قار بوۋاينىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۆزلىرىنى پارقۇراتقىنىچە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى . . .

18. مۇز ئاستىدىن چىققان مەخلۇق

ئەلقۇدلار قار بوۋاينىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ، مۇز بالا ، قار بالا ۋە قارلەيلىسى قىز بىلەن يەنە نۇرغۇن ئويۇنلارنى ئوينىدى . گۈزەل ۋە سىرلىق قار - مۇزلۇق مەنزىرىلەر ئۇلارغا يېڭى تەسەۋۋۇر ، يېڭى ئىلھام بېغىشلىدى . ھەتتا بۇ قار - مۇزلۇق ماكان ئەلقۇدلار ئۈچۈن كۈچ - قۇدرەت ئاتا قىلىۋاتقاندىكەن ئۇلار ئىنتايىن جانلىنىپ كەتتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ كېتىدىغاننىڭ جەدىلىنى قىلماي تۈرلۈك ئويۇن ، رەڭدار مەنزىرىلەرگە قىزىقىپ خۇشال سەكرەپ يۈرەتتى . ئۇلار مۇز بالىلاردىن مۇز ئۈستىدە ئوينىيدىغان تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئۆگەندى . ئۇلارغا ئويۇن بولسا ھەممىنى ئۇنتۇپ قالاتتى . ئۇلار خېلى ئۇزۇن ئوينىدىغاندىن كېيىن خوشلاشتى .

قار بالا ، مۇز بالا ، قارلەيلىسى قىزلارمۇ ئەلقۇدلارغا قىيالىمىدىغاندەك ئۇلارنى ئۆزىتىپ قويدى . ئەلقۇدلار ئۇچقۇسىغا مېنىگەندىن كېيىن ئاستا - ئاستا ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى . مۇز بالىلار ئەلقۇدلارغا قول پۇلاڭلاتقىنىچە ۋارقىرىشىپ قالدى . ئەلقۇدلار بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن تەڭرىتاغلىرىدىكى سىرلىق مەنزىرىلەرگە قانماي كېتىۋاتاتتى . ئۇچقۇمۇ پەسلەپ ئەلقۇدلارنىڭ گۈزەل مەنزىرىلىرىنى كۆرۈۋېلىشىغا ياردەم قىلىۋاتاتتى . قارىغايلىقلار ، شەمشادلىقلار ، ياۋا مېۋىزىرلىقلار ، قارلىق ، مۇزلۇقلار ، كۆل ۋە بۇلاقلار ، يېشىل ئوتلاقىلار ، چىمەنزارلار ، سۈرلۈك چوققىلار ، تۈرلۈك ھايۋانلار ياي - راپ يۈرگەن قاپتال ، جىرالار نېمىدېگەن گۈزەل ۋە ھەيۋەتلىك - ھە ! ئۇلار ئۇچقۇننىڭ ياردىمى بىلەن بۇ مەنزىرىلەرنى قانغۇدەك كۆرۈۋالدى . ئۇلار تاغ مەنزىرىلىرىنى كۆرۈۋېتىپ ، بىر تاغ قاپتە - لىغا قوندى . قاپتالنىڭ تەسكەي تەرىپىدە ھەيۋەتلىك يېشىل قارىغاي -

لار قەد كۆتۈرۈپ تۇرسا ، كۈنگەي تەرىپى تاغ سۇلىرى شىلىدراپ ئېقىۋاتقان جىراغا تۇتاشتى . كۈنگەي تەرەپنىڭ تېخىمۇ يىراقلىرىدا قارىقات ، ئالىقات ، دولانە ، ئالما ، ئۈرۈك قاتارلىق ياۋا مېۋىزىلار بار ئىدى .

ئەلقۇدلار ئالدى بىلەن ياۋا مېۋىزىلارغا كىرىپ مەي بولۇپ بېشقان ئۆزگىچە تەملىك ئاچچىق - چۈچۈك مېۋىلەرنى تويغۇچە يېدى . ئەلقۇدلار بىلەن تەڭ مېۋە يەۋاتقان تۈرلۈك قۇشلارنىڭ ياڭراق ناۋاسى بۇ يەرنى جانلاندۇرۇۋەتكەنىدى . ئەلقۇدلار تاغ مېۋەلىرىنى تويغۇچە يېگەندىن كېيىن تاغ قاپتىلىنىڭ تەسكەي تەرىپىدىكى ئاق چوققىغا چىقىپ باقماقچى بولدى . بۇ خانىۋىچى چوققىسى ئىدى . ئەلقۇدلار بايا بۇ چوققىغا يىراقتىن نەزەر سالغانىدى . ئۇ خۇددى مەڭگۈ داتلاشماس ، يېسى يانماس ، غايەت زور ئالماس شەمى شەرگە ئوخشايتتى . تەڭرىتاغدىكى 2 - چوققا خانىۋىچى بىر قارىسا ئاق تۇماق كىيگەن ، ئاق ساقاللىق ، قامەتلىك ئاتىغا ئوخشىسا ، بىر قارىسا ئاق رومال ئارتىپ پەرزەنتلىرىگە مېھرى بىلەن قاراپ تۇرغان ئانىغا ئوخشايتتى . بۇ قاپتال خانىۋىچى چوققىسىغا يېقىنلا يەردە بولغاچقا ئەلقۇدلار ئانچە كۈچىمەيلا چوققىغا يېقىنلاشتى . پاھ ، نېمىدېگەن پاك ، نېمىدېگەن ئاق ، سۈزۈك ماكان بۇ ! بۇ يەرنى كۆرگەن ھەرقانداق ئادەم ھاياجانلانماي قالمايتتى . ھازىر ئەلقۇدلار چوققىنىڭ يېنىدىلا تۇراتتى . تۆۋەندە چوققىدىكى قار - مۇزلارنىڭ ئېرىشىدىن شەكىللەنگەن تاغ سۇلىرى شوخلۇق بىلەن ناۋا قىلاتتى . ئۇ تاغنىڭ كۈلكىسىگە ، خانىۋىچىنىڭ ناخشىسىغا ئوخشايتتى .

نېمىشقىكىن ئەلقۇدلارنىڭ بۇ سۆيۈملۈك ۋە قەدىرلىك چوققىدىكى قۇچاقلىغۇسى ، ئۇنى باغرىغا ياقغۇسى كەلدى . بۇ قۇدرەتلىك چوققا ئۆزىگە خاس ئاۋازى بىلەن « بالىلىرىم ، مەرھابا ! » دەۋاتقاندا . دەك تۈيۈلدى . ئاپئاق قار - مۇزلار مەڭگۈلۈك پاكلىقنىڭ قاراۋۇلىدەك قۇياش نۇرىدا جۈلالىناتتى . شۇ چاغدا تۈيۈقسىز چوققىنىڭ تۆۋەن قىسمىدىكى قار - مۇزلار تېز ئېرىشكە باشلىدى . بۇ خۇددى قىزىق چايدا ئېرىۋاتقان قەنتكە ئوخشايتتى . ئەلقۇدلار چوققىغا يې-

قىن يەردە بولغاچقا ، قار - مۇزلارنىڭ ئېرىشىدىن شەكىللەنگەن شىددەتلىك كەلكۈننىڭ زەربىسىگە ئۇچرىدى . مەڭگۈلۈك قار - مۇزلارنىڭ تۇيۇقسىز ئېرىپ كېتىشى كىشىنى قورقۇتاتتى . بىنادەك - بىنادەك قار - مۇزلار تېز سۈرئەتتە ئېرىپ خۇددى توپان بالاسىدەك شىددەت بىلەن ئاقاتتى . ئۇزۇن ئۆتمەي قار - مۇزلار ئېرىپ دەريا ھاسىل بولغان مۇزلۇقتا ناھايىتى چوڭ قاپقارا بىر گەۋدە نامايان بولۇشقا باشلىدى . ئۇ قارا تۇمان ياكى قارا تۈتەككە ئوخشايتتى . ھېلىقى قارا تۇمانغا ئوخشايدىغان مەخلۇق ئورنىدىن توردى . ئۇنىڭ بوي ئېگىزلىكى ئون نەچچە قەۋەتلىك بىناغا توغرا كېلەتتى . سىياقى گىگانت ئېيىققا ئوخشايتتى . كۆز ، بۇرۇن ۋە ئېغىزلىرىدىن ئوت ۋە ئىس - تۈتەك كۆتۈرۈلەتتى . بۇ مەخلۇق قەپەستىن قۇتۇلغان جانىۋاردەك سەكرەپ خۇشال بولۇپ كەتتى .
— ھا - ھا - ھا ! مەن قۇتۇلدۇم ! قۇتۇلدۇم ! قار - مۇزلار ئاستىدىكى نەچچە يۈز مىڭ يىللىق ئۇيقۇمنى ئۇخلاپ بولدۇم . مەن بۇ تاغدىكىلا ئەمەس پۈتۈن يەر يۈزىدىكى بارلىق ھاياتلىقنى يالماپ يۇتۇۋېتىمەن ، ھا - ھا - ھا ! — مەخلۇق تاغقا قاراپ ئاغزىدىن ئوت پۈركىدى . بۇ كۈچلۈك ئوت زەربىسىدىن قامەتلىك تاغمۇ سەل كەينىگە داچىپ ، تەۋرەنگەندەك بولدى . ئەلقۇدلار قورقۇپ كەتتى . ئېرىگەن قار - مۇزلار تېزدىن سۇغا ئايلىنىپ ھەممىنى يالماپ يۇتىدىغان ئەلپازدا تۆۋەنگە قاراپ شىددەت بىلەن ئاقاتتى . ئەلقۇدلار ئەمدى چوققىغا ياماشتى . مەخلۇقنىڭ ۋەھىمىلىك ئاۋازى پۈتۈن زېمىنغا ئاڭلىنىپ تۇراتتى .

— ھا - ھا - ھا ! مەن ھەممىنى يالماپ يۇتۇۋېتىمەن ، ھەممىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىمەن ! بۇ يەردە پەقەت ئۆزۈم ياشايمەن ! مېنى قار - مۇزلار ئارىسىغا نەچچە يۈز مىڭ يىل بەند قىلىۋەتكەنلەردىن ئۆچ ئالىمەن ! مېنى بۇ قار - مۇزلار ئارىسىدىن كىم قۇتۇلدۇرۇپ قويدى . مەن ئۇلارغا . . . — مەخلۇق تۇيۇقسىز گەپتىن توختىدى ، ئۇ ، ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ قالغانىدى ، — توختاڭلار ! سىلەر بۇ يەردە نېمە قىلىۋاتىسىلەر ؟ سىلەر ئىنسانلار -

نىڭ بالىلىرىغۇ ، مېنىڭ سىلەرگە رەھمىتىم بار ، — مەخلۇق قولىنى سوزۇپلا ئەلقۇدلارنى ئالىقىنىغا ئېلىۋالدى . ئۇلار بەك قور- قۇپ كەتتى . قورقۇنچاق زىلالنىڭ يىغلاشقۇمۇ مادارى قالمىغانىدى . بىلال ئاغزىنى ئېچىپ تۇراتتى . ئەلقۇد بۇ غەلىتە مەخلۇققا قانداق تاقابىل تۇرغىلى بولار دەپ ئويلاۋاتاتتى . مەخلۇق ئالىقىنىدىكى ئۈچەيلەنگە كۈلۈمسىرەۋاتقانداك تىكىلىپ قارىدى .

— يارايىسىلەر ، يارايىسىلەر ! سىلەر بولغاچقا مەن قار - مۇزلار ئارىسىدىكى نەچچە يۈز مىڭ يىللىق ئۇيقۇدىن ئويغاندىم . سىلەر بولغاچقىلا مانا بۇ تاغدا خۇشال بولۇپ قاقاقلاپ كۈلۈۋاتىمەن . سىلەر مېنىڭ دوستۇم ، سىلەر بولمىغان بولساڭلار ، بۇ قار - مۇزلار ئارىسىدا يەنە قانچىلىك ياتىدىغانلىقىمنى بىلمەيتتىم . ماڭا ياردەم قىلىدىڭلار ، قار - مۇزلارنىڭ ئېرىپ كېتىشىگە سەۋەب بول- دۇڭلار ، رەھمەت ، رەھمەت ! — بۇ مەخلۇق بارغانسېرى چوڭىيىش- قا باشلىدى . ئۇ ئەمدى گەپتىن توختاپ خۇددى ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك گۈلدۈرلەپ كۈلدى ، — رەھمەت دەپ قويسام ، بىزگە چېقىل- مايدىغان ئوخشايدۇ دەپ قالماڭلار ، سىلەرگە ھازىرچە چېقىلمىسام- مۇ ئاخىر . . . — مەخلۇقنىڭ يوغان ئوچاقتەك ئوت يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى لاۋۇلداپ كەتتى ، — مەن باشتا بۇ تاغلاردىكى قارىغاي- لارنى ، شەمشادلارنى ، مېۋىزىلارنى ، بارلىق يېشىل ماكانلارنىڭ ھەم- مىسىنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىمەن ، ھا - ھا - ھا ! — مەخلۇق كۈلۈپ تۇرۇپ ئاغزىدىن شىددەتلىك ئوت پۈركىدى . ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئوت مۇزلۇق تاغ چوققىلىرىغا ئۇرۇلۇپ قارا تۈتەككە ئايلاندى . ئۇنىڭ ئوت پۈركۈشى نەچچە قېتىم داۋاملاشتى . قامەتلىك تاغ ئۇنىڭ بۇ زەربىسىگە پەرۋا قىلمىغاندەك مىت قىلماي تۇرغان بولسىمۇ ، قار - مۇزلار ئېرىپ خۇددى تاغلار يىغلاۋاتقانداك سۇ ئېقىشقا باشلىدى . مەخلۇقنىڭ ئالىقىنىدا تۇرغان ئەلقۇد ئۇنىڭ بىر ئاپەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى . دېمەك ، بۇ مەخلۇقتىن ئىنسانلارغىلا ئەمەس ، بەلكى پۈتۈن جانلىقلارغا ياخشىلىق كەلمەيت- تى . ھېلىمۇ ياخشى ، مەخلۇق ئۆزىنىڭ قار - مۇزلار ئارىسىدىن

قۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى ئىنسانلارنىڭ سەۋەبىدىن بولدى دەپ قارايدى.
كەن . شۇڭا ، ھازىر ئۇنىڭ ئىنسانلارغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان
نىيىتى يوقتەك قىلاتتى . بولمىسا ئۇ ئەلقۇدلارنى ئاللىقاچان يالماپ
يۇتۇۋەتكەن ياكى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋەتكەن بولاتتى . مەخلۇقنىڭ
ئاللىقىنىدا تۇرغان بىلال بىلەن زىلال قورققىنىدىن يۈرىكى چىقىپ
كېتەيلا دېگەندى . ئۇلار بۇ ئىشنىڭ چۈشى بولۇپ قېلىشىنى ئارزۇ
قىلاتتى . زىلال ھۆڭرەپ يىغلاشقا باشلىدى . بىلالمۇ قانداق قىلىش-
نى بىلەلمەي ئەلقۇدتىن سورىدى .

— ئەلقۇد ، ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟ ! تۇمارغا دېگىن ، بۇ
يەردىن تېز كېتەيلى ، بىز ئۇنىڭ ئاللىقىنىدا ، ئۇ بىزنى بىر پۈۋەلەپلا
تۈتۈنگە ئايلاندۇرۇۋېتىشى مۇمكىن . تېز بول ! كاللاڭنى ئىشلەت-
مەمسەن ! — ئەلقۇد بىلالنىڭ گېپىگە ئانچە قۇلاق سېلىپ كەتمە-
دى . ئۇمۇ جىددىي ئويلىنىۋاتاتتى . ئەلقۇد ھەرقانچە ئويلاپمۇ تۇمار-
دىن ياردەم سوراشتىن باشقا ئامال تاپالمىدى . ئەلقۇد تۇمارنى ئو-
رۇنسز ئىشلارغا ئاۋارە قىلسا بولمايتتى . ئۇ يېقىندا ئادەم يوق
يەردە تۇمار بىلەن پاراڭلاشقانىدى .

بۇ يىل ئەلقۇدلارغا تەتلىلىك تاپشۇرۇقلار كۆپ بېرىلگەندى .
ئەلقۇد ئۆگىنىشكە ئامراق بولسىمۇ ، ھەددىدىن كۆپ بۇ تاپشۇرۇقلار
ئۇنى زېرىكتۈرۈپ قويغانىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەلقۇدنىڭ كۆپ
ۋاقتى ئانا يۇرتىنىڭ گۈزەل تاغۇ دەريالىرىنى ، چۆل - جەزىرىلىرىنى
كۆرۈش بىلەن ئۆتۈۋاتاتتى . خاسىيەتلىك تۇمار ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى
ئارزۇسىنى قاندۇرۇۋاتاتتى . ئۇ تاپشۇرۇق ئىشلەۋېتىپ ماتېماتىك-
دىكى قىيىن بىر مەسىلىنى يېشەلمەي قىينالدى . شۇڭا ، ئۇ تۇمار-
دىن ياردەم سورىدى :

— خاسىيەتلىك تۇمارىم سىز بارمۇ ؟

— بار ، — تۇمار جاۋاب بەردى .

— ماڭا بىر ئىشقا ياردەم بەرسىڭىز بولامدۇ ؟

— بولىدۇ ، ھېلىمۇ مەن سىزگە ياردەم بېرىپ كېلىۋاتىمەن .

خۇ ، قايسى ئىشىڭىزغا ياردەم بېرىمەن ؟

— بۇ سىز ئۈچۈن ئاسان ئىش ، تەتلىلىك تاپشۇرۇقلىرىمنى ئىشلەپ بەرسىڭىز بولامدۇ ؟ — دەپ يالۋۇردى ئەلقۇد .
تۆماردىن سادا چىقمىدى . ئەلقۇدۇم ئۆزىنىڭ بۇ تەلىپىنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى بىلىپ تىرىنقىنى تاتىلىغىنىچە جەمىپ كەتتى .

— ئەلقۇد ، مەن سىزنىڭ بۇ ئىشىڭىزغا ياردەم قىلالمايمەن . ئۆزىڭىز قىلالايدىغان ئىشلارنىمۇ ماڭا قىلدۇرسىڭىز كېيىن ھۇرۇن ، كارغا كەلمەس ئادەمگە ئايلىنىپ قالمامسىز ؟ مۇشۇنچىلىك ئىشلاردىمۇ ياردەم قىلغىلى تۇرسام ، سىزگە يامانلىق قىلغان بولىمەن . بۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇشۇنداق ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن مېنى ئاۋارە قىلىسىڭىز ، سىزدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىمەن ، ئەلقۇد شۇ چاغدا تۆمارغا ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن ئۇنى ئاۋارە قىلماسلىق ھەققىدە ۋەدە بەرگەنىدى . شۇڭا ، ئۇ خىجىل بولغان ھالدا تۆمارغا :
— توغرا گەپ قىلىدىڭىز ، سىزگە ئورۇنسىز تەلەپ قويۇپ قاپتىمەن ، — دېگەنىدى . ئەلقۇد ھازىر تۈتەكسىمان گىگانت مەخ-لۇقنىڭ ئالقىنىدا تۇرغان چېغىدىمۇ تۆماردىن ياردەم سورىمىدى . ئۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئەقىل ئىشلىتىپ ئۇنى بويسۇندۇرماقچى بولدى .

— ئەلقۇد ، تېز بول ، تۆمارغا دېگىن ، بىز مەھەللىگە كېتەيلى ، خۇش بولۇپ قالاي !

بىلال بىلەن زىلالنىڭ ۋارقىرىشى ئەلقۇدنى خىيالىدىن ئويغاتتى . مەخلۇق كۈچەپ ئوت پۈركۈۋاتاتتى . خۇشاللىقىدىن سەكرەپ ، موللاق ئېتىۋاتاتتى . مەخلۇق موللاق ئاتقاندا ئەلقۇدلار ئۇنىڭ ئالدى-قىنىدىن چۈشۈپ كەتكىلى تاس قالدى . بىلال بىلەن زىلال ھۆڭرەپ يىغلىدى . ناۋادا ئەلقۇدلار ئۇنىڭ ئالدىقىنىدىن چۈشۈپ كەتسە ، تاغ - تاشلارغا ئۇرۇلۇپ جېنىدىن ئايرىلاتتى . ئاخىر ئەلقۇد تۆماردىن ياردەم سورىمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلدى . لېكىن ، تۆمارغا ئايىنىپ بۇ يەردىن قېچىپلا قۇتۇلسا بولمايتتى . ئۇنداق قىلسا قورقۇنچاقلىق ، شەخسىيەتچىلىك بولۇپ قالاتتى . مەخلۇق بۇ يەردە-

كى قارىغايلىقلارغا ، شەمشادلىقلارغا ئوت قويۇپ بەرسە بۇ يەردە
ياشايدىغان جان - جانىۋارلار ھالاك بولمامدۇ ؟ ئەلقۇدلار بۇنى
كۆرۈپ بۇ يەردىن قېچىپ كەتسە . . . ياق ، بىز بۇ مەخلۇقنى
يوقاتىغۇچە بۇ يەردىن كەتسەك قورقۇنچاقلىق قىلغان بولىدەك .
مىز ، شۇڭا مەن . . . ئەلقۇد تۇمارغا خىتاب قىلدى :

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، سىز بىزنىڭ بۇ مەخلۇقنىڭ قولىدەك .
دىن قۇتۇلۇشىمىزغا ، ئۇنى بويسۇندۇرۇشىمىزغا ياردەم قىلىڭ .
مەخلۇق بەك كۆرەڭلەپ كەتكەچكە ، قار - مۇزلۇق تاغقا قاراپ
ئوت پۈركۈۋاتاتتى . ئەگەر ئۇ تاغ باغرىدىكى ئورمانلىقلارغا ئوت
پۈركەپ قالسا . . .

19. ئەلقۇدنىڭ جاسارىتى

ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ ياردىمىدە مەخلۇقنىڭ ئالىقىنىدىن قۇتۇلۇپ، چەكسىز كەتكەن ئورمانلىق يېنىدىكى تاغ قاپتىلىدا تۇراتتى. مەخلۇق بارغانسېرى يوغىناۋاتاتتى. ئۇ تاغ بىلەن بوي تالاشقاندا كىتەك تاغنى ئۆز گەۋدىسى بىلەن توسۇيالايدىغان ھالەتكە كەلگەنىدى. مەخلۇق چارچاپ قالغاندا تاغقا يۆلىنىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ ئېغىزى - بۇرۇنلىرىدىن يەنىلا ئوت لاۋۇلداپ تۇراتتى. قارىغاندا مەخلۇق ئۆزىنىڭ يامان ئىشلىرىنىڭ قايسىسىنى ئالدى بىلەن قىلىش ھەققىدە ئويلىنىۋاتقاندا كىتەك قىلاتتى. ئەلقۇدلارمۇ ئۇنىڭ جەمىپ قالغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە مەسلىھەتلىشتى.

— بالىلار، بۇ مەخلۇق ئورمانلىققا ئوت قويۇپ بېرىشى مۇمكىن. ناۋادا بۇ ئورمانلىققا ئوت كەتسە ئورماندا ياشاۋاتقان ھايۋانات ۋە ئۇچار قاناتلار ئۈچۈن زور ئاپەت بولىدۇ. بىز ئامال قىلىپ ئۇنىڭ بۇ قىلمىشىنى توسۇشىمىز كېرەك.

— ۋاي - ۋاي، — زىلال قورقۇمسىراپ تۇرۇپ غودۇرىدى، — باشقا گەپنى قويۇپ ئۆزىمىزنى قۇتقۇزۇشنىڭ ئامالىنى قىلايلىچۇ، ئۆز جېنىمىزنى قۇتقۇزالمايۋاتساق بۇ ئورماندا ياشايدىغان ھايۋانلار بىلەن كىمنىڭ كارى؟ تېز بولە، تۇمارغا دېگىنە، مەھەللىگە كېتىلى.

— ياق، بۇ مەخلۇق بىزگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ. بىز بىلىپ تۇرۇپ كېتىپ قالساق قورقۇنچاقلىق بولمايدۇ؟ بىز چوقۇم ئامال قىلىپ ئۇنى بويسۇندۇرۇشىمىز كېرەك! — ئەلقۇد قوشۇمىسىنى تۈرگىنىچە ئولتۇرۇپ كەتتى. بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا قارشى چىقتى:

— ساراڭ بولۇپ قالدىڭمۇ، تاغدا كىتەك بەستى بار بۇ مەخلۇققا

قانداق تاقابىل تۇرىمىز ؟ ئەڭ ياخشىسى بۇ يەردىن كېتەيلى . بايا ئۇ بىزنى بىرلا مىجىغان بولسا مىجىقىمىز چىقىپ كەتكەن بولاتتى . تېز بولغىن ، كېتەيلى !

— مەن تۇمارغا دېدىم ، ئۇ بىزنىڭ بۇ يەردىن كېتىشىمىزگە ئەمەس ، ئۇنى بويسۇندۇرۇشىمىزغا ياردەم قىلىدىغان بولدى . ئې-سىڭلاردا باردۇ ، مۇئەللىم بىزنى ھەرقانداق ئىشتا ئىرادىلىك بو-لۇڭلار دېگەن ، — ئەلقۇد كېسىپ ئېيتتى .

— ھەي ، ئەلقۇد ، گېپىمىزگە ماقۇل دېگەن ، بۇ باشقا ئىشلار-غا ئوخشىمايدۇ ، بۇ ئىرادە بىلەن پۈتىدىغان ئىش ئەمەس . مۇئەل-لىمىمۇ ئۇ گەپنى بۇنداق ئىشلارغا قارىتا دېگەن ئەمەس . سەن نېمىشقا بۇ مەخلۇق بىلەن ئېلىشىمەن دەپ قالدىڭ دەيمەن ، — بىلالمۇ تېزىرەك مەھەللىگە كېتىۋېلىشنى ئارزۇ قىلىۋاتقاچقا ئەلقۇد-قا يالۋۇردى .

— ياق ، بۇ مەخلۇقنىڭ كۈچى ۋە بەستى بىزدىن يۇقىرى بولسىمۇ ، ئەقىل جەھەتتە بىزدىن ئۈستۈن تۇرالايدۇ ، بىز ئەقىل-مىز بىلەن ئۇنى يېڭەلەيمىز ، — بىردەم تىنچلىنىپ تاغقا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مەخلۇق يەنە ئورنىدىن تۇردى . ئۇ ھەددىدىن زىيادە يوغىناپ كەتكەنىدى . ئەلقۇدلار ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن يەنە يوغىناۋاتقان-لىقىنى بىلەلمىدى . مەخلۇق ئەسنىگەندە قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ كېرىلگەنىدى ، ئۇنىڭ بەستى تېخىمۇ يوغىناپ كەتكەندەك بولدى . ئۇ ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك ئاۋاز بىلەن كۈچەپ ھۆركىرىدى . قەدەم-لىرىنى يوغان ئېلىپ ئورمان تەرەپكە قاراپ ماڭدى . بەلكىم ئورمان-لىقتىكى جان - جانئۇرلار ئۇنىڭدىن ئۆزلىرىگە كېلىدىغان ئاپەتنى بىلىپ بولغان بولسا كېرەك . ئۇلارنىڭ قىيا - چىياسى ئاڭلاندى . نېمىشقىكىن ، مەخلۇق ئوت پۈركۈشنى توختىتىپ قويغانىدى . بۇ ئەلقۇدنى ئازراق خاتىرجەم قىلغان بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنى يەنە ئوت پۈركىمەيدۇ دېگىلى بولمايتتى .

ئەلقۇد بۇ مەخلۇقنى بويسۇندۇرىمەن ، ھايۋانلار ۋە ئۇچار قانات-لارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئەقىل ئىشلىتىمەن دېگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ ئامالىنى بىلمەيتتى . مەخلۇق يەنە ئوت پۈركۈشنى باشلىدى . ئەڭ

يامان بولغىنى شۇكى، ئۇ ئورمانلىققا ئوت پۈركۈۋاتاتتى. ئورمان ئىچىدىن ھايۋانلارنىڭ نالىسى، قۇشلارنىڭ قىيا - چىياسى ئاڭلاندى. ناھايىتى تېز ئۇچۇپ كەلگەن بىر بۈركۈت ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىدىكى قىياغا قونغاندىن كېيىن ئۇلارغا يالۋۇردى:

— ئەلقۇد، تېز ياردەم قىلىڭلار، بىزگە ياردەم قىلمىساڭلار، بۇ يەردىكى گۈزەل ماكانىمىز كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىدۇ. بۇ يەردىكى قار - مۇزلۇق تاغلار چۆل تاغقا ئايلىنىپ قالىدۇ، ئۇ چاغدا سىلەرنىڭ مەھەللەڭلارمۇ چۆل - جەزىرىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ.

— مەن سىزنى تونۇمىدىمغۇ، — ئەلقۇد بۈركۈتكە سىنچىلاپ قارىدى.

— مەن سىلەرنىڭ يېقىن دوستۇڭلار تەڭرىتاغ بۈركۈتى. ئەنە ئاۋۇ ئېگىز چوققىلار مېنىڭ ماكانىم. تېز بولۇڭلار، سىلەردىن باشقا ھېچكىم بىزگە ياردەم قىلالمايدۇ. سىلەر ئەقىل ئىشلەتسەڭلار بۇ مەخلۇقنى چوقۇم يېڭەلەيسىلەر، مەن باشقا دوستلارنىمۇ بۇ ئاپەتكە ئورتاق قارشى تۇرۇشقا چاقىراي، — بۈركۈت شۇنداق دەپ ئوت لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئورمانلىق ئىچىگە كىرىپ كەتتى. مەخ-لىۇق بارغانسېرى كۈچەپ ئوت پۈركۈۋاتاتتى.

قارىغاي، شەمشادلار پاراسلاپ كۆيۈپ، ئوت يالقۇنى ئاسمان-پەلەك كۆتۈرۈلدى. ئورمان ئۈستىدە قۇشلارنىڭ قىيا - چىياسى، ئورمانلىقتىن ھايۋانلارنىڭ نالىسى ئاڭلاندى. قۇشلار تېخى ئۇچۇرما بولمىغان بالىلىرى ۋە تۇخۇملىرى ئۈچۈن نالە قىلىۋاتاتتى.

ئەلقۇدلار قانداق قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرغاندا ئورمان ئىچىدىن قارا بۇلغۇن بىلەن تاغ تېكىسى يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، «تېز بولۇڭلار ئوتنى ئۆچۈرۈۋېلىڭلار، دوستلىرىمىزنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار، ماۋۇ ئالاۋىتىنى بويسۇندۇرۇڭلار!» دېدى.

ئەلقۇدلار ئۆزلىرىگە سۆزلەۋاتقان تاغ تېكىسىنى مەھەللىدىكى ئۆچكىلەرگە ئوخشاتقان بولسىمۇ، قارا بۇلغۇننى نەدە كۆرگەنلىكىنى ئەسلىيەلمىدى. قارا بۇلغۇن بىلەن تاغ تېكىسى ئەلقۇدلارنى ئەلقۇدقا تۇمار بەرگەن بوۋايدىن ئاڭلىغانىدى.

— بىز سىلەرنى تونۇيمىز، سىلەر بىزنىڭ دوستىمىز، تېز

ئامالنى قىلىڭلار ، — تاغ تېكىسى بىلەن قارا بۇلغۇن يالۋۇردى .
مەخلۇق ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ چەكچىيىپ تۇراتتى .

— ھەي ، شۈمتەكلەر ، بۇ ھايۋانلار بىلەن نېمە دېيىشىۋاتىدۇ .
سەن ؟ ئەڭ ياخشىسى بۇ يەردىن تېزىرەك كېتىش ، بولمىسا . . .
ئەلقۇد مەخلۇقنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى :

— سەن ئادەملەر ماڭا ياردەم قىلغان ، ئادەملەر بولمىسا
قار - مۇزلار ئاستىدا ئۇزۇن يېتىپ كېتەتتىم دەۋاتاتتىڭ ، بىزنى
دوست دەپ بىلسەڭ ئورمانغا ئوت پۈركۈشنى توختاتقىن . ئۇ يەردە
ياشاۋاتقان جان - جانىۋارلارغا چېقىلما ، بولامدۇ ؟ سەن گېپىمگە
ماقۇل دېسەڭ ، بىزمۇ ساڭا چېقىلمايمىز .

— ھا - ھا - ھا ! — مەخلۇق يەنە قاقلاپ كۈلدى ، —
سىلەر ماڭا چېقىلالامسىلەر ؟ ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان شۈمتەكلەر ،
بۇ يەردىن تېز كېتىش دېسەم يەنە نېمە دەپ كۆزۈمگە كىرىۋالىسىدۇ .
لەر ؟ مەن سىلەرنى . . . — مەخلۇق شۇنداق دەۋاتقاندا ئورماندىن
ئېتىلىپ چىققان ئېيىق ، يىلپىز ، يولۋاس ئۇنىڭغا تەڭ ھۇجۇم
قىلدى . بۇ تۇيۇقسىز ھۇجۇمدىن چۆچۈپ كەتكەن مەخلۇق :

— مېنى چىمدىۋاتقان قايسىڭلار ؟ نېمانچە قاتتىق چىمدايسەن !
ۋايىجان ! — دەپ ۋارقىراپ كەتتى . بىراق ، يولۋاس ، يىلپىزلارنىڭ
بۇ ھۇجۇمى خۇددى كالىنى پاشا چاققانچىلىكلا بىر ئېشى بولدى .
مەخلۇق يولۋاس ، يىلپىز ۋە ئېيىقلارنى بىر قولى بىلەنلا يىغىشتۇ .
رۇپ ئورمان تەرەپكە تاشلىدى . بۇنى كۆرۈپ تۇرغان تاغ تېكىسى
بىلەن قارا بۇلغۇن چىرقىراپ كەتتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ قورققۇدۇ .
ئىدىن ۋارقىرىۋەتتى .

ئوت ئورمانغا تۇتىشىپ شىددەت بىلەن كۆيمەكتە ئىدى . ئور -
مان ئىچىدىكى ھايۋانلارنىڭ قىيا - چىياسى تېخىمۇ كۈچەيدى . ئوت
ئۇلغايدىغانسېرى ئورماندىكى ھايۋانلارنىڭ بىر قىسمى ئەلقۇدلار تۇرۇ -
ۋاتقان تاغ قاپتىلىغا چىقىۋالدى . مەخلۇقنىڭ بەك ئاچچىقى كەلگەچ -
كە ، پۈتۈن تاغ ، ئورماننى كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىدىغان ئەلپازدا ئوت
پۈركۈپ ئورمانغا ئىچكىرىلەپ ماڭدى . شۇ چاغدا تەڭرىتاغ بۈركۈتى
ئېتىلىپ كېلىپ مەخلۇقنىڭ كۆزىنى چوقۇلماقچى بولغان بولسىدۇ .

مۇ ، مەخلۇقنىڭ تۇيۇقسىز زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئورمان ئىچىگە موللاق ئاتقىنىچە چۈشۈپ كەتتى . ئەلقۇد تۇمارغا خىتاب قىلدى :

— ئەي خاسىيەتلىك تۇمارىم ، ماڭا بۇ مەخلۇقنى ھالاك قىلا-
لايدىغان كۈچ - قۇدرەت ئاتا قىلىڭ ! — ئەلقۇد شۇنداق دېيىشىگىلا
ئۇ تاغدەك يوغىناپ كەتتى . بىلال بىلەن زىلالمۇ بۇ ئىشقا ھەيران
قالدى . قارا بۇلغۇن بىلەن تاغ تېكىسى ۋە ئورماندىن قېچىپ چىققان
باشقا ھايۋانلارمۇ ئەلقۇدقا ھەيران بولۇپ قاراپ قالدى . ئەلقۇدنىڭ
ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە يوغىناپ كەتكەنلىكىدىن خەۋىرى يوق مەخ-
لۇق يەنە ئوت پۈركىگىنىچە ئورمانغا قاراپ كېتىۋاتاتتى . ئەلقۇد
ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇۋالدى . ئەلقۇدنىڭ ئالدىدا ئۇ مەخلۇق
چاشقانچىلىك بولۇپ قالغانىدى .

— يەنە ئوت پۈركۈيدىغان بولساڭ بويىنۇڭنى ئۈزۈۋېتىد-
مەن ! — دېگەندەك ھېلىقى مەخلۇق ئەلقۇدنىڭ ئالدىدا كىچىكلەپ
قالغانىدى . بۇ ئادەتتىكى بالىلارنىڭ كەپتەرنىڭ باچكىسىنى تۇتۇۋال-
غىنىدەك ئىش ئىدى .

— ماڭا يوغانچىلىق قىلغان قايسىڭ ؟ — مەخلۇق ئەلقۇدنىڭ
ئۆزىنى تۇتۇۋالغانلىقىغا ئىشەنمىگەندەك تېپىرلاپ ۋارقىرىدى .
ئەلقۇد مەخلۇقنى ئىككى قولى ئارىسىغا ئېلىپ چىڭ تۇتۇۋال-
دى . مەخلۇق بىردەم تېپىرلاپ بېقىپ يوغىناپ كەتكەن ئەلقۇدنى
كۆرۈپ پەسكويغا چۈشتى .

— مەن ، مەن . . . نېمە قىلدىم ؟ سەن بايقى بالىغۇ ، ئادەممۇ
سەن ؟ نېمانچە يوغىناپ كەتتىڭ ؟ مەن . . . مەن . . . ئادەملەر مې-
نىڭ دوستۇم دېدىمغۇ ، مېنى قويۇپ بەر . مەن سىلەرگە چېقىلماي-
مەن ، — نېمىشقىكىن ئەلقۇد ئىككىلىنىپ قالغاندەك جىم تۇرۇپ
قالدى .

ئورماندىكى ئوت بارغانسېرى كېڭىيىۋاتاتتى . ھايۋانلارنىڭ خې-
لى كۆپ قىسمى تاغ قاپتىلىغا چىقىۋېلىپ ئەلقۇدنىڭ ھەرىكىتىگە
قاراپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ يەنە كۆپلىگەن ھايۋانلار ، ئۇچار قاناتلار
ئورماندىن چىقىپ بولالمىغانىدى . ئۇچار قاناتلار بالىلىرىغا ، تۈ-

خۇملىرىغا تارتىشىپ ئورمان ئىچىدە نالە قىلماقتا ئىدى .
ئەمدى بۇ يەردىكى ھايۋانلار ، قۇشلار ، بىلال ۋە زىلال بىلەن
بىللە ئەلقۇدقا توۋلىدى :

— ئۇ مەخلۇقنى ئۇچۇقتۇرۇپ ، ئورماندىكى ئوتنى ئۆچۈر-
گىن ، تېز بولغىن ! — بۇ كۈچلۈك سادا ئەلقۇدنى ئىلھاملاندۇردى .
ئەلقۇد مەخلۇقنىڭ بېشىغا مۇشت بىلەن بىرنى قويۇپ ھوشسىزلاند-
دۇرغاندىن كېيىن ، تاغ ئۈستىدىكى قېلىن قار - مۇزلار ئارىسىدىن
بىر تۆشۈك ئېچىپ مەخلۇقنى شۇ تۆشۈككە سېلىپ ، تۆپىگە
قار - مۇزلارنى تاغدىك دۆۋىلىۋەتتى . تۆۋەندىن تەنتەنە سادالىرى
ياڭرىدى . ئەلقۇد قارلىق تاغ ئۈستىدىن بىر چاڭگال قارنى ئېلىپ
سىققانىدى . ئۇنىڭدىن خۇددى شارقىراپ يامغۇر ياغقاندەك سۇ ئور-
مانغا چۈشۈپ ، لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئۆچۈپ قالدى .

تاغ شامىلى بايىقى ئوتتىن پەيدا بولغان ئىس - تۈتەكلەرنى
بىردەمدىلا تارقىتىۋەتتى . ئاسمان يەنە ئەينەكتەك سۈزۈلدى . قۇ-
ياشنىڭ پارلاق نۇرى ئاپئاق تاغ چوققىلىرىنى نۇرلاندۇرۇپ ، چەك-
سىز ئورمانغا خاتىرجەملىك ۋە گۈزەللىك بېغىشلىدى . بىلال ،
زىلال ۋە باشقا جان - جانىۋارلار ئەلقۇدقا تەنتەنە قىلىپ چۇرقىرىد-
شاتتى . تەڭرىتاغ بۈركۈتى ۋە باشقا قۇشلار ئەلقۇدنىڭ مۈرە ، قول-
لىرىغا قونۇپ ، ئۇنىڭغا ئامراقلىق قىلىۋاتاتتى . ئەلقۇد پەسكە قار-
دى . بىرمۇنچە ھايۋانلارنىڭ ئارىسىدا تۇرغان بىلال بىلەن زىلال
ئۇنىڭ كۆزىگە چۈمۈللىرىدەك كۆرۈندى . ئۇ پەستىن كېلىۋاتقان
ئاۋازغا قۇلاق سالدى . ئۇ بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئاۋازىنى تەستە
ئاڭلىيالىدى .

— ئەلقۇد ، بولدى ، ئەمدى ئەسلىڭگە كەلگىن ! تېز بول ،
ئۆيگە كېتەيلى ، — بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئاۋازى نېمىدىندۇر قورق-
قاندەك يىغلامسىراپ چىقىۋاتاتتى . ئەلقۇد تۇمارغا خىتاب قىلدى :
— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، مېنى ئەسلىمگە كەلتۈرۈڭ ! —
ئەلقۇد ئەسلىگە كېلىپ بىلال ، زىلالنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى . بىلال
بىلەن زىلال خۇددى ئەلقۇدتىن ئۇزۇن ئايرىلىپ قايتا كۆرۈشكەندەك
ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كەتتى .

20. تاغدىكى شادلىق

ئەلقۇدلار كەتمىسەك بولمايدۇ دەپ ھەرقانچە يالۋۇرغان بولسىمۇ ، ئورمانلىقتىكى ھايۋان ۋە قۇشلارنىڭ ئاقساقاللىرىدىن يول- ۋاس ، ئېيىق ، قوتاز ، قارا بۇلغۇن ، بۇغا ، بۆكەن ، بۈركۈت ، ئاق لەڭگەك ، قارا بويۇن تۇرنا ، ئۇلار قاتارلىقلار سىلەرنى مېھمان قىلىپ ، ئوبدان ئوينىتىپ يولغا سېلىپ قويىمىز . سىلەر بىز ئۈچۈن ياخشى ئىش قىلىپ بەردىڭلار ، سىلەر بولمىغان بولساڭلار ئورمان كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان ، بىز ماكانىمىز ، بالا - چاقىلىرىمىز ، ھەتتا ھاياتىمىزدىن ئايرىلغان بولاتتۇق . سىلەر بىزگە مېھمان بولمىساڭلار بولمايدۇ ، دەپ تۇرۇۋالدى . ئەلقۇد ئاخىر ئۇلارنىڭ تەكلىپىگە ماقۇل بولدى .

— بىزگە مىنىڭلار ، سىلەر بۇ ئورماندا ماڭالماسىلەر . ئەلقۇد يولۋاسقا ، بىلال يىلپىزغا ، زىلال قوتازغا مىندى . ھەممىلا ئىشتا باشقىلار بىلەن بەسلىشىدىغان زىلال ئۇ ئىككىسى يولۋاس بىلەن يىلپىزغا مىنسە ، مەن كالىغا ئوخشايدىغان بۇ مۇڭ- گۈزەل ھايۋانغا مىنەمدىمەن دەپ بىرمۇنچە غودۇرىدى .

يولۋاس ، يىلپىز ، قوتازلار ئاتتىنمۇ تېز چېپىپ بىردەمدىلا ئورماننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھايۋانلار پادىشاھلىقىغا يېتىپ كەلدى . بۇ يەردىكى ياغاچ ئۆيلەر ، تاش ئۆيلەر ناھايىتى چىرايلىق ئىدى . ھەيۋەتلىك ئېگىز بىنالارنىڭ ئۈستىدە ياغاچلاردىن ياسىلىپ رەڭدار بويالغان ئۆيلەر قۇشلارنىڭ ئۆيلىرى ئىدى .

ئاشۇ ئۆيلەرنىڭ ئارىسىدىكى يېشىل مەيدانغا راسلانغان سەھنىدە ئەلقۇدلارنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە مەشرەپ تەييارلىنىۋاتاتتى . بۈگۈنكى بۇ مەشرەپنىڭ ئاساسلىق تەشكىللىگۈچىسى تەڭرى- تاغ بۈركۈتى مەشرەپتە ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى كۆرسىتىدىغان ئارتىسلارغا نېمىلەرنىدۇر دەۋاتاتتى . يېشىل مەيدانغا نۇرغۇن ھاي-

ۋانلار ۋە قۇشلار يىغىلىۋالغانىدى . ھايۋانلارنىڭ كەپسىز بالىلىرى
بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ، چوقىلىشىپ ، موللاق ئېتىپ
ئوينىۋاتاتتى .

يولۋاس ، يىلپىز ، قوتازلار ئەلقۇدلارنى ئادەتتىكى ياغاچ ئۆي-
لەردىن خېلىلا چوڭ بىر ئۆينىڭ ئالدىغا باشلاپ كەلدى . ئەلقۇدلار
يولۋاسنىڭ يول باشلىشى بىلەن ياغاچ ئۆيگە كىردى .
ئەلقۇدلارنى بۇ يەردە بۇغا ، بۆكەن ، قارا بۇلغۇن ، بۆرە ،
تۈلكە ، بۈركۈت ، ئۇلار ، قىرغاۋۇل ، لەڭگەك ، تۇرنا قاتارلىقلار
قىزغىن كۈتۈۋالدى . ئەلقۇدلار ئۈچۈن ئالاھىدە تەييارلانغان زىياپەت
ئەلقۇدقا ، بولۇپمۇ زىلال بىلەن بىللە بەكمۇ يېقىپ كەتتى . تەڭرى-
تاغدىكى ئەڭ ئېسىل يېمەكلىكلەر بىلەن قورسىقىنى توقلىغان
زىلال بىلەن زىلالمۇ خاتىرجەم بولۇپ ، ئۆيگە كېتىشكە ئالدىراۋاتقان-
لىقىنى ئۈتتۈپ قالدى .

— مەشرەپنىڭ تەييارلىقى پۈتۈپ بولغۇچە مەن بىر - ئىككى
ئېغىز گەپ قىلغاچ ئولتۇراي ، — تەڭرىتاغ بۈركۈتى سالماقلىق
بىلەن ئالدىرىماي سۆز باشلىدى ، — بۈگۈن بىزگە مېھمان بولۇۋات-
قان بالىلار ئىنسانلار دۇنياسىدىن بۇ يەرگە كېلىپ ، بىزگە مەڭگۈ
ئۇنتۇلمايدىغان ياخشىلىقنى قىلدى . ھەممىمىزنىڭ خەۋىرى بار ،
نەچچە سائەتنىڭ ئالدىدىلا ئاشۇ قورقۇنچلۇق مەخلۇق ماكانىمىزغا
ۋە ھاياتىمىزغا تەھدىت سالغانىدى . بۇلار بولمىغان بولسا بىزنىڭ
بۇ گۈزەل ماكانىمىز كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان ، بۇ يەردە ئولتۇرغانلىق-
رىمىزمۇ ئامان قالمىغان بولاتتۇق . شۇڭا ، ئالدى بىلەن ئەلقۇدلارغا
بولغان مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ قىزغىن چاۋاك چالايلى ! —
تەڭرىتاغ بۈركۈتنىڭ سۆزىدىن كېيىن قىزغىن ئالقىش ساداسى
كۆتۈرۈلدى . ئەلقۇد خىجىل بولغاندەك يەرگە قارىدى .

— مەنمۇ بۈركۈتنىڭ گېپىگە قوشۇلمەن ، — دەدى يولۋاس
مۇلايىملىق بىلەن ، — ئىنسانلار بىزگە ياخشىلىق قىلسا بىزنىڭ
مەڭگۈلۈك خۇشاللىقىمىز بولىدۇ ، ئەگەر ئىنسانلار بىزگە يامانلىق
قىلىپ قالسا تۈگەشكىنىمىز شۇ ، مەن بارلىق ئىنسانلارنىڭ ئەلقۇد-
لاردەك ئاق كۆڭۈل بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن ، — يولۋاسنىڭ

سۆزىدىن كېيىن يەنە ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى .
— ھۆرمەتلىك شاھ يولۋاس ئالىلىرى ، — بۇ گەپتىن ھەي-
ران قالغان بارلىق ھايۋانلار ۋە قۇشلار تېڭىرقىغىنىچە بىر -
بىرىگە قارىدى . يولۋاسمۇ ئوڭايسىزلانغاندەك نېمە دېيەرنى بىلەلە-
مەي قالدى . ئەلقۇدۇمۇ بۇ يەردىكى كەيپىياتنى كۆرۈپ قايسى گەپنى
خاتا قىلىپ قويغاندىمەن دەپ تېڭىرقىپ قالدى . بەزى ھايۋانلار
بار بىر - بىرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ ، گۇڭۇلدېشىپ كەتتى .
ئېيىق بىلەن يىلپىز بۇ گەپنى چوقۇم يولۋاس ئۆزى تارقاتقان گەپ ،
بولمىسا بۇ بالىلار نېمىشقا ئۇنى شاھ ئالىلىرى دەيدۇ دېگەندەك
يولۋاسقا نارازىلىق بىلەن قاراپ قويدى . چۈنكى ، ئۇلار يولۋاس
ھازىرمۇ ئۆزىنى شاھ چاغلاپ بىزنى كۆزگە ئىلماي باشقۇرۇپ يۈردە-
دۇ دەپ نارازى بولۇپ يۈرەتتى . سەزگۈر يولۋاس بۇ خىل كەيپىيات-
نى سېزىپ قېلىپ ، دەرھال سۆزلىدى :

— ئەلقۇد ، خاتا سۆزلەپ قويدىڭىز ، بۇ يەردە پادىشاھ دېگەن
گەپ مەۋجۇت ئەمەس ، بۇ بىز ئۈچۈنمۇ تارىخقا ئايلىنىپ بولغان .
بۇ يەردىكى ھايۋانلار ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز شاھ ، بۈگۈنكىدەك مۇشۇندە-
داق چوڭ ئىشلاردا ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپ ئىش قىلساقمۇ ئادەتتە -
كى ئىشلاردا بىر - بىرىمىزنى باشقۇرىدىغان ، بىر - بىرىمىزدىن
تۆۋەن تۇرىدىغان ئىش يوق . ھازىر سىزنىڭ مېنى شاھ ئالىلىرى
دەپ قالغانلىقىڭىز توغرا بولمىدى ، — ئەلقۇد يولۋاسنىڭ گېپىنى
ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ خاتا سۆزلەپ قويغانلىقىنى بىلدى .

— خاپا بولماڭلار ، بۇ گەپنى مومام ئېيتقان چۆچەك ۋە
تېلېۋىزوردىن كۆرگەن كارتون فىلىملاردىن ئاڭلىغىنىم بويىچە دەپ
ساپتىمەن ، مەن ئەسلىي سىلەردىن رۇخسەت سورىماقچى ئىدىم ،
بىزگە رۇخسەت بەرسەڭلار ، ئەمدى ئۆيگە قايتىمىساق ئاتا - ئانىمىز
بىزدىن ئەنسىرەپ قالىدۇ ، — بۇ گەپنى ئاڭلىغان يولۋاس ، بۈركۈت
قاتارلىقلار نارازى بولۇپ سۆزلەپ كەتتى :

— سىلەرنىڭ ھۆرمىتىڭلار ئۈچۈن ئالاھىدە ئويۇن تەييارلاڭلار .

دى . ئويۇنمۇ تەييار بولۇپ قاپتۇ . قېنى چىقايلى !
ئەلقۇدلار قارىغاي ، شەمشادلار ئوتتۇرىسىدىكى يېشىل مەيدانغا

چىقتى . مەيداننىڭ غەرب تەرىپىگە چىنار ، ئارچا ، قارىغاي ۋە رەڭ-
گارەڭ تاغ گۈللىرىدىن ئالاھىدە بىر سەھنە ھازىرلانغانىدى . سەھ-
نىنىڭ ئالدىغا نۇرغۇن ھايۋانلار يىغىلغانىدى . ئەلقۇدلار ئۆيىدىن
چىقىش بىلەنلا بېشىل مەيداندىكى ھايۋانلار قىزغىن ئالقىش ياڭرات-
تى . يولۋاسلار ئەلقۇدلارنى تاش ئولتۇرغۇلارغا ئولتۇرغۇزدى . قا-
رىغاندا ئويۇنچى ھايۋانلارنىڭ تەييارلىقى پۈتكەندەك قىلاتتى . ئويۇن-
نىڭ رىياسەتچىسى قىرغاۋۇل يولۋاس قاتارلىق ئاقساقاللارنىڭ
رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن ئويۇن باشلايدىغاندەك قىلاتتى . بىلال
بىلەن زىلال ئەلقۇدنى ئوقۇپ مۇنداق دەيدى :

— ھەي ، كەتمەمدۇق ، بۇ قېتىم ئاتا - ئانىمىز چوقۇم بىزنى
ئىزدەپ قالدى . ئەمدى كەتمىسەك چاتاق بولىدۇ .

— ئەنسىرمەڭلار ، ئاتا - ئاناڭلارنىڭ سىلەرنى ئىزدەپ قال-
ماسلىقىغا مەن كېپىل ، — تۇمارنىڭ بۇ سۆزىدىن كېيىن بىلال
بىلەن زىلالمۇ خاتىرجەم بولدى . بۈركۈت قىرغاۋۇلغا ئويۇننى باش-
لاڭلار دەپ ئىشارەت قىلدى . قىرغاۋۇل سەھنىگە چىقىپ ئەدەپ
بىلەن :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، ھۆرمەتلىك مېھمانلار ، قەدىرلىك
دوستلار ، ئەلقۇدلارنىڭ شەرىپىگە بېغىشلانغان ئويۇنىمىزنى ھازىر
باشلايمىز . ئالدى بىلەن ئاتاقلىق ناخشىچىمىز قارا بويۇن تۇرنىنىڭ
ئورۇندىشىدىكى ناخشا «ياخشى بالا ئەلقۇد» ، — دەپ ئېلان قىلدى .
تاماشىبىنلارنىڭ ئارىسىدىن قىزغىن ئالقىش سادالىرى كۆتۈرۈل-
دى . سەھنىگە قارا بويۇن تۇرنا چىقتى . ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تاغ
سۈيىنىڭ شوخ شىلىدىرلىشىغا ئوخشايدىغان ياڭراق كۈي ئاڭلاندى .
قارا بويۇن تۇرنا ناخشا ئېيتتى :

ئەلقۇد ئۆزى شوخ بالا ،

ئويۇننى كۆپ ئوينىدايۇ .

ئۆزى باتۇر ، يۈرەكلىك ،

يامانلاردىن قورقمايدۇ .

ناخشىنىڭ بىر كۈپلەپتى ئېيتىلىپ بولۇشى بىلەن تەڭ تاماشىدا.
بىنلار ئارىسىدىن قىزغىن ئالقىش سادالىرى كۆتۈرۈلدى. ئەلقۇد
ئۇلارنىڭ بىردەمدىلا ئۆزىگە ئاتاپ ناخشا ئىجاد قىلغانلىقىغا ھەيران
بولدى. تاماشىبىنلار ناخشىغا تەڭكەش قىلىپ رىتمىلىق چاۋاك
چېلىۋاتقان بولسىمۇ، بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنى كۆرەلمىگەندەك
باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، ناخشىنى ئاڭلىمىغاندەك قىياپەتتە ئول-
تۇردى. قارا بويۇن تۇرنا تۈرلۈك شوخ قىلىقلارنى چىقىرىپ ناخ-
شىسىنى داۋاملاشتۇردى:

ئۇ بۇ يىلقى تەتلىدە ،
قىلدى بەك كۆپ ساياھەت .
ساياھەتتە ئۇ دائىم ،
كۆرسەتتى كۆپ كارامەت .

«ئۇ مېنىڭ ساياھەت قىلىپ يۈرگىنىمنى قانداق بىلىۋال-
غاندۇ؟» ئەلقۇد ئەجەپلەندى. تاماشىبىنلار ئارىسىدا يەنە بىر قېتىم
چاۋاك كۆتۈرۈلدى.

يوقاتتى شۇ ئەلقۇدجان ،
بىزگە كەلگەن ئاپەتنى .
بىز تىلەيمىز ئۇنىڭغا ،
يېڭى بەخت ، ئامەتنى .

ناخشىدىن كېيىن يەنە قىزغىن چاۋاك چېلىندى. كېيىن مو-
لۇن بىلەن ئاغىمىخان قىزىقارلىق لەپەر ئوينىدى.
ئەلقۇد ئويۇنلارنى زوق، ئىشتىياق بىلەن كۆردى. بىلال بىلەن
زىلال خاپا بولۇپ قالغاندەك ئورنىدا مېتىلداپ ئولتۇرالمىدى. ئەل-
قۇد ئۇلارنىڭ ئەدەپسىزلىكىگە خاپا بولغان بولسىمۇ، گەپ قىلمى-
دى. بىراق، ئۇلارنىڭ تېپىرلاشلىرى كۆپىيىپ كەتتى. ئەسلىي
ئۇلار نېمىشقا ئەلقۇدنى ماختاپ بىزنى ماختىمايدۇ دەپ خاپا بولۇپ

قالغانىدى . بۈگۈنكى ئويۇننى تەشكىللىگۈچىلەرمۇ ئەتراپلىق ئورۇندلاشتۇرغانىدى . ئىككى نومۇر ئورۇندالغاندىن كېيىن ئاق لەڭلەك «بىلال بىلەن زىلال» دېگەن لەپەرنى ئۇلار بىلەن ئورۇندىدى .

ئەلقۇدجاننىڭ يېقىن دوستى
بىلال ۋە زىلال .
بىرى ئۇنىڭ خۇددى چولپان ،
بىرى ئاي ھىلال .
ئەلقۇد بىلەن دائىم بىللە
ئوينىدۇ ئۇلار .
تۈرلۈك جاپا - مۇشەققەتتىن
قورقمايدۇ ئۇلار

بۇ لەپەردە بىلال بىلەن زىلال خېلى كۆپتۈرۈلۈپ ماختالغانىدى . بۇنى ئاڭلاپ بىلال بىلەن زىلال دەرھال مستىلداشتىن توختاپ ، ئۆزىنى تۇتالماي سۆزلەپ كەتتى :
— ئاق لەڭلەك بىلەن ئۇلار بىزنىڭ ئارتۇقچىلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ مۇشۇنداق سەنئەت نومۇرلىرى بولسا بىزمۇ جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلايمىز - دە .

.....
ئەلقۇدجانمۇ ئىش قىلالماس ،
ئۇلار بولمىسا .
سەيلە قىلىپ تاغ ئاشالماس ،
ئۇلار بولمىسا .
دەرەخلەرگە تېز چىقىدۇ ،
شوخ ، زېرەك زىلال .
كانكى ، نۇرنى بەك ئوينىيدۇ ،
ئەقىللىق بىلال .

لەپەر مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ھېچكىم چاۋاك چالمىسىمۇ بىلال بىلەن زىلال ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ ئىسقىرتىپ چاۋاك چېلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالماي قىلىۋاتقان بۇ ئىشى ئەلغۇدىنى خىجىل قىلىپ قويدى. شۇڭا ئۇلارنى ئىشارەت بىلەن ئولتۇرغۇزدى.

— ئۆزىنى ماختىغاندا تازا چاۋاك چالدۇ، بىزنى ماختىغاندا ئادەمنى ئوقۇپ يۈرۈپىدغۇ، — زىلال خاپا بولۇپ غودۇڭشىدى. لېكىن، ئۇلار ئاق لەڭلەك بىلەن ئۇلاردىن تولىمۇ مىننەتدار بولدى. ئۆزلىرىنى بىردەمدىلا لەپەرگە قېتىۋالغانلىقىدىن ھەيران قالدى. لەپەردىن كېيىن قىرغاۋۇل سەھنىگە چىقىپ ئەمدى تۈلكە خانىم بىزگە «مەنمۇ ياشايچۇ» دېگەن نەسرنى ئوقۇپ بېرىدۇ، دەپ ئېلان قىلدى. تۈلكە خانىم بىر خىل تارتىنچاقلىق بىلەن سەھنىگە چىقىپ تاماشىبىنلارغا ئەدەپ بىلەن سالام قىلدى. سەھنىگە تۈلكە بىلەن تەڭ قارا بويۇن تۇرنا پەيدىن ياسالغان ئۇزۇن، نازۇك چالغۇ-سىنى كۆتۈرۈپ چىقتى. چالغۇنىڭ پەيدىن ياسالغان ئالاھىدە كاماز-چىسىمۇ بار ئىدى. ئۇ ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن تۈلكە بىلەن بېقىشىۋېلىپ كامانچىسىنى پەي چالغۇغا سۈركىدى. چالغۇدىن ئىنچىكە، ناھايىتى مۇڭلۇق بىر كۈي يەر ئاستىدىن چىقىۋاتقاندەك ياڭرىشقا باشلىدى. تاماشىبىنلار ئارىسىدا ئالقىش ساداسى كۆتۈرۈلدى. تۈلكە يېقىملىق، تەسىرلىك قىلىپ نەسر ئوقۇشقا باشلىدى:

— سىلەر مېنى بىلىسىلەر، مەنمۇ سىلەردەك ئانا زېمىننىڭ ئەركە بالىسى، بۇ مۇقەددەس زېمىن مېنىڭمۇ ئانام، باشقىلارنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىماي ياشاش مېنىڭ ئارزۇيۇم. مەن ئادەملەر-نىڭ باشلىرىدىكى تۇماق، تون - جۇۋىلىرىغا ياقىلىق بولۇشقا يارال-مىغان. بۇرۇن مېنى بۆرە، ئېيىق، يولۋاس ۋە يىلپىزلار بوزەك قىلىپ كەلگەن. ئوۋچىلارنىڭ قاپقان، مىلتىقلىرى ئاتا - بوۋىلى-رىمنىڭ، ئانا، مومىلىرىمنىڭ جېنىنى ئالغان. ئادەملەر تېخى مېنى قۇۋ، ھىيلىگەرلىكنىڭ سىمۋولى قىلىۋالدى. ئۇلار ھىيلى-گەرلىك قىلمايدىكەن؟ ئۇلار قۇۋ بولغاچقا ھەممە يەردە پايدا ئېلىۋا-

تدۇ ، ئۇلار . . . — قارا بويۇن تۇرنا چالغۇسىنى كۈچەپ چېلىپ تۈلكە خانىمنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ كەتتى . دېمەك ، ئۇ ئەلقۇدلارنىڭ كۆڭلىنى ئايىغانىدى . چۈنكى ، نەسرنىڭ ئاخىرى ئادەملەرنى سۆكەيدىغان ، ئادەملەرگە نارازىلىق بىلدۈرىدىغان مەزمۇنلار ئىدى . مۇزدەكىنىڭ ئاۋازى ئۆرلەپ كەتكەچكە تۈلكە ئوقۇغان نەسرنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىغىلى بولمىدى . سەھنىدىن چۈشكەندىن كېيىن يولۋاس ئاق بويۇن تۇرنىنى ماختىدى . چۈنكى ، ئۇ چالغۇنى يۇقىرى ئاۋازدا چېلىپ تۈلكە خانىمنىڭ ئادەملەرنى ئەيىبلەيدىغان گەپلىرىنى ئەل-قۇدلارغا ئاڭلاتىمىغانىدى . يولۋاس تۈلكىنى «سەن نېمىشقا ئەسلىي تېكىستتە يوق مەزمۇنلارنى سەھنىدە ئوقۇيسەن ؟ بۇنداق قىلساڭ ئەلقۇدلارنى ماختايمىز دېگەن گېپىمىز نەدە قالدى» دەپ بىرمۇنچە خاپا بولدى . تۈلكە خانىم نېمە دېيىشنى بىلەلمەي شۈمشەرەپ قالدى .

— مەن . . . مەن ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي ، ھاياجانلىنىپ كېتىپ شۇنداق دەپ ساپتىمەن ، — تۈلكە خېلى ئۇزۇندىن كېيىن شۇنداق دېيەلدى . يەنە بىرنەچچە نومۇردىن كېيىن ئەلقۇدلارمۇ نومۇر ئورۇنداپ بەرسۇن ، دەپ سەھنىگە تەكلىپ قىلىندى . ئەلقۇدلار سەھنىگە چىقىپ ئۇسسۇل ئويناپ ، «تەبىئەت بىزنىڭ ئانىمىز» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ بەردى . تاماشىبىنلار ئۇلارنىڭ ناخشىسىنى ئانچە چۈشەنمىگەن بولسىمۇ ، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن خېلى ئۇزۇنغىچە ئالقىش ياڭراتتى . ئويۇندىن كېيىن تەڭرىتاغ بۈركۈتى ئەلقۇدلارغا گېپىم بار دەپ ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى .

21 . ئويۇن

ئەلقۇدلارنىڭ تەتىل كۈنلىرى توشۇشقا ئاز قالغانىپىرى ئۇلار تەتىلنىڭ توشماسلىقىنى ئارزۇ قىلىدىغان بولۇپ قالدى . ئەلقۇدمۇ ئۆزى يالغۇز قالغان چاغدا : بىر - ئىككى ئاي ئوقۇپ ، تۆت - بەش ئاي تەتىل قىلساق نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە ! ئوقۇش باشلانسا كەچكىچە دەرس ئاڭلىغاننى ئاز دەپ تۈگىمەس تاپشۇرۇقلارنى ئىش - لەپ چارچاپ ھالىمىزدىن كېتەرمىزمۇ ؟ ئەتە مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن قانغۇدەك ئوينىساق بولغۇدەك ، بىراق نېمە ئويۇن ئوينىساق بولار ، رەگەتكە بىلەن قۇشقاچ سوقۇپ ئوينايلى دېسەك ، ئۇمۇ قاملاشمايدىغان ئويۇن ئىكەن . ئۆزىمىزنىڭ كۆڭلىنى خۇشال قىلد - مىز دەپ بىچارە قۇشقاچلارنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىكەنمىز ، قىس - ماق ، قاپقانلار بىلەن بۆدۈنە ، توشقان تۇتۇشمۇ خۇددى شۇنداق ئىش . ھە ، راست ، قوناقلقتىن كۆكۈش ئېلىپ چىقىپ ئۆزىمىز پۇچۇلاپ يېسەك بولامدۇ - يا ، بۇمۇ بولمايدۇ ، ھېلىقى ۋاقىتتا كۆكۈش پۇچۇلاپ يېدۇق ، دەپ ئورمانلىققا ئوت قويۇۋەتكىلى تاس قالغاندۇق . . . ھە ، بىلىدىم ، چالما - كېسەك ئېتىشىپ ئوينىساق بولغۇدەك . «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار ھەممە ئىشتا بىز بىلەن بەسلىشىدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ . ئۇلار بىلەن چالما - كېسەك ئۇرۇشى قىلىپ ئۆزىمىزنى بىر كۆرسىتىپ قويمايلى . قېنى قايسىمىز باتۇر ئىكەنمىز . . . ئەلقۇد خىيالىنىڭ ئاخىرىنى چىقىد - رالماي ئۇخلاپ قالدى .

ئەتىسى ئەلقۇد مەھەللىدىكى بالىلارنى يىغىپ «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار بىلەن چالما - كېسەك ئېتىشىپ ئوينىماقچى بولدى .

بۇ ئويۇندا ئىككى مەھەللىنىڭ بالىلىرى خۇددى ئۇرۇش قىلد - ۋاتقان ئىككى قوشۇندەك ئىككىگە بۆلۈنۈپ ، بىر - بىرىگە چالما

- كېسەك ، تاش دېگەندەك نەرسىلەرنى ئاتاتتى . ئەگەر قايسى مەھەل -
لىدىكى بالىلار چالما - كېسەكتىن قورقۇپ قاچسا ياكى يېڭىلىگەندە -
كىنى جاكارلىسا شۇ تەرەپ يېڭىلىگەن ھېسابلىناتتى . ۋارىس ، خۇش -
تارلار بۇ ئويۇننى ئوينىغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى . ئۇلار
يېقىندىن بېرى «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار بىلەن پۈتە -
بول ۋە باشقا مۇسابىقىلەرگە چۈشكەندە يېڭىلىپ قېلىپ ئۇلاردىن
ئۆچ ئېلىش پۇرسىتى تاپالماي يۈرەتتى . ئۇلار مۇسابىقىدە يېڭىلىگەندە -
سىرى «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار يوغانچىلىق قىلىۋاتە -
قاندەك ، ئۇلارنى كۆزگە ئىلمايۋاتقاندەك تويۇلدى .

- بۈگۈن مەن ئۇ مەھەللىدىكىلەرنىڭ ، بولۇپمۇ ھېلىقى ئەندە -
زەر دېگەننىڭ بېشىنى يېرىۋەتمەيدىغان بولسام ، ئۇ بەك ھاكاۋۇرلىدە -
شىپ كېتىپتۇ ، - ۋارىس قىزىرىپ ، كۆيۈپ ، سۆزلەپ كەتتى .
- سەن ئۇنىڭچىلىك پۈتۈپ ئويناپ قالساڭ بىزنىمۇ دەسسەپ
ئۆتۈپ كېتسەن ، ھېلىمۇ كەمتەر ئىكەن . ئۇ ھەر قېتىم بىزنى
مۇسابىقىدە ئۇتۇۋالغاندىمۇ ، يېڭىلىپ قالغاندىمۇ بىزنى قۇچاقلاپ
كۆرۈشۈۋاتىدۇ ، - خۇشتار ۋارىسنى تېرىكتۇردى .

- سەن كەچكىچە ئاشۇ كۆك تېرەكتىكىلەرنىڭ گېپىنى قىلدە -
دىغان بولۇپ قاپسەنغۇ ، ئويۇڭنى ئاشۇ مەھەللىگە كۆچۈرۈپ قويامە -
دۇق يا ...

- مەن راست گەپ قىلدىمغۇ ، ئەنەزەر نەدە ھاكاۋۇر ؟
ۋارىس بىلەن خۇشتار تاكالىشىۋاتقاندا ئەلقۇدلار «كۆك تېرە -
ك» مەھەللىسىدىكى بالىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ چالما - كې -
سەك ئويۇنىنى باشلايدىغان بولۇپ كەلدى .

ھەر ئىككى تەرەپ ئۆز مەھەللىسى تەرەپتە تۇرۇپ بىر - بىرىگە
چالما - كېسەك ئېيتىشقا باشلىدى . بالىلار خۇددى جەڭگە چۈشكەندە -
دەك قېنى قىزىپ كۈچەپ چالما - كېسەك ئاتاتتى .

ۋارىس چالما - كېسەكلىرىنى ئەنەزەرگىلا قارىتىپ ئاتاتتى .
ئۆزىنى قوغداشنى ئۇنتۇپ ، «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكىلەر تە -
رەپكە ھۇجۇم قىلىپ باراتتى . ئالدىدىلا «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدە -
دىكى باشقا بالىلار تۇرسىمۇ ئۇلار بىلەن كارى بولماي ، ئەنەزەرگىلا

قارىتىپ چالما - كېسەك ئاتاتتى . ئۇنىڭ بۇ قاراملىقى ئەلقۇدلارنى ئەنسىرەتكەن بولسا ، ئەنزەرنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى . بولۇپمۇ ئەنزەرنى «كۆك تېرەك» مەھەللىسىنىڭ پەخرى دەپ قارايدىغانلار ئەنزەرنى قوغداپ ئۆزلىرىگە يېقىنلاپ كەلگەن ۋارىسقا ھۇ-جۇم قىلدى .

— ۋاي جان ! ۋاي جان بېشىم ، — ۋارىس بېشىنى تۇتقىنىچە ۋارقىراپ يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ بېشىنى تۇتۇۋالغان قوللىرىنىڭ ئارىسىدىن قىپقىزىل قان سرغىپ چىقىشقا باشلىدى . بۇنى كۆر-گەن «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار قېچىپ كەتتى .

ئەلقۇدلارنىڭ ئويناۋاتقان يېرى ئۇنىڭ بوۋىسى ھەسەن مۇدىر-نىڭ ئۆيىگە يېقىن بولغاچقا ئەلقۇدلار ۋارىسنى بوۋىسىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ كىردى . ھەسەن مۇدىر ۋارىسنىڭ بېشىدىكى قاننى توختى-تىپ دورا چېپىپ تېگىپ قويدى . ۋارىس غەزەپ بىلەن :

— بېشىمنى چوقۇم ئەنزەر يېرىۋەتتى ، — دېدى .

— نېمىشقا يېرىۋەتتى ؟ — ھەسەن مۇدىر سورىدى .

— تاش ئېتىپ .

— بىكاردىن - بىكارغىمۇ ؟

— چالما - كېسەك ئوينىغان ئىدۇق .

— سىلەرمۇ ئۇلارغا چالما - كېسەك ئاتقانمۇ - ئاتىمغان-

مۇ ؟ — ھەسەن مۇدىرنىڭ جىددىي سورىغان سوئالىغا بالىلار جاۋاب بېرەلمەي جىم بولۇپ قالدى . بىراق ۋارىس يەنىلا تەن بەرمەي غودۇڭشىدى :

— ئاتساقمۇ بېشىغا ئاتىمىغاندۇق . بېشىغا ئاتقان بولساق بې-

شىنى ئۆتمىتۈشۈك قىلىۋېتەتتۇق ، — ۋارىسنىڭ بۇ گېپىدىن بالى-لار پاراققىدە كۈلۈشتى .

ھەسەن مۇدىر بالىلارنى ھويلسىدىكى قېرى ئالما دەرىخىنىڭ تۈۋىگە ئولتۇرغۇزۇپ نەسىھەت قىلدى .

— چالما - كېسەك ئويۇننى ئوينىمىساڭلار بولمامدىكەن ؟ —

ھەسەن مۇدىر ئاچچىقلىنىپ سورىدى .

— ئەمەسە قايسى ئويۇننى ئوينايىمىز ؟ — ۋارىس مېشىلداپ

قويدى .

ئەلقۇدمۇ بوۋىسىدىن سورىدى .

— بوۋا ، سىلەر كىچىك ۋاقىتتىڭلاردا قانداق ئويۇنلارنى ئوينىتەتتىڭلار ؟

— بىزنىڭ كىچىك ۋاقىتىمىزدا ئوينىيدىغان ئويۇنلىرىمىز كۆپ ئىدى . مەن بۈگۈنكى مۇشۇ ئىشنىڭلارنى كۆرۈپ سىلەرگە ئاشۇ ئويۇنلارنى ئۆگىتىپ قويىمىغانلىقىمىدىن ئۆكۈندىم . ئۇ ئويۇنلار سىلەرنى دوست قىلىدۇ ، كۆڭلۈڭلارنى خۇشال قىلىدۇ . بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن قالغان ئەنئەنىۋى ئويۇنلىرىمىز ھەقىقەتەن كۆپ . ئاشۇ ئويۇنلارنىڭ كۆپ قىسمى ھازىر سىلەرنىڭ ئوينىشىڭلارغىمۇ ماس كېلىدۇ . شۇڭا ، مەن بۈگۈندىن باشلاپ سىلەرگە ئاشۇ ئەنئەنىۋى ئويۇنلىرىمىزنى ئۆگىتەي ، مەن بىردەم ئويلىنىۋالاي ، سىلەر باغقا تۆكۈلۈپ كەتكەن ئالمىلارنى تېرىۋېتىڭلار ، — بالىلار ھەسەن مۇدىرنىڭ ئۆزلىرىگە ئويۇن ئۆگىتىپ قويىدىغانلىقىدىن خۇشال بولۇپ باغقا تۆكۈلگەن ئالمىلارنى تېرىشقا باشلىدى . ھەسەن مۇدىر بالىلارغا ئالدى بىلەن ئۆزى بالىلىق چاغلىرىدا ئوينىغان «قارا - قارا قۇشلارم» ئويۇنىنى ئۆگەتمەكچى بولدى . بۇ ئويۇن بالىلاردا كوللېكتىپنى سۆيۈش ئېڭىنى يېتىلدۈرىدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئويۇندا «ئايىرلىغانى بۆرە يەر» دېگەن ئىدىيە ئىلگىرى سۈرۈلگەن . توغرا ، بالىلارنى ئىناق - ئېجىل ئۆتۈشكە ئۈندەيدىغان ، قىممىتىنى يوقاتمايدىغان ئويۇنلىرىمىز تۇرۇپ ، بالىلىرىمىز ئويۇن تاپالماي بىر - بىرىگە چالما - كېسەك ئېتىپ باشلىرىنى يېرىپ يۈرسە قانداق بولىدۇ ؟ ئەنە شۇنداق خىياللارنى قىلغان ھەسەن مۇدىر ئالما تېرىۋاتقان بالىلارنى يىغدى .

— بۈگۈن سىلەرگە ئۆگىتىدىغان ئويۇننىڭ ئىسمى «قارا - قارا قۇشلارم» ، — ھەسەن مۇدىر خۇددى دەرس ئۆتۈۋاتقاندەك ئەستايىدىللىق بىلەن سۆزلىدى .

— بۇ ئويۇنغا ئالدى بىلەن بىز «ئانا» تاللىۋاليمىز . كىمنىڭ بويى ئەڭ ئېگىز بولسا ، شۇنى ئانا قىلىمىز ، ئارىمىزدا كىمنىڭ بويى ئەڭ ئېگىز ؟

— ۋارىسنىڭ !

— ئەمىسە ۋارىس ئانا بولسۇن .

— بولىدۇ ، بولىدۇ ! — بالىلار پاراقلاپ كۈلۈشتى . بېشى يېرىلىپ كەتكەندىن بۇيان كۈلۈش تۇرماق ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان ۋارىسمۇ كۈلدى .

— ئۇنداق بولسا مەن لاچىن بولاي ، — ھەسەن مۇدىرمۇ سەبىيلەرچە كۈلدى . ئەلقۇدۇمۇ بوۋىسىنىڭ مۇشۇ قىلىقىنى بەك ياخشى كۆرەتتى . بەزى چاغدا ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپلا كىچىك بالىغا ئايلىنىپ قالاتتى .

— ئەمىسە سىلەر ھەممىڭلار «ئاناڭ» لارنىڭ كەينىگە تىزىلىڭ-لار ، — ھەسەن مۇدىرنىڭ بۇ سۆزىدىن كېيىن بالىلار ۋارىسنىڭ كەينىگە تىزىلدى . شۇنىڭ بىلەن ئويۇن باشلاندى . ئىلۋەتتە ، بۇ ئويۇن ھەسەن مۇدىر بالىلارغا قايتا - قايتا ئۆگەتكەندىن كېيىن باشلاندى .

ھەسەن مۇدىر : قارا - قارا قۇشلارم .

ئارقىڭدىكى نېمىلەرنىڭ ؟

ۋارىس : ئۇششاق - ئۇششاق بالىلارم .

ھەسەن مۇدىر : ماڭا بىرنى بەرسەڭچۇ .

ۋارىس : كۈچۈڭ يەتسە ئالساڭچۇ .

بۇنىڭ بىلەن «لاچىن» قاتار تىزىلغان سەپكە ھۇجۇم باشلىدى . «ئانا» بالىلىرىنى جان تىكىپ قوغدىدى . «ئانا» قايسى تەرەپكە قانات قاقسا بالىلىرىمۇ سەپتىن چۈشۈپ قالماي ئۇنىڭغا ئەگەشتى . «لاچىن» مۇ بوش كەلمىدى . ئويۇن بىرنەچچە رەت تەكرارلانغاندىن كېيىن ، ھەسەن مۇدىر سەپنىڭ ئەڭ ئاخىرىدىكى خۇشتارنى «ئول-جا» ئېلىۋالدى . ئويۇن مانا مۇشۇ تەرىقىدە دەۋر قىلىپ ئۇزۇن داۋاملاشتى . ھەسەن مۇدىر ئۇلارغا يەنە يۇقىرىقى ئويۇن بىلەن ئوخشاپ كېتىدىغان «ئاق تېرەك ، كۆك تېرەك» ئويۇنىنىمۇ ئۆگەتتى . بۇ ئويۇن يۇقىرىقى ئويۇنغا ئوخشاپ كەتسىمۇ ، بۇ ئويۇنغا قاتنىشىدىغان بالىلار قارىمۇقارشى ئىككى سەپ بولۇپ تىزدىلىپ بىر - بىرىنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتىشىدۇ ۋە بىر - بىرىگە

قارمۇقارشى ھالدا قوشاق ئېيتىشىدۇ .

1 - رەت : ئاق تېرەك ، كۆك تېرەك .

بىزدىن سىزگە كىم كېرەك ؟

2 - رەت : باتۇر قىز كېرەك .

1 - رەت : باتۇر قىزنىڭ ئىسمى كىم ؟

2 - رەت : ئىسمى ئۇنىڭ مەلىكەم .

1 - رەت : كۈچۈڭ يەتسە ئال كېلىپ .

سېپىمىزنى سەن يېرىپ .

2 - رەت : چىۋىق بىلەن ئۇرىمىز .

كەمپۈت بىلەن ئالدايمىز .

1 - رەت : ئۇنىڭغىمۇ ئۇنىمايمىز .

كۈچۈڭنىمۇ سىنايمىز .

بۇنىڭ بىلەن تارتىشماق باشلىنىدۇ . 2 - رەت 1 - رەتنىڭ

ئارىسىدىن بۆسۈپ ئۆتمەكچى بولىدۇ . ئۇنىڭغا 1 - رەتتىكى بالىلار

يول قويمايدۇ . نەتىجىدە سەپ بويىچە ئۆزئارا كۈچ سىنىشىش باشلىدۇ .

ئىندۇ . ناۋادا قايسى تەرەپ سەپنى يېرىپ ئۆتۈپ كېتەلمەسە قولى

ئايرىلىپ كەتكەن بالىنى «ئولجا» ئالغان ھېسابتا شۇ تەرەپ ئۆز

سېپىگە قېتىۋالىدۇ . قارشى تەرەپنىڭ سېپىدىكى بالىلار «ئولجا»

ئېلىنىپ تۈگىسە ، ئۇ تەرەپ يېڭىلىگەن ھېسابلىنىپ بىر مەيدان

ئويۇن ئاخىرلىشىدۇ . تۈرلۈك ئويۇنلار كەينى - كەينىدىن قىزىپ

كەتكەچكە ھەسەن مۇدىرنىڭ ھويلىسىغا بىردەمدىلا مەھەللىدىكى

ھەممە بالىلار دېگۈدەك يىغىلدى . ھەسەن مۇدىر بالىلارغا ئويۇنلارنى

چۈشىنىشلىك قىلىپ ئۆگەتتى . بالىلارمۇ بۇ ئويۇنلارغا قىزىقىپ

قالغاچقا ئويۇنلارنى تېزلا ئۆزلەشتۈرۈۋالدى . ھەسەن مۇدىرنىڭ

ھويلىسى بالىلار بايرىمى بولغاندەك شادلىققا چۆمدى . تەتلىدە قانداق

ئويۇن ئويناشنى بىلەلمەي تۇرغان بالىلار ئۈچۈن بۇ تولىمۇ خۇشال .

لىق ئىش بولدى . ھەسەن مۇدىر ئۇلارغا يەنە تۈرلۈك ئويۇنلارنى

ئۆگىتىپ قويدى . ھەسەن مۇدىر بالىلار ئارىسىدىن يېنىپ چىقىپ

پېشاۋاننىڭ ئاستىدىكى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ، بالدە

لارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بالىلىق چاغلىرىدا ئوينىغان ئويۇنلىرىنى ئوينا .

ۋاتقانلىقىدىن چەكسىز شادلاندى .

ئەتىسى ئەلقۇدلار مەھەللىدە يەنە تۈنۈگۈنكى ئويۇنلارنى ئويناۋا .
تاتتى . ۋارىسنىڭ تېڭىقلىق بېشى زىڭىلداپ ئاغرىۋاتقان بولسىمۇ ،
يەنىلا ئويۇندىن قول ئۈزگۈسى كەلمىدى . شۇ چاغدا «كۆك تېرەك»
مەھەللىسىدىكى ئەزەر بىلەن يەنە ئىككى بالا ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىدا
پەيدا بولدى . ئەزەر بىر سېۋەتنى كۆتۈرۈۋالغانىدى . ئۇلارنى كۆ-
رۈپ بېشى تېخىچىلا زىڭىلداپ ئاغرىۋاتقان ۋارىسنىڭ جان - پىنى
چىقىپ كەتتى . ئۇ ، ئويۇنىنىمۇ تاشلاپ يول ياقىسىدىكى خىش پار-
چىسىنى قولغا ئېلىپ ئەزەرلەرنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى .
— ھە ، نېمىگە كېلىشتىڭ ؟ يەنە نومۇس قىلماي بۇ مەھەللىگە
كېلىشىپسەنغۇ ؟ ! مەنمۇ بېشىڭلارنى يېرىپ باقايۇ ؟ — ۋارىس
قولدىكى خىش پارچىسىنى ئەزەرلەرگە قارىتىپ ئاتماقچى بولدى .
بىراق ، ئەلقۇد ئۇنى توسۇۋالدى .

— ۋارىس ، نېمانچە ئۇششۇقلۇق قىلىسەن ؟ ئۇلار سېنىڭ
بېشىڭنى قەستەن يېرىۋەتمىدى ، ئۆزىمىز قاملاشمىغان ئويۇننى ئوي-
نىغاچقا شۇنداق بولدى . بىزمۇ ئۇلارغا قارىتىپ تاش - كېسەك
ئاتمىغانمۇ ؟ بۇلتۇر بىز «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلارنىڭ
بېشىنى يېرىۋەتكەنتۇققۇ ، شۇ چاغدا ئەجەب «بىز قەستەن قىلىم-
دۇق ، ئۇ دېگەن ئويۇن» دەۋاتمامتىڭ ، — ئەلقۇدنىڭ گېپىنى
ئاڭلاپ ۋارىس يەرگە قارىغىنىچە جىم تۇرۇپ قالدى .

— بىزمۇ تۈنۈگۈن خاتا قىپتۇق ، — دېدى ئەزەر ئارىلىقتىكى
جىمجىتلىقتىن كېيىن ، — بۇ ئىش سەۋەبىدىن ئىككى مەھەللىدىكى
بالىلارنىڭ دوستلۇقىغا تەسىر يېتىدىغان بولدى دەپ كۆڭلىمىز
يېرىم بولدى . شۇڭا ، بىز ۋارىسنى ئالاھىدە يوقلاپ كەلگەندۇق .
بىز خاتا قىپتۇق . كەچۈرگىن ۋارىس ، مانا ماۋۇ ئاز بولسىمۇ
بىزنىڭ كۆڭلىمىز ، — ئەزەر سېۋەتتىكى ئالما ، شاپتۇل ، ئۈزۈم-
لەرنى ۋارىسنىڭ ئالدىغا قويدى . بۇ چاغدا ۋارىسنىڭ قوللىرى
خىش پارچىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى . . .

شۇنىڭدىن كېيىن «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار بى-
لەن «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكى بالىلار چالما - كېسەك ئويۇنى

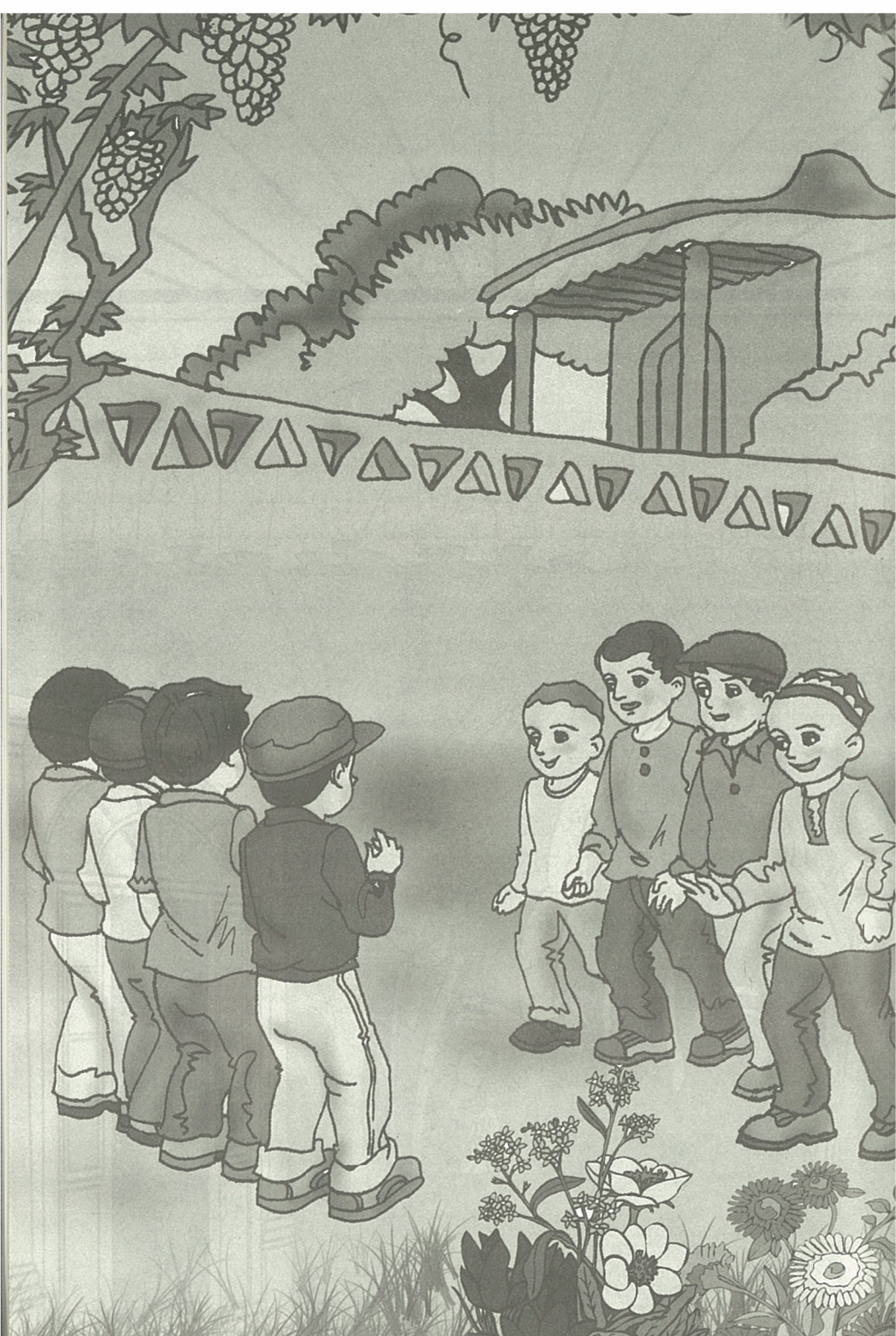
ئوينىمايدىغان بولدى . ئۇلار دائىم دوستانە ھالدا پۇتبول ئوينىغاندىن باشقا ھەسەن مۇدىر ئۆگەتكەن تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئوينىيدىغان بولدى . بۇ ئويۇنلار ئۇلارنىڭ دوستلۇقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ ، ئۇلارنىڭ بالىلىق قەلبىدە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىراتلارنى قالدۇردى . ھازىر بۇ يەردە ھەر كۈنى دېگۈدەك بالىلارنىڭ شوخ ، ياڭراق ئاۋازى ياڭراپ تۇرىدىغان بولدى :

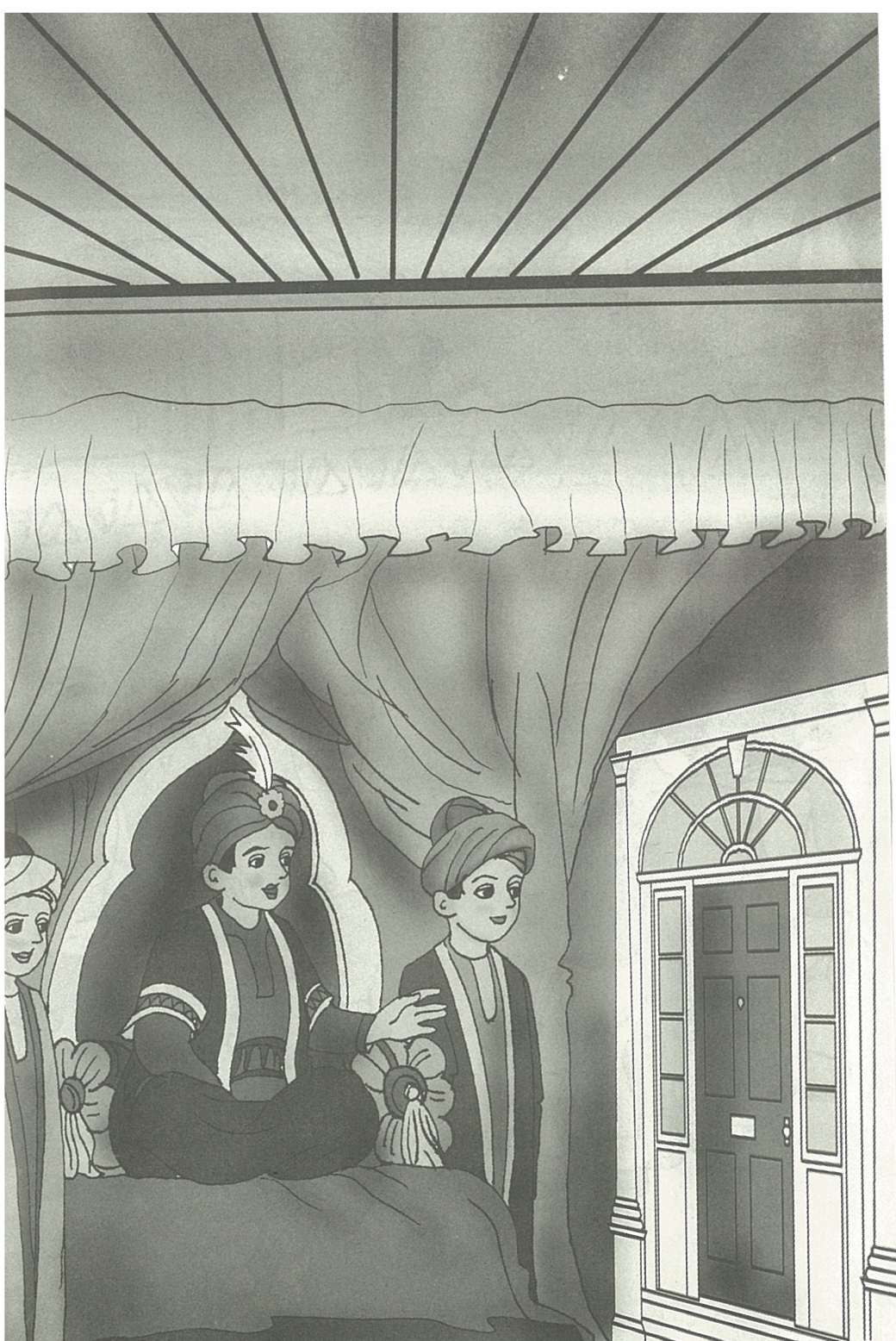
A : ئاق تېرەك ، كۆك تېرەك ،
بىزدىن سىزگە كىم كېرەك ؟

B : زېرەك ، چېچەن قىز كېرەك ،
باتۇر ، قەيسەر ئوغۇل كېرەك .

A : ئاق تېرەك ، كۆك تېرەك .

.....

22. ئەلقۇدنىڭ شاھ بولغانلىقى

ئەلقۇدلار بۇ غەلىتە جايغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيدى. بۇ يەردىكى دەرەخلەرمۇ ، ئۆيلەرمۇ پاكار بولۇپ ئەلقۇدلارنىڭ بويىدىن ئازراقلا ئېگىز ئىدى . يوللارمۇ تار ۋە كالتە ئىدى . ئەمدىلا تىككەندەك كىچىك دەرەخلەر مېۋىلىگەن بولسىمۇ ، قورۇلۇپ قاق-تەك بولۇپ قالغانىدى . كوچىلاردا ئادەم كۆرۈنمەيتتى . بۇ ئەلقۇد ئاڭلىغان چۆچەكلەردىكى سىرلىق ماكانغا ئوخشايتتى . ئەلقۇدلار بۇ يەردە بىرەر ئادەم ئۇچرىسا شۇنىڭدىن بۇ يەرنىڭ قەيەرلىكىنى سوراپ باقماقچى بولدى . بىراق بۇ كىچىك ۋە كالتە كوچىلاردا ئادەم كۆرۈنمەيتتى . باغچىلاردىكى ئويۇنچۇق ئۆيلەردەك بۇ ئۆيلەردە كىم-كىمنىڭ ياشايدىغانلىقى ئەلقۇدلارنى بەك قىزىقتۇردى . شۇڭا ، ئەلقۇد بۇ يەردە نېمە بارلىقىنى تۇماردىن سوراپ باقماقچى بولدى :

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، بىز ھازىر نەدە ؟ بىز بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدۇق ؟ — ئەلقۇد بۇ سوئالنى تۇماردىن بىرنەچچە قېتىم سورىغاندىن كېيىنلا تۇمار ئالدىرىماي جاۋاب بەردى .

— سىلەرنىڭ ھازىر قەيەرگە كېلىپ قالغانلىقىڭلارنى مەنمۇ بىلمەيمەن . مېنىڭمۇ بىلمەيدىغان نەرسىلىرىم كۆپ ، ھەرقانداق ئىقتىدار ۋە قابىلىيەت چەكلىك بولىدۇ . مېنىڭمۇ خاسىيەتتىم چەكلىمىك ، بەزى چاغلاردا سىلەرگە ياردەم قىلالماي قالدىغان چاغلىرىم بولىدۇ ، كەچۈرۈڭلار ، مەن ھازىرچە سىلەرگە ياردەم قىلالايمەن ، سىلەر ئۆزۈڭلار ئەقلىڭلارنى ئىشلىتىپ ، بۇ يەرنىڭ قەيەرلىكىنى بىلىڭلار . . . — تۇمار شۇنداق دەپ جىمىپ كەتتى . ئەلقۇدلارنى سۈر باسقاندەك بولدى . ئۇلار ئازراق ماڭغاندىن كېيىن پاكار ئويۇن-چۇق ئۆيلەر غايىب بولۇپ ، ئۇنىڭ ئورنىدا شەكلى ۋە قىياپىتى خىلمۇخىل ئېگىز ، ھەيۋەتلىك بىنالار پەيدا بولدى . كوچىلار ئازادە بولسىمۇ ، يەنىلا ئادەم كۆرۈنمەيتتى . بىلال بىلەن زىلال سۈرلۈك

تىمتاسلىقتىن قورقۇپ قانداق قىلىشىنى بىلەلمەي ئەلقۇدقا يېپىش-
ۋالدى . ئۇلار ھازىر قانداق ۋاقىتتا تۇرغانلىقىنى بىلەلمىدى . بايا
تېخى ئاسماندا قۇياش نۇر چېچىپ تۇراتتى . مانا ئەمدى ئۇلار ئاسمان-
دا نۇرلىنىپ تۇرغان تولۇن ئاي ۋە چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارنى
كۆردى . بۇ كېچىدە سىرلىق يەردە قانداق قىلارمىز دەپ بولغۇچە
ئۇلار يەنە ئاسماندا نۇر چېچىپ تۇرغان قۇياشنى كۆردى . ئەلقۇدلار
بۇ سىرلىق شەھەردە مېڭۇپرىشتىن قورقتى . شۇڭا ، ئۇلار ئاسمان-
دىكى قۇياشنىڭ يەنە ئايغا ئالمىشىشىدىن بۇرۇن بۇ يەردىكى بىرەر
ئۆيىنىڭ دەرۋازىسىنى چېكىپ باقماقچى بولدى . ئۇلار يەنە بىردەم
تېڭىرقاپ ماڭغاندىن كېيىن يولنىڭ ئوڭ قاسنىقىدىكى چوڭ بىر
قوۋۇقنى چەكتى . قوۋۇق خېلى ئۇزۇن چېكىلگەندىن كېيىن ئەن-
سىز غىچىرلاپ بوي - بەستى ئەلقۇدلار بىلەن تەڭ بولسىمۇ ، ئاپئاق
ساقىلى يەرگە تېگىپ تۇرغان بىر ئادەم ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ
ناھايىتى يوغان بىر ئالتۇن ئاچقۇچنى تۇتقۇزدى .

— بۇ نېمە ؟ بىز بۇنى نېمە قىلىمىز ؟ ! — ئەلقۇد ساقاللىق
بالىدىن شۇنداق دەپ سورىغان بولسىمۇ ئۇ ھېچ نەرسە دېمەي كىرىپ
كەتتى . ئۇلار قانداق قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرغاندا ئاچقۇچتىن سادا
كەلدى :

— ئەلقۇد ، سىلەر مېنى يەرگە قويۇپ ماڭا مىنىڭلار ، سىلەر-
نى چۆچەكلەر شەھىرىگە ئېلىپ بارىمەن .

ئەلقۇد ئالدىدىكى ئاچقۇچنىڭ سۆزلەۋاتقانلىقىغا ئىشەنمىگەندەك
بىردەم تېڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن سورىدى :

— بىز . . . بىز سىزگە قانداق مىنىمىز ؟

— مېنى يەرگە ياتقۇزۇپ مىنىسەڭلار بولىدۇ ، — ئەلقۇدلار
بايىقىدىنمۇ يوغىناپ كەتكەن ئاچقۇچنى يەرگە ياتقۇزغاندىن كېيىن
ئۇنىڭدىن سورىدى :

— ئىسمىڭىز نېمە ؟

— مەن بايىقى مەڭگۈلۈك بالىنىڭ ئالتۇن ئاچقۇچى . مەن
بىلەن چۆچەكلەر شەھىرىنىڭ قوۋۇقىنى ئاچقىلى بولىدۇ .

— مەڭگۈلۈك بالا دېگەن قانداق بالا ئۇ ؟

— ئۇ چوڭ بولمايدىغان ، قېرىمايدىغان ، ئۆلمەيدىغان بالا .
 — بايقى ئاق ساقاللىق بالا ئۆلمەيدىغان بالىمۇ ؟
 — شۇنداق ، چۆچەكلەر ئۇنىڭغا شۇنداق خاسىيەت ئاتا قىلغان .
 — ئۇنداق بولسا بىزمۇ ئاشۇ مەڭگۈلۈك بالىدەك چوڭ بولمايدىغان ، قېرىمايدىغان ، ئۆلمەيدىغان بالغا ئايلىنالمىدۇق ؟
 — ئۇنى بىلمەيمەن . ئۇ ، سىلەرنى ئۆزىنىڭ يېقىن دوستى بىلىپ مېنى سىلەرگە بەردى . سىلەر ئالدى بىلەن ماڭا مىنىڭلار ، قالغان گەپنى كېيىن قىلىشارمىز ، — ئەلقۇدلار يەنە سوئال سورا-
 ۋەرسە ئەدەپسىزلىك بولىدىغانلىقىنى بىلىپ گەپ قىلالماي قالدى .
 ئۇلار ئالدىدىكى ئالتۇن ئاچقۇچنىڭ بايقىدىن خېلىلا يوغىناپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ، بىر ئاتقا ئۇچى تەڭ مىنگەندەك قاتارلىشىپ ئۆلتۈردى . كۆزنى يۇمۇپ — ئاچقۇچە ئالتۇن ئاچقۇچ ھەيۋەتلىك بىر سۇمۇرغقا ئايلاندى . سۇمۇرغ بىرلا قانات قېقىپ ئۇلارنى ئاسمان-
 نىڭ قەھرىگە ئېلىپ چىقىپ كەتتى . ئەلقۇدلار قۇياشقا يېقىنلىشىپ قالغاندەك ھېس قىلدى . سۇمۇرغ خېلى ئۇزۇن ئۇچقاندىن كېيىن ، پەسلەپ تۆۋەنگە چۈشۈشكە باشلىدى . بىلال بىلەن زىلال ھازىر بۇنداق غەيرىي كەچۈرمىشلەردىن ئانچە ھەيران قالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى . سۇمۇرغ پەسلەپ ئۇچۇپ يەرگە چۈشكەندە يەنە ئالتۇن ئاچقۇچ ھالىتىگە كەلدى . ئەلقۇدلار ئۆزىنى يېشىللىق بىلەن پۇر-
 كەنگەن ، زەڭگەرەڭ گۈللەر ئېچىلىپ تۇرغان ، تۈرلۈك رەڭدىكى قۇشلار سايراپ ، تەبىئىي فونتانلار ئېتىلىپ تۇرغان ، ئاسمىندا ھەسەن — ھۈسەنلەر جىلۋىلىنىپ تۇرغان گۈزەل بىر باغچىدا كۆردى . ئالتۇن ئاچقۇچ ئەلقۇدلارغا :
 — مەن سىلەرنى «چۆچەك بالىق» نىڭ قوۋۇقى ئالدىغا ئېلىپ كەلدىم . كۆردۈڭلارمۇ ؟ — ئالتۇن ئاچقۇچ بايقى گۈزەل مەنزىرى-
 لەرنىڭ غەربىي تەرىپىدە يالتىراپ تۇرغان بىر ئالتۇن قوۋۇقىنى كۆرسەتتى ، — مانا بۇ «چۆچەك بالىق» نىڭ ئالتۇن قوۋۇقى .
 «قوۋۇق» دېگەن بۇ گەپنى ئەلقۇدلار ئانچە چۈشەنمەي بىر — بىرىگە قارىدى . ئۇلارنىڭ مەقسىتىنى چۈشەنگەن ئالتۇن ئاچقۇچ چۈشەندۈردى :

— قوۋۇق دەرۋازا دېگەن گەپ . «چۆچەك بالىق» چۆچەكلەر شەھىرى دېگەن گەپ . سىلەر موماڭلار ياكى بوۋاڭلاردىن چۆچەك ئاڭلىغانمۇ؟ ئاشۇ چۆچەكتە ئاڭلىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مانا مۇشۇ «چۆچەك بالىق» نىڭ ئىچىدە بار . ئاۋۇ ئالتۇن قۇلۇپنى كۆرگەنسەلەر؟ — ئەلقۇدلار مۇشۇ گەپتىن كېيىنلا ئالتۇن قوۋۇق- نىڭ ناھايىتى يوغان بىر ئالتۇن قۇلۇپ بىلەن قۇلۇپلاشلىق تۇرغان- لىقىنى كۆردى .

— بۇ ئالتۇن قۇلۇپنى مەندىن باشقا ھېچكىم ئاچالمايدۇ ، — ئالتۇن ئاچقۇچ مەغرۇرلانغان ھالدا سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — مەنمۇ بايقى مەڭگۈلۈك بالىنىڭ رۇخسىتىسىز ئاچالمايمەن . مەن ئۇ بالا بىلەن ياشاۋاتقىلى نەچچە مىڭ يىل بولغان بولسىمۇ ، بۇ ئالتۇن قوۋۇقنى ھېچكىمگە ئېچىپ بەرمىگەندى . بۇنى سىلەرگە ئېچىپ بەرگەنلىكىگە ھەيرانمەن . ئۇ دۇنيادىكى ھەممە بالىلارنى كۆزىتىپ تۇرىدۇ . بالىلارنىڭ مەڭگۈ خۇشال ئۆتۈشىنى ئۈمىد قىلىدۇ . ئۇلارغا قولىدىن كېلىشىچە خۇشاللىق ئەۋەتىپ تۇرىدۇ . ھەر- قانداق بالا يامان كۈنگە قالسا ئۇ ئازابلىنىدۇ . ئۆزىمۇ ھەر كۈنى بالىلارچە شادلىق ئىچىدە ياشايدۇ . ئۈنىڭدا نۇرغۇن خىسلەت ۋە خاسىيەت بار .

— ئۇنداق بولسا ، ئۇ «مەڭگۈلۈك بالا» بىز بىلەن نېمە ئۈچۈن پاراڭلاشمايدۇ ھەم دوست بولمايدۇ؟ — ئەلقۇد ئالتۇن ئاچقۇچتىن سەمىمىيلىك بىلەن سورىدى .

— بەلكىم ھازىرچە ۋاقتى ئەمەس دېگەندۇ ، ئۇ كېيىن چوقۇم سىلەر بىلەن پاراڭلىشىدۇ ، مېنى سىلەرگە بەرگەنلىكى ئۇلارنىڭ سىلەر بىلەن دوست بولغانلىقى . ئەمدى سىلەر بىلەن كۆپ پاراڭلى- شالمايمەن . قوۋۇقنى ئېچىپ بېرى ، — ئالتۇن ئاچقۇچ شۇنداق دەپ قوۋۇقنىڭ يېنىغا بېرىپ قۇلۇپقا ئۆزىنى تەگكۈزۈپ قويدى . ياڭراق كۈيدەك بىر ئاۋاز چىقىپ ، قوۋۇق ئېچىلىپ رەڭگارەڭ نۇر چاقناپ ئەلقۇدلارنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى . ئۇلار قانداق قىلىپ گۈزەل چۆچەكلەر شەھىرىگە كىرىپ قالغانلىقىنى بىلەلمى- دى . ئەلقۇدلار ئالتۇن - كۈمۈشتىن جابدۇقلىرى بار ، چاپچىپ

تۇرغان سۆلەتلىك ئۈچ ئاتقا مىنىۋالغانىدى . ئۇلارنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە سانسىز ئادەملەر قوللىرىغا رەڭگا-رەڭ گۈللەرنى جۇلالاندۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈۋاتاتتى . ئۇ شۇ چاغدىلا ئەلقۇد بېشىدا شاھلىق تاجىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆردى . ئۇ ، ئۆزىنى قارشى ئېلىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان «خۇش كەپسىز ، شاھ ، مۇبارەك بولسۇن ! كېرەملىك شاھىمىز» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ ، بۇ گەپنىڭ كىمگە قارىتىپ ئېيتىلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي قالدى . بلال بىلەن زىلال ئوڭ قول ۋە سول قول ۋەزىرلەرنىڭ كىيىمىنى كىيىۋالغان بولۇپ ، سۆلىتىمۇ ئەلقۇدتىن ئانچە قېلىشمايتتى . ئەلقۇد كەينىگە قارىدى . ئۇلارنىڭ كەينىدە دۇبۇلغا - ساۋۇتلارنى كىيىپ ، نەيزە - قالقانلارنى كۆتۈرۈۋالغان سانغۇن ۋە لەشكەرلەر ئاتلىق ۋە پىيادە كېلىۋاتاتتى . ئەلقۇدلار قەيەرگە بېرىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا ئۇلارنى سۇڭىشىپ كېلىۋاتقان سانغۇن ، ئەمىرلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئاق ساقاللىق بىر ئەركان ئەلقۇدنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا ئەھۋالنى چۈشەندۈردى .

— ھۆرمەتلىك شاھىم ، سىلى بۈگۈندىن باشلاپ بىزگە شاھ بولىدىلا ، ئۆزۈندىن بېرى ئالتۇن قوۋۇقىمىزنى كىم ئېچىپ كىرسە شۇنى خاندانلىققا شاھ قىلىمىز دەپ كەلگەندۇق . لېكىن ، نەچچە مىڭ يىللار ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ ، «چۆچەك بالىق» نىڭ ئالتۇن قوۋۇقىنى ھېچكىم ئېچىپ باقمىغانىدى . بۈگۈن بىز ئىنتايىن خۇشال . ئەمدى بىزنىڭ شاھلىق تەختىمىز مۇڭلىنىپ تۇرمايدىغان بولدى . مانا ماۋۇ ئىككى دوستلىرى سىلىنىڭ كەينىلىرىدىن ئىلگىرى - كېيىن كىرگەچكە ئوڭ ۋە سول قول ۋەزىرلىرى بولدى . بىز ھازىر ئوردىغا كېتىۋاتىمىز ، يولنى ئات بىلىدۇ ، ئاتنى مەيلىگە قويۇپ بەرسە . ئۇ سىلنى ئۇدۇل ئوردىغا ئېلىپ كىرىدۇ ، — ئەلقۇدتا بىردەمدىلا شاھلارغا خاس مىجەز - خۇلق يېتىلىپ بولغاندەك ئەركانغا نېمانچە كۆپ گەپ قىلىسەن ، دېگەندەك ئالىيىپ قاراپ قويدى . بلال بىلەن زىلالمۇ ۋەزىرلەرگە خاس ئاقىلانلىك بىلەن ئاتلىرىنى ئەلقۇدنىڭ ئېتىدىن ئىككى قەدەم ئارقىدا قالدۇرۇپ ، ئەتراپتىكى قارشى ئالغۇچىلارغا نەزەر سالماي ئولتۇراتتى .

ئەلقۇدلار ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە دەرۋازا ئۆزلۈك-
دىن ئېچىلىپ، بىر - بىرىدىن چىرايلىق مەلىكە، كېنىزەكلەر
ئەلقۇدلارنى قىزغىن كۈتۈۋالدى.

ئەلقۇد ئالتۇن تەختتە ئولتۇرۇپ ئۆزىنى تېخىمۇ ئۇلۇغ ۋە
ئەقىللىق ھېس قىلدى. ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئالتۇن تەختتە ئولتۇرۇشى
مۇقەررەردەك ئانچە ھەيران قالمىدى. بىلال ئۆزىگە كېلىۋاتقان
ئالغىش، شان - شەرەپلەرنىڭ ئەلقۇدقا كېلىۋاتقان شان - شەرەپ-
لەرگە يەتمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ سەل كۆرەلمىگەندەك بولدى. مەن
نېمىشقىمۇ بىرقەدەم بۇرۇن ماڭمىغان بولغىنىتىم، شۇنداق قىلغان
بولسام مەن شاھ بولاتتىم، ئەمدى ئەلقۇد نېمە دېسە شۇنىڭغا ماقۇل
دەپ ئۆتەرمەنمۇ؟ ياق، ئۇنداق بولسا بولمايدۇ. بۇ تازا ئادىل
بولمىدى، دەپ ئويلاۋاتاتتى. زىلالمۇ: ئەلقۇدنىڭ شاھ بولغىنىغۇ
بويىتۇ، ئۇنىڭ ھەر ھالدا خاسىيەتلىك تۇمارى بار، بىراق ماۋۇ
بىلال دېگەن ئاداش نېمە دەپ ئوڭ قول ۋەزىر بولىدىكەن؟ ھوقۇق
جەھەتتە ئوڭ قول ۋەزىر سول قول ۋەزىردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان
تۇرسا، ياق، ياق... مەن چوقۇم ئوڭ قول ۋەزىر
بولمەن... ياق، ياق، ئەلقۇدنىڭ خاسىيەتلىك تۇمارى بۇ يەردە
نېمىگە ئىشلەيتتى. ئەڭ ياخشىسى مەن شاھ بولسام بولغۇ-
دەك... دەپ خىيال قىلىۋاتاتتى.

ئوردا بايرامدەك قايناپ كەتتى. نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى
شاھسىز تۇرغان ئوردا بۈگۈن يېڭى شاھنى كۆرۈپ جانلىنىپ كەتكە-
نىدى. كۆپ يىللاردىن بېرى نەغمە - ناۋا قىلماي زېرىكىپ قالغان
ئوردا سەنئەتچىلىرى، قىزىقچىلىرى يېڭى شاھقا ياخشى كۆرۈنۈۋال-
ماقچى بولغاندەك ماھارەتلىرىنى ئىشقا سېلىپ ئوردا ئىچىنى قىزد-
ىتىۋەتكەنىدى. ئەلقۇدنىڭ كۆزىگە تەخت ئالدىدا ئۈسسۈل ئويناۋات-
قان، ناخشا ئېيتىپ، نەغمە قىلىۋاتقانلار كۆرۈنىدى. ئۇ نېمىنىد-
دۇر خىيال قىلغىنىچە ئولتۇراتتى. يېڭى شاھنىڭ كەيپىنىڭ تازا
كۆتۈرۈلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئوردا چاپارمەنلىرى ئەلقۇدنىڭ قۇ-
لىقىغا پىچىرلاپ:

— بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كەچسە شاھىم، بۇ نەغمە -

ناۋالار كۆڭۈللىرىگە ياقمىغان بولسا ، باشقىسىغا ئالماشتۇرايلىمۇ ؟
بىردەم ئارام ئېلىۋالاملا يا ؟ ھۇجرىلىرىنى ھازىرلا . . . —
دېيىشكىلى تۇردى .

بىراق ، ئەلقۇدنىڭ كالىسىدا باشقىچە خىيال ھۆكۈم سۈرەت-
تى . ئۇ بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئۆزىدىن تۆۋەن تۇرۇشنى خالىمايت-
تى . شۇڭا ، بۇ مەملىكەتكە بىلال ، زىلال ئۈچىمىز تەڭ شاھ بولايلى
دېگەن پەرماننى چۈشۈرمەكچى بولدى . ئوردىنىڭ نەغمىچى ، قىزىق-
چىلىرى يېڭى شاھىمىزنى نېمىشقا خۇشال قىلالمايدىغاندىمىز دەپ ،
ئۆز ماھارەتلىرىنى كۈچەپ كۆرسىتىۋاتقان بولسىمۇ ، شاھ ئەلقۇد
بىلەن ۋەزىر بىلال ، زىلاللار ئۇلارنىڭ نەغمە - سازلىرىغا قۇلاق
سالماي مۈگدەپ ئولتۇراتتى .

«بۇرۇن بىر دۆلەتكە ئۈچ ئادەم تەڭ شاھ بولغان بولغىمىت-
تى ؟ مەن ئوقۇغان چۆچەكلەردىنمۇ ئۇنداق گەپ ئۇچراتمىدىم ،
بۇرۇنقىلار بىلەن نېمە كارىم ، مەن بىلال ۋە زىلال بىلەن جان
دوست تۇرسام » ئەلقۇدنىڭ ئېسىگە ئۇلارنىڭ دوست بولغان ۋاقتى
كەلدى :

دوست ، دوست ، چىمەن دوست ،
بىر نان تاپساق تەڭ يەيلى ،
يىغلىساقمۇ تەڭ يىغلاپ ،
كۈلگەندە تەڭ كۈلەيلى .
ياخشى ئوقۇپ مەكتەپتە ،
كۈندىن - كۈنگە ئۆزلەيلى .
بىللە ئويناپ مەھەللىدە ،
تەڭ يۈگۈرۈپ ، سەكرەيلى .
دوست ، دوست ، چىمەن دوست ،
تەڭ ئويناپ ، تەڭ كۈلەيلى .

«توغرا ، بىز دوست بولغان چاغدا » تەڭ ئويناپ ، تەڭ كۈلەي-
لى ، دېگەن تۇرساق ، بۇ يەردە مەن شاھ ، ئۇلار ۋەزىر بولۇپ قالسا

قانداق بولىدۇ؟ مەن چوقۇم ھېلىقى ئەركانغا شاھلىقنى ئۈچىمىز تەڭ قىلىمىز دېسەم بولغۇدەك» .

— تىنچ! ساز - نەغمىلەر توختىتىلسۇن! — ئەلقۇدنىڭ بۇ تۇنجى پەرمانىدىن كېيىن نەغمىچى ، قىزىقچىلار خۇددى گۇناھ ئۆت-كۈزۈپ قويغاندەك بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى .

— پەرمانبەردارىمىز ، — ئوردا ئەركانلىرى ئەلقۇدنىڭ ئالدىدا قاتار بولۇپ قول قوشتۇرۇپ ، يەرگە قاراپ تۇردى .

ئەلقۇد ئاقساقاللىق ئەركاننى ئالدىغا چاقىرتىپ ئۇنىڭ بىلەن پىچىرلىشىپ بىر نېمىلەرنى دەپ مەسلىھەتلىشىپ ئۇنىڭغا مەقسەتتىن ئى ئېيتتى . لېكىن ئەركان :

— بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسە ئالىيلىرى ، ئەلمىساقىتىن تارتىپ بۇنداق ئىش بولغان ئەمەس ، كەمىنلىرى ھازىرغىچە شاھلىق ۋە شاھلىق تەختىگە ئائىت مىڭلاپ كىتاب - نامىلەرنى ئوقۇغانمەن . بىر ئوردىدا ئۈچ تەخت بولغاننى كۆرۈش ئەمەس ، ئاڭلىغان ئەمەسمەن . شاھلىق پەقەت سىزگىلا مەنسۇپ ، ئۇنى ھەرقانداق سەۋەب بىلەن ئۆتۈنۈپ بېرىشكە ياكى ئورتاق بەھرىمەن بولۇشقا بولمايدۇ ، — دېدى .

— بۇ گەپنى باشقا ئەركانلارمۇ ئاڭلىسۇن! ئېنىق دەيلى! — ئەلقۇد شاھلارچە تەلەپپۇز بىلەن بۇيرۇق قىلدى .

— لەبىيە ، كېرەملىك شاھىم ، — ئاقساقاللىق ئەركان ئەل-قۇدقا يەنە بىر قېتىم ھۆرمەت بىلدۈرگەندىن كېيىن خۇشامەت بىلەن سۆزلىدى ، — شاھ ئالىيلىرىمىزنىڭ كۆڭۈل - كۆكى دېڭىزدەك پايانسىز بولغاچقا شاھلىق تەختىدە ھازىرقى مۇشۇ ئىككى ۋەزىر ئەزەم بىلەن بىللە ئولتۇرساق ، ئۈچىمىز يېقىن دوستلاردىن ، بۇ ئەلگە ئۈچىمىز تەڭ شاھلىق قىلساق دەيدۇ . ئوردا ئەركانلىرى بۇنىڭغا نېمە دەيدىكەن؟ — بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىلال بىلەن زىلال خۇشاللىقىدىن نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى . ئۇلار باشقا ئوردا ئەركانلىرىنىڭ نېمە دېيىشى بىلەنمۇ كارى بولماي :

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، ئەلقۇد ، ياق ، شاھىمىز ناھايىتى توغرا ئويلاپتۇ . شاھنىڭ پەرمانىغا قوشۇلمايدىغان بىزنىڭ نېمە ھەددە-

مىز ، — دەپ ۋىچىرلاپ كەتتى . بىراق ، ئوردىدىكى باشقا ئەركانلار بىلال بىلەن زىلالنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي خۇددى ئالدىن دېيىشكەن .
ۋالغاندەك :

— بىر قوشۇق قەنىمىزدىن كەچسە شاھىم ، شاھلىق پەقەت سىلىگىلا مەنسۇپتۇر ، شاھلىق تەختلىرىدىن دوستلۇق ئۈچۈن تەڭ بەھرىمەن بولۇشلىرىنى قوبۇل قىلالمايمىز !

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى ئەلقۇد بېشىدىكى شاھلىق تاجىنى ئېغىر كۆرگەندەك بېشىدىن ئېلىپ يېنىغا قويۇپ ، — بىلال ، زىلال بىلەن ، ياق ، ياق ، ئىككى ۋەزىر ئەزەم بىلەن مەن شاھلىق تەختىدە كىمنىڭ ئولتۇرۇشى ھەققىدە چەك تاشلايلى . چەك كىمگە چىقسا شاھلىق تەختىدە شۇ ئولتۇرسۇن .

ئۇلار يەنە خېلى ئۇزۇن تالاش - تارتىش قىلغاندىن كېيىن ئاخىر چەك تاشلىماقچى بولۇشتى . ئاقساقاللىق ئەركان تىرىناقچى - لىك ئۈچ پارچە قەغەزنىڭ بىرىگە شاھ دېگەن خەتنى يېزىپ ئىككى پارچىسىغا ھېچ نەرسە يازماي پۈرلەپ ئوخشاش ھالەتكە كەلتۈردى . — شاھنىڭ پەرمانى بولغاچقا بويسۇنۇشقا مەجبۇرمىز ، بۇ ئۈچ پارچە قەغەزنىڭ بىرىدە «شاھ» دېگەن خەت بار ، ئەگەر ئۇ قەغەزنى كىم ئالسا شۇ شاھ بولسۇن ! — ئەركان قەغەز بار قولىنى ئۇلارغا تەڭلىدى . بىلال بىلەن زىلال ئالدىراپ - تېنەپ بىردىن قەغەز پارچىسىنى قولغا ئالدى .

زىلال قەغەزنى ئېچىپ ۋارقىرىۋەتتى :

— يوق ئىكەن ، مېنىڭكىدە يوق ئىكەن !

— مېنىڭكىدىمۇ يوق ئىكەن ! — دېدى بىلالمۇ .

ئەلقۇد ئەنە شۇ چاغدىلا ئالدىرىماي قەغەز پارچىسىنى ئاچتى . قەغەزدە «شاھ» دېگەن خەت نامايان بولدى .

— مۇبارەك بولسۇن شاھىم ، بىز دېمىدۇقمۇ ، شاھلىق پەقەت سىلىگىلا مەنسۇپ ! بۇنى ھېچكىم ئۆزگەرتەلمەيدۇ ، — ئەركانلار تەڭ سۈرەن سالدى .

— ياق ، ياق ، بۇنىڭدا چوقۇم بىر ئويۇن بار ، ماۋۇ قېرى ئەلقۇدقا قايسى چەكنى ئېلىشنى دەپ قويغان گەپ ، بولمىسا نېمىشقا

ئۇنىڭغا . . . بولدى ، بولدى ، ئەلقۇد يالغۇز شاھ بولمايدۇ ، بىز ئۈچىمىز تەڭ شاھ بولىمىز ، چەكنى باشقىدىن تاشلايمىز ، — بىلال بىلەن زىلال ھۆرمەت تەكەللۇپىنىمۇ ئۇنتۇپ ئۇششۇقلۇق قىلىشقا باشلىدى . بۇنى كۆرۈپ ئەلقۇدنىڭ ئاچچىقى كەلدى .

— پەرمان !

— لەببەي شاھ ئالىيلىرى .

— بۇ ئىككى مۇناپىق ۋەزىرىنى ئەچىقىپ دارغا ئېسىڭلار !
ئەلقۇد چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى . تاڭ ئاتقىلى خېلى بولغانىدى . دېرىزىدىن چۈشكەن كۈن نۇرى ئۆيىنى يورۇتۇپ تۇراتتى .
ئەلقۇد خېلىغىچە كۆزىنى ئاچالمىدى . ئەلقۇدنىڭ بېشىدا ئۇ ئاخشام ئوقۇغان «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» دېگەن كىتاب تۇراتتى .

23. ئەلقۇد قۇمۇلدا

ئەلقۇدلارنىڭ ئۇچقۇ مىنىپ قۇمۇل ئاسمىنىدا ئۇچۇپ يۈرگەننىڭ بىرنەچچە سائەت بولدى. ئۇلار بۇ گۈزەل بوستانلىقنىڭ قەيىدىگە چۈشۈشىنى بىلەلمەيۋاتاتتى. گاھ كۆتۈرۈلسە، گاھ پەسلەيتتى. ئۇچقۇلار ئانچە ئېگىز ئۇچمىغاچقا يەر يۈزىدىكى ھەممە نەرسە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تۇمار ئەلقۇدقا قۇمۇلنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى قىسقىچە چۈشەندۈرۈۋاتاتتى. ئەلقۇدىنى قۇمۇلنىڭ دۇنياغا داڭلىق قوغۇنلىرى چىقىدىغان قوغۇنلۇقلىرىمۇ، چىلانلىق، ئۆرۈك-لىۈكلىرىمۇ، گۈزەل باغداش، ئاقتاش مەنزىرىلىك رايونلىرىمۇ، قۇمۇل ۋاڭلىرىنىڭ ئابىدىلىرىمۇ قىزىقتۇرالمىدى. بۇ يەردىكى تۈر-لۈك مەنزىرىلەر ئەلقۇدلارنى خۇددى تاللا بازىرىغا كىرىپ قېلىپ نېمە ئېلىشىنى بىلەلمەي قالغان خېرىدارغا ئوخشىتىپ قويدى. ئەلقۇد تۇمارنىڭ چۈشەندۈرۈشىگە قۇلاق سالدى.

قۇمۇلدىكى تارانچى تېغىنىڭ مەھەللىگە يېقىن يېرىدا خەلق ئاغزىدا «سىرلىق جاي» دەپ ئاتىلىدىغان بىر جاي بار. بۇ يەردىكى تاشلاردىن شەكىللەنگەن سىرلىق مەنزىرىلەر ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئەلقۇد ئاشۇ سىرلىق جايغا چۈشۈشنى قارار قىلدى. شۇ چاغدا مۇڭلۇق بىر كۈي ئۇلارنى جەلپ قىلىۋالدى. ئەل-قۇدلار بۇ كۈينىڭ نەدىن چىققانلىقىنى بىلەلمەي ئەتراپقا قارىدى. بۇ يەردە چوڭ - كىچىك تاشلاردىن باشقا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى. — بۇ يەردە ئادەمنى قىزىقتۇرغۇدەك ھېچ نەرسە يوق ئىكەنغۇ، — دېدى زىلال تېرىكىپ، — شۇنداق چىرايلىق يەرلەر تۇرسا چۈشۈۋالغان يېرىمىزنى قارا.

— شۇ ئەمەسمۇ، قۇمۇلنىڭ قوغۇنى تاتلىق بولغاندىكىن قوغۇنلۇققا چۈشىدىغان گەپتى. ئۇسساپ كانايلىرىم قۇرۇپ كەتتى. ناۋاتتەك تاتلىق قوغۇندىن بىر تىلىم يەۋالغان بولساق نېمىدېگەن

ياخشى بولاتتى - ھە! — بىلال ئېغىزلىرىنى چاڭلىدىتىپ قويدى .
ئەلقۇدۇم ئالدىراپ بۇ يەرگە چۈشۈپ قالغانلىقىدىن پۇشايمان قىلد-
ۋاتقانداك بېشىنى قاشلىغىنىچە تۇرۇپ قالدى . بارغانسېرى ياڭراق
ۋە مۇڭلۇق چىقىۋاتقان كۈي ئەلقۇدنى جەلپ قىلىۋالغاچقا ، بۇ يەرگە
خاتا چۈشۈپ قالمىغانلىقىنى جەزملەشتۈردى .

— قۇلاق سېلىڭلار ، بۇ كۈي نەدىن چىقىۋاتىدۇ؟ — ئەلقۇد
قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ تىڭشىغاچ بىلال بىلەن زىلالدىن سورىدى .
— بۇ چوقۇم جىن - شەيتانلارنىڭ ئاۋازى ، بولمىسا ئادەم
يوق بۇنداق تاشلىقتا بۇنداق كۈي نېمە قىلىدۇ؟ — زىلال قورقۇم-
سىراپ كۆزلىرىنى پارقىراتتى .

— چوقۇم جىنلار ئويۇن قويۇۋاتىدۇ ، — بىلال ئېرىنچەكلىك
بىلەن غودۇڭشىدى . ئەلقۇد ئاخىر بۇ ئاۋازنىڭ چوڭ ئادەملەردىنمۇ
يوغان بىر تاشنىڭ كەينىدىن چىقىۋاتقانلىقىنى بىلدى . ئاقساقاللىق
بىر بوۋاي بۇ يەردىكى تاشلار بىلەن بىر گەۋدە بولۇپ كەتكەندەك
ئولتۇرۇپ غېجەك چېلىۋاتقانىكەن . بوۋاي ئەلقۇدلارنى كۆرگەن بول-
سىمۇ ھېچ ئىش بولمىغانداك غېجىكىنى چېلىۋەردى . غېجەكتىن
تېخىمۇ مۇڭلۇق ، تېخىمۇ ياڭراق سادا يىراق - يىراقلارغا تارىدى .
ئەلقۇدلار بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى . بوۋاي غېجىكىنى يەنە
بىر دەم چېلىپ توختاتتى - دە ، قولىنى دۇئاغا كۆتۈرۈپ بولغاندىن
كېيىن بالىلار بىلەن سالاملاشتى .

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام بالىلىرىم ، بايا سالىمىڭلارنى ئىلىك
ئېلىش ئىمكانىيىتى بولماي قالدى . سىلەر مۇشۇ تاغ باغرىدىكى
مەھەللىدىنمۇ ياكى . . .

ئەلقۇد «ھەئە» دېگەندەك باش لىڭشىتىپ قويدى .
— بۇ يەرگە ئويناپ كەلدىڭلارمۇ ياكى مەكتەپتىن ئەكەلدىمۇ؟
ئەلقۇد بوۋاينىڭ سوئالىغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىنى بىلەلمەي
ئۇنىڭ دىققىتىنى باشقا ياققا بۇرماقچى بولدى .

— بوۋا ، بۇ غېجەك ئۆزىڭىزنىڭمۇ؟
— شۇنداق ، بۇ غېجەك ماڭا بوۋامدىن قالغان ، بوۋامغىمۇ
بوۋىسىدىن قاپتىكەن .

— قۇمۇل غېجىكى دېگەن مۇشۇ ئىكەندە ، — ئەلقۇد غېجەكنى قولىغا ئېلىپ بىر قۇر كۆرۈپ چىقتى .

— شۇنداق ، — بوۋاي ئەلقۇدنىڭ قولىدىكى غېجەكنى ئاۋايلاپ ئالدى ، — بۇ غېجەكنى چېلىۋاتقىنىمغا 50 يىل بولاي دەپ قالدى . بالىلىرىم ، بۇ غېجەكتىن چىقىۋاتقان كۈي تومۇرۇمدا ئېقىۋاتقان قاندەك ماڭا ھاياتلىق ، غەيرەت ۋە جاسارەت بېغىشلايدۇ . ئۇنىڭدىن چىققان كۈيدە خەلقىمىزنىڭ شادلىقى ، قايغۇسى ، كۈلكىسى ، يىغىسى ، تارىخى ۋە بۈگۈنى بار . ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى بىزنىڭ بۈگۈنىمىز ۋە كېلەچىكىمىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بەلگىلەيدۇ . بالىلىرىم ، سىلەر مۇ چارچاپ قالغانسىلەر ، — بوۋاي قولىدىكى غېجەكنى قويۇپ ، يېنىدا تۇرغان خۇرجۇننىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئۇنىڭدىن چاڭگاللاپ — چاڭگاللاپ چىلان ئېلىپ ئەلقۇدلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ، — مانا بۇ قۇمۇل چىلىنى ، بۇ چىلان قۇمۇلنىڭ قارا دۆۋە ، لاچۇق دېگەن يەرلىرىدىن چىقىدۇ . قۇمۇلغا ساياھەتكە كەلگەندەك قىلىسىلەر ، بىزنىڭ قۇمۇلغا مېھمان ئىكەنسىلەر ، مەنمۇ بۇ يەردىكى تاغۇ تاشلار-دىن ھۇزۇر ئالاي دەپ كەلگەندىم .

ئەلقۇدلار چىلاننى يەپ ماختىشىپ كەتتى :

— پاھ ! نېمىدېگەن تاتلىق چىلان بۇ ! بۇنداق تاتلىق چىلاننى يەپ باقماپتىكەنمەن .

— راست بەك تاتلىق ئىكەن ، مەن بۇنداق چوڭ چىلاننى كۆرمىگەن ، نېمىدېگەن يوغان !

— ھەئە بەك تاتلىق ئىكەن ، بەك چوڭ ئىكەن ! — ئەلقۇدلار چىلاننى ئاغزى — ئاغزىغا تەگمەي ماختىشىپ كەتتى . بوۋاي مەغرۇرانە كۈلدى .

— بىزنىڭ قۇمۇلدا تاتلىق نەرسىلەر كۆپ ، ئەمدى بۇنى يەپ بېقىڭلار ، — بوۋاي خۇرجۇنىدىن قوغۇندىن بىرنى ئېلىپ تىلپ ئەلقۇدلارغا بىر تىلىمدىن تۇتقۇزدى . ئەلقۇدلار قولىدىكى چىلاننى يانچۇقلىرىغا سېلىپ قوغۇننى ماختاپ تۇرۇپ ئىشتىھاس بىلەن يېيىشتى .

— قۇمۇلنىڭ قوغۇنى دۇنياغا داڭلىق ، يۇرتىمىزدا قوغۇنچى-

لىقنىڭ تارىخى 2000 يىلدىن ئاشىدۇ . بۇ يەردە قوغۇننىڭ تاتلىق بولۇشىدا ئىككى خىل سەۋەب بار ، بىرى ، قۇمۇلدىن ئىبارەت مۇشۇ مۇقەددەس زېمىننىڭ تۈرلۈك تەبىئىي شەرت - شارائىتلىرى قوغۇننىڭ تاتلىق بولۇشىدىكى بىرىنچى ئامىل . يەنە بىرى ، يۇرتىمىزنىڭ مېھنەتچان ، ئىجادچان خەلقى ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ۋە جاسا- رىتى بىلەن ئۇنىڭغا ئەنە شۇنداق تەم كىرگۈزگەن . ھازىر قۇمۇلدا قوغۇننىڭ تۈرلىرىمۇ ناھايىتى كۆپ ، سىلەر يەۋاتقان قوغۇننىڭ ئىسمى تاۋاچى ، ئۇنىڭدىن باشقا يانبۇلاق ، كۆكچى ، سېرىق كۆك- چى ، يېشىل كۆكچى ، بەشەكچى ، مىزگان ، چاغدا ، شېكەر سۈيى قاتارلىق تۈرلىرىمۇ بار . قېنى بالىلىرىم ، تارتىنماي يەڭلار .

بالىلىرىم ، سىلەرگە بۇ غىجەكنى چېلىپ بېرىشتىن بۇرۇن ، قۇمۇل غىجىكى ھەققىدىكى بىر رىۋايەتنى سۆزلەپ بېرەي ، — ئەلقۇدلار بوۋاينىڭ ئالدىدىكى تەبىئىي تاش ئورۇندۇقلاردا ئولتۇ- رۇشتى . كۈن ئىسسىق بولسىمۇ تاغنىڭ مەيىن شامىلى ئادەمگە بىر خىل سالقىنلىق ھېس قىلدۇراتتى .

— رىۋايەت دېگەن نېمە ، بوۋا ؟ — ئەلقۇد بوۋايدىن سورىدى .
— بالىلىرىم ، رىۋايەتنى ھېكايە ، چۆچەك دەپ چۈشەنسەڭلار بولىدۇ ، — بوۋاينىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ ئەلقۇدلار قىزىقىپ قالدى .
بوۋاي ئاۋازىغا بىر خىل مۇڭ بېرىپ ھايان بىلەن سۆزلىدى ، — بۇرۇنقى زاماندا بىر دانىشمەن چەكسىز كەتكەن ئورمانلىقتا تەبىئەت بىلەن ، جان - جانىۋارلار بىلەن مۇڭدېشىپ ، ئۆزىنىڭ ھايات ۋە تەبىئەت ھەققىدىكى تەپەككۈر ۋە تەسەۋۋۇرلىرىغا ئىلھام ئىزدەپ يۈرگەنىكەن . ئەتراپتىن تۈرلۈك قۇشلارنىڭ چاڭلىداپ سايراشلىرى ، تاغ سۇلىرىنىڭ شىلىرىلاشلىرى ، جان - جانىۋارلارنىڭ ھەرى- خىل ئۈنلەشلىرى خۇددى مەڭگۈلۈك كۈيدەك ياڭراپ تۇرىدىكەن . دانىشمەن تەبىئەتنىڭ ئاشۇ سادالىرىنىڭ ھەقىقىي كۈيىگە ئايلىنىشىد- نى ئۈمىد قىلىدىكەن . دانىشمەن ئەنە شۇنداق ئۈمىد ئىلكىدە چەك- سىز ئورمان ئىچىگە ئىچكىرىلەپ كىرىۋاتقاندا ئۇنىڭ ئالدىدا مۇڭ- گۈزلىرى ھەيۋەتلىك بىر بۇغا پەيدا بولۇپتۇ .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئەي ئادەمزات ، مەن ھامان بۇ يەرلەرگە

قەدەم باسىدىغانلىقىنى بىلەتتىم ، ساڭا بىرنەرسە تەقدىم قىلماقچىمەن .

دانىشمەن بۇغىنىڭ گەپ قىلىۋاتقانلىقىدىن ھەيران بولغان بول-
سىمۇ ، ئۇنىڭغا ئۆز يولىدا جاۋاب قايتۇرۇپتۇ :

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام بۇغا ، مەن سېنىڭ ئاق كۆڭۈل ۋە
سەمىمىيلىكىڭنى بىلىمەن ، بۇ ئورمانغا نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىمنى
بىلىپ بولغان ئوخشىمامسەن ؟

— شۇنداق ، — دەپتۇ بۇغا ، — سەن بۇ يەرگە ئۆلمەس بىر
كۈيىنى ئىزدەپ كەلگەن ، شۇنداقمۇ ؟ ! — دانىشمەن بۇغىنىڭ سۆزدى-
نى ئاڭلاپ ھەيران قاپتۇ .

— شۇنداق ، كۆڭلۈمدىكىنى بىلىۋاپسەن .

— مەن ساڭا ئاشۇ كۈيىنى بېرەلەيمەن ، — بۇغا دانىشمەننى
بىر تاغ ئۆڭكۈرىگە ئېلىپ كىرىپ قۇرۇپ قالغان بىر ئۈچەينى
ئۇنىڭغا بېرىپتۇ .

— مەڭگۈلۈك كۈي دېگەننىڭ مۇشۇمۇ ؟ — دانىشمەن گۇمانلاند-
غاندەك سوراپتۇ .

— شۇنداق ، بۇ ماڭا مۇڭ ۋە ھەسرەتتىن قالغان يالداما ،
مېنىڭ ئىككى بالام بىر - بىرى بىلەن چىقىشالمايتتى . ئۇلار
ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن سوقۇشۇپلا يۈرەتتى . ئۇلارنى ئۇرۇش -
جېدەلدىن توسۇپ تۇرساممۇ ، مەن يوق چاغدا ئۇرۇشۇپ تىنىم
تاپمايتتى . بىر كۈنى ئۇلار مۇشۇ ئۆڭكۈرنىڭ ئۈستىدىكى چوققىدا
ئۇسۇشۇپ ، بىر - بىرى بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىپتۇ . ئۇلار ئاشۇ
كۈنى تاغ چوققىسىدا نەچچە سائەتلەپ ئېلىشىپتۇ . ئاخىر بىرى
چوققىدىن چۈشۈپ كېتىپ ھالاك بولغاندىن كېيىنلا يەنە بىرى
خۇددى غالىب كەلگەن قوشۇندەك چوققىدىن چۈشەكچى بوپتۇ .
بىراق ، شۇ چاغدا يېتىپ كەلگەن بىر يىلپىز ئۇنىڭ جېنىغىمۇ
تەھدىت سايپتۇ . ئۇ يىلپىزدىن قانداق قۇتۇلۇشنى بىلەلمەي ، چوققىدە-
دىن ئۆزىنى پەسكە ئېتىپتۇ . چوققىلاردىن دومىلاپ چۈشكەچە
پارە - پارە بولۇپ كېتىپتۇ . مەن نەچچە كۈن ياش تۆكۈپ ، ئۇلارنى
ئىزدىگەن بولساممۇ تاپقىنىم ئۇلارنىڭ شاخلارغا ئېلىشىپ قالغان

مۇشۇ ئۈچەيلىرى بولدى . مەن ئۇنى قۇرۇتۇپ يادىكار قىلىپ ساقلا-
ۋاتاتتىم . قەلبىم تۇيۇپ تۇرىدۇ ، سەن بۇنىڭدىن ئۆلمەس بىر كۈينى
بارلىققا كەلتۈرەلەيسەن ، — بۇغا ئۈچەينى دانىشمەننىڭ قولىغا
تۇتقۇزۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ .

دانىشمەن توغراق ياغىچىدىن باش قىلىپ ، ئۆچكە تېرىسىنى
تارتىپ ، ئىككى قۇلاققا ئاشۇ بۇغىنىنىڭ ئۈچىنى تارا قىلىپ غې-
جەكنى بارلىققا كەلتۈرۈپتۇ . زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ غېجەك-
تە نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەر بولغان بولسىمۇ ، غېجەكتىن چىقىۋاتقان
مۇڭنىڭ نېمە ئۈچۈن يۈرەك - باغرىمىزنى ئېزىدىغانلىقىنى بىلگەن-
سىلەر . ئەلقۇدلار باشلىرىنى لىڭشىتىپ قويدى . لېكىن ، ئەلقۇد-
نىڭ كاللىسىغا تاغ چوققىسىدا ئورۇنسز ئىش ئۈچۈن بىكار-
دىن - بىكار بىر - بىرى بىلەن ئۈسۈشۈۋاتقان ئىككى بۇغىچاقنىڭ
ئېچىنىشلىق تەقدىرى كىرىۋالدى . . بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئورۇن-
سىز ئىش ئۈچۈن پات - پاتلا سوقۇشۇپ قالدىغان ئادىتى ئاشۇ
ئىككى بۇغىچاقنىڭ ئۈسۈشكىنىگە ئوخشايدىغاندەك تۇيۇلدى . بوۋاي
غېجەكنى قولىغا ئېلىپ ھەۋەس ۋە ئىشتىياق بىلەن چېلىشقا باشلى-
دى . ئەلقۇدلار غېجەكنىڭ كۈيىدىن ھۇزۇر ئالغاچ تاشلىق مەنزىرە-
لەرگە كۆز يۈگۈرتتى . بۇ جايدىكى يوغان قورام تاشلار بىلەن يەرگە
يېپىلىپ ياتقان ياپىلاق تاشلاردىكى ھەر خىل ئىز ۋە شەكىللەر
خۇددى نەچچە مىڭ يىللىق تارىخ ۋە سىرلاردىن دەرس بېرىۋاتقاندەك
قىلاتتى . توۋا ، بۇ يەر خۇددى مەڭگۈلۈك تاشقا سېھىرلەنگەن شە-
ھەردەك ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا جانلىنىۋاتاتتى . ئەنە ، ئاۋۇ تاش
تۇلپار خۇددى ھازىرلا چاپچىپ يۈگۈرەيدىغاندەك ئالدى پۇتىنى ئې-
گىز كۆتۈرۈپ تۇراتتى . بۇ يەردە يەنە تۇلپارلارغا ئىشلىتىلىدىغان
قۇش باشلىق ئېگەر ، قايسىدۇر چاغلاردا نورۇز ئەھلىنىڭ نورۇز
ئېشى ئېتىش ئۈچۈن تەييارلانغان داش قازانلار بار ئىدى . بۇ يەردە
يەنە ئۇلۇغ ئانىلارنىڭ بالىلارغا يېيىپ قالدۇرغان خېمىرى كۆرۈنۈپ
تۇراتتى . ئەنە ، بىر ئانا بىر بالىسىنى كۆتۈرۈپ ، يەنە بىر بالىسىنى
يېتىلەپ كەلمەكتە .

غېجەكنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى ئەلقۇدلارغا سىرلىق ، تاشلىق ما-

كاندا تۇرغانلىقىنى ئۇنتۇلدۇرۇپ ، ئۇلارنى گۈزەل بىر قەدىمىي شەھەردە سەيلە قىلدۇراتتى . بوۋاي غىجەكنى چېلىپ بولۇپ دۇئاغا قول كۆتۈردى . ئەلقۇدلارمۇ بوۋايغا ئەگىشىپ دۇئا قىلدى .

— بالىلىرىم ، — دېدى بوۋاي يىراقلارغا نەزەر تاشلاپ ، — قۇمۇلدا سىلەر كۆرىدىغان يەرلەر كۆپ ، ئەگەر بىر - بىرلەپ كۆرسەن دېسەڭلار نەچچە يىل ۋاقىتمۇ يەتمەسلىكى مۇمكىن . مەن - زىرىلىك جايلىرىدىنلا ئېلىپ ئېيتساق باغداش تاغلىرى ، ئارتام ، ئاقتاش ، ئاۋازلىق قۇمتاغ ، مايمۇنتاغ ، زوركى ۋە سەرۋەڭ تاغلىرى ، ئالتۇنلۇق قاتارلىقلار بار ، — بوۋاي مەغرۇرلانغاندەك ئەلقۇدلارغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ قويدى . ئۇلار بوۋايدىن تۈرلۈك سوئال سوراۋاتاتتى .

— ئاۋازلىق قۇمتاغ قانداق تاغ ؟ ئۇنىڭدىن ئاۋاز چىقامدۇ ؟ — شۇنداق .

— نېمىشقا ئاۋاز چىقىدۇ ؟

— بۇمۇ تەبىئەتنىڭ سىرى ، تەبىئەتنىڭ بىز بىلمەيدىغان سىرى .

لىرى كۆپ .

— ئۇنداق بولسا ئاشۇ سىرنى بىلىپ باقساق بولمامدۇ ؟

— سىلەر مەندىن ئىمتىھان ئېلىپ چارچىتىۋېتىدىغان ئوخشايدۇ .

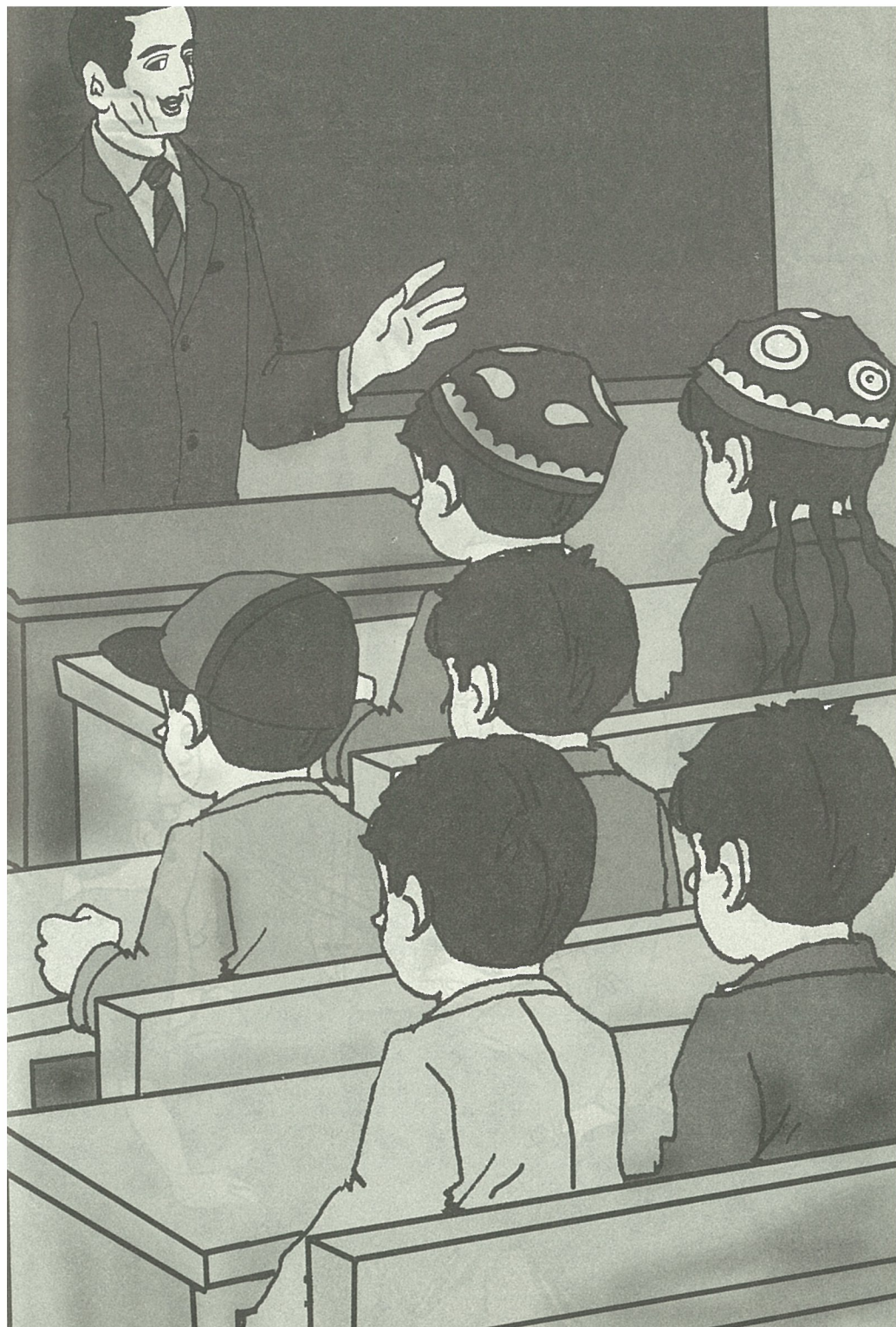
سىلەر ، مەن سىلەرنى ئاشۇ ئاۋازلىق قۇمتاغقا ئاپىراي .

ئاۋازلىق قۇمتاغ قۇمۇلدىكى قەدىمىي دەريا ۋادىسىدىكى بىر ئوتلاققا ئىدى . ئۇ شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى بەش كىلومېتىر كېلىدىغان قۇم دۆۋىسى بولۇپ ، ئانا دىيارىمىزدىكى ئەڭ چوڭ قۇم دۆۋىلىرىنىڭ بىرى ئىدى . بۇ ئاۋازلىق قۇمتاغنىڭ باغرىدا چوڭ بىر ئۆستەڭ بولۇپ سۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇراتتى .

ئەلقۇدلار بوۋاينىڭ يول باشلىشى بىلەن ئاۋازلىق قۇمتاغنىڭ يېنىدىكى ئۆستەڭدە ئېقىۋاتقان سۇنى كۆرۈپ سۇغا چۆمۈلگۈسى كەلدى . بىراق ، قۇمتاغدىن چىققان ۋەھىملىك ئاۋازلار ئۇلارنى قورقۇتۇۋەتتى . بۆرىنىڭ ھۇۋلىشىغا ، ئاتنىڭ كىشىنىشىگە ، جەڭگىدەكى ھۇررا سادالىرىغا ، شۆۋرىغاننىڭ ھۇۋۇلدىشىغا ، ھاۋانىڭ گۈل - دۈرلىشىگە ، مىڭلىغان ئادەمنىڭ قىيا - چىياسىغا ئوخشاپ كېتىدۇ .

خان بۇ ئاۋازلار ئادەمنى ئەندىكتۈرەتتى . ئەلقۇدلار ۋەھىملىك ئا-
ۋازلاردىن قورقۇپ قۇمتاغقا يېقىنلىشالمىدى .
ئەلقۇدلار شۇ كۈنى يەنە قۇمۇلدىكى بىر قوغۇنلۇقتا مېھمان
بولدى . قوغۇنلۇققىمۇ غېجەكچى بوۋاي باشلاپ باردى . قوغۇنلۇقتىن-
كى خۇش چاقچاق قوغۇنچى بوۋاي ئەلقۇدلارغا تاتلىق قوغۇنلارنى
پىچىپ بەردى .

24 . مەكتەپتە

سۆيۈملۈك كىچىك دوستلار ، ئەلقۇدلار كەچكىچە ئويناپ يۈر-
سە مەكتەپتە ئوقۇمايدىغان ئوخشايدۇ ، دەپ قالماڭلار . ئۇلارمۇ
سىلەرگە ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇيدۇ . ئۇلارنىڭمۇ سىنىپى ، سىنىپ
مۇدىرى ، ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ساۋاقداشلىرى بار . ئەلقۇدلار ئانا
مەكتىپىنى بەك ياخشى كۆرىدۇ .

راست گەپنى قىلساق بۇ يىل ئەلقۇدلارنىڭ مەكتەپكە ئانچە
كەلگۈسى كەلمەي قالدى . بۇرۇن تەتلىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى مەك-
تەپكە قاچان يىغار دەپ تاقىتى تاق بولۇپ كەتكەن چاغلارمۇ بولغان-
دى . بۇ يىل ئۇلارنىڭ كۈنلىرى ئاساسىي جەھەتتىن ساياھەت بىلەن
ئۆتكەچكە تەتلىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قالدى .
ئەلقۇد تەتلىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولغان بىلەن بلال بىلەن
زىلال تېخى ئىشلەپ بولالمىغانىدى . ئۇلار ئەلقۇدتىن كۆچۈرۈۋال-
ماقچى بولغان بولسىمۇ ئۇ زادىلا قوشۇلمىدى .
ئەتە مەكتەپكە بارىمىز دېگەن كۈنى بلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا
يالۋۇردى :

— جېنىم ئاداش ، كۆچۈرۈۋالايلىچۇ ، ھەر يىلى كۆچۈرۈۋالات-
تۇققۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز كەچكىچە سېنىڭ كەينىڭدە يۈرۈپ ،
تاپشۇرۇق ئىشلەشكە ۋاقىت چىقىرىلمىغان تۇرساق ، ماقۇل دېگەن .
— سىلەرگە نەچچە قېتىم دېدىم ، ئەگەر سىلەر بۇنداق قىلىق-
لىرىڭلارنى تۈگەتمەسەڭلار تۇمار خاسىيىتىنى يوقاتسا قانداق قىلىد-
ىز ؟ تۇمار دائىم ماڭا «ياخشى بالا بولساڭلار سىلەرگە كۆپ
ياخشىلىق قىلىمەن ، سىلەر كۆرمىگەن يەنە نۇرغۇن گۈزەل يەرلەر-
گە ئاپىرىمەن» دېگەنغۇ ! مۇشۇنداق قىلساڭلار بۇنىڭدىن كېيىنكى
ساياھىتىمىزنى داۋاملاشتۇرالمىدىغان ئوخشايمىز . ئەجەب گېيىمنى
ئاڭلىمايدىغان بولدۇڭلارغۇ . . . ھەي سىلەرنىڭ ئورنىڭلارغا ۋارىس

بىلەن خۇشتارنى ئېلىۋالغان بولساممۇ ، خەپ ، — ئەلقۇدنىڭ بۇ گەپلىرى تەسىر قىلغاچقا بىلال بىلەن زىلال شۇ كۈنى خېلى ۋاقىت-قىچە ھەپىلىشىپ ، تاپشۇرۇقنى بىر ئاماللارنى قىلىپ ئىشلەپ بولدى .

ئەلقۇدلار ئاخىر مەكتەپكە يىغىلدى ، ئەجەبلىنەرلىكى ، ئەلقۇد-لارنىڭ ساۋاقداشلىرى كۆپىيىپ قالغانىدى . ئەلقۇدلارنىڭ سىنىپىدا ئەسلىي 18 بالا بار ئىدى . ھازىر 30 دىن ئېشىپتۇ . سىنىپتىكى يەنە ئون نەچچە بالا ئەزەرلەرنىڭ كۆك تېرەك مەھەللىسىدىن ۋە يەنە باشقا مەھەللىلەردىن كەلگەنىدى . ئەلقۇدلار بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى سىنىپ مۇدىرى غالىب مۇئەللىمدىن سورىغانىدى ، مۇئەللىم :

— ساۋاقداشلار ، ئۆزۈڭلارمۇ كۆرۈۋاتىسىلەر ، ھازىر سىنىپىمىزدا 34 نەپەر ئوقۇغۇچى بار ، بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ كۆپىيىدىشى مۇمكىن ، بۇ يىلدىن باشلاپ مەكتىپىمىز مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپكە ئۆزگەرتىلدى . بەزى يىراق مەھەللىدىكى ئوقۇغۇچىلارمۇ ئەتە - ئۆگۈن كېلىپ قېلىشى مۇمكىن ، — دېدى . ئەلقۇدلار «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىن كەلگەن ئەزەر قاتارلىق سەككىز بالىنى تونۇدى .

غالىب مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كۆپەيگەنلىكىدىن ناھايىتى خۇشال ئىدى . ئۇ 1 - يىللىقتىن تارتىپ ئەلقۇدلارنىڭ سىنىپ مۇدىرى ۋە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى ئىدى . 40 ياشلارغا كىرىپ قالغان غالىب مۇئەللىمنىڭ ئۆزىنى تۇتۇپ يۈرۈشلىرى ، مۇلايىم ۋە سەمىمىيلىكى ، ئوقۇغۇچىلارغا تەلەپچانلىقى ئۇنى ھۆر-مەتكە ئىگە قىلغانىدى . ئەلقۇد غالىب مۇئەللىمنى ئۆزىنىڭ يېقىن دوستىدەك كۆرەتتى . ئەلقۇدنىڭ باشقا ساۋاقداشلىرىمۇ غالىب مۇئەللىمنى بەك ھۆرمەتلەيتتى . ئەلقۇد مەكتەپكە كىرگەندىن تارتىپ سىنىپنىڭ باشلىقى ۋە ئۆگىنىش ھەيئىتى بولۇپ كەلگەنىدى . ئادەتتە سىنىپ ھەيئەتلىرى يىلدا بىر قېتىم سايلىناتتى . سىنىپتىكى بالىلار ھەر يىلى ئەلقۇدنى ھەم سىنىپ باشلىقى ، ھەم ئۆگىنىش ھەيئىتى قىلىپ سايلايتتى . ئەلقۇد دەرس ۋە باشقا جەھەتلەردە

سىنىپنىڭ ئالدى ۋە ئۆگىنىش ئۈلگىسى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىنىپتىكى بالىلار ئەلقۇدقا بويسۇناتتى. سىنىپتا ھەرقانداق دەرس تە ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەي يەنە بىرى يوق ئىدى. شۇڭا، ئۇ تەبىئىي ھالدا ئۆگىنىش ھەيئىتى بولۇپ قالاتتى. بىراق، بۇ يىل ئەلقۇدنىڭ بۇ قوش ۋەزىپىنى تەڭ ئۆتۈشى مۇمكىن ئەمەستەك قىلاتتى. غالىب مۇئەللىمۇ ھازىر سىنىپىمىزدا بىرنەچچە مەھەللىدىكى بالىلار بار، سىنىپ ھەيئەتلىرىمۇ مۇۋاپىق ھالدا ھەرقايسى مەھەللىلەردىن سايالانسۇن، دەپ قارىغانىدى. شۇڭا، ئۇ بالىلارنىڭ ئارخىپىغا ئاساسەن ھەيئەتلەرنى ئۆزىلا بېكىتىپ ئېلان قىلدى.

ئەلقۇد يەنە سىنىپ باشلىقى بولغان بولسىمۇ «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىن كەلگەن ئەنزەر ئۆگىنىش ھەيئىتى بولغانىدى. شۇ كۈنى ئەلقۇدلار مەكتەپتىن قايتىپ يول بويىدىكى قېرى سۆگەتنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇردى.

— غالىب مۇئەللىمۇ قىزىق ئىكەن، سەن تۆت - بەش يىلدىن بېرى قىلىپ كېلىۋاتقان ئۆگىنىش ھەيئەتلىكىنى ھېلىقى ئەنزەر دېگەن ئاداشقا ئېلىپ بەرگىنى نېمە قىلغىنى؟ — بىلال تۇمشۇقلىدى. رىنى سوزۇپ تۇرۇپ غوتۇلدىدى.

— ئەلقۇدقۇ يەنىلا سىنىپ باشلىقى، ئۆزۈڭنىڭ تەنتەربىيە ھەيئەتلىكىڭنىڭ گېپىنى بىر قىلە، سېنىڭ ئورنىڭغا تەنتەربىيە ھەيئىتى بولغان ئاداش پۈتۈلۈپ بەك ئوينايمىشقۇ! — بىلال بىلالنى تېرىكتۈرمەكچى بولۇپ قەستەن شۇنداق دەپ قويدى.

— ئۇغۇ بوپتۇ، قانچىلىك ئوينايدىغانلىقىنى ئەتە - بۈگۈن كۆرىمىز، بىراق، ئەنزەر دېگەن ئاۋۇ ئاداش دەرس تە ئەلقۇدنىمۇ ئۈستىمىدۇ؟

— شۇ ئەمەسمۇ، ئۇ دەرس تە ھەرگىزمۇ ئەلقۇدقا يېتىشەلمەيدۇ، ھاكاۋۇرلىقى ئۇنىڭ! — بىلال ئېغىزلىرىنى پۈرۈشتۈردى. ئەلقۇد بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. ئۇ سۆگەتنىڭ يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن بۆلۈتسىز ئاسمانغا تىكىلىپ تۇراتتى. ئەلقۇد ئۆزىنىڭ سىنىپ باشلىقىغا قارىغاندا ئۆگىنىش ھەيئىتى ئىكەنلىكىدىن بەك پەخىرلىنەتتى. چۈنكى، ئۆگىنىش ھەيئىتى دېگەن مۇشۇ

گەپتىنلا شۇ ۋەزىپىنى ئۆتىگۈچىنىڭ دەرىستە ئۇستىلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئەلقۇدتىن سىنىپ باشلىقلىقىنى ئېلىۋالسىمۇ مەيلىتى، بىراق، ئۆگىنىش ھەيئەتلىكىنى ئېلىۋالغانلىقى ئۇنىڭغىمۇ سەل ھار كەلگەندەك بولدى.

— ھەي، غالىب مۇئەللىمدىن سوراپ باقمىدىڭمۇ؟ ئەنزەر دېگەن ئۇ ئاداش دەرىستە سەندىنمۇ ئۇستىمىكەن؟ — بىلال ئەلقۇد-
تىن سورىدى.

— ئۇنى دەرىستە ئۇستا دەيدۇ، — بىلالنىڭ بۇ گېپى ئەلقۇد-
نىڭ ئېچىشقان يېرىگە تۈز سەپكەندەك بولدى. ئەلقۇد كۆڭلىدە قېنى
كۆرەرمىز دەپ قويدى.

ئەلقۇدلار دەرس بىلەن بولۇپ كېتىپ ساياھەتكە چىقىدىغان
ئىشىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى. ساۋاقداشلارنىڭ كۆپىيىشى ئۆگىنىشتىكى
رىقابەتتىنمۇ كۈچەيتكەندى. دېگەندەك ئەنزەر دەرىستە ھەقىقەتەن
ئەلقۇدتىن قېلىشمايتتى. مۇئەللىم سۆزلىگەن دەرسنى شۇ زامان
بىلىۋېلىپ، بىرنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرەلەيتتى. ماتېماتىكىدىكى
قىيىن مەسىلىلەرنىمۇ تېزلا ئىشلەيتتى. بەزىدە ئەلقۇدنىڭ كەينىدە
قالسا، بەزىدە ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئىشلەپ بولاتتى.

بىر كۈنى، ماتېماتىكا دەرسىدە ئەنزەر قىيىن بىر مەسىلىنى
ئەلقۇدتىن بۇرۇن ئىشلەپ بولدى، بۇ مەسىلىنى سىنىپتا ئەنزەردىن
باشقا ھېچكىم ئىشلىيەلمىدى. ئەلقۇد بىرنەچچە قېتىم قايتا - قايتا
ئىشلىگەن بولسىمۇ نەتىجىسى خاتا چىقتى.

ئاخىرىدا ئوقۇتقۇچىنىڭ تەكلىپى بىلەن ئەنزەر دوسكىغا چى-
قىپ بۇ مەسىلىنى ئىشلىش ئۈسۈلىنى ئەستايىدىل چۈشەندۈردى.
بۇ ئەلقۇد ئۈچۈن تولىمۇ ھار كەلدە، ھازىر سىنىپتا ھەممە ئىشتا
بەسلەشكەن ھالەتتە كەلگەندى. بۇ بالىلارنىڭ تىرىشىپ
ئۆگىنىشىگە تۈرتكە بولۇۋاتقانداك قىلىشىمۇ، يوشۇرۇن بىر خىل
زىددىيەتنى پەيدا قىلىۋاتاتتى. مەسىلەن، بۈگۈن ئوقۇتقۇچى ئەنزەر-
نى ماختىغان چاغدا ئەنزەرنىڭ مەھەللىسىدىكى بالىلار چاۋاك چالغان
بولسىمۇ، باشقا مەھەللىنىڭ بالىلىرى نارازىلىق بىلدۈرگەندەك
جىمجىت تۇرۇۋالدى. بىلال بىلەن بىلال قەستەن ئاغزىنى پۈرۈش-

تۈرۈپ قويدى . ئەلقۇد چاندۇرماي چاۋاك چالغان بولسىمۇ قىزىرىپ كەتتى . بۇرۇن بۇنداق چاۋاكلار ئەلقۇدقا مەنسۇپ بولاتتى . چاۋاك-نىڭ ئەمدى ئەنزەرگە مەنسۇپ بولۇشى ئەلقۇدنى خىجىل ۋە بىئارام قىلىپ قويدى . شۇ كۈنى بىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدنى بىرمۇنچە سوراق قىلدى .

— ھەي ، ساڭا نېمە بولدى ؟ ئەنزەر بىر دەمدە ئىشلەپ بولغان مەسىلىنى ئەجەب ئىشلەپ بولالمىدىڭغۇ ؟

— شۇ ئەمەسمۇ ، بىزغۇ ئىشلىيەلمىسەك مەيلى ، سېنىڭچە ، ئۇنىڭ كاللىسى شۇنچىۋالا ئىشلەمدىغاندۇ ؟

— سەن ھازىر دەرس ئۆگەنمەيۋاتامسەن نېمە ؟ مەسىلىنى ئىشلىيەلمىگەندە تۇمارغا دەپ ئىشلەتسەڭ بولماسمىدى ؟

— ئەنزەرنىڭمۇ ياردەم قىلىدىغان خاسىيەتلىك تۇمارى بارمۇ يا ؟

بىلال بىلەن زىلال ئاق قۇشقاچلاردەك ۋىچىرلاپ ئەلقۇدنىڭ قۇلاق - مېڭىسىنى يەپ كەتتى . شۇ كۈنى كەچتە ئەلقۇد ئۈزۈنچى ئەۋخلىيالمىدى . بۈگۈن ئەنزەردىن سەل كېيىنرەك بولسىمۇ ئاشۇ مەسىلىنى ئىشلىيەلگەن بولسا ، ئەلقۇد بەلكىم بۇنچىۋالا تىت - تىت بولمىغان بولاتتى . ئەلقۇد ئۇيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئۆزىنىڭ يېقىندىن بېرى ئۆگىنىشنى بوشاشتۇرۇپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى .

ئەلقۇد بويىنىدا نۇرلىنىپ تۇرغان تۇمار بىلەن پاراڭلاشتى .
— بۈگۈن مەن ساۋاقدىشىم ئەنزەر ئىشلىگەن بىر مەسىلىنى ئىشلىيەلمىدىم ، بۇ مېنى بەك خىجىل ۋە بىئارام قىلىۋاتىدۇ . سىزچە قانداق قىلسام بولار ؟

— ئالدى بىلەن مەسىلىنى ئۆزىڭىزدىن ئىزدەڭ ، يېقىندىن بېرى ئۆگىنىشنى بوشاشتۇرۇپ قويدىڭىزمۇ - يوق ؟ ئويۇن - تاماشا بىلەن بولۇپ كېتىپ ، دەرسنى تاشلاپ قويغان چاغلىرىڭىز بارمۇ - يوق ؟ يەنە بىر جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا سىزنىڭمۇ بەزى دەرىسلەردە باشقا ساۋاقداشلىرىڭىزغا تەڭ كېلەلمەي قىلىشىڭىز تەبىئىي ئەھۋال . سىزدە نەچچە يىلدىن بېرى دەرىستە پەقەت مەنلا

بىرىنچى بولۇشۇم كېرەك ، مەن ھەممىسىدىن ئېشىپ چۈشمەن دەيدىغان پىسخىكا يېتىلىپ قالغان ، ئەنەر ۋە باشقا ساۋاقداشلىرىم ئىز ئىشلىيەلمىگەن مەسىلىلەرنى سىزمۇ ئىشلىدىڭىزغۇ ، سىزنىڭمۇ دوسكىغا چىقىپ ساۋاقداشلىرىڭىزغا چۈشەندۈرۈپ قويغان چاغلىرىڭىز كۆپقۇ ، مېنىڭچە سىزدە شەخسىيەتچىلىك ۋە كۆرەلمەسلىكتەك يامان خاھىش باش كۆتۈرۈپ قالغان بولۇشمۇ مۇمكىن . دەرسىتە بەسلىشىپ ئۆگەنگەن ياخشى ، بىراق ، ئۇ كۆرەلمەسلىك بولۇپ قالسا بولمايدۇ . باشقا سەۋەبلىرىنى ئۆزىڭىز ئەستايىدىل ئويلىشىپ بېقىڭ ، — تۇمار جىمىپ كەتتى . ئەلقۇد ئۇيان - بۇيان ئۆرۈلۈپ ئۇزۇنغىچە ئۇخلىيالمىدى . ئاخىر ئۇ ئۆزىدە بىر خىل مەنەنلىك ۋە يوغانچىلىقنىڭ پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى . دېمىسىمۇ ئەلقۇد دەرسلەردە ياخشى بولسىمۇ ، كەمتەر ئەمەس ئىدى . ئۇ دەرسىتە ھېچكىم ماڭا تەڭ كېلەلمەيدۇ دەپ قارايتتى . ئۇنىڭدىكى مۇشۇ قانائەتچانلىق ئۇنىڭ ئىلگىرىلىشىگە توسالغۇ بولۇپ ۋاتقان بولۇشى مۇمكىن . ئەلقۇد ئەنە شۇ خىياللار بىلەن ئاستا - ئاستا ئويقۇغا كەتتى

بىرنەچچە قېتىملىق ئىمتىھاندا ئىمتىھان نومۇرىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى بويىچە دەرىجە تۇرغۇزغاندا ئەنەر بىرىنچى ، ئەلقۇد ئىككىنچى بولۇپ قالدى . نەتىجە ئېلان قىلىنغان كۈنى «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار ئەنەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ تەنتەنە قىلىشىپ كەتتى .

بۇ «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكى بالىلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى . بۇ ئادەتتىكى سىناق ئىمتىھان بولسىمۇ ، ئەلقۇدنىڭ ئىككىنچى بولۇپ قىلىشى «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكى بالىلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى . بولۇپمۇ بىلال بىلەن زىلال خاپا بولۇپ ئولتۇرالماي قالدى . ئەلقۇد چاندۇرمىغان بىلەن ئۆزىنىڭ ئەنەرنىڭ كەينىدە قېلىۋاتقانلىقىدىن تەنتەنە بولۇۋاتاتتى . بىلال بىلەن زىلامۇ ئۆزلىرىنىڭ سىنىپ بويىچە ئون نەچچىنچى بولۇپ قېلىۋاتقانلىقى بىلەن ھېسابلاشماي ئەلقۇدنى ئەيىبلەپ كەتتى .

— ھەي ، سەن نېمە بولۇۋاتىسەن ؟ يېقىندىن بېرى ئەنەر

دېگەن ئاداش ھەممە ئىشتا بىرىنچى بولغىلى تۇردى . سەن كەچكەچە ئىككىنچى بولىدىغان بولۇپ قالدىڭغۇ ، سېنى «كۆك تېرەك» لىك بالىلار ئەلقۇد ئىككىنچى دەيدىغان بولۇپتۇ ، — بۇ گەپلەر ئەلقۇدقا بەك ھار كەلدى . شۇڭا ، ئۇ تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئەنزەردىن ئېشىپ كەتمەكچى بولدى .

ھايت - ھۇيت دېگۈچە چارەكلىك ئىمتىھانغىمۇ ئاز قالدى . چارەكلىك ئىمتىھاندىمۇ ئەنزەر بىرىنچى ، ئەلقۇد ئىككىنچى بولسا ، ئۇلارنىڭ تەرتىپى مۇقىملىشىپ قالاتتى .

بىر كۈنى بلال بلال بىلەن زىلال ئەلقۇدىمۇ چاقىرماي ھېلىقى سۆگەتنىڭ ئۈستىگە چىقتى . ئۇلار سۆگەتنىڭ ئۈستىدىكى ئۆزلىرى دائىم ئولتۇرىدىغان يەرگە چىقىپ پەس ئاۋازدا سۆزلەشتى . — ئەلقۇدىنى ئويۇنغا تۇتمىغىنىمىز ياخشى بولدى ، ئۇ دەرسنى ئۆگىنىۋەرسۇن ، بىزمۇ ئۇنىڭغا ياردەم قىلىدىغان ھېلىقى ئىشىمىز . نى قىلمىساق بولمايدۇ ، — زىلال ئاۋازىنى تېخىمۇ پەسلىتىپ بىلالدىن سورىدى :

— ئۇ پىلانىنىڭ قانداق پىلان ئىكەنلىكىنى بىلىۋاتقانمەن ؟

— ھە ، بىلىمەن ، سومكىنى ئۈستەڭگە تاشلىۋېتىمىز .

— توغرا ، ئەگەر مۇشۇ بىر - ئىككى كۈن ئىچىدە ئۇنىڭ سومكىسىنى ئوغرىلاپ ئۈستەڭگە تاشلىۋەتمىسەك قىلغان ئىشىمىز نۆلگە تەڭ بولىدۇ .

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن ؟

— ئۇ چارەكلىك ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىپ بولغاندا تاشلىد .

خاننىڭ نېمە پايدىسى ؟

— توغرا ، ئەتىلا جۆندەيلى ، ئىشنى چۈشلۈك دەم ئېلىشتا باشلايلى .

— كىتاب - دەپتەرلىرىدىن ئايرىلغان ئەنزەر نوچىنىڭ دەرس ئۆگەنگىنىنى مەن بىر كۆرۈپ باقاي ، — زىلال مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى .

— بۇ گەپنى ئەلقۇدقا دەمدۇق ، دېمەمدۇق ؟ — بلال زىلالدىن

سورىدى .

— دېمىسەك بولمايدۇ ، بىز بۇ ئىشنى ئۇنىڭ ئۈچۈن قىلىۋاتقان تۇرساق .

— ئۇنداق بولسا ماڭە ، ھازىرلا ئۇنىڭ يېنىغا بارايلى ، —
بىلال بىلەن زىلال سۆڭەكنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ ئەلقۇدنىڭ ئۆيى تەرەپكە قاراپ ماڭدى .

ئۇلار ئەلقۇدنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە ئەلقۇد باش چۆكۈرۈپ دەرس ئۆگىنىۋاتاتتى .

ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى كۆرۈپ ، دەپتەر - قەلەملىرىنى يىغىشتۇرۇپ ، ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇردى . بىلال بىلەن زىلال قانداق قىلىمىز دېگەندەك بىر - بىرىگە قاراپ قويغاندىن كېيىن ، ئاۋۋال سەن دېگەن دېگەندەك ئىشارەتلەرنى قىلىشتى . ئاخىر بۇ گەپنى زىلال دېدى . ئەلقۇد زىلالدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ، قۇلىقىغا ئىشەنمەيۋاتقانداك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى . ئەلقۇد بۇ ئىككى دوستىدا بەزى كەمچىلىكلەر بولسىمۇ بۇنداق يامان نىيەت بار دەپ ئويلىمىغانىدى .

— سىلەر ساراڭ بولۇپ قالمىغانسىلەر ! — ئەلقۇدنىڭ چىرايى قىزىرىپ ، كالىپۇكلىرى تىترەپ كەتتى ، — سىلەرنى بۇنداق قىلار دەپ ئويلىماپتىكەنمەن ، ئىچىڭلار نېمانچە تار ؟ ئەنەرنىڭ دەرىستە ياخشى بولغانلىقى بىزنى خۇشال قىلسا بولىدۇ . بىز ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشىمىز كېرەك . ئۇنىڭ بىلەن ئۆگىنىشتە بەسلىشىشىمىز كېرەك . سىلەر دېگەن ئۇ ئىشنى قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ . دوست - تۇم بولساڭلار نىيىتىڭلاردىن يېنىڭلار ! ئۇ گەپنى ئاغزىڭلارغا ئالغۇچى بولماڭلار !

بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدتىن بۇنداق گەپنى كۈتمىگەچكە نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي باشلىرىنى ساڭگىلاقتىنچە مىشىلداپ جىم ئولتۇرۇپ كەتتى . ئۇلار چوڭ بىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ قالغانىدى .

شۇ كۈندىن باشلاپ ئەلقۇدلار چارەكلىك ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى . ئورۇنسىز ئويۇن - تاماشىلارنى قىسقارتتى . بىلىمگەنلىرىنى ئاتا - ئانىسىدىن ۋە ئوقۇتقۇچىلىرىدىن

سوراپ ئۆگەندى . . .

چارەكلىك ئىمتىھاننىڭ نەتىجىسى ئېلان قىلىنىدىغان كۈنى سىنىپنىڭ ئىچى تىمتاسلىققا چۆمدى . بالىلارنىڭ كۆزلىرى ئەلقۇد بىلەن ئەنەرگە تىكىلگەندى . بالىلار بۈگۈن قايسى بىرىنچى بولدىكىن ، قېنى كۆرىمىزغۇ دەۋاتقاندەك ئولتۇراتتى . غالىب مۇئەللىم بالىلارنىڭ ئىمتىھان نەتىجىسىنى ئېلان قىلغاندا سىنىپتا قىز-غىن ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى . بۇ ئالقىشنى «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكى بالىلار ياڭراتقانىدى . بۇ قېتىمقى ئىمتىھاندا ئەلقۇد بىرىنچى ، ئەنەر ئىككىنچى بولغانىدى . بىلال بىلەن زىلالنى ھەيران قالدۇرغىنى ئەنەرمۇ خاپا بولماقتا يوق ، ئەلقۇدنى خۇشال تەبرىكلىدى . ئەنەرنىڭ كەڭ قورساقلىقى ئەلقۇدنىمۇ تەسىرلەندۈردى .

25. ئالتۇنتاغدىكى چۆچەك

ئەلقۇدنىڭ چارەكلىك ئىمتىھاندا سىنىپ بويىچە بىرىنچى بول-
غانلىقى بىلال بىلەن زىلالنى خۇشال قىلدى. ۋارىس بىلەن خۇشتار-
مۇ ئەلقۇدنى كۆتۈرۈۋېلىپ، ئۈزۈنچە قويۇپ بەرمىدى. ئۇلارنىڭ
بۇ ئىشى ئەلقۇدنى خىجىل قىلىپ قويدى. چۈنكى، بۇ ئىش مەھەل-
لىۋازلىقتەك بولۇپ تۇيۇلدى. «كۆكدالا» مەھەللىسى بىلەن «كۆك
تېرەك» مەھەللىسىنى پەقەت بىر توپىلىق يول ئايرىپ تۇراتتى.
ھازىر ئەلقۇدلارنىڭ سىنىپىدا ئوقۇۋاتقان ساۋاقداشلارنىڭ ئىچىدە
ئەتراپتىكى يەنە باشقا مەھەللىلەردىن كەلگەن بالىلارمۇ بار ئىدى.
بۇنداق مەھەللىۋازلىقنى تۈگەتمەسە ساۋاقداشلارنىڭ ئىناقلىقىغا تە-
سىر يېتەتتى.

ئوقۇش باشلىغاندىن بۇيان ئۇلار بىر قېتىممۇ ساياھەتكە چى-
قىپ باقمىدى. ئەمدى ئۇلار دەم ئېلىش كۈنلىرىنى چىڭ تۇتۇپ
تېخى كۆرمىگەن نۇرغۇن يەرلەرنى كۆرمەكچى بولدى. ئەلقۇد ئالدى
بىلەن نەگە بېرىشنى بىلەلمەي بوۋىسى ھەسەن مۇدىر بىلەن
پاراڭلاشتى.

— بوۋا، سەن گېپىنى قىلغان ئالتۇنتاغ ئالتۇنمۇ؟

— ئۇ بىر تاغنىڭ ئىسمى، گەرچە ئۇ تاغ پۈتۈنلەي ئالتۇن
بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ تەبىئىي ئەۋزەللىكلىرى ئۇنى ئالتۇندىنمۇ قىم-
مەتلىك تاغقا ئايلاندۇرغان.

— ئۇ يەردە ئالتۇندىنمۇ قىممەت نەرسىلەر بار ئوخشىمامدۇ؟

— شۇنداق، ئۇ يەردە قىممەتلىك ھايۋانلار، كان بايلىقلىرى،
دۇنيادا كەم ئۇچرايدىغان قىممەتلىك ئۆسۈملۈكلەر بار...

شۇنىڭدىن كېيىن ئەلقۇد ئالتۇنتاغقا بېرىش نىيىتىگە كەلدى.
بىر كۈنى ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ تۇمارنىڭ ياردىمىدە

ئالتۇنتاغقا قاراپ يولغا چىقتى .

ئەلقۇدلار ئۇچقۇلىرى بىلەن ئالتۇنتاغنىڭ ئۈستىدە ئۇچۇپ يۈرەتتى . ئەلقۇد تۇمارنىڭ ئالتۇنتاغ ھەققىدىكى چۈشەندۈرۈشىگە قولاق سالغاچ ئالتۇنتاغنىڭ ئۆزگىچە مەنزىرىسىدىن ھۇزۇر ئېلىپ كېتىۋاتاتتى . بىلال بىلەن زىلال ئوقۇش باشلىغان ئىككى ئايدىن بېرى بۇنداق ساياھەتنى سېغىنغاچقا ، ئۇچقۇسىنى بىردەم پەسلەتسە ، بىردەم ئۆرلىتىپ ، بىردەم موللاق ئانقۇزسا ، يەنە بىردەم شۇڭغۇتاتتى .

ئەلقۇد تۇمارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئالتۇنتاغقا قارىتا دەسلەپكى چۈشەنچىگە ئىگە بولدى .

ئالتۇنتاغ ھازىر دۆلەت دەرىجىلىك تەبىئىيلىكى قوغدىلىدىغان رايونغا ئايلاندى . ئۇ چاقىلىق ، چەرچەن ناھىيىلىرىنىڭ چېگراسىغا جايلاشقان . چىڭخەي ، شىزاڭ ، گەنسۇ بىلەن چېگرىداش ، يەر كۆلىمى 45 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر . ئەڭ ئېگىز جايلىرى 6974 مېتىر كېلىدۇ . بۇ جايدا ياشايدىغان ھايۋانلارنىڭ تۈرى 360 خىلدىن ئاشىدۇ

ئەلقۇدلار ھايۋانلارغا بەك قىزىققاچقا بۇ يەردىكى ھايۋانلارنى كۆرۈشكە ئالدىراپ كەتتى . ئۇلار بىر جىراغا چۈشكەندە قوتازلار يىغىن ئېچىۋاتقانكەن . ئەلقۇدلار يېقىنلا يەردىكى چاتقاللار ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە قۇلاق سالدى .

تاغنىڭ ئېگىزىرەك قاپتىلىغا چىقىۋالغان ، مۇڭگۈزى يوغانراق قارا قوتاز ئاچچىق مۆرەپ ، قاقشاپ سۆزلەۋاتاتتى .

— مەن يەنە بىر قېتىم دەپ قوياي ، بۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ بۇ مەھەللىگە بۆكەن ، ئارقار ، ئېشەك دېگەنلەرنى ھەرگىز يېقىن يولاتمايلى ، ئۇلار بۇ يەرگە كېلىپ خالىغانچە يەپ - ئىچىپ يۈرسە قانداق بولىدۇ ؟ خۇدايىم بىزگە مۇڭگۈزنى ئۆزىنى سورىمايدىغانلار . نىڭ دەككىسىنى بېرىڭلار ، دەپ بەرگەن . گەپ قىلمىساق بۆكەن ، توشقانلارمۇ بىزنى كۆزگە ئىلمىغىلى تۇردى . شۇڭا ، بۇنىڭدىن كېيىن ھوشيار بولۇشىمىز كېرەك . يەنە باشقا گەپ بارمۇ ؟

شۇ چاغدا جۇغى كىچىكرەك بىر قوتاز گېپىم بار دېگەندەك مۆرەپ قويۇپ ، يوغان قوتازدىن رۇخسەت ئالغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى :

— يېقىندىن بېرى مەھەللىمىزگە توشقان بەك تولا كېلىدىغان بولۇپ قالدى . ئۇلار كۆپ نەرسە يېمىگەن بىلەن ئوت - چۆپنىڭ يىلتىزىنى قىرقىپ ، يېشىلزارلىقلارنى بىردەمدىلا قاقاسلىققا ئايلاندۇرۇۋېتىدىكەن . تۈنۈگۈن مەن بىرنەچچە توشقاننىڭ ئەدىپىنى بېرىي دېسەم ، پارتلا قىلىپ بىر تۆشۈككە كىرىپ كېتىپ غايىب بولدى . تېخى مېنى مازاق قىلغاندەك تۆشۈكتىن بېشىنى چىقىرىپ ھىجىيىپ تۇرىدۇ . بۆكەن ، ئارقار دېگەنلەرنىغۇ قوغلىساق قاچىدەكەن ، مۇشۇ توشقان دېگەن تۆشۈك باقارلارنى قانداق قىلساق بولىدىكەن ، ئۇلار بىزنى كۆزىگە ئىلمايدىغاندەك قىلىدۇ . . .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قارا قوتازنىڭ ئاچچىقى كەلدى :

— گەپ قىل دېسەم قورقۇنچاق توشقانلارنى شىر ، يولۋاستىدەك مۇيامان قىلىپ كۆرسەتكىلى تۇردۇڭغۇ . ھېلىمۇ ئىسمىڭ قوتاز بولۇپ قاپتىكەن ، تاغدەك بەستىڭ بىلەن توشقاننىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلغۇچە نومۇس قىلساڭچۇ ، گەپنى چايناپ بېقىپ قىلايلى . نومۇسۇمنى كەلتۈرۈپ توشقانغا تەڭ كېلەلمەيدىكەنمىز دەۋاتقىنىنى قارا بۇنىڭ . . . — قوتازلارنىڭ گەپلىرى ئەلقۇدلارنىڭ كۈلكىسىنى كەلتۈردى . شۇڭا ، ئۇلار تاغ جىراسىدىن ئايرىلىپ ، ياندىكى بىر تاغ قايتىلىغا يىغىلىۋالغان توشقانلارنى كۆردى . توشقانلارمۇ يىغىن ئېچىۋاتقانىكەن .

— قوتازلارغا نېمە قىيتۇق ؟ بىزنى كۆرسىلا قوغلايدىغان بولدىغۇ ، تۈنۈگۈنمۇ ئۆسۈپ قارىنىمنى يېرىۋەتكىلى تاس قالدى ، — سۆزلەۋاتقان بوز توشقاننىڭ گېپىنى سېرىق توشقان بۆلۈۋەتتى : — قارىغاندا قوتازلارمۇ بىزنىڭ گۆشىمىزنىڭ تاتلىقلىقىنى بىلىۋالغان ئوخشايدۇ ، ئەگەر ئۇلار بىزنى تۇتۇۋالسا مۇڭگۈزى بىلەن قارىنىمىزنى يېرىپ ، گۆشىمىزنى كاۋاپ قىلىپ يەيدىغان ئوخشىمايدۇ . . .

خېلىدىن بېرى گەپ قىلماي جىم تۇرغان قېرى توشقان مىنىدە.
قىدا كۈلۈپ قويۇپ مۇنداق دېدى:

— ھەي، ئەخمەقلەر، قوتازلار ھەرگىز گۆشىمىزنى يېمەيدۇ،
ئۇلارنىڭ مەقسىتى بىزدىن ئوت - چۆپ تالىشىش. ئىشقىلىپ بۇ
مۈڭگۈزلۈك مەخلۇقلار يېقىندىن بېرى بىزگە ياخشى مۇئامىلە قىل-
مايۋاتىدۇ. بىزمۇ كۈچىمىزنىڭ يېتىشىچە ئۇلارنىڭ دەككىسىنى
بەرمىسەك رىزقىمىزغا قول سېلىپ، يەيدىغىنىمىزنى تارتىۋالىدۇ.
غان ئوخشايدۇ، بۈگۈن بۇ يەرگە يىغىلىشتىكى مەقسەتمۇ قوتازلارغا
تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە مەسلىھەتلىشىش. شۇڭا، كاللىنى ئىشلى-
تىپ، بۇ ھەقتە ئوبدان بىر پاراڭلىشايلى، كىم قوتازلارنى بويسۇن-
دۇرۇشنىڭ ئۇسۇلىنى تاپالسا، شۇنىڭغا ئالاھىدە مۇكاپات بېرىد-
مىز. شۇڭا...

ئازراق ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن يوغانراق، سېمىز توشقان
سۆز قىستۇردى.

— ھەي، نېمىلەرنى مۇزاكىرە قىلىپ كەتتىڭلار، مەن تېخى
تۈنۈگۈن ئون توملۇق تەزكىرە تارىخىمىزنى ئوقۇپ تۈگەتتىم. تا-
رىختا قوتازلارنىڭ توشقانلارغا ئەسكىلىك قىلغان يېرى يوق ئىكەن.
ئۇلار بىزنى ئۆزىنىڭ دوستىمۇ، دۈشمىنىمۇ دەپ قارىمايدۇ، ئۇلار-
نىڭ بىز بىلەن نېمە كارى، بىزگە يامانلىق قىلىۋاتقان زادى كىم؟
بىز مۇشۇ ھەقتە پاراڭلىشايلى.

— بىزگە يامانلىق قىلىۋاتقان بۆرە.

— بىزگە يامانلىق قىلىۋاتقىنى تۈلكە.

— ياق، ياق، بىزگە يامانلىق قىلىۋاتقىنى ئادەملەر، ئۇلار
بىزگە ئەزەلدىن ئەسكىلىك قىلىپ كەلگەن، — توشقانلارنىڭ مۇنا-
زىرىسى خېلى ئۇزۇنچىچە داۋاملىشىپ، يىغىننى باشقۇرۇۋاتقان بوز
توشقان گەپ باشلىغاندىن كېيىنلا جىمىپ قالدى.

— ھەي، گەپنى سەل يىغىنچاقلايلى! — بوز توشقاننى ئۆزىنى
بىلىملىك چاغلایدىغان سېمىز توشقاننىڭ گېپى خاپا قىلىپ قويغاندە-
دى، — بۇ يەردە كىتابتىكى گەپنى ئەمەس، ئەمەلىيەتتىكى گەپنى

قىلغىنىمىز تۈزۈك ، ھازىر يۈز بېرىۋاتقان خەۋپ - خەتەردىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە مەسلىھەتلىشەيلى .

ئەلقۇدلار پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى . شەيتىنى كۈچلۈك بىلال ئۆزىنى تۇتالماي قاققلاپ كۈلۈپ تاشلىدى . قورقۇنچاق توشقانلار بۇ شەپىنى ئاڭلاپ بىردەمدىلا پاتىپاراق بولۇپ كۆزدىن غايىب بولدى . ئەلقۇدلار ئالتۇنغاغا كېلىپلا بۇنداق قىزىق ئىشلارنى كۆرەر - مىزدەپ ئويلىمىغانىدى . ئۇلار ئادەتتە قىيغىتىپ يۈرگەن قوتاز ، توشقانلارنىڭ ھېچقانداق غېمى يوق ، ئۇلار ئادەملەردەك گەپ قىلالا - مايدۇ دەپ ئويلايتتى . ئۇلارنىڭ ئادەملەرگە ئوخشاش گەپ قىلىشى ئەلقۇدلارنى ھەيران قالدۇردى .

ئەلقۇدلار كېتىۋېتىپ ئەتراپتىكى ئاۋازلارغا قۇلاق سالىدى . تۈرلۈك قۇشلارنىڭ ھەر خىل ئاۋازدا ئۈنلەشلىرى ئاڭلىناتتى . ئەنە ، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن بىر توپ بۆكەن پەللىگە قاراپ چاپقان تەنھەرىكەتچىلەردەك ئۇچقاندەك چېپىپ ئۆتۈپ كەتتى . بۆكەنلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالغان بىلال ئەلقۇددىن سورىدى :

— ھازىر چېپىپ ئۆتۈپ كەتكەنلەر قويمۇ ، ئۆچكىمۇ ؟ —
بىلالنىڭ سوئالىغا بىلال جاۋاب بەردى :

— قويمۇ ئەمەس ، ئۆچكىمۇ ئەمەس ، ئۇ دېگەن بۆكەن ، —
بىلال بۆكەننى كۆرۈپ باققاچقا بىرلا كۆرۈپ تونۇۋالدى . بىلالنىڭ ئۆزىنىڭ سوئالىغا بىلالنىڭ جاۋاب بەرگەنلىكىگە ئاچچىقى كەلدى .
— سەندىن سورىمىدىم ، ئەلقۇددىن سوراۋاتىمەن . ئۇنىڭ بۆ -

كەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ ، — دەپ كاپىدى بىلال .

— بىلگەن ئادەم نېمە دەپ سورايسەن ؟ — بىلال ھۈرپەيدى .

— مەن سەندىن سورىدىممۇ ؟ ئەلقۇددىن سوراۋاتىمەن ، سەن

نېمىنى بىلەتتىڭ ، ئۆزۈڭچە تېخى . . .

— سەن بىلمىگەن بۆكەننى بىلىدىمغۇ ، يەنە نېمە دېمەك -

چىسەن ؟ — ئۇلار يەنە تۇتۇشۇپ قالغىلى تاس قالدى .

— بولدى قىلىڭلار ، يەنە تاغ ئىچىدە قېلىپ بۆرىگە يەم بول -

غۇڭلار بار ئوخشىمامدۇ . ئۈرۈمچى جەنۇبىي تاغدا كۆرگەن كۈندى -

رىڭلارنى ئۇنتۇپ قالمىغانسىلەر ، بىز ھازىر ئالتۇنتاغنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ، ئەگەر تۇمار خاسىيىتىنى يوقىتىدىغان بولسا ئالتۇد- تاغنىڭ ئىچىدىن مەڭگۈ چىقالمايمىز .

— تۇمار بولمىسىمۇ ئۇچقۇمىز بارغۇ ، ئۇچقۇمىز بولغان- دىكىن . . .

— تۇمار بولمىسا ئۇچقۇمۇ بولمايدۇ ، سىلەر ئۇنى تاللا بازىردىن سېتىۋالمىغان بولغىنىڭلار ، — ئەلقۇدنىڭ گېپىدىن كېيىن ئىككىيلەن جىمىپ قالدى . دېمىسىمۇ ئۇچقۇ تۇمارنىڭ خاسىيىتىدىن پەيدا بولاتتى . شۇڭا ، ئۇچقۇ ئۇلارغا كېرەك بولغاندا پەيدا بولۇپ ، ئىشلەتمىگەندە ئۆزلۈكىدىن غايىب بولاتتى . بايا ئۇلار ئال- تۇنتاغنىڭ ئۈستىنى ئۇچقۇ بىلەن ئايلانغانىدى . مانا ھازىر پىيادە مېڭىپ يۈرمەمدۇ . ئۇچقۇ ئۆزلۈكىدىن غايىب بولمىغان بولسا ، ئۇلار ئۇچقۇنى نەدە كۆتۈرۈپ يۈرەتتى . شۇ چاغدا تۇماردىن تويۇق- سىز ئاۋاز چىقتى :

— ئەلقۇد مەن ھازىردىن باشلاپ ئۈچ سائەتكىچە خاسىيىتىمنى يوقىتىمەن ، سىلەر مۇشۇ ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ ئالتۇنتاغنى كۆرۈ- ۋېلىڭلار ، — ئەلقۇد تۇمارنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ ئەنسىزىگەن بولسىمۇ ماقۇل دېيىشكە مەجبۇر بولدى .

— ھازىردىن باشلاپ تۇمار خاسىيىتىنى يوقىتىپتۇ . بىلىپ قويۇڭلار ، بۇ بايىقى سىلەر قىلغان ياخشى ئىشنىڭ مۇكاپاتى .

— نېمە دەيدىغانسەن ، ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟

— ھەي ، ئادەمنى تولا قورقاتمىغىنە !

— قورقماڭلار ، بىز ھازىرچە باشقا نەرسىنى ئويلىماي ئالتۇد- تاغنى ئوبدان كۆرۈۋالايلى ، بۇ يەردە بىز كۆرىدىغان ھايۋانلار ، قۇشلار ، گۈل - گىياھلار كۆپ ، بۇ يەردە تېخى بەزى تاسادىپىيلىق- لارغا ئۇچرىشىمىز مۇمكىن . بىز نىيىتىمىزنى بۇزماي ، ياخشى ئىش قىلساقلا تۇمارمۇ بىزگە ياردەم قىلماي قالمايدۇ ، مۇھىمى بىز ئۆزىمىزنىڭ كۈچ ۋە ئىقتىدارىنى سىناپ بېقىشىمىز كېرەك . ھەم- مىلا ئىشتا تۇمارغا يۆلىنىۋالساق قوللىرىمىزدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ .

غان ئادەمگە ئايلىنىپ قالمادۇق . نۇقسانلىرىمىزنى ۋاقتىدا تۈزدى .
تەيلى دېسەم گېپىمنى ئاڭلىمىدىڭلار ، چۈجە خورازلاردەك چوقۇ-
شۇپ ، سوقۇشۇپلا تۇرىدىكەنسىلەر ، — بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇد-
نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ غالىب مۇئەللىمدىن تەنقىد ئاڭلىغان چاغلىرىد-
ىكىدەك باشلىرىنى ئېگىپ تىرناق تاتىلاپ تۇرۇشتى .

— ئەمدى باشقا گەپنى قويۇپ ئالدىمىزغا قاراپ ماڭايلى ، —
ئۇلار جىرادىكى چاتقاللىقلار ئارىسىدا كېتىۋېتىپ تۇيۇقسىز ئېشەك-
نىڭ ھاڭرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى . بۇنى ئاڭلاپ بىلال بىلەن زىلال
خۇشال بولۇپ كەتتى .

— ھەي ، بالىلار ئاڭلىدىڭلارمۇ ؟ چوقۇم يېقىن ئەتراپتا ئادەم
بار ئىكەن . ئەمدى غەم يېمىسەكمۇ بولىدۇ .

— ئېشەك ھاڭرىسا ئادەم بار دېگىنىڭلار قىزىققۇ ، ئۆزۈڭلار-
نىڭ نەدە تۇرۇۋاتقىنىڭلارنى ئۇنتۇپ قالىدىڭلارمۇ ؟ سىلەر ئۆزۈڭلار-
چە بىرەر ئاق كۆڭۈل بوۋاي ئېشەك مىنىپ كېلىۋاتىدۇ ، بىزگە
ئۇ خۇرجۇنىدىن تۈرلۈك يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ بېرىدۇ ، دەپ ئويلا-
ۋاتقان ئوخشىماسلىرى ؟ بۇ يەردە ھاڭراۋاتقىنى چوقۇم ياۋا ئېشەك ،
— ئەلقۇدلار چاتقاللار ئارىسىدىن ئۆتۈپ ئېشەك ھاڭراۋاتقان تەرەپكە
قاراپ ماڭدى . ئۇلار جىلغىنىڭ ئىچىدىكى كىچىك بىر چۆپلۈكتە
پاراڭلىشىۋاتقان ئىككى ئېشەكنى كۆردى .

— ھەي ، ھازىر ئالتۇنتاغدىكى ھايۋانلارنىڭ پادىشاھى كىمكەن
بىلىدىكمۇ ؟ — بىر ئېشەك يەنە بىر ئېشەكتىن سورىدى .

— ھازىرچە بۇ ئالتۇنتاغدا بىرەرسىنىڭ مەن پادىشاھ دېگىنىنى
ئاڭلاپ باقمىدىم . ھەممە ھايۋانلار ئۆز ئالدىغا ياشاۋاتسا كىمگە كىم
پادىشاھ بولالايتتى .

— شۇ ئەمەسمۇ ، مەنمۇ ئۆز ئالدىمغا بىر پادىشاھ ، — يەنە
بىر ئېشەك ئۇنىڭ گېپىنى تەستىقلىغاندەك سوزۇپ ھاڭرىدى .

— بىراق يېقىندىن بېرى ئادەملەر بۇ ياقلارغا تولا كېلىدىغان
بولۇۋالدى . ئۇلار بىزگە پادىشاھ بولارمۇ ياكى . . .

— ئادەملەر پادىشاھ بولسىغۇ بەك ياخشى بولاتتى .

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟ ئۇلار بىزگە پادىشاھ بولسا بولماي-
دۇ. ئۇلار دېگەن بەك رەھىمسىز، دوستۇم بۆكەننىڭ ئۇلارنىڭ
قولىدا قانداق ئۆلگەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنمەن.

— نېمە؟ سەن ماڭا بۇنداق گەپنى قىلمىغانتىغۇ.

— سېنىڭ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلماي دەپ دېمىگەندىم. ئەمدى
سۆزلەپ بەرسەممۇ بولىدۇ. ئۇ چاغدا سەن كىچىك ئىدىڭ، ئالتۇن-
تاغ ھازىرقىدىنمۇ چىرايلىق ئىدى. ئاسماندا تۈرلۈك قۇشلار ئۇ-
چۇپ يۈرەتتى. ئۇلارنىڭ ناخشىلىرى بىزنى ھۇزۇرلاندۇراتتى. ئال-
تۇنتاغدىكى بارلىق ھايۋانلار ئىناق، خاتىرجەم ياشايتتۇق. بۇ يەر-
دىكى بۇغا، بۆكەنلەر بىلەن دوست بولۇپ، تۈرلۈك ئويۇنلارنى
ئوينايىتتۇق. بىر كۈنى دوستۇم بۆكەن بىلەن بىللە مۇشۇ تاغنىڭ
يۇقىرىسىدىكى ئوتلاققا ئوت - چۆپلەردىن ھۇزۇرلىنىپ، ھەسەل
ھەرىسى ۋە كېيىنەكلەرنىڭ ئۇچۇپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ يۈرەتتۇق.
تۇيۇقسىز ئالدىمىزدا ئىككى پۇتلۇق بىر مەخلۇق پەيدا بولدى. مەن
باشتا ئۇنى مايىمۇنمىكەن دەپتىمەن، سىنچىلاپ قارىسام مايىمۇندەك
قىلمايدۇ، ئۈستىگە غەلىتە بىر نەرسىلەرنى ئارتىۋاپتۇ، قۇيرۇقسىز
ئىكەن. قولىدا كالتەكتەك بىر نەرسە تۇرىدۇ. بىز باشتا نېمە
بولغانلىقىنى بىلەلمەي ئۆزىمىزنىڭ ئىشىنى قىلىۋېرىپتۇق. تۇيۇق-
سىز «پاڭخۇدە» قىلغان بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. قارىسام دوستۇم
بۆكەن ئالدىمىدىلا پالاقلاپ يىقىلدى. ئۇنىڭ قورسىقىدىن قان ئېتىد-
لىپ چىقىۋاتاتتى. توسساتتىنلا «قاچ! جېنىڭنى ئېلىپ تېز
قاچ!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. مەن خەۋپ ئىچىدە قالغانلىقىمنى
بىلىپ، ئورمانلىققا قاراپ قاچتىم. كەينىمدىن «پاڭ، پاڭ!»
قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. كەينى سول پۇتۇم چىمىمىدە قىلىپ قالدى.
ئەسلىدە ئۇلارنىڭ قولىدىكى كالتەكتەك نەرسە ئوۋ مىلتىقى ئىكەن.
ئادەملەر ئوۋ مىلتىقى دېگەن ئۇ نەرسىنى مەخسۇس بىزنى ئۆلتۈ-
رۈش ئۈچۈن ياسىغانىكەن. ئاشۇ ئوۋ مىلتىقىنىڭ ئوقى پۇتۇمنى
يارىلاندۇرغانىكەن. شۇڭا، ھازىرغىچە ئاقساق ماڭىمەنغۇ. مەن شۇ
چاغدا ئورمانلىقتا تۇرۇپ ئادەملەرنىڭ بۆكەننى قانداق ئۆلتۈرگەنلى-

كىنى ، بېشىدىن مۇڭگوزىنى قانداق ئايرىۋالغانلىقىنى كۆرگەندىم .
ئادەملەر پادىشاھ بولسا ھەرگىز بولمايدۇ .

— ئادەملەرنىڭ ھەممىسىمۇ ئەسكى ئەمەستۇ ، ئاڭلىسام بوۋۇد-
مىزنىڭ بوۋىسى ئادەملەرنىڭ ئىچىدىكى دانىشمەن ، قىزىقچى نە-
سىردىن ئەپەندى بىلەن دوست بولۇپ ، پۈتۈن يەر - جاھاننى كېزىپ-
تىكەنمىشقۇ .

— ئادەملەرنىڭمۇ ئۇنداق ھېكايە ، چۆچەكلىرى كۆپ ، بىراق ،
ئۇلار بىز ئېشەكلەرنى كۆزگە ئىلالمىدىن تاڭ ، — ئېشەكلەرنىڭ
گېپى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بىلال قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى . ئۈرۈكۈگەن
ئىككى ئېشەك بەدەر تىكۈۋەتتى . بىلال بىكارغا كۈلمىگەندى . چۈن-
كى ، زىلالنىڭ دادىسىنىڭ لەقىمى ئېشەك ئىدى . شۇڭا ، ئېشەك
ھەققىدىكى گەپلەر زىلالنىڭ دادىسى ھەققىدىكى گەپتەك تۇيۇلۇپ
كەتتى

26. شادلىق بايرىمى

ئەل قۇدلار ئالتۇنتاغدا يەنە نۇرغۇن ھايۋانلارنىڭ قىزىقارلىق پاراڭلىرىنى ئاڭلىدى. ئۇلارنىڭ ئادەملەرگە بەرگەن باھالىرى ئەل-قۇدلارنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. ھازىرغىچە ئەل قۇدلار ھايۋانلارنىڭ بىرەرسىنىڭ ئادەملەرنىڭ ياخشى گېپىنى قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ باقمىدى. ئادەملەر ھەققىدە گەپ قىلىشقان ھەرقانداق ھايۋان ئادەم-لەرنىڭ ئۆزلىرىگە قىلغان يامانلىقلىرى ھەققىدە سۆزلەيتتى. ھېلىلا تېخى ئۇلار بىرنەچچە ئارقارنىڭ ئادەملەرنى سۆكۈپ سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. ئارقار قارماققا ئەلقۇدنىڭ دادىسى بېقىۋاتقان كۆك قوچقارغا ئوخشاپ قالاتتى. ئۇنىڭ مۈڭگۈزىمۇ يوغان ۋە ھەي-ۋەتلىك ئىدى:

— ئادەملەرنىڭ بۇ ئالتۇنتاغقا كىرىشىگە يول قويىمىساق بولاتتى، ئۇلار بۇ يەرگە كىرىپ دوستلىرىمىزنى خالىغانچە قىرغىن قىلىۋاتىدۇ.

— شۇ ئەمەسمۇ، ئۇلار دەمىسىگەن يەر قۇرۇيدىكەن، ئۇلار بوۋامنىمۇ كۆز ئالدىمىدىلا ئېتىۋەتكەن.

— توغرا دەيسەن، بىراق بىز ئادەملەرگە تەڭ كېلەلمەدۇق؟ ئۇلارنىڭ قولىدىكى مىلتىقنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى مانا مەن ئوبدان بىلىمەن، ئەگەر ئۇ نەرسىدىن پاڭغىدە قىلغان ئاۋاز چىقىدۇ-غان بولسا شۇ زامانلا جېنىڭدىن ئايرىلىسەن...

— مەن تۈنۈگۈنلا تېخى ئىككى ئادەمنى كۆردۈم. ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ قالدۇم. ئۇلارنىڭ مەقسىتى پەقەت بىزنى ئوۋلاشلا ئەمەس، بۇ يەردىن ئالتۇن دەمدۇ، يەنە قانداقتۇر كان بايلىقى دەمدۇ، ئىشقىلىپ بىرنەرسىنى تاپىمىز دەيدۇ، تېخى دورىلىق ئۆسۈملۈك كولايمىز دېگەن گەپنىمۇ قىلدى. ئۇلار شۇنداق مەقسەت بىلەن ھەممە يەرنى قالايمىقان كولايدىكەن. كولىغان يەردىكى

گۈل - گىياھلار قۇرۇپ قالدىكەن . تاغلارنىڭ ھۆسنى بۇزۇلۇپ ،
ماكانىمىز ۋەيرانچىلىققا ئۇچرايدىكەن . ئامال بولسا ئادەملەرنى بۇ
تاغقا قەدەم باستۇرمىساق بولاتتى . . .

— توغرا دەيسىلەر ، ئادەملەر بىز تەرەپكە قەدەم باسمىسۇن
جۇمۇ ، بوۋام ئېيتقان ھېلىقى چۆچەكتە ئادەملەر مۇشۇ تاغنى پۈتۈن-
لەي ئالتۇنتاغقا ئايلاندۇرۇۋېتىمىز دەپ مەقسىتىگە يېتەلمىگەن-
كەن . ئەگەر ئۇلار مەقسىتىگە يەتكەن بولسا بىز بۇ تاغدىن بىر تالمۇ
گىياھ تاپالماي ، ئاچلىقتىن ئۆلگەن بولاتتۇق .

— قانداق چۆچەكتى ئۇ ؟ بىزمۇ ئاڭلاپ باقايلىچۇ ! — باشقا
ئارقارلار يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغاچقا مۇڭگۈزلۈك قېرى ئارقار ئالدىرى-
ماي ھېكايىسىنى باشلىدى :

— بۇرۇنقى زاماندا بىز ياشاۋاتقان مۇشۇ ئالتۇنتاغ گۈزەل بىر
ماكان ئىكەنتۇق . بۇ يەردىكى ھەيۋەتلىك تاغلارنىڭ ئۈستىدە ئاپئاق
قارلار قىشمۇ ياز خرۇستالدىكە چاقناپ تۇراتتىكەن . قايتاللىرىدا
يىڭىنە يوپۇرماقلىق ۋە كەڭ يوپۇرماقلىق ئورمانلار ، گۈل - گىياھ-
لار ياشناپ تۇرىدىكەن . يەنە تېخى يولۋاس ، يىلپىز ، ئېيىق ، ماي-
مۇن ، بۇغا - مارال ، بۆكەن ، توشقان ، غاز ، ئۆردەك ، بۈركۈت ،
ئاق قۇ ، ئۇلار ، قىرغاۋۇل ، بۆدۈنە ، كەكلىك ، كەپتەر ، تورغاي
قاتارلىقلار ئىناق دوست بولۇپ ياشايدىكەن . تاغ چوققىلىرىدىن
پەسكە قاراپ ئېقىۋاتقان سۈزلۈك سۇلاردىن چىقىۋاتقان شىلدىرلىغان
ئاۋازلار ، قۇشلارنىڭ سايىراشلىرى ، ھايۋانلارنىڭ ئاۋازلىرى بۇ يەر-
گە مەڭگۈلۈك بىر كۈينى بەخشەندە قىلغانىكەن . بۇ يەردىكى تۈرلۈك
تاغ مېۋىلىرى ھەممىمىزنىڭ يەپ - ئىچىشىگە يېتىپ ئاشىدىكەن .
بۇ تاغدا كۈندە دېگۈدەك شادلىق ، باياشاتلىق ھۆكۈم سۈرىدىكەن .
ئادەملەرمۇ بۇ يەردە بارلىق جانىۋارلار بىلەن دوست بولۇپ ئۆتكەن-
كەن . لېكىن ، بۇ خىل ئىناقلىق ئانچە ئۇزۇنغا بارماپتۇ . تاغدا
ئورۇنسىز جېدەل - ماجىرالار كۆپىيىپتۇ . بۆرىلەر بۆرىلىكىنى ،
يولۋاسلار يولۋاسلىقىنى قىلىدىغان بولۇپتۇ . ئەسلىدە ئوت - چۆپ
يەيدىغان بۆرە ، يولۋاسلار گۆش يېمىسە تۇرالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ .
بىزگە ئوخشاش چۆپ خۇمار جانىۋارلار ئاشۇ بۆرە ، يولۋاسلارنىڭ

ئوزۇقلۇقىغا ئايلىنىپ قاپتۇ . ئادەملەرمۇ شۇنچە كۆپ ئاشلىق ، مېۋە - كۆكتاتلارنى يېگىنى يەتمىگەندەك بىزنى ئوۋلاپ يېمىسە تۇرالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ . تاغدا دائىم قىدىرىش - چېپىش ، ئۇرۇپ - قوغلاش ، جېدەل - ماجىرا بېسىقمايدىغان بولۇپتۇ . بۇنى كۆرۈپ ياراتقان ئىگىمىزنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەپتۇ . شۇنچە گۈ - زەل ماكاندا بىزنىڭ ئۇرۇش - جېدەل قىلىپ ، بىر - بىرىمىزنى قىرىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرۈپ ، بۇ تاغنى بىر تال گىياھمۇ ئۈنمەيدى - غان قاقاس تۆپىلىككە ئايلاندۇرۇپ قويۇپتۇ . تاغنى مۇسبەت ۋە ھەسرەت قاپلاپتۇ . بىر كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا بارلىق جانىۋارلار ئاچلىقتىن زارلىنىپتۇ . ئادەملەرمۇ قانداق قىلىشنى بىلمەي قاپ - تۇ . شۇڭا ، بۇ يەردىكى بارلىق جان - جانىۋارلار خۇدانىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ . بارلىق ھايۋانلار ئادەمنى ۋەكىل قىلىپ ئۆزلىرىنىڭ دەردىنى خۇداغا ئېيتقۇزۇپتۇ .

— سەن بارلىق جانىۋارلارنىڭ ۋەكىلى بولۇپ كەپسەن ، قانداق تەلىپىڭ بار ؟

— ئەي ئۇلۇغ خۇدا ، — دەپتۇ ئادەم ، — مەن ئالتۇنغا بەك ئامراق ، ئەگەر بۇ تاغنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇپ بەرسەڭ مۇراد - مەقسىتىمگە يېتەتتىم ، — خۇدا ئادەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئاچچىق - لىنىپتۇ .

— بارلىق جان - جانىۋارلار ساڭا ئىشىنىپ ئالدىمغا ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتسە سەن ئۆزۈڭنىڭ گېپىنى قىلىۋاتسەنغۇ . جان - جانىۋارلار ساڭا نېمە دېگەن ؟ — بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئادەم نېمە دېيىشنى بىلمەي گەدىنىنى قاشلاپتۇ . شۇنداقتىمۇ راست گەپ قىلىمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ مۇنداق دەپتۇ :

— ئۇلارنىڭ باشقا تەلىپى يوق ئىكەن ، ئۇلار تاغنى يەنە بۇرۇنقى ھالىتىگە كەلتۈرۈپ بەرسە دەيدۇ .

— سېنىڭ تىلىكىڭنى بەجا كەلتۈرەيمۇ ياكى ئۇلارنىڭكىنىمۇ ؟

— ئەلۋەتتە مېنىڭكىنى ، چۈنكى ، ئۇلار ئۆزلىرى مېنى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى ، شۇڭا . . .

— پۈتۈن تاغنى ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇپ قويسام ، ئۇ چۆلتاغ -

دىنمۇ ۋەھىمىلىك يەرگە ئايلىنىدۇ ، ئالتۇننىڭ قەدىرى تاشچىلىكمۇ بولماي قالىدۇ . مەيلىمۇ ؟

— مەيلى ، مەيلى . ئالتۇننىڭ قەدىرى ھامان تاشتىن ئۈستۈن بولىدۇ ، ئالتۇن بولسلا مەن ھەرقانداق ئارزۇيۇمغا يېتەلەيمەن . — بۇ تاغدا باشقا جان — جانىۋارلار ياشىيالمىي ئۆلۈپ كەتسە مەيلىمۇ ؟ — ئادەم بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلمەي تىرىنقىنى تاتلاپتۇ ، — باشقا جانىۋارلارنى چاقىرىغىن ، ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باقاي ! — ئادەم ئامالسىز باشقىلارنى خۇدانىڭ ئالدىغا چا . قىرتىپتۇ .

— سىلەرنىڭ قانداق تەلپىڭلار بار ؟

— بىزنىڭ باشقا تەلپىمىز يوق ، تاغ بۇرۇنقى گۈزەل ھالىتىدە . كەلسىلا بولدى ، — خۇدا ئۇلارنىڭ تەلپىنى بەجا كەلتۈرۈپتۇ . ئالتۇنتاغ يەنە بۇرۇنقىدەك گۈزەل ھالەتكە كەپتۇ .

شۇ چاغلاردا بۆرە ، يولۋاس ، يىلپىز ، ئېيىقلارمۇ «بىز باشقا جانىۋارلارغا چېقىلمايمىز» دەپ ۋەدە بەرگەنىكەن . بىراق ، ئۇلار كۆپ ئۆتمەي ئۆز ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ ، ئاجىز جان — جانىۋارلارنى ئۆلتۈرۈپ يەيدىغان بوپتۇ .

شۇ چاغدا ئادەم خۇدانىڭ ئالدىغا يەنە كەپتۇ .

— مېنىڭ قايسى تەلپىمنى بەجا كەلتۈرىسىز ؟

— ھەرقانداق ئورۇنلۇق تەلپىڭ بولسا بەجا كەلتۈرەتتىم ، سېنىڭ تەلپىڭ بەك ئورۇنسىز بولۇپ قالدى . سەن بۇ تاغدىكى گۈل — گىياھلارنى ، جان — جانىۋارلارنى قەدىرلىسەڭ بۇ تاغ سەن ئۈچۈن ئالتۇندىنمۇ قىممەتلىك بايلىققا ئايلىنىدۇ ، — خۇدانىڭ بۇ گېپى ئادەمنى ئويلىتىدۇ . بىراق ، ئۇ بۇ گەپكە خېلى ئۇزۇنغىچە ئىشەنمەپتۇ . شۇڭا ، ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەندە ئوۋ مىل . تىقىنى قولىغا ئېلىپ تاغ ئىچىگە كىرىپ ، جان — جانىۋارلارنى خالىغانچە قىرىپتۇ . جانىۋارلارنىڭ گۆش ۋە تېرىلىرىنى پۇل قىلىپ خەجلەپتۇ . ئالتۇن — كۈمۈش تاپمەن دەپ تاغلارنى كولاپ ۋەيران قىلىپتۇ . ئادەملەر ئاستا — ئاستا ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ . ئۇلار بۇ تاغدىكى گۈل — گىياھلارنى ،

جان - جانۋارلارنى ئاسرايدىغان بولۇپتۇ . ئالتۇنتاغ ئادەملەرنىڭ ئاسرىشى ۋە قوغدىشى بىلەن كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىپتۇ . بۇ چۆچەكنى يېقىنلا يەردە ئاڭلاپ ئولتۇرغان بۈركۈت ئارقار - لارنىڭ يېنىغا چۈشتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، ئارقار جانلار ، ياخشى تۇرۇۋاتامسىلەر ؟

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، بۈركۈتجان ، بۇ يەرگە كېلىپ قاپ -

سىزغۇ ؟

— مەن تاغ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ سىلەرنىڭ ھېكايەڭلەرنى ئاڭ - لىدىم ، بۇ ھېكايە مېنىمۇ تەسىرلەندۈردى . ئەگەر بۇ تاغ ئادەملەر - نىڭ باشتىكى ئارزۇسى بويىچە ئالتۇنغا ئايلىنىپ كەتكەن بولسا ، بۇ يەردە ھېچقايسىمىز ياشىيالمىغان بولاتتۇق . خۇدا بىزنى ئىناق ياشاڭلار دەپ بۇ تاغنى گۈزەل قىلىپ بەرگەن ، لېكىن بىز ئىناق ياشىيالمايۋاتىمىز .

— شۇنداق ، — دېدى ھېكايە ئېيتقان ئارقار يوغان مۇڭگۈز - لۈك بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، — بىز ئىناق ئۆتكەن بولساق بۇ تاغ تېخىمۇ گۈزەللەشكەن بولاتتى . بىز ئىناق ئۆتەلمەيۋاتىمىز . تاغدىكى بارلىق جان - جانۋارلارغا مەقسىتىمىزنى بىلدۈرۈپ ، ئىناق ياشاشنىڭ ئامالىنى قىلساق بولاتتى . ئادەملەر ئالتۇنغا نېمە - چە ئامراقتۇ ؟ ئالتۇن شۇنچە ياخشى نەرسىمۇ ؟ ئەگەر مۇشۇ تاغ ئالتۇن بولۇپ كەتسە ، بىز نېمىشقا ياشىيالمايمىز ؟

ئارقارنىڭ بۇ سوئالىغا بۈركۈت جاۋاب بەردى :

— ئالتۇن دېگەن ئەمەلىيەتتە بىر سېرىق مېتال ، تاغ ئالتۇنغا ئايلانسا بۇ تاغدا بىز يەيدىغان ھېچنەرسە قالمايدۇ ، ئادەملەر مۇشۇ تاغنى تالىشىپ جەڭگى - جېدەل قىلىشى مۇمكىن . بىزگە ئالتۇن - دىن ھېچقانداق نەپ چىقمىغاندىن كېيىن يىراقلارغا كېتىشىمىز مۇمكىن . ئالتۇن دېگەن گەپ ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە پەقەت بىر مېتالنىڭ ئىسمى بولۇپ قالماستىن ، بەلكى بايلىقنىڭ بەلگىسى ، شۇڭا ، ئۇلار بۇ تاغنى يەنىلا ئالتۇنتاغ دەپ ئاتاپ كېلىۋاتىدۇ .

— بۇ تاغنى بىزمۇ ئالتۇنتاغ دەيمىزغۇ ؟ ئادەملەر قويۇپ بەر - گەن ئىسمىنى ئىشلەتكۈچە ئۆز ئالدىمىزغا ئىسىم قويىساق بولما -

دۇ؟ — ئارقار بۈركۈتتىن سورىدى .

— بۇنىڭغا بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ ، ھەرقانداق بىرنەرسىگە ئىسىم قويۇش ئادەملەرنىڭ مۇقەددەس ھوقۇقى ، شۇڭا ، ساڭا ئار- قار ، ماڭا بۈركۈت دەپ ئىسىم قويغان ، — شۇ چاغدا چاتقاللىق ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان ئەلقۇدلار نەپەسمۇ ئالماي دېگۈدەك جىم- جىت تىخشاۋاتاتتى . زىلالنىڭ بەك يۆتەلگۈسى كېلىپ كەتتى . ئەل- قۇدلار تۇرغان چاتقاللىق بىلەن ئارقار ، بۈركۈتلەر تۇرغان يەرنىڭ ئارىلىقى يېقىن بولغاچقا ئۇلار ئازراق شەپە چىقارسىلا سېزىلىپ قالاتتى . زىلال يۆتەلمەسلىككە شۇنچە تىرىشىمۇ بولمىدى . ئۇنىڭ كانىيىدىن خېلى كۈچلۈك قوش يۆتەل چىقىپ كەتتى . بۇ ئاۋازنىڭ ئادەمنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان ئارقارلار بىلەن بۈركۈت چاتقاللىقنى قورشاپ ئەلقۇدلارنى تۇتۇۋالدى .

— پاھ ، بۇلار ئادەملەرنىڭ بالىلىرى ئىكەن ، ئادەملەر بالىلە- رىمىزنى تۇتۇۋەرمىسۇن ، بىزمۇ ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى تۇتۇپ باقايمى- لى ، — قېرى ئارقار خىرىلداپ كۈلدى . ئارقارلار ئەلقۇدلارنىڭ پۈت - قولىنى ئارقان بىلەن باغلىدى . ئەلقۇدلار نېمە قىلارنى بىلەلمەيلا قالدى .

— بەك ياخشى بولدى ، بۇ بىزنىڭ تارىخىمىزغا يېزىلىدىغان ئىش بولدى ، تارىخىمىزدا بىرەر قېتىممۇ ئادەم بالىسىنى تۇتۇپ باقمىغان ، بۇ بىز ئۈچۈن يېڭىلىق بولدى ، — ئارقارلار شۇنداق دېيىشىپ مەرىشىپ ، سەكرىشىپ كەتتى .

— بۇلارنى قانداق قىلماقچى بولۇۋاتىسىلەر ؟ — بۈركۈت يو- غان مۈڭگۈزلۈك ئارقاردىن سورىدى .

— بۇلارنى ئاچ قويۇپ ئۆلتۈرەيلىمىكەن ، — يوغان مۈڭگۈز- لۈك ئارقار تېزلا جاۋاب بەردى .

— ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ ، ئۇلار تېخى كىچىك ، ئاچ قويۇپ ئۆلتۈرسەك رەھىمسىزلىك قىلغان بولىمىز ، يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن ئالتۇنتاغدىكى بارلىق ھايۋانلار بىر يەرگە يىغىلىپ شادلىق بايرىمى ئۆتكۈزمەكچى بولغاندۇق . مۇۋاپىق بولسا بايرامنى بۈگۈنلا ئۆتكۈزسەك ، كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ ، كۆپچىلىك يىغىلغاندا مەسلە-

ھەت بىلەن ئىش قىلمايدۇق
بۈركۈتنىڭ بۇ گېپىنى يوغان مۈڭگۈزلۈك ئارقار مۇۋاپىق
كۆردى .

— ياخشى گەپ ، بىراق ئۇ شادلىق بايرىمىنى نەدە ئۆتكۈزدى-
مىز ؟ باشقىلارغا بۈگۈن بايرام ئۆتكۈزىدىغانلىقىمىزنى قانداق بىل-
دۈرمىز ؟ — يوغان مۈڭگۈزلۈك ئارقار بۈركۈتكە ئۈمىد بىلەن
تىكىلدى .

— بۇ ئاسان ، يېقىن ئەتراپتىكىلەرگە سىلەر خەۋەر قىلىڭلار ،
قالغانلىرىغا مەن خەۋەر قىلاي ، — شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئوتلاقتا
شادلىق بايرىمى ئۆتكۈزمەكچى بولدى .

بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ئوتلاققا خېلى كۆپ ھايۋان ۋە
قۇشلار يىغىلدى . ئەلقۇدلارنىڭ پۇت - قوللىرىنى مەھكەم باغلاپ
ئوتلاقنىڭ ئېگىزىرەك يېرىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى . ئەتراپقا يىغىلدى-
ۋالغان ھايۋانلار قىزىقىش ۋە ھەيرانلىق بىلەن ئۇلارنى تاماشا قىل-
دى . ھايۋانلار ئەلقۇدلار ھەققىدە گەپ - سۆز قىلىشۋاتاتتى .

— ھەي ، بۇلار مايمۇنمۇ ياكى

— شۇنىمۇ بىلمەمسەن ؟ بۇ دېگەن مايمۇن ئەمەس ئادەم ،
مايمۇننىڭ ئۇزۇن قۇيرۇقى بولىدۇ

— قۇيرۇقىنى باستۇرۇپ ئولتۇرۇۋالغاندۇ ؟

— بۇلارنى نېمىشقا باغلاپ قويغاندۇ ؟

— مەن ئادەمنى كۆرگەن ، ئادەم بۇنداق كىچىك بولمايدۇ .

— ھەي ، ئەخمەق ، ئۇلارنىڭمۇ بالىسى بار - دە ، ئادەملەرنىڭ

بالىسى مۇشۇنداق كىچىك بولىدۇ - دە .

كۆپ ئۆتمەي بۇ يەرگە يىغىلغان ھايۋان ۋە ئۇچار قاناتلار
تېخىمۇ كۆپەيدى . قارىغاندا بۈركۈت ھەممەيلەنگە خەۋەر قىلىپ
بولغاندەك قىلاتتى .

ئەلقۇد بۇلار بىزنى نېمە قىلار دەپ قورقۇۋاتقان بولسىمۇ ،
بېشىمىزغا كەلگەننى كۆرەيلى دەپ كۆزىنى يۇمۇپ ئولتۇرۇۋالدى .
بىلال بىلەن زىلال تۇرۇپ - تۇرۇپلا غودۇڭشىپ تېرىكىپ قوياتتى .
ھايۋانلار بىردەمدىلا ئوتلاقنىڭ بىر تەرىپىگە چىرايلىق بىر

سەھنە ياسىدى . سەھنە تۈرلۈك گۈل - گىياھ ۋە دەل - دەرەخلەر - دىن ياسالغانىدى . بۈگۈنكى شادلىق بايرىمىغا يىلپىز رىياسەتچىلىك قىلدى .

— قەدىرلىك دوستلار ، بۈگۈن بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن يىغىلغان - لىقىمىزنى بىلىسىلەر . بۇ ئالتۇنتاغدا ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى قېتىملىق ، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىملىق شادلىق بايرىمى . شۇ - ئا . . . — كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرغان تۈلكە يىلپىزنىڭ گېپىگە قوشۇق سالىدى :

— سىزدىن بىر نەرسىنى سورىۋالسام بولامدۇ ؟ — ھاياجان بىلەن سۆزلەۋاتقان يىلپىزنىڭ ئەرۋاھى ئۇچقان بولسىمۇ بۈگۈنكى بايرامنىڭ شادلىق بايرىمى ئىكەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ تۈلكىگە رۇخسەت بەردى ، — قېنى سورا ، — يىلپىزنىڭ ئاۋازى بەك قوپال چىقىپ كەتكەچكە تۈلكە سەل تەمتە - رەپ قالدى . شۇنداقسىمۇ ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ مۇلايىملىق بىلەن سورىدى :

— نېمە ئۈچۈن بۇ قېتىمقى شادلىق بايرىمىنى تۇنجى قېتىم ۋە ئاخىرقى قېتىم دەيسىز ؟ — تۈلكە يىلپىزغا تولا ماڭا ھەيۋەتلىك كۆرسەتمەي سوئالغا جاۋاب بېرە دېگەندەك كۆزلىرىنى سۈرۈپ ، ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى . يىلپىز بايقى گەپنى مىڭ تەستە يادلىغانىدى . تۈلكىنىڭ سوئالى ئۇنىڭ دەيدىغانلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇۋەتە - كەچكە ، ئاغزىغا كەلگەنچە سۆزلىدى :

— ئۇنداق دېيىشتىكى مەقسىتىم بۈگۈن مېھمان بولۇپ كەل - گەن ئۈچ ئادەم بالىسى بار ، ئۇلارنى ئارقاندىن بوشتىپ سەھنىگە تەكلىپ قىلايلى ، — يىلپىز بۇ گەپنى ئويلاشمايلا دەپ قويغان بىلەن باشقىلار بىردەمدىلا ئىجرا قىلدى . ئەلقۇدلار سەھنىگە چىقىپ ئولتۇردى . بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا پىچىرلىدى :

— تۇمارغا دېگىنە ، بۇ يەردىن كېتەيلى ، بۇ يەردە قاچانغىچە يۈرمىز ؟ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان تۇرساق ، — ئەلقۇد تۇمارغا خىتاب قىلىپ بۇ يەردىن كەتمەكچى بولۇپ تۇرغاندا بۇغا ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ ، ئۇلار بىلەن قىزغىن كۆرۈشۈپ ، كۆپچىلىككە

مۇنداق دېدى :

— ھۆرمەتلىك مېھمانلار ، قەدىرلىك دوستلار ، ئادەملەر بۇ-
رۇن بىزگە بەزى ئەسكىلىكلەرنى قىلغان بولسىمۇ ، يېقىندىن بېرى
كۆپ ياخشىلىقلارنى قىلىۋاتىدۇ ، بىزنى قوغداۋاتىدۇ ، قىيىنچىلىققا
ئۇچرىساق ياردەم قىلىۋاتىدۇ . مەسىلەن ، بۇلتۇر قار قېلىن يې-
غىپ ، يەيدىغان نەرسە تاپالمىغان چېغىمىزدا بىزگە يەم - خەشەك
يەتكۈزۈپ بەردى . ئۇلار بىزگە ھازىر ئوق چىقارمايدىغان بولدى .
ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بەزى يامان نىيەتلەر بىزگە يوشۇرۇن زىيان-
كەشلىك قىلماقچى بولغان بولسىمۇ ، ياخشى نىيەتلىك ئادەملەر
تەرىپىدىن جازالىنىۋاتىدۇ . قارىسام بۈگۈن ئالتۇنتاغقا كەلگەن ئۈچ
بالا ياخشى نىيەتلىك ئادەملەردىن ئىكەن . مەن بىلەن بۈركۈت ئۇلار
ئالتۇنتاغقا كەلگەندىن بۇيان ئۇلارنىڭ ھەربىر ئىشىنى كۆزىتىپ
تۇردۇق . ئۇلار ھېچقانداق يامان ئىش قىلمىدى . شۇڭا ، ئۇلارنى
قىزغىن تەبرىكلەپ تەنتەنە قىلايلى ! — بۇغىنىڭ سۆزىدىن كېيىن
قىزغىن چاۋاكىلار چېلىندى . يېقىندىن بېرى ئادەملەردىن كۆپ
ياخشىلىقلارنى كۆرگەن ھايۋانلار ئەلقۇدلارنى كۆتۈرۈۋېلىپ خېلى
ئۇزۇنغىچە يەرگە قويمىدى . بۇ ئەلقۇدلار ئۈچۈن قىزىقارلىق تۇيۇل-
دى . ئۇلار ئۆيگە قايتىشىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى . بىراق ، تۇمار ئۇلارنى
ئۆزلۈكىدىن مەھەللىگە ئېلىپ كەلدى . مانا ھازىر ئەلقۇدلارنى ھاي-
ۋانلار ئەمەس ، مەھەللىدىكى بالىلار كۆتۈرۈۋالغانىدى . چۈنكى ،
ئۇلار بايقى پۇتبول مۇسابىقىسىدە غەلىبە قىلغانىدى .

27. غايىب بولغان گۈلزارلىق

ئەلقۇدلارنىڭ سىنىپىدا مەھەللىۋازلىق بارغانسېرى ئەۋج ئېلىشقا باشلىدى. «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكى ۋارىس، خۇشتار، بىلال ۋە زىلال قاتارلىقلار ئەنئەنىۋىي ئۆگىنىش ھەيئىتى بولغانلىقىغا قارشىلىق كۆرسىتىۋاتاتتى. ئەلقۇد ئۇلارنىڭ بۇنداق ئىشنى توسىدىغان بولغاچقا ئۇنى ئۆزلىرىگە قاتتىق بەرداشلىق بەردەم بىر كۈنى دەم ئېلىش ۋاقتىدا ۋارىس ئەنئەنىۋىي بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى.

— ئۆگىنىش ھەيئىتى مەن دەپ يوغانچىلىق قىلما جۈمۈ، ئەلقۇد ئۆتۈنۈپ بەرمىگەن بولسا ساڭا نەدە تۇرۇپتىكەن ئۇ ھەيئەتلىك؟

— مەن ساڭا قانداق يوغانچىلىق قىپتىمەن؟ ئۆزۈڭ مېنى چاپۇتلاۋاتىسەنغۇ! — ئەنئەنىۋىي قىزىرىپ كەتتى.

— نەدە سېنى چاپۇتلىدىم؟ ئۆزۈڭ پۈتۈمنى دەسسەۋالدىڭغۇ. سەن «كۆك تېرەك» لىكلەرنى مېنى بىلمەيدۇ دېمە، ھەممىڭ قارا نىيەت. پۈتۈمغا دەسسەپ باقە، ئېڭىڭنى چىقىۋېتىمەن! — ۋارىس پوپاڭلىق بىلەن مۇشتۇمنى ئويناتتى.

— پونى ئازراق ئاتە، سەن چاقىدىغانغا چۈشۈپ قالغان ئېڭەك يوق. سەن چاقساڭ مەن قاراپ تۇرامدىمەن؟ — ئەنئەنىۋىي بوش كەلمىدى.

— ھەي، كۆك تېرەكلىك، قاراپ تۇرماي قانداق قىلاتتىڭ؟ كىمىڭ مەھەللىسىگە كېلىپ ئوقۇۋاتقىنىڭنى ئۇنتۇپ قالما جۈمۈ...

— بۇ مەھەللىە سېنىڭ سېتىۋالغان مەھەللىەڭمىدى؟ — ئۇنداق بولسا ئۆزۈڭنىڭ مەھەللىسىدە ئوقۇساڭ بولمايتى؟ ئەمدى بىزنىڭ مەھەللىدە ئوقۇغىنىڭنى بىر كۆرۈپ باقاي، — ئۇلار

تاكاللىشىپ ياقىلىشىپ ، مۇشتلىشىپ كېتەي دېگەندە بالىلار ئۇلار -
نى ئاجرىتىۋالدى . ئاڭغىچە دەرسكە كىرىش قوغغۇرىقى چېلىندى .
شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئىككى سائەتلىك تەنتەربىيە دەرسى -
دە غالىب مۇئەللىم سىنىپىدىكى بالىلارنى ئىككىگە بۆلۈپ پۈتۈل
ئويناتماقچى بولدى .

غالىب مۇئەللىم سىنىپتىكى ئوغۇللارنى ئىككى كوماندا قىلىپ
بۆلدى . ئەلقۇد بىر كوماندىنىڭ ، ئەنزەر يەنە بىر كوماندىنىڭ
باشلىقى بولدى . ۋارىس ، بلال ۋە زىلالمۇ ئەنزەرنىڭ كوماندىسىغا
كىرىپ قالغانىدى . ئۇلار بۇنىڭ ئۈچۈن نارازى بولسىمۇ ، غالىب
مۇئەللىمنىڭ ئالدىدا بىرنەرسە دېيەلمىدى .

مۇسابىقە باشلىنىپ بىر مەيدان تۈگىگىچە بلال ، زىلال ۋە
ۋارىسلار نازا قىزغىن ئوينىمىدى . ئۇلار گەرچە ئەنزەرنىڭ كوماندىسىدا
سېدا بولسىمۇ ، ئۆزلىرىنى ئەلقۇدنىڭ كوماندىسىدىكىدەك ھېس
قىلدى . ئەلقۇدلارنىڭ ۋاراتاسىغا توپ تەپكۈسى كەلمەي چاندۇرماي
ئۆتكۈزۈۋەتتى . ئىككىنچى مەيدان باشلانغاندىن كېيىن بلال بىلەن
زىلال ئۆزىدىكى ھېسسىياتىنى ئۇتتۇپ قىلىپ زور ئىشتىياق بىلەن
ئوينىدى . ئارىلىقتا بلال ئۆز كوماندىسى ئۈچۈن بىر توپ كىرگۈز -
دى . ئەنزەرنىڭ كوماندىسىدىكى بالىلار بلالنى كۆتۈرۈۋېلىپ تەنتە -
نە قىلدى . بىراق ، ۋارىس خاپا بولۇپ قالغاچقا بلالنى تەبرىكلىگەن -
دەك بولۇپ ئۇنىڭ بىقىنىغا نەچچىنى مۇشتلىۋەتتى .
ئارىلىقتىكى دەم ئېلىشتا ۋارىس ئۆزىنى تۇتۇۋالماي سۆزلەپ
كەتتى .

— مەھەللە بويىچە ئوينىمىغان مۇسابىقە قانداق مۇسابىقە بولدى -
دۇ . ئەنزەر دېگەن «كۆك تېرەك» لىك بىزنىڭ باشلىقىمىز ئىكەن ،
نېمىشقا قاراپ تۇرۇپ ئەلقۇدلار تەرەپكە توپ كىرگۈزسەن ؟ — دەپ
بلالغا ھۆرپەيدى .

— ئەمىسە ئۆزۈمنىڭ ۋاراتاسىغا كىرگۈزسەم بولامتى ؟ بۇ
دېگەن ئويۇنغۇ ، سەن ئەجەب . . . — بلالنىڭ گېپى تۈگىگىچە دەم
ئېلىش ۋاقتى توشۇپ غالىب مۇئەللىم پۇشتەك چالدى .
مۇسابىقە يەنە باشلاندى . ھازىر نەتىجە بىردە بىر ئىدى . ئار -

لىقتا ئەلقۇد ئەزەرلەرنىڭ ۋاراتاسىغا بىر توپ كىرگۈزۈپ نەتىجىنى تەڭلەشتۈرگەندى .

مۇسابىقە ئاياغلىشىدىغانغا يەتتە مىنۇتلا قالدى . ئىككى كوماندا تەپمۇتەڭ چىقىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى . ئەلقۇدۇمۇ تەڭلىشىپ قېلىشنى ئۈمىد قىلاتتى . ئۇ مۇسابىقە ۋەزىيىتىدىن بىلال ۋە ۋارىس-لارنىڭ قانداق ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولغانىدى . بۇ مۇسابىقىدە قايسىلا تەرەپ يېڭىلىپ قالسا ئۇ يېڭى زىددىيەتنىڭ مەنبەسى بولۇپ قالاتتى .

مۇسابىقە ئاياغلىشىدىغانغا ئىككى مىنۇت قالغاندا ئەلقۇد ئەنسىدە-رىگەن ئىش يۈز بەردى . ۋارىس ھودۇقۇپ كەتتىمۇ ياكى قەستەن قىلدىمۇ توپنى تۇيۇقسىز ئۆزىنىڭ ۋاراتاسىغا كىرگۈزۈۋەتتى . ئەن-زەر قانداق قىلىشنى بىلەلمەي قالدى . ۋارىس يىقىلىپ چۈشۈپ دومىلاپ كەتتى .

ئەمەلىيەتتە ۋارىس يالغاندىن يىقىلىپ قويغانىدى . مۇسابىقە كۆرۈۋاتقانلارنىڭ ئارىسىدىن قىقاس - چۇقانلار كۆتۈرۈلدى . ئۇلار-نىڭ ئارىسىدا ۋارىسقا نارازى بولۇپ ۋارقىراۋاتقانلاردىن باشقا ئۇنى ماختاپ ۋارقىراۋاتقانلارمۇ بار ئىدى . ۋارىسنى قوللىغۇچىلار «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكى بالىلار ئىدى . بۇ مۇسابىقىدە ئەلقۇدنىڭ كوماندىسى يەڭدى . شۇ كۈنى ئەلقۇد خېلى ئۈزۈنغىچە ئويلاندى . بىز بىر سىنىپتىكى 30 نەچچە بالا نېمىشقا ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتەلمەيمىز ؟ نېمە ئۈچۈن مەھەللىۋازلىق قىلىمىز ؟ نېمە ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلاردا قورسىقىمىزنى كەڭ تۇتالمايمىز ؟ بۇنىڭ سەۋەبى زادى نېمىدۇ ؟ توستاتىنلا ئۇ بۇ سوئالغا جاۋاب تاپقانداك بولدى . ھەسەن مۇدىرنىڭ ئېيتىشىچە «كۆكدالا» ، «كۆك تېرەك» قاتارلىق مەھەللىلەر ئەسلىي بىرلا مەھەللە بولۇپ ، يىللارنىڭ ئۆتۈ-شى ، نوپۇسنىڭ كۆپىيىشى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىرنەچچە مەھەللىگە بۆلۈنۈپ كەتكەنىكەن . بۇ ئالتە مەھەللىدىكى كىشىلەر قارمىققا ئىناق تەك ئۆتسىمۇ ، ئورۇنسىز ئىشلار ئۈچۈن بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشىدىغان ئىشلار داۋاملىق بولۇپ تۇراتتى . ئەلقۇدنىڭ دادىسى ئەنۋەر ئاكا مۇشۇ ئالتە مەھەللىگە ئاقىدىغان ئۆستەڭنىڭ

سۈيگە مەسئۇل . ئەلقۇد ئەقلىنى تاپقان چېغىدىلا بۇ مەھەللىدىكى كىشىلەرنىڭ سۇ تالىشىپ جېدەللىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى .

ئەلقۇد 1 - يىللىقتا ئوقۇۋاتقان يىلى يازلىق تەتىلدە دادىسى بىلەن تاقاق بېشىدا بىللە يۈردى . بۇ قوناق ۋە كېۋەزگە سۇ تۇتىدۇ . خان چاغلار بولغاچقا ، ھەممىلا مەھەللە ئۆزىنىڭ قوناق ، كېۋەزلىرىگە سۇ تۇتۇش ئۈچۈن ئالدىراش ئىدى .

بىر كۈنى سۇ تۇتۇش نۆۋىتى «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكىلەرگە كەلگەنىدى . ئەنۋەر ئاكا سۈنى «كۆكدالا» مەھەللىسىدىكىلەرگە ماڭدۇرۇپ بەردى . ئارىدىن ئازراق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتمەن - گۈر - جەكلىرىنى كۆتۈرگەن بىرنەچچە ئادەم ۋارقىراپ - جارقىرىغىنىچە يېتىپ كەلدى .

— سۇ «كۆكدالا»غا ئېقىپ ، بىزنىڭكىگە ئاقسا بولمامدىكەن ؟ «كۆك تېرەك»لىكلەر نېمە قىلدۇق ساڭا ؟ نۆۋەت بىزگە كەلگەن تۇرسا سۇ يەنە «كۆكدالا»غا ئاققىلى تۇرۇپتۇغۇ ؟ سەن سۈنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈڭنىڭ مەھەللىسىگە بەرگىلى تۇرغان ئوخشىما . سەن ؟ — ئەمەلىيەتتە شۇ كۈنى سۇ تۇتۇش نۆۋىتى «كۆكدالا»لىقلارغا كەلگەنىدى . مەھەللىدىكى بەزىلەر بۇرۇندىن ئورۇنسۇر ئىشلار ئۈچۈن مەھەللىۋازلىق قىلىپ ئۇرۇشۇپ جېدەللىشەتتى . ئەلقۇد ئاخىر سىنىپتىكى بالىلاردا مەھەللىۋازلىقنى يوقاتمىسا ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى بوۋىسى ھەسەن مۇدىرغا ئېيتىۋېدى ، ھەسەن مۇدىر خۇشال بولۇپ كەتتى .

— يارايىسەن ساقام ، ناھايىتى ياخشى ئويلاپسەن ، بۇ ئىش يالغۇز بىزنىڭ بۇ يەردىلا ئەمەس ، يۇرتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا . دىمۇ بار ، خەلقىمىز يۇرتۋازلىق ، مەھەللىۋازلىقنىڭ دەردىنى يەتە . كۈچە تارتقان . ئۇ تارىختىن بېرى بىزنىڭ ئىناقلىقىمىزغا تەسىر يەتكۈزۈۋاتىدۇ . مەن سىلەرنىڭ غالىب مۇئەللىم بىلەن سۆزلەشپ ، سىنىپتىكى بالىلارغا بىر سائەت دەرس ئۆتۈپ بەرسەم بولغۇدەك .

بىر كۈنى ھەسەن مۇدىر ئەلقۇدلارنىڭ سىنىپىغا دەرس ئۆتتى :

— بالىلىرىم ، ھەممىڭلار ناھايىتى ئەقىللىق ، زېرەك ، شۇڭا ، سىلەرگە بالىلىق چاغلىرىمدا بوۋامدىن ئاڭلىغان بىر چۆچەكنى ئېيتىپ بېرەي .

بۇرۇنقى زاماندا تەكلىماكان باغۇ بوستانلىق چاغلاردا سۇمۇرغ دەيدىغان قۇش ياشىغانىكەن . ئۇنىڭ بەستى تۈگىنىڭكىدەك يوغان ، قانات - قۇيرۇقلىرى خۇددى گۈللەردەك جۇلالىق ، كۆزلىرى نۇر - لۇق ، سايىراشلىرى ياڭراق ۋە يېقىملىق ئىكەن . تەكلىماكان گۈل - زارلىقىدىكى ھەممە قۇشلار ئۇنى ھۆرمەتلەيدىكەن . سۇمۇرغنىڭ بىر قانات قېقىپ نەچچە مىڭ چاقىرىم پەرۋاز قىلالايدىغانلىقىنى مەدھىيەلەيدىكەن . قۇشلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن دوست بولغۇسى كېلە - دىكەن . سۇمۇرغ ئۆزىدىن باشقا ھەرقانداق قۇشلارنى كۆزگە ئىلماي - دىكەن . بۇ گۈزەل گۈلزارلىقلاردا پەقەت مەن ياشىشىم كېرەك ، دەپ ئويلايدىكەن . ئۇ ھەدپسە ئۆزىنىڭ باشقا قۇشلاردىن بەستىلىك ، چىرايلىق ئىكەنلىكىنى كۆز - كۆز قىلىدىكەن . ئۆزىنىڭ پەرۋازى بىلەن ھەممىگە ھەيۋە قىلىدىكەن . قۇشلار يەنىلا سۇمۇرغنى ھۆر - مەتلەيدىكەن . بىر كۈنى تەكلىماكان گۈلزارلىقىدىكى قۇشلار سۇ - مۇرغنى ئۆزلىرىگە شاھ قىلىپ سايلاپ ، ئۇنىڭغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈز - مەكچى بوپتۇ . ئادەتتە سۇمۇرغ ئۆزىدىن باشقا قۇشلار بىلەن پاراڭلا - شمايدىكەن ، ئۇلارنىڭ سالىمىنىمۇ ئىلىك ئالمايدىكەن . شۇڭا ، قۇشلار ئۇنىڭدىن تەپ تارتىدىكەن . ئۇيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئاق قۇشقاچ سۇمۇرغنىڭ ئالدىغا بارماقچى بولۇپتۇ . قالغانلا - رىمۇ ئاق قۇشقاچنىڭ جاسارىتىگە قايىل بولۇپ ئۇنى ئۆزىتىپ قويۇپ - تۇ . ئاق قۇشقاچ سۇمۇرغنىڭ گۈلزارلىق ھويلىسىغا كىرگەندە ، سۇمۇرغ قاناتلىرىنى كۆز - كۆز قىلغاندەك كېرىپ ، ياڭراق ئاۋازى بىلەن ناخشا ئېيتىۋاتقانىكەن . ئاق قۇشقاچ سۇمۇرغنىڭ ئۆزىنى ئۆزى ماختاپ ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ .

ئاق قۇشقاچ سۇمۇرغنىڭ ناخشىسى تۈگىگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئەدەپ بىلەن سالام قىپتۇ :

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم ، قۇشلارنىڭ پەخرى ، سۇمۇرغ شاھ ئالىيلىرى ، سىلەننى ئىزدەپ كېلىشتىكى مەقسىتىم ، تەكلىماكان

گۈلزارلىقىدىكى قۇشلار مەسلىھەت ۋە سايلام ئارقىلىق سىزنى شاھ قىلىپ سايلىدۇق. سىز بىزگە شاھ بولۇشقا ئەڭ مۇناسىپ. سۇمۇرغ ئاق قۇشقاچنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسخىرىلىك ئاۋازدا قاقلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— نېمە دەيسەن؟ ھەرقايسىڭنىڭ مېنى شاھ قىلىپ سايلايدىغان نېمە ھوقۇقۇڭ بار؟ سەنلەر سايلاشمىساڭمۇ مەن ئەزەلدىن شاھقۇ، مەن نېمە غەمدە، سەن خەق نېمە غەمدە، تەكلىماكان گۈلزارلىقى پەقەت ماڭا مەنسۇپ، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى گەپ قىلىمىسام ماڭا تەۋە بۇ يەردە ئەجەب ياپرىشىپ كەتتىڭا، قارىغاندا سەن خەق بۈگۈن مېنى شاھ دەپ ئېتىراپ قىلغان ئوخشايسەن، سەن بېرىپ ئاشۇ كالۋالارغا دېگىن، ئۇلار بۈگۈندىن باشلاپ بۇ يەردىكى گۈلزارلىقلاردىن يوقالسۇن، تەكلىماكان گۈلزارلىقىدا تەن-ھاياشايمەن، — سۇمۇرغنىڭ قوپال مۇئامىلىسىگە ئۇچرىغان ئاق قۇشقاچ كۆڭلى يېرىم بولۇپ قايتىپ بېرىپ، قۇشلارغا سۇمۇرغنىڭ دېگەنلىرىنى يەتكۈزۈپتۇ.

تەكلىماكاندا ياشايدىغان قۇشلار ئىناق - ئېجىل ياشايدىكەن. ئۇلار سۇمۇرغنىڭ ھۆرمەتىنى بىلمىگەنلىكىدىن خاپا بولۇپتۇ. بۇر-كۈتنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قۇشلارغا:

— دوستلار، بىز، سۇمۇرغنى ھۆرمەتلەپ شاھ قىلايلى دېسەكمۇ ئۇ بىزنى كۆزگە ئىلماي غۇرۇرىمىزغا تەگدى. ئۇ نۇرغۇن ئارتۇق-چىلىققا ئىگە بولسىمۇ، ئەقىل ۋە پەزىلەتتە يەردىكى چۈمۈلچىلىك-مۇئەسسەسە ئىكەن. ئۇ ئىناق - ئىتتىپاقلىقنى ئۇقمايدىكەن. بىز بىلەن دوست بولۇشنى خالىمايلا قالماي، بىزنى تەكلىماكان گۈلزارلىقىدىن ھەيدىۋەتمەكچى بوپتۇ. ئۇ كۈچلۈك بولسىمۇ، ئۇنىڭ كۈچىنىڭ كۆپىنىڭ كۈچىدىن زور ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيمەن. بىز ھازىر ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا شاھ بولۇش تەلىپىنى قويۇپ باقايلى، ئەگەر ئۇ بىزنى بۇ گۈلزارلىقتىن كېتىشكە زورلىسا بىز-نىڭمۇ ئۇنىڭغا دەيدىغان گېپىمىز بار، — بۈركۈتنىڭ سۆزىدىن كېيىن قۇشلار بۈركۈتنىڭ باشچىلىقىدا سۇمۇرغنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

سۇمۇرغ تەكلىماكاندىكى ئەڭ گۈزەل گۈلزارلىقنى تەنھا ئىگىدە.
لىۋالغانىكەن . بۇ يەردىكى رەڭگارەڭ گۈللەرنى كۆرگەن تورغاي ،
بۆلبۇلغا ئوخشاش ھېسسىياتچان قۇشلار چاڭلىداپ ناخشا ئېيتىپ
كېتىپتۇ . ئۆزىنىڭ گۈللۈك ھۇجرىسىدا ئارام ئېلىۋاتقان سۇمۇرغ
نېمە بولغاندۇ دەپ ھويلىسىغا چىقىپتۇ . ئۇ ھويلىسىدا ۋە ئىشىك
ئالدىدا قۇشلارنىڭ قاتارلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ، غەزەپ بىلەن
چالۋاقتۇ :

— مەن ھەرقايسىڭنى بۇ گۈلزارلىقتىن تېز يوقال
دېگەنتىمغۇ !

بۈركۈتنىڭ ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە لاچىن سۇمۇرغقا
ئەدەپ بىلەن سالام قىپتۇ .

— ھۆرمەتلىك سۇمۇرغ ئالىيلىرى ، بىز سىلنى شاھ قىلىپ
سايلاپ ، سىلنىڭ ھىمايىلىرىدە ياشايلى دېسەك سىلى ئەجەب تەلدە.
پىمىزنى رەت قىپتىلىغۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنى بۇ تەكلىماكان
گۈلزارلىقىدىن يوقالسۇن دەپلا ، بىز بۇ يەردىن ئايرىلالمايمىز ،
سىلى بىزنىڭ گېپىمىزنى ئاڭلىمىسىلا بىزمۇ سىلنىڭ گەپلىرىنى
ئاڭلىمايمىز . سىلى شاھ بولمىسىلىغۇ مەيلى ، بىز بىلەن دوست
بولۇشنىمۇ خالىماملا ؟ سىلنىڭ بىزگە شاھ بولمايمەن دېگەنلىرىمۇ
توغرا ، ئەسلىي بىزگىمۇ شاھ كېرەك ئەمەس ، دوستلۇق ، ئىناقلىق
كېرەك . شۇڭا ، بۈگۈندىن باشلاپ سىلى بىز بىلەن دوست بولۇپ
ياشىسىلا ، سىلنى ئەڭ يېقىن دوستىمىز دەپ بىلەيلى ، بىراق ،
بىزنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋېتەلمەيلا ، بىزنى بەك خالىمىغان بولسىلا
ئۆزلىرى بۇ يەردىن كېتىپ تېخىمۇ گۈزەل يەرلەردە ياشىسىلا ،
لاچىننىڭ سۆزىدىن كېيىن بۇ يەرگە توپلاشقان قۇشلار
تەڭ ۋارقىراپتۇ :

— ئۆزلىرى بۇ يەردىن كەتسە !

— ئۆزلىرى بۇ يەردىن كەتسە !!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان سۇمۇرغنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ . ئۆزىچە
مەن نېمىشقا بۇنداق چۆپرەندىلەر ياشىغان يەردە ياشىغان بولغىيتە.
تىم ، مەن ئاسماندا ئاي ، يۇلتۇزلارنىڭ ئارىسىدا ياشىشىم كېرەك

دەپ ئويلاپ ، غەزەپ بىلەن سايىراپ كېتىپتۇ :

— ھەرقايسىڭلار بىلەن بىر يەردە تۇرۇشتىنمۇ خىجىل بولۇۋا-
 تىمەن . بولدى ، بۇنداق سېسىق يەرنى سىلەرگە بەردىم . مەن ئاس-
 ماندا ئاي ، چولپانلار بىلەن ياشايمەن ، — ئۇ قانات قېقىپ تېزلا
 ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ . بەستى شۇنچە يوغان سۇمۇرغ بىردەمدىلا
 ئاسماندا تۈگمىچىلىك كۆرۈنۈپ ئاخىرىدا يوقاپ كېتىپتۇ .

سۇمۇرغ ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن يەر يۈزىدىن مەڭگۈلۈك غايىب
 بوپتۇ . باشقا قۇشلار تەكلىماكان گۈلزارلىقىدا ئىناق - ئېجىل
 ياشاپتۇ . تەكلىماكاندىكى گۈزەل گۈلزارلىقلار تېخىمۇ كۆپىيىپتۇ .
 بۇ يەردە تۈرلۈك قۇشلارنىڭ نەغمە - ناۋالىرى ياڭرايدىغان بولۇپتۇ .
 بىراق ، بۇ ئىناقلىق ئۇزۇنغا بارماپتۇ . ئاي ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى
 بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا زىددىيەت ئۇرۇقلىرى چېچىلىپ ، ئورۇن-
 سىز ئىشلار ئۈچۈن جېدەل قىلىدىغان ئىشلار ئەۋج ئېلىپ كېتىپ-
 تۇ . بۇرۇنقى دوستلۇق ۋە مېھرىبانلىقنىڭ ئورنىنى دۈشمەنلىك-
 شىش ، ئىناقسىزلىق ئىگىلەپتۇ . تەكلىماكان گۈلزارلىقىدىن قۇش-
 لارنىڭ شادلىق ناۋاسى ئەمەس ، جېدەللىشىپ قىلغان قىقاس -
 چۇقانلىرى ئاڭلىنىپتۇ . ئۇلار گۈلزارلىقلاردا ئۆز پەرزەنتلىرى
 ئۈچۈن ئەجىر - مېھنەت قىلىشنىڭ ئورنىغا ، غەيۋەت - شىكايەت
 قىلىپ ، باشقىلارنىڭ رىزىقىغا قول سېلىشقا ئۇرۇنىدىغان بولۇپتۇ .
 قۇشلار بۆلۈنۈپ ئۆزئارا ئۇرۇش ، جېدەل باشلاپتۇ . ئۇلارنىڭ بۇ
 ئىشىغا زېمىننىڭ غەزىپى كەلگەن بولسا كېرەك ، بىر كېچىسى
 تۈيۈقسىزلا بوران ۋە قۇيۇن چىقىپ ، تەكلىماكاندىكى گۈلزارلىقلار-
 نى يەر يۈزىدىن غايىب قىلىپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا قۇم بارخانلىرىنى
 پەيدا قىلىپتۇ

ھەسەن مۇدىرنىڭ بۇ چۆچىكى سىنىپتىكى بالىلارنى چوڭقۇر
 ئويلاندۇرۇپتۇ .

28. باغراشتىكى ھېكايە

ھايت - ھۈيت دېگۈچە يەنە بىر شەنبە يېتىپ كەلدى . ئەلقۇدلار جۈمە كەچ ۋە شەنبە چۈشكىچە تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەپ تۈگەتتى . ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرۈپ بولۇپ ، ساياھىتىنى باشلىماقچى بولدى . ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا دەرس ئۆگىنىشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويىمىز . شەنبە ، يەكشەنبىلىك تاپ-شۇرۇقنى ئىشلەپ بولالمىساق ساياھەتكە چىقمايمىز دېگەندى . چۈنكى ، بىلال بىلەن زىلال ساياھەتكە قىزىقىپ تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلىمەي ، مۇئەللىمدىن بىرنەچچە قېتىم تەنقىد ئاڭلىغانىدى .

ئەلقۇدلار ئۇچقۇلىرىغا مىنىپ باغراش كۆلىنىڭ ئۈستىدە ئۆ-چۈپ يۈرەتتى . ئۇلار سايرام كۆلىنى كۆرگەن چاغدا بۇنىڭدىنمۇ چوڭ كۆل يوق دەپ ئويلىغانىدى . ئەمدى دېڭىزدەك دولقۇنلىنىپ تۇرغان باغراش كۆلىنى كۆرۈپ ، ئۆزلىرىنى تېلېۋىزورلاردا كۆر-گەن دېڭىزنىڭ ئۈستىدە يۈرگەندەك ھېس قىلدى . باغراش كۆلى-نىڭ دولقۇنلىرى ئۇلارغا تولىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى . كۆلدىكى قومۇشلۇقلار پايانىسىز ئورمانلىقلارغا ئوخشايتتى . ئەلقۇد ئاخشام تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولۇپ بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن ئالغان «ئانا يۇرت جۇغراپىيىسى» دېگەن كىتابتىن باغراش كۆلى ھەققىدە-كى تۆۋەندىكى چۈشەندۈرۈشنى ئوقۇغانىدى :

باغراش كۆلى قارا شەھەر ئويمانلىقىغا جايلاشقان بولۇپ ، يۇرتىمىزدىكى مەشھۇر كۆللەردىن بىرى . ئۇ تەڭرىتېغىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى يىلان قابىرغا تاغلىرىنىڭ جەنۇبىي ئېتەكلىرىدىن باش-لىنىپ ، قارا شەھەر دەرياسىنىڭ قۇيۇلىدىغان ئاساسىي ئويمانلىق . يەنە بىر تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا چوڭ يۇلتۇز ، كىچىك يۇلتۇز ئويمانلىقلىرىدىن كېسىپ ئۆتكەن قارا شەھەر دەرياسى باغراش كۆ-لىگە قۇيۇلىدۇ ، باغراش كۆلىدىن كۆنچى دەرياسى ئېقىپ چىقىدۇ .

بۇ ئىككى دەريا سۇ بايلىقىغا ئىنتايىن باي .

باغراش كۆلى رايونىمىز بويىچە ئەڭ چوڭ تۇزسىز كۆل بولۇپ قالماستىن ، ھايۋانات ۋە ئۆسۈملۈك قاتارلىق ئىقتىسادىي قىممىتى يۇقىرى بولغان بايلىق مەنبەسىگە ئىگە . ئۇنىڭدا ئۇچلۇق تۇمشۇق-لۇق بېلىق ، ئۇچلۇق باشلىق بېلىق ، ياپىلاق بېلىق ، چوڭ باشلىق بېلىق ، ئۇزۇن باشلىق بېلىق قاتارلىق نەچچە تۈرلۈك سورتلۇق بېلىقلار ياشايدۇ . باغراش كۆلى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىپار چاشقى-نى ، جەرەن ، ياۋا توشقان ، چىلبۆرە ، قاۋان ، تۈلكە ، غاز ، ئاققۇ-تان قاتارلىق ھايۋانات ۋە ئۇچار قاناتلار ياشايدۇ . بۇ يەردىكى مول ئاشتۇزى بايلىقى بىلەن قومۇشمۇ باغراش كۆلىنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان مول بايلىقلىرىنىڭ بىرى . ياز كۈنلىرى كۆل يۈزىدە نېلۇپەر گۈلى ئېچىلىپ كىشىگە ئۆزگىچە رومانىك تۇيغۇ بېغىشلايدۇ . ئەلقۇدلار ئۇچقۇلىرىنى مۇشۇ كۆل بويىغا قوندۇردى .

— ھازىر ھاۋا سوۋۇپ قالدى ، ياز بولغان بولسا تازا چۆمۈلۈپ ئوينىيدىغان يەر ئىكەنتۇق بۇ ، — بىلال دولقۇنلاپ تۇرغان كۆل سۈيىنى كۆرۈپ ھاياجىنىنى باسالماي قالدى .

— بۇ چوڭ كۆل ، چوڭ كۆلنىڭ ئەتراپىدا يەنە كىچىك كۆل-دىن 10 نەچچىسى بار . ئۇ كىچىك كۆللەرنى مۇشۇ كۆللەرنىڭ بالىلىرى دېسەكمۇ بولىدۇ ، — ئەلقۇد ئاخشام ئوقۇغان كىتابىدىن بىلىۋالغانلىرىغا ئاساسەن شۇنداق دېدى .

— ھەي ، بۇ كۆلدە نېلۇپەر گۈلى بار دەۋاتاتتىڭ ، قېنى ، گۈل كۆرۈنمەيدىغۇ ؟ — بىلال ئەلقۇدتىن سورىدى .

— ھازىر كەچ كۈز بولۇپ قالدى ، يازدا كەلگەن بولساق پورەكلەپ ئېچىلغان نېلۇپەر گۈللىرىدىن ھۇزۇرلانغان بولا-تتۇق ، — شۇ چاغدا تۇماردىن سادا كەلدى .

— ئەلقۇد ، ئۇچقۇلىرىڭلارنى كۆلگە ئېلىپ چۈشۈڭلار ، ئۇنى كۆلگە ئېلىپ چۈشەڭلار كاتېرغا ئايلىنىدۇ . ئۇنىڭدىن كېيىن باغراش كۆلىنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرەلەيسىلەر ، — ئەلقۇد تۇمارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى .

— تېز بولۇڭلار ، ئۇچقۇلىرىمىزنى سۇغا ئېلىپ چۈشەيلى ،

ئۇ كاتېرغا ئايلىنىدىكەن ، — بلال بىلەن زىلال ئەلقۇد بىلەن تەڭ ئۇچقۇلىرىنى سۇغا سالىدى . ئۇچقۇ سۇغا چۈشۈشى بىلەن تېزلىكتە كاتېرغا ئايلىنىدى .

ئەلقۇدلار كاتېرلىرى بىلەن باغراش كۆلىنىڭ ئۈستىدە ئەر-كەن ئايلىنىدى . كاتېرنىڭ ئاياغ تەرىپىدىن ئاق بۇزغۇنلار پەيدا بولاتتى . ساھىللاردىكى بېلىقچىلار كاتېرلارغا ھەيران بولۇپ قاراشتى . ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ئامراق بلال كاتېرنى بارغانسېرى تېز ھەيدەپ ئەلقۇد بىلەن زىلالدىن ئېشىپ كەتمەكچى بولاتتى . بۇ زىلال ئۈچۈندە مۇ ئويۇن بولۇپ بەردى . ئۇمۇ بلالغا بوش كەلمەي كاتېرنى تېخىمۇ چاپتۇراتتى . ئەلقۇدۇمۇ ھاياجىنىنى باسالماي ۋارقىرىۋەتتى . . . — قېنى قايسىمىز تېز چاپىدىكەنمىز ؟ — ئەلقۇدلار خۇشال بولۇپ كەتكەنىدى . ئەلقۇد كاتېردا كېتىۋېتىپ ئويلاپ قالدى . دې-ئىز ، ئوكيان دېگەنلەرمۇ مۇشۇنچىلىك چوڭدۇر ؟ باغراشنى كۆل دېمەي دېگىز — ئوكيان دېسە بولامدۇ ، نېمە ؟

ئەلقۇدلار كاتېرلىرىنى ئاستا ھەيدەپ ئەتراپتىكى مەنزىرىلەرگە دىققەت قىلدى . چاپقىلىپ تۇرغان پايانسىز سۇ ، كۆلگە ئۆزگىچە گۈزەللىك بېغىشلاپ تۇرغان قومۇشلۇقلار ، قومۇشلۇقلار ئارىسىدىكى سۇ يوللىرىدا ئۈزۈپ ، ئۈركۈپ يۈرگەن غاز ، ئۆردەك ، ئاققۇتان قاتارلىق قۇشلار ، سۇدىن باشلىرىنى ھەييارلىق بىلەن چىقىرىپ تېزلا كۆزدىن غايىب بولۇۋاتقان ئىپار چاشقىنى ، كۆل ئۈستىدە ئۆز نەپسى ئۈچۈن يۈرگەن بېلىقچى قۇشلار ، سۇ يۈزىدىكى نېلۇپەر ياپراقلىرى ، ئەلقۇد نېلۇپەر ياپراقلىرىغا قاراۋېتىپ تۇيۇقسىز توخ-تاپ قالدى .

— پاھ ، تېخى پورەكلەپ تۇرغان نېلۇپەر گۈلى بار ئىكەن ! بلال ! زىلال ! — ئەلقۇد ھاياجانلانغان ھالدا ۋارقىرىۋەتتى . كاتېر بىلەن چېپىپ ئويناۋاتقان بلال بىلەن زىلال ئەلقۇد يەنە بىر قېتىم توۋلىغاندىن كېيىنلا كاتېرلىرىنى توختاتتى .

— كېلىڭلار ، كۆردۈڭلارمۇ ؟ نېلۇپەر گۈلى ئەنە ، — بلال بىلەن زىلالمۇ نېلۇپەرگە قىزىقىپ قارىدى . دېگەندەك قىش كېلەي دەپ قالغىنىغا قارىماي نېلۇپەر گۈلى پورەكلەپ ئېچىلىپ تۇراتتى .

گۈلدىن رەڭگارەڭ نۇر تارايىتتى . ئەلقۇدلارنىڭ كۆزلىرى نۇرلۇق چىراغقا قارىغاندەك چىمىلداپ كەتتى .

— نېلۇپەر گۈلى ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن ، مەن ئۆمرۈمدە بۇنداق نۇرلۇق ، چىرايلىق گۈلنى كۆرمىگەنمەن . يازدا كەلگەن بولساق تېخىمۇ كۆپ نېلۇپەر گۈللىرىنى كۆرىدىكەنمىز ، — ئەلقۇد ھاياجانلىنىپ كەتكەندى .

— توۋا ، سۇدىمۇ گۈل ئېچىلىدىكەن — ھە ، — بىلال بىلەن زىلامۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي شۇنداق دەپ قويدى . لېكىن ، ئۇلار يەنىلا كاتېر ئويناشقا قىزىقىپ تۇراتتى .

— ماڭايلى ! بىر تال گۈلگە قاراپ بۇ يەردە تۇرغىچە باشقا يەرلەرنىمۇ كۆرۈپ باقايلىچۇ ، — زىلال كاتېرىنى ھەيدەپ ماڭدى . ئەلقۇد بىلەن بىلالمۇ نېلۇپەرگە قىيالىمىغاندەك زىلالنىڭ كەينىدىن ماڭدى . شۇ چاغدا زىل بىر ئاۋاز ئۇلارنى چۆچۈتۈۋەتتى .

— ئەلقۇد ! توختاڭلار ، سىلەرگە گېپىم بار ، — ئەلقۇدلار قۇلاقلىرىغا ئىشەنسەندەك ئەتراپقا قارىدى ، ئەتراپتا ئىنس — جىن كۆرۈنمەيتتى . نېلۇپەر گۈلى تېخىمۇ بەك نۇرلىنىپ كەتكەندى . — توۋا ، نېمە ئاۋاز بۇ ؟ خۇددى قىزلارنىڭ ئاۋازىدەك چىقىدۇ . غۇ ، ئۇ . . . — زىلال شۇنداق دېگەن بولسىمۇ كۆزلىرى قورققىندى . دىن تېخىمۇ يوغىناپ كەتكەندى . ئەلقۇد بىلەن بىلالمۇ قورقۇپ قالغانىدى . ئەلقۇد ئاۋازنىڭ قايسى تەرەپتىن چىققانلىقىنى بىلەلمەي ئەتراپقا قارىدى . ئەلقۇدنىڭ مومىسى ئۇنىڭغا ئادەم يوق يەرلەردە بىرى ئۇنىڭ ئىسمىنى توۋلىسا ، ئۈچ قېتىم توۋلىغىچە « ھە » دې- مەسلىك كېرەك دېگەندى . جىن — شاياتۇنلار بالىلارنىڭ ئىسمىنى پەقەت ئىككى قېتىم توۋلايمىش ، ئەگەر جىن — شاياتۇنلار ئىككى قېتىم توۋلىغاندا بالىلار « ھە » دەپ قالسا شۇ بالىمۇ جىن — شاياتۇنغا ئايلىنىپ كېتەرمىش .

— ئەلقۇد ، ئەلقۇد ! ماڭا قاراڭلار ، — ئاۋاز تەكرارلاندى . ئاۋاز ئەسلىدە نېلۇپەر گۈلى تەرەپتىن چىقىۋاتاتتى . ئەلقۇد كۆڭلى بىرنەرسىنى تۇيغاندەك ئىتتىك گۈلگە قارىدى . گۈل تېخىمۇ نۇرلى- نىپ كەتكەندى . گۈل ئەتراپىدىكى نۇر ھالقىلىرى بارغانسېرى

كېڭىيىپ ۋە چوڭىيىپ ، نۇر ئىچىدىن ناھايىتى چىرايلىق بىر قىز پەيدا بولدى . قىزنىڭ بېشى ۋە بويى - تۇرقى ئەلقۇدلار بىلەن تەڭدەك قىلاتتى . قىزنىڭ چاچلىرى ئۇششاق قىلىپ ئۆرۈلگەن بولۇپ ، كۆڭلى خۇددى نېلۇپەر گۈلىنىڭ بەرگىلىرىدەك پاكىز ۋە سۈزۈك ئىدى . بېشىدا كىچىككىنە بىر تاجمۇ چاقناپ تۇراتتى . ئەلقۇدلارنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرغىنى ئۇ سۇدا خۇددى يەر دەس-سەپ تۇرغاندەك ئۆرە تۇراتتى . ئۇ يەردە ماڭغاندەك مېڭىپ ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئەلقۇدلار كۆز ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان بۇ كارامەتتىن داللىق قېتىپ قالغانىدى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم دوستلار ، خۇش كەپسىلەر ، ئىسمىم نېلۇپەر قىز ، مەن سىلەردەك ئاق كۆڭۈل بالىلارنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغىلى ئۇزۇن بولدى . يەنە نەچچە كۈن كەلمىگەن بولساڭلار قايتىپ كېتەتتىم . يازدا بۇ يەرگە كېلىدىغانلار كۆپ بولسىمۇ ھەم-مىسى چوڭلار ، بالىلار كەلگەن تەقدىرىمۇ ئاتا - ئانىلىرى بىلەن كېلىدۇ ، ئاتا - ئانىسىغا ئەگەشمەي ئۆزى بۇ يەرگە كەلگەن بالىلار-نىڭ تۇنجىسى سىلەر ، — ئەلقۇدلار يەنە گەپ قىلماي تۇرۇۋالسا ئەدەپسىزلىك بولىدىغانلىقىنى بىلىپ ئەدەپ بىلەن سالام قايتۇردى . — ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، نېلۇپەر قىز ، سىز بۇ يەردە يالغۇز نېمە قىلىۋاتىسىز ؟ ئىسمىمنى قانداق بىلىدىڭىز ؟ — ئەلقۇد ھەيران-لىق ئىلكىدە سورىدى .

— مەن سىزنىڭ ئىسمىڭىزنىلا ئەمەس ، بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئىسمىنىمۇ بىلىمەن .

— بۇ ، بۇ . . . سىز ، بىزنى قانداق تونۇيسىز ؟ بىز سىزنى كۆرۈپ باقمىغان تۇرساق ، — ئەلقۇدلار تەڭلا سورىدى . نېلۇپەر قىزنىڭ ئەدەپلىك ۋە يېقىملىق مۇئامىلىسى ئەلقۇدلارنىڭ قورقۇنچى-سىنى يوقىتىپ ، سىنىپىغا باشقا مەھەللىدىن كەلگەن يېڭى قىز ساۋاقىشى بىلەن تۇنجى قېتىم پاراڭلاشقاندىكىدەك شوخلۇق بىلەن سۆزلىدى .

— پېشانەڭلەردە ئىسمىڭلار تۇرمامدۇ ؟ مەن ئۇنى ئوقۇ-ۋالدىم ، — ئۇلار بىر - بىرىگە قارىدى . پېشانىسىدە نەدىمۇ ئىسمىم

بولسۇن؟ نېلۇپەر قىز ئۇلارنىڭ مەقسىتىنى بىلىپ مۇنداق دېدى، — سىلەر بىر - بىرىڭلارنىڭ پىشانىسىدىكى خەتلەرنى ئوقۇ - يالمايسىلەر، بۇنداق دېسەم باشقىچە ئويلاپ قالماڭلار، مەن قىلغان بەزى ئىشلارنى سىلەر قىلالىمىغاندەك، سىلەر قىلغان بەزى ئىشلارنى مەنمۇ قىلالمايمەن. سىلەر بۈگۈن كەلمىگەن بولساڭلار مەن يەنە گۈل پېتى تۇرۇۋەرگەن بولاتتىم. سىلەر مېنى سېھىردىن ئازاد قىلىڭلار. رەھمەت سىلەرگە، راست گەپنى قىلسام سىلەرگە قانداق رەھمەت ئېيتىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن. سىلەرنى دادامنىڭ يېنىغا ئاپىراي، قالغان گەپنى شۇ يەردە قىلىشايلى.

— دادىڭىز قەيەردە؟ بىزنى نەگە ئاپىرىسىز؟ — ئەلقۇد نېلۇ - پەر قىزدىن سورىدى.

— دادام يېشىل ھويلىدا، دادامنىڭ ئىسمى قومۇش سانغۇن. ئۇ قومۇ چاقچۇچى، كۆل بۇلغۇچى دىۋىلەر بىلەن نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى ئېلىشىپ كەلمەكتە. دادام ۋە ئۇنىڭ لەشكەرلىرى بولمىغان بولسا سىلەر كۆرۈۋاتقان بۇ باغراش كۆلىمۇ يەر يۈزىدىن مەڭگۈلۈك يوقالغان بولاتتى.

ئەلقۇدلار ھەيران بولۇپ سورىدى:

— نېمىشقا؟

— سۇ بۇلغۇچى دىۋىلەر كۆل ۋە دەريا ئېقىنلارنى سېھىرى بىلەن يوق قىلىۋېتەلەيدۇ. كۆلدىكى سۇلارنى ئۆزىنىڭ «كۈھنقاپ» تۇلۇمىغا سولاپ يىراقلارغا ئېلىپ كېتىدۇ. ئۇلار مۇشۇ يۇرتىمىز - دىكى نۇرغۇن كۆللەرنى يوق قىلىۋەتكەن. كۆللەر يوقالسا گۈللەرمۇ يوقايدۇ. ئادەملەر ياشايدىغان بوستانلىق مەھەللىلەرمۇ قوم بارخاند - لىرى ئاستىغا مەڭگۈلۈك كۆمۈۋېتىلىدۇ، — نېلۇپەر قىزنىڭ ئاۋا - زى خۇددى شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىۋاتقاندەك تولىمۇ مۇڭلۇق چىقتى، — مېڭىڭلار، مەن سىلەرنى دادام قومۇش سانغۇننىڭ يېنىغا ئېلىپ باراي.

— قايسى تەرەپكە ماڭىمىز؟

— كۆرۈڭلارنى يۇمۇپ، ئېچىڭلار دېگەندە ئېچىڭلار.

ئەلقۇدلار كۆزلىرىنى يۇمدى.

29. باغراشتىكى يېشىل ھويلا

ئەلقۇدلار كۆزىنى ئاچقاندا ئۆزىنى قومۇشلۇقتىكى گۈزەل چىمەنلەردە كۆردى. ئەتراپتا چەشمە بۇلاقلىرى بۇلدۇقلايتتى. تەبىئىي فونتانلار ئوقچۇپ تۇراتتى. رەڭگارەڭ گۈللەر ئۈسۈل ئوينىۋاتقان. دەك جىلۋە قىلاتتى. ئەلقۇدلار كۆرۈپ باقمىغان قىزىل، يېشىل، سېرىق، قارا ۋە سۆسۈن رەڭدىكى چوڭ - كىچىك قۇشلار گۈل - گىياھلارغا قونۇپ ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. ئەلقۇدلار نېلۇپەر قىزىنىڭ يول باشلىشى بىلەن چىمەنلەر ئارىسىدىكى كىچىك يولدا كېتىۋاتاتتى. ئاسماندا قۇياش سېخىلىق بىلەن نۇر سەپمەكتە ئىدى. گۈل - گىياھلاردىكى شەبەنەلەر قۇياش نۇرىدا جۇلالايتتى. ئۇلار ئاشۇ چىمەنلارنى ئايلىنىپ گۈل - چىچەكلەردىن سېلىنغان. دەك ئېگىز بىر يېشىل ھويلا ئالدىغا كەلدى. ھويلىنىڭ يېشىل دەرۋازىسى ئېتىك ئىدى. نېلۇپەر قىزى يېشىل دەرۋازىغا سالام قىلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، مەن نېلۇپەر قىزى، سېھىردىن قۇتۇلۇپ قايتىپ كەلدىم. دادام قومۇش سانغۇنغا خەۋەر قىلىڭلار! — نېلۇپەر قىزىنىڭ سۆزىدىن كېيىن يېشىل دەرۋازا ئۆزلۈكىدىن ئېچىلدى. نېلۇپەر قىزى ئەلقۇدلارنى يېشىل ھويلىغا كىرىشكە تەكلىپ قىلدى:

— مەرھەمەت، سىلەر مېھمان، ئالدى بىلەن سىلەر كىرىڭلار! — ئەلقۇدلار تارتىنىپ كىرگىلى ئۈنمەي بىردەم تارتىش-قاندىن كېيىن يېشىل ھويلىغا كىرمەكچى بولدى. بىراق، دەرۋازا تېزلا ئېتىلىپ قالدى. نېلۇپەر قىزى يېشىل دەرۋازىنىڭ ئۆزلۈكىدىن ئېتىلىپ قالغىنىغا ئاچچىقى كېلىپ ئۈنىڭغا:

— مېنى تونۇمايۋاتامسەن ياكى قەستەن ئەدەپسىزلىك قىلىۋاتامسەن؟ مەن قومۇش سانغۇننىڭ قىزى نېلۇپەر قىزى، تېز ئېچىل،

بۇلار يېقىن دوستلىرىم ، بىلىسەنغۇ ، مەن كۆل يۈزىدە گۈلگە سېھىرلىنىپ ، دوستلىرىمنى كۈتۈۋاتقىنىمغا ئۇزۇن بولدى . بۇ خۇشاللىقىمنى دادامغا يەتكۈزىمەن . تېز ئېچىلغىن !

— خاپا بولماڭ ، چىرايلىق نېلۇپەر قىز ، دادىڭىزدىن بۇيرۇق بار ، بىزنىڭ يېشىل ھويلىغا ئوغرىلار كىرسە بولمايدۇ . بۇ ئۈچ دوستىڭىز بۇرۇن ئوغرىلىق قىلغانىكەن ، — بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئەلقۇد نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى . ئەلقۇدلارنىڭ ئوڭايسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرگەن نېلۇپەر قىز ئەلقۇدلارغا يان بېسىپ يېشىل دەرۋازىغا ۋارقىردى : — بۈگۈن نېمانچە ئەدەپسىزلىك قىلىسەن ؟ ئۇلار مېنىڭ دوستلىرىم ، مەن ئۇلارنى دادام بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن ، سەن نېمىشقا بۇلارغا تۆھمەت قىلىسەن ؟

— تۆھمەت قىلغىنىم يوق ، ئىشەنمىسىڭىز ئۆزلىرىدىن سو-راپ بېقىڭ .

— قۇرۇق گەپنى ئاز قىل ، يوللىرىمنى توسقۇچى بولما ! بولمىسا دادامغا دەپ سېنى . . . — نېلۇپەر قىزنىڭ بەكلا ئاچچىقى كەلگەچكە گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمىدى .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى يېشىل دەرۋازا ئەستايىدىللىق بىلەن ، — ئۇلار مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن . سىز كىرىپ دادى-ڭىزدىن يېشىل ھويلىغا ئوغرىلار كىرسە بولۇۋېرىدۇ ، دېگەن بۇي-رۇقنى ئېلىپ چىقىڭ ، بولمىسا مەن ئۇلارنى ھەرگىز كىرگۈزمەيمەن .

نېلۇپەر قىز ئاچچىقىدا يېرىلىپ كېتەي دەپ قالغان بولسىمۇ ، يەنىلا يېشىل دەرۋازىنىڭ دېگىنى بويىچە ئەلقۇدلارنى قالدۇرۇپ ، يېشىل ھويلىغا كىرىپ كەتتى . قومۇش سانغۇن يېشىل ھويلىنىڭ غەربىدىكى يېشىل مەيداندا ئۆزىنىڭ مڭلىغان قومۇش لەشكەرلىرى-نى قۇم چېچىپ ، كۆل بۇلىغۇچى دېۋىلەرگە قانداق تاقابىل تۇرۇش مەشىقى قىلدۇرۇۋاتاتتى . قومۇش سانغۇن قىزىنىڭ قايتىپ كەلگەن-لىكىنى كۆرۈپ ، قومۇش لەشكەرلەرنى ئىختىيارىي پائالىيەتكە قو-يۇپ بېرىپ قىزىنىڭ ئالدىغا كەلدى .

— قىزىم ، نېمە بولدى ؟ سەن كۈتۈۋاتقان بالىلار كەلگەن ئوخشىمامدۇ ؟ — نېلۇپەر قىز خۇشال بولۇپ ئۆزىنى قومۇش ساندۇ .
خۇننىڭ قۇچىقىغا ئاتتى .

— ھەئە دادا ، ئەلقۇدلار ئاخىر كەلدى . بىراق ، يېشىل دەرۋازا ئۇلارنى ئوغرى دەپ كىرگۈزمەيۋاتىدۇ ، بىراق ئۇلار ئوغرى بولمىسا . . .

— ئوغرىلارنى كىرگۈزمەڭلار دەپ بۇيرۇق چۈشۈرگىنىم راست ، بىراق ئەلقۇدلارنىڭ ئوغرى بولۇشى مۇمكىن ئەمەسقۇ ، — قومۇش سانغۇن بىلەن نېلۇپەر قىز يېشىل دەرۋازىدىن چىقىپ ئەلقۇدلارنى يېشىل ھويلىسىغا ئېلىپ كىرمەكچى بولدى ، بىراق ، دەرۋازا يەنە ئېتىلىپ قالدى . ئەمدى قومۇش سانغۇننىڭ ئاچچىقى كەلدى :

— يېشىل دەرۋازا ! سەن نېمانچە ئەدەپسىز بولۇپ كەتتىڭ ؟ مېنىڭ ئالدىمنىمۇ توسىدىغان بولدۇڭمۇ ؟

— ئەدەپسىزلىك قىلغىنىم يوق ، سىزنىڭ پەرمانىڭىزنى ئىجرا قىلىۋاتمەن . ئۇ بالىلار بۇرۇن ئوغرىلىق قىلغانىكەن . شۇڭا ، ئۇلارنى كىرگۈزەلمەيمەن ، ئۇ سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىز بولۇپلا قالماستىن ، مەن يېشىل دەرۋازىنىڭ مۇقەددەس بۇرجى ، — ئەلقۇدلار بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ خىجىل بولغانلىقىدىن قىزىرىپ كەتتى . زىلال . نىڭ يېشىل دەرۋازىنى ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىغۇسى كەلدى . بىلالمۇ ئۇ بىزگە تۆھمەت قىلىۋاتىدۇ ، دەپ غودۇڭشىپ قويدى . ئەلقۇد يەرگە قاراپ جىم تۇردى .

كىيىم - كېچەكلىرى قومۇش يوپۇرمىقىدەك يېشىل ، بېشىدە - كىيىم يېشىل دۇبۇلغىسىنىڭ ئۈستىدە قومۇش پۆپۈكىگە ئوخشايدىغان تاجى بار قومۇش سانغۇن يېشىل دەرۋازىنىڭ يالغان گەپ قىلمايدە - خالىقنى ئوبدان بىلەتتى . شۇڭا ، ئۇ يېشىل دەرۋازىدىن مۇلايىم - لىق بىلەن سورىدى :

— بۇ بالىلارنى ھويلىغا ئېلىپ كىرىشنىڭ باشقا ئامالى يوقمۇ ؟

— ئۇلار ئوغرىلىق قىلغانلىقىنى ئىقرار قىلسا ھەم ئوغرىلىق

قىلماسلىققا ۋەدە بەرسە ئۆزلۈكىدىن ئېچىلىمەن ، — يېشىل دەر .
ۋازىنىڭ بۇ سۆزى ئەلقۇدلارنى ئەزىز مېھمىنىم دەپ قاراۋاتقان
نېلۇپەر قىزنى ئىنتايىن خىجىل قىلدى . قومۇش سانغۇنمۇ قانداق
قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى ئەلقۇد ئۇلارنى بۇ ئوڭايسىز
ھالەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ، — بىز يېشىل دەرۋازىنىڭ دېگىنى
بويىچە قىلايلى ، ھەممە گۇناھ مەندە ، ئۇ راست گەپ قىلدى ، مەن
بۇرۇن ئوغرىلىق قىلغان . بىر قېتىم مەھەللىمىزدىكى توختى قو-
غۇنچىنىڭ قوغۇنلۇقىغا كىرىپ قوغۇن ، يەنە بىر قېتىم مەكتەپنىڭ
بېغىدىن ئالما ئوغرىلىغان . ئىككى قېتىم ئوغرىلىق قىلغان ، بۇ-
نىڭدىن كېيىن ھەرگىز ئوغرىلىق قىلمايمەن ، — ئەلقۇد قىزىرىپ
يەرگە قارىۋالغان بولسىمۇ ، يېشىل دەرۋازا يەنىلا ئېچىلمىدى .

— ئۇلار سەن دېگەننى قىلدى ، يەنە ئېچىلمايسەنغۇ ؟ —
سانغۇن ئەمدى يېشىل دەرۋازىدىن قوپاللىق بىلەن سورىدى . نېلۇ-
پەر قىز تىت - تىت بولۇپ يىغلىۋېتەيلا دەپ تۇراتتى .

— بىلال بىلەن زىلال تېخى بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان
تۇرسا ، — يېشىل دەرۋازىنىڭ بۇ گېپى بىلال بىلەن زىلالنىمۇ
نەتىرىتىۋەتتى .

— ماقۇل ، ماقۇل ، مەن دەي ، — قورقۇنچاق زىلال راست
گەپ قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلدى ، — مەن ، مەن بىر قېتىم
ۋازىنىڭ بەكسىنى ئوغرىلىۋالغانىدىم . . . — بىلال بىلەن ئەلقۇد
ئىتتىك زىلالغا قارىدى . راست ، بىر قېتىم ۋازىنىڭ چىرايلىق ،
نەقىشلىك ، پارقىراق بەكسى سىنىپتا يىتىپ كەتكەندە ۋازىس
خېلى ۋاقىتقىچە قاقشاپ يۈرگەنىدى . ھەتتا ئۇ سىنىپنىڭ ئىشىكىنى
ئېتىۋېلىپ ھەممە بالىلارنىڭ يانچۇقىنى بىرمۇبىر ئاڭتۇرۇپ چىققا-
نىدى . شۇ چاغدا بىلال دېرىزىدىن قېچىپ كەتكەنىدى . شۇڭا ،
ۋازىس بەكەمنى بىلال ئېلىۋالدى . بولمىسا نېمىشقا دېرىزىدىن قا-
چىدۇ دەپ بىلال بىلەن پاراڭلاشماي قېيىداپ يۈرگەنىدى .

— شۇ چاغدا ۋازىس سېنىڭمۇ يانچۇقىڭنى ئاڭتۇرغانتىغۇ ؟
بەككىنى نەگە تىقىۋالغانىدىڭ ؟ — دېدى بىلال ئاچچىقلاپ .

— ئايىغىمنىڭ ئىچىگە تىقىۋالغانىدىم ، — زىلال ئوغرىلىق قىلىپ سوت مەيدانىغا ئېلىپ چىقىلغان جىنايەتچىدەك بېشىنى ساڭ-گىلىتىپ تۇردى . ئۇلارنىڭ گەپلىرى نېلۇپەر قىز ئۈچۈن تولىمۇ قىزىقارلىق ۋە سۆيۈملۈك تۈيۈلدى . نېلۇپەر قىزدا ئەلقۇدلارغا نىسبەتەن ھېچقانداق ئۆچ كۆرۈش پەيدا بولمىدى . ئۇ خۇددى ئوغۇل بالا بولغاندىكىن ئۇنچىلىك ئىشنى قىلسا نېمە بوپتۇ ، دېگەندەك كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى . قومۇش سانغۇنمۇ ئۆزىنىڭ ياللىق چاغلدىرىدىكى شوخلۇقلىرى ئېسىگە كەلگەندەك ئەلقۇدلارغا مەستلىكى كېلىپ قاراپ قويدى .

— شۇنىڭ بىلەن تۈگىدىمۇ ؟ — يېشىل دەرۋازىنىڭ ئاۋازى باش سوتچىنىڭ ئاۋازىدەك سۈرلۈك ۋە سالماق چىقتى . قورقۇپ كەتكەن زىلال تېزلا جاۋاب بەردى .

— مەن يەنە قوشنىمىزنىڭ كاتىكىدىن تۆت تۇخۇمنى ئوغرىلىدىغانىدىم . يەنە ، يەنە . . . ئەمدى تۈگىدى . مەن بۇنىڭدىن كېيىن ئوغرىلىق قىلمايمەن . . . — بىراق يېشىل دەرۋازا يەنىلا ئېچىلمىدى . دېمەك بلالامۇ ئۆزى قىلغان ئوغرىلىقنى پاش قىلمىسا بولمايتتى . ئۇمۇ ئۆزىنى پاش قىلدى :

— مەنمۇ ئۆيدە ئاپام تىقىپ قويغان كەمپۇتلەرنى ئوغرىلاپ يەيتتىم ، يەنە بىر قېتىم خەقنىڭ ئېتىزلىقىدىن كۆكۈش ئوغرىلىدىغانىدىم . . . يەنە ، مەكتەپنىڭ بېغىدىن ئالما . . . يەنە . . . يەنە . . . تۈگىدى . مەنمۇ بۇنىڭدىن كېيىن ئوغرىلىق قىلمايمەن ، — بلالانىڭ شۇ سۆزىدىن كېيىن يېشىل دەرۋازا ئېچىلدى . يېشىل ھويلا ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىدى . بۇ يەردە بۆكەن ، جەرەن ، ئارقار ، ئاق قو ، بۈركۈت ، توشقان ، ئاققۇتان ، لەڭلەك ، ئۆردەك ، غاز ، مايىمۇن ، تۈگە ، قوتاز ، قۇلان قاتارلىق ھايۋانات ۋە قۇشلار خۇددى شوخ بالىلاردەك ھەر خىل ئويۇنلارنى ئويناپ يۈرەتتى . ئەلقۇدلار نېلۇپەر قىزنىڭ يول باشلىشى بىلەن يېشىل ھويلىدا خېلى ئۇزۇن ماڭغان بولسىمۇ ، ھويلىنىڭ چېكى كۆرۈنمىدى . قومۇش سانغۇن ئەلقۇدلارنى كۈتۈۋېلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن گۈلزارلىق مېھمانخانىغا كىرىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ، نېلۇپەر قىز

يېشىل ھويلىنى خېلى ئۇزۇن ئايلاندۇردى . ھويلىنىڭ بەزى يەرلە-
رىدىكى مەيدانلاردا قومۇش لەشكەرلەر مەشىق قىلىۋاتاتتى . ئەلقۇد-
لار قومۇش لەشكەرلەرنىڭ ماھارەتلىرىنى قىزىقىپ كۆردى . يېشىل
ھويلا گۈلزارلىق ، بوستانلىق ، ئوتلاقلىق ، تۈرلۈك مېۋىلەر مەي-
باغلاپ تۇرىدىغان گۈلباغ ، تۈزلەڭلىك ، تاغ - دەريا ۋە ئويمانلىقلار
بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن پانايىسىز بىر زېمىن ئىدى . بۇ يەردە
تۈرلۈك ھايۋانلار ئىناق - ئېجىل ياشايتتى . ئەلقۇدلارغا ئۇچراۋات-
قان ھايۋانات ۋە ئۇچار قاناتلارنىڭ ئەلقۇدلارغا سەممىيلىك بىلەن
سالام قىلىشلىرى ئۇلارنى سۆيۈندۈردى . ئەلقۇدىنى ئەڭ قىزىقتۇرغى-
نى چىمەنلىكتە بىر - بىرى بىلەن قوغلاشماق ئوينىۋاتقان بۆكەن
بىلەن بۆرە بولدى . بلال بىلەن زىلال دەرەخ ئۈستىدە ھەييارلىق
بىلەن سەكرەپ يۈرگەن مايمۇنلارغا قىزىقىپ قالدى . بۇ يەردىكى
مايمۇنلار ئۇلار ئۈرۈمچى ھايۋانات باغچىسىدا كۆرگەن مايمۇنلارغا
ئوخشىسىمۇ ، ئۇ يەردىكى مايمۇنلارغا قارىغاندا شوخ ۋە ئەركىن
ئىدى . يەنە تېخى گەپ قىلالايتتى .

ئەلقۇد تېخىچىلا قوغلاشماق ئوينىۋاتقان بۆكەن بىلەن بۆرىگە
قاراپ تۇراتتى . ئەلقۇد بۇ مەنزىرىگە ئىشەنمىگەندەك كۆزلىرىنى
ئۇۋۇلىدى . بۆكەن بۆرىنى قوغلاۋاتاتتى . ئەلقۇد ئوقۇغان ۋە ئاڭلى-
غان چۆچەكلەردە ۋەھشىي ، ياۋۇز بۆرىلەر بۆكەنلەرنى بوغۇپ ئۆلتۈ-
رۈپ تەسۋىرلىنەتتى . ئەجەب بۇ يەردە ئۇنىڭ ئەكسىچە ئىش يۈز
بېرىۋاتىدىغۇ ! ئۇلار خۇددى بلال بىلەن زىلالدەك بىر - بىرى
بىلەن قوغلىشىپ ئوينىۋاتىدۇ . بۆرە بۆكەننى قوغلىغان بولسىمۇ
كاشكى ، بۆكەن بۆرىنى قوغلايتتى . ئۇلار شوخ بالىلاردەك ۋىلىقلاپ
كۈلەتتى . ئەنە ، سەل نېرىراقتا بىر ئورانگوتان بىر شىرنى مىنىۋې-
لىپ ، غىدىقلاپ كۈلدۈرۈۋاتاتتى . بۇغا بىلەن يىلپىز بىر يەردە
يېتىپ ئاپتاپسىنىۋاتاتتى . يەتتە - سەككىز توشقان بۈركۈتنى ئوتتۇ-
رىغا ئېلىپ «چۆچۈرە قايناق» ئوينىماقتا . . . ئىشقىلىپ بۇ يەردە
بۇنداق ئىشلار كۆپ ئىدى .

بلال بىلەن زىلال دەرەخكە چىقىپ مايمۇنلار بىلەن پاراڭلىشىد-
ۋاتاتتى . نېلۇپەر قىز ئەلقۇد بىلەن بىللە ئىدى . ئۇ ئەلقۇدنىڭ

خىيالىغا دەخلى يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى .
ئەلقۇد نېلۇپەر قىزغا قارىدى . نېلۇپەر قىز تاتلىققىنە كۈلۈپ قويدى .
ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسىدىن بۇ يەر ھەقىقەتەن يېشىل ھويلىمىكەن دېگەندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى .

— بۇ يەردىكى ھايۋانلار بىر - بىرى بىلەن سوقۇشامدۇ ؟
بۆرىلەر بۆكەنلەرگە چېقىلمايدۇ ؟

— ياق ، ئۇلار ناھايىتى ئىناق - ئېجىل ئۆتىدۇ .

— ئاۋۇ بۈركۈتمۈ توشقانلارغا چېقىلمايدىكەن - دە !

— ھەئە ، ئۇلار دېگەن دوست ، كۆرمىدىڭىزمۇ ، ئۇلارنىڭ
«چۆچۈرە قايناق» ئويناۋاتقىنىنى ؟

— چۈشىنەلمىدىم ، ئۇلار نېمىشقا . . . — ئەلقۇد گېپىنىڭ
ئاخىرىنى چىقىرالمىدى . ئۇ بۆرىلەر بۆكەنلەرنى يېمىسە نېمە يەي-
دۇ ؟ ئۇلارنىڭ قورسىقى ئاچمامدۇ ؟ بۆرە ، يىلپىزلارمۇ ئوت -
چۆپ ، دەل - دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى يېسە بۇغا ياكى قوتازغا ئايلىد-
نىپ قالمامدۇ ؟ دەپ سورىماقچى ئىدى . بىراق ، يېشىل ھويلىدا
بۇنداق سوئالنى سوراش ئەدەپسىزلىك بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئار-
تۇق گەپ قىلمىدى . شۇ چاغدا ئىككى قومۇش لەشكەر ئەلقۇدلارنى
چاقىرىپ كەلدى . قومۇش سانغۇن ئەلقۇدلارنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن
ئالاھىدە زىياپەت تەييارلاپ ، ئۇلارنى چاقىرتقاندى . ئەلقۇدنىڭ بۇ
يەردىن ئايرىلغۇسى يوق ئىدى . بىلال بىلەن زىلالمۇ مايمۇنلار بىلەن
قىزغىن پاراڭلىشىۋاتاتتى . ئۇلار مېھمان بولغاچقا نېلۇپەر قىز
بىلەن بىللە قومۇش سانغۇننىڭ مېھمانخانىسىغا ماڭدى . بۇ يەردىكى
تەبىئىي پاكلىق ئەلقۇدلارنىڭ قەلبىگە كۆچكەندەك بولدى .

30. قومۇش سانغۇننىڭ ھېكايىسى

ئەلقۇدلار قومۇش سانغۇننىڭ مېھمانخانىسىدا مېھمان بولدى . چوڭ - كىچىك ، رەڭدار ، شىرنىلىك ، سۇلۇق مېۋىلەرنى يېدى . قومۇش سانغۇننىڭ مېھمانخانىسىنىڭ تام ، تورۇسلىرىدا رەڭ - گارەڭ گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلىپ تۇراتتى . ئۆيىنىڭ پولىمۇ تەبىئىي چېچەكلەر بىلەن بېزەلگەنىدى . ئۆي ئىچىدىمۇ تاغ شامىلىدەك مەيىن شامال ئادەمنى ھۇزۇرلاندۇراتتى . ئاق بۇلۇتتەك يۇمشاق ئولتۇرغۇلار كىشىگە تۆشەكتە ياتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى . تاماقتىن كېيىن قومۇش سانغۇن مۇلازىمەتچى ۋە قومۇش لەشكەرلەرنى ماڭ - دۇرۇۋېتىپ ئەلقۇدلار بىلەن پاراڭلاشماقچى بولدى .

— بالىلىرىم ، سىلەرنىڭ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىڭلارنى سوراپ يۈرۈشۈمنىڭ ھاجىتى يوق . نېلۇپەر قىزىمنىڭ سىلەرنى كۈتۈۋاتقىنىغا ئۇزۇن بولدى . قىزىم ھەرقانداق ئىشنى مۇستەقىل قىلىشقا ئامراق ، ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك ھەرقانداق ئىشنى ئۆزى قىلىدۇ . قىزىمنىڭ گۈلگە سېھىرلىنىپ ، كۆلدە يولۇڭلارغا قاراپ تۇرغىنىغا ئۇزاق بولغان . باغراش كۆلىگە ئاتا - ئانىسىغا ئەگىشىپ كەلگەن بالىلار كۆپ بولسىمۇ سىلەردەك بالىلار ئۆزى كېلىپ باقمىغان . ئەگەر سىلەر كەلمىگەن بولساڭلار قىزىم گۈل پېتى تۇرۇۋەرگەن بولاتتى . ئۇ شۇنداق جاھىل . ئۇنىڭ جاھىللىقى بەلكىم مەندىن ئۇدۇم قالغان بولسا كېرەك . ئۆزۈڭلارمۇ كۆردۈڭلار ، بىزنىڭ بۇ يەر يېشىل ھويلا دەپ ئاتىلىدۇ . بۇنداق يېشىل ھويلىلار قانچە كۆپ بولسا بىز ئۈچۈن شۇنچە پايدىلىق ئىدى . بۇنداق يېشىل ھويلىلار يەر يۈزىدىن يوقاپ كېتىۋاتىدۇ . بۇرۇن بۇنداق يېشىل ھويلىلار كۆپ ئىدى . بۇلاڭچى دېۋىلەر كۆللەرنى ، بوستانلىقلارنى بۇلاپ ، ئۇ يەرنى چۆل - باياۋانغا ئايلاندۇرۇپ قويۇۋاتىدۇ . بىز بۇ يېشىل ھويلىنى تەستە قوغداپ قالغانىدۇق . بۇ

توغرۇلۇق تەسىرلىك بىر ھېكايە بار . سىلەرگە ھېكايە ئېيتىپ بېرىشتىن بۇرۇن بىرنەچچە سوئال سوراپ باقاي . جاۋاب بېرەلمە . سىلەر كىن ؟ — بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەلقۇد خۇشال بولدى . چۈنكى ، مۇئەللىم ئەلقۇدتىن دەرس سورىسىمۇ خۇشال بولاتتى . بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدقا قاراپ قويدى . بۇ ئۇلارنىڭ سوئاللارغا ئۆزۈڭ جاۋاب بەر دېگىنى ئىدى .

— ئەمىسە مەن سوئال سوراي مەن . ئالدىرىماي ئويلىنىپ جاۋاب بەرسەڭلار بولىدۇ . بۇ سوئاللىرىم ئاساسەن كۆل ھەققىدە بولىدۇ . دىيارىمىزدىكى سۇ يۈزى دېڭىز يۈزىدىن ئەڭ تۆۋەن كۆل قايسى ؟ — بۇ سوئالنى ئاڭلاپ ئەلقۇد خۇشال بولدى . ئۇ يېقىندىلا بۇنى كىتابتىن ئوقۇغانىدى . ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ ، ئورنىدىن تۈرۈپ جاۋاب بەردى .

— تۇرپاندىكى ئايدىڭكۆل ، ئۇ دېڭىز يۈزىدىن 154 مېتىر تۆۋەن ، — قومۇش سانغۇنىنىڭ چىرايىدا تەبەسسۇم پەيدا بولدى . — ئەمدى ئىككىنچى سوئالىمغا دىققەت قىلىڭلار . دىيارىمىزدا ئارىلىقى ئەڭ يېقىن تۈزلۈك كۆل بىلەن تۈزسىز كۆل قايسى ؟ بۇنىڭغىمۇ ئەلقۇد جاۋاب بەردى :

— ئۈرۈمچىنىڭ يېنىدىكى يەنخۇ كۆلى بىلەن سايوپۇ كۆلى ، بۇ ئىككى كۆلنىڭ ئارىلىقى تۆت كىلومېتىرلا كەلسىمۇ يەنخۇ كۆلى تۈزلۈك ، سايوپۇ كۆلى تۈزسىز .

— دىيارىمىزدىكى ئەڭ چوڭ تاتلىق سۇلۇق ئىچكى قۇرۇقلۇق كۆلى قايسى ؟

ئەلقۇد ئويلىنمايلا جاۋاب بەردى :

— باغراش كۆلى .

— ئاق قۇ ئەڭ كۆپ كېلىدىغان كۆل قايسى ؟

— بايىنبۇلاق يايلىقىدىكى ئاق قۇ كۆلى ، ھەر يىلى باھاردا بۇ يەرگە ھىندىستان ۋە باشقا جايلاردىن چوڭ ئاق قۇ ، كىچىك ئاق قۇ ، سېرىق تۇمشۇقلۇق ئاق قۇ قاتارلىق نەچچە مىڭ ئاق قۇ كېلىدۇ ، بۇ يەر باھار ۋە يازدا ئاق قۇلارنىڭ جەننىتى .

— يارايىسەن ئوغلۇم ، ئەقىللىق بالا ئىكەنسەن ، ئادەم ئۆزى

ياشاۋاتقان ماكاننىڭ ئەھۋالىدىن ئوبدان خەۋەردار بولۇشى كېرەك .
ئۆز يۇرتىنىڭ تارىخى ۋە جۇغراپىيىسىنى ئوبدان بىلىمگەن ئادەم .
نىڭ يۇرتىغا بولغان مۇھەببىتىمۇ چوڭقۇر بولمايدۇ ، سىلەر كىچىك
بولغىنىڭلار بىلەن ھەقىقەتەن ئەقىللىق ئىكەنلىكلەر ، — جاۋابىنى
ئەلقۇد بەرگەن بولسىمۇ ماختاش بىلال بىلەن زىلالغىمۇ مەنسۇپ
بولۇۋاتاتتى . لېكىن ، بىلال بىلەن زىلال بىزدىن سوئال سوراپ
قالارمىكەن دەپ يۈرىكى پۈك - پۈك ئىدى . بۇ سوئاللارنىڭ جاۋابى-
نى ئەلقۇد بىلگەن بىلەن بىلال بىلەن زىلال بىلمەيتتى . شۇڭا ،
ئۇلار قومۇش سانغۇنى ئالدىراتتى .

— بوۋا ، تېز بولۇڭ ، بىز سىزنىڭ ھېكايىڭىزنى ئاڭلىماقچى
ئىدۇققۇ ، بىز ھېكايە ئاڭلاشقا ئامراق .

— ھە ، شۇنداقمۇ ؟ مەن سىلەرگە ھېكايە ئېيتىپ بەرمەكچى
بولغانىدىم . ھە ! — قومۇش سانغۇن زىلالغا كۈلۈمسىرەپ قاراپ
گېپىنى داۋاملاشتۇردى :

— ئۇنداق بولسا سەن جاۋاب بېرىپ باققىن ، باغراش دېگەن
گەپنىڭ مەنىسى نېمە ؟

زىلال ھودۇقۇپ كەتكەچكە ، پېشانىسىدىن مۇزدەك تەر تەپچىپ
چىقتى .

زىلال سوئالنى ئاڭلاپلا خۇشال بولۇپ كەتتى . بۇ سوئالنىڭ
جاۋابىنى تېخى تۈنۈگۈنلا ئەلقۇدتىن بىلىۋالغان بولغاچقا مەغرۇرانە
ھالدا جاۋاب بەردى :

— باغراش دېگەن بوستانلىق ئەتراپىنى قومۇش ۋە دەل -
دەرەخلەر ئوراپ تۇرغان دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ .

— يارايىسىلەر ، بولدى ، ئەمدى سوئال سورىمايمەن . زىلالمۇ
يامان ئىكەن ، ئۇمۇ توغرا جاۋاب بەردى ، — قومۇش سانغۇننىڭ
زىلالنى ماختىغانلىقى بىلالنىڭ ئىچى تارلىقىنى كەلتۈردى . ئۇ بۇ
جاۋابىنى تۈنۈگۈن ئەلقۇدتىن ئاڭلىۋالغان . ئىست نېمىشقا بۇ سو-
ئالغا مەن جاۋاب بەرمىگەن بولغىنىم ؟ زىلالنىڭ مەغرۇرلىنىشى
ئۇنىڭ بەكمۇ ئاچچىقىنى كەلتۈردى . . .

قومۇش سانغۇن ھېكايىسىنى باشلىدى . ئەلقۇدلار دىققەت بە-

لەن ئاڭلىدى .

— ئەسلى يۇرتىمىزنىڭ ھەممىلا يېرى سىلەر كۆرگەن مۇشۇ يېشىل ھويلىدەك خاسىيەتلىك ماكان ئىدى . ھەممىلا يەر گۈل - گىياھلار ياشناپ تۇرغان ، ھايۋانات ، ئۇچار قاناتلار كۈلۈپ تۇرغان يېشىل ماكان ئىدى . لېكىن ، ھازىر بۇنداق يېشىل ھويىلار ئازلاپ كېتىۋاتىدۇ . ھازىرقى چۆل - جەزىرە ، قۇملۇقلارمۇ ئەسلىدە يېشىل بوستانلىقلار ئىدى . بۇ ئىشلارنىڭ قاچان يۈز بەرگەنلىكىنى مەن سىلەرگە ئېيتىپ بېرەلمەيمەن .

ئەينى چاغلاردا مەن نەچچە تۈمەن لەشكەرلىك قوشۇننىڭ ساندۇغۇنى ئىدىم . ئەل ئىچىدە قومۇش سانغۇن دېگەن نامىم زور ھۆرمەتكە ئىگە ئىدى . ئەلنىڭ بەختى ۋە ئاسايىشلىقىنى قوغداش بۇرچۇم ئىدى . ئانا دىيارنىڭ ھەربىر چىمدىم تۇپرىقى مەن ئۈچۈن تۇتيا ئىدى . شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاسماننى قارا تۇمان قاپلاپ ، كۈندۈز - مۇ گۈگۈمدەك قارايغىلى تۇردى . بۇ نېمىنىڭ ئالامىتىدۇر دەپ ۋەھىمە يەپ بولغۇچە شىددەتلىك بوران چىقىپ ھەممىنى سۈپۈرۈپ كېتىدىغاندەك ھۇۋلاشقا باشلىدى . ئورمانلار ، گۈلباغلار ، ھويلا - ئاراملار بوران زەربىسىدىن ۋەيران بولۇشقا باشلىدى . ئەلنىڭ نالە - پەريادىغا چىداپ تۇرغىلى بولمايتتى . مەن پۈتۈن لەشكەرلىرىمنى ئىشقا سېلىپ ، ئەلنى بۇ بالايىئاپەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن تىرىش - تىم . بوران بىلەن تەڭ پاتمانلاپ - پاتمانلاپ ئۇچۇپ كېلىۋاتقان قۇم بارخانلىرى خۇددى تويماق ئەجدىھادەك بوستان ، گۈلىستانلار - نى يەپ كېتىۋاتاتتى . مەنمۇ ئامالسىز قالدىم . لەشكەرلىرىم بىلەن ئەلنى يېتەكلەپ بوستانلىق مەھەللىلىرىمىزنى قۇم - بورانغا تاشلاپ بېرىپ ، ئاستا - ئاستا چېكىنىشكە ، ھەتتا ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۆزىمىزنى قاچۇرۇپ جېنىمىزنى قوغداشقا مەجبۇر بولدۇق . نۇر - غۇن يېشىل ھويىلار قۇم بارخانلىرى ئاستىدا قالدى . ئەلنى قۇت - قۇزغان بىلەن يەرنى قۇتقۇزغىلى بولمىدى . چېكىنىۋەرسەك قۇم - بوران بىزنى قوغلاپ مەڭگۈ ئاراملىق بەرمەيدىغاندەك قىلاتتى . مەن قۇم - بورانغا قارشى جەڭ قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلالىمىدەم .

قۇم - بوران ئون نەچچە كۈن ھۇۋلاپ نۇرغۇن يېشىللىقلارنى

يۈتۈپ كەتكەندىن كېيىن ، ئازراق ئارام ئېلىۋالماقچى بولغاندەك جىمىپ قالدى . ئۇلارنىڭ يەنە قۇترايدىغانلىقى ئېنىق ئىدى . شۇڭا ، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ خىلانغان لەشكەرلىرىمنى ئېلىپ قۇم - بوراننى كىم پەيدا قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن ، قۇم - بوراننىڭ مەنبەسىنى ئىزدەشكە باشلىدۇق . بىز ئۇسسۇزلۇق ۋە ئاچلىققا بەرداشلىق بېرىپ ، ئون نەچچە كۈن قىدىرىپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق قۇم - بوراننى پەيدا قىلىۋاتقان دېۋىلەر ماكانىغا بېرىپ قالدۇق . دېۋىلەر ماكانى خۇددى چوڭ ئوت ئاپىتىدىن كېيىنكى ئورمانلىقتەك قارىيىپ كۆرۈنەتتى . كۈچلۈك قۇيىقا ھىدى دەماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى . سۈرلۈك تىمتاسلىق ئىچىدە ئادەمنى شۈكەندۈرىدىغان ئاۋازلار ئاڭلىناتتى . بۇ ئاۋازلارنىڭ ئادەمنىڭ ، ھايۋاننىڭ ياكى ئالۋاستىلارنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى . بىز ئاخىر بۇ ئاۋازنىڭ قارا تاغ قاپتىلىدىن چىقىۋاتقانلىقىنى بىلىدۇق . بۇ يەردە ئۈستىنى قارا موي باسقان ، بويى ئادەمدىن نەچچە ھەسسە چوڭلۇقتىكى دېۋىلەرنى كۆردۇق . ئۇلار قارماققا خۇددى تاغ باغرىغا توپلىنىۋالغان سانسىز ئېيىقلاردەك كۆرۈنەتتى . بوي - بەستى ھەممىدىن چوڭ دېۋە ئۆرە تۇرۇۋېلىپ غەزەپ بىلەن سۆزلەۋاتاتتى . كۆزلىرىدىن چاقماق چاققان دەك سۈرلۈك ئوت يالقۇنجايتتى . — بىز ئارام ئېلىۋاتقىلىمۇ ئۇزۇن بولدى ، يەنە يېتىۋېرىدىغان بولساق كۆپ ئۆتمەي ھالاك بولۇشىمىز مۇمكىن ، بىلەمسىلەر ، يېشىللىق ۋە دەريا - كۆللەر بىزنىڭ دۈشمىنىمىز ، ئۇ ، ئادەملەرگە ۋە باشقا جان - جانىۋارلارغا پايدىلىق ، ئۇلار كۆپەيسە بىز ھالاك بولىمىز . ئۇخلاپ يېتىۋەرمەيلى . يېشىللىقلارنى ، دەل - دەرەخلەرنى يوقىتايلى . قانداق يوقىتىدىغانلىقىمىزنى دەپ يۈرمىسەممۇ بىلىمىز . يانپاشلاپ يېتىشماي ئورنىڭدىن دەس تۇرۇشامسەن ! — نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئۇخلاپ ھۇرۇنلىشىپ قالغان دېۋىلەر چوڭ دېۋىننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئورۇنلىرىدىن چاچراپ تۇرۇشتى ، — ھازىردىن باشلاپ يېشىللىققا قارشى كۈرەشنى باشلىمىساق ھالاك بولىمىز . سىلەرگە يەنە بىر خۇش خەۋەرنى يەتكۈزۈپ قوياي ، تېخى بايىلا قوڭۇر تاغدىكى دوستلىرىمىزدىن خەۋەر كەلدى . ئۇلارنىڭ

قۇمچاقچۇ قورالى پۈتۈپ بولۇپتۇ ، — چوڭ دېۋىنىڭ ئاخىرقى گەپلىرى تۈگىمەيلا داڭا - دۇمباق سادالىرى ياڭرىغاندەك بولۇپ قارا دېۋىلەردىنمۇ كۆپ قوڭۇر دېۋىلەر پەيدا بولدى . ئۇلار خۇددى ئۇزۇن ئايرىلىپ كەتكەن بىرلەشمە قوشۇن قايتا كۆرۈشكەندەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ كەتتى . ئۇلار چوڭ بىر جەڭگە تەييارلىق قىلىۋاتاتتى . مەن ئېلىپ كەلگەن ئازراق لەشكەرلەر بىلەن ئۇلارغا تەڭ كېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى . شۇڭا ، ئىككى خەۋەرچى لەش-كەرنى ئارقا سەپتە قالغان قوشۇنغا جىددىي تەييارلىق قىلىش ھەق-قىمەدە خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتىم .

كۆپ ئۆتمەي قارا ۋە قوڭۇر دېۋىلەر بىز تەرەپكە قاراپ سەپەر قىلىشقا باشلىدى . خەۋەرچى لەشكەرلەر ماڭغىلىمۇ ئۇزۇن بولمىغا-ئىدى . دېۋىلەر ئاشۇ سۈرئەتتە ماڭسا خەۋەرچى لەشكەرلەرگىمۇ بىردەمدە يېتىشىۋېلىشى مۇمكىن ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئارقا سەپ-تىكىلەر تەييارلىقسىز چاغدا دېۋىلەر يېتىپ بارسا ئۇلار نۇرغۇن زىيان - زەخمەتكە ئۇچرايتتى . شۇڭا ، مەن ئۇلارنىڭ مېڭىش يولى-نى تۈستۈم . قارا دېۋىلەر ئالدىدا ، قوڭۇر دېۋىلەر كەينىدە ماڭغان-دى . مەن ئالدى بىلەن ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىپ باقماقچى بولۇپ ، دېۋىلەرگە قاراپ تۈۋلىدىم .

— قەدىمبۇلارنى توختىتىڭلار ، يەنە ئالدىڭلارغا ماڭساڭلار بىز-دىن ياخشىلىق كۆرمەيسىلەر ، — مەن بىرنەچچە قېتىم تۈۋلىغاندىن كېيىنلا دېۋىلەر قەدەملىرىنى توختىتىپ بىزگە ۋارقىرىدى .

— ھەرقايسىڭ كىم بولسەن ؟ ئالدىمىزنى توسىدىغانغا بېشىڭ ئون ئوخشىمامدۇ ؟ ياخشىسى بىزگە پۇتلاشماي جېنىڭنى ئېلىپ يولۇڭغا مېڭىش ! بولمىسا دېۋە ئاكاڭنىڭ مۇشتۇمى ئاياشنى بىلمەي-دۇ ! — چوڭ دېۋە شۇنداق دەپ ئالدىدىكى تاغنى بىر مۇشتلىغان-دى ، تاغ كۈكۈم - تالقان بولۇپ كەتتى . بىزمۇ قوراللىرىمىزنى ئىشقا سېلىپ زەربىگە ئۆتتۇق . قوراللىرىمىزنىڭ ئوت كۈچى خېلى كۈچلۈك بولسىمۇ ، دېۋىلەر ھۇجۇمىمىزدىن ئانچە قورقۇپ كەتمى-دى . ئۇلار ئازراق چېكىنىپ بىزنىڭ ئوت كۈچىمىز پەسلىگەن ھامان يەنە بىزگە قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى . ئۇلار پۈركۈگەن ئوت

ۋولقان ماگمىلىرىدەك يوپۇرۇلۇپ بىز تەرەپكە كېلەتتى . ھېلىمۇ ياخشى بىزنىڭ سۇ پۈركۈگۈچلىرىمىزدىن ئېتىلىپ چىققان سۇ ئۇلارنىڭ ئوت يالقۇنلىرىنى چېكىندۈرەتتى . لېكىن ، دېۋىلەر بىر مىنۇتمۇ توختاپ قالماي قايتا - قايتا ھۇجۇم قىلدى . ئۇلارنىڭ بارغانسېرى كۈچىيىۋاتقان كۈچلۈك ئوت يالقۇنىغا بىزنىڭ سۇ پۈر - كۈگۈچلىرىمىز بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتاتتى . بىز پۈركۈۋاتقان سۇ ئۇلارنىڭ ئوت يالقۇنلىرى بىلەن ئۇچراشقان چاغدا ۋاراقشىپ قاي - خاپ ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە پارغا ئايلىنىپ غايىب بولاتتى . ئۇلار ئوت - يالقۇنلىرىنى بارغانسېرى كۈچەيتىۋاتاتتى . بىز چاچقان سۇ ئوتنى ئۆچۈرەلمىدى . چېكىنىشكە مەجبۇر بولدۇق ، — قومۇش سانغۇن سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى . ئەلقۇدلارنىڭ مۇشتۇملىرى چىڭ تۈگۈلگەن بولۇپ ، دېۋىل - لەر بىلەن ھازىرلا ئېلىشىدىغاندەك ئولتۇرالماي قالدى .

— نېمىشقا چېكىنىدىڭلار ؟ ئۇنداق دېۋىلەرنىڭ ياڭقىنى ئېزد - ۋەتسەڭلار بولمامدۇ ! — ئەلقۇد ئوڭ قولىنىڭ مۇشتۇمى بىلەن سول قولىنىڭ ئاللىقىنىغا ئۇردى .

— شۇ ئەمەسمۇ ، مەن بولسام ئۇلارنىڭ قورسىقىغا پىچاق تىقمىۋەتكەن بولاتتىم ! — ئاچچىقى كېلىپ قىزىرىپ كەتكەن زىلال ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي سۆزلەپ كەتتى .

— ۋاي - ۋۇي ، پو ئاتماي ھېكايىنى ئاڭلايلىچۇ ، ئۇ دېۋىلەر - نىڭ قانچىلىك يوغانلىقىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ ؟ ئۇ دېگەن سەن بوزەك قىلىپ ئوينىيدىغان خۇشتار ئەمەس . قومۇش سانغۇن تەڭ كېلەلمى - گەن دېۋىلەرگە سەن تەڭ كېلەلمەيتىڭ ؟ — بىلال زىلالنى سىلىكىش - لىدى . زىلال باشقا گەپ قىلالماي ئەلقۇدقا قارىدى . ئەلقۇدمۇ ھاياجىنىنى باسالماي ئارتۇق گەپ قىلىپ قويغاچقا خىجىل بولۇپ يەرگە قارىدى . قومۇش سانغۇن ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇردى :

— بىز ئامالسىز چېكىندۇق ، بولمىسا ئۇلارنىڭ كۈچلۈك قۇم پۈركۈگۈچلىرى بىزنى بىردەمدىلا قۇم بارخانلىرى ئاستىدىن مەڭگۈ قوپالمايدىغان قىلىۋېتەتتى . ئۇلار رەھىمسىز قۇم چاچقۇلىرىنى ئىشقا سالغانىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆل بۇلىغۇچ ، ئوت پۈركۈگۈچ -

لىرىمۇ بىزنىڭ قورالىمىزدىن كۈچلۈك ئىدى . ئۇلار كۆز ئالدىمىزدىلا نۇرغۇن كۆل ۋە كۆلچەكلەرنى ، يېشىللىقلارنى مەڭگۈلۈك غايىب قىلىۋەتتى . بىز چېكىنىۋەردۇق . تۇرۇپ - تۇرۇپلا ھۇجۇم قىلغان بولساقمۇ ھۇجۇمىمىز كارغا كەلمىدى . نۇرغۇن لەشكەرلەر بىز ئۇلارنىڭ قولىدا ھالاك بولدى . ئۇرۇش خېلى ئۇزۇن داۋاملاشتى . مەنمۇ نۇرغۇن يېشىل ھويلىلىرىمنى ئۇلارغا تاشلاپ بېرىپ چېكىندىم . نۇرغۇنلىغان كۆل ۋە ئېقىنلارنى ئاشۇ رەھىمسىز دېۋىلەر بۇلاپ كەتتى . يەنە كۆپلىگەن يېشىل ھويلىلارنىڭ نەگە غايىب بولغانلىقىنى بىلەلمىدىم . ئۇلار شۇ كۈندىن باشلاپ ھۇجۇمنى بىر كۈنمۇ توختاتمىدى . مەن لەشكەرلىرىم ۋە يېشىل ھويلىلىرىمنى قوغداش ئۈچۈن ھەرقانچە قارشىلىق قىلغان بولساممۇ ماڭا پەقەت ئاراملىق بەرمىدى . بىر كۈنى قارا دېۋە بىلەن قوڭۇر دېۋىلەر ماڭا ھەر تەرەپتىن ھۇجۇم قىلدى ، لەشكەرلىرىم ئاز قالغاچقا جاننى ساقلاپ قېلىشقىمۇ ئامال بولمىدى . مەن ھالاكەتنى كۈتۈپ تۇرغۇدەك ئىمىدا باغراش كۆلى خۇددى مېھرىبان ۋە ئۆلمەس ئانىدەك مېنى قويىنغا ئالدى . ئامراق قىزىم ۋە ئاخىرقى لەشكەرلىرىم ئۇلۇغ ئانا — باغراش كۆلىنىڭ قۇچىقىدا ئامانلىقىمىزنى تاپتۇق . شۇنىڭدىن كېيىن مەن لەشكەرلىرىم بىلەن كۆل يۈزىدە قومۇش بولۇپ ، قىزلىرىم ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى نېلۇپەر بولۇپ نامايان بولدۇق . . .

ئەل قۇدۇلار ھېكايە ئاڭلاۋاتاتتى . بىراق ، ئۇلار ھېكايىنى قومۇش سانغۇندىن ئەمەس ھەسەن مۇدىردىن ئاڭلاۋاتاتتى .

31. بايىنبۇلاقتىكى يىغىلىش

ئەلقۇد گۈزەل يايلاققا كېلىپ قالدى. ئۇ يەردە ئات، تۆگە، كالا، قوتاز، قوي، ئۆچكە، بۇغا، جەرەن قاتارلىق ھايۋانلار يايلى-شېپ يۈرەتتى. يايلاققا سانسىز گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ تۇراتتى. بۇ قېتىم ئەلقۇد بايىنبۇلاققا يالغۇز كەلگەنىدى. نېمە ئۈچۈن يالغۇز كەلگەنلىكىگە ئەلقۇد ھازىرمۇ قولىدا كۆتۈرۈۋالغان باغاق سەۋەب بولغانىدى. ئەلقۇد يايلاقتىكى ھايۋانلارنىڭ ئۆزى بىلەن كارى بولمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باغاقتىكى خەتنى قايتا ئوقۇدى: «ھۆرمەتلىك ئەلقۇد ئەنۋەر!

بىز سىزنى يايلىقىمىزدىكى مۇھىم بىر سۆھبەتكە ئالاھىدە تەكلىپ قىلىمىز. بۇ باغاق پەقەت ئۆزىڭىزگىلا خاس. بىز سىزنى پۈتكۈل ئادەملەرنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە چاقىردۇق. ھۆرمەت بىلەن: بايىنبۇلاقتىكى بارلىق ھايۋانلار»

ئەلقۇدنىڭ يايلاقتىكى گۈزەل مەنزىرىلەردىن ھۇزۇرلىنىپ يۈرۈۋاتقىنىغا خېلى ئۇزۇن بولغان بولسىمۇ، ئەتراپتا يۈرگەن ھايۋانلارنىڭ بىرەرسىمۇ ئەلقۇدقا قاراپ قويمىدى. ئەلقۇد قولىدىكى باغاقتىن ئازراق گۈمانلىنىپ قالدى. دېمىسىمۇ بۇ باغاقنى مەھەللىدىكى بالىلار ئەلقۇدنى ئەخمەق قىلىپ يازغان بولسىچۇ، بۇ خەتنىڭ بىر يەرلىرى زىللاننىڭ خېتىگە ئوخشاپ قېلىۋاتىدۇ. ياق، بۇ خەت زىللاننىڭ خېتىگە ئازراق ئوخشىغان بىلەن چىرايلىق، رەتلىك تۇرمامدۇ. زىلال ھەرگىزمۇ بۇنداق چىرايلىق خەت يازالمايدۇ. ئەلقۇد ئوتلاققا مەرزە قىلىپ چۆپ يەۋاتقان ئۆچكىدىن قولىدىكى باغاقنى كىمنىڭ يازغانلىقىنى بىلمەسەن دەپ سورىماقچى بولۇپ تۇرغاندا، ھايۋانلار تۇيۇقسىز ئۈرگۈپ ھەر تەرەپكە پىتىراپ قاچتى. ئەلقۇدنىڭ ئالدىدىلا تۇرغان ئۆچكىمۇ بەدەر تىكسەۋەتتى. بىردەمدىلا بىرمۇ ھايۋان قالمايىدى. ئەلقۇد نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى بىلەل-

مەي تۇرغاندا ئارقىسىدىن «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئەلقۇدجان، خۇش كەپسىز!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ئاۋاز يېقىملىق ۋە مۇلايىم ئىدى. ئەلقۇد كەينىگە قاراپ يولۋاس، ئېيىق، يىلپىز، تۈلكە، بۈركۈت، لاچىن قاتارلىقلارنى كۆردى. ئەلقۇد ئۇلارنى كۆرۈپ قورققىنىدىن نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالدى. شۇ چاغدىلا بايىقى ھايۋانلارنىڭ نېمە ئۈچۈن قاچقانلىقىنى بىلدى.

— يايلىقىمىزغا كەلگىنىڭىزنى قىزغىن قارشى ئالىمىز! ئەل-قۇدجان، بىز سىزنى كەلمەي قالارمىكەن دەپ ئەنسىرىگەندۇق. ھېلىمۇ ياخشى باغقىمىز قوللىڭىزغا تېگىپتۇ. بىز بەزىدە ئادەملەر-نىڭ ئەڭ ياخشىلىرىغا باغاق ئەۋەتىپ تۇرمىز، بۇنىڭغا كۆپ يىللار بولدى. باغقىمىزنىڭ ئادەملەرگە تەگكەن - تەگمىگەنلىكىنى بىلەلەمەي يۈرەتتۇق. بۇ قېتىمقى باغقىمىز سىزگە تېگىپتۇ، — ئەلقۇدنىڭ ئالدىدا مۇلايىم زىل ئاۋاز بىلەن سۆزلەۋاتقىنى تۈلكە ئىدى.

— شۇنداق، تۈلكىجان توغرا ئېيتتى. بىز ئادەملەرنى دوستىمىز دەپ بىلىمىز، — يولۋاس ئەلقۇد بىلەن مۇلايىم كۆرۈشۈپ سالماقلىق بىلەن سۆزلىدى، — سىز ئادەملەر ئارىسىدىن چىققان ياخشى بالا ئىكەنسىز، مۇشۇ يايلاق ھەم ئاۋۇ تاغلاردا ياشاۋاتقىنىمىزغا ئۇزۇن بولدى. بۇ يەرلەرگە ئادەملەر قولىغا مىلتىق ئالماي كەل-مەيتتى. تاسادىپىي مىلتىق ئالماي كېلىپ قالغانلىرى بولسىمۇ بىزنى كۆرسە قېچىپ كېتەتتى...

— ھەئە، بىزنى كۆرسە قاچماي قالمايتتى، — تۈلكە يولۋاس-نىڭ گېپىنى بۆلۈپ مۇغەمبەرلىك بىلەن مەيدىسىنى كېرىپ، بى-شىنى كۆتۈرۈپ قويدى. بۇنى كۆرۈپ ئېيىقنىڭ ئاچچىقى كەلدى: — بىرسى گېپ قىلىۋاتقاندا، سەۋر قىلىپ ئاڭلاشنى ئۈگەنەي-لىچۇ، يېنىڭدا بىز بولمىساق ئادەملەر سەندىن قېچىپ قالمىسۇن. گەپكە ئۇستا دەپ قويساق ئاغزىڭغا كەلگەننى سۆزلەيدىغان بولۇپسەن-غۇ، مېھمان بىلەن چىرايلىق ئەھۋاللىشايلي، — ئېيىق شۇنداق دېگەندىن كېيىن ئەلقۇدنى كۆرۈپ ئۆزىنى تۇتالماي قالغانلار ئازراق ئۆزىنى بېسىۋالدى. يولۋاس گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇردى:

— بىز ئۈچۈن ئەڭ مۇھىمى سىزنىڭ كەلگىنىڭىز . بىز سىز بىلەن مەسلىھەتلىشىپ نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى ھەل بولماي كېلىۋاتقان بىر ئىشنى ھەل قىلالى دېگەن ، يۈرۈڭ ، بۇ ئىش توغرىسىدا جىرادا ئولتۇرۇپ ئارامخۇدا پاراڭلىشايلى . . .

— مەن ، مەن . . . بۇ ، بۇ . . . — ئەلقۇد قورقۇپ ۋە ھودۇ-قۇپ كەتكەچكە ، نېمە دېيىشنى بىلەلمەي دۇدۇقلاپ كەتتى .

— ماڭا مىنىۋېلىڭ ، — يولۋاس ئۇنىڭ ئالدىدا يېتىپ بەردى . ئەلقۇد يولۋاسقا خۇددى ئانغا مىنگەندەك مىندى . بۈركۈت ، لاچىن قاتارلىقلارمۇ ئۇچماستىن يولۋاسقا ئەگىشىپ ماڭدى . ئەلقۇد يولۋاسنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۆزىنى يايلاقنىڭ پادىشاھى بولغاندەك ھېس قىلدى . بەلكىم ئاسماندىكى قۇشلار ۋە ئۇ يەر - بۇ يەرلەردە يوشۇرۇنۇپ ئولتۇراتقان ھايۋانلارنىڭ ئەلقۇدقا ھەۋىسى كەلگەن بولۇشى مۇمكىن .

ھەي ، ئىست ، بىلال بىلەن زىلالمۇ بىللە كەلگەن بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە ! ئۇلار كەلگەن بولسا يولۋاسقا مىنگىنىمنى كۆرۈپ ھەيران قالغان بولاتتى . يولۋاسقا مىنگەنلىك كىمنى ۋارىسلارغا دەپ ھەرگىز ئىشەندۈرەلمەيمەن . ئوغۇ مەيلى ، بۇ گېپىمگە بىلال بىلەن زىلالمۇ ئىشەنمەسلىكى مۇمكىن ، مەن ياغاچنى ئېلىپلا پالاقلاپ يېتىپ كەلگۈچە ، دوستلىرىم بىللە كەلمەسە بارمايمەن ، دېسەم بولماسمىدى . بۇ گۈزەل يايلاق نەدۇ ؟ قاناس بويلىرىدىكى يايلاقمىدۇ ؟ نارات ياكى بايىنبۇلاقتىكى يايلاقمىدۇ ؟ سايرام بويىدىكى يايلاقمىكىن دېسەم ئەتراپتا كۆل ۋە قارىغاي ، شەمشادلىق تاغلار كۆرۈنمەيۋاتىدۇ . يۇرتىمىزدا نەچچە مىليون مو يايلاق تۇرسا بۇ يايلاقنىڭ قايسى يايلاق ئىكەنلىكىنى قانداق بىلگىلى بولىسۇن ! ئەلقۇد شۇنداق خىياللار بىلەن كېتىۋاتقاندا ئەلقۇدنى مىندۈرۈۋالغان يولۋاس پەخىرلەنگەن ھالدا خىيال سۈرۈۋاتاتتى .

ھەرقايسىڭ كۆرگەنسەن ، ئادەملەر ھاكاۋۇر بولسىمۇ يەنىلا مېنى چوڭ كۆرىدۇ ، تارىخىمدا بىرەر قېتىم پادىشاھ بولۇپ باقمىغان بولساممۇ ، ئۇلار مېنىڭ تارىخىمنى نەچچە خىل قىلىپ يېزىپ بولدى . ئۇلار چۆچەك توقۇشقا ئۇستا ، مەن ئۇلارنىڭ چۆچەكلىرىنى

بەك ياخشى كۆرىمەن . ئۇلارنىڭ كۆپلىگەن چۆچەكلىرىدە مەن پادى-
شاھ بولىمەن . مەن بىر بۇيرۇق قىلسام جىمى ھايۋانلار تەق بولۇپ
ئىجرا قىلىدۇ ، ھەتتا شىرمۇ ئالدىمدا قول قوشتۇرۇپ تۇرىدۇ .
شۇڭا ، ئەلقۇد دېگەن ماۋۇ بالىمۇ مېنى مىنگەنلىكىدىن پەخىرلىنىد-
ۋاتقان بولسا كېرەك . بىراق ، ئادەملەر چۆچەكلىرىدە مېنى پادىشاھ
قىلىپ قويغان بىلەن ھەممىلا يەردە ئۆزلىرى پادىشاھ بولۇۋاتىدۇ .
ئاڭلىسام ئادەملەر ھايۋانات باغچىسى دېگەن باغچىلارنى ئېچىپ ،
بىزنى سولاپ قويۇپ كۆرگەزمە قىلارمىش . مېنىڭ بىر تاغام ئۇلار-
غا تۇتۇلۇپ قېلىپ ئۇلارنىڭ تۆمۈر قەپسىدە تۇرۇۋاتقىنىغا ئۇزۇن
بولدى . بولمىسا ئۇ تاغام بەكمۇ باتۇر ئىدى . ئادەملەر ئۇنى قانداق
باشقۇرغاندۇ پەقەت بىلەلمىدىم ، قارىغاندا ئادەملەرگە تەڭ كې-
لىش تەبىئىي ئىش ئوخشايدۇ ، مەنمۇ ئەلقۇدنى تاغ ئۆڭكۈرىگە سولاپ
قويۇپ ، ئادەملەرگە تاغامنى قايتۇرۇپ بەرسەڭلار ئەلقۇدنى بېرىد-
مەن ، بولمىسا ئەلقۇدنى ھايۋانلارغا كۆرگەزمە قىلىمەن ، دېسەم
قانداق بولار ؟ ياق ، ياق ، ئادەملەر بىلەن تولا ئېيتىشماي جۇمۇ ،
ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ بالا ئارقىلىق بەزى ئىشلارنى قىلىۋالاي ، بول-
مىسا مەنمۇ تاغامدەك ئادەملەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ كۈنۈم
ھايۋانات باغچىسىدا ئۆتمەسۇن . ئادەملەرنىڭ چىشىغا تېگىپ نېمە
قىلىمەن .

يولۋاسنىڭ خىيالى تۈگىگۈچە ئۇلار گۈزەل تاغ جىراسى ئىچىد-
گە كىرىپ بولدى . جىرانىڭ تەسكەي تەرىپىدە يېشىل قارىغايىلار
ئاسمانغا بوي سوزغانىدى . كۈنگەي تەرىپىدە تۈرلۈك ياۋا گۈللەر
پورەكلەپ ئېچىلغان بولۇپ ، كېپىنەك ، ھەسەل ھەرىسى ، خاقىز ،
يىڭىناغۇچىلار گۈلدەن - گۈلگە قونۇپ يۈرۈشەتتى . كۈنگەي تەرىپىنىڭ
ئېگىزىرەك قايتاللىرىدا ئالما ، ئۆرۈك ، دولانە ، قارىقات قاتارلىق
ياۋا مېۋىلەر بار ئىدى . جىرانىڭ بىر تەرىپىدە تاغ سۇلىرىدىن
شەكىللەنگەن تەبىئىي بىر ئېقىن ئاپئاق بۇزغۇنلاپ ، ئويناقتى
ئاقاتتى . ئۇلار ئەنە ئاشۇ شوخ ئېقىننىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى .
ئەلقۇدمۇ يولۋاستىن چۈشتى . بۇ يەردە يەنە نۇرغۇن ھايۋانلار ئۇلار-
نىڭ يولىغا قاراپ تۇرغانىكەن . گۈلدەستىلەرنى تۇتۇۋالغان تىيىن ،

توشقان ، ئاغمىخان قاتارلىق ھايۋانلار گۈللەرنى پۇلاڭشىتىپ ئەل-
قۇدنى قارشى ئالدى . ئەلقۇد گۈللۈك ئولتۇرغۇدا ئولتۇرۇپ ئۆزىنى
قارشى ئېلىۋاتقان ھايۋانلارغا ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ، تەزىم
قىلىپ ھۆرمەت بىلدۈردى . بەزى ھايۋانلار قوللىرىدىكى گۈلچەمبە-
رەكلەرنى ئەلقۇدنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويدى . قارشى ئېلىش ئاياغلا-
شقاندىن كېيىن ئەلقۇدنى ئېلىپ كەلگەن ھايۋانلار گۈللۈك ئولتۇر-
غۇلاردا ئولتۇردى . يولۋاس بىلەن ئېيىق ئەلقۇدنىڭ ئوڭ ۋە سول
تەرىپىدە ئولتۇردى . يىلپىز ئېيىق مېنىڭ ئورنىمدا ئولتۇرۇۋالدى
دەپ نارازى بولۇۋاتقان بولسىمۇ ، ئامالسىز ئېيىقنىڭ نېرىسىدا
ئولتۇردى . باشقا ھايۋانلار ئېقىن بويلىرىدا ، گۈللۈكلەردە ، قايتال-
لاردا ، قارىغايلىقلاردا ئىختىيارى ئولتۇردى . يولۋاس گېلىنى قى-
رىپ قويۇپ گەپ باشلىدى :

— ھۆرمەتلىك دوستلار ، قەدىرلىك بۇرادەرلەر ، بۇ يەرگە
ئەزىز بىر مېھمىنىمىز كەلدى . ئاساسىي مەقسەتكە ئۆتۈشتىن بۇ-
رۇن ئەلقۇدنىڭ كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالايلى ، —
ھايۋانلارنىڭ بەزىلىرى سەكرەپ ، بەزىلىرى قوللىرىدىكى گۈللەرنى
پۇلاڭشىتىپ ، يەنە بەزىلىرى تۈرلۈك ئاۋازلارنى چىقىرىپ ئەلقۇدنى
قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى . قىقاس - چۇقانلار بې-
سىققاندىن كېيىن يولۋاس گېلىنى داۋاملاشتۇردى ، — بۈگۈنكى
يىغىلىشىمىز ئەھمىيەتلىك يىغىلىش ، بىز ھەل قىلماقچى بولغان
ئاشۇ ئىش نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى ھەل بولماي كەلگەن ،
مېنىڭچە ئادەملەرنىڭ ۋەكىلى ئەلقۇد بىزگە ياردەم قىلسىلا بۇ
ئىشىمىز چوقۇم ھەل بولىدۇ . بىز ئالدى بىلەن ئەلقۇدقا ياردەم
سورايدىغان ئىشىمىزنى دەپ باقساق ، قېنى ئەمىسە ، ئىشىمىز ئۆز
تەرتىپى بويىچە مېڭىۋەرسۇن ، — شۇ چاغدا سەھنىگە قوڭۇر بىر
مايمۇن چىقىپ كۆپچىلىككە سالام قىلغاندىن كېيىن ، قولتۇقىغا
قىسىۋالغان توم بىر كىتابنى ئاۋايلاپ ئېچىپ ئوقۇدى .

ئەلقۇدنىڭ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ھايۋانلار خېلى بۇ-
رۇنلا ھايۋانلارنىڭ ئادەملەرگە قويدىغان تەلىپىنى كىمنىڭ ئوقۇشى
ھەققىدە خېلى ئۇزۇن دەتلاش قىلىشقان بولسىمۇ بىراق ، ئاخىرقى

ھۆكۈمنى يەنىلا يولۋاس چىقارغانىدى . يولۋاس مۇنداق دېگەندى :
— مايمۇن بىلەن ئادەملەر ئوخشىشىپ كېتىدۇ ، ئۇلاردا يىراق
بولسىمۇ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەت بار ، مايمۇن ئوقۇسۇن ، —
يولۋاسنىڭ گېپىنىڭ ئاساسى بولغاچقا ، باشقىلارمۇ ئۇنىڭ گېپىگە
قوشۇلغانىدى .

مايمۇن ئاۋازىنى ئادەملەرنىڭكىگە ئوخشاش چىقىرىشقا
تىرىشتى .

— بىزنىڭ ئەزىز مېھمانىمىز ، ئادەملەر ۋەكىلى ئەلقۇدقا
سالام ، سىزنىڭ بىزنى يوقلاپ كەلگەنلىكىڭىزدىن ئىنتايىن خۇشال
بولدۇق . بىزنىڭ بۇ يەرگە ئوۋ مىلتىقى كۆتۈرمەي كەلگەن تۇنجى
ئادەم سىز . بىزگە مەلۇم ، سىز تەبىئەتنى ، سۈنى ، تاغ ۋە زېمىن-
نىڭ گۈزەل بولۇشىنى ئارزۇ قىلىسىز ، ھەتتا بىز بىلەن دوست
بولۇشنى خالايسىز ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىزگە تۇمارىڭىز دەپ
بەرگەن . ئەگەر شۇ تۇمارىڭىز بولمىغان بولسا سىزمۇ بۇنچىۋالا
ھۆرمەتكە ئېرىشەلمەيتتىڭىز ، ئەكسىچە خەۋپ - خەتەرگە ئۇچرىشىد-
ىڭىز ، جېنىڭىزدىن ئايرىلىشىڭىز مۇمكىن ئىدى . بىز تۇمار ئارقىد-
ىلىق سىزنىڭ بىزگە ياخشىلىق قىلىدىغان پەزىلەتلىك بالا ئىكەنلى-
كىڭىزنى بىلدۈرۈپ . شۇڭا بىز گېپىمىزنى سىزگە دېمەكچى .

بىرىنچى ، سىلەر بۇنىڭدىن كېيىن ئوۋ مىلتىقى ئىشلەتمەسەڭ-
لار ، بىز سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا ئوۋ مىلتىقى بولۇشىنى خالىماي-
مىز . ئالدى بىلەن مۇشۇ بىرىنچى تەلىپىمىزنى ئورۇندىغىلى بولىد-
ىغان - بولمايدىغانلىقى ھەققىدە جاۋاب بەرگەن بولسىڭىز .

ئەلقۇد ئۇلارغا قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلەلمىگەندەك ئويلىنىپ
تۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىدىمۇ بىر ئوۋ مىلتىقى بار
ئىدى . شۇ مىلتىق ئەلقۇدنىڭ بوۋىسىغا بوۋىسىدىن قالغانىكەن . ئۇ
مىلتىق ئۆيىنىڭ تۆرىدە ئېسىقلىق تۇرغىنىغا كۆپ يىللار بولغان
بولسىمۇ ، ئەلقۇدنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۇ ئوۋ مىلتىقىنى ئىشلەتكەنلىكىد-
ىنى كۆرۈپ باقمىدى . بىراق ، زىلالنىڭ دادىسىنىڭ ئوۋ مىلتىقىنى
كۆتۈرۈپ يۈرۈپ ئوۋ ئوۋلايدىغانلىقىنى ھەممە بىلىدۇ . قىش كې-
لىپ تۇنجى قار ياغقاندىن كېيىن زىلالنىڭ ئۆيى باياشات بولۇپ

كېتىدۇ. ئۇ چاغدا زىلالنىڭ ئۆيىدە توشقان ، قىرغاۋۇل ، غاز ،
ئۆردەك ، بۇغا ، جەرەن ، ئارقار ، بۆكەن قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىدە
نىڭ گۆشى تېپىلىدۇ. يەنە مەھەللىدە بىرنەچچە ئۆۋچىنىڭ ئۆيىدە
بىر - بىرىدىن ھەيۋەتلىك ئوۋ مىلتىقلىرى بار. ئۇلارغا بۇلارنىڭ
تەلىپىنى يەتكۈزسەم قوشۇلارمۇ... ئەلقۇد ئەنە شۇ خىيال بىلەن
بۇ يەردىكى ھايۋانلارغا قانداق جاۋاب بېرىشىنى بىلەلمەي ئۈزۈنچىچە
گەپ قىلالىدى. شۇنداقتىمۇ ، جاۋاب بەرمەي بولمايتتى. شۇڭا ،
ئەلقۇد بىرنەرسىلەرنى دەپ باقماقچى بولدى.

— ئوۋ مىلتىقىنى دەمسىلەر؟ ئۇ بوۋامنىڭ ئۆيىدىمۇ بار ،
بوۋام ئۇنى ئىشلەتمەيدۇ ، زىلالنىڭ دادىسى ئىشلىتىدۇ ، مەھەللىدە
يەنە بەزى بالىلارنىڭ دادىسىدىمۇ ئوۋ مىلتىقى بار ، ئۇلار ئوۋ
مىلتىقىنى ھەرگىز يوقاتمايدۇ ، ئۇلار گېپىمنى ئاڭلىمايدۇ ، قاسىم
ئوۋچى دېگەن ئادەم ئوۋ مىلتىقىنى ئۆزى ياساپ ساتىدۇ ، ئۇلارغا
سىلەرنىڭ گېپىڭلارنى چوقۇم يەتكۈزسەن. گېپىمنى ئاڭلىمىسا
باشقا ئامال قىلالمايمەن.

— بوپتۇ ، — دېدى مايىمۇن سەل ئۈمىدسىزلىككە تەلەپ-
پۈزدە ، — ئۇ ئىش قولىڭىزدىن كەلمەيدىكەن ، قولىڭىزدىن كېلىدە-
دىغان بىر ئىشنى دەپ باقاي ، سىز بۇنىڭدىن كېيىن گۆش يېمەس-
لىككە ۋەدە بېرەلەمسىز؟

— مەن ، مەن ، — ئەلقۇد ھودۇقۇپ كەتكەچكە ئويلاشمايلا
جاۋاب بەردى ، — مەن كاۋاپقا ئامراق تۇرسام ، مەن ھەر بازار كۈنى
كاۋاپ يەيتىم.

— كاۋاپ؟! — خېلىدىن بېرى گەپكە ئارىلاشماي بىر چەتتە
تۇرغان يولۋاس ئەلقۇدقا ئاللىبىپ قارىدى ، — كاۋاپ بىلەن گۆش-
نىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ كاۋىپىڭىزنى يېسىڭىز يەۋىرىڭ ، بىز
سىزنى گۆش يېمەككە دەۋاتىمىز.

— ھە ، سىلەر كاۋاپنىمۇ بىلمەيدىكەنسىلەر - دە ، كاۋاپ
دېگەنمۇ گۆش ، ئوخشىمايدىغان يېرى گۆشنى قاقىتەك - قاقىتەك
توغراپ ، تۆمۈر زىخ ياكى يۇلغۇن زىخقا ئۆتكۈزۈپ ، دورا - دەرەمەك-
لەر بىلەن پىشۇرىدىغان بولسا ، — ئەلقۇدنىڭ قورسىقى ئېچىپ

قالغان بولغاچقا ، ئاغزىدىن سېرىق سۇ ئېقىپ كەتتى .
يولۋاس ئەلقۇدىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن

ئەلقۇدىنى چاقىرغانلىقىنى ئۇنتۇپ قېلىپ سۆزلەپلا كەتتى :

— گۆش دېگەننىمۇ ئوتتا پېشۇرۇپ يەيدىغان گەپمۇ ؟ قېنى

تامىچىپ تۇرمىغان گۆشنى گۆش دېگىلى بولامدۇ ؟ مەن قېنى سو-

ۋۇپ قالغان گۆشنى ھەرگىز ئاغزىمغا ئالمايمەن . گۆشنى گۆش

پېتى يېمەي ، سىلەردەك قالايىمقان نەرسىلەرگە ئارىلاشتۇرۇپ يې-

گەننى كۆرمەپتىكەنمەن .

— شۇ ئەمەسمۇ ، — يىلپىزمۇ يولۋاسنىڭ گېپىنى تەستىقلىدى-

دى ، — گۆش دېگەننى قان ۋە سۆڭەك ، يىلىكلىرى بىلەن قوشۇپ

يېمىسە قانداق مەرزە قىلغىلى بولىدۇ ؟ سىلەر ئالدى بىلەن گۆش

يېيىش ئۇسۇللىقلارنى ئۆزگەرتسەڭلار بولغۇدەك .

— مەنمۇ يولۋاس بىلەن يىلپىزنىڭ گېپىگە قوشۇلىمەن ، —

بۆرە كۆزلىرىدىن كۆكۈچ نۇر تارقىتىپ ، ئىجازەتسىزلا سۆزلەپ

كەتتى ، — باشقا گەپنى قويۇپ گۆشنى قانداق يېيىش ھەققىدە

مۇزاكىرىلەشسەك بولىدۇ ، مەن ئادەملەرنىڭ گۆشنى ھەر خىل

ئۇسۇلدا يەيدىغانلىقىنى ئاڭلىغان . مەن يولۋاس بىلەن يىلپىزنىڭ

گېپىگە قوشۇلىمەن . ئويلاپ باقسام ئازراق ئوخشىمايدىغان پىكرىم

باردەك قىلىدۇ ، بىز نېمىشقا ئادەملەرنىڭ گۆشنى تۈرلۈك ئۇسۇلدا

پېشۇرۇپ يېيىشنى سىناپ باقمايمىز ؟ يولۋاس جانابلىرى ، سىزمۇ

دائىم ئادەملەر ئەقىللىق ، ئۇلار ھەممىگە ھۆكۈمران بولۇپ كەتتى

دەيسىز . خام گۆشتىن پىششىق گۆش تەملىك بولمىسا ، ئۇلار

گۆشنى خام يەۋەرمەي پېشۇرۇپ ئاۋارە بولاتتى ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن

بىزمۇ گۆشنى پېشۇرۇپ يەپ بېقىشىمىز كېرەك . ئۆزىمىز پىششىق

گۆشنى تېتىپ باقماي پىششىق گۆشتىن خام گۆش تاتلىق دەپ

يۈرسەك قانداق بولىدۇ ، — بۆرىنىڭ گېپى تۈگىگىچە تاغ قاپتىلىغا

يىغىلغان ھايۋانلارنىڭ كۆپىنچىسى قېچىپ كەتكەنىدى . بۆرە ئەل-

قۇدقا قىزىقىپ بۇ يەردە بولۇۋاتقان گەپ - سۆزلەرگە دىققەت

قىلماي ئولتۇرغان توشقاننى بويىدىن چىشلەپ چىرقىرتىۋەتتى .

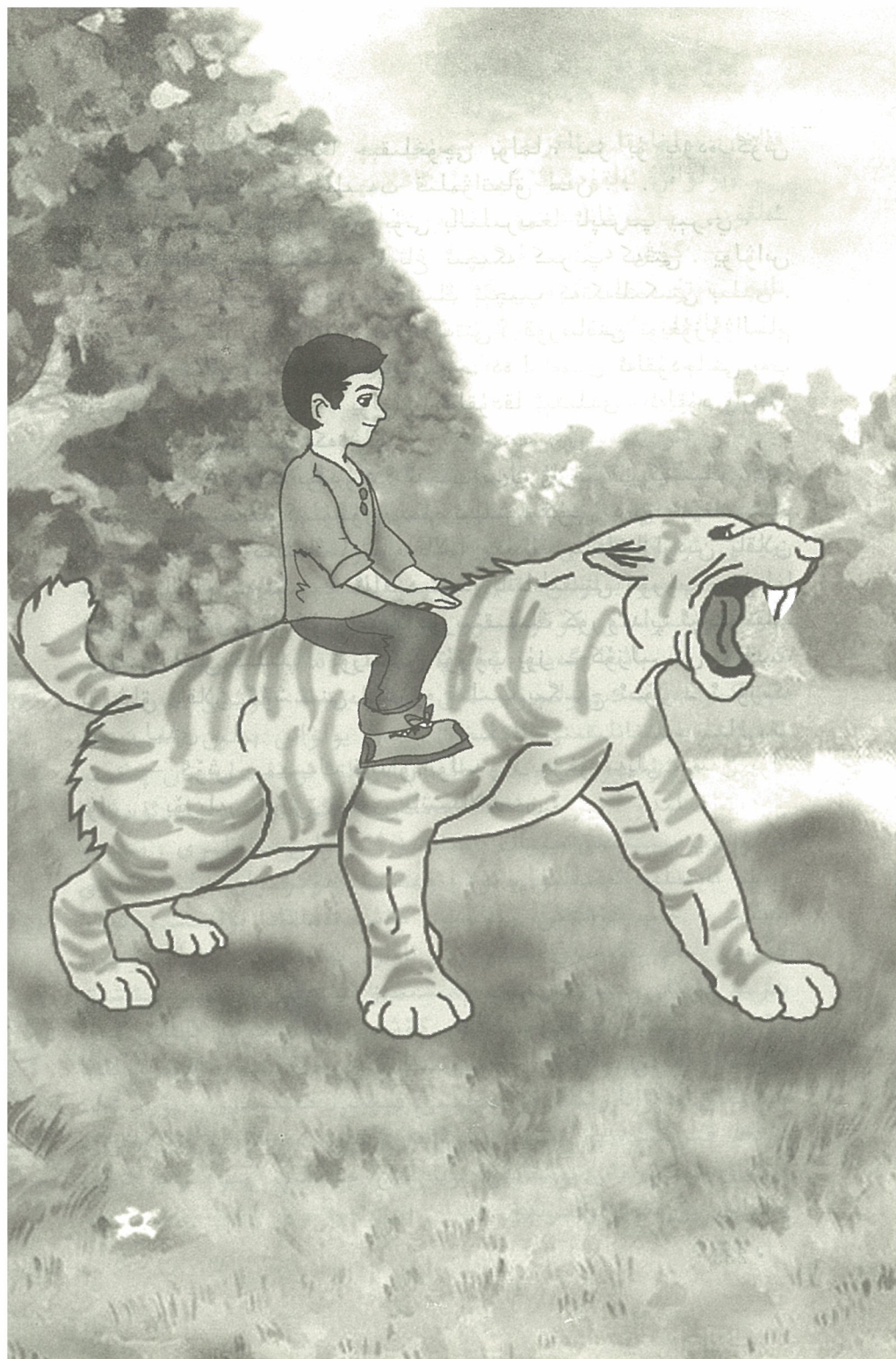
يولۋاس بۆرىگە ۋارقىرىدى :

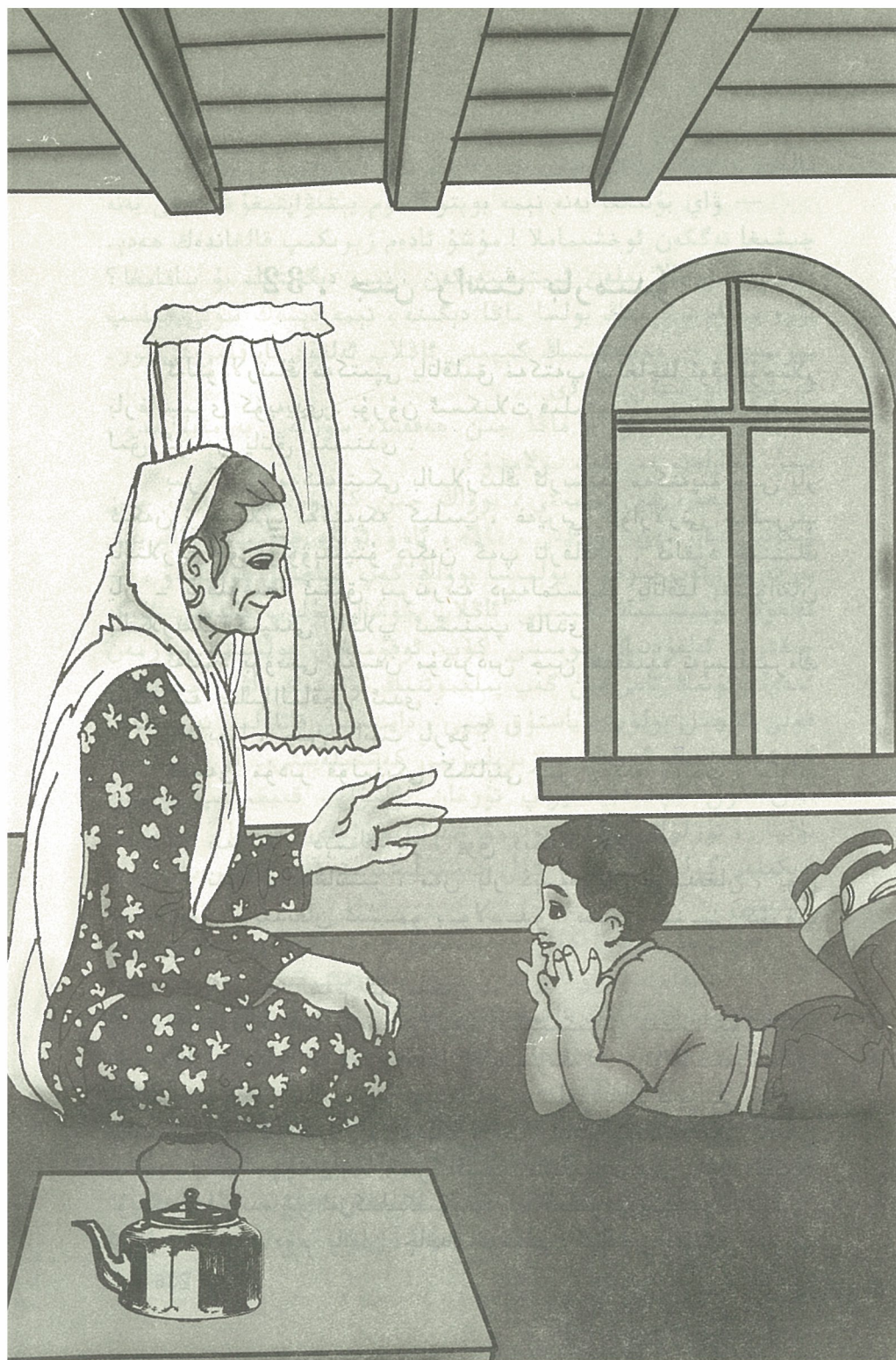
— ھەي، توشقانغا چېقىلغۇچى بولما، بىز بۇ يەردە گۆش يېمەسلىك ھەققىدە مەسلىھەت قىلىۋاتساق سەن . . .

— كەچۈرۈڭلار، مەن بۇنى بالىلىرىمغا ئاپىرىپ بېرىي، — بۆرە توشقاننى چىشلىگىنىچە تاغ ئېچىگە كىرىپ كەتتى. يولۋاس شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭمۇ قورسىقىنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى. — ئارقار، بۆكەنلەر نەگە كەتتى؟ قورساقنى تويغۇزۇۋالسام بولاتتى. ئۇلار بىردەمدىلا قېچىپتۇ — دە! ئەمدى ئەلقۇدجاننى يەپ تۇرساممۇ بولغۇدەك، — يولۋاس ئەلقۇدقا ئېتىلدى، ئەلقۇد ۋارقىدىرىغىنىچە ئويغىنىپ كەتتى.

— بالام، نېمە بولدۇڭ؟ ئەجەب سەت ۋارقىراپ كەتتىڭ، قارا بېسىپ قالمىغاندۇ؟ بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى دەپ ئويغاتمىسام ئەجەب ئۇخلاپ كەتتىڭ، تۈرە بالام! داداڭ ساڭا بازاردىن پاقلان گۆشى ئالغاچ كەپتۇ، — ئەلقۇد ئۆيدە ياتقانلىقىنى كۆرۈپ «خۇداغا شۈكۈر» دېدى. ئۇ شۇ چاغدىلا قورسىقىنىڭ كورۇلداپ ئېچىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ يۈز — كۆزلىرىنى يۇيۇپ، يۇمشاق پاقلان گۆشىنى مەززە قىلىپ يېگەچ ئۆز — ئۆزىگە پىچىرلىدى.

— گۆش يېمەسەك قانداق بولىدۇ، بىزغۇ مەيلى، سەن يولۋاس، بۆرىلەر گۆش يېمەي ياشىيالايمەن؟

32. جن راست بارمىدۇ

ئەلقۇدلارنىڭ مەكتىپى ياتاقلىق مەكتەپ بولغاچقا ئوقۇغۇچىلار بارغانسېرى كۆپەيدى . بۇرۇن ئىسكىلات قىلىنغان بىرنەچچە ئېغىز-لىق ئۆيلەر ياتاق قىلىندى .

بىر كۈنى مەكتەپتىكى بالىلارنىڭ ئارىسىدا مەكتەپتە جن بار ئىكەن ، جنلار مەكتەپكە كېلىپ ، غەيرىي ئاۋازلارنى چىقىرىپ بالىلارنى قورقۇتۇۋېتىپتۇ دېگەن گەپ تارقالدى . ئەلقۇد جىننىڭ بار - يوقلۇقىغا ئېنىق بىرنەرسە دېيەلمىسىمۇ ياتاقتا يېتىۋاتقان بالىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىشىنىپ قالدى .

ئەلقۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن جن ھەققىدە تەپسىلىيەرەك بىرنەرسە بىلىۋالماقچى ئىدى .

— بوۋا ، جن راست بارمۇ ؟

ھەسەن مۇدىر قولىدىكى كىتابنى بىر چەتكە قويۇپ ، جاۋاب بەردى :

— سەن بار دېسەڭ بار ، يوق دېسەڭ يوق .

— نېمە دەيدىغانسىز ، مەن بار دېسەم بار بولىدىغان ، يوق دېسەم يوق بولىدىغان ئىشىمۇ بولامدۇ ؟ سىز جىننى كۆرۈپ باققانمۇ ؟

— كۆرگەن ھەم كۆرمىگەن .

— مۇشۇنداقمۇ گەپ بولامدۇ ، گېپىڭىزنى پەقەت چۈشەندىم . ۋاي - ۋۇي تۈزۈكرەك سۆزلەپ بېرىڭە ، — ئەلقۇد ئىككىلەپ ئۆزىنى سۈيىغا تاشلاپ دۈم يېتىۋالدى . ئەلقۇدنىڭ ئاچچىقى كەلسە دائىم شۇنداق قىلاتتى . بۇ ئۇنىڭ 4 — 5 ياش چاغلىرىدىكى ئادىتى بولۇپ ، 10 نەچچە ياشقا كىرگەندىمۇ تاشلىيالمىدى . بوۋىسىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە شۇ ئىككىلىكلىرىنى يەنە قىلغۇسى كېلىپ قالاتتى . ئەلقۇد سۈپىدا دۈم ياتقان چاغدا مومىسى گۈلخان ئۆيگە كىرىپ

قالدى .

— ۋاي بۇنىڭغا يەنە نېمە بوپتۇ ؟ دۈم يېتىۋاپتىغۇ ، سېلى يەنە چىشىغا تەگكەن ئوخشىماملار ! مۇشۇ ئادەم زېرىكىپ قالغاندەك ھەدپە-سە كىچىك بالا بىلەن ئېيتىشىدىكەن . نېمە دېگەنتىلە بۇ ساقامغا ؟ تۈرە ساقام ، گېپىڭ بولسا ماڭا دېگىنە ، نېمە دېسەڭ شۇنى قىلىپ بېرىمەن ، — مومىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەلقۇد قاپاقلىرىنى تۈر-گىنىچە ئورنىدىن تۇردى .

— موما ، بوۋام ماڭا جىن ھەققىدە سۆزلەپ بەرمەيۋاتىدۇ ، سىز سۆزلەپ بېرىڭە ، بولامدۇ ؟

— ھە ، شۇ گەپمىتى ، بوۋاڭ جىن كۆرۈپ باقمىغان ، جىن دېگەننى مانا مەن كۆرگەن ، ماڭە ، ئاۋۇ ئۆيگە چىقىپ بوۋاڭ يوق يەردە سۆزلەپ بېرەي ، بولمىسا بوۋاڭ گەپ قىلغىلى قويمايدۇ ، — ئەلقۇد مومىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ ياندىكى ئۆيگە چىقتى . ئەلقۇدنىڭ مومىسى كۆپ ئوقۇمىغان بولسىمۇ سۆزمەن ئىدى . ئۇنىڭ ئاغزىدىن گەپ پىلىموتنىڭ ئوقىدەك راۋان چىقاتتى . قولى ئەپچىل بولۇپ ، ياستۇق قېپى ، داستىخان قاتارلىق نەرسىلەر-گە تەبىئەتنىڭ گۈزەل مەنزىرىلىرىنى كەشتىلەيتتى . ئۇ كەشتىلە-گەن گۈل شېخىدا سايىراپ تۇرغان بۇلبۇل ، قىيغىتىپ تۇرغان تۇلپار ، تۈرلۈك گۈللەر تولىمۇ چىرايلىق ئىدى . شۇڭا ، مەھەللە-دىكىلەر گۈلخان مومايغا گۈل كەشتىلىتىمىز دەپ ئۆچىرەت بولۇپ كېتەتتى .

ھازىرمۇ موماي گۈل كەشتىلىگەچ جىن ھەققىدە سۆزلىدى . — ساقام ، ئاۋۇ چولپان مازارنىڭ يېنىدىكى تۆت ئاچىنى بىلىسەنغۇ . ئاشۇ تۆت ئاچىنىڭ يېنىدىكى توپىلىق يول جىنلارنىڭ يولى ، ئۇ يەردىن ھەر چارشەنبە كۈنى يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا جىنلار داڭا - دۇمباقلىرىنى چېلىپ ، مەپە - تەختىراۋانلاردا ئۆتە-دۇ . كېچىلىرى ھەرگىز ئۇ يەرگە بېرىپ قالماڭلار ، جىنلار سە-لەرگە چېقىلىپ قالسا كۆزۈڭلار ئالغاي ، ئاغزىڭلار مايماق ، پۈت-قولۇڭلار باسمىز ، تىلىڭلار كارغا كەلمەس بولۇپ قالىدۇ . — جىنلار بەك ئەسكىمۇ ، موما ؟

— جىنلارنىڭ ئەسكىلىرىمۇ ، ياخشىلىرىمۇ بار ، ئەسكى جىنلارغا ئۇچراپ قالساڭ مەن دېگەندەك بولۇپ قالىدىغان گەپ ، خۇدا-يىم ساقلىسۇن ! — ئۇ قولىدىكى كەشتىنى قويۇپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ پىچىرلىدى . ئاندىن چىرايىغا تېخىمۇ سۈرلۈك تۈس بېرىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، — ياخشى جىنغا ئۇچراپ قالساڭ تەلىيىڭنىڭ كەلگىنى شۇ ، مەن كىچىكىمدە ياخشى جىنغا ئۇچرىدىغان ، قانداق ھۈنرى بار جىنغا ئۇچرىساڭ شۇ ھۈنەرگە ئۇستا بولۇپ كېتىسەن . مەن كەشتىچى جىنغا ئۇچراپ قايتىكەنمەن ، شۇڭا كەشتىچى بولۇپ قالغان ، — گۈلخان موماي ئەلقۇدقا مەغلۇرۇلانغان ھالدا قاراپ قويدى . ئەلقۇد مومىسىنى يالغان گەپ قىلمايدۇ دەپ ئويلىغاچقا ، ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەندى ۋە قىزىقىپ قالدى . شۇڭا ، ئۇ مومىسىدىن سورىدى :

— سىز جىننى كۆرگەنمۇ ؟

— كۆرگەن .

— ئۇنداق بولسا جىن دېگەن قانداق بولىدىكەن ؟

— جىن دېگەننىڭ چىرايلىقلىرىمۇ ، سەتلىرىمۇ بار ، خۇددى مەن چىرايلىق ، بوۋاڭ سەت بولغانغا ئوخشاش ، — بۇ گۈلخان موماينىڭ دائىملىق گېپى ئىدى . ئەمەلىيەتتە ئۇ گۈلخان موماينىڭ ھەسەن مۇدىرىغا قىلىدىغان دائىملىق چاقچىقى ئىدى ، — ماڭا ئۇچرىغان جىن بەك چىرايلىق جىن ئىدى ، قارىغاندا چىرايلىقلارغا چىرايلىق جىن ، سەتلەرگە سەت جىن ئۇچرايدىغان ئوخشايدۇ ، بوۋاڭغىغۇ سەت جىنمۇ ئۇچرىماپتۇ .

— ۋاي - ۋۇي ، كىچىكچە بوۋامنىڭ گېپىنى قىلماي جىننىڭ گېپىنى قىلىڭ ، — ئەلقۇد مومىسىنى ئالدىراتتى .

— 15 — 16 ياشقا كىرگەن چاغلىرىم ئىدى . چولپان مازار-نىڭ يېنىدىكى ئاشۇ تۆت ئاچىغا قانداق بېرىپ قالىدىكەن ، ھە راست ، كىچىك ئىنىمنى ئىزدەپ بارغانىدىم . ئۇ چاغدا ئۇ يەرلەردە خۇددى دەرەخلەردەك بوي تارتقان قومۇش ، يېپەكلەر بولىدىغان ، ھازىر ئېتىز بولۇپ كەتكەن ئاشۇ يەرلەردە سزالىق ۋە كۆللەر بار ئىدى . غاز ، ئۆردەكلەرنىڭ غاقلىداشلىرى كېچە - كۈندۈز ئاڭلىدۇ .

نىپ تۇراتتى . ئاشۇ يول شۇ چاغدىمۇ بار ئىدى . بىراق ، ھازىرقىدەك توپىلىق ئەمەس ، پاتقاقلىق ئىدى . مەن ئاشۇ پاتقاقلىق يولدا ئىنىمنى ئىزدەپ يۈرۈپ ، يېرىم كېچە بولۇپ قالغانلىقىنىمۇ ئۇقماپ-تىمەن ، ئۇ كۈنى ئاسماندا تولۇن ئاي نۇر چېچىپ تۇرغاچقا ، ئەتراپمۇ كۈندۈزدەك يورۇق ئىدى . مەن ئىنىمنى تاپالماي پاتقاقلىق يولدا يالغۇز قايتىپ كېلىۋاتاتتىم . تۇيۇقسىز يىراقتىن نەغمە - ناۋا ئاڭلىنىپ كۆپ ئۆتمەيلا ، ئۇ شىۋىرغاننىڭ ھوشقۇيتقىنىغا ئوخشاش قورقۇنچلۇق ئاۋازغا ئايلىنىپ كەتتى . بوران چىقىۋاتامدىكىن دېسەم ئازراق شامالمۇ يوق ئىدى . ئۇ ئاۋاز بارغانسېرى يېقىنلىشىۋاتاتتى . يېقىنلا يەردىن ئاق ، قىزىل ، سېرىق رەڭدىكى ئوت ئۇچقۇنلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىدى . مەن قورقۇپ مەھەللە تەرەپكە قاراپ كۈچەپ يۈگۈرۈۋاتقان بولساممۇ ئالدىمغا بىر قەدەممۇ ماڭالمىدىم . ھېلىمۇ ياخشى جىنلار ماڭىدىغان يولدىن چىقىۋاپتىكەنمەن . بولمىسا نېمە بولىدىغانلىقىغا ھازىرمۇ بىرنەرسە دېيەلمەيمەن . ھەي ئۆزۈمدىنمۇ كەتكەن ، ئۇلار ئەكىتىمەن دېسە كەتمەيتكەنمەن ، كەتكەن بولسام ئۆيدە ئولتۇرۇپ تالادا يۈز بېرىۋاتقان ئىشنىڭ ھەممىنى بىلىدىغان بولۇپ كېتىدىكەنمەنتۇق . ئالدىمغا چامدىسام كەينىمگە كېتىپ نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي تۇرغان چېغىمدا ئالدىمدا ماڭا ئوخشاش ناھايىدىتى چىرايلىق بىر ئايال پەيدا بولدى (گۈلخان موماي چاقچاقچى بولغاچقا ، ئۆزىنى چىرايلىق دەپ تەسۋىرلىسە ناھايىتى يۇمۇرلۇق تۇيولاتتى) .

«گۈلخانقىز ، قاچماڭ ، سىز چىرايلىق ، ئەقىللىق قىز ئىكەن-سىز ، مەن سىزدەك قىزلارغا ھۈنەر ئۆگىتىدىغان جىن ، مەڭ ، ماۋۇ يىپ بىلەن بېگىزنى ، سىز ئەمدى ئۇستا كەشتىچى قىزغا ئايلاندىڭىز» ئەسلىي ئۇ چىرايلىق ئايال جىن ئىكەن . ئۇ ماڭا شۇنداق دەپلا قۇشتەك پۇرىندە ئۇچۇپ كۆزۈمدىن غايىب بولدى . شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئۇستا كەشتىچى بولۇپ قالدىم . ئۆزۈڭ بىلىسەن ، مېنى «كەشتىچى» دېسە تونۇمايدىغان ئادەم يوق . ئاشۇ جىنلار يەنە بىر قېتىم مېنى ئەكىتىمىز دېگەندى . مەن ئۇنىمىدىغان ، ئەگەر كەتكەن بولسام ، ئۇستا پالچى ، پۈتۈن كېسەلنى بىر

ھۈرۈپلا ساقايتالايدىغان بولۇپ كېتەتتىم . بوۋاڭغا ئېشىپ قالغان موماڭ يوق ئىدى ، — گۈلخان موماي خىرىلداپ كۈلدى . ئەلقۇد مومىسىنىڭ گېپىنىڭ راست - يالغانلىقىنى بىلەلمىدى . چۈنكى ، گۈلخان موماي ھېكايە ، چۆچەكلەرنىمۇ مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن دەپ ئادەم ئىشەنگۈدەك قىلىپ سۆزلەۋېرەتتى . ھەسەن مۇدىرىمۇ بەزىدە ئەلقۇدقا موماڭنىڭ گېپىگە ئىشەنمە ، موماڭ ئاشۇنداق يوقنى بار ، يالغاننى راست قىلىپ سۆزلەۋېرىدۇ ، دەپ قويايتتى .

ئەلقۇد ئەتىسى ياتاقتىكى بالىلاردىن ھەر چارشەنبە كۈنى كېلىدۇ . ئاتقان ئىككى جىنىنىڭ تەقى - تۇرقى ۋە ھەرىكەتلىرى ھەققىدە سورىدى .

— ئۇ جىنلار سائەت توققۇزلاردا كېلىدۇ ، ئۇلار باشتا تورۇس - تىكى لاي لەمپىنىڭ ئۈستىدە پەيدا بولىدۇ . بىز ياتاققا تۇرۇپ لاي لەمپىنىڭ سۇۋاقلىرى چۈشۈپ كەتكەن يوقۇقلاردىن ئوت ئۇچقۇنلارنىڭ لاپىلىداۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز . لەمپىنىڭ ئۈستىدە خۇددى ئادەم ماڭغاندەك غاراسلىغان ئاۋاز ، كېيىن ئادەمنى قورقۇتقۇدەك ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ ، ئازراق ئۆتمەيلا قىزلار ياتىقىدىمۇ شۇنداق ھالەت تەكرارلىنىپ قىزلار بىزنىڭ ياتاققا قېچىپ چىقىدۇ . بۇ ئىشنىڭ ھەر چارشەنبە كۈنى تەكرارلىنىۋاتقىنىغا خېلى ئۇزۇن بولدى . بەزى بالىلار بىزگە بۇنداق ئىشنى ئوقۇتقۇچىغا دېمەڭلار ، ئەگەر دەپ قالساڭلار ئاشۇ جىنلار سىلەرگە بالايىئاپەت ئېلىپ كېلىدۇ ، دېگەچكە ئوقۇتقۇچىلارغا دېمىدۇق .

— ئۇلارنىڭ تەقى - تۇرقىنى كۆرۈپ باقمىدىڭلارمۇ ؟ — ئەلقۇد ياتاقتىكى بالىلاردىن سورىدى .

— كۆردۈق ، — دېدى ھېلىقى بالا گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ ، — قىزلار بىزنىڭ ياتاققا چىقىۋالغاندىن كېيىن ، ئۇلار بىزنىڭ ياتاقنىڭ دېرىزىسىنىڭ ئۈدۈلىدا پەيدا بولىدۇ . ئۇلار ئۇزۇن ئاق كۆڭلەك كىيىۋاپتۇ . تېخى دېرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاغزىدىن بىرنەچچە قېتىم ئوت پۈركۈپ بىر خىل ئاۋاز چىقىرىپ يوقاپ كېتىدۇ .

— ھەر قېتىم مۇشۇنداقمۇ؟ — ئەلقۇد كۆڭلىدە نېمىنىدۇر ھېسابلاۋاتقان ئادەمدەك ئويلىنىپ تۇرۇپ سورىدى .
— ھەر قېتىم شۇنداق .

— ئۇنداق بولسا كەچتە جىن تۇتىمىز . كەچتە بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ كەلسەم بولامدۇ؟
— بولىدۇ! — دەپ قورقۇپ تۇرغان بالىلار تەڭلا جاۋاب بەردى .

ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ مەكتەپكە كېلىپ ئوغۇللار ياتقىدا ھېچنەرسىدىن خەۋىرى يوقتەك ئۇلار بىلەن بىللە دەرس تەييارلىدى ، تاپشۇرۇق ئىشلىدى ، بىردەم قارىتمۇ ئوينىدى . ئەلقۇد ياتاقتىكى بالىلارغا بۇ ئىشنى ھازىرچە مەخپىي تۇتۇش ھەققىدە تاپىلىغانىدى . «جىنلار» كېلىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانىدى .
جىن كېلىدىغانغا ئاز قالغاندا بالىلار قارتا ئويناشنىمۇ يىغىش-تۇرۇپ جىن تۇتۇشقا تەييارلىق قىلدى .

— بالىلار ، مۇنداق قىلايلى! — دېدى ئەلقۇد ، — سىلەر ياتاققا ئولتۇرۇۋېرىڭلار ، مەن بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ تالادا جىنلار ئاغزىدىن ئوت پۈركۈيدىغان يەرنىڭ ئارقىسىدىكى دەرەخنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنۇپ تۇراي . بىز چوقۇم جىننى تۇتۇۋالىمىز .
— ئۇنداق قىلساڭلار قانداق بولىدۇ؟ — ياتاقتىكى بالىلاردىن بىرى قورقۇپ تۇرۇپ سورىدى .

— جىننى تۇتقان ئادەمنىڭ پۇتى باسمىس ، قولى تۇتماس ، ئاغزى مايماق ، كۆزى ئالغاي بولۇپ قالارمىشقۇ!

— ياق ، ئۇنداق ئىش يوق . مەن دېگەندەك قىلايلى ، — ئەلقۇد شۇنداق دېگەندىن كېيىن بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ تالاغا چىقىپ دەرەخلەر ئارىسىغا يوشۇرۇندى . كۆپ ئۆتمەي ياتاقتىن بالىلارنىڭ قىيا - چىياسى ئاڭلاندى . دېمەك ، جىن كەلگەنىدى . جىن ياتاقنىڭ لاي لەمپىسىنىڭ ئۈستىدە پەيدا بولغانىدى . ئارىدىن 20 مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن مەكتەپنىڭ ئالدىدا ، ياتاقنىڭ دېرىزىسى-نىڭ ئۈدۈلىدا ئۇزۇن ئاق كۆڭلەك كىيگەن قورقۇنچلۇق ئىككى «جىن» پەيدا بولدى . ئۇلار باشتا ئاغزىدىن غەلىتە ئاۋازلارنى چىقىد-

رىپ ، تۇيۇقسىزلا ئاغزىدىن ئوت پۈركىدى . ئەلقۇدلار باشتا جىنلار-
ردىن ئانچە قورقمىغان بولسىمۇ ، ئۇلار پۈركۈگەن كۈچلۈك ئوتتىن
بىرئاز قورقۇپ قالدى . زىلال نېمىشقىمۇ كەلگەندىمەن دېگەندەك
جىمىپ كەتتى .

ئەلقۇدلار دەرەخلەر ئارىسىدىن چىقىپ جىننىڭ كەينىدىن پەم
بىلەن كېلىشكە باشلىدى . ئىككى جىن يەنىلا ئاغزىدىن ئوت پۈركۈ-
ۋاتاتتى . ئەلقۇد جىنلارغا يېقىنلاشقانسېرى غەيرەتكە كېلىپ جىن-
نىڭ بىرىنى كەينىدىن قۇچاقلىۋالدى . يەنە بىرىنى زىلال بىلەن
زىلال قۇچاقلاپ بېسىۋالدى . باشقىلارنى قورقۇتسىز دەۋاتقان ئىك-
كى «جىن» قورقۇپ ۋارقىرىۋەتتى . «ۋايىجان !» بۇ ئاۋاز ئەلقۇدلار-
غا تونۇش ئىدى . ياتاقتىكى بالىلارمۇ يۈگۈرۈپ ئەلقۇدلارنىڭ يېنىغا
چىقتى .

ئەلقۇدلار ئاخىر بۇ ئىككى «جىن»نى تۇتۇۋالدى . باشقا بالى-
لارمۇ ئەلقۇدلارغا ياردەملىشىپ بۇ ئىككى «جىن»نى ياتاققا ئېلىپ
كىردى . ئەسلىدە بۇ ئىككى جىن ۋارىس بىلەن خۇشتار ئىدى .
ئۇلارنى كۆرۈپ ئەلقۇدلارنىڭ ئاچچىقى كەلدى . باشقا بالىلارمۇ
ۋارىس بىلەن خۇشتارنى ئەيىبلەپ كەتتى . ۋارىس بىلەن خۇشتار
كىچىك بوتۇلكىغا ئېلىۋالغان كىرىسىنى ئاغزىغا ئېلىپ ئوت يېقىپ
پۈركۈگەنىكەن . خۇشتار ئادەتتە تۈرلۈك قۇشلارنىڭ ئاۋازىنى دو-
راشقا ئۇستا بولغاچقا ، غەلىتە ئاۋاز چىقارغانىكەن .

33. تەكلىماكان

بۈگۈن ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن تەكلىماكان قۇم-
لۇقىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا يۈرەتتى. پايانسىز قۇم بارخانلىرى پا-
كىز ۋە يۇمشاق ئىدى. بۇ يەردە بىرەر تال گىياھ ياكى ھاياتلىقتىن
دېرەك بېرىدىغان بەلگە كۆرۈنمەيتتى. بىلال بىلەن زىلامۇ ئەلقۇد
قايقا ماڭسا شۇ ياققا كېتىۋاتاتتى. تۇماردىن تەكلىماكان ۋە قۇم-
لۇقلار ھەققىدە چۈشەندۈرۈش ئاڭلىنىپ تۇراتتى:

تەكلىماكاندىكى بوستانلىقلارنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا كەڭ كەڭ-
كەن قۇملۇق بولۇپ، بۇ تەكلىماكان قۇملۇقى دەپ ئاتىلىدۇ،
سىلەر قۇملۇق رايونىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا تۇرۇۋاتىسىلەر، بۇ
قۇملۇق يەر شارىدىكى ئەڭ چوڭ قۇملۇقلارنىڭ بىرى بولۇپ،
شەرقتىن غەربكە ئۇزۇنلۇقى 900 كىلومېتىر، جەنۇبتىن شىمالغا
كەڭلىكى 500 كىلومېتىر، تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ مۇتلەق كۆپ
قىسمىنى ئېقىپ تۇرىدىغان قۇم بارخانلىرى تەشكىل قىلىدۇ.
ئەلقۇدلار ئورنىدىن تۇرۇپ قۇم مەنزىرىلىرىنى تاماشا قىلماق-
چى بولدى. تەبىئەت پەيدا قىلغان ئاجايىپ سىرلىق قۇم ئەسەرلىرى
كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. ئەلقۇدلار بۇ يەردىكى سىرلىق مەنزى-
رىلەرگە ھەيران قىلىپ بىرنەچچە سائەت سەيلە قىلدى.

بۇ يەردە باشقا يەردىكى قۇملۇقلاردا كەم ئۇچرايدىغان قۇم
توسما، شاخسىمان قۇم توسما، ھەرە كۆنكىسىمان قۇم بارخانلى-
رى، يېڭى ھىلال ئاي شەكلىدىكى قۇم بارخانلىرى، ئېھرامسىمان
قۇم بارخانلىرى، بېلىق تەڭگىسىمان قۇم بارخانلىرى، بىرىكمە
تېپىنكى يېڭى ھىلال ئاي شەكلىلىك قۇم بارخانلىرى بار
ئىدى... ئەلقۇدلار بۇلارنى كۆرۈپ، گۈزەل قۇم كۆرگەزمىسىگە
كىرىپ قالغاندەك بولدى.

— ئەلقۇد، ئاۋۇ قۇم دۆۋىسى كالىغا ئوخشايدىكەن.

— ماۋۇ ئېگەرلىك ئاتقا ئوخشايدىكەن .

— ماۋۇغۇ ئايروپىلانغىلا ئوخشايدىكەن .

ئەلقۇد بۇ سىرلىق ماكاندا تۇرۇۋاتقانلىقىدىن پەخىرلەنمەكتە ئىدى . ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن خۇشال ئىدى . بىلال بىلەن زىلال قۇم بارخانلىرى ئۈستىگە چىقىۋېلىپ تۆۋەنگە سىيرىلىپ ، دومىلاپ ئويناۋاتاتتى . ئەلقۇدلار تەكلىماكاندا سۇ يوقلۇقىنى بىلگەچكە سۇدانلىرىغا سۇ ئېلىۋالغانىدى . بىلال بىلەن زىلال سۇدانلىرىدىكى سۇنى گۈپۈلدەتتىپ ئىچىپ يېرىملاشتۇرۇپ قويغانىدى . ئەلقۇد ئۇلارغا سۇنى ئاياپ ئىچىڭلار ، بۇ يەردە سۇدىن ئايرىلىپ قالساق بولمايدۇ ، دېگەندىن كېيىن غالىب مۇئەللىمنىڭ تەكلىماكان ھەققىدىكى سۆزلىرىنى ئەسلىدى .

تەكلىماكان قۇملۇقىدا كۆمۈلۈپ ياتقان مول كان بايلىقلىرى ۋە ئېنېرگىيە مەنبەلىرى بار . مەسىلەن ، قۇملۇق رايونلاردىكى شامال ئېنېرگىيىسى بىلەن قۇياش ئېنېرگىيىسىدىن پايدىلانغاندا توك ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ تەكلىماكاندا كۆمۈلۈپ قالغان كروران ، پىشامشان قاتارلىق قەدىمىي شەھەرلەرمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت تارىخىنى تەتقىق قىلىشتىكى ئابىدىدۇر .

ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئۆزلىرى داۋاملىق مىنىدىغان ئۇچقۇننىڭ بىرنەچچە يېرىنى باسقانىدى ، ئۇ قۇملۇقتا ماڭىدىغان قۇم كېمىسىگە ئايلاندى .

ئۇلار قۇم كېمىسى بىلەن تەكلىماكان قۇملۇقىنى قانغۇدەك سەيلە قىلماقچى بولدى . ئۇلار قۇم كېمىلىرى ئۈستىدە ۋار-قېرىشىپ - چۇرقىرىشىپ ئۇچقان دەك مېڭىشقا باشلىدى . ئۇلارنىڭ قۇم كېمىلىرى قۇملۇقلاردا مېڭىشقا ماسلاشقان بولۇپ ، قۇم بارخاندلىرى ئۈستىدە سۇ دولقۇنلىرىنى يېرىپ كېتىۋاتقان كاتىرلاردەك بىمالال ئالغا ئىلگىرىلەيتتى . پايانسىز قۇملۇقتا ئۇلارغا توسالغۇ بولىدىغان ھېچنەرسە بولمىغاچقا ، ئۇلار ھەممىنى ئۇنتۇپ ئۇچقان دەك ماڭدى . خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئەلقۇد قۇم كېمىسىنى توختىتىپ ، قۇملۇقلار ئارىسىدا ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان قېرى توغراقنىڭ تۈۋىگە كېلىپ توختىدى . توغراقنىڭ تۈۋى خېلىلا

سالقىن ئىدى . ئەلقۇد ئۇسساپ كەتكەچكە سۇداندىكى سۈيىنى ئىچ-
تى . قۇملۇقنىڭ ئوتتەك تەپتى سۇداندىكى سۈنمۇ قايناقسۇدەك
قىلىپ قويغانىدى .

— كۆردۈڭلارمۇ ، ئاۋۇ توغراقلىقلارنى ، توغراق قۇملۇق ،
چۆللۈكلەردىمۇ قەيسەرلىك بىلەن ياشايدىغان دەرەخ . . .
— ھەي ، ئەلقۇد ، تولا گەپ قىلىۋەرمىگىنە ، مەن ساڭا نېمە
دەۋاتىمەن ؟ — توغراقلارنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىپ كەتكەن ئەلقۇد
زىلالنىڭ ئەنسىز ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا قارىدى :
— نېمە بولدى ؟

— بىلال قېنى ؟ ئۇ يوقاپ كەتتىغۇ !
— نېمە دەيدىغانسەن ؟ ھازىرلا بىز بىلەن كېلىۋاتاتتىغۇ .
— نەدىكىنى ، ئۇ يېقىن ئەتراپتا كۆرۈنمەيدۇ .
— تېز بول ! كەينىمىزگە يانايلى ، ئېزىپ قېلىپ باشقا يەرگە
كېتىپ قالىمسۇن ، — ئۇلار قۇم كېمىلىرىگە چىقىپ كەينىگە
بۇرۇلۇپ ئۇچقاندەك كېتىپ قالدى .
— ئەلقۇد بىلەن زىلال بىلالنى خېلى ئۇزۇن ئىزدىگەن بولسىمۇ
تاپالمىدى . شۇڭا ، ئۇلار بەكلا ئەنسىرەپ ، ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ
ۋارقىرىدى .

— بىلال !
— بىلال سەن قەيەردە ؟
ئۇلار كۈچەپ تۇۋلىغان بولسىمۇ ئاۋازى خۇددى پايانسىز قۇم-
لارغا سىڭىپ كەتكەندەك غايىب بولدى . بۇ ھالاكەت دېڭىزىدا بىلال
يوقاپ كەتسە ئەلقۇدلار ئۆيگە قانداق قايتىدۇ ؟ ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىغا
نېمە دەپ جاۋاب بېرىدۇ ؟ بىلال زادى قانداق خەۋپكە ئۇچرىغاندۇ ؟
ئۇنىڭ سۇداندا سۇمۇ تۈگەي دەپ قالغان . ئەگەر ئۇ سۇدىن ئايرىلسا
بۇ پايانسىز قۇملۇقتا بىردەمدە . . . ئەلقۇد خىيالنى داۋاملاشتۇرالا-
مىدى . زىلالمۇ ئادەتتە بىلال بىلەن چىقىشالمىغان بىلەن ئۇنىڭدىن
ئەنسىرەپ يىغلىغىلى تۇردى .

— بىلالنى تاپالمىساق قانداق قىلارمىز ؟ بۇ يەرگە كەلمىسەك
بوپتىكەن ، ھى - ھى - ھى ! — زىلال ھۆڭرەپ يىغلىدى .

— ئوغۇل بالا بولغاندىكىن بىردەم يىغلىماي تۇرغىنە ، —
ئەلقۇدنىڭ يىغلىغۇسى بولسىمۇ ، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ زىلالنى سىلا-
كىشىلىدى ، — يىغلاش دېگەن ئاسان . بىراق يىغا بىلەن ھېچقانداق
ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ . ئوغۇل بالىدىن قان چىقسا
بولىدۇكى ، ھەرگىز ياش چىقماسلىقى كېرەك ! — ئەلقۇد بوۋىسى
ھەسەن مۇدىر كۆپ دەيدىغان بۇ گەپنى زىلالغا ياكى ئۆزىگە دېگەنلە-
كىنى بىلەلمىدى .

ئۇلار بىلالنى تاپالمىدى . بۇ پايانسىز چۆللۈكنىڭ ھەممىلا
يېرى ئوخشاشلا ئىدى . ئەلقۇدلارنىڭ قۇم كېمىسىدىن قالغان ئىز-
لارمۇ بىردەمدىلا غايىب بولاتتى . ئەلقۇد بىلەن زىلال ئامالسىز
تۇماردىن ياردەم سورىماقچى بولدى .

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، بىلال ھازىر نەدە ؟ بىزگە دەپ بەر-
سىڭىز بوپتىكەن ، گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسىز ؟ — ئەلقۇد بۇ گەپنى
بىرنەچچە قېتىم تەكرارلىغان بولسىمۇ تۇماردىن جاۋاب چىقمىدى .
دېمەك ، تۇمار بۇ ئىشقا ياردەم قىلالمايتتى . نۇرغۇن ئىشلارنى يەنىلا
ئەلقۇد ئۆزى قىلىشى كېرەك . ئەگەر ھەممىلا ئىشنى تۇمار قىلسا
ئەلقۇد ھۇرۇن ، كالا ئىشلىتىشنى بىلمەيدىغان ، قورقۇنچاق ئادەم-
گە ئايلىنىپ قالىدۇ . تۇماردىن ئادەتتە ئىككى خىل ئەھۋالدا سادا
چىقمايدۇ ، بىرى ، ئەلقۇدلاردىن رەنجىپ قالغاندا ، يەنە بىرى ، ئەل-
قۇدلار ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنىمۇ تۇمارغا قىلدۇرماقچى
بولغاندا . ئەلقۇد ئويلاپ قالدى . بۈگۈن تۇمارنى رەنجىتكۈدەك ئىش
قىلىمدۇق ، قارىغاندا بىلالنى ئىزدەش ئەلقۇد بىلەن زىلال قىلىشقا
تېگىشلىك ئىش ئىكەن

يىراقلاردىن قانداقتۇر قورقۇنچلۇق سادالار كېلىشكە باشلى-
دى . زىلالنىڭ بۇ يەردە تۇرغۇسى كەلمىدى . ئۇ تۇمارنىڭ ياردىمى-
سىز ، ئەلقۇدنىڭ رۇخسىتىسىز بۇ يەردىن كېتەلمەيتتى . ۋەھىمى-
لىك ئاۋاز كۈچەيگەنسېرى زىلالنىڭ بۇ يەردىن كەتكۈسى كەلدى .
ئەلقۇد بىلالنى تاپمىغۇچە بۇ يەردىن كەتمەسلىككە نىيەت قىلدى .
راست ئەمەسمۇ ، يېقىن دوستىنى بۇ يەرگە تاشلاپ قويۇپ كەتسە
ئۇنى قانداقمۇ ئوغۇل بالا دېگىلى بولسۇن !

— ئەلقۇد ، بۇ يەردىن كېتەيلىچۇ !
 — بىلالنى تاپماي قانداق كېتىمىز ؟
 — ئۇنى نەدىن تاپىمىز ؟ ئۇنى تاپىمىز دەپ ئۆزىمىز يوقاپ كەتسەك قانداق قىلىمىز ؟
 — بىلالنى تاپماي كەتسەك ئاتا - ئانىسىغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىمىز ؟ بىلالنى مۇشۇ چۆلگە يالغۇز تاشلاپ قويۇپ كېتىشكە يۈرىكىڭ چىدامدۇ ؟
 — بىلالنىڭ ئاتا - ئانىسىغا ئۇنى كۆرمىدۇق دېسەك بولىمىدۇ - مۇ ؟ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەنلىكىمىزنى ھېچكىم كۆرمىگەن تۇر - سا . . .

— ئاغزىڭنى يۇم ، سەن بەك شەخسىيەتچى ئىكەنسەن ، سەن بىلەن دوست بولغانلىقىمىدىن خىجىل بولۇۋاتىمەن .
 ئەلقۇدنىڭ بۇ گېپى زىلالنى ئەندىكتۈرۈۋەتتى . راست ئەمەس - مۇ ، بۇنداق چاغدا شەخسىيەتچىلىك ، قورقۇنچاقلىق قىلسا قانداق بولىدۇ ! زىلال ئويلىنىپ قالدى . مەن نېمانچە قورقۇنچاقتىمەن ؟ ئەلقۇدنىڭ دېگىنى توغرا . مەن بەك شەخسىيەتچى ئىكەنمەن . مەنمۇ ئوغۇل بالا بولغاندىكىن دوستۇم بىلالنى تاپمىغۇچە بۇ يەردىن كەت - مەيمەن . بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي . زىلال خىجىل بولغان ھالدا ئويلىغانلىرىنى ئەلقۇدقا دېدى . ئەلقۇد ئۇنىڭغا مەنۇنىيەت بىلەن قاراپ قويدى .

ئۇلار يەنە بىلالنى ئىزدەشكە باشلىدى . ئۇلار جان - جەھلى بىلەن توۋلايتتى .

— بىلال !

— بىلال سەن قەيەردە ؟

ئەلقۇدلار قۇم كېمىلىرىنى غۇيۇلىتىپ ئەتراپنى شۇنچە ئىز - دەپمۇ ، بىلالنى تاپالمىدى . بايقى قورقۇنچۇق ئاۋاز بارغانسېرى يېقىنلاشتى . تۈيۈقسىز ئەلقۇدلارنىڭ كۆز ئالدىدا قارا بۇلۇت ياكى تۇمان ، تۈتەككە ئوخشاپ كېتىدىغان بىر مۇنار پەيدا بولدى . ھەممە ياقنى قاراڭغۇلۇق قاپلاپ قۇياشنى كۆرگىلى بولماي قالدى . ئەلقۇد - لار نېمە بولغانلىقىنى بىلىپ بولغۇچە تۈتەك مۇنار شىددەت بىلەن

ھۆركىرەپ ۋە پىرقىراپ كېلىپ ، ئەلقۇدلارنى يۆگەپ ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتتى . ئەلقۇدلار ئۆزلىرىنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كېتىۋاتقان بۇ نەرسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى . ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە ھوشىنى يوقاتتى . ئۇلارنى ئاسمانغا ئېلىپ چىققىنى ئەسلىدە قۇيۇن ئىدى . ئەلقۇدلار بۇرۇن مەھەللىدە ئانچە - مۇنچە چىقىپ قالدىغان قۇيۇننى كۆرگەن بولسىمۇ ، ئۇ قەغەز پارچىلىرىغا ئوخشاش يەڭگىل نەرسىلەرنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتكەن بىلەن ئادەمنى ھەرگىز ئاسمانغا چىقىرالمايتتى . ئەلقۇد نەچچە قېتىم ئاشۇنداق پىرقىراپ چىقىۋاتقان قۇيۇنلارنىڭ ئارىسىغا قەستەن كىرىپ باققان بولسىمۇ ، كۆز ۋە بۇرۇنلىرىغا توپا كىرىپ كەتكەندىن باشقا ھېچ ئىش بولمىغانىدى .

خېلى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئەلقۇد ئۆزلىرىنىڭ ئاسماندىن پەسكە قاراپ لەيلەپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى بىلدى . خۇداغا شۈكۈر ، ئۇلار قۇم كېمىسى بىلەن بىللە يۇمشاق قۇمنىڭ ئۈستىگە چۈشتى .

ئەلقۇد قۇم دەستىدىن كۆزىنى مىڭ تەستە ئېچىپ ئۈستىدىكى چاڭ - توزانلارنى قېقىۋېتىپ ، قۇم كېمىسىنىڭ يېنىدىلا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى . ئۇ تېخىچىلا كۆزىنى ئاچالمايۋاتقان زىلالنى تۇرتۇپ :

— ھەي زىلال ، تۈرە ، سەن ساقمۇ ؟ بىزنى قۇيۇن ئۇچۇرۇپ كەتكىلى تاس قالدى ، ھېلىمۇ ياخشى خەتەرگە ئۇچرىماپتۇق ، — دېدى .

— مەن بىلال ، سەن بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ ؟ — ئەلقۇد ئالدىدىكى بىلال ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى .

— بىلال ! سەن راست بىلالمۇ ؟ ! — ئەلقۇد خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىۋەتتى .

— راست بولمايچۇ ، سېنىڭچە يالغان بىلالمۇ بار ئوخشىدە - مامدۇ ؟ — ئەلقۇد بىلەن بىلال قۇچاقلىشىپ ، پومىداقلىشىپ كەتتى . زىلال ئۇلاردىن نېرىراققا چۈشكەنىدى . ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ،

ئۈستىدىكى چاڭ - توزانلارنى قېقىپ ئەلقۇدنىڭ يېنىغا كەلگەندە ،
بىلال بىلەن ئەلقۇد پومىداقلىشىپ دومىلىشىۋاتاتتى . زىلال ئەلقۇد
بىلەن پومىداقلىشىۋاتقاننىڭ بىلال ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، خۇشال
بولۇپ ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنى ئاتتى . ئۇلار بىر توغراقلىقنىڭ
ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ قالغانىدى . ئۇلار توغراقلىقلارغا سەپىلىپ
قارىدى . قۇم بارخانلىرى ئۈستىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان توغراقلار
بۇ باياۋاننىڭ مەڭگۈ ئۆچمەس ھاياتلىق مەشئىلىدەك جۇلالىنىپ
تۇراتتى . ئەنە ، ئاۋۇ قېرى توغراقنىڭ غول شاخلىرى تەبىئەتنىڭ
تۈرلۈك زەربىسىدىن سۇنغان ، زېدە بولغان بولسىمۇ ، ئۆلمەس
جەڭچىدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى .

— بىلال ، سەن بايا قەيەرگە كەتتىڭ ؟ ! — ئەلقۇد بىلەن زىلال
تەڭلا سورىدى .

— ئۆزۈڭلار نەگە باردىڭلار ؟ سىلەر بىلەن بىللە كېتىۋاتاتە-
تىم ، بىر چاغدا قارىسام سىلەر يوق ، سىلەرنى ئىزدەپ تاپالمىدىم .
راست گەپنى قىلسام قورقۇپ يىغلىۋەتتىم . ھېلىمۇ ياخشى قۇم
كېمىسى بولۇپ قاپتىكەن ، بولمىسا . . .

— شۇنداقمۇ ، بىزمۇ سېنىڭ بىزدىن قانداق ئايرىلىپ قالغان-
لىقىڭنى بىلمەي قالدۇق . سېنى تاپالماي قانداق قىلارمىز دەپ
تت - تىت بولۇپ تۇرساق قۇيۇن كېلىپ . . .

— شۇنداق ، — بىلال ھاياجانلانغان ھالدا ئەلقۇدنىڭ گېپىنى
تارتىۋالدى ، — بىز قۇيۇنغا رەھمەت ئېيتساق بولىدۇ . مەنمۇ سە-
لەرنى تاپالمىغاندىكىن ، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي دەپ قۇم كېمى-
سى بىلەن بېشىم قايغان تەرەپكە كېتىۋاتسام تۇيۇقسىز بىر قارا
تۇمان كېلىپ . . .

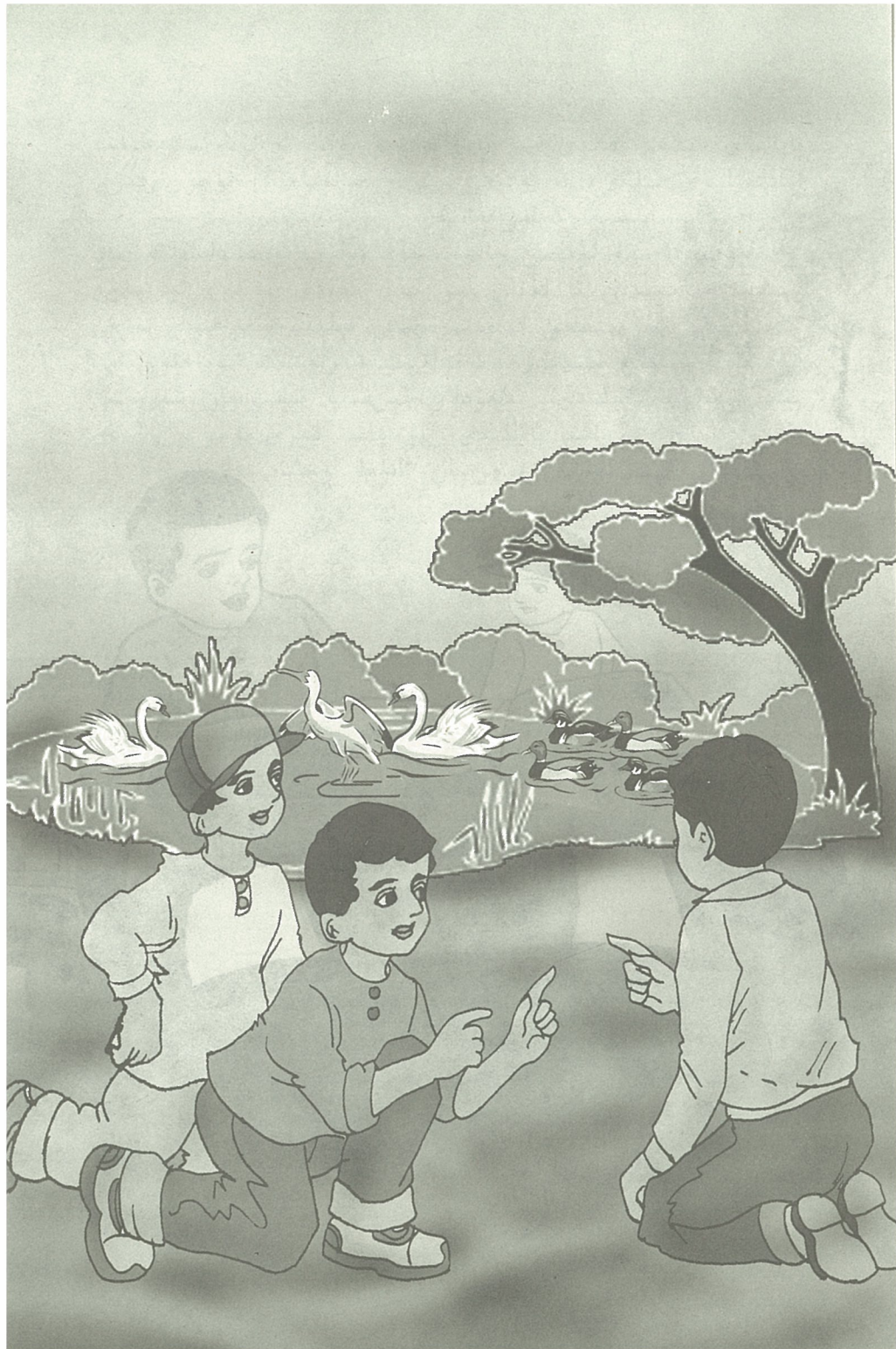
ئۇلار تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى . مۇشۇ ئىشمۇ ئەلقۇدلار ئۈچۈن
تېپىلغۇسىز خۇشاللىق ئاتا قىلدى . ئۇلار شۇ چاغدىلا ئۇسساپ
گاللىرىنىڭ قۇرۇپ كەتكەنلىكىنى بىلدى .

— ئەجەب ئۇسساپ كەتتىم ، سۇداندا سۇ بار ئىدى ، قەيەردە
قالغاندۇ ؟ — ئۇلارنىڭ بويۇنلىرىدىكى سۇدانلار يوق تۇراتتى . قۇ-
يۇن ئۇلارنىڭ سۇدانلىرىنى ئېلىپ كەتكەنمىدۇ ؟ ئۇلار سۇدانلىرىنى

تاپالماي جىمىپ قالدى . بۇ باياۋاندا سۇ بولمىسا ئۇلارنىڭ ھەممە شادلىقلىرى نۆلگە تەڭ بولاتتى . ئۇلار سالقىنداش ئۈچۈن قېرى توغراقنىڭ سايىسىغا كېلىۋالغانىدى .

ئۇلار ئۈسسۈزلۈقتىن چاك - چاك بولۇپ تۇرغاندا ئەلقۇدنىڭ ئېسىگە بوۋىسىدىن ئاڭلىغان بىر گەپ كەلدى - دە ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ يېنىدىن قەلەمىتىرىچىنى ئېلىپ توغراقنىڭ تۆۋەن غولىغا پەم بىلەن سانجىدى . توغراقتىن شەربەتتەك سۇيۇقلۇق ئې- قىپ چىقىشقا باشلىدى . ئەلقۇدلار سرغىپ چىقىۋاتقان شەربەتنى ھۇزۇر بىلەن شۇراشقا باشلىدى . بۇ چاغدا قېرى توغراق خۇددى بالىلىرىنى ئېمىتىۋاتقان مېھرىبان ئانىغا ئوخشاپ قالغانىدى .

34. تەكلىماكاندىكى ئالۋۇن

ئەلقۇدلار قۇم كېمىلىرىگە چىقىپ تەكلىماكاندا يەنە سەيلە قىلىشقا باشلىدى. زىلال كېتەيلى دەپ بىردەم غودۇراپ باققان بولسىمۇ ئەلقۇد بىلەن بلال كېتىشكە ئۈنىمىدى.

— كىچىككەنە خەتەرنى كۆرۈپ قورقساڭ بىز بىلەن كەلمىد- سەڭ بولغۇدەك، بىر يەرگە كېلىپ كۆرە - كۆرمىيلا كەتسەك سەيلە قىلغاننىڭ نېمە پايدىسى؟ «ئاققا مىنگەشمە، مىنگەشكەندىن كېيىن ۋاي دېمە» دەيدىغان گەپ بار. سەنمۇ چىدىغىنا زىلال، — ئەلقۇد خاپا بولۇپ شۇنداق دېدى.

— شۇ ئەمەسمۇ، ماڭا ئوخشاش ئېزىقىپ يالغۇز قالساڭ ئۆ- لۈپ قالدىغان ئوخشايسەن، ماڭا ئوخشاش قەيسەر بولە! — بلالنىڭ بۇ گېپى زىلالنى تېرىكتۈردى.

— كىم قورقۇپتۇ؟ قورقمىغاچقا سېنى ئىزدەپ تاپقاندىمىز؟

— سەن مېنى تاپتىڭمۇ؟

— تاپتۇققۇ مانا، تاپمىغان بولساق قۇملۇققا يەم بولاتتىڭ.

— چوڭ سۆزلىمىگىنە، قۇيۇن بولمىغان بولسا مېنى ھەرگىز تاپالمايتتىڭ.

— تاپالمايتتىڭ دەپ مۆكۈۋالغانىمىڭ؟ بىز بىلەن تەڭ ماڭال-

ماي ئېزىقىپ قالغان نەرسە سەن.

— كىم ماڭالماپتۇ؟

— سەن ماڭالىمىدىڭغۇ، ماڭالماي ئېزىقىپ قالغان سەنغۇ!

— بولدى، بولدى، بايقى خۇشاللىقنى بىردەمدىلا ئۇنتۇپ

قالدىڭلارمۇ؟ بايا بىر - بىرىڭلارنى قۇچاقلاپ، ئامراقلىشىپ كېتىد- ۋاتاتتىڭلار، ئەمدى جېدەللەشكىلى تۇردۇڭلارغۇ! — ئەلقۇدنىڭ گېپىدىن كېيىن ئۇلار بېسىقىپ قالدى.

توغراقلىق ئىچىدىكى گۈزەل مەنزىرىلەر ئەلقۇدلارنى جەلىپ قىلىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر تۈپ جەرەن بەخىرامان ئوتلىد-

ماقتا . ئۇلار ئەلقۇدلارغا يېقىملىق قاراپ قويدى ئەنە ، بىرنەچچە تۈلكە ئەلقۇدلار بىلەن سالاملاشقانداك ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىردەم توختاپ يەنە ئۆز يولىغا راۋان بولدى . ئەلقۇدلارنى ھەيران قالدۇرغىنى بۇ يەردىكى ھايۋانلار ئەلقۇدلاردىن ئۈرگۈپ قاچمىدى . بۇغا ، بۆكەنلەر ئەلقۇدلارنىڭ قول - يۈزلىرىنى يالاپ ، سەمىمىي دوستلۇقنى بىلدۈردى . ئەلقۇد بۇ گۈزەل مەنزىرىلەردىن سۆيۈندى . بۇ يەردىكى ھايۋانلارنىڭ ئۆزلىرىدىن ئۈرگۈمەي ، يېقىنچىلىق قىلىشلىرى ئۇنى چەكسىز سۆيۈندۈردى . ئادەملەر بىلەن ھايۋانلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تەبىئىي دوستلۇقنىڭ يوقاپ كەتكىنىگە ئۈزۈن بولغانىدى .

ئەلقۇدلار قۇم كېمىسى بىلەن ئۇچقانداك مېڭىپ توغراقلىقلاردىن ئۆتۈپ ، چاكاندا ، يانتاقلار چوقچىيىپ تۇرغان يېڭى قۇملۇققا كەلدى . زىلالنىڭ يەنە ئۆيىگە قايتقۇسى كەلدى . — ھەي بالىلار ، ئەمدى ئۆيىگە قايتايلىچۇ ! — شۇ چاغدا بلال تۇيۇقسىز ۋارقىرىۋەتتى .

— ئاۋۇ يەردىكى نېمە ، كۆردۈڭلارمۇ ؟ سۇ ، كۆل ، بۇ يەردە باغراش كۆلىدىنمۇ چوڭ بىر كۆل تۇرىدۇ . پاھ ، نېمىدىگەن كۆپ قۇشلار ئۇ ! ئەنە ئاۋۇ ئاق قۇ ، ماۋۇ تەرەپتىكىلىرى ئاققۇتان ، ئەنە ئاۋۇلار لەڭگەكلەر ، غاز ، ئۆردەكلەرمۇ كۆپ ئىكەن . بولۇڭلار ، ئەمدى قۇم كېمىمىزنى كاتىرىغا ئايلاندۇرۇپ ، كۆلدە چاپتۇرۇپ ئوينايلى . . . — بلال چۆل - باياۋاندىن زېرىكىپ قالغاچقا گۈزەل كۆلنى كۆرۈپ ئۆزىنى باسالماي ۋاتىلداپ سۆزلەپ كەتتى .

ئەلقۇد بىلەن زىلالمۇ كۆز ئالدىدىكى قۇشلار ناۋا قىلىپ تۇرغان كۆلنى كۆرۈپ ئىشەنمەي قالدى . بايىقى توغراقنىڭ سۈيى ئۇلارنىڭ ئۈسۈزۈلۈقىنى ئاز - تولا باسقان بولسىمۇ ، يەنە بىردەم - دىلا ئۈسسەپ ، چاكىلىدىغىلى تۇرغانىدى . سۈپسۈزۈك كۆل سۈيىنى كۆرۈپ تېخىمۇ چاڭقاپ كەتتى . شۇنداقتىمۇ ئەلقۇد بلال بىلەن زىلالنى تۇتۇۋالدى .

— توختاپ تۇرۇڭلار ، ئەگەر بىز كۆل بويىغا بارساق قۇشلار ئۈرگۈپ ئۇچۇپ كېتىشى مۇمكىن . بىردەم چىدايلى . ئولتۇرۇپ كۆلنى ۋە قۇشلارنى تاماشا قىلايلى ، — ئەلقۇدلار قۇم كېمىلىرىنى

بىر چەتكە قويۇپ ، ئېگىز قۇم دۆۋىسىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كۆلنى تاماشا قىلدى .

زۈمرەتتەك سۈزۈك كۆل قۇياش نۇرىدا غايەت زور يېشىل ياقۇتتەك جىمىرلايتتى . كۆلنىڭ پايانى زەڭگەر ئاسمان بىلەن تۈتە- شىپ كەتكەن بولۇپ ، ئاسمان بىلەن كۆلنىڭ پاسىلىنى پەرقلىندۈر- گىلى بولمايتتى . يېقىندىكى قۇشلارنىڭ قوغلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئېنىق كۆرگىلى بولسىمۇ ، يىراقتىكى قۇشلار يېشىل ياقۇتنىڭ ئۈستىدىكى ئاق چىكىتلەردەك جىمىرلايتتى . كۆل ئاسمىنىدا لەپ- لەپ ئۈچۈپ يۈرگەن لەڭلەكلەر سۇغا ئوقتەك شۇڭغۇيتتى - دە ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىر تال بېلىقنى چىشلىگىنچە سۇ يۈزىدە پەيدا بولاتتى . كۆل ساھىلىدا بىر - بىرىنى قوغلاپ يۈرگەن بەزى قۇشلار نېمىدىندۇر ئۈرگۈگەندەك پالاقلاپ ئۈچۈپ يەنە قايتىپ چۈشەتتى . قۇشلارنىڭ شاد سايراشلىرى مەڭگۈلۈك كۈيدەك تىنىمسىز جاراڭ- لايتتى . كۆل ساھىلىدىكى قومۇش ، يېكەن ۋە باشقا يېشىللىقلار ھاياتلىقنىڭ مەڭگۈلۈك سىمۋولىدەك كىشىنى سۆيۈندۈرەتتى . ئەم- دى ئەلقۇدلارنىڭ چىدىغۇچىلىكى قالمىدى . ئۇلار كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ كۆلگە قاراپ چاپتى . ئۇلار كۆلگە چۈشۈپ قۇشلار بىلەن بىللە سۇغا چۆمۈلۈپ ئوينىماقچى ئىدى . ئەلقۇدلارنىڭ كۆلگە قاراپ يۈگۈرەۋاتقىنىغا ئۇزۇن بولغان بولسىمۇ ، ئۇلار كۆلگە يېتەلمەيۋاتات- تى . ئۇلار ئادەتتە 100 مېتىر ئارىلىقنى بىردەمدىلا يۈگۈرۈپ بولىدىغان تۇرسا ، بۈگۈن ئەجەب . . .

ئەلقۇد يەنە كۈچەپ چاپقاندىن كېيىنمۇ كۆلنىڭ يەنىلا 100 مېتىر نېرىدا جىلۋىلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ غەلىتىلىك ھېس قىلىپ يۈگۈرۈشتىن توختاپ ، بىلال بىلەن زىلالنىمۇ توختاتتى . كۆل يەنىلا بايقىدەك جىلۋىلىنىپ تۇراتتى . ئەلقۇد كۆلگە يەنە بىردەم سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى :

— بالىلار ، سىلەر بۇ كۆلگە بارالمىغانلىقىمىزدىن ھەيران قالمىدىڭلارمۇ ؟ بۇ كۆلدە چوقۇم بىر سىر بار .

— شۇ ئەمەسمۇ ، ئۇ كۆلگە قاراپ چېپىۋاتقىلى نىكەم .

— ۋاي - ۋوي كېتەيلىچۇ ، ئۈس-ساپ گاللىرىم قۇرۇپ كەتتى ، — زىلالنىڭ ئاۋازى ئاران چىقتى .

— كەتسەكقۇ ئۆزىمىزنى ھازىرلا مەھەللىدە كۆرىمىز . بۇنداق گۈزەل كۆلدە سۇ ئۆزۈپ ئويناش پۇرسىتىگە مەڭگۈ ئىگە بولالماستىمىز مۇمكىن . شۇڭا . . . — ئەلقۇد گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى قالدى . بايقى پايانسىز كۆل غايىب بولغان بولۇپ ، ئۇنىڭ ئورنىدا قۇم بارخانلىرى تۇراتتى .

— كۆل قېنى ؟ — بلال ئەلقۇدىن بۇرۇن ۋارقىرىۋەتتى . زىلالنىڭ خىيالى ئۆيگە كېتىشتىلا قالغاچقا ، ئالدىدا يۈز بېرىۋاتقان بۇ ئىشنى ھېس قىلالىمىغانىدى . ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆل تەرەپكە قاراپ چۆچۈپ كەتتى .

— ئوبدان بولىدۇ ، ئۆيگە كېتەيلى دېسەم سۇغا چۆمۈلەيلى دەپ تۇرۇۋالدىڭلار ، ئەمدى قانداق قىلىمىز ؟ — زىلالنىڭ گېپى ئەلقۇدىنى سەگەكلەشتۈردى . ئۇلار ئالدى بىلەن قۇم كېمىسىنى تېپىۋالسا بولمايتتى . ئەلقۇد كەينىگە يېنىپ خېلى ئۇزۇن ماڭغان بولسىمۇ قۇم كېمىسىنى تاپالمىدى . ئۇلار ئېزىقىپ قالغانىدى . قۇملۇق بەك ئىسسىپ كەتكەچكە ئەلقۇدلارنىڭ كالىپۇكلىرى قۇرۇپ گەز باغلاپ كەتتى . ئەمدى بۇ يەردە پاك - پاكىز قۇملۇقتىن باشقا بىر تالمۇ گىياھ كۆرۈنمەيتتى . ئۇلار ماغدۇرسىزلىنىپ قۇمغا ئۆزىنى تاشلىدى . يۇمشاق قۇم ئۇلارغا خۇشياققان بولسىمۇ ، قۇم - دىن كېلىۋاتقان تونۇرنىڭ تەپتىدەك ئىسسىق ئۇلارنىڭ چاڭقاقلىقىدىن تېخىمۇ ئاشۇرۇپ ئۈمىدسىزلەندۈردى . — ئەلقۇد ، تۇمارغا دېگىنە ، مەھەللىگە كېتەيلى ! — بۇ زىلالنىڭ ئاۋازى ئىدى .

— مەن ھازىر تۇمارغا كېتەيلى دېيەلمەيمەن ، — دېدى ئەلقۇد . مۇھاسىراپ تۇرۇپ ، — مەن بۇ يەرگە كېلىشتىن بۇرۇن تۇمارغا دېگەن . تۇمار ماڭا ئەڭ ياخشىسى ئۇ يەرگە بارمىغىن . بارساڭ مۇشەققەتلىك تىلىسىملارغا بەرداشلىق بېرىشكە كېرەك ، ئۇنداق قىلالىمىساڭ ساڭا مەڭگۈ ياردەم قىلالمايمەن دېگەنىدى .

دېمەك ، ھازىرچە ئەلقۇد تۇماردىن ياردەم سورىيالمىتتى . ئۇ كىتابلاردىن بۇ قۇملۇقنىڭ « ھالاكەت دېڭىزى » دەپ تەسۋىرلەنگەنلىكىنى ئوقۇغانىدى . ئۇ بلال بىلەن زىلالنىڭ قۇرۇپ كەتكەن كالىپۇكلىرىغا قاراپ چۆچۈپ كەتتى . شۇڭا ، ئۇ قوللىرى بىلەن

كالبۇكلەرنى سىلىغانىدى ، قاقىتەك قۇرۇق ۋە يىرىك سېزىلدى .
ئەلقۇدقا يىغا ئولاشتى . مەھەللىگە ئەمدى بارالمايدىغاندەك ، ئاتا -
ئانىسى ۋە مەھەللىدىكى بالىلارنى مەڭگۈ كۆرەلمەيدىغاندەك ھېسسى-
ياتقا كەلدى . ئۇ ، بىلال بىلەن زىلالغا قورقماڭلار ، بىردەمدىلا
ئۆزىمىزنى مەھەللىدە كۆرىمىز دېگەن بولسىمۇ يەنىلا قورقۇپ تۇرات-
تى . ئەلقۇد بۇنداق يېتىۋېرىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ
ئورنىدىن تۇردى . شۇ چاغدا يېقىنلا يەردىن كولدۇرما ئاۋازى ئاڭلان-
دى . بۇ ، ئەلقۇدنى خۇشال قىلدى . ئەلقۇد تۆگە كارۋانلىرى كول-
دۇرمىلاردىن سادا چىقىرىپ ماڭىدۇ ، دەپ ئاڭلىغانىدى . يېقىن
ئەتراپتا كارۋان كېلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن . ئەلقۇد بىلال بىلەن
زىلالنى تۇرغۇزۇپ ۋارقىرىدى .

— قوپۇڭلار ، ئاڭلاۋاتامسىلەر ، كولدۇرمىنىڭ ئاۋازى ئاڭلى-
نىۋاتىدۇ ، كارۋاننى تېپىۋالساقلا ئۇلار بىلەن بىللە چىقىپ كېت-
مىز ، — ئەلقۇدنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىلال بىلەن زىلالمۇ ئورنىدىن
تۇردى . بىراق ، ئۇلار ھېچقانداق ئاۋازنى ئاڭلىيالمىدى .
— كارۋان كولدۇرمىسى دېگەن نېمە گەپ ؟ بىز ھېچقانداق
ئاۋاز ئاڭلىمىدۇققۇ ، — بىلال بىلەن زىلال راستتىنلا كولدۇرما
ئاۋازنى ئاڭلىمىغانىدى .

— بولۇڭلار ، تېز بولۇڭلار ! قۇلىقڭلار گاس بولۇپ قالغان
ئوخشايدۇ . قۇم كېمەڭلەرگە چىقىپ كەينىمىدىن مېڭىڭلار ! —
ئەلقۇدلار قۇم كېمىسىگە چىقىپ ، ئاۋاز چىققان تەرەپكە ئۇچقانداك
كېتىپ قالدى . ئۇلار بىردەم ماڭغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆز
ئالدىدا بىر كارۋان پەيدا بولدى .

يۈزگە يېقىن تۆگىدىن تەشكىللەنگەن بۇ كارۋان خېلىلا يىراق-
تىن كەلگەندەك قىلاتتى . تۆگىلەرنىڭ ئۈستىگە ساندۇق - ساندۇق
مال ئارتىلغانىدى . تۆگىلەرنىڭ ئۈستىدە يەنە ساقاللىق ، ساقال-
سىز ، سەللىلىك ۋە نۇماقلىق ئادەملەر ئولتۇراتتى . يۈزىگە پەرەنجە
تارتىۋالغان قىز - ئاياللارمۇ بار ئىدى . ئەلقۇدلار كارۋاننىڭ ئالدى-
نى توسۇپ دېگۈدەك تۇرغان بولسىمۇ ، ئۇلارغا قاراپمۇ قويماي
كېتىۋەردى . ئەلقۇد بۇ مەنزىرىلەرگە ئىشەنمىگەندەك بىلال بىلەن
زىلالغا قاراپ قويدى .

— كارۋاندىكىلەر بىزگە قاراپمۇ قويمايدىغۇ ، قارىغاندا ئۇلار چەت ئەلدىن كەلگەن ئوخشىمادۇ ؟ مېنىڭچە ئۇلار گېپىمىزنىمۇ ئوقمايدۇ . شۇنداق بولسىمۇ ئۇلاردىن سۇ ئېلىپ ئىچەيلىچۇ ، — بىلالنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ ئەلقۇد ئۇلارنىڭمۇ بۇ كارۋاننى كۆرگەن-لىكىگە ئىشەندى . بىراق ، كارۋان بىردەم يېقىنلىسا ، بىردەم يىراقلايتتى . ئەلقۇد قەتئىي نىيەتكە كېلىپ كارۋاندىكىلەر بىلەن كۆرۈشمەكچى بولدى . ئۇلار قۇم كېمىلىرىگە مىنىپ ناھايىتى تېز ماڭغان بولسىمۇ ، سالماق قەدەملەر بىلەن ئاستا كېتىۋاتقان تۆگە كارۋىنىغا يېتىشەلمىدى . كارۋان خۇددى سىرلىق سۈرەتتەك ئۇلارغا ئۆزىنى يېقىنلاشتۇرمايۋاتاتتى . ئەلقۇدلار كارۋاننىڭ كەينىدىن مې-ڭىپ باغۇ بوستانلىق بىر شەھەرگە كېلىپ قالدى . يىراقلارغا سوزۇلغان شەھەر سېپىلىدىن بۇ شەھەرنىڭ كاتتا بىر شەھەر ئىكەن-لىكىنى بىلگىلى بولاتتى . شەھەر تەرەپتىن شاۋقۇن - سۈرەن ئاڭلىنىپ تۇراتتى . ئەلقۇدلار ئادەملەر بار يەزگە كەلگەنلىكىدىن خۇشال بولدى . شەھەردىكى قايناق مەنزىرە ئەلقۇدلارنى خۇشال قىلىۋەتتى . بىراق ، بۇ شەھەردە ئاپتوموبىل ، ماشىنا دېگەندەك نەرسىلەر كۆرۈنمەيتتى . كەڭرى شەھەر كوچىلىرىدا سۆلەتلىك پەي-تۇن ھارۋىلار غۇيۇلدايتتى . تۇرۇپ - تۇرۇپلا ئارغىماقلارغا مىن-گەن سۆلەتلىك ئەزىمەتلەر ئۆتۈپ قالاتتى . پىيادە ئۇيان - بۇيان ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى . رەستىلەر ئاۋات بولۇپ ، مىسكەر ، زەرگەر ، ناۋاي ، قاسساپ ، مالچى ، بېدىك ، دوغاپچى ، كاۋاپچى ، باققال ۋە باشقا سېتىقچىلارنىڭ خېرىدار توۋ-لاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى . شەھەردىكىلەرنىڭ كىيىنىش - ياسى-نىشلىرى ئەلقۇدلار ھازىر كىيىدىغان كىيىملەرگە ئانچە ئوخشىمى-سىمۇ ، بۇ يەردىكى ئاياللارنىڭ كىيىنىشىدىن بىر خىل نازاكەت ، يىگىت ، ئەرلەرنىڭ كىيىنىشىدىن بىر خىل جاسارەت چىقىپ تۇرات-تى . ئەلقۇدلارنى ھەيران قالدۇرغىنى ساۋۇت - دۈبۇلغىلارنى كى-يىپ ، ئارغىماقلىرىغا مىنىپ نەيزە ، قالقان ، قىلىچ ، ئوقىالىرىدىن سۈر - ھەيۋە ياغدۇرۇپ ئۆتۈپ كەتكەن لەشكەرلەر بولدى . ئەلقۇد-لار ئالدى بىلەن دوغاپچىلاردىن مۇزدەك دوغاپ ئېلىپ ئىچمەكچى بولدى . بىراق ، ئۇلاردا پۇل يوق ئىدى . راست ، بۇ يەردىمۇ دوغاپ-

نى پۇلغا ساتىدىغان گەپ - تە . ئۇلاردا پۇل بولمىغاچقا دوغايچىنىڭ
سوغۇق سۈيىنى سوراپ ئىچمەكچى بولدى . ئۇلار ھەۋەس بىلەن
دوغاي سېتىۋاتقان دوغايچىنىڭ ئالدىغا كەلدى . بىراق ، ئۇلارنىڭ
بېشى قاينىغاندەك بولدى . . . بۇ يەردە نەدىمۇ كارۋان ، شەھەر ،
دوغايچى ، كاۋاپچىلار بولسۇن ! ئۇلار كۆزلىرىنى قايتا - قايتا
ئۇۋۇلاپمۇ بايا يۈز بەرگەن ئىشنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىدە
نى بىلەلمىدى .

— بالىلار ، بىز بايا بىر شەھەردە يۈرەتتۇق ، ئەمدى يەنە
باياۋاندا تۇرىمىزغۇ ، بۇ زادى نېمە گەپتۇ ؟ — ئەلقۇد ئۈمىدسىزلەندەن
گەن ھالدا بىلال بىلەن زىلالدىن سورىدى .

— بىزمۇ بىلەلمىدۇق ، قارىغاندا كاللىمىزدىن چاتاق چىققان
ئوخشايدۇ ، — بىلال بىلەن زىلال يىغلامسىرىدى .

— مەن بوۋامدىن تەكلىماكان بەكمۇ سىرلىق ، ئۇنىڭ سىرىنى
يېشىمىز دەۋاتقانلار كۆپ بولسىمۇ ، تېخى ھېچكىم يېشىپ بولالمىدى .
ئەڭلىشىمچە تەكلىماكاننىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا بىر پەيدا بولۇپ ،
بىر غايىب بولۇپ تۇرىدىغان شەھەر بارمىش دېگەنىدى . قارىغاندا
بىز بايا ئۇچرىغان شەھەر ۋە كارۋانلار شۇلار بولۇشى مۇمكىن ، —
ئەلقۇد شۇنداق دەپ بىلال بىلەن زىلالغا قاراپ قويدى .

— بىز كۆرگەن شەھەر كروران شەھىرىمۇ يا ؟ — بىلال
ئەلقۇدتىن كروران شەھىرى ھەققىدە ئاڭلىغاچقا ، شۇڭا ، مەغرۇرانە
ھالدا سوراپ قويدى .

— ياق ، — دېدى ئەلقۇد ، — ئېزىتقۇ بىزگە شۇنداق كۆرسەتەن .
كەن بولۇشى مۇمكىن . بوۋام دېگەن چۆل ئالۋۇنى ئادەمگە شۇنداق
سۈرەتلەرنى كۆرسەتمىش .

— ئەمدى كېتەيلىچۇ ! — زىلال ئەلقۇدقا يالۋۇردى .
ئەلقۇد تۇمارغا قارىدى . تۇمار نۇرلىنىپ سىنلەرنى ئېلىپ كېتەن .
تېشىكە مەن تەييار دەۋاتقانداك قىلاتتى . . .

35. تارىم دەرياسى

ئەلقۇدلار تەكلىماكانغا بارغان بىلەن تارىم دەرياسىنى كۆرمەي يېنىپ كەلدى. ئەلقۇدنىڭ تارىم دەرياسىنى كۆرگۈسى، ئۇنىڭ دولقۇنلۇق سۈيىدە چۆمۈلگۈسى بار ئىدى. تەكلىماكاندا يۈز بەرگەن غەلىتە ۋەقەلەر، بولۇپمۇ زىلالنىڭ چىدىماسلىقى ئۇنى قايتىشقا مەجبۇر قىلدى. ئۇلار تەكلىماكاندا خېلى ئۇزۇن يۈرگەندەك قىلغان بىلەن ئەمەلىيەتتە 20 مىنۇتمۇ ۋاقىت كەتمىگەندى. زىلال مەھەللىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن:

— تەكلىماكان ھەقىقەتەن سىرلىق ئىكەن، ئۇ يەردە ئۇزاقراق تۇرغان بولساق نۇرغۇن ئىشلارنى كۆرىدىكەنمىز، — دەپ سۆزلەپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ گېپى بىلالنىڭ قۇلىقىغا مۇشت ئۇرغاندەك تۈيۈلدى. — بۇنىڭدىن كېيىن بىر يەرگە بارساق سېنى ئالمىساق بولغۇ-دەك. بەك چىدىماس ئىكەنسەن. زىلالمۇ بوش كەلمىدى.

— بۇنىڭدىن كېيىن سېنى ئېلىۋالمىساق بولغۇدەك، ھەممىنى قىلغان سەن، يېتىپ كەتمىگەن بولساڭ بىز يەنە نۇرغۇن يەرلەرنى كۆرۈۋالاتتۇق. سېنى ئىزدەپ بەك ئاۋارە بولۇپ كەتتۇق. بىزگە يېتىشىپ ماڭالمايدىكەنسەن، — ئۇلار خېلى ئۇزۇن تاكلالاشقان بولاتتى، ئەلقۇد توسۇپ قويدى.

— بولدى قىلىڭلار، ساياھەتتە بۇلغان ئىشلارنى مەھەللىدە دېمەڭلار دەپ سىلەرگە قانچە قېتىم دېدىم، بۇنىڭدىن كېيىن سايا-ھەتكە چىقامدۇق - چىقامدۇق؟ سىلەر مۇشۇنداق بولغاچقا تۇمار بەزىدە بىزگە ياردەم قىلمايۋاتىدۇ. باشقا گەپنى قويۇپ دەرسنى ياخشى ئۆگىنىڭلار، كېلەر ھەپتە تارىم دەرياسىنى كۆرۈپ كېلە-مىز، — ئەلقۇدنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىلال بىلەن زىلالمۇ جىمىپ قالدى.

ئەلقۇد دەرسلەرنى ياخشى ئۆگىنىش بىلەن بىللە تارىم دەرياسىدا-
غا ئائىت ماتېرىياللارنى ئەستايىدىللىق بىلەن كۆرۈپ خاتىرە ياز-
دى. ئۇ غالىب مۇئەللىمدىن ئالغان ماتېرىياللار ۋە بوۋىسىنىڭ
كىتابلىرى ئىچىدىن تارىم دەرياسىغا مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلارنى
ئوقۇپ خاتىرىسىگە تۆۋەندىكىلەرنى يازدى.

«شىنجاڭدا جەمئىي 320 دەريا بار، بۇ دەريالارنىڭ يىللىق
ئومۇمىي ئېقىن مىقدارى 77 مىليارد 700 مىليون كۇب مېتىرغا
يېتىدۇ. بۇ دەريالار ئىچىدە ئېقىن مىقدارى 100 مىليون كۇب
مېتىردىن ئاشىدىغانلىرى 80 گە يېتىدۇ.»

«تارىم دەرياسى ئېلىمىز بويىچە بىرىنچى چوڭ ئىچكى قۇرۇق-
لۇق دەرياسى بولۇپ، ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2179 كىلومېتىر كې-
لىدۇ. تارىم دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىنى ئاساسەن خوتەن، يەكەن،
قەشقەر، ئاقسۇ دەريالىرىدىن تەركىب تاپىدۇ. تارىم دەرياسىنى
ھاسىل قىلىدىغان يۇقىرىقى دەريالارنىڭ يىللىق ئۆزگىرىشى تارىم
دەرياسىغا چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ. كەلكۈن مەزگىللىرىدە بۇ
تارماق ئېقىنلارنىڭ سۈيى تارىم دەرياسىغا قۇيۇلىدۇ. تارىم دەرياسى
نۇرغۇنلىغان چوڭ ۋە كىچىك تارماق ئېقىنلاردىن ھاسىل بولسىمۇ،
ئۇ لاتىقلىق تۈزلەڭلىكلەرگە كەلگەندە تاشقىنىلىنىپ كۆل ۋە سازلىق-
لارنى ھاسىل قىلىدۇ...»

ئەلقۇد تارىم دەرياسى ھەققىدە يەنە نۇرغۇن ماتېرىياللارنى
كۆردى، ئۇنىڭ تارىم دەرياسىغا بولغان قىزىقىشى ھەسسە-
لەپ ئاشتى.

ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى تېپىپ ئۆستەڭ بويىنىڭ ئادەم
بارمايدىغان يېرىدىكى دەرەخ كۆتەكلىرىدە ئولتۇردى. ئۇلار يېقىند-
دىن بېرى ساياھەتكە مۇشۇ يەردىن يولغا چىقىدىغان بولۇۋالغانىدى.
— بۇ قېتىم نەگە بارىدىغانلىقىمىزنى بىلىدىغانسىلەر؟

— تارىم دەرياسىنى كۆرىمىز دەۋاتاتتىغۇ، — بىلال بىلەن
زىلال تەڭلا جاۋاب بەردى.

— توغرا، بۇ قېتىم تارىم دەرياسىنى كۆرىمىز. ئۇ يەردە
قانداق ئىشلارغا يولۇقىمىز، ھازىر مەنمۇ بىلمەيمەن. بىز ھەر

قېتىم ساياھەتكە چىققاندا يېڭى - يېڭى ئىشلارغا ئۇچراۋاتىمىز .
بۇ قېتىمىمۇ ئويلاپ باقمىغان خەتەرلىك ئىشلارغا يولۇقۇشىمىز مۇمكىن .
شۇڭا ، ئازراق جاپاغا ئۇچراپلا قاقشاپ ، زارلىساڭلار بارمايلا
قويۇڭلار . ئىناق - ئىتتىپاق بولمىساق تۇمارمۇ بىزگە ياردەم
قىلمايدۇ ، تۇمار بىزنى نەچچە قېتىم ئاگاھلاندۇردى . ئەمدى يەنە
ئۇرۇشساڭلار تۇمار بىزگە مەڭگۈ ياردەم قىلماسلىقى مۇمكىن ،
بىلىڭلارمۇ ؟

— بىلدۈرۈڭ ، — بىلال بىلەن زىلال خىجىل بولغاندەك يەرگە
قارىدى .

— مەن سىلەرگە تاپشۇرغان تاپشۇرۇقنى ئىشلەپ بول-
دۇڭلارمۇ ؟

— قايسى تاپشۇرۇقنى ؟ — زىلال بېشىنى قاشلاپ سورىدى .
— يۇرتىمىزدىكى دەريالار ھەققىدىكى ماتېرىياللارنى سىلەرگە
بەردىمغۇ .

— ھە ، بىلىدىم ، بىز ئۇ ماتېرىياللارنىڭ ھەممىنى ئوقۇپ
چىقتۇق .

— ئۇنداق بولسا سىلەردىن سوراپ باقاي ، يۇرتىمىزدىكى شە-
مالي مۇز ئوكيانغا قۇيۇلىدىغان دەريا قايسى ؟
— ئېرتىش دەرياسى .

— يۇرتىمىزدا يەر ئاستى دەرياسى دەپ ئاتىلىدىغان دەريا
بارمۇ ؟

— بار ، ئۇ كارىز .

— كارىز ھەققىدە كىم قىسقىچە سۆزلەپ بېرىدۇ ؟
— مەن سۆزلەپ بېرەي ، — زىلال ئەلقۇد مەن بىلىدىغاننى
دەۋالمىسۇن دەپ ئىتتىك جاۋاب بەردى ، — كارىزنى يەر ئاستى
دەرياسى دېيىشكە بولىدۇ ، ئۇ ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئەقىل ۋە
ئەمگىكىدىن بارلىققا كەلگەن مۆجىزە . يۇرتىمىزدا 1600 دىن ئارتۇق
تۇق كارىز بار . كارىزلارنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 5000 كىلومېتر-
تىردىن ئاشىدۇ . كارىز سۇلىرىنىڭ يىللىق مىقدارى 900 مىليون
كۇب مېتىرغا يېتىدۇ . كارىز يۇرتىمىزنىڭ ئۆزىگەلا خاس سۇغىد-

رئىس سىستېمىسى . كارىزنى سۈنئىي دەريا دېيىشكىمۇ بولىدۇ ، —
زىلال ئەلقۇد بىلەن كارىزغا بارغان بولغاچقا كارىز ھەققىدىكى
مەزمۇنلارنى ئەلقۇد بەرگەن ماتېرىياللاردىن يادلىۋالغانىدى . شۇڭا ،
ئۇ مەغرۇرلانغان ھالدا ئەلقۇد بىلەن بىلالغا قارىدى . ئەلقۇد ئۇنى
ماختاپ قويدى . بىلالنىڭ ئىچى تارلىقى تۈتۈپ زىلالغا قايىل بولمى-
غاندەك غودۇڭشىپ كەتتى .

— ئۇنىڭ جاۋاب بەرگىنى ھېساب ئەمەس ، سەن دەريا ھەققىدە
سورايمەن دەپ كارىز ھەققىدە سورىغىلى تۇردۇڭغۇ ؟

— بايا ئاڭلىمىدىڭمۇ ، زىلال كارىزنى يەر ئاستى دەرياسى ،
سۈنئىي دەريا دېدىڭ ، — ئەلقۇد بىلالغا چۈشەندۈردى .

— سۈنئىي دەريا دەپمۇ دەريا بولامدۇ ، ھېساب ئەمەس ، مەندىن
دەريا ھەققىدە سوراپ باقە ، ھەرقاندىقىغا جاۋاب بېرىمەن .
ئەلقۇد بىلالنىڭ زىلالدىن ئاشۇرۇپ جاۋاب بەرمىگۈچە ئۇنىماي-
دىغانلىقىنى بىلىپ ئۇنىڭدىن سورىدى .

— بىز بۇ قېتىم بارىدىغان تارىم دەرياسىدىكى «تارىم» دېگەن
سۆزنىڭ مەنىسى نېمە ؟ — ئەلقۇدنىڭ بۇ سوئالنى ئاڭلاپ بىلال
بەك خۇشال بولدى .

— ئەجەب ئوبدان سورىدىڭ ، بۇ سوئالغا زىلال ھەرگىز جاۋاب
بېرەلمەيدۇ . مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈملا جاۋاب بېرەي ، — بىلال شۇنداق
دەپ يادلىۋالغىنى بويىچە جاۋاب بېرىشكە باشلىدى .

— بىرىنچىدىن ، «ئېكىنزار» ، «تېرىقچىلىق قىلىدىغان
يەر» ، «مۇنبەت تۇپراق» دېگەن مەنىگە ئىگە . ئىككىنچىدىن ،
«كۆل ۋە قۇملۇقلارغا قۇيۇلىدىغان دەريا تارماقلىرى» دېگەن مەنى-
دە . ئۈچىنچىدىن ، چاغاتاي تىلىدىكى «پەلەك ، ئاسمان» مەنىسىدە-
كى «تارىم» سۆزىدىن كەلگەن . تۆتىنچىدىن ، تارىم — «تەڭرىم»
دېگەن سۆزدىن ئۆزگىرىپ كەلگەن بولۇشى مۇمكىن . بۇنىڭدىن
باشقا قاراشلارمۇ بار ئىكەن . مەن ھازىرچە مۇشۇنچىلىكىنى
بىلىمەن ، — بىلال جاۋاب بېرىپ بولۇپ ئىتتىك زىلالغا قارىدى .
ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن مەن ئۇلارنىمۇ بىلىمەن دېگەن مەنە چىقىپ
تۇراتتى . ئەلقۇد بىلالنىمۇ ماختاپ قويدى . زىلال جىمىپ كەتتى .

دېمىسىمۇ بىلال ھازىر جاۋاب بەرگەن سوئالغا زىلال جاۋاب بېرەلمەيتتى .
— بولۇڭلار ! ئەمدى يولغا چىقايلى ، — بىلال بىلەن زىلال
ئەلقۇندى قۇچاقلاپ كۆزىنى يۇمدى . ئۇلار ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ
ئۇچقانداك تويغۇغا كەلدى . بىر چاغدا يەرگە چۈشكەنلىكىنى بى-
لىپ ، كۆزلىرىنى ئاچتى . دە ، ئۆزلىرىنى دولقۇنلۇق تارىم دەريا-
سىنىڭ بويىدا كۆردى . ئەلقۇدلار ئىلى دەرياسىنى كۆرگەندىن كې-
يىن بۇنداق چوڭ دەريانى كۆرۈپ باقمىغانىدى .

تارىم دەرياسى ھەيۋەت بىلەن ئۆركەشلەپ ئاقماقتا ئىدى . ئۇ
سەپەردىن مەڭگۈلۈك توختىمايدىغان ئۇلۇغ ئاندىك زېمىننى باغرىغا
بېسىپ ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە . دەريانىڭ تەبىئىي شاۋھۇنى مۇقەد-
دەس ھايات ناخشىسىدەك ئۈزۈلمەي ئاۋا قىلاتتى . بۇ ئۇلۇغ دەريا
قانچىلىك كەچمىشلەرگە شاھىت بولغاندۇ . ھە ! كۆپلىگەن تارماق
ئېقىنلارنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەپ ، پايانسىز زېمىنغا ھاياتلىق ئاتا
قىلىۋاتقان بۇ ئۇلۇغ ئانا دەريا ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ خۇشال بولغانداك
ئويناقشىپ ئاقاتتى . ئۇنىڭ ئۈنچە چاپرىتىپ شىلدىرلاشلىرى ،
ئۆركەشلەشلىرىدىن « بالىلىرىم ، خۇش كەپسىلەر » دېگەن ياڭراق
بىر ئاۋاز ئاڭلانغانداك قىلاتتى .

— پاي ، بۇ دەريا ھەقىقەتەن چوڭكەن ! — زىلال ئۆزىنى
تۇتالماي ۋارقىرىۋەتتى .

— شۇنداق ، بۇ ئانا يۇرتىمىزدىكى ئەڭ چوڭ دەريالارنىڭ
بىرى . ئەگەر بۇ دەريا بولمىسا بۇ زېمىندىكى مېۋىزارلار ، ئېكەن-
زارلار ، گۈلزار - گۈلىستانلار ، يايلاق ۋە بوستانلىقلار ، تۈرلۈك
سۇ قۇشلىرى يايىراپ يۈرۈيدىغان كۆللەر بولمايتتى ، — ئەلقۇد
بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنى دوراۋاتقانداك ئاۋازىنى تومراق چىقىرىپ
سۆزلىدى .

— ھەي ، بالىلار ، بۈگۈن نېمە بولدۇڭلار ؟ پروفېسسورلاردەك
سۆزلەيدىغان بولۇپ قاپسىلەرغۇ ، ئۆگىنىدىغاننى مەكتەپتە ئۆگەند-
ىدۇق ، بۇ يەردە مەكتەپتىكى ، كىتابتىكى گەپنى قىلماي نەق گەپنى
قىلايلىچۇ ، — بىلالنىڭ گېپىدىن كېيىن ئەلقۇد بىلالدىن سورىدى .
— سېنىڭ نەق گەپ دېگىنىڭ نېمە ؟

— دەرياغا چۈشۈپ ، سۇ ئۈزۈپ ئوينىمامدۇق ، — بىلال كىيىملىرىنى سېلىپ ، سۇغا چۈشمەكچى بولغاندەك چاپىنىنى سېلىۋەتتى . بىلال تېخىچىلا كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ دەرياغا قاراپ تۇراتتى . چۈنكى ، ئۇ دولقۇنلاپ ئېقىپ تۇرغان سۇدىن بەك قورقاتتى . بىلالنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قورقۇپ ، خاپا بولۇپ سۆزلەپ كەتتى :

— سۇغا ئۆزۈڭلار چۈشۈڭلار ، مەن چۈشمەيمەن .
— ياق ، سۇغا چۈشمەيمىز ، بۇ سۇنىڭ ئويى - چوڭقۇرىنى بىلمەيمىز . دەريانى بويلاپ ، ئۇنىڭ بويلىرىدىكى تۈرلۈك مەنزىرىلەرنى كۆرەيلى ، — ئەلقۇدنىڭ سۆزىدىن كېيىن ئۇلار تارىم دەرياسىنىڭ يۆنىلىشىنى بويلاپ ئالغا قاراپ ماڭدى . ئەلقۇدلار دەريا بويىدا كېتىۋاتقاندا ئالدىدىكى يۇلغۇنلۇق ، چاتقاللىقلار ئارىسىدىن ئۆتۈرۈلدىغان ، گىزىلدىغان ۋەھىمىلىك ئاۋاز ئاڭلاندى . ئۇلار قۇلىقىدىكى دىڭ قىلىپ ئاۋازنى تىڭشىدى . ئاۋاز بارغانسېرى يېقىنلىشىشقا ۋە كۈچىيىشكە باشلىدى . بۇ ئاۋاز دەريانىڭ شاۋقۇنىنىمۇ بېسىپ كەتكەندى . ئۇلار بۇنىڭ نېمە ئاۋاز ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولغۇچە يۇلغۇنلۇق ئارىسىدىن چوڭ ئادەملەرنىڭ يانپىشىدەك كېلىدىغان ئىككى يىلاننىڭ بېشى كۆرۈندى . بىلال قورققىنىدىن چىرقىرىۋەتتى . بىلال ۋارقىرىمىغان بولسىمۇ بىلال بىلەن تەڭ ئوڭدىسىغا چۈشۈپ كەتتى . ئەلقۇدۇمۇ قورقۇپ كەينىگە بىرنەچچە قەدەم داڭدى . تىك ئۆسكەن ئىككى تال يۇلغۇنغا يۆڭىشىپ ، ئۆرە تۇرغاندەك ھالەتكە كەلگەن بىر جۈپ يىلاننىڭ كۆزىدىن ئادەمنى شۈركەندۈردى . دىغان نۇر چاقنايتتى . ئېغىزىدىن تىلى كىرىپ - چىقىپ تۇراتتى . بۇ ئىككى يىلاننىڭ گەۋدىسى بىر - بىرىگە چىرماشقىنىچە نەچچە مېتىر يەرگە سوزۇلغانىدى . قارماققا ئۇ ، خۇددى ئىككى باشلىق يىلانغا ئوخشايتتى . ئەلقۇد قانداق قىلىشىنى بىلمەي تۇرغاندا يىلاندىن سادا كەلدى :

— ھەي ، ئەلقۇد دېگەن سەنمۇ ؟ — ئەلقۇد بۇ سوئالنى يىلاننىڭ سوراۋاتقانلىقىغا ئىشەنمەي ، بىرەر ئادەم كېلىپ قالدىمۇ دەپ ئويلاپ ئارقىسىغا قارىدى . بىلال بىلەن بىلالمۇ ئەتراپقا قارىدى .

ئەتراپتا ئادەمنىڭ ساپىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى . يۇلغۇنغا يۆگىشىپ ئۆرە تۇرغان بىر جۈپ يىلاننىڭ بېشى ئەلقۇدلارنىڭ بويىدىنمۇ ئېگىز ئىدى .

— ئەلقۇد دېگەن سەنمۇ دەۋاتىمەن ؟ — ئەلقۇد ئەمدى بۇ گەپنى يىلاننىڭ دەۋاتقانلىقىنى بىلدى .

— ئەجەب ئوبدان تۇتۇلدۇڭ ، سەن بىزنىڭ بىر تۇغقىنىمىزنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن . سېنى ئۆلتۈرمىسەك بولمايدۇ . ماۋۇ ئىككى قور-قۇنچاق دوستۇڭدا بىزنىڭ ھېچقانداق ئۆچمىز يوق . ئۇلار يولغا ماڭسا بولىدۇ . سەن بىز بىلەن ماڭ ! — خىرىلداق مومايلارنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدىغان بۇ ئاۋازنىڭ راستتىنلا مۇشۇ يىلانلاردىن چىقىۋاتقانلىقىغا تازا ئىشەنمەيۋاتقان ئەلقۇد قانداق قىلىشىنى بىلەلمەي كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ تۇردى .

بىلال بىلەن زىلال سېھىرلەنگەن ئادەمدەك قېتىپلا قالغانىدى . يىلانلار تىللىرىنى ۋىزىلدىتىپ ئۆزلىرى يۆگىشىۋالغان يۇلغۇن بىلەن تەڭ ئېگىلىپ ئەلقۇدلار تەرەپكە كەلمەكتە ئىدى .

— ئەلقۇد ، بىز بىلەن ماڭ ، بولمىسا ماۋۇ ئىككى دوستۇڭنى كۆز ئالدىڭدا ئۆلتۈرۈپ كۆرسىتىپ قويايلىمۇ ؟ — بۇ گەپنى ئاڭلاپ زىلال ۋارقىرىۋەتتى :

— مەن يىلاننى كۆرۈپمۇ باقمىغان ، بۇ ئىككىسى بىر يىلاننى ئۆلتۈرۈپ ، تېرىسىنى بەلۋېغىغا ئۆتكۈزۈۋالغان . مەن ئۇ چاغدا يوق ئىدىم . ئۇلار ماڭا دەپ بەرگەن . . .

زىلالنىڭ بۇ سۆزى بىلەن ئەلقۇد ئۆزىنىڭ بىر يىلاننى ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى . بۇ يىلانلار ئۇنى قانداق بىلگەندۇ دەپ ھەيران بولدى . دېمىسىمۇ ئۇنىڭ يىلان ئۆلتۈرگەنلىكى راست ئىدى . ئەمدى بېشىغا كەلگەننى كۆرمەكچى بولدى . ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ يىلانلار بىلەن بىللە ماڭماقچى بولغاندا ، بىلال بىلەن زىلامۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قاچتى . يىلانلار يۇلغۇندىن ئايرىلىپ يەرگە چۈشۈپ ئەلقۇدقا يۆگەشتى . ئەلقۇدنىڭ بەلۋېغىدا ھازىرمۇ يىلاننىڭ تېرىسى بار ئىدى . ئەلقۇد ئاشۇ يىلاننى ئۆلتۈرگەندە ئۇنى قەھرىمانلىق ، باتۇرلۇق دەپ ئويلىغانىدى . ئۇنىڭ ئۈچۈن جېنىنى سېلىپ

بېرىدىغانلىقىنى خىيالغا كەلتۈرمىگەندى . بىلال بىلەن زىلال ئەل-
قۇدقا قاراپ تۇراتتى . زىلال ھۆڭرەپ يىغلاۋاتاتتى . ئىككى يىلان
ئەلقۇدنىڭ بەل ۋە پۇتلىرىغا تەڭ يۆڭىشىپ چىرىماشقان بولۇپ ،
يىلاننىڭ ئىككى بېشى ئەلقۇدنىڭ بېشىنى ئارىغا ئېلىۋالغانىدى .
ئەلقۇد مۇ قورقۇپ كەتكەچكە چىرايى تاتىرىپ كەتكەندى . يىلانلار
ئەلقۇدنى يىقىتىپ ئۇنى سۆرەپ ماڭدى . ئەلقۇدنىڭ بىچارىلەرچە
ھالىتى بىلال بىلەن زىلالغا بۇنداق قاراپ تۇرسا بولمايدىغانلىقىنى
بىلدۈردى . بىلال يەردە ياتقان يوغان بىر توغراق ياغىچىنى قولغا
ئالدى .

— زىلال ، قىز بالىدەك يىغلاۋەرمەي رەگەتكەڭنى ئالە ، ئەلقۇد
بولمىسا بىز مۇ تىرىك قالمايمىز . تېز بول ، ئۇنى قۇتقۇزۇۋا-
لايلى ! — بىلالنىڭ سۆزىدىن كېيىن زىلالمۇ ھوشنى تاپتى . ئۇ
بويىنىدىكى رەگەتكىنى مۇشۇنداق چاغدا ئىشلەتمەي قانداق چاغدا
ئىشلىتىدۇ ؟ زىلال رەگەتكىنى قولغا ئېلىپ ئۇنىڭغا تاش سېلىپ
يىلاننىڭ بېشىغا چەنلەپ ئاتماقچى بولغان بولسىمۇ ، قوللىرى تىت-
رەپ پەقەت ئەپلەشمىدى .

— تېز بول ! ئاتە ، بېشىغا قارىتىپ ئات ! قورقما ، ئۇلار
ھۇجۇم قىلسا تاياق بىلەن ئۆرىمەن . تېز بول ! بولمىسا ئەلقۇد تىن
ئايىرىلىپ قالامىز ، — بىلال ۋارقىرىغىنىچە قوللىرىدىكى تاياقنى ئې-
گىز كۆتۈرۈپ يىلانلارغا يېقىنلاشتى .

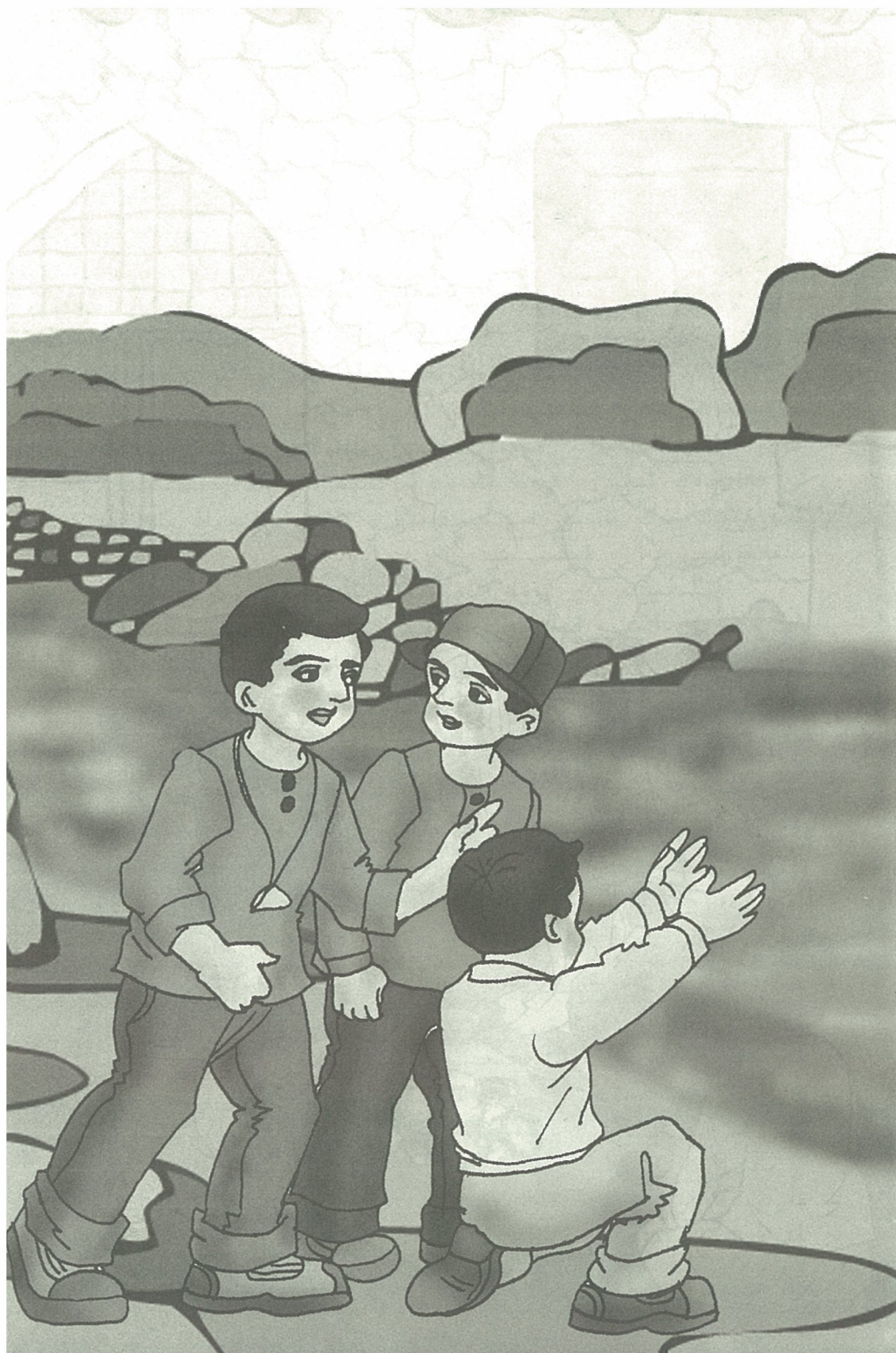
زىلال ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ رەگەتكىسىنى غەزەپ بىلەن كۈچەپ
ئاتقان بولسىمۇ تاش يىلاننىڭ بېشىغا تەگمەي ئۆتۈپ كەتتى . زىلال
ئادەتتە ھەرقانداق تاشنى دەل جايىغا تەگكۈزەتتى . بۈگۈن ئۇ قور-
قۇپ كەتكەچكە قولى تىترەپ تۇراتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە يىلاننىڭ
بېشى تىنىمىسىز ئويىناقشىيتتى . ئىككى يىلان ئەلقۇدنى سۆرەپ
ئېلىپ كېتىۋاتاتتى . ئۇلار ئەلقۇدنى يۇلغۇنلۇق ئارىسىدىكى كامارغا
سۆرەپ ئەكىرىپ كەتمەكچى بولغاندا زىلال رەگەتكىگە يەنە تاش
سېلىپ كۈچەپ ئاتتى . تاش چوڭ باشلىق يىلاننىڭ بېشىنىڭ تۆۋەن-
رەك قىسمىغا تەگدى . بىلالمۇ يىلانلارنى تاياق بىلەن ئۇرماقچى
بولۇپ ئۇلارغا قاراپ ئېتىلدى . يىلانلار ئەلقۇدنى تاشلىۋېتىپ بىلال

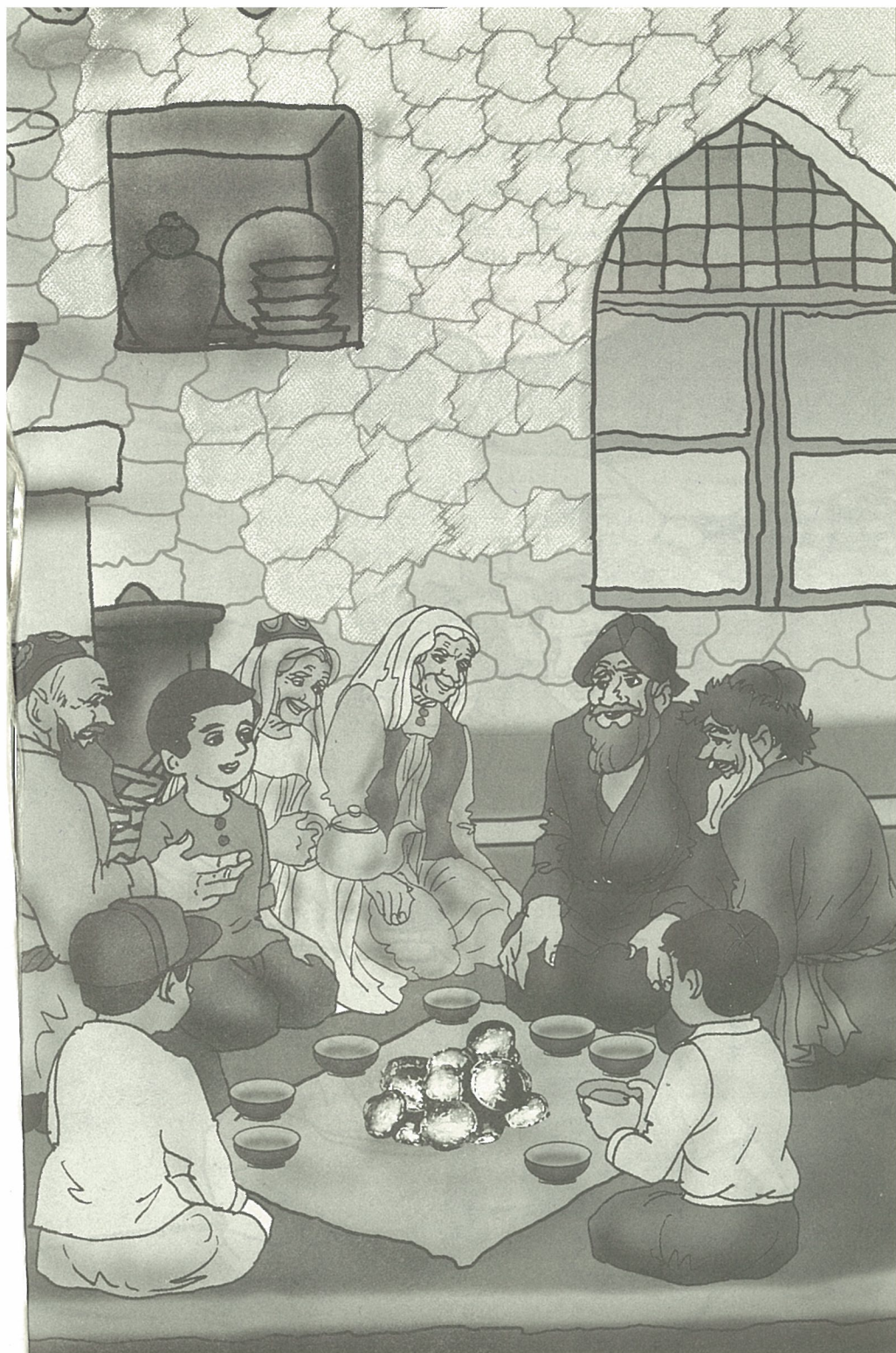
بىلەن زىلالنى قوغلىدى . يىلانلارنىڭ پۇتى بولمىغان بىلەن بېشىنى كۆتۈرۈۋېلىپ لۆمۈلدەپ تېز ماڭاتتى . ئەمدى ئىككى يىلان بىلال بىلەن زىلالنى قوغلىدى . بىلال بىلەن زىلال جان - جەھلى بىلەن قاچتى . يىلانلار ئۇلارغا يېتىشىۋالاي دەپ قالدى . ئەلقۇدۇمۇ يەردىن بىر توغراق ياغىچىنى ئېلىپ يىلانلارنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى . ئۇ يىلانلارغا يېتىشىۋالاي دېگەندە ئىككى يىلان بىلال بىلەن زىلالنى بېسىۋالدى . ئەلقۇد قانداق قىلىشنى بىلەلمەي ۋارقىرىۋەتتى ، دەل شۇ چاغدا بىر بوۋاي پەيدا بولۇپ ، قولىدىكى ھاسىنى بىر سىلكىگە - ندى ، ئىككى يىلان كەينىگە يېنىپ ، ئەلقۇدقا قاراپمۇ قويماي ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ، يۇلغۇنلۇق ئارىسىغا كىرىپ غايىب بولدى . بوۋاي بىلال بىلەن زىلالنى ئورنىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپ ، كىيىملىرىنى قاچتى . ئۇلار خۇددى جېنى چىقىپ كەتكەن ئادەمدەك قېتىپلا قالغانىدى . ئۇلارنىڭ بوۋاينى كۆرگەن ياكى كۆرمىگەنلىكىنى بىلەنمىگىلى بولمايتتى . ئەلقۇد بوۋاينى كۆرۈپ خاتىرجەم بولدى . بوۋاي - نىڭ سارغۇچ ساقاللىرى كۆز پەسلىدىكى توغراق ياپراقلىرىدەك جۇلالىق ئىدى . كىيىۋالغان كىيىملىرى كىشىگە قېرى توغراقنىڭ قوۋزاقلىرىنى ئەسلىتەتتى . بېشىغا قەدىمىي ئۇيغۇر قالپىقىنى كىيىۋالغان بولۇپ ، قولىدىكى ھاسىنىنى مۇرىسىگە ئالغىنىچە تەبەسسۇم قىلىپ تۇراتتى . بوۋايغا يەنىلا ئەلقۇد ئالدى بىلەن سالام قىلدى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، بوۋا !

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ، بالىلىرىم ، — بوۋاي ئەلقۇدنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى . بىلال بىلەن زىلالمۇ بوۋايغا سالام قىلدى . ئەلقۇد بىلال ۋە زىلال بىلەنمۇ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى .

— رەھمەت بوۋا ، بىزنى يىلاندىن قۇتقۇزۇۋالدىڭىز ، نېمىدېگەن چوڭ يىلانلار ئۇ . تېخى ئادەملەردەك سۆزلىيەلەيدىكەن ، — ئەلقۇدلار خۇشاللىقىدا ۋىچىرلاپ سۆزلەپ كەتتى . بوۋاي بالىلارنى دەريا بويىغا ئېلىپ كېلىپ ، نان ۋە تالقانلار بىلەن مېھمان قىلدى . بوۋاي ئەلقۇدلارنىڭ بېشىنى مېھرى بىلەن سىلاپ ئۇلار بىلەن پاراڭلاشتى .

36. لوپنوردىكى ئوتاقتا

يىلاننىڭ ۋەھىمىسىدىن قۇتۇلغان ئەلقۇدلار بوۋايىنى ئۆزىنىڭ بوۋىسىدەك ھېس قىلدى. بوۋاي دەريا سۈيىنى سۇدانغا ئېلىپ گۈپۈلدەتتىپ ئىچكەندىن كېيىن ئەلقۇدلارغا تەڭلىدى. ئۇلارمۇ سۇنى قانغۇدەك ئىچتى. دەريانىڭ سۈيى ئانچە سۈزۈك بولمىسىمۇ، ئەلقۇدلارغا بەك تاتلىق تېتىپ كەتتى. ئۇلار بوۋايىنىڭ نان ۋە تالقانلىرىنى مەرزە قىلىپ يېدى.

— بالىلىرىم، — بوۋاي ئاغزىدىكى ناننى چاپناپ يۇتۇۋېتىپ، شېئىر دېكلاماتسىيە قىلماقچى بولغاندەك گېلىنى قىرىۋېتىپ جا راڭلىق ئاۋازدا سۆزلىدى، — بۇ تارىم دەرياسى، ئۇ بىزنىڭ ئاندەمىز، ئۇ بولمىسا بىزمۇ بولمايمىز. ئۇ بىزگە تومۇرىمىزدىكى قاننى بەرگەن. ئۇ بولمىسا دىيارىمىزدا ھاياتلىق مەشئىلى نۇرلىنالمىدۇ، ئۇ بولغاچقا... — بوۋاي بەك ھاياجانلانغاچقىمۇ گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. ئۇ ئالدىدىكى بۇ گۆدەك بالىلارغا ئۇنچىۋالا سۆزلەپ كېتىشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك دەپ ئويلىدى.

— بالىلىرىم، ئىسىمىڭلار نېمە؟ نەدىن كەلدىڭلار؟ — بوۋايىنىڭ سوئالىغا ئەلقۇد جاۋاب بەردى.

— يارايىسىلەر، ئۆزىمىز ياشاۋاتقان ماكاننىڭ تاغۇ دەريالىرىنى سەيلە - ساياھەت قىلىشۇمۇ مۇقەددەس ئىش، ماكانىمىزدا قانداق تاغۇ دەريالارنىڭ بارلىقىنى بىلمەسلىك ئەپسۇسلىنارلىق ئىش. سەيلەرنىڭ بۇ دەريانى سەيلە قىلىپ كەلگىنىڭلارغا رەھمەت. تارىم دەرياسى ئىنسانلارنىڭ ئانىسى بولۇپ قالماستىن، مۇشۇ زېمىندىكى گۈل - گىياھ، دەل - دەرەخ ۋە بارلىق جانلىقلارنىڭ ئانىسى. ئۇنىڭ ئانىلارغا خاس مېھرىبانلىقى يەنە ئۆزىگە خاس قەھرى ۋە غەزەپىمۇ بار. ئۇ بولمىغان بولسا يۇرتىمىزنىڭ نۇرغۇن بوستانلىقلىرى تەكلىماكاندەك قۇملۇق ئاستىدا قالاتتى. ئۇ بىزگە مەڭگۈلۈك

مېھرىبانلىق يەتكۈزۈۋاتىدۇ. لېكىن، بىز بۇ دەرياغا، مېھرىبان ئانىمىزغا توغرا مۇئامىلە قىلالمايۋاتىمىز. ئۇنىڭ مېھىر - شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرالمىيۋاتىمىز. ئۇنىڭ شاۋقۇنلىرىغا قۇلاق سالساڭلار بىر خىل مۇڭ - ھەسرەتنى ئاڭلايسىلەر. بىز ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلساق ئۇمۇ بىزگە ياخشىلىق قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا ئۇۋال قىلساق ئۇ بىزنى . . . — بوۋاينىڭ گېپى شۇ يەرگە كەلگەندە كۈچلۈك قىيا - چىيا ئاڭلاندى.

— كەلكۈندىن قېچىڭلار، ئۆزۈڭلارنى دالدىغا ئېلىڭلار! — بۇ ئاۋازنىڭ قايقتىن كەلگەنلىكىنى بىلگىلى بولمىسىمۇ، ھەيۋەت بىلەن كېلىۋاتقان قارا تۇمانغا ئوخشايدىغان كەلكۈننى كۆرگىلى بولاتتى.

— بالىلىرىم، تېز قېچىڭلار! — بوۋاي خۇرجۇن، سۇدانلىرىدە - نىمۇ قويۇپ ھاسسىنىلا ئېلىپ بالىلارنى ئەگەشتۈرۈپ دەريانىڭ ئېرىسىدىكى قۇم بارخانلىرىغا قاراپ يۈگۈردى. كەلكۈنمۇ ئۇلارنى قوغلاۋاتقانداك يوپۇرۇلۇپ كېلىشكە باشلىدى. بوۋاي ئەڭ ئېگىز قۇم دۆۋسىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، ھاسسىنى قۇم دۆۋىسى ئۈستىگە سانجىپ، نېمىلەرنىدۇر دەپ ھۈرىگەندى، ھاسا تېز يوغىناپ، ئاجايىپ چوڭ بىر توغراققا ئۆزگەردى. ئەلقۇدلار ئۆزىنى بوۋاي بىلەن توغراقنىڭ ئۈستىدە كۆردى. يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان كەلكۈن توغراقنىڭ يېنىغا كەلگەندە ياۋاشلاپ يەرگە سىڭىپ كەتتى.

— كۆردۈڭلارمۇ بۇ دەريانىڭ غەزىپى، بەلكى بۇ تەبىئەتنىڭ بىزگە قىلغان چاقچىقى بولۇشىمۇ مۇمكىن. بىزنى قۇتقۇزۇۋالغان مۇشۇ توغراق، ئانا ماكانىمىزنىڭ مۇقەددەس قاراۋۇلى.

ئەلقۇدلار بوۋاي بىلەن قويۇق توغراقلار ئارىسىدا يۈرەتتى. بۇ توغراقلىقلاردىن قەدىمىي مەھەللىلەرنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى. قېرى توغراقلار نۇرغۇن كەچۈرمىشلەرنىڭ ئۆلمەس شاھىتىدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. بۇ يەردىن ھاياتلىقنىڭ، مېھىر - مۇھەببەتنىڭ پۇرىقى كېلەتتى. ئۇلار توغراقلىقلاردىن ئۆتۈپ يەنە بىر توغراقلققا كىرگەندە يېقىنلا يەردە ئاسمانغا ئاستا كۆتۈرۈلۈۋاتقان كۆكۈچ ئىسىنى كۆردى.

— ئاۋۇ ئىسىنى كۆرگەنسىلەر ، مېنىڭ ئوتتۇرىم ئاشۇ ئىس
كۆتۈرۈلۈۋاتقان يەردە . مەن ئۇ يەردە بوۋام ۋە دادام بىلەن تۇرىمەن .
سىلەرنى ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن .
80 ياشتىن ئاشقان بوۋاينىڭ دادام ، بوۋام دېيىشى ئەلقۇدلارغا
تولمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلدى . شۇڭا ، مەرى ئىسسىق ۋە سىرلىق بۇ
بوۋايدىن سورىدى .

— بوۋا ، ئۇتاق دېگەن نېمە ؟
— شەھەر ۋە مەھەللىدىن يىراق تۇرالغۇ ئورنىمىزنى ئۇتاق
دەيمىز . ئۇ يەردە بىزنىڭ ئۆيىمىز بار .
— بوۋا ، بۇنداق دېسەم خاپا بولۇپ قالماڭ ، 80 ياشتىن
ئاشقان ئادەمنىڭمۇ دادىسى ۋە بوۋىسى بولامدۇ ؟ — ئەلقۇدنىڭ بۇ
سوئالىنى ئاڭلاپ بوۋاي دەرھال جاۋاب بەردى :

— شۇنداق ، بۇ يەردىكى يۈزەنچە ياشلىق بوۋايلارمۇ ساغلام
ۋە تېمەن ، بۇ مۇشۇ زېمىننىڭ خاسىيىتى ، — ئۇلار ئاشۇنداق
پاراڭلار بىلەن ئۇتاققا يېتىپ كەلدى . ئۇلار ئۇتاققا كەلگەندە ئەلقۇد-
لارنى باشلاپ كەلگەن بوۋايغا ئوخشاپ كېتىدىغان يەنە بىر بوۋاي
يوغان پالتا بىلەن ھەدەپ كۆتەك يېرىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرى
چەيدەس بولۇپ ، پالتا بىلەن كۆتەكنى پارە - پارە قىلىۋاتاتتى . ئۇ
ئەلقۇدلارنى باشلاپ كىرگەن بوۋاينى كۆرۈپ كايىپ كەتتى .

— يائىلا ، ئەجەب يوقاپ كەتتىڭ ، تۈنۈگۈن مۇشۇ كۆتەكلەرنى
يېرىۋەت دېسەم يارماپسەن ، ئۆزۈم يېرىۋاتسەن ، بۇ بالىلارنى نەدىن
باشلاپ كەلدىڭ ؟ — ئەلقۇدلار بوۋاي بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى .
بوۋايمۇ ئەلقۇدلارنى بۇرۇن تونۇيدىغاندەك ئەرەكلىتىپ كۆرۈشتى .
شۇ چاغدا ئۆيىدىن ناھايىتى تېتىك ، چەيدەس ئىككى موماي
چىقىپ ئەلقۇدلارنى ئۆيگە باشلىدى .

ئەلقۇدلار پاكىز ۋە ئاددىي سەرەمجانلاشتۇرۇلغان ئۆيگە كى-
رىپ ، مومىسىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قالغاندەك ئىلىقلىق
ھېس قىلدى .

— قېنى بالىلىرىم ، تۆرگە چىقىڭلار ، سىلەر بىزنىڭ مېھمە-
نىمىز ، «مېھمان خانىدىن ئەزىز» دېگەن گەپ بار ، — كۆتەك

يارغان بوۋاي ئەلقۇدلارنى تۆرگە باشلىدى . مومىلار ئەلقۇدلارغا ئالاھىدە كۆرپە سېلىپ بەردى .

ئەلقۇدلار كىرگەن بۇ ئۆي قەدىمىي ئۇسۇلدا سېلىنغان لاي چاپلىما ئۆي ئىدى . ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا داستىخان تارتىلىپ چاي كەلتۈرۈلدى . بايا ئەلقۇدلارنى باشلاپ كەلگەن بوۋاينىڭ ئىسمى توغراق ئىدى . ئۇ ئەلقۇدلار بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان . دىن كېيىن ، بايا ھويلىدا كۆتەك يارغان بوۋاينى ئەلقۇدلارغا تونۇشتۇردى .

— بۇ بوۋاڭلار دادام بولىدۇ ، بۇ يىل خۇدايىم بۇيرۇسا 100 ياشقا كىردى .

— بىز 100 ياشقا كىرگەن ئادەمنى كۆرۈپ باقمىغان ، بۇ يەردە 100 ياشقا كىرگەن بوۋايلارمۇ كۆتەك يارالايدىكەن - ھە ، — بوۋايلارغا ئۆزلىشىپ قالغان ئەلقۇد كۈلۈپ قويدى .

— سىلەر دادام بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ تۇرۇڭلار ، دادام - نىڭ ئىسمى يۇلغۇن ، مەن بوۋامنىڭ ئالدىغا چىقىپ باقاي ، بېلىق تۇتقىلى كېتىپتىكەن .

— شۇنداق قىلغىن بالام ، بوۋاڭنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى ، بېلىق ئەكەلسە بۇ ئەزىمەتلەرگە پىشۇرۇپ بېرىلى .

— بۇ يەردە بىز بېلىقنى كۆپ يەيمىز ، بۇمۇ بىزنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشىمىزدىكى بىر مۇھىم سەۋەب بولسا كېرەك . ئادەتتە يېڭى بېلىقنى كاۋاپ قىلىپ يېگەندىن باشقا ، بېلىقنى تىلىپ ، ئىچ - قارىنى ئېلىپ ، تۈزلەپ ياكى تۈزلىماي قاق قىلىپ قۇمغا كۆمۈپ ساقلايمىز . بېلىقنى قۇرۇتۇپ قۇمغا كۆمگەندە ئۆز تەمى بىلەن ساقلىغىلى بولۇپلا قالماي ، ئۇنىڭغا چاشقان ۋە باشقا زىيانداشلار چېقىلالمايدۇ .

ئەلقۇدلارنىڭ ئالدىغا «ئەتكەنچاي» كەلتۈرۈلدى . ئەسلىدە ئۇ ئەتكەنچاي بولماستىن ، بېلىق تالقىنىنى قايناق سۇدا چېلىپ ، بېلىق يېغى ، قايماق ، سېرىقماي ئارىلاشتۇرۇلۇپ تەييارلانغان ئالاھىدە «چاي» ئىدى . بۇ چاي ئەلقۇدلارغا تېخىمۇ تېتىپ كەتتى . ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەي توغراق بوۋاي بىلەن يۇلغۇن بوۋايدىن ئانچە

پەرقلەنمەيدىغان مەڭزىلىرى قىپقىزىل ، ساقاللىرى ئاقارغان يەنە بىر بوۋاي توغراق بوۋاي بىلەن ئۆيگە كىرىپ ، ئەلقۇدلار بىلەن كۆرۈشتى . توغراق بوۋاي ئۇنى ئەلقۇدلارغا تونۇشتۇردى .

— بۇ مېنىڭ بوۋام ، بۇ يىل 120 ياشقا كىردى . ئىسمى ئۆردەك ، ئۆردەك چوڭ بوۋا دېسەڭلار بولىدۇ ، — توغراق بوۋاي ئەلقۇدلارنى بوۋىسىغا قىسقىچە تونۇشتۇردى ، — بۇلار مەن ساڭا گېپىنى قىلغان ئەزىمەتلەر شۇ ، — توغراق بوۋاينىڭ گېپىدىن كېيىن ئۆردەك بوۋاي ئۇنى ئىشقا بۇيرۇدى .

— بولۇڭلار ، ھازىر مەن ئەكەلگەن بېلىقلارنى كاۋاپ قىلىڭ . لار ، بۇ بالىلار بىزنىڭ بېلىق كاۋىپىمىزغىمۇ ئېغىز تېگىپ باقىدۇ . سۇن ، — ئەلقۇدلار ھويلىغا چىقىپ توغراق بوۋاينىڭ بېلىق كاۋىپى تەييارلىشىغا قاراپ تۇردى .

بۇ بېلىقلار چوڭ ئادەمنىڭ يوتىسىدىنمۇ چوڭ ئىدى . توغراق بوۋاي بىلەن يۇلغۇن بوۋاي بېلىقلارنىڭ ئىچى - قارىنىنى ئېلىۋېتىپ ، پۈتۈن پېتى ئىككى تال يۇلغۇن زىخىغا ئۆتكۈزدى . بېلىققا تۈزدىن باشقا نەرسە سەپمەي تەييار قىلىۋالدى . ھويلىنىڭ بىر تەرىپىگە يۇلغۇن بوۋاي يارغان ئوتۇندا گۈلخان تەييارلاندى . بېلىقلار گۈلخاننىڭ ئەتراپىغا يۇلغۇن زىخ بىلەن يەرگە سانجىپ تىكلەندى . چۆل ئوتۇنىنىڭ كۈچلۈك يالقۇنى بېلىققا تېگىشى بىلەن ئۇنىڭدىن پىژىلدىغان ، ياۋىلىدىغان ئاۋاز چىقىپ بېلىقنىڭ مەزىلىك پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلدى . خېلى كۆپ نەرسە يېگىنىگە قارىماي بېلىقنىڭ مەزىلىك پۇرىقىدىن ئەلقۇدلارنىڭ ئېغىزلىرىغا سېرىق سۇ يىغىلدى .

ئەلقۇدلار بۇنداق مەزىلىك ، تەملىك بېلىقنى يەپ باقمىغانىدى . ئۇلار بېلىقنىڭ قىلىتىرىقىدىن قورقۇپ تازا يىيەلمەيۋاتاتتى . بوۋايلار بېلىق يېيىش ماھىرلىرىدىن ئىدى . ئۇلار بېلىقنى مۇنەك - مۇنەك پېتى ئاغزىغا سېلىپ قىلىتىرىقلىرىنى ئاغزىنىڭ بىر تەرىپىدىن چىقىرىۋېتەتتى . ئەلقۇدلار ئۇلارنى دوراپ باققان بولسىمۇ ، پەقەت قاملاشتۇرالمىدى . شۇڭا ، بوۋايلار ئۇلارغا بېلىقنى قىلىتىرىقلىرىدىن ئايرىپ بەردى . ئەلقۇدلار بۇ يەردە شاھتەك مېھمان بولدى . بۇ يەردە ئۇلار يەنە «كۆممە كاۋاپ» ، «ئۈجۈل ھالۋىد»

سى» قاتارلىقلارنى يېدى .

ئەلقۇدلار بوۋايلاردىن ئايرىلىپ دەريانى بويلاپ تۆۋەنگە ماڭدى .
زىلال يەنىلا غودۇڭشىپ كېتەيلى دەپ جېدەل قىلىۋاتاتتى .
— بولدى ، ئەمدى كېتەيلىچۇ ، تۇمارنىڭمۇ بىز بىلەن كارى
بولمايدىغان بولدى .

— تۇمارنىڭ قاچان بىز بىلەن كارى بولماپتۇ . گېپىم بار دەپ
گەپ قىلىۋېرىدىكەنەن ، — ئەلقۇدنىڭ ئاچچىقى كەلدى .
— كارى بولسا سېنى يىلان قىيناۋاتقاندا قۇتقۇزۇۋالغان بولاتتى .
ئەگەر توغراق بوۋاي كېلىپ قالمىغان بولسا نېمە ئىش يۈز
بېرىدىغانلىقىنى ھېچقايسىمىز بىلمەيتتۇق .

— كىچىككەنە بىر ئىش بولۇپ بولغۇچە بەل قويۇۋېتىدىغانغا
ئاران تۇرىدىكەنەن . دوست دېگەننى باشقا خەۋپ - خەتەر كەلگەندە
سەنايدىغان گەپ .

— مەنمۇ رەگەتكەم بىلەن يىلانغا تاش ئاتىدىممۇ ، يىلانلار
ئەلقۇدنى سۆرەپ ئەكرىپ كېتىۋاتسا ، سەن ئەلقۇدقا نېمە قىلىپ
بەردىڭ ؟ — زىلالمۇ بوش كەلمىدى .

— بولدى قىلىڭلار ، بىز تېخى سەپەر ئۈستىدە ، تۇمار بىزگە
ياردەم قىلمىدى دەپ خاپا بولۇشنى بىلىسىلەر ، بىراق ، تۇمارنىڭ
دېگەنلىرى ئېسىڭلاردا بارمۇ ؟ سىلەر مۇشۇنداق ئۇرۇشۇپ ، جېدەل -
لىشىپ تۇرساڭلار تۇمار سىلەرگە قانداق ياردەم قىلىدۇ ؟ ئېسىڭلار -
دا بولسۇن ، بىز قانچە پەزىلەتلىك ۋە ئەخلاقلىق بولساق ، تۇمارنىڭ
بىزگە قىلىدىغان ياردىمى شۇنچە كۆپىيىدۇ . پەزىلەتتىن ، ئەخلاق -
تىن يىراقلاشقاندا ، ئۇنىڭ بىزگە قىلىدىغان ياردىمى ئازلاپ كېتىدۇ .
مەن بۇ گەپنى سىلەرگە نەچچە قېتىم دېدىم . ئاڭلىمىدىڭلار ،
تۇمار بىزگە ھازىرمۇ ياردەم قىلىۋاتىدۇ . ئەگەر ئۇ ياردەم قىلىمىغان
بولسا توغراق بوۋايمۇ ياردەم قىلىمىغان بولاتتى . يۈز نەچچە ياشلىق
ئۆردەك بوۋاينىڭ گېپىنى ئاڭلىغانسىلەر ، مەن ئۇنىڭ گېپىنى
يادلىۋالدىم ، — ئەلقۇد ئۆردەك بوۋاينى دوراپ ئاۋازىنى بوم چىقىرىپ
سۆزلىدى :

— دەريامۇ خۇددى يىلانغا ئوخشايدۇ ، سەن ئۇنىڭغا چېقىلىمىدۇ .

ساڭا ئۇمۇ ساڭا چېقىلمايدۇ ، سەن ئۇنىڭغا چېقىلساڭ ئۇمۇ ساڭا چېقىلىدۇ . شۇڭا ، تەبىئەتكە قاملاشمىغان چاقچاقنى قىلماسلىقىمىز كېرەك . ئۇ ياخشىلىققا ياخشىلىق ، يامانلىققا يامانلىق قىلىدۇ . — بولدى ، بالىلار ، ئەمدى ۋاقتىدا كېتەيلىچۇ ، يەنە بىرەر ئىشقا يولۇقۇپ قېلىپ كۆرمىگەننى كۆرۈپ قالمايلى ، — زىلال يەنە غودۇڭشىدى .

— راست ، ئەمدى قايتايلىچۇ ، كۆڭلۈم تۈيۈپلا تۇرىدۇ ، بۇ يەردە يەنە بىرەر خەۋپكە ئۇچراپ قالمايلى ، — بىلالمۇ بۇ قېتىم زىلالنىڭ گېپىنى ياقلىدى .

ئەلقۇد تۇماردىن ياردەم سوراي دەپ تۇرغاندا ، كىملىرىنىڭدۇر توۋلىغان ، ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى . — نەگە قاچىسەن ؟ !

37. قارا ئۆمۈچۈك

— نەگە قاچىسەن؟ ھەرقايسىڭ بىلەن قىلىشىدىغان ھېساب - كىتاب بار، — ئەلقۇدلار دەريادىن نېرىراقتىكى يۇلغۇن-لۇق ئارىسىدا كېتىۋاتاتتى. ئەمدى ئۇلار ئۆزلىرىنى بىر تالمۇ گىياھ ئۈنمىگەن پايانسىز شېغىللىق باياۋاندا كۆردى. بىر يەرلىرى ئادەمگە، بىر يەرلىرى قارا ئۆمۈچۈككە ئوخشايدىغان غەلىتە مەخ-لۇقلار نەيزە، قالقانلىرىنى تۇتۇپ ئەلقۇدلارنى قورشاشقا ئېلىۋالغانىدى.

قارا ئۆمۈچۈكلەر غەلىتە ئاۋازلارنى چىقىرىپ قورشاشنى بارغان-سېرى تارايىتىپ، ئەلقۇدلارغا يېقىنلاشماقتا ئىدى. قارا ئۆمۈچۈك-لەرنىڭ كۆزلىرىدىن قاپقارا نۇر چاقنايتتى. زىلال قاتتىق ۋارقىراپ قورققىنىدىن ئەلقۇدقا چاپلىشىۋالدى. بىلال زىلالدەك ۋارقىراپ كەتمىگەن بولسىمۇ، قورقۇپ ھوشىدىن كېتەيلا دەپ قالدى. ئەل-قۇدۇمۇ چاندۇرمىغان بىلەن قورقۇپ نېمە قىلارنى بىلەلمەيۋاتاتتى. ئۇ تۇماردىن يېلىنىپ تۇرۇپ ياردەم سورىدى..

— خاسىيەتلىك تۇمارىم، بۇ نېمە ئىش؟ ئەمدى بىزگە ياردەم قىلمىسىڭىز بولمىدى. بىز بۇ قارا ئۆمۈچۈكلەر قولىدا جېنىمىز-دىن ئايرىلىپ قالمايلى. تېز بولۇڭ تۇمارىم، بىزنى مەھەللىگە ئاپىرىپ قويۇڭ! — ئەلقۇد زىلال بىلەن بىلالنى باغرىغا بېسىپ، يېلىنىپ ۋارقىرىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا غۇيۇلىدىغان، غو-ئۇلىدىغان ئاۋاز ئاڭلانماستىن قارا ئۆمۈچۈكلەرنىڭ قورقۇنچلۇق ئاۋازى ئاڭلاندى. ئەلقۇد كۆزىنى ئاچقاندا ئۆزىنى مەھەللىدە ئە-مەس، قارا ئۆمۈچۈكلەرنىڭ ئارىسىدا كۆردى. ئۇلار ئەلقۇدلارنىڭ قوللىرىنى كەينىگە قايرىپ، قىل ئارقانغا ئوخشايدىغان ئارقان بىلەن باغلىنىدى. يوغانراق قارا ئۆمۈچۈك بۇيرۇق چۈشۈردى.

— بۇلارنى «يامانلىق غارى»غا ئېلىپ بېرىڭلار، سوراقنى

ئاشۇ يەردە قىلىمىز ، — ئەلقۇدلارنىڭ ئاغزى قارا ماسكىدەك نەرسىدە ئېتىۋېتىلگەچكە تەستە نەپەس ئېلىۋاتاتتى . قارا ئۆمۈچۈكلەر ئۇلارنى سۆرەپ ، ئىتتىرىپ ماڭدى . ئەلقۇدلار بىر قاراڭغۇ غارغا ئېلىپ كىرىلدى . غار گۈلخان بىلەن يۈرۈپ تۇراتتى . گۈلخان ئەتراپىدا چۇرقىرىشىپ يۈرگەن قارا ئۆمۈچۈكلەر ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتتى .

— ھەي ، بىزنىڭ سوراقچىمىز نەگە كەتتى ؟ ئادەمزاڭىمىز بولغان بۇ بەغەرەزلەرنى نازا بىر سوراق قىلىپ ، گۇناھىغا ئىقرار قىلدۇرۇپ جازالىساق بولاتتى .

— مەن مانا ، ماۋۇ يەردە ، ئۇلارنى سوراق قىلىشقا ئاللىبۇرۇن تەييار بولۇپ بولغانمەن ، — سوراقچى قارا ئۆمۈچۈك پەيدا بولدى . ئەلقۇدلار بىردىن تاش ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇلۇپ ، تاش ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە باغلاندى .

— خەپشۈك ! بىردەم تىنچلىنىڭلار ، — سوراقچى قارا ئۆمۈچۈك چۈك شۇنداق دېيىشىگە ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ چۇرقىرىشىپ كەتكەن قارا ئۆمۈچۈكلەر بىر ئاز بېسىقتى .

— بۇلارنى نەدىن تۇتۇپ كەلدىڭلار ؟

— دەريا بويىدىكى قارا سايدىن .

— ئۇلارنى سوراق قىلىدىڭلارمۇ ؟

— ياق تېخى .

— ئۇنداق بولسا ئۆزۈم سوراق قىلىپ باقاي ، سىلەر ئىشىڭلارنى قىلىڭلار ، بۇ يەرگە توپلىشىۋېلىپ نېمە قىلماقچىسىلەر ؟ — ئەلقۇدلارنىڭ قولىنى باغلىغان ئىككى قارا ئۆمۈچۈك ئۇلارنىڭ ئاغزىدىكى قارا نەرسىنى ئېلىۋەتتى .

سوراقچى قارا ئۆمۈچۈك غار ئىچىدىكى ئېگىز سۈپىغا چىقىپ ، تاش ئورۇندۇقتا ئولتۇردى . ئۇنىڭ كەيپى چاغ ، خۇشال كۆرۈنەتتى .

— لەشكەرلىرىمىز سىلەرنى بىكاردىن — بىكار ئېلىپ كەلمەيدى ، سىلەر تۇرۇۋاتقان بۇ غارنىڭ ئىسمى «يامانلىق غارى» . بۇرۇن يامان ئىش قىلمىغان بولساڭلار بۇ غارغا كىرەلمەيتتىڭلار .

غارىمىزنىڭ سىلەرنى دەرۋازىسىنى يوغان ئېچىپ قوبۇل قىلغىنىغا قارىغاندا سىلەردە يامانلىق يېتىپ ئاشىدىغاندەك قىلىدۇ . سىلەرنى سوراق قىلىمەن . قېنى ، قايسىڭلار ئالدى بىلەن ئالدىغا چىقىسىلەر ؟ — سوراقچى قارا ئۆمۈچۈكنىڭ گېپىدىن كېيىن ئەلقۇد : — مەن چىقاي ، ئاۋۋال قولۇمنى يېشىۋېتىڭلار ! — دەپ ۋارقىرىدى .

سوراقچى ئۆمۈچۈكلەر لەشكەرلىرىگە ئىشارەت قىلىپ ئەلقۇدنىڭ قولىنى يەشتۈرۈۋەتتى . ئەلقۇد ئورنىدىن تۇرۇپ بىرقەدەم ئالدىغا چىقتى .

— سەن دەپ باققىن ، قانداق گۇناھلىرىڭ بار ؟ — سوراقچى ئۆمۈچۈك سۈرلۈك ئاۋازدا سورىدى .

— ھېچقانداق گۇناھىم يوق ، — ئەلقۇد كەسكىن جاۋاب بەردى .

— ئالدى بىلەن ئىسمىڭنى ئېيتىپ بەر ، — سوراقچى ئۆمۈچۈك ئۆرە تۇرۇپ ، قوپاللىق بىلەن سورىدى . — ئەلقۇد .

سوراقچى ئۆمۈچۈك ئالدىدىكى لۇغەتكە ئوخشايدىغان توم بىر دەپتەرنى ئالدىرىماي ۋاراقلاپ ، تۈيۈقسىزلا توختاپ سورىدى . — ئەلقۇد ئەنۋەرمۇ ؟ — شۇنداق .

— گۇناھلىرىڭ ۋە يامانلىقلىرىڭ ھەققىدە ئۆزۈڭ سۆزلىگەن ، ئۆزۈڭ تىلغا ئالغان ھەرقانداق گۇناھ ۋە كەمچىلىك ، يېتەرسىزلىك . لەر ئۆزلۈكىدىن دەپتەردىن ئۆچىدۇ . بۇ يەردە ئۇنىڭ جازاسىنىمۇ تارتىپ ئولتۇرمايسەن . ئەگەر قايسى گۇناھىڭنى يوشۇرۇپ قالساڭ ، شۇ گۇناھىڭ ئۈچۈن ھەسسىلەپ جازاغا تارتىلسەن ، — سوراقچى ئۆمۈچۈك بىلال بىلەن زىلالغا قاراپ ، ئاۋازىنى تېخىمۇ يۇقىرىراق چىقاردى ، — ئىككىڭمۇ ئويلىشىپ ئولتۇر ، ھېلى تىلىڭنى چاپىندىساڭ مەندىن ياخشىلىق كۆرۈشمەيسەن ، — ئورۇندۇققا باغلانغان بىلال بىلەن زىلال قورققىنىدىن نېمە دېيەرنى بىلەلمەي چەكچىيىپ ئولتۇراتتى . سوراقچى ئۆمۈچۈكنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان زىلالنىڭ

كۆزلىرى تېخىمۇ پارقىراپ كەتتى .

— ئويلاپ باقسام مەندە ھېچقانداق گۇناھ يوق ئىكەن . گۇناھ-
سىز ئادەمنى قويۇپ بېرىمىز دەۋاتاتتىڭلار ، مېنى قويۇپ
بېرىڭلار ! — ئەلقۇد غەزەپ بىلەن ۋارقىردى .
— سەندە زادى گۇناھ يوقمۇ ؟

— يوق .

— سەن بۇرۇن يىلان ئۆلتۈرگەنمۇ ؟ يەنە قانچە بېلىقنىڭ
بېشىغا چىققان ؟ قانچە ئاق قۇشقاچنى كاۋاپ قىلىپ يېگەن ؟ قىس-
ماق ، توقماقلىرىڭ بىلەن قانچە چاشقانى ئۆلتۈرگەن ؟ قوشلارنىڭ
ئوۋىسىنى بۇزۇپ تۇخۇمنى چاققان چاغلىرىڭ يوقمۇ ؟ — سوراقچى
ئۆمۈچۈكنىڭ سوئاللىرى ئەلقۇدنى تەمتىرىتىپ قويدى . ھازىر سو-
راقچى ئۆمۈچۈك دېگەن ئىشلار ئەلقۇد قىلغان ئىشلار ئىدى . شۇڭا ،
ئۇ خىجىل بولۇپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇردى .

— جاۋاب بېرە ، سەن ئاشۇ ئەسكى ئىشلارنى قىلغانمۇ -
قىلمىغانمۇ ؟ ! — سوراقچى ئۆمۈچۈك ئالدىدىكى ئۈستەلنى شاپىلاق-
لىدى ، — بۇ ساڭا بېرىلگەن ئاخىرقى پۇرسەت ، ئەگەر يۇقىرىقى
گۇناھلىرىڭ ھەققىدە چۈشەنچە بەرسەڭ كەچۈرۈشكە تېگىشلىكلىرىد-
ى كەچۈرۈشمىز مۇمكىن ، لېكىن ئەسكىلىكلىرىڭ ئۈچۈن يەنىلا
تېگىشلىك جازاغا ئۇچرايسەن .

— سىز ، — ئەلقۇد ئەمدى سوراقچى ئۆمۈچۈكنى سىزلىگىلى
تۇردى ، — سىز دېگەن بايقى ئىشلارنى مەن قىلغان ، بىراق ئۇنى
سىلەر قانداق بىلىدىڭلار ؟

— بۇ دەپتەرنى كۆرۈۋاتامسەن ؟ بۇنىڭغا بۇ دۇنيادىكى ئادەملەر
قىلغان ئەسكىلىك ۋە يامانلىقلار خاتىرىلەنگەن . شۇنىڭ قاتارىدا
سىلەرمۇ بار .

— ئەمىسە مەن بەزى خاتالىقلىرىمنى سىزگە چۈشەندۈرۈپ
قويسام بولامدۇ ؟
— بولىدۇ .

— مەن ئەسلىي يىلانى ئۆلتۈرمەيتتىم ، ئۇ چۈچىسى بار بىر
قىرغاۋۇلنى يېمەكچى بولۇپ تۇرۇپتىكەن ، قىرغاۋۇلنى قۇتقۇزۇش

ئۈچۈن يىلاننى ئۆلتۈرگەندىم .

— يىلاننى ئۆلتۈرمەيمۇ قىرغاۋۇلنى قۇتقۇزغىلى بولاتتىغۇ؟

— شۇ چاغدا ئالدىدىراپ كېتىپ يىلاننى ئۆلتۈرۈپ
ساپتىكىمەن .

— بوپتۇ ، بۇ گۇناھىڭدىن ئۆتتۈم . يەنە چۈشەندۈرىدىغىنىڭ
بارمۇ ؟

— بېلىق تۇتۇشنىمۇ گۇناھ ھېسابلىساڭلار يەر يۈزىدە گۇناھ-
سىز ئادەم قالمايدۇ ، شۇڭا ، ئۇنى دەپتەردىن ئۆچۈرۈۋەتكەن
بولساڭلار .

— ئۇنداق قىلالايمەن ، بېلىق تۇتۇشۇمۇ گۇناھ ، بۇرۇن دەريا ،
كۆللەردە گەركىن ياشايدىغان نۇرغۇن نوپۇ بېلىقلار يەر شارىدىن
مەڭگۈلۈك يوقالدى ، — سوراقچى ئۆمۈچۈك ئەلقۇدقا ھومىيىپ
قاراپ قويدى .

— ئۇنداق بولسا ئاق قۇشقاچ بىلەن چاشقاننى ئۆلتۈرگىنىم
گۇناھ بولماس ؟

— نېمىشقا گۇناھ بولمايدىكەن ؟ ئاق قۇشقاچ ئالدىڭدا نېمە
گۇناھ قىلغان ؟ سەن ھەر يىلى قىشتا دوستلىرىڭ بىلەن ئاق قۇش-
قاچنى تۇتۇپ ، بىچارە جانىۋارنىڭ بوينىنى ئۈزۈپ تاشلاپ ، مەشكە
قاقلاپ پىشۇرۇپ يەيسەن ، شۇنداقمۇ ؟
ئەلقۇد بېشىنى لىڭشىتتى .

— ئاق قۇشقاچنىڭ بىر چىشلەم گۆشىنى يېمىسەڭ ، قورسە-
قىڭ ئاچ قالامتى ؟ ساڭا يەيدىغان باشقا نەرسە تېپىلمايتى ؟ —
ئەلقۇد بېشىنى ساڭگىلىتىپ بىردەم تۇرغاندىن كېيىن سوراقچى
ئۆمۈچۈكتىن سورىدى :

— ئۇنداق بولسا چاشقاننى ئۆلتۈرگىنىمۇ گۇناھمۇ ؟ ئۇ بىزگە
نۇرغۇن زىيانلارنى يەتكۈزگەن تۇرسا ، — بۇ گەپتىن كېيىن سوراق-
چى ئۆمۈچۈك ئالدىدىكى ئۈستەلنى قولى بىلەن چېكىپ بىردەم
تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن مۇنداق دېدى :

— چاشقانلارغۇ ئىنسانلارغا كۆپ زىيان يەتكۈزگەن ، ئۈزۈڭ-
لارنى قوغداش ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆلتۈرگىنىڭلارنى گۇناھ ھېسابلاپ

كەتكىلى بولمايدۇ ، بىراق ، سىلەرنىڭ چاشقانى مۈشۈك ، تاختىمۇ -
شۈكلەر بىلەن ئۆلتۈرگىنىڭلار يەتمىگەندەك زەھەرلىك دورا بىلەن
ئۆلتۈرۈۋاتىسىلەر . سىلەر زەھەرلەپ ئۆلتۈرگەن چاشقانى يەپ
ئۆلۈپ كەتكەن مۈشۈكلەرنىڭ سانىنى ئالماقمۇ تەس ، ھازىر يەر
شارىدا ئاشۇ چىرايلىق مۈشۈكلەرنىڭمۇ نەسلى قۇرۇپ كەتكىلى
تۈردى . چاشقانى زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈشمۇ گۇناھ ھېسابلىنىدۇ .
شۇڭا ، ساڭمۇ گۇناھ يېزىلغان . يەنە نېمە گېپىڭ بار ؟ گۇناھلىد -
رىڭدىن باشقا كەمچىلىك ، خاتالىق دېگەنمۇ شۇنداق كۆپ خاتىرىلە -
نىپتۇ . ھازىرچە سەن جايىڭغا بېرىپ ئۆلتۈرۈپ تۇرغىن . ماۋۇ
دوستلىرىڭنى سوراق قىلاي ، — سوراقچى ئۆمۈچۈك بېشى بىلەن
ئىشارەت قىلىپ قويغانىدى . لەشكەر ئۆمۈچۈكلەر زىلالنى ئارقاندىن
يېشىپ ئالدىغا ئېلىپ چىقتى . ئۇ بەك قورقۇپ كەتكەچكە پۇت -
قوللىرى تىترەيتتى .

— ئىسمىڭ زىلال ، شۇنداقمۇ ؟

— شۇ . . . شۇ . . . شۇنداق .

— بويىڭدىكى نېمە ئۇ ؟ ئۆز گۇناھىڭغا پاكىت بولىدىغان
نەرسىنى بويىڭغا ئېسىپ كەلگىنىڭ قىزىق ئىش بولپتۇ . ئۇنىڭ
بويىدىكى ئاۋۇ نەرسىنى ئەكېلىڭلار ! — لەشكەر ئۆمۈچۈكلەر
زىلالنىڭ بويىدىكى رەگەتكىنى ئېلىپ ، سوراقچى ئۆمۈچۈكنىڭ
ئالدىغا ئېلىپ كەلدى .

— سەن بۇ نەرسەڭ بىلەن قانچە قۇشقاچنى ئۆلتۈرگەنسەن -
ھە ؟ ئۆزۈڭ دەمەسەن ياكى مەن دەپ بېرەيمۇ ؟ — زىلال قورقۇپ
كەتكەچكە ھېچنەرسە دېيەلمىدى .

— قارىغاندا گۇناھىڭنى يۈيىدىغان پاكىت تاپالمايدىغان ئوخ -
شايىسەن ، يەنە بىرىنى ئەكېلىڭلار ! — لەشكەر ئۆمۈچۈكلەر سوراق -
چى ئۆمۈچۈكنىڭ بۇيرۇقى بويىچە زىلالنى جايىغا ئاپىرىپ قويۇپ ،
زىلالنى ئەكەلدى . سوراقچى ئۆمۈچۈك ئالدىدىكى دەپتەرنى ۋاراقلاپ
قويۇپ بىر بەتكە تىكىلىپ تۇرۇپ قالدى .

— پاھ ، كىچىككىنە تۇرۇپ نېمانچە كۆپ گۇناھ ئۆتكۈزگەن
نەرسە سەن ؟ ئىسمىڭ بىلال شۇنداقمۇ ؟ — سوراقچى ئۆمۈچۈكنىڭ

كۆرەڭلىكىنى كۆرۈپ بىلالنىڭ ئاچچىقى كەلدى. ئۇنىڭ چىرايى قىزىرىپ، گۆرەن تومۇرلىرى كۆپۈپ لىپىلداپ كەتتى.

— سەن زادى نېمە قىلماقچى؟ گۇناھ ئۆتكۈزگەن — ئۆتكۈزۈمەن. گەنىلىكىم بىلەن نېمە ئىشنىڭ بار؟ مەن ساڭا ئوخشاش بەتبەشەرە مەخلۇقلاردىن نەچچە ئوننى ئۆلتۈرگەن. يىلان ئۆلتۈرگەن بولساق نېمە بوپتۇ؟ ئۇ سېنىڭ داداڭ ياكى تاغاڭمىدى؟ ئۇلار ئادەملەرنى چېقىپ ئۆلتۈرسە، باشقا جان — جانىۋارلارنى چاينىماي يۇتسا گەپ يوقمىكەن؟ سەن مۇشۇ دۇنيانىڭ خوجا ئاكىسىدەك گەپ قىلىسەن. غۇ، قولۇڭدىكى ئۇ پاخپاخ دەپتىرىڭگە خەقنىڭ گۇناھىنى خاتىرىلەيمەن دېگۈچە ئۆزۈڭنىڭ گۇناھىنى خاتىرىلىگەن، سەن بىزنى بۇ قارا ئۆڭكۈرگە ئەكىرىۋېلىپ نېمە قىلماقچى؟ نوچى بولساڭ قولۇڭدىن كەلگەننى قىل! — بىلال بۇ گەپلەرنى قانداق دەۋەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلەلمەي قالدى. بىلال ئۇنىڭ باتۇرلۇقىغا ھەيران قالدى. ئەلقۇد قۇلاقلىرىغا ئىشەنمىگەندەك داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. سو- راقچى ئۆمۈچۈك بىلالنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، بۇنىڭ باشقىچە كارا- مىتى بار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، خېلى ئۇزۇنغىچە گەپ قىلالمىدى. — بايىقى گەپنى قىلغان سەنمۇ؟ — خېلى ئۇزۇندىن كېيىن ئەسلىگە كەلگەن سوراقچى ئۆمۈچۈك دۇدۇقلاپ تۇرۇپ ئاران مۇشۇ گەپنى قىلالىدى.

— مەن بولماي سېنىڭ داداڭمىتى؟ — بىلال يەنە قورقماي تۇرۇپ تېخىمۇ كۈچەپ ۋارقىرىدى، — بايا گەپ قىلمىسام، خالە- غىنىڭلارنى قىلىدىڭلار، سىلەردىن قورقمايمەن، كېلىشە، قېنى بىر ئېلىشىپ باقايلى، — بىلالنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان لەشكەر ئۆمۈ- چۈكلەر قاچقىنىچە ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. يالغۇز قال- غان سوراقچى ئۆمۈچۈك قانداق قىلىشنى بىلەلمەي ئالدىدىكى دەپتىرىنى قولىتۇقلىغىنىچە ئۆڭكۈرنىڭ تېمىغا يامىشىشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇ بەستى قوڭغۇزچىلىكىمۇ كەلمەيدىغان كۆپ پۇتلۇق قارا ئۆمۈچۈككە ئايلىنىپ قالغانىدى. يەردىمۇ ئاشۇنداق كۆپ پۇتلۇق ئۆمۈچۈكلەر ئۆمىلەپ يۈرەتتى. بۇنى كۆرۈپ ئەلقۇد بىلەن بىلال بىلالنى كۆتۈرۈۋېلىپ «يارايسەن» دېيىشىپ مەڭزىلىرىگە سۆيۈپ

كەتتى . ئەلقۇدلار ئۆڭكۈردىن چىقتى . شۇ چاغدا ئۇلار ئۆڭكۈرنىڭ ئالدىدىكى بىر تاختايغا يېزىپ قويۇلغان خەتنى كۆردى :

«بۇ يەرگە كەلگەن ھەرقانداق ئادەم قارا ئۆمۈچۈكلەرنىڭ كاسىلىسىغا ئۇچرايدۇ . ئەگەر سىز يامانلىقنى كۆپ قىلغان بولسىڭىز ، قىلغان يامانلىقىڭىزنى كۆزىڭىزگە كۆرسىتىدۇ . ياخشىلىقلىرىڭىز يامانلىقىڭىزدىن كۆپ بولسا ، سىز ئۇلاردىن غالىب كېلىسىز ، ئەگەر سىز بەك قورقۇنچاق بولسىڭىز ، ئۇلار سىزنى ئۆلگۈچە جازالايدۇ . ئەگەر قورقماس باتۇر بولسىڭىز ، ئۇلار سىزگە تەڭ كېلەلمەي ، ئاجىزلاپ ئەسلىگە قايتىدۇ .»

— بىلال ، سەن بۇ خەتنى باشتا ئوقۇۋاپتىكەن سەن . دە ؟ —
زىلال بىلالدىن سورىدى .

— مەن بۇنى كۆرمىگەن ، ئۆزۈم نېمە كۆرسەم كۆرەي دەپ شۇنداق قىلغانىدىم ، — بىلال ئەلقۇدقا قاراپ قويدى .

— قانداقلا بولمىسۇن بىز قارا ئۆمۈچۈكنىڭ گېپىدىن نېمەنىڭ گۇناھ ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدۇق ، زىلال سەن بىلالغا پەقەت قايىل بولمايسەن ، ئۇنىڭ باتۇرلۇقىنى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆردۇق ، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە ساق بۇمۇ بىر گۇناھ بولىدۇ . بىلال باتۇرلۇق قىلمىغان بولسا ، بىز ئۇ قارا ئۆمۈچۈكلەرنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايتۇق .

— خەتنى ئوقۇۋالغان بولسام ئۇنچىلىك ئىشنى مەنمۇ قىلالايتتىم ، — زىلال قايىل بولمىغاندەك غودۇڭشىدى . ئەلقۇدلار ئۆڭكۈردىن يىراقلاپ يەنە قارا سايىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى . شۇ چاغدا ئۇلار يەنە غەلىتە ئاۋازلارنى ئاڭلىدى . ئۇلار گەپ بىلەن بولۇپ نۇرغۇن چاپانلارنىڭ قورشاۋىدا قالغانىدى .

38. ياخشىلىق غارى

— كۆردۈڭلارمۇ بالىلار؟! — زىلال قورققىنىدىن ۋارقىردى. ۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى ئاتتەك، كالىدەك چاپانلار قورشىۋالغا. نىدى. چاپانلارنىڭ تەقى - تۇرقى قارا ئۆمۈچۈكلەرنىڭكىدىنمۇ قور. قۇنچلۇق ئىدى. ئۇلارنىڭ قولىدا پىلىموتقا ئوخشاپ كېتىدىغان قوراللار تۇراتتى. چاپانلار سەت ئاۋازى بىلەن ۋارقىراۋاتاتتى: — ئۆلۈمتۈك قارا ئۆمۈچۈكلەرنى قورقۇتالىغىنىڭلار بىلەن بىزنى قورقۇتالمايسىلەر! بىز سىلەرنى سوراق قىلىپ يۈرمەيمىز. قوللىمىزدىكى «زەھەر چاپقۇ» بىلەن بىردەمدىلا زەھەرلەپ ئۆلتۈردىمىز. ئادەملەرنىڭ بىزگە قىلغان ئەسكىلىكى ئاز ئەمەس. بىر قېتىملىق غەلىبىدىن كېيىنكى بۇ تۇيۇقسىز زەربە ئەلقۇد. لارنى گاڭگىرىتىپ قويدى. زىلالنىڭ كۆزلىرى ئەلەك - سەلەك بولۇپ، پۈتۈن بەدىنى لاغىلداپ تىترەۋاتاتتى. ئەلقۇد بۇنداق خې. يىمخەتەرلەرگە كۆنۈپ قالغاچقىمۇ تەمكىن تۇراتتى. بىلالنىڭ خې. رايدا بايىقى مەغرۇرلۇقتىن ئەسەرمۇ قالماغانىدى. — قانداق قىلىمىز؟ ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — زىلال جاقىلا. داپ تىترەپ كەتتى.

— ئەمدى ئۆزلىرىڭ بىر ئامال قىلىش، — دېدى بىلالمۇ خاپا بولۇپ، — بىر قېتىم قۇتقۇزدۇم، ئەمدى ئىككىڭ بىر ئامال قىلمايمسەن، — چاپانلار ئەلقۇدلارغا بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلدى. شۇ چاغدا ئاسماندىن ئۈچ قاناتلىق بۆكەن ئۇلارنىڭ يېنىغىلا چۈشتى. بۆكەنلەر قىزلارنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدىغان ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئەلقۇد، بولۇڭلار، بىزگە مىنىڭلار، — ئەلقۇدلار ئىشنىڭ ئالدى - كەينىنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرمەيلا قاناتلىق بۆكەنلەرگە مىندى. بۆكەنلەر قانداق تېز كەلگەن بولسا شۇنداق تېز ئاسمانغا

كۆتۈرۈلدى. ئەلقۇدلار ئۇچقۇ بىلەن ئۇچقانداك ئاپئاق بۇلۇتلار
ئۈستىدە كېتىۋاتاتتى.

بۆكەنلەر ئېگىز ئۆرلەپ خېلى ئۇزۇن ئۇچقاندىن كېيىن پەس-
لىدى. ئاپئاق بۇلۇت، تۇمانلار ئاستىدىن يەر - زېمىن غۇۋا كۆرۈن-
دى. ئەلقۇدلار پارقىراق شەمشەردەك جۇلالىنىپ تۇرغان مۇزلۇق،
قارلىق چوققىنىڭ يان باغرىغا چۈشتى. بۆكەنلەر كۆزنى يۇمۇپ
ئاچقۇچە قاناتسىز بۆكەنلەرگە ئايلاندى. بۆكەنلەر ئەلقۇدلارغا تونۇش
ۋە يېقىملىق تۇيۇلدى. بۆكەنلەر ئەلقۇدلارنى مۇزلۇق چوققىنىڭ يان
باغرىدىكى خرۇستالدەك چاقناپ تۇرغان مۇز دەرۋازىنىڭ ئالدىغا
ئېلىپ كەلدى. مۇز دەرۋازا ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ ئۆزلۈكىدىن ئې-
چىلدى. بۆكەنلەر ئەلقۇدلارنى غار ئىچىگە تەكلىپ قىلدى.

— قېنى، مەرھەمەت، تارتىنماي قەدەم تەشرىپ قىلىڭلار!
ئەلقۇدلار ئۆز ئۆيىگە كېلىپ قالغاندەك تۇيغۇغا كەلدى. غار-
نىڭ ئىچى چاقناپ تۇراتتى. غارنىڭ تام - تورۇسلىرى خرۇستالدەك
سۈزۈك ۋە پارقىراق ئىدى. غارنىڭ پەس تەرىپىدە ئاپئاق بۇلۇت،
تۇمانلار ئۈزۈپ يۈرەتتى. ئەلقۇدلار يەرنى كۆرەلمىگەن بولسىمۇ
يۇمشاق پاخىتىغا دەسسەگەندەك كېتىۋاتاتتى. ئۇلار بۇ يەردە تۈرلۈك
جان - جانىۋارلارنىڭ شادلىق ئىچىدە يۈرگەنلىكىنى كۆردى. بۆ-
كەنلەر ئەلقۇدلارنى غار ئىچىدىكى كىچىك بىر غارغا ئېلىپ كىردى.
ئۇ يەردە ئەلقۇدلارنى بىر ئانا بۆكەن قىزغىن قارشى ئالدى.

— ئاپا، سىز گېپىنى تولا قىلىدىغان بۇ مېھمانلارنى تېپىپ
كەلدۇق، سىز ئۇلارنى ئىككى دەۋاتاتتىڭىز، ئۈچ ئىكەن، شۇڭا،
بىز ئۇچىلىشىنى قايتۇرۇپ كەلدۇق، — بۆكەنلەرنىڭ بىرى ئانا
بۆكەنگە شۇنداق دېدى.

— ناھايىتى ياخشى قىپسىلەر، بالىلىرىم، — ئانا بۆكەن
ئەلقۇدلارنى كىچىك غارنىڭ بىر تەرىپىدىكى بۇلۇتتەك يۇمشاق ئو-
رۇندۇقلارغا ئولتۇرغۇزدى.

— سىلەر مېنى تونۇيالىدىڭلارمۇ؟ سىلەر ئەجەب ئۆزگەرمەي
شۇ پېتى تۇرۇپسىلەرغۇ؟ سىز ئەلقۇد، سىز بىلال، سىز... توغرا
سىز بىلالغۇ، مەن بىلالنىمۇ سىلەردىن ئايرىلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى

كۈنى كۆرگەن . مەن سىلەرنى بەك سېغىنىدىم . سىلەرنى ئىزدەپ بېرىپ نەچچە قېتىم كۆرۈشمەكچى بولغان بولساممۇ ، قانداق كۆرۈ- شۈشنى بىلەلمەي يۈرەتتىم . مەن يېقىندا مۇشۇ «ياخشىلىق غارى» غا قايتىپ كەلگەن ، بۇ غارغا كىرمەكمۇ ئاسان ئەمەس ئىكەن . بۇ غارغا كىرگۈچىلەر ھەرقانداق ئارزۇ - ئارمىنىغا يېتىدىكەن . مې- نىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇيۇم بالىلىق بولۇش ئىدى . مەن بۇ ياخشىلىق غارىدا ئارزۇيۇمغا يېتىپ ، بىر قېتىمدىلا ئۈچ پەرزەنتلىك بولدۇم . ئۆزۈڭلار كۆرگەنسىلەر ، ئۇلار قاناتلىق بولۇپ ئاسماندا ئۇچالايدۇ . مەن ئۇلارغا سىلەرنى تېپىشنى تاپشۇرغانىدىم . سىلەر ئۆزگەرمەي شۇ يېتى تۇرۇپسىلەر ، مەن بىردەمدىلا ئۆزگىرىپ مانا مۇشۇنداق بولۇپ قالدىم .

ئەلقۇدلار شۇ چاغدىلا ئالدىدا تۇرغان بۇ ئانا بۆكەننىڭ ئۆزلىرى ئوۋچىلارنىڭ قولىدىن قۇتقۇزۇۋېلىپ تاغقا قويۇپ بەرگەن بۆكەن ئىكەنلىكىنى بىلدى . ھاياجانلىنىپ كەتكەن ئەلقۇد بىلەن بلال ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .

— بىز سىزنى تونۇدۇق ، سىز گەپ قىلالايدىغان بولۇپ قاپ- سىزغۇ ، بىز سىزنىڭ دائىم گېپىڭىزنى قىلاتتۇق . سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشىمىزنى خىيالىمىزغا كەلتۈرمىگەندۇق ، — بۆكەن ئۇلار بىلەن يەنە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى . بۆكەننىڭ چىراپ- لىق كۆزلىرىدىن ياش تاراملايتتى . ئەلقۇدلارمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالا- ماي يىغلىدى . بۆكەن ئەلقۇدلارنى بەزلىدى :

— يىغلىماڭلار ، بۇ يەردە ئۇچراشقانلىقىمىز بىز ئۈچۈن ئەڭ چوڭ خۇشاللىق بولدى . مېنىڭ شۇنداق ئارمىنىم بار ئىدى . ياخ- شىلىق غارىدا ياخشى تىلەك ، ياخشى ئارمانلارنىڭ ھەرقاندىقى ئە- مەلگە ئاشىدىكەن ، — ئەلقۇدلار ئەمدى بۆكەن بىلەن كۆپ يىل ئايرىلىپ كەتكەن قەدىناس دوستلار قايتا ئۇچراشقانداك ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن پاراڭلاشتى .

— سىز قانداق قىلىپ ، بىزدەك گەپ قىلالايدىغان بولۇپ قالدىڭىز ؟ — ئەلقۇد بۆكەندىن سورىدى .

— ياخشىلىق غارىغا كىرگەن ھەرقانداق جانئۇر قايىسى تىلدا

سۆزلىگۈسى كەلسە شۇ تىلدا سۆزلەيدۇ . ئادەمدەك سۆزلەش بۇرۇندىن كۆڭلۈمگە پۈكۈپ يۈرگەن ئارزۇيۇم بولغاچقا ، ياخشىلىق غارىدغا كىرگەن كۈنۈملا ئادەمدەك سۆزلىيەلەيدىغان بولدۇم . بۇ يەردە پاكلىق ۋە ياخشىلىقلا مەۋجۇت . ھەرقانداق جان - جانىۋارلار بىر - بىرىگە ياخشىلىقلا قىلىدۇ . ئۇلار يامانلىق ۋە ئەسكىلىكلەر ھەققىدە ھېچ نەرسە بىلمەيدۇ . بۇ ياخشىلىق غارىنىڭ قانچىلىك كەڭ ۋە پايانسىز ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايسىلەر ، چۈنكى ئۇ كۈندىن - كۈنگە كېڭىيىدۇ . ئالدى بىلەن سىلەرگە بۇ پاكلىق غارىنى سەيلە قىلدۇرۇپ كېلەي . ئاڭغىچە بالىلىرىمۇ قايتىپ كېلىپ ، سىلەرنى بۇ يەردە قانغۇدەك ئوينىتىدۇ ، — بۆكەن ئەلقۇدلارنى ئۆزىنىڭ خاس غارىدىن ئېلىپ چىقتى . بۆكەننىڭ بالىلىرىمۇ قايتىپ كەلدى .

— بالىلىرىم ، — دېدى ئانا بۆكەن ، — دوستلىرىمىزغا غارىنى سەيلە قىلدۇرۇپ كېلىڭلار ، ئۇلار بۇ يەردىمۇ قانغۇدەك سەيلە قىلىۋالسۇن ! — ئانا بۆكەن ئەلقۇدلارنى تارتىنىپ قالمىسۇن دېگەچكە ئۇلارنى بالىلىرىغا تاپشۇرۇپ ، ئۆزى خاس غارىغا كىرىپ كەتتى .

ئەلقۇدلارنىڭ كۆڭلىدە غەم - ئەندىشە ، ئەنسىرەش ۋە باشقا تەشۋىشلەر قالمىغانىدى . ئەلقۇدلار غار دېگەن كۈن چۈشمەيدىغان ، ئېيىق ۋە باشقا ئۆچەككە كىرىدىغان ھايۋانلار ئۇخلايدىغان ، تام - تورۇسلىرىدا شەپەرەڭلەر پالاقلاپ يۈرۈيدىغان قورقۇنچلۇق يەر دەپ ئويلايتتى . لېكىن ، بۇ غار كېچە - كۈندۈز نۇرلىنىپ ، چاقناپ تۇرىدىكەن . بۇ يەردە دۇنيادا بار ۋە بۇرۇن بار بولغان جان - جانىۋارلار ، گۈل - گىياھلار ئىناق - ئېچىل ياشايدىكەن . ئەلقۇدلار بۆكەنلەرنىڭ يول باشلىشى بىلەن چەت ياقىسى تۈر - لۈك مېۋىلىك دەرەخلەر ۋە گۈل - گىياھلار بىلەن قاپلانغان خرۇس - تالەك سۈزۈك يولدا كېتىۋېتىپ ئۆزلىرىنى بەكمۇ راھەت ھېس قىلدى . ئۇلارنىڭ قەدەملىرى ئۆزلۈكىدىن تاشلىنىپ ، ئۇچۇپ كېتىۋاتقان دەك تۇيغۇغا كەلدى .

— سىلەرنى شادلىق مەيدانىغا ئېلىپ بارايلى ، ئۇ يەرگە

جان - جانۋارلار يىغىلىپ ، تۈرلۈك شادلىق ئويۇنلىرىنى ئويناي-
دۇ . بىزمۇ خالىغان ئويۇنلارنى ئوينىمىز .

ئويۇننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەلقۇدلار ئىنتايىن خۇشال بولدى .
شادلىق مەيدانى دېگىنى رەڭگارەڭ گۈل - چېچەكلەر ۋە مەي باغلاپ
پىشقان مېۋىلەر بىلەن رەڭلىنىپ تۇرغان پايانسىز بىر بوشلۇق
ئىدى . بۇ يەردە سانسىزلىغان جان - جانۋارلار ئۆز خىللىرى بىلەن
تۈرلۈك ئويۇنلارنى ئوينىماقتا ئىدى . ئەلقۇدلار بۇ يەردىكى ئويۇنلار-
غا قىزىقىپ قانداق ئويۇن ئويناشنىمۇ بىلەلمەي قالدى .

— قانداق ئويۇن ئوينىغۇڭلار بار ؟ — بىلال بىلەن زىلال
ئەلقۇدقا قارىدى . ئەلقۇد سەمىمىيلىك بىلەن جاۋاب بەردى :

— بىز ئاۋۋال بۇ يەردىكى ئويۇنلارنى كۆرەيلى ، بىزنىڭ مەق-
سىتىمىزمۇ كۆپلىگەن يېڭىلىقلارنى كۆرۈش .

— بولىدۇ ، بۇ يەردە يېڭىلىقلار ناھايىتى كۆپ .

ئەلقۇدلار بۆكەنلەرگە ئەگىشىپ شادلىق مەيدانىنى سەيلە قىل-
دى . سۈزۈك كۆلدە ئاق قۇلار تەبىئىي مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ ،
نەپىس ۋە لەرزىلىك ئۇسسۇل ئوينىماقتا ئىدى . ئاق قۇلارنىڭ ئۇسسۇ-
لىغا تەڭكەش قىلىنىۋاتقان جۇشقۇن كۈينى كىمنىڭ چېلىۋاتقانلىقىد-
ى بىلگىلى بولمايتتى . كۆپلىگەن ئاق قۇلنىڭ بىر خىل رىتىمدا
تەكشى ۋە رەتلىك ئۇسسۇل ئوينىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنلەر تەبىئەتنىڭ
بۇ سەنئەتكارلىرىغا ئاپىرىن ئوقۇماي قالمايتتى . پاھ ، سانسىزلىغان
ئاق قۇلار پاكلىق ۋە نەپىسلىك ئىچىدە ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى . ئۇلار
ئاسماندىمۇ كىشىنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان چىرايلىق ھەرىكەتلەرنى
قىلدى . ئەلقۇدلار ھەممىنى ئۇنتۇپ ئاق قۇلارنىڭ پەرۋازىغا دىققەت
قىلماقتا ئىدى . بۆكەنلەر ئەلقۇدلارنى سەگىتتى :

— بۇ يەردە سىلەر كۆرىدىغان ئويۇنلار تېخى كۆپ ، بۇنداق
كۆرگىلى تۇرساڭلار ، بوۋاي بولغىچىمۇ كۆرۈپ بولالمايسىلەر ، يەنە
باشقا ئويۇنلارنى كۆرەيلى .

ئۇلار بىر مېۋىزىرلىقتىن ئۆتۈپ ، قۇشلار ۋىچىرلاپ سايىراپ
تۇرغان يەرگە كەلگەندە بۆكەنلەر ئەلقۇدلارغا تونۇشتۇردى .

— بۇ يەر قۇشقاچلار سەيلىگاھى ، ئاق قۇشقاچ ، قارىغۇجا ،

تۆمۈر تۇمشۇق ، قارلىغاچ دېگەندەك كىچىك قۇشلارنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان ماكانى ، — ئەلقۇدلار قۇشقاچلار سەيلىگاھىغا قەدەم قو- يۇش بىلەنلا :

— خۇش كەپسىلەر ، قىزغىن قارشى ئالىمىز ! — دېگەن سادالار ياڭرىدى . ئاق قۇشقاچ ئەلقۇدقا گۈل تۇتۇپ ، قارشى ئالدىد- غانلىقىنى بىلدۈردى . بۇ ئاق قۇشقاچ ئەلقۇدلارنىڭ مەھەللىسىدىكى ئاق قۇشقاچقا ئوخشاش بولسىمۇ ، بوي - بەستى ئەلقۇدلار بىلەن تەڭ ئىدى . ئەلقۇدلار كىچىكلەپ قالىدۇ ياكى قۇشقاچلار يوغىناپ كەتسىمۇ ، بۇنىڭغا بىر نېمە دېگىلى بولمايتتى .

— ئەلقۇد ، كەلگەنلىكىڭىزنى قىزغىن قارشى ئالىمەن ، مېنى ئۇنتۇپ كەتكەن بولۇشىڭىز مۇمكىن ، مەن سىزنىڭ ئىشىك ئالدىد- ئىزدىكى تېرەكنىڭ ئۈستىدە دۇنياغا كەلگەن . ئۇچۇرما بولمىغان چاغدا ئۆزۈمنىڭ كەپسىزلىكىدىن ئۇۋامدىن چۈشۈپ كېتىپ ، دەرەخ تۈۋىدە قانداق قىلىشىمنى بىلەلمەي تۇرغاندا ، بىر مۈشۈك مېنى يەۋەتكىلى تاس قالغانىدى . شۇ چاغدا مېنى قۇتۇلدۇرۇپ ، تېرەككە يامىشىپ چىقىپ ئۇۋامغا سېلىپ قويغانىدىڭىز ، سىزنىڭ بۇ ياخشىد- لىق غارىغا كېلىشكە شەرتىڭىز توشىدۇ . مەن سىز ئۈچۈن ياخشىد- لىق قىلىشقا ھەر قاچان تەييار ، — ئەلقۇد بۇنىڭدىن نەچچە يىل ئىلگىرى شۇنداق ئىش بولغانلىقىنى ئاران ئەسكە ئالدى . ئەلقۇد ئاق قۇشقاچنىڭ ماختاشلىرىدىن خىجىل بولۇپ نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي تۇرغاندا ، قارلىغاچ ئەلقۇدنى قۇچاقلاپ ھۆڭرەپ يىغلاپ كەتتى :

— جېنىم دوستۇم ئەلقۇد ، بۇ ئوڭۇمۇ ، چۈشۈمۇ ؟ قاننىم سۇنۇپ كەتكەن ئاشۇ كەچ كۈزدە مېنى قۇتۇلدۇرۇپ ، قاننىمنى ساقايتىپ ، قىش ئۆتۈپ كەتكۈچە مېنى ئۆيىڭىزدە باققانىدىڭىز ، مەن شۇ يىلى ئاتا - ئانام بىلەن يىراقتىكى گۈلزارلىقلارغا كېتەلمىد- گەن بولساممۇ ، دېرىزىدىن ئاپئاق قارنىڭ لەپىلدەپ ياغانلىقىنى ، بالىلارنىڭ قار بوۋاي ، قار بالىلارنى ياساپ ئوينىغانلىقىنى ، چانا ، كانكى ، نۇر ئوينىغانلىقىنى كۆرگەنىدىم . بىزنىڭ قارلىغاچلار جە- مەتىمىزدە قىشنى ۋە قارنى كۆرگەن مەندىن باشقا بىرمۇ قارلىغاچ

يوق ، شۇ يىلى باھار يېتىپ كېلىپ ئىللىق شامال دېرىزىدىن غۇيۇلداپ كىرگەندە ، تەنلىرىم بۆلەكچە يايىراپ كەتكەندى . ھەرقانداق باھار مەن ئۈچۈن ئۇنداق ئىللىق ، سۆيۈملۈك بىلىنىمگەندى . ئەلقۇدلار بۇ يەردە يەنە نۇرغۇن ياخشى مۇئامىلە ۋە رەھمەتلەرگە ئېرىشتى . ئۇلار ئۆزلىرىمۇ ئۈتتۈپ كەتكەن ئاشۇ ئىشلىرى ئۈچۈن بۇنداق تەشەككۈرگە ئېرىشىمىز دەپ ئويلىنىمىغانىدى . بۆكەنلەر ئەلقۇدلارنى يەنە نۇرغۇن يەرلەرنى سەيلە قىلدۇردى . ياخشىلىق غارى دەپ ئاتىلىپ قالغان بۇ يەر ئەلقۇدلار ئۈچۈن پايدىسىز پاكلىق دۇنياسىدەك تۈيۈلدى . ئۇلار بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق جان - جانىۋارلارغا ياخشىلىق قىلىمىز دەپ ئويلىدى .

39. مەھەللىدىكى ھېكايە

ئەلقۇدلار «ياخشىلىق غارى» دىن قايتىپ كېلىپ دەرسكە كىرىشپ كەتتى. دەرسلەر بېسىپ ئۆتۈلۈۋاتقاچقا، ئويۇن ۋە سەيلە - ساياھەتكىمۇ ۋاقىت چىقىرالمىدى. تۇمارمۇ ئەلقۇدقا «سەيلەر سەيلە - ساياھەت بىلەن بولۇپ كېتىپ دەرسلەرنى ئانچە ياخشى ئۆگەنمىدىڭلار، شۇڭا، ئىمتىھان باشلانغىچە دەرىسلىرىڭلارنى تولىقلاڭلار» دېگەنىدى. ئەلقۇدلارمۇ ئۆزىنى نۇرغۇن خەۋپ - خەتەر دىن قۇتۇلدۇرۇپ، كۆپ كەچۈرمىشلەرنى باشتىن كەچۈرۈشكە سەۋەب بولغان تۇمارنى تېخىمۇ ھۆرمەتلەيدىغان بولغانىدى. ئەلقۇدلار ئىككى ھەپتىنى دەرس ئۆگىنىش، تاپشۇرۇق ئىشلەش، ياخشى ئۆگىنەلمەي قالغان دەرىسلىرىنى پىششىقلاش بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتتى. تۇمارمۇ رازى بولدى. ئەلقۇدلار «ياخشىلىق غارى» دىكى ساياھەتتىن دىن كېيىن ياخشىلىقنىڭ ھامان مۇكاپاتى بارلىقىنى بىلگەنىدى. ئۇلار دەرس ئۆگىنىشمۇ بىزنى ئەڭ زور مۇكاپاتقا ئېرىشتۈرىدىغان ياخشى ئىش دەپ قارايدىغان بولدى.

ئەلقۇد بىر كۈنى بىلال بىلەن زىلالنى چاقىرىپ مەسلىھەتلەشتى.

— ھەي بالىلار، دەرسنىمۇ ياخشى ئۆگەندۇق، ئىمتىھاندىن ئەلا نۆتۈشمىزدە گەپ يوق، تۇمار قىشلىق تەتىل بولمىغۇچە يىراق-لارغا ساياھەتكە چىقىشمىزغا قوشۇلمىدى. شۇڭا، بۈگۈن كالىد-مىزنى سەگىتكەچ بىرەر ئەھمىيەتلىك ئىش قىلمايلىمۇ؟

— بولىدۇ، ماۋۇ ئىككى ھەپتە ھېچ يەرگە بارمىغاچقا ئەجەب زېرىكتىم، — زېرىكىپ قالغان بىلال ئەلقۇدنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىدى.

شۇ ئەمەسمۇ، ئۆزۈم قورقۇنچاق بولغان بىلەن ئادەمنى قورقۇتىدىغان ۋەقەلەرگە ئامراق بولۇپ قاپتىمەن، — زىلالمۇ كۈ-

لۈپ قويدى .

— سىلەرچە قانداق ئىش قىلساق بولار ؟ — ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالغا مەنلىك تىكىلدى .

— قانداق ئىش قىلساق بولار دەيسەنغۇ ، ئويۇننىڭ گېپىنى قىل ، دەرس ئۆگىنىپ ھېرىپ كەتكەندە ئىش قىلغۇسى كېلەمدۇ ؟ تازا بىر كۆڭۈل ئاچىدىغان ئويۇن ئوينايلىچۇ ، — بىلال ئالدىدىكى قار دۆۋىسىگە كۈچەپ تەپتى .

— قىشتىنغۇ ئوينىيدىغان ئويۇننىڭمۇ تايىنى يوقكەن . ھەي بالىلار ، قۇشقاچ تۇتۇپ ئوينامدۇق ؟ كۆردۈڭلارمۇ ئاۋۇ قۇشقاچلار . نى ، ھەممە يەرنى قار بېسىۋالغاچقا يەيدىغان نەرسە تاپالماي تېپىرلەشپ يۈرىدۇ ، ئەگەر ئازراق يەرنى تازىلاپ دان چېچىپ ، ھېلىقەدەك سېۋەتكە كۆمتۈرۈپ تۇتىدىغان بولساق . . . پاه ، پاه ، قۇشقاچ گۆشىنى مەشكە قاقلاپ كاۋاپ قىلسا — ھە . . . — زىلالنىڭ بۇ سۆزى ئەلقۇدنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى .

— سىلەر خۇددى قارا ئۆمۈچۈكلەرگە تۇتۇلمىغاندەك ، «ياخشىلىق غارى» نى سەيلە قىلمىغاندەك گەپ قىلىسىلەرغۇ ، «ياخشىلىق غارى» دا ئەمدى جان — جانىۋارلارغا يامانلىق قىلمايمىز دەۋاتاتەتتىڭلار ، بۇ گەپنى . . . — ئۇنتۇغاق زىلال «ياخشىلىق غارى» ، قارا ئۆمۈچۈك دېگەنلەرنى ئۇنتۇپلا كەتكەنىدى . ئەلقۇدنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خىجىل بولغاندەك يەرگە قارىدى . بىلالمۇ قىزىرىپ كەتتى . — بىز مەھەللىدىكى بالىلارنى بىر يەرگە يىغىپ ، ھايۋانلار ۋە ئۇچار قاناتلارغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان رەگەتكە ، قىسماق ، قاپقان ، سالغا دېگەندەك نەرسىلەرنى يوق قىلساق قانداق ؟ بىز نېمە ئۈچۈن ئۆزىمىزگە ياخشىلىق قىلىدىغان ھايۋان ۋە قۇشلارغا ئەسكەلىك قىلىمىز ؟ «ياخشىلىق غارى» دىكى ئاق قۇنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئاڭلىمىدىڭلارمۇ ؟

— تازا ئېسىمدە يوققۇ ، ئاق قۇ نېمە دېگەنىدى ؟ — زىلال پەرۋاسىزلىق بىلەن سورىدى .

ئەسلىدە ئاق قۇ بۆكەنگە مۇنداق دېگەنىدى :

— بۆكەن دوستۇم ، سىلەر بۇ بالىلارنى نېمىشقا «ياخشىلىق

غارى»غا ئېلىپ كىرىدىڭلار؟ بۇ يەرگىمۇ ئادەملەر كەلگەن بولسا، بۇ يەرنى «ياخشىلىق غارى» دېمىسەكمۇ بولغۇدەك. بىلىپ قويغىن دوستۇم، ئۇلار يەر شارىدىكى بارلىق جان - جانىۋارلارغا ئەسكىلىك قىلىپلا قالماي، بىر - بىرىگىمۇ ئەسكىلىك قىلماقتا. ھەرقانداق ھايۋانات ۋە قۇشلار بىر - بىرىمىزنى قىرغىن قىلمايمىز. بىراق بۇلار... — شۇ چاغدا ئاق قۇ ئەلقۇدنىڭ ئۆزلىرىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ گېپىنى توختىتىۋالغانىدى.

— ئۇلار راست دەيدۇ، بىز ھايۋان ۋە قۇشلارغا كۆپ ئەسكىلىك قىپتۇق، بىز ئالدى بىلەن رەگەتكە، قىسماقلىرىمىزنى يوقىتىپ، — بىلال زىلالنى تېرىكتۈرمەكچى بولغاندەك ئۇنىڭ بويىغا ئېسىقلىق رەگەتكىسىنى تارتىپ قويدى. زىلال بىلالنىڭ قولىنى ئېتىتىۋەتتى.

بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ گېپى بويىچە مەھەللىدىكى بالىلارنى مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى قارىياغاچلىققا يىغدى. ئەلقۇدلار بالىلارغا قىزىقارلىق ئويۇن ئوينايمىز دېگەچكە، يىغىلغان بالىلار خېلى كۆپ ئىدى.

قارىياغاچلىقنىڭ نېرسى ئېتىزلىق بولۇپ، ئاپئاق قار بىلەن قاپلىنىپ تۇراتتى. كۈچلۈك قۇياش نۇرى چۈشۈپ تۇرغاچقا قاردىن رەڭدار نۇر چاقنايتتى. بۈگۈن بۇ يەرگە ئەنئەنىۋىي كەلگەنىدى. ھازىر بۇ ئەتراپتىكى نەچچە مەھەللىنىڭ بالىلىرى ئايرىمچىلىق قىلمايدىغان، دائىم بىللە ئوينايدىغان بولغانىدى. ئەلقۇدى ئۆز مەھەللىسىدىكى بالىلارلا ھۆرمەتلەپ قالماي، باشقا مەھەللىدىكى بالىلارمۇ ھۆرمەتلەيدىغان بولدى. ئەلقۇد قارىياغاچلىقنىڭ يېنىدىكى ئېرىقنىڭ قىرغىغا چىقىپ گېپىنى باشلىدى:

— بالىلار، بۈگۈن بۇ يەرگە يىغىلىشتا مۇنداق بىر ئىش بار. مەن گېپىمنى قىلىشتىن بۇرۇن «قۇشلار بىزنىڭ دوستىمىز» دېگەن ناخشىنى بىرلىكتە ئېيتايلى. بۇ ناخشىنى ھەممىمىز مەكتەپتە ئۆگەنگەن، — ئەلقۇد ناخشىسىنى باشلاپ قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۈرگەنىدى، داڭلىق ئوركىستىرنىڭ دىرنىزورىغا ئوخشاپ قالدى. بالىلارنىڭ ناخشا ئاۋازى قارىياغاچلىقتىن چىقىپ يىراققا سوزۇلغان

قارلىق دالاغا تاراپ كەتتى . قارىياغاچنىڭ شاخلىرىغا قونۇۋالغان ئاق قۇشقاچلارمۇ ناخشا تىڭشاۋاتقانداك جىمجىت تۇراتتى . ئەلقۇدلا . رنىڭ ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان قاغىلارمۇ بالىلارنىڭ ناخشىسىدىن مەمنۇن بولغاندەك قاقلىداپ قويدى .

— بۈگۈنكى ئىشىمىز مۇشۇ ناخشا بىلەن مۇناسىۋەتلىك ، بىز بۇ ناخشىمىزدا قۇشلارنى دوستىمىز دېدۇق ، بىراق ئارىمىزدا ئۆزدە . مىزنىڭ ئاشۇ دوستلىرىغا زىيانكەشلىك قىلغان ، ھەتتا ئۇلارنى ئۆلتۈرگەنلەر يوقمۇ ؟ مەن بۇنىڭغا ئۆزۈممۇ جاۋاب بېرەلمەيمەن . مەنمۇ بۇرۇن رەگەتكەم بىلەن بىرنەچچە ئاق قۇشقاچنى ئاتقان . . . گەپنىڭ قىسقىسى ، بىز ئەمدى قۇشلارغا ، ھايۋانلارغا زىيان يەتكۈزىدىغان ئىشنى قىلمايلى ! بۇنىڭ ئۈچۈن ھازىر ھەممە . مىز ئۆز مەھەللىمىزگە قايتىپ ، ئۆيىمىزدىكى قۇشلارغا زىيان يەتكۈزىدىغان رەگەتكە ، قىسماق ، قاپقان ، سالغا دېگەندەك نەرسە . لەرنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ، يەنە بىر سائەتتىن كېيىن مۇشۇ يەرگە يىغىلايلى ! — ئەلقۇدنىڭ گېپى بالىلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى . بالىلار بىردەمدىلا مەھەللىلەرگە تاراپ كەتتى . ئەلقۇد ئۆيىدە . كى رەگەتكە قاتارلىق نەرسىلەرنى يىغىپ تەييار قىلىپ قويغانىدى . بىلالمۇ ئىككى رەگەتكىسى بىلەن بىر قىسمىقنى ئېلىپ ئۆيىدىن چىقتى . قارىياغاچلىققا ھەممىدىن بۇرۇن قايتىپ كەلگىنى ئەلقۇد بىلەن بىلال ئىدى . زىلال تېخى ئۆيىدىن چىقىپ بولالمايۋاتاتتى . ئۇنىڭ قىسماق ، قاپقانلىرى كۆپ بولمىسىمۇ رەگەتكىسى خېلىلا كۆپ ئىدى . ئۇنىڭ رەگەتكىلىرىنىڭ رېزىنكىسى قارا ، بەزىلىرىنىڭ قىزىل ئىدى . بەزى رەگەتكىلەرنىڭ ئاچىمىقى چىرايلىق نەقىشلىق ئىدى . دېمىسىمۇ رەگەتكە ياساش ۋە رەگەتكە ئېتىشتا زىلالغا تەڭ كېلەلەيدىغان بالا يوق ئىدى . زىلالنىڭ بويىنىدا دائىم دېگۈدەك رەگەتكە ئېسىقلىق تۇراتتى . ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان رەگەتكە . سىنى ھېلىقى قارا ئۆمۈچۈك ئېلىۋېلىپ يوق قىلدى . ئۇنىڭ رەگەت . كىلىرى بىر — بىرىدىن ئېسىل ئىدى . زىلالنىڭ بۇ ئىشقا تازا قوشۇلغۇسى يوق ئىدى .

— ئەلقۇد دېگەن ئاداشمۇ قىزىق ئىكەن ، بۇ رەگەتكىلەردە نېمە

گۇناھ ، بۇلارنى كۆيدۈرىمىز دەپ يۈرگۈچە بۇنىڭدىن كېيىن قۇش-
لارنى ئاتمىساقلا بولىدىمۇ؟ — زىلال ئۇزۇنغىچە ئويلىنىپ ئاخىر
رەگەتكىسىنىڭ چىرايلىقىدىن ئىككىنى تىقىپ قويۇپ ، قالغانلىرىنى
ئېلىپ قارىياغاچلىققا كەلدى . قارىياغاچلىققا «كۆكدالا» مەھەللىدە-
سىدىكى بالىلار يىغىلىپ بولغان بولسىمۇ ، باشقا مەھەللىدىكى
بالىلار كېلىپ بولالمىغانىدى . زىلال ئېرىقنىڭ قىرغىغا دۆۋىلەپ
قويۇلغان رەگەتكە ، قىسماقلارنى كۆرۈپ ئۆزى ئەكەلگەنلىرىنىمۇ
ئۇنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى . زىلال قىممەتلىك بىر نەرسىسىدىن ئايرىد-
لىپ قالغاندەك مەيۈس كۆرۈنەتتى . زىلالنىڭ خىيالىدىكى ئاسان
بىلىۋالىدىغان بىلال ئۇنى قەستەن تېرىكتۇردى :

— رەگەتكىلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى ئەكەلگەنسەن — ھە ! —
بىلالنىڭ بۇ گېپى زىلالنىڭ يېغىرىغا تەگكەچكە تېرىكىپ كەتتى :
— ئۆزۈڭ قانچە رەگەتكە ئەكەلدىڭ ؟ ھېچكىم مەندەك جىق
رەگەتكە ئەكەلمىگەندۇ ؟ كۆرگەنسەن ، مېنىڭ بىر قۇچاق رەگەتكە-
نى ئەكەلىپ تاشلىغىنىمنى .

— سېنىڭ ئۆيۈڭدە رەگەتكە زاۋۇتى بارمىكىن دەيمەن ، ئالدى
بىلەن ئۆيۈڭدىكى ئاشۇ زاۋۇتنى كۆيدۈرۈۋېتەيلىمىكىن ، — بىلال
زىلالنى تېخىمۇ سەكرىتۈۋەتتى .

— ئەسلىي بىز بۇ يەردە رەگەتكە كۆيدۈرىمىز دەپ ئولتۇرماي ،
بوۋاڭنىڭ ئوۋ مىلتىقلىرىنى كۆيدۈرسەك بولاتتى . بۇ مەھەللىدە
ھايۋانلارنى سېنىڭ بوۋاڭدەك كۆپ ئۆلتۈرگەن ئادەم يوق .
بۇ گەپ بىلالغا ئەجەللىك زەربە بولغاچقا ، ئۇ پەسكويغا چۈشۈپ
دۈدۇقلىدى :

— ھازىر بوۋامنىڭ نەدە ئوۋ مىلتىقى بار ؟ بۇرۇنقى گەپ ئۇ .
خەقلەر مەنسۇر ئوۋچى دېسە راست ئوۋچىمىكىن دەپ قالما ، ئۇ
دېگەن كونا بىر لەقەم ، بوۋام ھازىر چىۋىنىنىمۇ ئۆلتۈرمەيدۇ ، —
بىلال بىلەن زىلالنىڭ تالاش - تارتىشى تۈگىگۈچە باشقا مەھەللىلەر-
دىكى بالىلارمۇ رەگەتكە ، قىسماقلىرىنى ئېلىپ كەلدى . قۇشلار ۋە
ھايۋانلارغا زىيانكەشلىك قىلىدىغان سايماقلار بىر دۆۋە بولغانىدى .
بالىلار ئۆيىدە بار رەگەتكە ، قىسماقلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئەكەلگەن-

دەك قىلغان بىلەن زىلالغا ئوخشاش يوشۇرۇپ قويغانلىرىمۇ ئاز ئەمەس ئىدى .

ئەلقۇد رەگەتكە ، قىسماقلار دۆۋىسىگە بىر بوتۇلكا كىرىسىنى چېچىپ ، سەرەڭگە ياقىتى . ئوت گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلىدى . بالىلار ئوتنىڭ گۈرۈلدىشىگە تەڭكەش قىلىپ «قۇشلار بىزنىڭ دوستىمىز» دېگەن ناخشىنى يەنە بىر قېتىم ئېيتتى . زىلال ناخشا ئېيتىۋاتقان بولسىمۇ ، كۆزلىرىدىن ئىككى تامچە ياش سىرىغىپ مەڭزىگە چۈشتى .

ئەلقۇد كىملىرىنىڭ ئۆيىدە ئوۋ مىلتىقى بارلىقىنى ئېنىقلىماقچى بولدى . بۇ مەھەللىدە بىلالنىڭ بوۋىسىنى خەقلەر مەنسۇر ئوۋچى دېمىسە تونۇمايتتى . بۇرۇن مەنسۇر ئوۋچى قاشقىلىق جەرەن تورۇقىنى مىنىپ ، قوش ئاتارىنى ئېسىپ ، نەمۇنەلەرگە بېرىپ قىرغاۋۇل ، غاز ، ئۆردەك ، بۆكەن ، بۇغا ، ئارقار ، جەرەنلەرنى ئوۋلاپ كېلەتتى . ئۇ دائىم ئوۋ نېمەتلىرى بىلەن مەھەللىدىكىلەرنى مېھمان قىلاتتى . يوغانراق بۇغا ، ئارقارلارنى ئېتىۋالسا گۆشلىرىنى خام تالاش قىلىپ مەھەللىدىكىلەرگە تارقىتىپ بېرەتتى . يېقىندىن بېرى ھۆكۈمەت ئوۋچىلارنىڭ مىلتىقلىرىنى يىغىۋالغاچقا ، ئوۋچىلىق قىلىدىغانلارمۇ ئازلاپ كەتتى . لېكىن ، بىلالنىڭ بوۋىسى مەنسۇر ئوۋچىدا يەنە بىرنەچچە ئوۋ مىلتىقى بارمىش . بىلال زىلالنىڭ رەگەتكىلىرىگە چىدىماي يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ خۇشال بولدى . ئەسلىي زىلالنىڭ قانچە رەگەتكىسى بارلىقىنى بىلالدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى . ئۇنىڭ كۆپ رەگەتكىسى بارلىقىنى بىلال ئەلقۇدقا دەپ قويغانىدى . شۇڭا ، زىلال كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان رەگەتكىلەردىن كۆز ئۈزۈپ ، بىلالغا «خەپ !» دېگەندەك ئالەپ قويدى . — بىزنىڭ مەھەللىدە كىمنىڭ ئۆيىدە ئوۋ مىلتىقى بار ؟ —

ئەلقۇد بالىلارغا تەكشى قاراپ چىقتى . زىلالغا بىلالدىن ئۆچ ئېلىشنىڭ ئوبدان پۇرسىتى كەلگەنىدى . ئۇ بىلالنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىدە ئىككى ئوۋ مىلتىقى بارلىقىنى ھەمدە قەيەرگە يوشۇرۇپ قويغانلىقىنى بىلمەيتتى . بىلال زىلالغا كۆز — كۆز قىلغاندەك ئاشۇ ئوۋ مىلتىقىلىرى يوشۇرۇنغان يەرنى زىلالغا كۆرسىتىپ قويغانىدى . بالىلار

«ھازىر نەدە ئوۋ مىلتىقى بار ، ھەممىنى يىغىۋالغان تۇرسا» دەپ غودۇڭشىپ كەتتى . بىلالنىڭ بايقى خۇشاللىقى يوقاپ ، ئوغرىلىق قىلىپ تۇتۇلۇپ قالغاندەك قىزىرىپ يەرگە قارىدى . زىلالغا دەپ قويمىغىن دېگەندەك تىكىلدى . رەگەتكىلىرىگە چىدىمايۋاتقان زىلال ئەلقۇد تۇرغان ئېرىق قىرىغا چىقىپ ، مۇھىم بىر ئىشنى جاكارلاپ-دىغاندەك بىردەم تۇرۇپ كېتىپ مۇنداق دېدى :

— مەن تېخى يېقىندىلا بىلالنىڭ بوۋىسىنىڭ ئۆيىدە ئىككى ئوۋ مىلتىقىنى كۆرگەن ، ئۇنى ماڭا بىلال ئۆزى كۆرسەتكەن ، بىلال ! سەن گەپ قىلمايسەنغۇ ، — زىلالنىڭ گېپىدىن كېيىن بالىلار بىلالغا قارىدى . بىلالنىڭ يۈزى قىزىرىپ ، نېمە قىلارنى بىلەلمەي قالدى . شۇنداقتمۇ بوۋىسىنىڭ ئۆيىدە مىلتىق بارلىقىنى ئېيتقۇسى كەلمىدى .

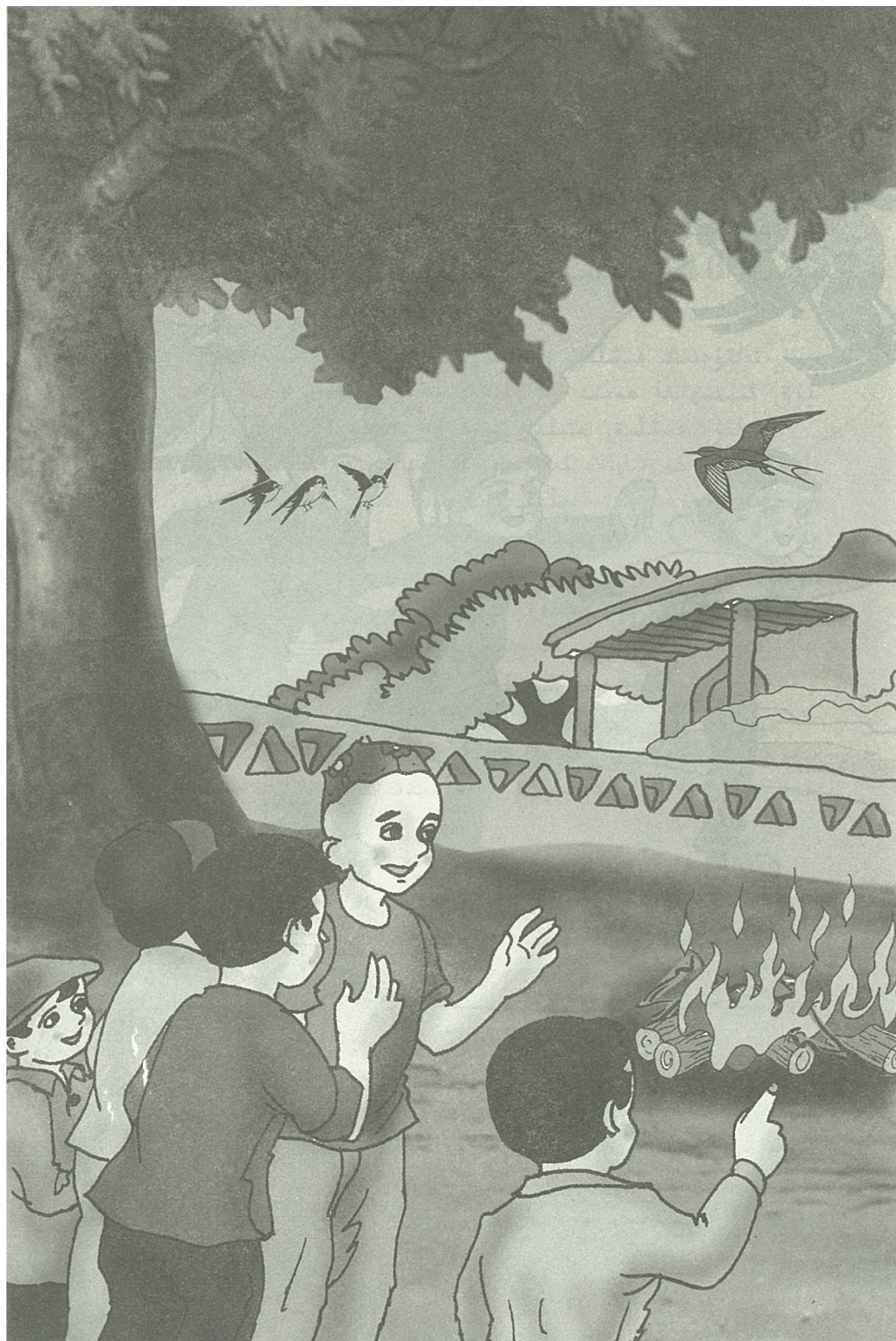
— سەن قاچانقى گەپنى قىلىۋاتىسەن ، ئۇنى بوۋام بېرىۋەتكىلى نەۋاق ، بۇرۇن بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆيىدە مىلتىق بار ئىدىغۇ ، خەقلەر ھۆكۈمەتكە تاپشۇرغاندەك بوۋاممۇ تاپشۇرۇۋەتكەن ، — بىلال مۇشۇنچىلىك بولسىمۇ باھانە تاپقانلىقىدىن خۇشال بولۇپ بېشىنى كۆتۈردى .

— يالغان ! ئىزا تارتماي يالغان سۆزلەۋاتقىنىنى ماۋۇ ئاداش-نىڭ ! مەن تېخى ئۇنى ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا كۆرگەن تۇرسام ، بوۋاڭ ئۇنى نەدە ھۆكۈمەتكە تاپشۇرىدۇ . راست گەپ قىل ، مەنمۇ شۇنداق ئېسىل رەگەتكىلىرىمنى كۆيدۈرۈۋەتتىمغۇ ، — زىلال بىلالغا رەددىيە بەردى .

— سەنمۇ رەگەتكەڭنىڭ ھەممىسىنى ئەكەلدىڭمۇ ؟ چوقۇم تىد-قىۋالدىڭ . بوۋامنىڭ ئوۋ مىلتىقى بولغان بىلەن ئوۋغا چىقمايدۇ ، سېنىڭ بوۋاڭچۇ ؟ ئاتنى ھارۋىغا قېتىۋېلىپ كۈندە ئۇرۇپ دۇمبالايدۇ ، مەنچە ھايۋانلارنى قورۇ - قوتانغا سولىۋېلىپ ، بىر - بىرلەپ سويۇپ يېيىشمۇ جىنايەت ، داداڭمۇ كۈندە نەچچە قوي ، كالىنى سويىدىغان قاسساپقۇ . داداڭنىڭ قاسساپلىق پىچىقى بوۋامنىڭ ئوۋ مىلتىقىدىن يامان ، — ئەلقۇد ئۇلارنى ئاجرىتىۋالماي بولسا مۇشتلىشىپ قالغان بولاتتى . ئەلقۇد شۇ كۈنى كەچتە ئۇزۇنغىچە

ئۇخلىيالمىدى .

— رەگەتكە ، قىسماقلارنى كۆيدۈرۈۋەتكىنىم بىلەن ئۇنى بالد-
لار ئۆزى يەنە ياسىۋېلىشى مۇمكىن ، بىزنىڭ مەھەللىدەك بۇنداق
مەھەللىلەر ساماندىك كۆپ تۇرسا ، ئاشۇ نۇرغۇنلىغان مەھەللىدىكى
بالىلارنىڭ رەگەتكە ، قىسماقلىرىنى كۆيدۈرۈپ تۈگىتەلمەمدىم ؟ ئوۋ
مىلتىقلىرىنى ھۆكۈمەتمۇ تۈگىتەلمەيۋاتسا مەن تۈگىتەلمەمدىم ؟
مەھەللىدىكى قاسساپلارغا بۇنىڭدىن كېيىن قوي ، كالىلارنى سوي-
ماڭلار ، ئۇلارنى قورۇ - قوتانلارغا سولۇالماڭلار ، ھارۋىغا قاتماڭ-
لار ، قامچىدا ئۇرماڭلار ، مىنمەڭلار دېسەم خەقلەر مېنى ساراڭ
بولۇپ قاپتۇ دېمەمدۇ ؟ بۇ مېنىڭ خام - خىيالىم ئىكەن . مەن
ئويۇنۇمنى ئوينىماي نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈيمەن . بولدى ،
بۇنداق خىياللارنى قىلمىسام بولغۇدەك . تېخى قورۇ - قوتاندىكى
قوي ، كالا ، ئات ، ئېشەكلەرنىڭ ھەممىسىنى قويۇپ بەرمەكچى
ئىدىم . خەقلەر بۇنداق قىلىشىمغا يول قويامدۇ ؟ يېرىم كېچىدە
خەقنىڭ قورۇ - قوتانلىرىغا كىرسەم ئوغرى دەپ تۇتۇۋالامدۇ ،
ئەلۋەد خىيالىنىڭ ئاخىرىنى چىقىرالماي ئۇخلاپ قالدى . . .

40. قىشلىق تەتلىدىكى ئىشلار

ئەلۋۇدنىڭ قىشلىق تەتلىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتتى. ئۇ مەۋسۇم -
لىۋۇ ئىمتىھاندا ھەممە دەرسلەردە يەنە بىرىنچى بولدى.
ئەلۋۇد قىشلىق تەتلىدە قانغۇدەك بىر ئوينىۋالماقچى بولۇپ ،
باشقا يەرلەرگە ساياھەتكە چىقىشنى خالىمىدى. ئۇ ئالدى بىلەن
مەھەللىدە دوستلىرى بىلەن قانغۇدەك ئوينىۋالماقچى بولدى. ئۇ
بىلال ، زىلال ، ۋارس ۋە خۇشتار قاتارلىق بالىلارنى يىغىپ قانداق
ئويۇن ئويناش ھەققىدە مەسلىھەتلەشتى. ئۇ بىلال بىلەن زىلالغا :
— ھازىر قىش كەلدى ، ھاۋامۇ بەك سوغۇق بولۇۋاتىدۇ ، بىز
ھازىرچە يىراققا بېرىپ ساياھەت قىلىدىغان ئىشنى قىلمايلى ، بو-
ۋامنىڭ ئېيتىشىچە ، يۇرتىمىزدىكى نۇرغۇن يەرلەرنىڭ ئالاھىدىلى-
كىنى قىشتا تازا بىلگىلى بولمايدىكەن. ئەمدى بارىدىغان يەرلىرىم-
مىزگە نورۇز بايرىمىدىن كېيىن بارايلى. قىشلىق تەتلىنى مەھەل-
لىدە ئۆتكۈزەيلى ، سىلەرچە مەھەللىدە نېمە قىلساق بولار ؟ —
دېدى .

— ئوينىيدىغان ئويۇنغۇ تولا ، ئەنە ، ئاۋۇ كۆۋرۈك بېشىدىكى
دۆڭدىن چانا بىلەن سىيرىلىپ ئوينىساقمۇ بولىدۇ ، كۆك ئۆستەڭگە
بېرىپ كانكى بىلەن مۇز تېپىلساقمۇ ، نۇر ئوينىساقمۇ بولىدۇ . يەنە
قار ئادەم ، قار بوۋايلىرىنى ياساپ ئوينىساقمۇ بولىدۇ ، — زىلالنىڭ
بۇ گېپى ئەلۋۇدنى خۇشال قىلدى .

— ئەجەب ئېسىمگە سالىدىڭ ، ئاداش ! تۈنۈگۈن كۆك ئۆستەڭگە
بەك سىلىق مۇز قاتقانلىقىنى كۆردۈم . ئەگەر ئۆستەڭدە مۇز تېپىل-
ساق ، ئاشۇ ئاق تاغقا يېتىپ بارغۇچە مۇز تېپىلغىلى بولىدىكەن .
باشقا مەھەللىدىكى بالىلارنىمۇ يىغساڭلار ، بىز مۇشۇ ئۆستەڭدە
كانكى تېپىلىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزسەك قانداق ؟ — بالىلار ئەل-
قۇدنىڭ گېپىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى . بىراق ، بىلال

قوشۇلمىدى .

— ۋاي - ۋۇي ، كانكى تېپىلىدىغان ئىشنى قىلمايلىچۇ ، خۇددى باشقا ئويۇن تاپالمىغاندەك كانكى تېپىلىمىزلا دەيدىكەن . مەن كانكى تېپىلىشقا قاتناشمايمەن ، — بلال تۈگۈلۈپ بىر چەتكە ئۆتتى .

— نېمىشقا قاتناشمايسەن ؟ كانكى تېپىلىشنىڭ قەيەرى يامان ؟ بۇ ياخشى ئويۇن ، بۇنىڭدا بىز قانغۇچە كانكى تېپىلىۋېلىپلا قالماي ، كۆك ئۆستەڭنى بويلاپ مېڭىپ يەنە نۇرغۇن يەرلەرنى كۆرۈۋالد- مىز ، باشقا مەھەللىدىكى بالىلار بىلەنمۇ بىرگە ئوينىيالايمىز ، — ئەلقۇد بلالغا قاراپ قويدى .

— ھە ، بۇنىڭ كانكىسى بولمىغاچقا ، شۇنداق قىلىۋاتقان گەپ ، بولدى ، مەندە ئۈچ جۈپ كانكى بار ، ئۇنىڭدىن بىرنى ئۆزۈڭ تاللىۋال بولامدۇ ؟ — مۇز تېپىلىشقا ئامراق زىلال بلالغا شۇنداق دېدى . بلالنىڭمۇ مەقسىتى شۇ ئىدى . ئۇنىڭدا كانكى بولمىغاچقا مۇز تېپىلىشقا قاتناشمايمەن دېگەندى .

— مېنى قاتناشسۇن دېسەڭلار ئەلقۇدنىڭ كانكىسىنى ماڭا بېرىڭلار ، ئەلقۇد زىلالنىڭ كانكىسىدىن بىرنى تاللىۋالسۇن بولام- دۇ ؟ — بلال ئەلقۇدقا خۇدۇكسىرەپ قارىدى .

— مەيلى ، سەن مەندىكى كانكىنى ئال ! مەن زىلالنىڭ كانكى- سىنى ئىشلەتسەممۇ بولىدۇ ، — ئەلقۇد پەرۋاسىزلا شۇنداق دېدى . مەھەللىدىكى كۆپلىگەن بالىلارنىڭ كانكىلىرى ياغاچ بىلەن سىمىدىن ياسالغان ئىدى . ئۇنى پۇتقا تانا يىپ بىلەن چىڭ باغلىمىسا بولمايت- تى . بەزىلەرنىڭ تۆمۈر كانكىلىرى بولسىمۇ ، ئۇنى يەنىلا تانا يىپ بىلەن پۇتقا باغلايتتى . بۇلتۇر ئەلقۇدنىڭ تاغىسى ئەكرەم ئەلقۇدقا چىرايلىق ئاياغلىق كانكى ئەكىلىپ بەرگەندى . شۇ چاغدا بالىلار ئەلقۇدقا ھەۋەس قىلىشىپ قالغانىدى . بلالمۇ ئۆزىنىڭ دادىسى ياپىلاق تاختايغا توم ئىككى تال سىمنى بېكىتىپ ياساپ بەرگەن كانكىنى ياقتۇرمىغاچقا ، دادىسىنىڭ ئالدىدىلا مەشكە سېلىپ كۆيدۈ- رۈۋەتكەن ھەم ماڭا ئەلقۇدنىڭكىدەك كانكى ئېلىپ بەر دەپ يىغلىغا- نىدى . بىراق ، بلالنىڭ دادىسى ئۇنىڭغا ئەلقۇدنىڭكىدەك كانكى

ئېلىپ بەرمىگەندى .
بىلال ئەلقۇدنىڭ ئىككىلەنمەيلا كانكىنى سەن ئىشلەت دېگىنىدىن خۇشال بولۇپ :

— ماقۇل ، ئۇنداق بولسا ئويۇنغا قاتنىشىمەن ، — دېدى .
باشقا مەھەللىدىكى بالىلارنىڭ كانكىلىرىمۇ زىلالنىڭ كانكىسىدەك بىر پارچە تاختايغا ئىككى تال سىمنى بېكىتىپ ياسالغان كانكىلار ئىدى . ئەنزەرنىڭ پۈتىدىمۇ ئەلقۇد بىلالغا بەرگەن ئاياغلىق كانكىدىن بىرى تۇراتتى . مەھەللە بىلەن ئاق تاغنىڭ ئارىلىقى خېلى يىراق ئىدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە تاغ تەرەپ ئېگىز بولغاچقا كانكى بىلەن تېپىلىپ مېڭىش تەسرەك ئىدى . مۇسابىقە باشلىنىپ ئون نەچچە بالا مۇز تېپىلىپ ئاق تاغ تەرەپكە مېڭىشقا باشلىدى . بىلال ئەلقۇدنىڭ ئاياغلىق كانكىسى بىلەن ھەممىنىڭ ئالدىدا ماڭدى . پەللىنىڭ خېلى يىراقلىقىنى بىلىدىغان ئەلقۇد سالماقلىق بىلەن باشقىلارغا يول بېرىپ ماڭدى . ئاق تاغقا يېقىنلاشقانسېرى بالىلارنىڭ بەزىلىرى ئارقىدا قالدى . بەزىلىرى ئازراق ماڭا - ماڭمايلا ئۇنى - بۇنى باھانە قىلىپ سەپتىن چۈشۈپ قالدى . ئەڭ ئالدىدا ئەلقۇد ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئەنزەر كېتىۋاتاتتى . بەزى چاغدا ئەنزەرنىڭ ئەلقۇدتىن ئېشىپ كېتىدىغان چاغلىرىمۇ بولاتتى . ئۇلارنىڭ كەينىدىنلا بىلال ، زىلال ۋە باشقا مەھەللىدىكى بالىلار يېتىشىپ كېلىۋاتاتتى .

ئاق تاغقا بىر كىلومېتىردەك قالدى . ئەلقۇد بىلەن ئەنزەرگە يېتىشىپلا كېلىۋاتقان بىلال ، زىلالارمۇ خېلىلا كەينىدە قالدى . ئەلقۇد بىلەن ئەنزەر بىر - بىرىگە بوي بەرمەي كېتىۋاتاتتى . پەللىگە يېقىنلاشقانسېرى ئەلقۇد پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىپ ، ئەنزەرنى بىرنەچچە مېتىر ئارقىغا تاشلىۋەتتى . ئەنزەر پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سېلىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەلقۇدقا يېتىشەلمىدى . ئاق تاغقا 200 مېتىر قالغاندا ، ئەلقۇدنىڭ پۈتىدىكى كانكىنىڭ يېپى ئۈزۈلۈپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشتى . ئەنزەر ئەلقۇدنى يۆلەپ قويماقچى بولغان بولسىمۇ ، لېكىن بىرىنچى بولۇش ئارزۇسى ئۇنى پەللىگە قاراپ توختىد . ماي مېڭىۋېرىشكە ئۈندىدى . شۇڭا ، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋاتقان ئەل .

قۇدنىڭ يېنىدىن غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كەتتى . ئەلقۇد كانكىنىڭ يىپىنى تېزلىكتە ئوڭشاپ ، پەللىگە ئوقتەك ئېتىلغان بولسىمۇ ، ئەنزەر پەللىگە كېلىپ بولغانىدى . ئەلقۇد كانكىنىڭ يىپى ئۈزۈلۈپ كەت- كەنلىكى ھەققىدە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى . ئۇ ئىككىنچى بولۇپ قالغانىدى . ئەلقۇد بىلەن ئەنزەر پەللىگە كېلىپ بولۇپ خېلى ئۇ- زۇندىن كېيىن باشقا بالىلار يېتىپ كېلىشكە باشلىدى . بىلال ئەلقۇدنىڭ ئاياغلىق كانكىسىنى ئېلىۋالغان بىلەن 10 نەچچىنچى بولۇپ كەلدى .

بالىلار پەللىگە كېلىپ بولغاندىن كېيىن بىلال ئەلقۇدتىن سورىدى :

— ئەلقۇد ، سەن پەللىگە قانچىنچى بولۇپ كەلدىڭ ؟

— مەن ئىككىنچى بولدۇم ، ئەنزەر بىرىنچى بولدى ، ئەنزەرنى تەبرىكلەيلى ! — بالىلار ئەنزەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ چۇرقىرىشپ كەت- تى . ئەلقۇد ئۇنى قىزغىن تەبرىكلەۋاتاتتى . بۇ ئىش ئەنزەرنى خىجىل قىلىپ قويدى . ئەنزەرنى تەبرىكلەش خېلى ئۇزۇنغىچە دا- ۋاملاشتى . بەزى بالىلار ئاق تاغنىڭ قاپتىلىدىكى ئاپئاق قارغا ئۆز- نى تاشلاپ ئارام ئېلىشماقتا . بەزى بالىلار بىر - بىرىگە قار چىچىپ ئوينىماقتا . بىراق ئەنزەر خىجىل بولۇپ ئويلاپ قالدى : ئەلقۇد مەندىن خېلىلا ئۇزاق كەتكەنىدى ، ئۇنىڭ كانكىسىنىڭ يىپى ئۈزۈلۈپ كەتمىگەن بولسا ، مەن ھەرگىزمۇ بىرىنچى بولالمايتتىم ، مەن ئۇنىڭ يىقىلىپ چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ ، يۆلەپ قويماي ئۆتۈپ كەتتىم . بۇ چېكىدىن ئاشقان شەخسىيەتچىلىك ، مەنمەنچىلىك بول- دى . بالىلارنىڭ نېمە ئۈچۈن ئەلقۇدنى ھۆرمەتلەيدىغانلىقىنى بىل- ۋالدىم . ئۇ كانكىسىنىڭ يىپى ئۈزۈلگەنلىكىنى ھېچكىمگە دېمىدى . ئۇ يەنە مېنى خۇشاللىق بىلەن تەبرىكلەيدى . ئۆزىنىڭ ئاياغلىق كانكىسىنى بىلالغا بېرىۋەتتى . مەن ئۇنىڭ قىلغانلىرىنىڭ بىرىنى قىلالىمغۇدەكمەن .

— ھەي بالىلار ! — «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار- دىن بىرى مەغرۇرلانغان ھالدا ۋارقىرىدى ، — مېنىڭ بىر تەكلىپىم بار ئاڭلامسىلەر ؟ — بالىلار ئۇنىڭغا قارىدى .

— بۈگۈن كانكى تېيىلىش مۇسابىقىسىدە بىرىنچى بولغۇچىغا «كانكى شاھى» دېگەن نامنى بەرسەك بولارمۇ؟ — بالىلار ، بولۇپمۇ «كۆك تېرەك» مەھەللىسىدىكى بالىلار بۇ گەپنى بەك قۇۋۋەتلىدى .
— بولىدۇ ، بىزنىڭ ئەنزەر كانكى شاھى بولسۇن ! بۇ يىلقى كانكى شاھىمىز ئەنزەر بولسۇن ، بىز بۇ مۇسابىقىنى ھەر يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزەيلى ! — بالىلار يەنە ئەنزەرنى كۆتۈرۈۋېلىپ ۋارقىراشتى .

— كانكى شاھى !!

— بىزنىڭ كانكى شاھىمىز !!!

ئەنزەر چىداپ تۇرالمىدى . خۇشال بولۇشنىڭ ئورنىغا ئازابلاندى . ئۇ ئاخىر غەيرەتكە كەلدى .

— بالىلار ، — دېدى ئەنزەر ھاسىراپ تۇرۇپ ، — سىلەرگە دەيدىغان گېپىم بار ، — بالىلار ئەنزەرگە قارىدى ، — مەن كانكى شاھى بولۇشقا مۇناسىپ ئەمەس ، ھەقىقىي كانكى شاھى بولۇشقا تېگىشلىكى ئەلقۇد ، بىز بەكلا يىراقلاپ كەتكەچكە كۆرمىدىڭلار ! ئەسلىي ئەلقۇد مەندىن خېلىلا ئۇزاپ كەتكەندى ، توساتتىن كانكى سىنىڭ يېپى ئۈزۈلۈپ كېتىپ ، يىقىلىپ چۈشتى . مەن ئۇنى يۆلەپ قويماي ، پەرۋاسىز ئۆتۈپ كەتتىم ، — بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بىلالمۇ قىزىرىپ كەتتى . ئەگەر بىلال ئەلقۇدنىڭ ئاياغلىق كانكىسىنى ئېلىدۇ ۋالىمىغان بولسا . . . بالىلارنىڭ ئارىسىدا نەچچە سېكۇنتلۇق تىم-تاسلىق ھۆكۈم سۈرگەندىن كېيىن بالىلار ئەلقۇدنى كۆتۈرۈۋېلىپ تەبرىكلىدى .

ئەلقۇد خىجىل بولۇپ قىزىرىپ كەتتى . ئۇ بالىلاردىن ئاران قۇتۇلۇپ مۇنداق دېدى :

— كانكى شاھى دېگەن نام يەنىلا ئەنزەرگە مەنسۇپ ، تېلېۋىزوردىن كۆرمەيۋاتامسىلەر ، ئاپتوموبىل مۇسابىقىلىرىدىمۇ ئاپتوموبىل بىلى بۇزۇلۇپ قالغانلارغا ئېتىبار قىلىدىغان ئىش يوق ، — مۇشۇ تەرىقىدە خېلى ئۇزۇن تالاش - تارتىش بولغاندىن كېيىن ، ھەر ئىككىسىگە كانكى شاھى دەپ نام بېرىلدى .

بالىلار ئاق تاغدىن مەھەللىگە قاراپ قايتماقچى بولۇپ تۇرغاندا .

دا ، تاغنىڭ قايتىلىدىكى بىر توپ بۆكەنلەرنى كۆردى . بۆكەنلەر ئاز دېگەندىمۇ 15 ~ 20 ئىدى . قوي ياكى ئۆچكىگە ئوخشايدىغان بۇ جانىۋارلار ئۇلارغا يېقىنلىشىپ كېلىۋاتاتتى . قېلىن قاردا ئو-زۇقلۇق تاپالمايۋاتقان بۆكەنلەرنىڭ قورساقلىرى ئىچىگە كىرىپ ، كۆزلىرىدىن مۇڭ ۋە بىچارىلىق چىقىپ تۇراتتى . ئەڭ باشتا كېلىد-ۋاتقان يوغان مۇڭگۈزلۈك بۆكەن ئەلقۇدىنى تونۇيدىغاندەك ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى . بۆكەنلەرنىڭ ئاخىرىدا ئورۇقلاپ ، ئاجىزلاپ كەتكەن بىرنەچچە بۆكەن ئاقساق - مۇدۇرۇپ دېگەندەك ئاران كېلىۋاتاتتى .

— بالىلار ، كۆردۈڭلارمۇ ، بۇ بۆكەنلەر ئاچ قاپتۇ ، ئۇلار بىزدىن ياردەم تەلەپ قىلىۋاتىدۇ ، — بالىلار ئەلقۇدىنىڭ گېپىنى چۈشەنمەيۋاتقاندەك جىمىپ كېتىشتى .

— بولۇڭلار بالىلار ، مەھەللىگە بېرىپ چوڭلارغا دەيلى ، تاغ ئىچىدە قار بەك قېلىن ياغقاچقا ، ھايۋانلار ئوزۇقلۇق تاپالمايۋاتقان گەپ ، بىز چوڭلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، ئۇلارغا ياردەم قىلىش-نىڭ ئامالىنى قىلايلى ، — ئەلقۇدىنىڭ گېپىدىن كېيىن بالىلار كانكىلىرى بىلەن مەھەللىگە ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى . مەھەللە تەرەپ پەس بولغاچقا كانكىلار غۇيۇلداپ ماڭاتتى .

ھەسەن مۇدىر ئەلقۇدلارنى قىزغىن كۈتۈۋالدى .

— ھە بالىلار ، بۈگۈن نېمە خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭلار ؟ سورايدىد-غان سوئاللىڭلار باردەك قىلىدىغۇ ؟ — مەشنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ چاي ئىچىۋاتقان بالىلار ئەلقۇدقا قارىدى . ئەلقۇد بوۋىسىغا مەقسىتى-نى ئېيتتى :

— بوۋا ، بۈگۈن بىز ئاق تاغقا بارغانىدۇق ، ئۇ يەردىكى بۆكەنلەر ئاچ قاپتۇ ، ئۇلارغا ياردەم قىلايلىمىكەن دېگەن ، شۇڭا ، سىزدىن ياردەم سوراپ . . . — ھەسەن مۇدىر ئەلقۇدىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىردىنلا جانلاندى .

— شۇنداقمۇ ، سىلەر بۆكەنلەرنى كۆردۈڭلارمۇ ؟ بۇ يىل قار قېلىن ياغدى ، ئۇلارنىڭ تاغ ئىچىدىن چىقىۋالغىنىغا قارىغاندا ئاچ قالغان گەپ ، بىز ئۇلارغا ئوزۇقلۇق يەتكۈزۈپ بېرەيلى . بولۇڭلار

بالىلىرىم ، ھازىرلا ھەرىكەتكە كېلەيلى ، — ھەسەن مۇدىر جىددىي-
لىشىپ ھويلىغا چىقتى . ئۇ قوتاننىڭ ئۈستىگە بېسىپ قويۇلغان
بېدە ، سامانغا قاراپ قويدى .

كۆپ ئۆتمەي ھەسەن مۇدىر باشچىلىقىدىكى بالىلار تراكتورنىڭ
كوزۇپىغا لىق بېسىلغان بېدە ، سامان ، قۇرۇق چۆپ ، قوناق شې-
خى ، يەم - خەشەك دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ ئاق تاغقا قاراپ
يولغا چىقتى . ئۇلار ئوت - چۆپ ، يەم - خەشەكلەرنى ئاق تاغ
قايتىلىنىڭ بىرنەچچە يېرىگە بۆلۈپ تۆكتى .

ئەلقۇدلار تراكتور بىلەن قايتقاندا تاغ ئىچىدىن بۇغا ، بۆكەن ،
توشقانلار چىقىپ ، بۇ قىممەتلىك سوۋغىدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشقا
باشلىدى .

41. مېھرىبانلىق

ئەلقۇدنىڭ تۇغۇلغان كۈنى شەنبە كۈنىگە توغرا كەلگەچكە سا-
ۋاقداشلىرى ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەمەكچى بولدى .
جۈمە كۈنى چۈشتە ئەلقۇدنىڭ ئەزەر باشچىلىقىدىكى بىرنەچچە
ساۋاقدىشى ئايرىم مەسلىھەتلەشتى .

— بىز ئەلقۇدقا قانداق سوۋغا ئالساق بولار؟ — ئەزەرنىڭ
بۇ سۆزىدىن كېيىن بالىلار بىردەم مۇزاكىرىلىشىپ بىللەنىڭ گېپى-
نى توغرا تاپتى :

— تورت ئالساق ئەلقۇدنىڭ بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنىڭ ئاچچىقى
كېلىدىكەن ، بىر قېتىم مەن ئۇنىڭ بىزدە تۇغۇلغان كۈنىدە تورت
يەيدىغان ئادەت يوق ، بىز بۇرۇن ئۇنداق نەرسىنىڭ بارلىقىنى بىل-
مەيتتۇق ، بىزدە تۇغۇلغان كۈنىدە ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ ، ئۇزۇن
سوزۇلغان لەڭمەن يەيدىغان ئادەت بار دېگەندى . ئۇنىڭ ئۈستىگە
تورت ۋە باشقا سوۋغا - سالام ئېلىش ئۈچۈنمۇ شەھەرگە كىرمىسەك
بولمايدىكەن ، شۇڭا ، ھەممىمىز قانچىلىك قىلالىساق شۇنچىلىك
پۇللا قىلمامدۇق ، — بۇ گەپ باشقا ساۋاقداشلارغىمۇ يەتكۈزۈلدى .
شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن ئەلقۇدنىڭ ساۋاقداشلىرى ھەسەن
مۇدىرنىڭ ئۆيىگە يىغىلدى . ئەلقۇد مۇ قانداقتۇر بىر مەقسەت بىلەن
ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسىنى چاقىرغانىدى . ئەلقۇدنىڭ مومىسى
گۈلخان ئانا بىلەن ئەلقۇدنىڭ ئاپىسى جەۋھەرگۈل لەڭمەنگە تەييار-
لىق قىلدى . ئەنۋەر ئاكا ئۆزى ئايرىم پۇلۇننىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋا-
تاتتى . ھەسەن مۇدىر مەھەللىدىكى دۇكاندىن بالىلار ياخشى كۆرىد-
غان يېمەكلىكلەرنى ئەكەلدى .

ئەلقۇدنىڭ تۇغۇلغان كۈن پائالىيىتىگە يېقىن - يىراقتىكى
ساۋاقداشلىرىنىڭ ھەممىسى كەلدى . غالىب مۇئەللىمۇ ھەممىدىن
بۇرۇن كەلگەندى .

ئەلقۇدنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ناھايىتى قىزىپ كەتتى. ھەسەن مۇدىرنىڭ سوقا ئۆيى چوڭ ھەم ئازادە ئىدى. ئۆيگە گىلەم سېلىندىغان بولۇپ، بالىلار گىلەم ئۈستىدىكى يېكەندازلاردا ئولتۇردى. ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىغا پاكىز شىرە قويۇلدى. بالىلار تۈرلۈك تاتلىق - تۈرۈملەرنى يېگەندىن كېيىن ئوخشىغان لەڭمەن بىلەن مېھمان بولدى. لەڭمەندىن كېيىن ئەنۋەر ئاكا ئەتكەن پۇلۇمۇ تارتىلدى. پۇلۇمۇ بەك ئوخشىغاچقا بالىلار ماختاپ كەتتى. خۇشال بولغان ئەنۋەر ئاكا نەچچە قېتىم پۇلۇمۇ ئېتىشكە ئۈستىمىكەنمەن، دەپ سورىدى. يەپ - ئىچىشتىن كېيىن ئۈستەل ئېلىۋېتىلىپ بالىلار پۇتلىرىنى سوزۇپ ئازادە ئولتۇرۇشتى.

بىلال بىلەن زىلال ئۆزلىرى ئىجاد قىلغان تۈرلۈك كۈلدۈرگە، ئىتوتلىرى بىلەن سورۇننى قىزىتۋەتتى. ئەلقۇدەمۇ دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتتى. قىز - ئوغۇل ساۋاقداشلار ئۈسسۈل ئوينىدى. ھەسەن مۇدىر بىلەن گۈلخان ئانمۇ ئۈسسۈل ئويناپ بەردى. سورۇن بىر ئاز تىنچىغاندىن كېيىن ئەنۋەر بالىلارنىڭ سوۋغىسىنى ئەلقۇدنىڭ ئالدىغا قويدى. ئەلقۇد كۈنۋېرتنىڭ ئىچىدىكىسىنىڭ پۇل ئىكەنلىكىنى بىلىپ «مەن بۇنى قەتئىي ئالمايمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. بالىلار بىزنىڭ كىچىككەنە كۆڭلىمىز، ئاللىمىڭ خاپا بولىمىز، دەپ تۇرۇۋالدى. ئەلقۇد خۇشتارنىڭ بۈگۈنكى پائالىيەتكە كەلمىگەنلىكىنى بىلدى. شۇ چاغدا ئەلقۇد بىرنەرسىنى ئېسىگە ئالغاندەك ئالدىدىكى كۈنۋېرتنى قولغا ئالدى.

— ساۋاقداشلار، — دېدى ئۇ سالماقلىق بىلەن، — بۈگۈن خۇشتار بۇ يەرگىمۇ كېلەلمەپتۇ. ئۇ يېڭى مەۋسۇم باشلانغاندىن بېرى مەكتەپكىمۇ بارمىدى. خەۋىرىڭلار بارمىكىن، ئۇنىڭ دادىسى ئاغرىق ئىكەن، شەھەردىكى دوختۇرخانىدىن يېقىندىلا چىقىپتۇ. خۇشتار مەكتەپتە ئوقۇمايمەن دېگەن ئوخشايدۇ، ئۆينىڭ ئېغىر - يېنىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى خۇشتار قىلىۋېتىپتۇ. شۇڭا، بىز خۇشتارنى مەكتەپكە قايتۇرۇپ كېلىشنىڭ ئامالنى قىلايلى، بولامدۇ؟ — بالىلارنىڭ بۇ ئىشتىن ئاز - تولا خەۋىرى بولسىمۇ، خۇشتارنىڭ ئوقۇمايدىغان بولغانلىقىدىن خەۋىرى يوق ئىدى. يەكشەنبە كۈنى ئەلقۇد باشچىلىقىدىكى 5 ~ 6 بالا خۇشتارنىڭ

دادىسىنى يوقلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ مەھەللىسىگە كەلدى. خۇشتار ئاپىسى بىلەن ئىشىك ئالدىغا چۈشۈرۈلگەن ئىككى تۈنىدەك كۆمۈر-نى ھويلىغا توشۇۋاتاتتى. خۇشتارنىڭ يۈز - كۆزلىرى كۆمۈرنىڭ قارىسى بىلەن بويالغانىدى. خۇشتار ئەلقۇدلارنى كۆرۈپ نېمە دېيىد-شىنى بىلەلمەي قالدى، خۇشتارنىڭ ئاپىسى بالىسىغا ئەسكەرتتى: — بالام، ساۋاقداشلىرىڭنى ئۆيگە باشلىماسەن!

خۇشتار شۇ چاغدىلا ئېسىگە كېلىپ، ئەلقۇدلارنى ئۆيگە باشلىدى.

— ئۆيگە كىرىڭلار، ئۆيگە، — ئەلقۇدلارنىڭ خۇشتارنى كۆر-مىگىنىگە ئانچە ئۇزۇن بولمىغان بولسىمۇ، خۇشتار ئۆزگىرىپ قالغاندەك تۇيۇلدى. خۇشتارمۇ ئادەتتە ئەلقۇدلار بىلەن چاقچاقل-شىپ، كۈلۈشۈپ بىللە يۈرەتتى. بىراق بۈگۈن ئۇ خۇددى ئەلقۇد-لاردىن قورۇنۇۋاتقاندەك ئۇلارغا تىكىلىپ قاراشقىمۇ پېتىنالمىدى. — ئۆيگە كېيىن كىرىمىز، ھازىر ھەممىمىز كۆمۈر توشۇي-

لى، — ئەلقۇدنىڭ گېپى بىلەن بالىلار ھەرىكەتكە كېلىپ بىردەمدە-لا كۆمۈرنى خۇشتارلارنىڭ ئامبار ئۆيىگە ئەكىرىپ بولدى.

ئەلقۇدلار يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن ئۆيگە كىر-دى. خۇشتارنىڭ دادىسى سۇپىغا سېلىنغان كۆرپە ئۈستىدە ياستۇققا يۆلىنىپ ياتاتتى. ئۇ ئەلقۇدلار بىلەن بىر - بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

— بىز ئاغرىپ قالغانلىقلىرىنى بىلمەي قاپتۇق. بىلگەن بول-ساق بۇرۇنلا يوقلاپ كېلەر كەنمىز، — بالىلار سۇپىغا چىقىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن شۇنداق دېدى.

— ھېچقىسى يوق، دوختۇرلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئازراق ئاجىز-لاپ قاپتىمەن، قىشنى چىقىرىۋالساملا ئوبدان بولۇپ كېتىمەن، — بىراق، خۇشتارنىڭ دادىسى خېلىلا كېسەل تارتقاندەك قىلاتتى. تېخى 45 ياشلارغىمۇ كىرمىگەن بۇ ئادەم مۈكچىيىپ بوۋايلاردەك ئولتۇراتتى. كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئېقى يوغاناپ، قارىسى كە-چىكلەپ كەتكەنىدى.

ئەلقۇدلار خۇشتارنىڭ دادىسى بىلەن پاراڭلىشىۋاتقاندا خۇشتار-نىڭ ئاپىسى بىلەن خۇشتار نېمىگىدۇر تەمتىرەۋاتقاندەك تېپىرلاپ

بىر يەردە جىم تۇرالمىدى . چۈنكى ، دادىسىنىڭ خۇشتارنىڭ مەك-
تەپكە بارمايۋاتقانلىقىدىن خەۋىرى يوق ئىدى .

— خۇشتار مەكتەپكە بارمىغاچقا ، سىلىنىڭ ئاغرىپ قالغانلى-
رىدىن خەۋەرسىز قاپتۇق . خۇشتار ئوقۇمايدىكەن دېگەن گەپنى
ئاڭلاپ ، كۆڭلىمىز ناھايىتى يېرىم بولدى . . . — ئەلقۇدىنىڭ گېپى
مۇشۇ يەرگە كەلگەندە قاسىم ئاكا ياستۇقىدىن ئىتتىك بېلىنى كۆ-
تۈردى . نەپەس ئېلىشى ئىتتىكلەپ ، بۇغدىيەكلىرى لىكىلداپ ،
خىرقىراپ قالدى . بىرنەچچە سېكۇنتتىن كېيىن قاسىم ئاكىدىكى
بايىقى ھالەت يوقاپ ئەلقۇدىلاردىن سورىدى :

— خۇشتار ئوقۇمايدىكەن دېگەن گەپنى نەدىن ئاڭلىدىڭلار ؟
ئۇ مەكتەپكە بېرىۋاتىدىغۇ ، — قاسىم ئاكا خۇشتارنىڭ ئاپىسى
ئايخان ھەدىگە ۋارقىرىدى ، — خۇشتار مەكتەپكە بارمايۋاتامدۇ ؟
سىلەر مېنى ئالدىغان ئوخشىماسىلەر ؟ ! — قاسىم ئاكا گېپىنىڭ
ئاخىرىنى چىقىرالمىي قېقىلىپ يۆتىلىپ كەتتى .
ئايخان ھەدە خىجىل بولۇپ يەرگە قارىدى . -

خۇشتار ياخشى ئوقۇيتتى . بولۇپمۇ ئۇنىڭ رەسىم سىزىش ،
خۇشخەت يېزىشتا ئۆزگىچىلىكى بار . غالىب مۇئەللىمىمۇ ئۇنىڭ
سىزغان رەسىملىرىنى ماختايتتى . خۇشتار بالىلارنى ئالدىغا ئول-
تۇرغۇزۇپ قويۇپ ، ئۇلارنىڭ تەقى - تۇرقىنى ئوخشاش قىلىپ
سىزالايتتى . قاسىم ئاكىمۇ خۇشتاردىن پەخىرلىنەتتى . خۇشتار
بەزى چاغدا «دادا ، رەسىمىڭنى سىزاي ، ئولتۇرۇپ بەر» دېسە
خۇشتار ئۈچۈن بىرنەچچە سائەت ئولتۇرۇپ بېرەتتى . ئۇ خۇشتارنى
ياخشى ئوقۇتۇپ رەسىم قىلىمەن دېگەن گەپنى ئاغزىدىن چۈشۈر-
مەيتتى . بىرنەچچە يىلدىن بېرى قاسىم ئاكا ئاغرىقچان بولۇپ ،
ئاجىزلاپ كەتتى . بۇلتۇر كۈزدىن باشلاپ ، پەقەتلا ئېتىزغا چىقالىم-
دى . ئېتىز - ئېرىقنىڭ ، ئۆيىنىڭ ئېغىر - يېنىك ئىشلىرى ئايخان
ھەدىنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنىدى . خۇشتار مەكتەپتىن قايتقان
بوش ۋاقىتلىرىدا ئاپىسىغا ياردەملىشىۋاتقان بولسىمۇ ، يەنىلا يېتە-
شەلمەيۋاتاتتى . ئۇ ئاپىسىنى قايىل قىلىپ يېڭى مەۋسۇم باشلانغان
ئون نەچچە كۈندىن بېرى مەكتەپكە بارمىغانىدى . غالىب مۇئەللىم
خۇشتار ۋە ئۇنىڭ ئاپىسى بىلەن نەچچە قېتىم پاراڭلىشىپ ، خۇش-

تارنى مەكتەپكە قايتۇرۇپ كېتىشنى ئېيتقان بولسىمۇ خۇشتارنى قايىل قىلالىمىغانىدى .

ئايخان ھەدە يىغلاپ باشقا گەپ قىلىمىدى . خۇشتار يەرگە قارىدى . غىنىچە تىرىنقىنى تاتلىدى . ئۇلارنى ئوڭايىسىزلىقتىن ئەل-قۇد قۇتۇلدۇردى .

— قاسىم ئاكا ، خاپا بولمىسىلا ، خۇشتار ئەتىلا مەكتەپكە بارىدۇ ، ئايخان ھەدەمدىمۇ گۇناھ يوق ، خۇشتار ئۆي ئىشلىرىغا ياردەملىشىمەن دەپ مەكتەپكە بارمىغىلى 10 نەچچە كۈن بولدى . مەن ئارىلىقتىكى دەرسنى تولۇقلىۋېلىشقا ياردەم قىلىمەن ، — ئەلقۇد شۇنداق دەپلا يانچۇقىدىن بالىلار ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە سوۋغا قىلغان 500 يۈەنگە يېقىن پۇلنى ئالدى . دە ، ئۇنىڭغا بوۋىسى ھەسەن مۇدىر بەرگەن پۇلنى قوشۇپ ، قاسىم ئاكىنىڭ ئالدىغا قويدى .

— ماۋۇ بىزنىڭ سىلىنى يوقلىغىنىمىز ، بۇ خۇشتارنىڭ سا-ۋاقداشلىرىنىڭ كۆڭلى ، سىلى ئوبدان داۋالىنىپ خاتىرجەم ئارام ئالسىلا ، بۇنىڭدىن كېيىن سىنىپتىكى ساۋاقداشلار خۇشتارنىڭ ھەرقانداق قىيىنچىلىقىنى تەڭ ھەل قىلىمىز ، — ئەلقۇدنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى . ئايخان ھەدىمۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي ئېسەدەپ يىغلىدى . خۇشتارمۇ بۇقۇلداپ يىغلاۋاتاتتى .

— رەھمەت بالىلىرىم ، رەھمەت ، ئىنساپ ، پەزىلىتىڭلارغا رەھمەت ، سىلەر خۇشتارنىڭ ھەقىقىي دوستلىرى ئىكەنسەلەر ، — قاسىم ئاكا ئەلقۇد ۋە باشقا بالىلارنى بىر - بىرلەپ قۇچاقلىدى . ئايخان ھەدە بىردەمدىلا ئەلقۇدلار ئۈچۈن داستىخان راسلىدى . خۇشتارمۇ مەكتەپكە بارىدىغانلىقىدىن خۇشال بولدى .

— تۈنۈگۈن مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم ئىدى . بالىلار بىلەن بىزنىڭ ئۆيدە كۆڭۈل ئېچىپ ئوينىغانىدۇق ، سەن يوق بولۇپ قالدىڭ ، بۈگۈن سەن بىلەن بىردەم كۆڭۈل ئاچايلى ، — ئەلقۇد ئۆينىڭ تۆرىدىكى تامغا ئېسىپ قويۇلغان دۇتارنى ئېلىپ شوخ بىر پەدىگە چالدى . بالىلار بىر - بىرىنى تارتىپ ، ئىتتىرىشىپ ئۈس-سۇلغا چۈشتى . بالىلارنىڭ كۆڭلىدىكى خاتىرجەمسىزلىك تۈگەپ ، خۇشال كەيىپىيات ئىگىلىدى . خۇشتارنىڭ چىرايىغىمۇ كۈلكە يۈگۈ-

رۇپ ، بلال بىلەن ئۇسسۇل ئوينىدى . ئۇسسۇلدىن كېيىن ھەربىر
بالا بىردىن يۇمۇر سۆزلىدى . يۇمۇرنى يەنە ئەلقۇد باشلاپ بەردى .

— بىر كۈنى بىر بالا ئاكىسىغا مۇنداق دەپتۇ :

— ئاكا ، قۇياش بەك قورقۇنچاقكەن جۇمۇ .

ئاكىسى ئۇنىڭدىن سوراپتۇ :

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن ؟

— ئۇ قورقۇنچاق بولمىسا كېچىسى نېمىشقا تالغا چىقال .

مايدۇ ؟ — بالىلار پاراقلاپ كۈلۈپ كەتتى ھەمدە ئەلقۇدنى يەنە بىر

يۇمۇر سۆزلەپ بەر دەپ تۇرۇۋالدى . شۇڭا ، ئەلقۇد يەنە يۇمۇر

سۆزلىدى .

— بىر كۈنى بىر بالغا دادىسى بىر ھېسابنى ئىشلىتىپتۇ .

— بالام ، ماۋۇ ھېسابنى ئىشلىيەلسەڭ مەن سېنى پۇل بىلەن

مۇكاپاتلايمەن .

بالا پۇلغا قىزىقىپ ھېسابنى بىردەمدىلا ئىشلەپ بوپتۇ .

— ئىشلەپ بولدۇم نەتىجىسى 5 چىقىدىكەن .

— مە ماۋۇ ، بەش موچەننى كەمپۈت ئېلىپ يە ، — پۇلنى

ئاز كۆرگەن بالا دادىسىغا مۇنداق دەپتۇ :

— دادا ، ئەمدى نەتىجىسى 100 چىقىدىغان ھېسابتىن بىرنى

ئىشلىتىڭ ، — بالىلار يەنە پاراقلاپ كۈلۈپ كەتتى .

ئەلقۇدنىڭ يۇمۇرلىرىدىن ئىلھاملانپ قالغان بلال باشقىلار .

نىڭ تەكلىپىنىمۇ كۈتمەي يۇمۇر سۆزلىدى :

بىر كۈنى كەچتە ئۈچ ياشلىق ئۇكام ئاپامغا ۋارقىراپ كەتتى .

— ئاپا ، دېرىزىنى تېز ئېتىۋېتىڭ .

ئاپام ئۇنىڭغا :

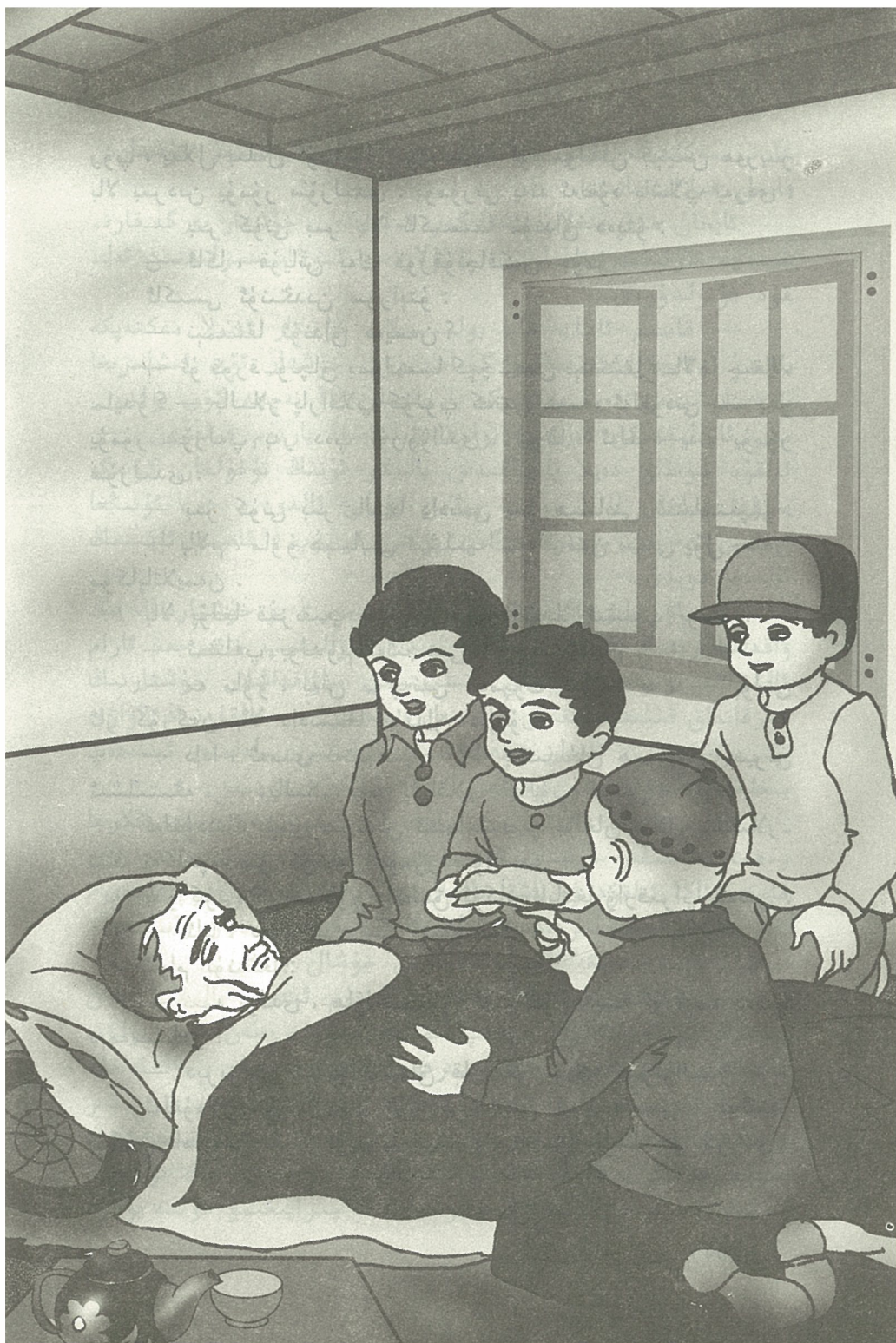
— نېمە بولدى ، ھاۋا سوغۇق ئەمەسقۇ ، دېسە ئۇ نېمە دەيدۇ

دېمەمسىلەر !

— دېرىزىنى ئېتىۋالمنساق قاراڭغۇ ئۆيگە كىرىۋالىدۇ . . .

ئەلقۇدلار خۇشتارنىڭ ئۆيىدىن خېلى كەچ قايتتى . خۇشتار

بۈگۈن ناھايىتى تېزلا ئۇيقۇغا كېتىپ ، تاتلىق چۈشلەرنى كۆردى .

42. نورۇز سەيلىسى

ئەلقۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن نورۇز بايرىمى ھەققىدە مۇنۇ-
لارنى ئاڭلىغانىدى :

باھارنىڭ ئىنسانلارغا ئېلىپ كەلگەن خۇشاللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك ۋە دەبدەبىلىك ئۆتكۈزۈلىدىغان قەدىمىي ۋە ئەنئەنىۋى مىللىي بايراملاردىن بىرى نورۇز بايرىمى بولۇپ ، ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ ئۇيغۇر ، قازاق ، قىرغىز ، ئۆزبېك ، تاتار ، تاجىك قاتارلىق قەدىمكى مىللەتلىرىگە ئورتاق بولغان بايرام . «نورۇز» ئەسلىي پارسچە سۆز بولۇپ «تۇنجى باھار كۈنى» ، «يېڭى يىل» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ . نورۇز بايرىمى مىلادىيە كالىندارى بويىچە 3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى ، يەنى كۈن بىلەن تۈن تەڭلەشكەن باھارنىڭ 1 - كۈنى ئۆتكۈزۈلىدۇ . نورۇز بايرىمى ئەسلىي يېڭى يىل بايرىمى بولۇپ ، بۇ ئەنئەنىۋى بايرام ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇش ئادىتىدە ئىنتايىن چوڭ تەسىرگە ئىگە . . . ئەلقۇدقا بوۋىسى نورۇز بايرىمى ھەققىدە كۆپ سۆزلەپ بەرگەن بولسىمۇ ، ھازىرچە پەقەت شۇلارنىلا ئەسلىيەلدى .

ئەلقۇد چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپ ، بوينىدىكى تۇمارغا قاراپ قويدى . ئۇنىڭ بۈگۈنكى نورۇز بايرىمىنى مۇنداقلا ئۆتكۈزۈۋەتەيلى كۈسى يوق ئىدى . شۇڭا ، ئۇ بلال ، زىلالنى تېپىپ ئۇلار بىلەن پاراڭلاشتى .

— بالىلار ، بۈگۈن نورۇز بايرىمى ، بۇ كۈننى قانداق ئۆتكۈزەيلى سەك بولار ؟

— لەڭلەك ياساپ ئوينىساقمۇ بولىدۇ ، بىراق ، لەڭلەكنى باشقا كۈنلىرى ياسىۋالساقمۇ بولىدۇ .

— مېنىڭچە بۈگۈن نورۇز بايرىمى ئەڭ قىزىقانتان بىر يەرگە بېرىپ ئويناپ كېلەيلى ، — ئەلقۇدنىڭ بۇ تەكلىپى بلال بىلەن

زىلالنى خۇشال قىلىۋەتتى .

— بولىدۇ ، بىز تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئانا يۇرتىمىزدىكى نورۇز بايرىمى ئەڭ قىزىۋاتقان يەرگە بېرىپ قانغۇدەك ئوي-ناپ كېلەيلى .

— بولىدۇ ، ئۇنداق بولسا يولغا چىقايلى ، — ئەلقۇدنىڭ گېپىدىن كېيىن بىلال بىلەن زىلال ئۇنى قۇچاقلىدى .

— تۇمارىم ، بىزنى نورۇز بايرىمى ئەڭ قىزىغان يەرگە ئاپىرىپ قويۇڭ ! — ئەلقۇدنىڭ بۇ خىتابىدىن كېيىن ، ئەلقۇدلار ئاسماندا ئۇچۇۋاتقاندا ، غۇيۇلداپ كېتىۋاتقاندا تۇيغۇغا كەلدى . ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەي ئۇلار پەسلەشكە باشلىدى . . .

ئەلقۇدلار يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە نۇرغۇن ئادەم يىغىلغان قاينام - تاشقىنلىق ، بايرام كەيپىياتىغا چۆمگەن جايغا چۈشتى . ئادەملەر توپلاشقان بۇ يەردە نەچچە 10 ئادەمنىڭمۇ غولچى يەتمىگۈدەك بىر ياڭاق دەرىخى ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى . ئەلقۇدلار بۇ يەرنىڭ قەيەرلىكىنى بىلەلمىدى . ياڭاق دەرىخىنىڭ شەرقىي تەرىپى كەڭرى كەتكەن ئېتىزلىقلار ئىدى . ھېلىقى يوغان دەرەخكە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى باشقا دەرەخلەرگە نۇرغۇن قۇشلار قونۇۋالغانىدى . ئاسماندا قارلىغاچلار باھارنىڭ كەلگەنلىكىگە تەنتەنە قىلىۋاتقاندا بىر كۆتۈرۈلۈپ بىر پەسلەيتتى . كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاپئاق ساقاللىق ، چىرايىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان كۈلگۈنچەك بوۋاي نورۇزنامە ئوقۇماقتا :

ئېترا قىلدۇق نورۇزدىن ياخشى كۈننى باشلىدۇق ،
كۆڭلىمىزنىڭ خۇشلۇقىدىن بۇ ئويۇننى باشلىدۇق ،
شاتاۋادا تون كىيىپ ، جۇۋا ، تۇماقنى تاشلىدۇق ،
سايىلەردە ئولتۇرۇپ ، نەغمە - ناۋانى باشلىدۇق ،
ئات مىنىپ ، ئوغلاق تارتىپ ، مەشرەپ قىلۇر كۈندۈر بۈگۈن .

كەلدى نورۇز يىل باشى ، كەتتى كۆڭۈلنىڭ چىركىنى ،
ئەل - جامائەت كۈلىدۇ بۈگۈن باھارلىق كۈلگىنى .

گۈللەر قىسۇر ، قىز - ئوغۇل ئەگرى قويار بۆركىنى ،
مەجلىس قىلىپ ئويناشۇر ، ئاچۇر كۆڭۈل مۈلكىنى ،
قايغۇ - مەھنەتلەر كېتىپ ئويناشۇر كۈندۈر بۈگۈن .

ئەلقۇدلار ئويۇننىڭ كۆپلۈكىدىن ئالدى بىلەن قايسى ئويۇننى
كۆرۈشنى بىلەلمەي قالدى . ئۇلار ئايلىنىپ يۈرۈپ ، دەرەخنىڭ
سايىسىدە ئولتۇرۇپ نەغمە قىلىۋاتقانلارنىڭ يېنىغا كەلدى . بۇ يەر -
گە بىر توپ ئەلنەغمىچىلەر يىغىلغان بولۇپ ، جۇشقۇن كەيپىياتتا
كۈي - نەغمىلىرىنى ياڭرىتىۋاتاتتى .

40 ياشلارغا كىرگەن بىر بەستلىك ئادەم راي مۇقەددىمىسىنى
ياڭرىتماقتا . ئۇنىڭ ئاۋازى ياڭراق ، جۇشقۇن بولۇپ ، جەڭگىۋار
قوشۇننىڭ زەپەر سىگنالىدەك زېمىننى تىترىتىپ ، يىراق - يىراق -
لارغا تارماقتا ئىدى . ئەلقۇدلار ئۈچۈن بۇ ياڭراق ناۋا تولمۇ
يېقىملىق تۇيۇلدى . ئۇلار مۇقام نەغمىلىرىگە كۆپچىلىك بىلەن بىللە
ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ئۆزلىرىمۇ سەزمەي قالدى .

ئەلقۇدلار بۇ يەردە بىر - بىرىدىن قىزىقارلىق ئويۇنلارنى
كۆرۈپ قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغانىدى . كىشىلەر -
نىڭ يوغان بىر داش قازاننىڭ ئەتراپىدا تاماق يەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ
قورسىقى ئاچقانداك بولدى .

كىشىلەر نورۇز ئېشى ئىچىۋاتاتتى . ئەلقۇدلارمۇ نورۇز ئېشى
ئىچتى . نورۇز ئېشى ئۇلارغا بەك تېتىپ كەتتى . ئەلقۇدلارنى خۇ -
شال قىلغىنى بۇ يەردىكىلەر ئەلقۇدلارنى نەدىن كەلدىڭلار ؟ سىلەر
كىم بولىسىلەر ؟ دەپ سورىمدى . ھەممىلا ئادەم ئۇلارغا ئىللىق
مۇئامىلە قىلىۋاتاتتى . ئەلقۇد نورۇز ئېشىنى ئىچكەچ بوۋىسى ھە -
سەن مۇدىرنىڭ نورۇز ئېشى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئەسكە
ئالدى .

— نورۇز مۇراسىملىرىدا جامائەتتىن ئىختىيارىي يىغىش قىل -
لىپ ، ئالاھىدە تەييارلىنىدىغان ئاش نورۇز ئېشى دەپ ئاتىلىدۇ ،
نورۇز ئېشى ئەنئەنە بويىچە يەتتە ياكى توققۇز خىل ئۇرۇقتىن
تەييارلىنىدىغان كۆچە بولۇپ ، بۇغداي ، ئارپا ، گۈرۈچ ، تېرىق ،

گۆش ، سۈت قاتارلىقلار ئارىلاشتۇرۇلۇپ پىشۇرۇلىدۇ . بەزىدە گۆش ئورنىغا كالا - پاقالچاق ۋە قوي - كالىنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى ئىشلىتىدۇ . نورۇز مۇراسىمىغا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسىنى نورۇز ئېشىغا ئېغىز تەگكۈزۈش شەرت قىلىنىدۇ .

ئازراق ۋاقىتتىن كېيىن بىر توپ ئاتلىقلار يېتىپ كەلدى . ئات مىنىۋالغانلارنىڭ ئارىسىدا ئوتتۇرا ياشلىق ، ياش ھەمدە ئەلقۇد-لار بىلەن تەڭ دېمەتلىك بالىلارمۇ بار ئىدى . ئاتلىقلار يېتىپ كەلگەندىن كېيىن كۆپچىلىك چۇقان سېلىشقا باشلىدى .

— كۆپچىلىك ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار ، ھازىر ئات بەيگىسى ئۆتە-كۈزۈلىدۇ . تېز كېلىپ ئات بەيگىسى كۆرۈڭلار ! — نورۇز شادلىق-قىغا چۆمگەن كىشىلەر ئات بەيگىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان مەيداننىڭ ئەتراپىغا يىغىلدى .

ئەلقۇدنىڭ تاغىسى ئۇنىڭغا ئات مىنىشنى ئۆگىتىپ قويغانىدى . ئەلقۇد بەزىدە ئات مىنىپ چېپىش دۇنيادىكى ئەڭ ھۇزۇرلۇق ئىش-لارنىڭ بىرى دەپ ئويلايتتى . ھازىرمۇ ئاتلىقلارنى كۆرۈپ تۇرالماي قالدى . ئات بەيگىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ تېپىچەكلەپ كەت-تى . ئۇ بۇرۇنمۇ ئەكرەم تاغىسىنىڭ ئېتىغا مىنىپ مەھەللىدىكى ئات بەيگىسىگە قاتناشقانىدى .

ئات بەيگىسىگە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان ئادەم ۋارقىراپ سۆز-لەۋاتاتتى .

— بۈگۈنكى ئات بەيگىسىگە قاتنىشىدىغانلارغا ھېچقانداق شەرت قويۇلمايدۇ ، ئېتى بار ، ئات بەيگىسىگە قاتنىشالايدىغانلار ئىختىيا-رىي قاتناشسا بولىدۇ ، — ئاتلىقلار بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلى-دى . ئات بەيگىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان مەيدان 500 مو ئەتراپىدىكى بىر ئېتىزلىق بولۇپ ، ئېتىزلىقنىڭ تۆت ئەتراپى ئات بەيگىسى كۆرىدىغانلار بىلەن توشۇپ كەتتى . كىشىلەر تېخى باشلانمىغان ئات بەيگىسى ئۈچۈن چۇقان سېلىۋاتاتتى . ئەلقۇد تاقىلداپ تۇرالماي قالدى .

— ئىسىت ، مېنىڭمۇ ئېتىم بولغان بولسا ئات بەيگىسىگە قاتناشقان بولسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى - ھە ! — ئەلقۇد بۇ

گەپنىڭ ئاغزىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدى .
تۆمارمۇ خېلىدىن بېرى ئەلقۇدنىكى ئىنتىزارلىقىنى بىلگەچكە ، ئەل-
قۇدنىڭ ئالدىدا ئېگەر - جابدۇقلىرى زىننەتلىك ، كۆزلىرى نۇر-
لۇق ، بېشى ۋە قۇلقى كىچىك ، پۇتلىرى ئۇزۇن بىر چىلانتورۇقنى
پەيدا قىلدى . ئۇ ئۆزىنى چىلانتورۇقنىڭ ئۈستىدە كۆردى . ئات
ئۇچقانداك چېپىپ ئاتلىقلار ئارىسىغا قوشۇلدى . بىلال بىلەن زىلال-
مۇ ئەلقۇد ئاتنى نەدىن تاپقاندۇ دەپ بىر - بىرىگە ھەيران بولۇپ
قاراشتى . ئۇلار ئۈچۈن بۇمۇ بىر خۇشاللىق بولدى . ئات بەيگىسى
تېخىمۇ قىزىقارلىق ، مەنىلىك تۇيۇلىدىغان بولدى . چۈنكى ، ئۆز
يېقىنلىرىڭ قاتناشقان مۇسابىقە سەن ئۈچۈن تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك
تۇيۇلىدۇ . بۇنداق مۇسابىقىدە سەن قايسى تەرەپكە يان بېسىشنى ،
كىم ئۈچۈن چۇقان سېلىشنى ئوبدان بىلىسەن ، مۇسابىقىگە خۇددى
ئۆزۈڭ قاتنىشىۋاتقانداك جىددىيلىشىسەن ، تىرىكشىپ تۇرالماي
قالسەن .

بۇ ئات بەيگىسىدە بەيگە قائىدىسىگە تولۇق رىئايە قىلغان ئا-
ساستا مەيداننى بەش قېتىم ئايلىنىپ ، پەللىگە ئەڭ بۇرۇن كەلگەن
ئون ئادەم ئىلگىرى - كېيىنلىكىگە قاراپ مۇكاپاتلانماقچى ئىدى .
ئات بەيگىسىگە قاتناشقۇچىلار بۇ پائالىيەتكە قاتنىشىش ئۈچۈن قە-
شچە تەييارلىق قىلغانىدى .

ئات بەيگىسى باشلاندى . قىشچە بوغۇزدا بېقىلىپ پارقىراپ
كەتكەن ئاتلار زېرىكىپ قالغانداك پەللىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىق-
تى . ئەلقۇدنىڭ چىلانتورۇقىمۇ ئاتلار ئارىسىدا كەلگۈندە قۇتىرىغان
دەريانىڭ دولقۇنلىرىدەك ئالغا ئىلگىرىلەيتتى . ئات بەيگىسىگە چۈش-
كەنلەردىن كۆرە بەيگە كۆرۈۋاتقانلار بەك جىددىيلىشىپ كەتكەنىدى .
ئۇلارنىڭ چۇقان - سۈرەنلىرى ھەممىنى بېسىپ چۈشتى . بىلال
بىلەن زىلامۇ ئېتىز بېشىغا چىقىۋېلىپ ، ئەلقۇدقا ۋارقىراپ مەدەت
بەرمەكتە ئىدى .

— بوش كەلمە ئەلقۇد !

— تېز چاپقىن ئەلقۇد !

بىراق ، بىلال بىلەن زىلالنىڭ چۇقانلىرى نورۇز ئەھلىنىڭ

ھۇررالىرى ئارىسىدا ئاڭلانماي قالدى . مەيداننى ئىككى قېتىم ئاي-
لىنىپ بولغۇچە بەيگىچىلەر بىر توپ بولۇپ بىر - بىرىگە بوي
بەرمەي چېپىشتى . 3 - ئايلىنىشقا كەلگەندە بەيگىچىلەر ئىل-
گىرى - كېيىنلىك تەرتىپى بويىچە ئۈچ توپقا بۆلۈندى . ئەلقۇد
ئىككىنچى توپنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېتىۋاتاتتى . بۇنى كۆرگەن بىلال
بىلەن زىلال جىددىيلىشىپ قالدى .

— ئەلقۇد ، ئالدىدىكىلەرگە يېتىشىۋالغىن ، تېز بولغىن ! —
ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنىڭ ۋارقىراۋاتقانلىقىنى ئاڭلاۋاتقانداك
ئېتىنى بارغانسېرى تېز چاپتۇرۇشقا باشلىدى . ئەلقۇد كۆزنى
يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئالدىدىكى توپقا قوشۇلدى . ئۇ ئەمدى ئۈچىنچى
بولۇپ كېتىۋاتاتتى . ئۇنىڭ ئالدىدىكى ئىككى چەۋەنداز باشقىلارنى
كەينىدە تاشلاپ قويغىلى خېلى بولغانىدى . ئۇ ئىككىسى بىردەم
بىرى ئېشىپ كەتسە ، بىردەم يەنە بىرى ئېشىپ كېتىپ توختىماي
چاپماقتا ئىدى . ئەلقۇدنىڭ يېتىشىۋالغانلىقى ئۇلار ئۈچۈن بىر
خەۋپ بولدى . ئۇلار قارا تەرگە چۆمۈلگەن ئېتىنى يەنىمۇ تېز
چاپتۇردى . ئۇلارنىڭ ئاتلىرى ئاغزىدىن ئاپئاق مازغايلارنى چاپىد-
تىپ كۈچەپ چېپىۋاتقان بولسىمۇ ، ئەلقۇد ئۇلار بىلەن تەپمۇتەڭ
كېتىۋاتاتتى . ئەلقۇد ئۇ ئىككىسىنى كەينىگە تاشلاپ ئالدىغا ئۆتتى .
ئاتمۇ 5 - ئايلىنىمغا ئۆتۈپ بولغانىدى . ئەمدى بارلىق تاماشىبىنلار
ئەلقۇدقا مەدەت بەرمەكتە ئىدى . بولۇپمۇ بۇ يەرگە ئات بەيگىسى
كۆرگىلى كەلگەن بالىلار ئەلقۇدنى خۇددى ئۆز كوماندىسىنىڭ ئەزا-
سىدەك كۆرۈپ ئۇنىڭغا مەدەت بەردى . ئاخىر ئەلقۇد پەللىگە بىرىد-
چى بولۇپ يېتىپ كەلدى . كۆپچىلىك ئەلقۇدقا تەنتەنە قىلىشنى .
بىلال بىلەن زىلال خۇشاللىقىدىن ھوشىدىن كەتكىلى تاس قالدى .
ئۇلار يۈگۈرۈپ بېرىپ ئەلقۇدنى قۇچاقلىماقچى بولسىمۇ ، باشقىلار
ئەلقۇدنى كۆتۈرۈۋالغاچقا ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلەلمىدى . ئات بەيگىسىد-
ىنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار ئەلقۇدنىڭ ئېتى بىلەن ئۇنىڭ بويىغا قىزىل
تاۋار ئارتىپ ئالاھىدە تەنتەنە قىلىشتى .

ئەلقۇدلار بۇ يەردە يەنە مەدداھلاردىن ، قىسسە ، داستانچىلاردىن
ھېكايىلەر ئاڭلىدى . قوچقار ۋە خوراز سوقۇشتۇرۇش ، ئوغلاق

تارتىشىش ، دارۋازلىق قاتارلىق ئويۇنلارنى كۆردى .
ئۆزلىرى بىلەن تەڭ دېمەتلىك بالىلارنىڭ گۈللۈك تاختىلارغا
يېزىلغان «نورۇزنامە» لەرنى دېكلاماتسىيە قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى .
ئۇلار تورۇز سەيلىسى جەريانىدا بۇ يەرنىڭ ئاتۇش ئىكەنلىكىنى
بىلدى . ئۇلار بۇ يەردە نورۇز ئەھلى بىلەن بىللە سۈتۈق بۇغراخان
مازىرى ، قاراخانىيلار خانىدانلىقىنىڭ ئوردا خارابىسى قاتارلىقلارنى
سەيلە قىلدى .

ئەلقۇد ئاتۇشنىڭ ئەنجۈر ، ئۈزۈم ماكانى ئىكەنلىكىنىمۇ ئوبدان
بىلەتتى . بىراق ، ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە كەلگەن ۋاقتى باھار پەسلى
بولغاچقا ، ئەنجۈر ، ئۈزۈمگە ئېغىز تېگەلمىدى . ئۇلار بۇ قەدىمىي
تاشلىق ماكاننىڭ ھازىرقى ھالىتىدىن بۇ يەرنىڭ يازدىكى گۈزەل
قىياپىتىنى كۆرگەندەك بولدى .

ئەلقۇدنىڭ بوۋىسى ھەسەن مۇدىر ئەلقۇدقا مۇنداق دېگەنىدى :
«ئاتۇش خەلقى تىرىشچان ، مەرىپەتپەرۋەر ، بىر - بىرىگە ياردەم
بېرىشنى مۇقەددەس ئىش دەپ بىلىدۇ ، قەيەردە ئولتۇراقلىشىشتىن
قەتئىينەزەر ئىزدىشىپ ، ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتىدۇ . جاپا - مۇشەق -
قەتتىن زارلانمايدۇ . ئۆز ئەقىل - پاراسىتى ۋە جاسارىتىگە تايىنىپ
بەختلىك تۇرمۇش بەرپا قىلىشقا ماھىر .

ئۇلار تىجارەت ۋە سودا - سېتىققا كامىللىقى ، سۆزدە مۇلايىم
ۋە چېۋەرلىكى ، ئۆز ئىشىغا پۇختىلىقى ، كەمتەرلىكى ۋە سىجىش -
چانلىقى ، ئالدىن كۆرەرلىكى بىلەن تونۇلغان .»

ئەلقۇدلار بۇ يەردە 70 ياشقا كىرىپ قالغان بوۋايلارنىڭ پۇتبول
مۇسابىقىسىنى كۆرۈپ بەكمۇ سۆيۈندى . ئەلقۇدلار ئۈچۈن بۈگۈنكى
نورۇز سەيلىسى ئۈنۈملۈك سەيلە بولدى .

43. سۇغا چۆمۈلۈش

ھايت - ھۈيت دېگۈچە يەنە بىر مەۋسۈم ئۆتۈپ كەتتى . بىرەر ئايدىن بېرى ئەلقۇدلار ئىمتىھان بىلەن بولۇپ كېتىپ بىر يەرگە بېرىشىنىمۇ ئويلاشمىدى . تۆمۈرمۇ ئەلقۇدقا «تەتلىگە قويۇپ بەرگۈچە بىر يەرگە بارىمەن دېسەڭلار ياردەم قىلمايمەن» دېگەندى . ئەلقۇد - لار ئىمتىھانغا ياخشى تەييارلىق قىلىش بىلەن بىللە مەھەللىدىكى تۈرلۈك ئويۇن - تاماشىلارنىمۇ ئۆتۈپ قالمىدى .
غالب مۇئەللىم ئەلقۇدلارغا :

— ئويۇن ئويناش ، ئويۇنغا ئامراق بولۇش بالىلارنىڭ ئورتاق خۇسۇسىيىتى ، ئويۇننى قانداق ئويناش ، قانداق ئويۇن ئويناش ناھايىتى مۇھىم . ئويۇن ئويناشنىلا بىلىپ باشقا ئىشلارنى قىلمايدىغان ، دەرس ئۆگەنمەيدىغان بالىلار يارامسىز ئادەمگە ئايلىنىپ قالىدۇ ، — دېگەندى . شۇڭا ، ئەلقۇد ئىمتىھان ۋاقتىدىمۇ ئويۇن ئويناپ تۇرۇشنى ئۆتۈپ قالمايتتى .

ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ ئۆستەڭنىڭ يۇقىرىسىدىكى 4 - تۈسىمىغا بېرىپ سۇغا چۈشمەكچى بولدى . 4 - تۈسىمى باشقا تۈسىملەرگە قارىغاندا چوڭراق بولۇپ ، چوڭقۇر ۋە كەڭرى ئىدى . ئۆستەڭگە سۇ ئاز كەلگەن چاغلاردىمۇ بۇ تۈسىمنىڭ سۈيى مەۋج ئۇرۇپ ، قايناپ تۇراتتى . 4 - تۈسىمى ياز كېلىش بىلەنلا بالىلار سۇغا چۈشۈپ ئوينىيدىغان ئەڭ ئاۋات يەرگە ئايلىنىپ قالاتتى . بۈگۈن ئۆستەڭدە سۇ خېلىلا كۆپ ئىدى . تۈسىمدە ئەمەس ، ئۆس - تەڭنىڭ ئادەتتىكى يەرلىرىدىكى سۇمۇ خۇددى ھازىرلا تېشىپ كېتىدىغاندەك چاپچىپ تۇراتتى . ئەلقۇدلار 4 - تۈسىمىغا كەلگەندە تۈسىمنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىۋالغان بالىلار خېلىلا كۆپ ئىدى . 4 - تۈسىمنىڭ سۈيى كۆپ بولغاچقا ، ئۇنىڭ شاۋقۇنى ماتورنىڭ ئاۋازىدەك ياڭراپ ، بۇ يەردىكى ھەممە ئاۋازنى بېسىپ كەتكەندى .

توسمىنىڭ قاينام ، دولقۇنلىرى خۇددى تېپىرلاپ تۇرالمايۋاتقان تو-
سۇن ئاتلارنى ئەسلىتەتتى . توسما بويىغا ئەلقۇدلاردىن بۇرۇن كەل-
گەن بالىلار يېرىم يالىڭاچ بولۇۋالغان بىلەن بىرەرسىمۇ توسمىغا
چۈشەلمىگەندى . ئەلقۇدلار يېتىپ كېلىش بىلەن بالىلار ئەلقۇدقا
قاراشتى . بالىلارنىڭ قارشىدىن ئەلقۇد سەل ئەيمىنىپ قالدى .
— نېمە بولدۇڭلار ؟ ھەممىڭلار ماڭا قارايىسىلەرغۇ ؟ — ئەلقۇد
كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغان بالىلاردىن
سورىدى .

— بۈگۈن توسمىنىڭ سۈيى بەك كۆپكەن ، بۇلار سۇغا چۈشەل-
مەيۋاتىدۇ ، ھازىر تېخى گېپىڭنى قىلغانىدۇق . بىز ئەلقۇدىن
باشقىلار چۈشەلمەيدۇ ، دېگەندۇق ، — بالىلاردىن بىرى ۋارقىراپ
تۇرۇپ شۇنداق دېدى . ۋارقىراپ سۆزلىمىسە توسمىنىڭ شاۋقۇنى
گەپنى ئاڭلاتمايتتى . ئەلقۇد ھېلىقى بالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەغ-
رۇرانە كۈلۈمسىرىدى . ئەلقۇدىنىڭ بەزى چاغلاردا ماختاپ قويسا
ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايدىغان ئادىتى بار ئىدى . ئۇ مەغرۇرلانغان ھالدا
توسما بويىغا كەلدى . ئەلقۇد بالىلارنىڭ گېپىگىمۇ قۇلاق سالماي
توسمىغا ئۆزىنى تاشلىماقچى بولدى . بالدۇر كەلگەن بالىلارنىڭ
ئارىسىدا ئەنزەرمۇ بار ئىدى . ئۇ ئەلقۇدىنىڭ ئالدىنى توستى :

— ئەلقۇد ، سۇغا ئالدىراپ چۈشمە ، بۈگۈن ئۆستەڭنىڭ سۈيى
بەك كۆپ ، بىلەمسەن ، بىزنىڭ مەھەللىدىكى شۆھرەتنىڭ ئاكىسى
بۇ يەردە . . . — ئەنزەرنىڭ بۇ گېپى ئەلقۇدىنى سەگەكلەشتۈردى .
راست ، بۈگۈن توسمىنىڭ سۈيى ھەرقانداق چاغدىكىدىن كۆپ
تۇرامدۇ . نېمە ؟ ئەلقۇد 4 - توسمىنىڭ خۇيىنى ئوبدان بىلىدۇ ،
ئۇ بەزىدە ئادەمنى تۇتۇۋالسا ، بەزىدە يۆگەپ ئەكىرىپ كېتىپ ئاۋارە
قىلىدۇ . سۇ ئۈزۈشنى ئوبدان بىلمىگەن بالىلارنى ئۇ تېخىمۇ بوزەك
قىلىدۇ . 4 - توسمىغا چۈشمەكچى بولغانلار سۇ ئۈزۈشتىن باشقا
توسمىنىڭ قۇتراپ تۇرغان قاينام ، دولقۇنلىرى بىلەن ماسلىشىشنى
ئۆگىنىشى كېرەك . ئەلقۇد ئۆزىنى بۇ جەھەتتە خېلى كارامىتىم بار
دەپ ئويلايتتى . بۈگۈن توسمىنىڭ پەيلى بۇرۇتقىغا ئوخشىمايتتى .
توسمىدىكى سۇ تۇرۇپ قىرغاققا ھەيۋەت بىلەن ئۇرۇلسا ، تۇرۇپ

سەكرەۋاتقاندا كەيىنكى يۇقىرى كۆتۈرۈلەتتى . تۇرۇپلا خۇددى قۇيۇندەك شىددەت بىلەن پىرقىرىسا ، يەنە تۇرۇپلا كەينىگە ياناتتى . شۇڭا ، ئەلۋەدە ئازراق قورقۇپ قالدى .

— ئەلۋەدە ، چۈشمە ، بۈگۈن توشمىنىڭ پەيلى يامانراق تۇردى . دۇ ، بولدى ، بۈگۈنچە ئۈستەڭنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە چۈشسەكمۇ بولىدىغۇ ، — ئەنەر سەممىلىك بىلەن سۆزلىدى .

— ئۆزۈڭ چۈشەلمىگەندىن كېيىن خەقنى توسما ، ئەلۋەدە . گەن بۇنىڭدىن جىق سۇ كەلگەندىمۇ چۈشكەن . قاراپ تۇر — ھە ! بىزنىڭ ئەلۋەدە ھازىر ھەرقايسىغا 4 - توشمىدا قانداق ئۈزۈشنى ئۆگىتىپ قويىدۇ ، — بىلال توشمىنىڭ شاۋقۇنىنى بېسىپ چۈشكۈ . دەك يۇقىرى ئاۋازدا شۇنداق دېدى .

— شۇ ئەمەسمۇ ، ئۆزى چۈشەلمىگەندىكىن خەقكە نەسىھەت قىلىمەن دېمەي جىم ئولتۇرسا بولىدۇ ، — زىلالمۇ غودۇڭشىدى . ئەلۋەدە ئاخىر توشمىغا ئۆزىنى ئاتتى . ئەلۋەدە قايناملار ئارىسىدا غايىب بولۇپ ، نەچچە سېكۇنتتىن كېيىن يەنە پەيدا بولدى . بالىلار ئەلۋەدە بارىكالا ئوقۇشۇپ چۈشۈپ كەتتى . ئەلۋەدە بالىلارغا ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن توشمىنىڭ قايناملىرىغا خۇددى شوخ پىنگۈندەك شۇڭغۇماقتا . ئۇ ، قاينام ، دولقۇنلارنىڭ تەبىئىي رېتىمىغا ماسلىشىپ بەكمۇ چىرايلىق ھەرىكەت قىلاتتى . كۆتۈرۈلگەن دولقۇنلار بىلەن تەڭ كۆتۈرۈلۈپ ، پىرقىراپ موللاق ئاتقىنىچە يەنە قايناملار ئارىسىغا كىرىپ كېتەتتى . بۇ يەرگە توپلانغان بالىلار . نىڭ بىلال بىلەن زىلالدىن باشقىسى ، باشقا مەھەللىنىڭ بالىلىرى ئىدى . بىلال بىلەن زىلال مەغرۇرلىنىپ ۋارقىرايتتى :

— ئەلۋەدە ، يارىسەن ، ساڭا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدۇ ، قانداق . كەن ، بىزنىڭ مەھەللە ھەرقانداق ئىشتا بىرىنچى ، — بىلال بىلەن زىلالنىڭ يەنە كونا كېسىلى قوزغىلىپ مەھەللىۋازلىق قىلغۇسى كېلىۋاتاتتى . ئەنەر بىلال بىلەن زىلالنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي ئەلۋەدەنى ئەنسىرەپ ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى . ئەلۋەدە قايناملار ئارىسىدا ئويۇن كۆرسەتمەكتە ئىدى . ئەنەرنىڭ كۆزىگە توشمىدىكى سۇ بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقاندا كەيىنكى تۈيۈلدى . ئەمەلىيەتتەمۇ سۇ بار .

غانسېرى كۆپىيىۋاتاتتى . توسمىنىڭ سۈيى تېخىمۇ قۇتراپ ، كۆۋرەك گىلى تۇردى . ئەنەزەر ئەنسەرەپ ئەلقۇدقا ۋارقىردى :

— ئەلقۇد ، ئۆستەڭنىڭ سۈيى كۆپىيىۋېتىپتۇ ، تېز چىقۇۋال-غىن ! — باشقا بالىلارمۇ ۋارقىردى :

— راست ، سۇ كۆپىيىۋاتىدۇ ، تېز چىقۇۋالغىن ! — بىراق ، بىلال بىلەن زىلالنىڭ ئاچچىقى كەلدى . ئۇلار ئەلقۇدىنى كۆرەلمەي شۇنداق قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلىدى .

— ئەلقۇد ، ئۇلار دەۋىرىدۇ ، ئۆزۈڭنى تازا بىر كۆرسىتىپ قوي ، ئۇلار بىزنىڭ مەھەللىنىڭ بالىلىرىنىڭ قانداقلىقىنى بىلىپ قويسۇن ! — بىلال بىلەن زىلال تۈۋلاۋاتاتتى . ئەلقۇد ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالمىتتى . سۇنىڭ كۈچلۈك شاۋقۇنى بالىلارنىڭ ئاۋا-زىنى بېسىپ كەتكەندىن باشقا ، قاينام ئەلقۇدىنى تۇتۇۋالغانىدى . ئەمدى تۈسمىدىن چىقمەن دەپمۇ چىققىلى بولمايتتى . قاينامنىڭ پىرقىرىشى بىلەن تەڭ پىرقىراشقا توغرا كېلەتتى . ئەلقۇد چاندۇر-ماي يەنە بىردەم ئايلانغاندىن كېيىن ، تۈسمىدىن چىقىپ كېتىشكە نەچچە قېتىم ئۇرۇنغان بولسىمۇ چىقالمىدى . ئۇ قاينامنىڭ ئېقىشىغا قوپۇپ بەرسىلا ئۆزىنى تۈسمىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى تېپىز ئۆس-تەڭ ئېقىنىدا كۆرەتتى . بىراق ، بۈگۈن قاينام ئۇنى تۇتۇۋېلىپ ، تۈسمە ئىچىدە پىرقىراتماقتا ئىدى . ئۇ قاينامغا قارشى غۇلاچ تاشلاپ باقتى . شۇ چاغدا كۈچلۈك بىر دولقۇن ئۇنى سۇ ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى . ئۇنىڭ تىزى سۇ ئاستىدىكى تاشقا قاتتىق تېگىپ كەتتى . ئەلقۇدنىڭ تىزىدىن كىرگەن ئاغرىق مېڭىسىگە چىقتى . شۇنداقسىمۇ چىداپ تۇرۇپ ، مىڭ بىر جاپادا قاينامدىن قۇتۇلۇپ ، تۈسمىنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى ئۆستەڭگە چىقىپ قالدى . تۈسمە چوڭ-قۇر بولغان بىلەن كېڭىيىپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ ئانچە چوڭقۇر ئەمەس ئىدى . چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئەلقۇد ئۆستەڭدىن چىقماق-چى بولۇپ ئورنىدىن تۇرغانىدى . ماغدۇرسىزلىنىپ يىقىلدى . خېلى ئىلدىن بېرى ئەلقۇدقا دىققەت قىلىپ تۇرغان ئەنەزەر يۈگۈرۈپ بېرىپ ئەلقۇدىنى ئۆستەڭدىن يۆلەپ ئېلىپ چىقتى . — بۈگۈن قاينام بەك يامانكەن ، بايا مېنى قاينام تۇتۇۋېلىپ ،

چىقالماي ئاۋارە بولۇپ كەتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە تىزىمنى تاشقا ئۇرۇۋالدىم، — بالىلار ئەلقۇدنىڭ مۇشۇ گېپىدىن كېيىنلا ئەلقۇدنىڭ ئوڭ پۈتىنىڭ تىزىدىن قان چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئەنەر-نىڭ ئەلقۇدقا يېقىنچىلىق قىلىۋاتقانلىقىدىن ئاچچىقى كەلگەن بىلال بىلەن زىلال توسما بويىدىكى بالىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئەلقۇدنىڭ بېشىغا يىغىلىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ئالدىرماي كەلدى.

— مابقا تۇرۇشە، بىكاردىن - بىكار خەقنىڭ بېشىغا كېلىد-ۋالماي، — بىلال بىلەن زىلال شۇنداق دەپ ئەلقۇدنىڭ يېنىغا كەلگەندە، ئەنەر يېڭى ئاق كۆڭلىكىنى يىرتىپ، ئەلقۇدنىڭ تىزىنى تېڭىۋاتتى. ئەلقۇد ئەنەرنىڭ بۇ ئىشىدىن تەسرلەنگەندەك جىمىپ كەتتى. ئۇ بالىلارغا مۇنداق دېدى:

— بالىلار، ئۈستەڭگە سۇ كۆپ كەلگەندە بۇ توسمىغا چۈشمەي-لى، مەن بايا خەتەرگە ئۇچرىغىلى تاس قالدىم، — ئەلقۇد ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى كىيمەكچى بولغانىدى، تىزى سىرقىراپ ئاغ-رىپ، يەرگە دەسسىيەلىمدى. قارىغاندا تىزىنىڭ زەخمىسى خېلى ئېغىر دەك قىلاتتى.

— نېمە بولدى، دەسسىيەلمەيۋاتامسەن؟ — ئەنەر ئەلقۇدتىن

سورىدى.

— پۈتۈم بەك ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ، — ئەلقۇد جايدا ئولتۇ-رۇپ قالدى. بىلال بىلەن زىلال ئەلقۇدنىڭ ئىشتان - مايكىلىرىنى ئەكەلىپ بەردى. ئەلقۇد كىيىملىرىنى كىيىپ ماڭماقچى بولغان بولسىمۇ، يەرگە دەسسىيەلا پۇتى سىرقىراپ ئاغرىپ چىدىيالىمدى. كىيىملىرىنى كىيىپ بولغان ئەنەر ئەلقۇدنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ماڭا ھاپاش بول، — دېدى.

ئەنەر ئەلقۇدنى ھاپاش قىلىپ مەھەللە تەرەپكە قاراپ تېز - تېز مېڭىشقا باشلىدى.....

ئەلقۇد شۇ ئىشتىن كېيىن مەكتەپكە بارالماي ئىككى كۈن يېتىپ قالدى.

«ئەنەر ماڭا ئىزچىل ياخشى مۇئامىلە قىلىپ كەلگەن بولسىد-مۇ، مەن ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلماپتىمەن. بۇنىڭدىكى سەۋەب

زادى نېمە؟» ئەلقۇد ئۆزىگە شۇنداق سوئال قويۇپ ، خېلى ئۇزۇنغىچە ئويلىنىپ قالدى .

«ئەنەر باشقا مەھەللىدىن بولغاچقا ئۇنىڭغا يامان كۆزۈم بىلەن قاراپ كەلگەندىمەنمۇ ياكى ئۇ دەرس تە ۋە باشقا ئىشلاردا ماڭا يېتىش-
ۋالغان ياكى ئېشىپ كەتكەن بولغاچقا شۇنداق قىلىۋاتامدەن؟
گەرچە ئەنەر بىلەن بەسلىشىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ، ئۇنى ئالدىمغا
ئۆتكۈزمەي كېلىۋاتقان بولساممۇ، ئۇنىڭدىن يېڭىلىپ قاپتىمەن.
راست ئەمەسمۇ، ئۇ ماڭا سەمىمىي، دوستانە مۇئامىلە قىلىپ كەل-
دى. بىراق مەن ئۇنىڭغا شۇنداق قىلالايمىمۇ؟» ئەلقۇد بۇ سوئالنى
ئۆزىدىن سورىغاندا ئۇزۇنغىچە بىئارام بولدى.

بۇلتۇر ئەنەرلەر ئەلقۇدلارنىڭ سىنىپىغا يېڭى كەلگەن چاغلار ئىدى . بىر كۈنى چۈشلۈك دەم ئېلىشتا ئەلقۇدلار ئۆستەڭ بويىدىكى قوناقلىقتا ئىت ئۈزۈم يەۋىتىپ ، ئەنەرلەرنىڭ 4 - تۈمۈسىگە سۇغا چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى . ئەنەرلەر ئۆستەڭ بويىدىكى قا- رىياغاچلىق ئارىسىغا كىيىملىرىنى سېلىپ قويۇپ ، خۇشال - خۇرام سۇ ئۈزۈپ ئوينىۋاتاتتى . بۇنى كۆرگەن بلال بىلەن زىلاننىڭ سەل ئاچچىقى كەلدى .

— ھەي ئەلقۇد، — دەدى زىلال، — بۇ «كۆك تېرەك» لىكلەر بىزنىڭ 4 - تۈسىمىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغىلى تۇرۇپتىغۇ، قارا، ئۇلارنىڭ خۇشال بولۇشۇپ كەتكىنىنى، بىز ئۇلارنىڭ ئەدەبىيىنى بېرىپ قويمايمىز؟

— 4 — توسما يالغۇز بىزنىڭ توسما ئەمەس ، ئۇنىڭغا باشقا مەھەللىنىڭ بالىلىرى كېلىپ چۈشۈپ ئوينىسىمۇ بولىۋېرىدۇ ، — ئەلئۇد ئويلاشمايلا جاۋاب بەردى .

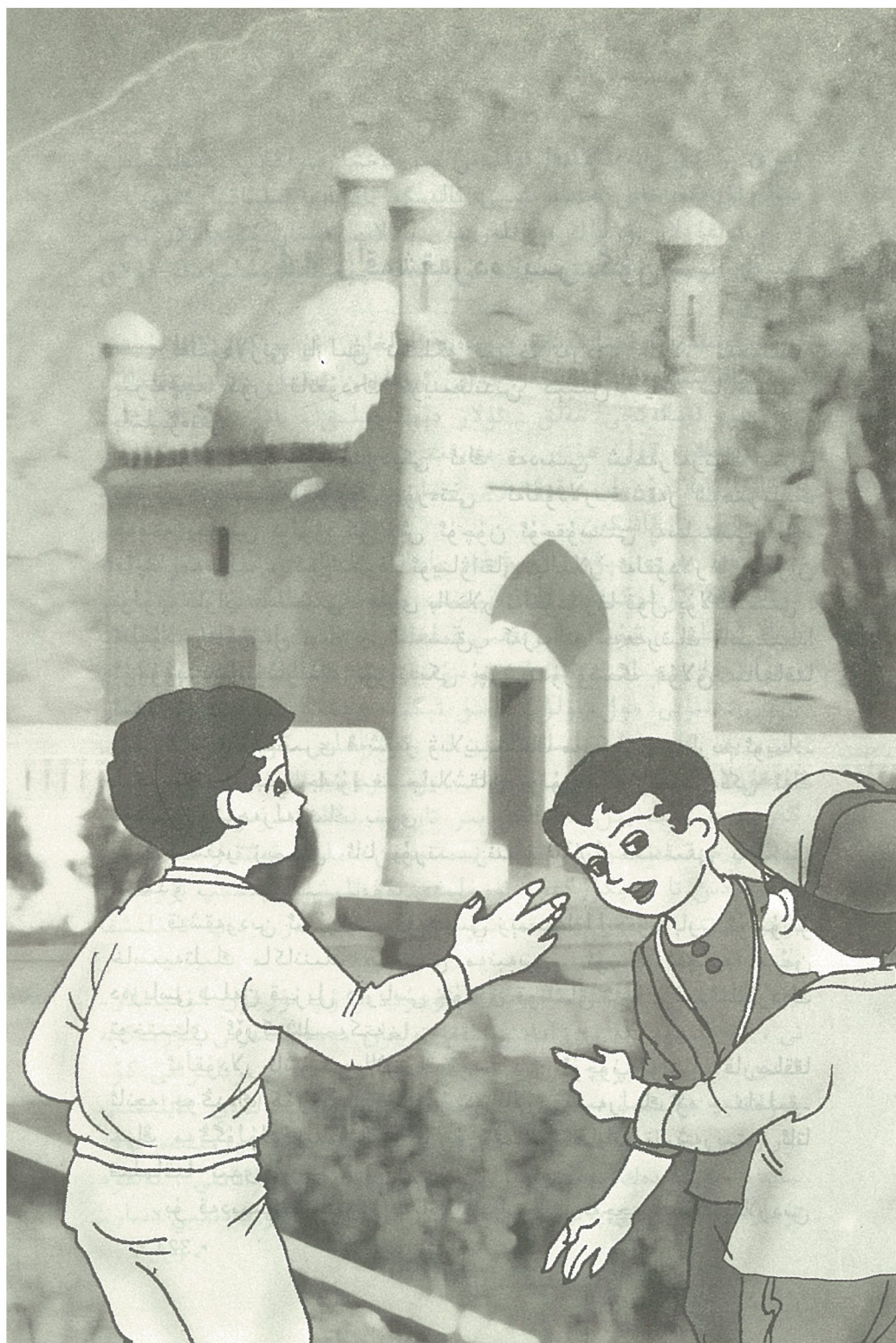
— نېمە دەيدىغانىمەن؟ — بىلال نۇرغۇن ئىشلاردا ئەلقۇندى قوللاپ زىلالغا قارشى تۇرۇپ كەلگەن بولسىمۇ، بۇ ئىشتا ئەلقۇدقا قارشى چىقىپ زىلالنى قوللىدى، — بىز مۇشۇ 4 - تۈسۈمگە چۈشۈپ يۈرگەن چاغلاردا ئۇلار نەدىكەنتۇق، مەن ئەنئەنىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن 4 - تۈسۈمگە باشقا مەھەللىنىڭ بالىلىرىنى چۈشۈرمەيمەن دېگىنىنى ئاڭلىدىم، — بىلالنىڭ ئاخىرقى گېپى قىيىنچىلىق

يالغانىدى . ئۇ ئەلقۇدىنى ئەنزەرگە قارشىلاشتۇرۇش ئۈچۈن شۇنداق دېگەنىدى . ئەلقۇدلار ئاشۇنداق مەسلىھەت قىلىۋاتقاندا ، ئەنزەرلەر كالتە ئىشتانلىرىنى سىقىپ ئەلقۇدلار ئىت ئۈزۈم يەۋاتقان قوناقلققا- نىڭ يېنىدىكى قورايغا يېيىپ قويۇپ ، ئۆزلىرى ئۆستەڭ بويىدىكى توپىلىق يولدا ئېغىناشقا باشلىدى .

— بالىلار ، — دېدى ئەلقۇد ، — ئۇلارنىڭ كالتە ئىشتانلىرىنى تىقىپ قويايلىمۇ ؟ — ئەلقۇدنىڭ بۇ گېپى بىلەن زىلالنى بەك خۇشال قىلىۋەتتى .

— ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلىدىڭ ، شۇنداق قىلايلى ، — بىلال بىلەن زىلال گېپىنىڭ ئاخىرىنى چىقارمايلا ئەنزەرلەرنىڭ قورايغا يېيىپ قويغان كالتە ئىشتانلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قوناقلقنىڭ ئىچى- كىرىسىگە تىقىپ قويۇپ كەتكەنىدى . شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئەنزەرلەر مەكتەپكە كېلەلمىدى . ئۇلار كالتە ئىشتانلىرىنى تاپالمى- غاچقا ، مەكتەپكە كېلەلمىگەنىدى . بۇلارنى ئويلىغاندا ئەلقۇدنىڭ يارىلانغان تىزى تېخىمۇ ئاغرىپ كەتكەندەك بولدى . . .

44. قەشقەردە بىر كۈن

ئەلقۇدلارنى يازلىق تەتىلگە قويۇپ بەردى . ئۇلار مەھەللىدە بىرنەچچە كۈن قانغۇدەك ئوينىغاندىن كېيىن ، يەنە ساياھەتتىنى باشلىۋەتتى .

ئۇلار ئانا يۇرتىمىزدىكى ئەڭ قەدىمىي شەھەرلەرنىڭ بىرى قەشقەر ئاسمىنىدا ئۇچۇپ يۈرەتتى . ئەلقۇدلار قەشقەر شەھىرىنىڭ ھەممە يېرىنى تولۇق كۆرۈش ئۈچۈن ئۇچقۇسىنى پەسلىتىپ ئۇچ-قاچقا مەھەللە ، كوچىلاردا ئويناۋاتقان بالىلار ئەلقۇدلارغا ھەيران بولۇپ قاراپ قېلىشتى . بەزى بالىلار ئەلقۇدلارغا قول پۇلاڭشىتتى . ئەلقۇد بۇ گۈزەل ، مەرى ئىسسىق ، ئەزىزانە شەھەرنىڭ ئاسمىنىدا ئۇچۇۋېتىپ تۇمارنىڭ تۆۋەندىكى چۈشەندۈرۈشىگە قۇلاق سالماقتا ئىدى .

قەشقەر شەھىرى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى ، تارىم ئويمان-لىقىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ ، يۇرتىمىزدىكى ئەڭ قەدىمىي شەھەرلەرنىڭ بىرى .

قەشقەر زېمىنى ئانا يۇرتىمىزنىڭ $1/10$ قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ .

قەشقەردىن ئىبارەت بۇ قەدىمىي زېمىندا 11 دەريا بار . ئۇ مۇشۇ خاسىيەتلىك ماكاننىڭ ھاياتلىق مەنبەسى . ئۇنىڭ ئىچىدە تۈمەن دەرياسى بىلەن قىزىل دەرياسى خۇددى قوشماق ئاچا - سىڭىللاردەك توختىماي ئۆركەشلىمەكتە .

ئەلقۇدلار ئاشۇ دەريالارنىڭ ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتتى . قارماققا ئانچە چوڭدەك كۆرۈنمەيدىغان بۇ دەريالار قەيسەرلىك ۋە چىداملىق-نىڭ مەڭگۈلۈك سىمۋولىدەك بۇ زېمىنغا ھاياتلىق شەرىپىنى ئاتا قىلماقتا ئىدى .

بۇ قەدىمىي شەھەردە ھايات قاينايتتى . نەچچە مىڭ يىللاردىن

بېرى بۇ ئەزىزانە ماكاندا ئۆلمەس بىر ناخشا جاراڭلاپ ، خەلقىمىز -
نىڭ ئۆزىگە خاس جاسارىتىنى ئالەمگە نامايان قىلماقتا ئىدى .
ئەلقلۇدلار تۈرلۈك مېۋىلەر مەي باغلاپ پىشقان گۈلباغلار ئۈس -
تىدىن ئۈچۈپ كېتىۋېتىپ ، تۇمارنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىگە قۇلاق
سالىدى .

قەشقەر تارىختا قەشقەرىيە دەپ ئاتالغان . ئۇ پۈتكۈل ئانا يۇرتىدە -
مىزنىڭ سىمۋولى . قەشقەر خەلقى ئەزەلدىن ئەقىل - پاراسەتلىك ،
باتۇر ۋە ئەمگەكچى خەلق . ئۇلار دېھقانچىلىق ، باغۋەنچىلىك ، يىد -
پەكچىلىك ، قول ھۈنەر - سەنئىتى بىلەن ئۆز يۇرتىنى گۈزەل
ماكانغا ئايلاندۇرغان . قەشقەرنى زىيارەت قىلغان بىر تارىخچى مۇندە -
داق دەپ يازغانىكەن .

«بۇ يەردە مېۋە - چېۋىلار ناھايىتى كۆپ ، ئارپا ، بۇغداي ،
قوناقنىڭ كۆپلۈكىدىن ئاياغ بېسىپ ماڭغىلى بولمايدۇ ، باغۋەنچىدە -
لىك ئىشلىرى شۇنداق تەرەققىي قىلغانكى ، ئالما ، ئۆرۈك ، ئامۇتلا -
ر يوللاردا چېچىلىپ ياتىدۇ . خۇسۇسەن يىپەكچىلىك ئالاھىدە راۋاج
تاپقان . سۈيى مول بولۇپ ، سۇ تېگىدە رەڭگارەڭ ئېسىل تاشلار
بار ، يەر ئاستىدا بولسا ئالتۇن - كۈمۈشلەر كۆمۈلۈپ ياتىدۇ .
ئۇيغۇرلار بۇ تاشلاردىن زىننەت بۇيۇملىرى ياساپ ساتىدىكەن . . .
گەرچە بۇ مىڭ يىل ئاۋۋالقى بىر تارىخچىنىڭ تەسۋىرى بولسىمۇ ،
قەشقەر ھەقىقەتەنمۇ مېۋە ماكانى . شېرىن تەملىك قەشقەر مېۋىلىرى
ئەتىيازىدىن تا كەچكۈزگىچە ئۈزۈلمەي نۆۋەتلىشىپ پىشىپ تۇرىدۇ .
بۇ جەھەتتە قەشقەر ھەقىقەتەنمۇ «شېكەر قەشقەر» دەپ ئاتىلىشقا
مۇناسىپ .»

ئەلقلۇدلار قەشقەر ئاسمىنىدا ئۈچۈپ يۈرۈپ نۇرغۇن گۈلباغلار -
نى ، قەدىمىيلىككە ۋە زامانىۋىلىققا تولغان مەھەللىلەرنى كۆرمەكتە
ئىدى . ئۇلار ئۈچۈپ يۈرۈپ قەشقەرنىڭ گۈزەل مەنزىرىلىرىنى كۆ -
رۈۋاتقان بولسىمۇ ، قايسى يەرگە چۈشۈشنى بىلەلمەي ئايلىنىپ
يۈرەتتى . تۇمارمۇ سىلەرگە قەشقەرنى تولۇق چۈشەندۈرمىسەم بول -
مايدۇ ، دېگەندەك ئەستايىدىللىق بىلەن چۈشەندۈرۈۋاتاتتى . ئەلقلۇد
تۇمارنىڭ ئاۋازىنى پۈتۈن زېھنى بىلەن ئاڭلىغاچ ، بۇ قەدىمىي دىيار -

نىڭ گۈزەل ھۆسنىدىن ھۇزۇر ئالماقتا ئىدى .
قەشقەر شەھىرى ئۇزاق زامانلاردىن بېرى ئانا يۇرتىمىزنىڭ
سىياسىي ، ئىقتىساد ، مەدەنىيەت ۋە قاتناش مەركىزى بولۇپ كەل-
دى . قەشقەردە ئۆزگىچە شەھەر مەدەنىيىتى مىلادىيىدىن ئىلگىرى
بارلىققا كەلگەن بولۇپ ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ يۈكسەك ئەقىل - پارا-
ستىنى ئەسىرلەردىن بۇيان نامايان قىلىپ كەلدى . بۇ يەردىكى
قەدىمىي مەدەنىيىتىمىز ئىچىدە ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغى-
نى بىناكارلىق سەنئىتى بولۇپ ، ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ
ئۈلگىلىرى ئاساسەن مەقبەرە ، مەسچىت قۇرۇلۇشلىرىدا روشەن
گەۋدىلىنىدۇ . ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھەيۋەت ۋە كۆركەملىكى ، ياسى-
لىش ئۇسلۇبىنىڭ ئۆزگىچىلىكى ، شەكلىنىڭ خىلمۇخىللىقى ، نە-
قىشلىرىنىڭ نەپىس ، گۈزەللىكى بىلەن جاھان ئەھلىنى تاڭ قالدۇ-
رۇپ كەلگەن . قەشقەر شەھىرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان ھېيتگاھ
مەسچىتى تۈرلۈك ساياھەتچىلەرنىڭ قىزىقىپ سەيلە قىلىدىغان ئور-
نى بولۇپ ، ئانا يۇرتىمىزدىكى ئەڭ چوڭ مەسچىتى ھېسابلىنىدۇ .
تۇمارنىڭ چۈشەندۈرۈشى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئەلقۇدلار نەگە چۈ-
شۈشنى بىلگەندەك ، ئۇچقۇسىنىڭ سول قۇلقىنى بۇراپ ھېيتگاھ
مەسچىتىنىڭ ئالدىغا چۈشتى . ھېيتگاھ مەسچىتىنىڭ ئالدى قايىپ
تۇرغان بازار ، رەستىلەرگە تۇتىشىپ كەتكەن بولۇپ ، ئەلقۇدلار
بۇنداق چوڭ ، چىرايلىق ، ھەيۋەتلىك مەسچىتنى كۆرۈپ باقمىغان-
دى . ئەلقۇدلارنى ھېيتگاھ مەسچىتى ئۆزىگە رام قىلىۋالغاچقا ، بۇ
يەردىكى بازار ، رەستىلەر ئەلقۇدلارنى ئانچە جەلپ قىلالىمىدى .
ئەلقۇدلار تەلپىگە شۇ كۈندىكى مەلۇم بىر ساياھەت ئۆمىكى-
دىكىلەر بىلەن ھېيتگاھ مەسچىتىنى بىللە كۆرۈش پۇرسىتىگە
ئېرىشتى . ئەلقۇدلار قەدىمىي ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئىچىگە كىرگەن-
دە ھاياجاندىن ئۆزىنى باسالماي قالدى . ساياھەت يېتەكچىسى ھېيت-
گاھ جامەسىنى ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن تونۇشتۇرماقتا ئىدى .
ئۇيغۇر بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ تىپىك ئۈلگىلىرىدىن بىرى
بولغان ھېيتگاھ جامەسى قەشقەر شەھىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاش-
قان بولۇپ ، تەخمىنەن 600 يىللىق تارىخقا ئىگە . ئۇ تارىخى

تەرەققىيات جەريانىدا زورلىنىپ، كېڭىيىپ ۋە مۇكەممەللەش-
شپ ماڭغان .

ھېيتگاھ جامەسى چوڭ دەرۋازا ، مەدرىسە ، مەسچىت قاتارلىق
ئۈچ قىسمىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ ، ئومۇمىي كۆلىمى 15 مىڭ
600 كۋادرات مېتىردىن ئاشىدۇ . ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئورۇنلاش-
تۇرۇلۇشى ، ياسىلىش شەكلى ، قۇرۇلمىسى ۋە نەقىش - بېزەكلى-
رى ئەللىقۇدلارنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى .

ئەللىقۇدلار ھېيتگاھ جامەسىدىن چىقىپ ئۇنىڭ ئالدىدىكى قايناق
بازار ، رەستىلەرنى ئايلىنىشقا باشلىدى . بۇ يەردىكى باققال ، ئۇش-
شاق تىجارەتچى ۋە سودىگەرلەرنىڭ ناھايىتى قىزىقارلىق سۆزلەر
بىلەن ماللىرىنى ماسخاپ سېتىشلىرى ئەللىقۇدلارنى ھەيران
قالدۇردى .

ئەللىقۇدلار بۇ بازار ، رەستىلەردە «مىڭ بىر كېچە» چۆچەكلى-
رىدە تەسۋىرلەنگەن ساماۋى شەھەرنى كۆرۈۋاتقاندا ھەممىلا نە-
سىگە ھەيرانلىق بىلەن قارايتتى . باققاللار ئاجايىپ ماھارەت بىلەن
گۈل چىقىرىپ تىزىپ سېتىۋاتقان ئالما ، نەشپۈت ، ئامۇت ، ئەد-
جۇر ، ئانار ، شاپتۇل ، توغاچ ، بېھى ، ئۈزۈم ، قوغۇن ، تاۋۇز ،
چىلىگە ، خەمەكلەر ئادەمنىڭ ئاغزىغا سۈكەلتۈرەتتى . ئەللىقۇد بىلال
بىلەن زىلالنى ئەنجۈر ۋە ئانار بىلەن مېھمان قىلدى .

ئۇلار بۇ بازاردا يەنە تۈرلۈك رەخت ، كىيىم - كېچەكلەرنى ،
تۇماق ۋە دوپپىلارنى ، زەرگەرچىلىك ، مىسكەرچىلىك ، تۈنكىچە-
لىك قاتارلىق ھۈنەرلەرنىڭ يارقىن ناماياندىلىرىنى كۆردى . بۇ
يەردە ئۇلار يەنە يېقىلغۇ ، مېتالچىلىق ، قۇرۇلۇش ، فارفور ، غې-
دىر ، چالغۇ ئەسۋابلىرى ، ياغاچ سايمانلىرى ، توقۇمىچىلىق ، تىك-
كۈچىلىك ، كۆن - خۇرۇمچىلىق كەسپىگە مۇناسىۋەتلىك بۇيۇملار-
نى كۆردى .

ئەللىقۇدلار بىر - بىرىدىن ئۆزگىچە بازار ، رەستىلەرنى ئايلى-
نىپ يۈرۈپ ، قورسىقىنىڭ ئېچىۋاتقانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغانىدى .
مەخسۇس تاماق سېتىلىدىغان كوچىغا كىرگەندە ئۇلار قورساقلىرى-
نىڭ ئاچقانلىقىنى بىلدى . بۇ كوچىغا ئادەتتە قورسىقى توق ئادەم

كىرسىمۇ قورسىقى ئاچقاندىكى ھېس قىلاتتى . ئەنە خۇش ئاۋازلىق
بىر ئۈستام پېتىر مانتا ساتماقتا .

— ئىركەك پاقلىنىش گۆشىدە قىلىنغان مانتا ، يېگەنلەرگە
دەرمان ، يېمىگەنلەرگە ئارمان ، يېسەك تىلىك كۆيدۇ ، يېمىسەك
دىلىك ، قاراپ بېقىپ يە ، سوراپ بېقىپ يە ، قولۇڭ كۆيسىمۇ
پۇلۇڭ كۆيمىسۇن ، چاينىمايسەن ، ئۆزى ئېرىپ كەتمىسە ھېساب
ئەمەس ، بەشىنى يېسەك ئوننى يەيسەن ، قاراپ قويۇپ كېتىپ قالما ،
يېمىگۈچە بىلمەيسەن . . . بىر مانتا ، ئىككى مانتا ، مانا
ئون مانتا . . . — ئەلقۇدلار مانتىپەزنىڭ بۇ قىزىقارلىق گەپلىرىنى
ئاڭلاپ ، بۇ يەردىن مانتا يېمەي ئۆتۈپ كەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى
بىلدى . دە ، ئاشخانىغا كىرىپ يېرىم نان بىلەن تۆتتىن مانتا يېدى .
مانتا ئۇلارغا ھەقىقەتەنمۇ تېتىپ كەتتى . ئۇلار مانتىنى يەپ بولغاندا
دىن كېيىن شۇ كوچىنى ئالدىرىماي ئارىلىدى .

ئۇلار بۇ يەردىكى قىزىقارلىق ئويۇنلارغا بېرىلىپ كېتىپ كەچ
بولۇپ كەتكىنىنىمۇ بىلمەي قالغانىدى . قەشقەردە ئۇلار كۆرمىسە
بولمايدىغان يەنە نۇرغۇن يەرلەر بار ئىدى . لېكىن ، ئۇلار ھازىرچە
قەشقەردىن ۋاقىتلىق ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدى .

45. قەشقەرگە قايتا سەپەر

ئەلقۇدلار قەشقەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىرنەچچە كۈن تەتلىك تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلىدى .

ئەلقۇد بوۋام قەشقەر ھەققىدە نېمىلەرنى بىلىدىكەن ، دەپ سىناپ باقماقچى بولدى . شۇڭا ، ئۇ بوۋامنىڭ ئۆيىدە كەچلىك تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن سورىدى .

— بوۋا ، سەن قەشقەرگە بارغانمۇ ؟

— ياق ، بالام ، ماڭا تېخى قەشقەرگە بېرىش نېسىپ بولمىدى .

— ئەگەر سەن قەشقەرگە بارساڭ ئاۋۋال قەيەرنى كۆرەتتىڭ ؟

— ئاڭلىسام قەشقەردە بىز كۆرۈشكە تېگىشلىك نەرسىلەر

ھەقىقەتەن كۆپ ئىكەن ، ئۇ ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي مەدەنىيىتىنى

نامايان قىلىپ تۇرىدىغان ئەزىزانە ماكان ، مەن قەشقەرگە بارغان

بولسام ئالدى بىلەن بۈيۈك ئالىملىرىمىز مەھمۇد قەشقەرى بىلەن

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلغان بولات-

تىم ، — ئەلقۇد بۇ گەپنى ئاڭلاپ قەشقەرگە بېرىپمۇ ، بۇ ئىككى

ئالىمنىڭ مەقبەرىسىنى كۆرمىي يېنىپ كەلگەنلىكىدىن پۇشايماي

يېدى .

— بوۋا ، مەھمۇد قەشقەرى ئۆزىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى»

دېگەن قامۇسىدا نېمىلەرنى يازغان ؟

ھەسەن مۇدىر ئەلقۇدنىڭ بۇ سوئالىغا قىسقىچە جاۋاب بەردى :

— «تۈركىي تىللار دىۋانى»نى دۇنيادىكى ئەڭ قەدىمىي لۇغەت-

لەرنىڭ بىرى دېيىشكە بولىدۇ ، ئۇ تىلىمىزنىڭ پاكلىقىنى قوغداپ

قېلىش ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ كۈچ چىقارغان . ئۇنىڭ روھى ۋە

ئىرادىسىنى ئەۋلادلار داۋاملاشتۇرالمىدۇق . بىزگە باشقا تىللاردىن

كىرگەن سۆزلەر ھەقىقەتەن كۆپ ، ھازىر بەزى سۆزلەرنىڭ باشقا

تىللاردىن كىرگەنلىكىگە ئادەمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ .

— ئۇنداق بولسا بىز سۆزلەۋاتقان نۇرغۇن سۆزلەرنىڭ ئارىسىدا —
— دىمۇ باشقا تىللاردىن كىرگەن سۆزلەر كۆپمۇ؟
— شۇنداق، سېنىڭ تەسەۋۋۇرۇڭدىكىدىنمۇ كۆپ .
— مەسىلەن، قايسى گەپلەر باشقا تىللاردىن كىرگەن؟
— سەن خالىغان سۆزنى دەپ باقە، ئۇنىڭ قايسى تىلدىن
كىرگەنلىكىنى دەپ بېرىمەن .

— مەكتەپ .
— ئەرەبچىدىن كىرگەن .
— خەت .
— ئەرەبچىدىن كىرگەن .
— مەملىكەت .
— بۇمۇ ئەرەبچىدىن كىرگەن .
— نان .
— بۇ پارىسچىدىن كىرگەن .
— ئۇنداق بولسا سەن ئېيتىدىغان چۆچەكتىكى دىۋە دېگەن
گەپچۇ؟

— پارىسچىدىن كىرگەن .
— ئەلقۇد بوۋىسىغا خاپا بولۇپ قالدى .
— بوۋا، سىز ئاغزىڭىزغا كەلگەنچە سۆزلەۋاتمايدىغانىسىز؟
— سىز مەكتەپ، خەت، نان دېگەن سۆزلەرنىمۇ باشقا تىلدىن كىرگەن
دەيسىزغۇ، ئۇنداق دېسىڭىز گېپىڭىزگە كىم ئىشىنىدۇ؟
— بالام، ئەمەلىيەت شۇنداق، بەزى سۆزلەر بىزگە شۇنداق
سىڭىپ ئۆزلىشىپ كەتكەنكى، ئۇنى ھەقىقەتەنمۇ باشقا تىلدىن كىر-
گەن دېيىشكە ئادەمنىڭ تىلى كۆيىدۇ .
— ئەلقۇدنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ بېشىنى قاشلاپ ئولتۇرۇپ
كەتتى .

— ئۇنداق بولسا يەنە بىرنەچچە سۆزنى دەپ باقايىمۇ . . .
— مەيلى، بىراق بەزى سۆزلەرنىڭ قايسى تىلدىن كىرگەنلى-
كىنى مەنمۇ ئېنىق بىلەلمەسلىكىم مۇمكىن، — ھەسەن مۇدىر
— ئەجدادلارغا ۋاكالىتەن خىجىل بولغاندەك قىزىرىپ يەرگە قارىدى .

— مەسىلەن ، — دېدى ئەلقۇد بىرەر مىسال كەلتۈرمەكچى بولۇپ ، بىراق ھەسەن مۇدىر ئەلقۇد «مەسىلەن» دېگەن سۆزنى سورىغان ئوخشايدۇ ، دەپ جاۋاب بەردى .

— ئەرەبچىدىن .
ئەلقۇد ئەمدى نېمىنى سورىسام بولار دەپ ئويلاۋېتىپ ، بىردىن-لا بوۋىسىنىڭ مەيدىسىدىكى قەلەمگە كۆزى چۈشتى :
— قەلەم .

— ئەرەبچىدىن ، — ئەلقۇد قەلەم دېگەن سۆزنىڭمۇ ئەرەبچىدىن كىرگەنلىكىگە ھەيران قالدى . ئۇ يەنە نېمىنى سورىسام بولار دەپ ئەتراپقا قاراپ ، ئۆيىدىكى كۆزىگە تاشلانغان نەرسىنى سوراپ باقماقچى بولدى . ھەسەن مۇدىرنىڭ ئۆيىنىڭ تېمىدىمۇ ، سۇپىدىمۇ گىلەم بار ئىدى . ئەلقۇد گىلەم چوقۇم باشقا تىلدىن كىرگەن سۆز ئەمەس دەپ ئويلاپ ، سوراپ باقماقچى بولدى .

— ئەمىسە گىلەمچۇ ؟ — ھەسەن مۇدىر تېخىمۇ خىجىل بولغان-دەك جاۋاب بەردى .

— پارسچىدىن .
ئەلقۇد مەخمەلدىن قىلىنغان ئىشك پەردىسىگە تىكىلگىنىچە يەنە سورىدى .

— مەخمەل دېگەنچۇ ؟

— ئەرەبچىدىن .
ئەلقۇد كۈلۈۋەتتى . ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن كۈلگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى . ئۇ ئالدىدا قويۇلۇپ تۇرغان تېلېۋىزورغا قارىدى . تېلېۋىزوردا «ئادەم ۋە تەبىئەت» دېگەن پروگرامما بېرىلىۋاتاتتى . ئۇ تېلېۋىزوردا كۆرگەن — ئاڭلىغانلىرىنى سوراپ باقماقچى بولدى . ئالدى بىلەن ئۇنىڭ كۆزى «ئادەم ۋە تەبىئەت» دېگەن پروگراممىنىڭ ئىسمىغا چۈشتى .

— ئادەم .

— ئەرەبچىدىن .

تېلېۋىزوردا بىر توپ شىر كېتىۋاتاتتى .

— شىر دېگەنچۇ ؟

— پارسچىدىن ، — ئەلقۇد پۈتۈنلەي ئۈمىدسىزلەندى . شۇ چاغدا تېلېۋىزوردىن دىكتورنىڭ چۈشەندۈرۈشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى .
«شېر قەدەملىرىنى ئاستا ئېلىپ كېتىۋاتاتتى .»
— ئۇنداق بولسا قەدەم دېگەن سۆزچۇ ؟
— ئەرەبچىدىن .

ئەلقۇد يەنە دىكتورنىڭ چۈشەندۈرۈشىدىكى سۆزلەردىن سوراپ باقماقچى بولدى . «شېر پەم بىلەن كېلىپ بىر بۆكەننى تۇتۇۋالدى .»

— پەم دېگەنچۇ ؟

— ئەرەبچىدىن .

ئەلقۇد ئازابلانغاندەك بېشىنى قاشلىدى .

— ئەگەر ئەرەبچە - پارسچە سۆزلەر بولمىغان بولسا بىزنىڭ سۆزىمىز كەملىك قىلىدىكەنتۇق - ھە ؟

— شۇنداق ، ھازىرقى «كەملىك» دېگەن سۆزدىكى «كەم» مۇ پارسچىدىن كىرگەن . بىراق ، سەن ئۇلۇغ ئالىمىمىز مەھمۇد قەش-قەرىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» دېگەن قامۇسىنى ئوقۇساڭ ، بىزنىڭ تىلىمىزنىڭمۇ كەم ئەمەسلىكىنى بىلىسەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر مىللەتنىڭ تىلى باشقا مىللەتلەردىن تىل قوبۇل قىلىش ئارقى-لىق تېخىمۇ تەرەققىي قىلىدۇ . بۇ تىلنىڭ تەرەققىياتىدىكى بىر قانۇنىيەت . لېكىن ، قوبۇل قىلىش ئىجاد قىلىشنىڭ ئورنىنى ئىگى-لىۋالسا بولمايدۇ ، ئەڭ يامان بولغىنى ئۆزىمىزدە بار سۆزلەرنىڭ ئورنىغىمۇ باشقا مىللەتتىن سۆز قوبۇل قىلىۋېرىش تىلىمىزنىڭ ساپلىقىغا ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتكۈزىدۇ . ئۇلۇغ ئالىمىمىز مەھمۇد قەشقەرى تىلىمىزنىڭ ساپلىقىنى قوغداپ قىلىش ئۈچۈن يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغان ، — ئەلقۇد بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ دەرھال بىلال بىلەن زىلالنى تېپىپ قەشقەرگە قايتا سەپەر قىلدى . ئەلقۇدلار تۇمارنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇد قەشقەرىنىڭ مەقبەرىسىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى . ئۇلار مەقبەرىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، ئۇلاردىن سەل بۇرۇن كەلگەن بىر توپ ئادەم مەقبەرىنى تاۋاپ قىلىۋاتقانىكەن . ئەلقۇدلار مۇڭلۇق قىرائەتتىن

كېيىن مەقبەرىنى زىيارەت قىلدى .
ئەلقۇدلار مەقبەرىنى زىيارەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن ، ئىگىد-
لىگەنلىرىگە ئاساسەن تۆۋەندىكىلەرنى خاتىرىسىگە يېزىۋالدى :
مەھمۇد قەشقەرى مازارى — ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئالىمى مەھمۇد
قەشقەرى (مىلادىيە 1008 — 1105 - يىللار) ئانا يۇرتى قەشقەر
كونىشەھەرنىڭ ئوپال يېزىسىدىن ، 97 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن ۋە
شۇ يەردىكى «تاش بېلىق تېغى» (ھەزرىتى موللام تېغى) باغرىدىكى
سۈزۈك بۇلاق ئۈستىگە دەپنە قىلىنغان . ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭ
شاگىرتلىرى ۋە ئىلىم - مەرىپەتنى سۆيگۈچى كىشىلەر ئۇنىڭ
قەبرىسى ئۈستىگە خاتىرە ئىمارەت ياسىغان . ئالىمنىڭ مازد-
رى ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ، ياسىلىش شەكلى ، قۇرۇلمىسى ، قۇرۇ-
لۇش ماتېرىياللىرى ۋە نەقىش - بېزەكلىرى جەھەتتە ئۇيغۇر ئىسلام
بىناكارلىق سەنئىتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىگە ئىگە . 1985 - يىلى
ئەسلىي شەكلى بويىچە قايتا ياسىلىپ ، تېخىمۇ كۆركەم ۋە ھەيۋەت-
لىك تۈسكە كىرگۈزۈلگەن . بۇ مەقبەرە ئالىمنىڭ ئەجىر - مېھنەت-
لىرى ئۈچۈن يەنىلا كەمدەك قىلاتتى . ئالىمنىڭ بۈيۈك قامۇسى
ھەرقانداق بۈيۈك ئابىدىدىنمۇ بۈيۈك ئابىدىدۇر . ئۇ خەلقنىڭ قەلبىد-
دە مەڭگۈ نۇرلىنىپ تۇرىدۇ .

ئەلقۇدلار ئوپالدىن يېنىپ يەنە قەشقەر شەھىرىگە كەلدى .
ئۇلار ئەمدى يەنە بىر ئۇلۇغ ئالىم يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مەقبەرىد-
ىنى زىيارەت قىلماقچى بولدى . ئەلقۇد ئوپالدىن قەشقەرگە بېرىش
يولىدا بوۋىسى ھەسەن مۇدىردىن ئاڭلىغان يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە
ئۇنىڭ يازغان ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىگ» ھەققىدىكى تۆۋەندىكى دۇر-
دانىلەرنى ئەسلىدى : «قۇتادغۇبىلىگ» (بەخت - سائادەتكە ئېرىش-
تۈرگۈچى بىلىم) ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 - ئەسىردە ياشىغان بۈيۈك
مۇتەپەككۇر ، شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ تەرىپىدىن يېزىلغان
چوڭ ھەجىملىك داستان . بۇ داستان قەدىمكى زامان ئۇيغۇر يازما
ئەدەبىياتىدىن بىزنىڭ دەۋرىمىزگە يېتىپ كەلگەن يىگانە بەدىئىي
ئەسەر ۋە 11 - ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىد-
ى . بۇ داستان پۈتۈن ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تارىخىدىكى پارلاق ناما-

ياندە بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا مەدەنىيىتى تارىخىدىمۇ زور قىممەتكە ئىگە .

«قۇتادغۇبىلىگ» ئۆزىنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە مەزمۇنى بىلەن ھەممىدىن بۇرۇن ئەدەبىي ئەسەر ۋە ئۇيغۇر داستانچىلىقىنىڭ تىپىك نەمۇنىسىدۇر . شائىر ئۆز دەۋرىدىكى ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى قۇرۇق پەندە - نەسىھەتكە ئەمەس ، بەلكى بەدىئىي ئۇسۇل بىلەن پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىپ ، كونكرېت ۋەقەلەر ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرىدۇ . ئەسەردە تۆۋەندىكى تۆت پېرسوناژنىڭ ئوبرازى ناھايىتى يارقىن ۋە ئۆزگىچە يارىتىلغان :

ئەسەردىكى ھۆكۈمدار كۈنتۇغدى ئاپتور تەرىپىدىن يۈكسەك دەرىجىدە غايىۋىلەشتۈرۈلۈپ ، «ئادىل قانۇن» نىڭ سىمۋولى قىلىنغان .

ئەسەردىكى ۋەزىر ئايتولىدى ئۆزىنىڭ بەخت - سائادەت سىمۋولى . ئىكەنلىكىنى ، ئەمما بەخت - سائادەتنىڭ قارارسىزلىقىنى ، تۇتۇشنى بىلمىسە ، ئۇنىڭ تېز قېچىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ . بەخت - سائادەتنى تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئامىلى ئەخلاىلىق ئادەم بولۇش ئىكەنلىكىنى ئېيتىدۇ .

ۋەزىرنىڭ ئوغلى ئۆگدۈلمىش ئەقىل - پاراسەت سىمۋولى بولۇپ ، ئۇنىڭ ئوبرازى ئاتىنىڭ ئوبرازىدىنمۇ يارقىنراق . ئۇ ئەقىل - پاراسەت ، بىلىم ئارقىلىق دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ئىنتىلىدىغان ئوبرازدۇر .

ئەسەردىكى قانائەت سىمۋولى ئوغدۇرمىش ھەممىدىن مۇرەككەپ شەخس ، ئۇ ، ئالىم ، دانىشمەن ، پەيلاسوپ ، لېكىن رېئال دۇنيادىن قول ئۈزگەن زات .

ئەلقۇد ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن بولۇپ ، قەشقەر شەھىرىگە قانداق كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەي قالدى . ئەلقۇد بوۋىسىدىن يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە ئۇنىڭ «قۇتادغۇبىلىگ» داستانى ھەققىدە كۆپ ئاڭلىغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ مەقبەرىسىنىڭ ئەدىلىكىنى سوراپ باقمىغانىكەن . ئۇ يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلىشقا ئالدىرماقتا ئىدى .

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ قەشقەر شەھىرىدىكى مەقبەرىسى ئۆزى-
گە خاس بىناكارلىق سەنئەت ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولۇپ ، ئۇيغۇرلار
قەدىمىي بىناكارلىقىنىڭ يەنە بىر روشەن ناماياندىسى ئىدى . ئەلقۇد-
لار ئالىمنىڭ مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلىپ بولغاندىن كېيىنلا قەش-
قەرنى ھەقىقىي ساياھەت قىلغاندەك بولدى .
ئەلقۇد قەشقەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ قۇلاق
تۈۋىدە مۇتەپەككۈر شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇبىلىگ»
داستانىدىكى مىسرالار خېلى ئۇزۇنغىچە جاراڭلىدى :

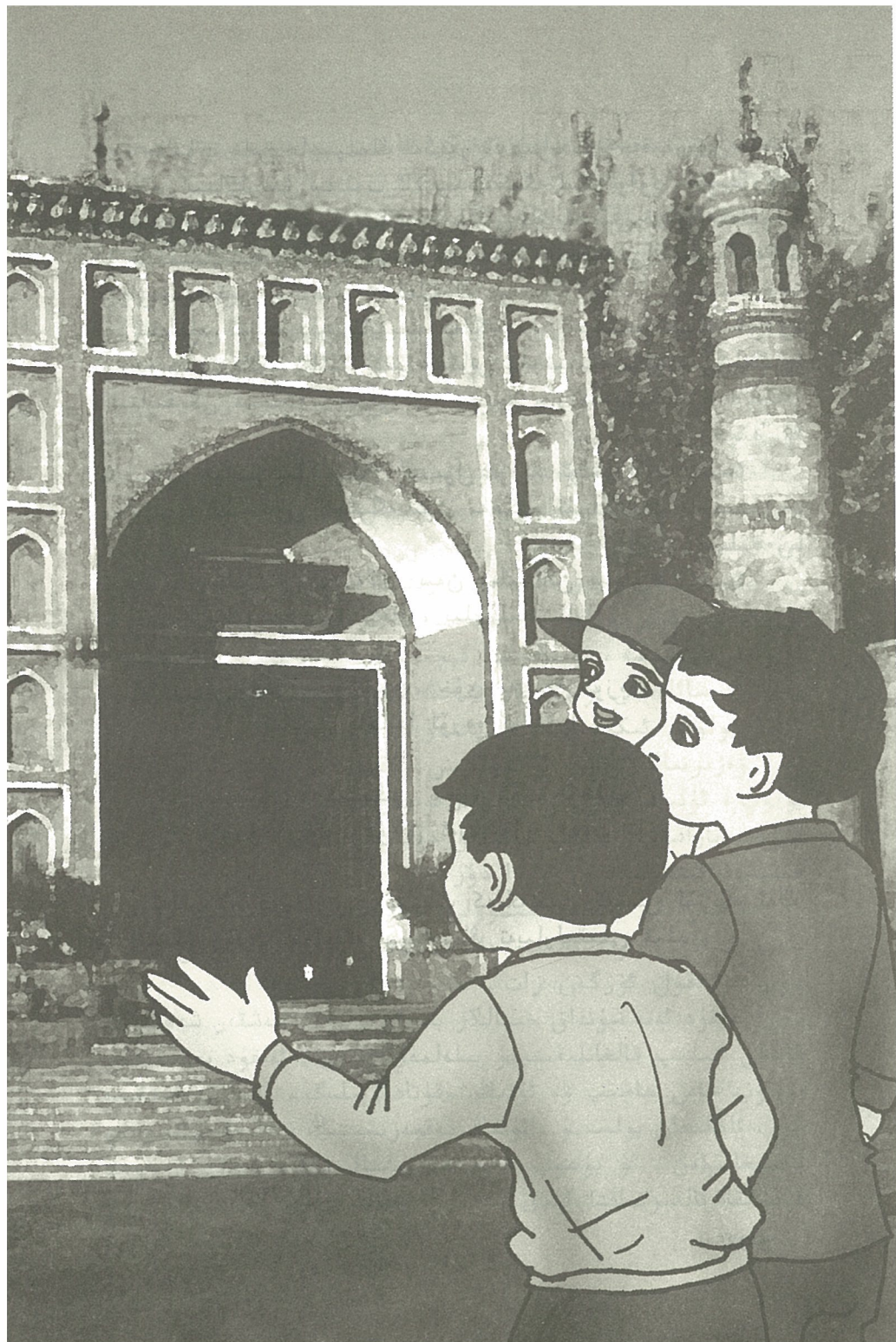
بىلىم بىل ، ئۆزۈڭ بول تۆردە ئولتۇرا ،
بىلىمدۈر كىشىگە ئۇ ، مەھكەم تۇرا .

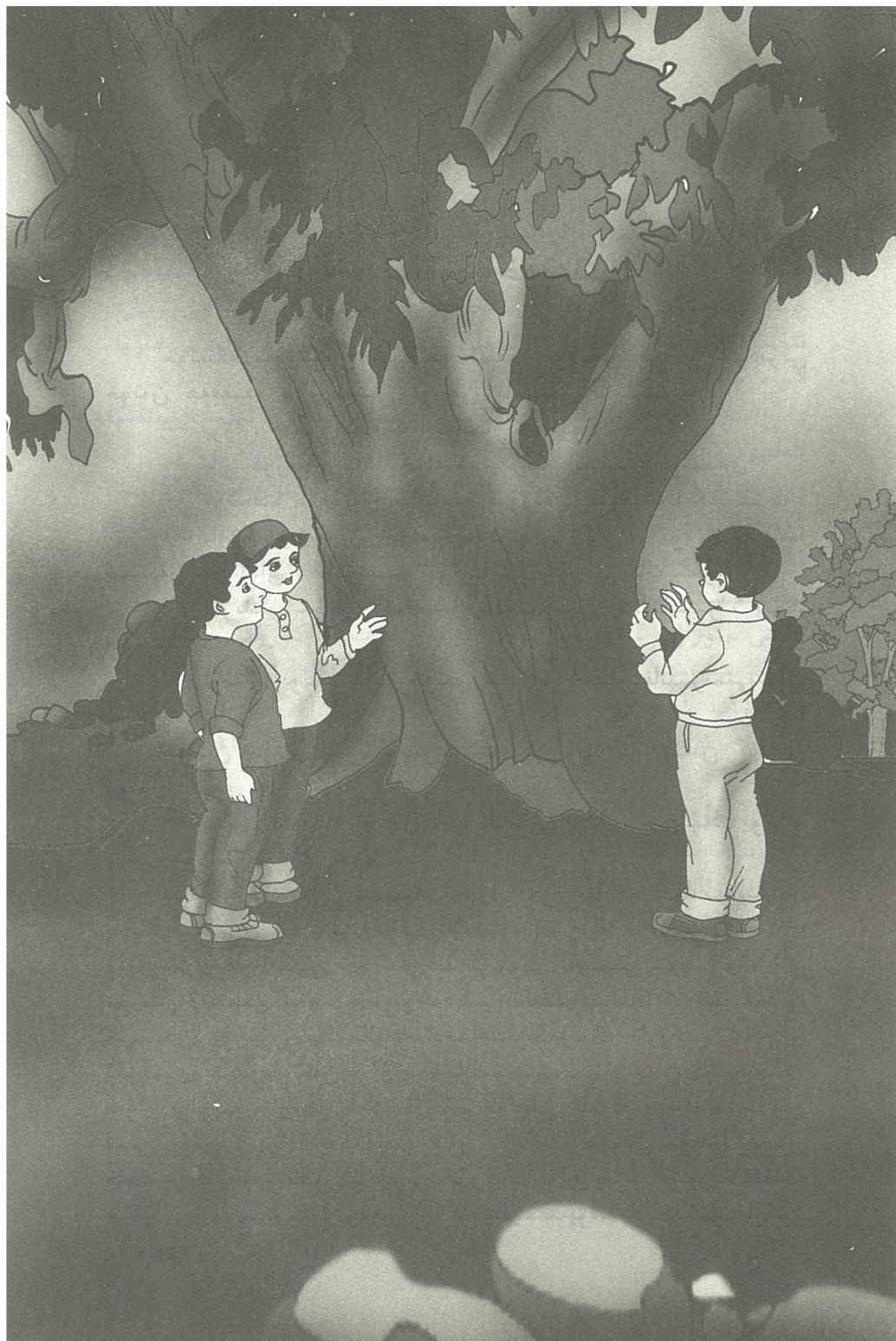
بىلۈرمەن دېسەڭ ، سەن بىلىمدىن يىراق ،
بىلىمسىز سانالدىڭ ، بىلىملىك ئارا .

يولۇڭنى تۈزەتكىن ، خۇي پەيلىڭ تۈزەت ،
بول ئىككى جاھاندا تۆردە ئولتۇرا .

تىلىڭنى ، گېلىڭنى يىغ ، كۆپ ئۇخلىما ،
كۆزۈڭ يۈم ، قۇلاق ئەت بول راھەت تۇرا .

ئەلقۇدلار قەشقەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۆزىگە ئەڭ
يىراقتىكى يۇرت خوتەنگە بېرىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلدى .

46. ئەلقۇد خوتەندە

خوتەنگە بېرىشتىن بۇرۇنمۇ ئەلقۇد بوۋىسى ھەسەن مۇدىرىنى خوتەن ھەققىدە سۆزلىتىش ئۈچۈن ئاغزىنى تاتىلىدى .

— بوۋا ، سىز خوتەنگە بېرىپ باققانمۇ ؟

— ياق قوزام ، ماڭا خوتەنگە بېرىش نېسىپ بولمىدى .

— ئۇنداقتا ، خوتەن ھەققىدە سۆزلەپ بېرەلمەيدىكەنسىزدە ؟

— بارمىغان بىلەن خوتەن ھەققىدىمۇ ئاز - تولا بىرنەرسە

بىلىمەن . قانداق ، تۇيۇقسىز بۇ گەپنى سوراپ قالدىڭغۇ ؟

— قارىسام خوتەن ھەققىدە پەقەت گەپ قىلمايسىز ، شۇڭا دەيمىنا .

— ئۇنداق بولسا ساڭا خوتەن ھەققىدە بىلىدىغانلىرىمنى دەپ

بېرەي .

ھەسەن مۇدىر بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن

مۇنداق دېدى :

— خوتەن قەدىمدە ئۇدۇن دەپ ئاتالغان بولۇپ ، «يىپەك يولى»

دىكى مۇھىم ئۆتەڭ ئىدى .

خوتەندە قەدىمىي مەدەنىيەت خارابىلىرى ۋە قەزىلما مەدەنىيەت

يادىكارلىقلىرى ناھايىتى كۆپ . مەسىلەن ، نىيە قەدىمىي شەھىرى

ۋە يوتقان خارابىلىقى ، دەندان - ئۆيلۈك قەدىمىي شەھىرى ، ئاق

سېپىل قەدىمىي شەھىرى . بۇ قەدىمىي شەھەرلەرنىڭ خارابىلىقىدىن

تېپىلغان نۇرغۇن بۇيۇملاردا ئەجدادلىرىمىزنىڭ تارىخىي ئىش -

ئىزلىرى خاتىرىلەنگەن بولۇپ ، شانلىق تارىخىي داستان ھېسابلىنىدۇ ،

بۇ بولۇپمۇ تارىخى ئەڭ ئۇزۇن بولغان ئات سۈرەتلىك خوتەن

مىس پۇلى دۇنيادا تەڭداشسىزدۇر . . . — ھەسەن مۇدىر خوتەن

ھەققىدە نۇرغۇن ماتېرىياللارنى كۆرگەن بولغاچقا ، خوتەن ھەققىدە

خېلى ئۇزۇنغىچە سۆزلىدى ، — خوتەندە ھەيۋەتلىك ئېگىز قارلىق

تاغلار ، گۈزەل مۇزلۇقلار ، سىرلىق غارلار ، قەدىمىي قىيا تاش رەسىملىرى ، سىرلىق چۆل - جەزىرە چاتقاللىرى ، ھەيۋەتلىك قۇملۇقلار ، سىرلىق ، ئاجايىپ قىزىلتاغ ، ئاق تاغ ، گۈزەل كۆركەم گۈللەر ، بىپايان ئوتلاق . . . نەچچە يۈز يىللىق ياڭاق پادىشاھى ، چىنار پادىشاھى ، ئەنجۈر پادىشاھى ، ئۈزۈم پادىشاھى بار . شۇنداقلا ، رىۋايەت تۈسىنى ئالغان قەدىمىي قورغان ، قەدىمىي دەريا-لار ، جەڭگاھلار بار . . .

شۇ كۈننىڭ ئەتىسى ئەلقۇد بىلال بىلەن زىلالنى ئېلىپ خوتەنگە كەلدى .

ئەلقۇدلار خوتەن شەھىرىدىن ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ 500 يىل-لىق ياڭاق پادىشاھىنىڭ ماكانى خوتەن ناھىيىسى باغچى بازىرىنىڭ قارلىغاچ كەنتىگە قاراپ يولغا چىقتى . ئاپتوبۇس باغچى كەنتىگە يېقىنلىشىپ كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئۈزۈم كارىدورلىرىدىن ئۆتتى . تۇرۇپ - تۇرۇپلا بوستانلىقلار ئارىسىدا كۆرۈنۈپ قالىدىغان يوغان دەرەخلەرنى كۆرۈپ بىلال بىلەن زىلال ئۆزىنى تۇتالماي ۋارقىراپ كېتەتتى .

— ئەلقۇد ، سەن گېپىنى قىلغان 500 يىللىق ياڭاق دەرىخى ئاشۇمۇ ؟

ئەلقۇدۇمۇ ئەتراپتىكى مەنزىرىلەرگە مەپتۇن بولۇپ قالغاچقا ، ئۇلارنىڭ سوئالىغا قىسقىچە جاۋاب بەردى .

— ئاز گەپ قىلىڭلار ، مۇشۇ ئاپتوبۇس بىزنى ئاشۇ ياڭاقنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارىدۇ ، بۇ ئاپتوبۇستىكىلەرمۇ ئاشۇ يەرگە بارىدۇ . ئاپتوبۇس يەنە ئازراق ماڭغاندىن كېيىن ياڭاق پادىشاھىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى . ئەلقۇدلار ئاپتوبۇستىن ئالدىراپ - تېنەپ چۈشتى . بۇ قەدىمىي ياڭاقنىڭ غولىغا 5 ~ 6 چوڭ ئادەمنىڭ غۈلچى ئاران يېتەتتى . ياڭاق دەرىخىنىڭ شاخلىرى ناھايىتى باراق-سان ئۆسكەن بولۇپ ، ئۇنىڭ سايىسىدا نەچچە يۈز ئادەم سايىدالايتتى .

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ دەرەخ كاۋاكلىشىپ ، دەرەخنىڭ ئوتتۇرىسىدا خۇددى ئۆڭكۈرگە ئوخشايدىغان تۆشۈك پەيدا بولغانىدى .

دى . ئەلقۇدلار ئاشۇ «تۆشۈك» كە كىرىپ خۇددى ياغاچتىن ياسالغان ئۆيگە كىرگەندەك ئۇنىڭ تۆت مېتىر ئېگىزلىكتىكى «تۈڭلۈكى»گە قارىدى . ياڭاق دەرېخىنىڭ بولۇق شاخلىرى مېۋىلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ تۇراتتى . بۇ دەرەختىن ھازىرمۇ 5 ~ 6 مېتىر ياڭاق ئالغىلى بولىدىكەن . بۇ ياڭاق پادىشاھىغا 12 مېتىر كېلىدۇ . خان يەردە ياڭاق پادىشاھىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان ، يەنە بىر ياڭاق دەرېخى بولۇپ ، ئۇ ياڭاق پادىشاھىدەك چوڭ بولمىسىمۇ ، ئۇنىڭ غولىغىمۇ ئىككى ئادەمنىڭ غولىچى ئاران يېتەتتى . شاخ - شۇمبىلىرى ياڭاق پادىشاھىنىڭ شاخ - شۇمبىلىرى بىلەن گىرەلدەشپ كەتكەندى . ئۇلار بىر قارماققا كۆيۈمچان ئانا - بالىغا ئوخشايتتى .

ئەلقۇدلار بۇ ياڭاق پادىشاھىنىڭ يېنىدا خېلى ئۇزۇنغىچە ئويلىنىدى .

ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەي بۇ ياڭاقنىڭ يېنىدا ئەلەلقۇدلاردىن باشقا ھېچكىم قالمىدى . شۇ چاغدا بۇ ھەيۋەتلىك ياڭاق بىردىنلا ئاجايىپ زور گەۋدىلىك يېشىل چاچلىق ئانىغا ئايلاندى . — بالىلىرىم ، سىلەرنىڭ مېنى شۇنچە يىراق يەردىن يوقلاپ كەلگىنىڭلارغا رەھمەت ، يولۇڭلارغا قاراۋاتقىلى خېلى بولدى . ئاخر كەلدىڭلار ، ھەشقاللا ، — ياڭاق دەرېخىنىڭ ئاۋازى مېھرىبان مومايلارنىڭكىدەك ناھايىتى يېقىملىق چىقاتتى .

ئەلقۇد بۇ يېشىل مومايغا نېمە دېيىشنى بىلەلمەي ئۇنىڭغا : — ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، موما ! — دېدى . بىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدقا ئەگىشىپ سالام قىلدى .

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ، بالىلىرىم .

— موما ، سىلى گەپ قىلالامدىلا ؟ — ئەلقۇد «يېشىل موماي» دىن سورىدى .

— راست گەپنى قىلسام 500 ياشتىن ئاشقىنىم بىلەن مۇشۇ ۋاقىتقىچە بىرەر ئىنسان بالىسىغا گەپ قىلىپ باقمىغانىدىم . بۇ ئادەم بالىلىرىغا تۇنجى قېتىم گەپ قىلىشىم ، ئەسلىي سىلەرگىمۇ گەپ قىلمايتتىم ، ئەلقۇدنىڭ بويىنىدىكى تۇمار مېنى گەپ قىلىشقا ئۈندە .

دى ، — ئەلقۇد بويىندىكى چاقناپ تۇرغان تۇمارغا پەخىرلىنىپ قاراپ قويدى . يېشىل موماي گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، — سىلەرنىڭ خوتەن دىيارىغا كەلگەنلىكىڭلارنى قارشى ئالىمەن ، سىلەر خوتەندە كۆرۈشكە تېگىشلىك نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ ، مەن ئالدى بىلەن ئۆز جەمەتىمدىن بولغان مېۋىدىن سۆز ئاچسام بۇ يەردە ھەر خىل سورتلۇق مېۋىلەر ناھايىتى كۆپ . مەسىلەن ، خوتەن قىزىل ئۈزۈمى ، كىشىمىش ئۈزۈم ، سېرىق ئۈزۈم ، مۇناقى ، سەيۋە ئۈزۈم ، چىلگە كۆك ئۈزۈم ، ئۆرۈك سورتلىرىدىن قارا خۇۋانە ، قاپاق خۇۋانە ، گۆشلۈك ئۆرۈك ، پىلەز ئۆرۈك ، «ئاق ياغلىق» ، «سېرىق ياغلىق» ، «قارا جانانە» ، «ياپىلاق جانانە» ، «مۇرنۇل ئۆرۈك» ، خەشەك ئۆرۈك قاتارلىق ئۆرۈكلەر بار . شاپتۇل تۈرلىرىدىن يەنە توغاچ ، سېرىق شاپتۇل ، تاتلىق مېغىزلىق شاپتۇل ، يېسىم شاپتۇل قاتارلىقلار بار . ئۇنىڭدىن باشقا ياڭاق ، ئانار ، نەش-پۈت ، ئالما ، ئامۇت ، ئەنجۈر ، بېھى ، چىلان ، باداملارنىڭمۇ تۈرلىك سورتلىرى بار ، — ئەلقۇدلار يېشىل موماينىڭ سۆزلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتتى . يېشىل موماينىڭ بۇ چۈشەندۈرۈشلىرى ئەلقۇدلارنىڭ خوتەندىكى قىسقىغىنە ساياھىتىنى ئەھمىيەتكە ئىگە قىلىشى مۇمكىن ئىدى .

— ئەلقۇد ، سىلەرگە دەپ قويماي ، خوتەن ناھىيىسى لايقە يېزىسىدا 400 يىللىق ئەنجۈر پادىشاھى بار ، لوپ ناھىيىسىنىڭ ھاڭگى يېزىسىغا بارساڭلار يۈز ياشلىق ئۈزۈم پادىشاھىنى كۆرىسىلەر ، قاراقاش ناھىيىسى ئاقساراي يېزىسى گۈلباغ كەنتىگە بارساڭلار يېشى مەندىن ئانچە قېلىشمايدىغان توغراقنى كۆرىسىلەر ، بۇ يەردە سىلەر يەنە نەچچە يۈز چاقىرىملىق ئۈزۈم كارىدورىنى كۆرىسىلەر . ئەلقۇد ئۆزىنى يەنە ئاپتوبۇستا كۆردى . ھازىرلا گەپ قىلىۋاتقان «ياڭاق موماي»نى چۈشىدە كۆردىمۇ ياكى ئۆزى شۇنداق خىيال قىلىپ قالدىمۇ بىلەلمەي قالدى .

ئەلقۇدلار خوتەن شەھىرىگە قايتىپ كېلىپ ، بۇ قەدىمىي شەھەرنىڭ بازار ، رەستىلىرىنى سەيلە قىلىپ ، بىر ئاشپۇزۇلغا كىرىپ ، گۆشگىردە بىلەن قورسىقىنى توقلىدى .

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — دېدى زىلال قورسقى تويغاندىن كېيىن ، كۈتكۈچى قويۇپ بەرگەن چايىنى گۈپۈلدەتتىپ ئىچىپ ئەس-نەپ تۇرۇپ .

— خوتەن بىزنىڭ مەھەللىمىزگە ئەڭ يىراق يەر ، بۇ يەرگە بوۋاممۇ كېلىپ باقمايتكەن ، كۆرۈشكە تېگىشلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ كېتەيلى ، بىلىسلىرىغۇ ، تۇمار بىزنى بىر يۇرت-قا بىر قېتىملا ئاپىرىمەن دېگەن . ئۇ ئالىملىرىمىز مەھمۇد قەشقەرى بىلەن يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن قەشقەرگە 2 - قېتىم بېرىشىمىزغا قوشۇلدى . ئەمدى كەتسەك خوتەنگە ئىككىنچى كېلەلمەسلىكىمىز مۇمكىن ، بۇ يەرنى تولۇق كۆرۈپ كېتەيلى ، — زىلال بىلەن زىلالمۇ ئەلقۇدنىڭ گېپىگە قوشۇلدى . ئۇلار ئەمدى نېمىلەرنى كۆرسە بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئويلىنىپ قالدى . ئەلقۇد زىلال بىلەن زىلالنى بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭلار ، مەن ھازىرلا يېتىپ كېلىمەن ، دەپ تۇمار بىلەن مەسلىھەتلەشتى .

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، بىزنى خوتەنگە ئېلىپ كەلگەنلىك-ئىزىڭىزگە رەھمەت ، بۇ يەردە كۆپ نەرسىلەرنى كۆردۇق . يەنە كۆرۈش-كە تېگىشلىك نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ ، ھەرقانداق قىلىپ-مۇ ئۇنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈپ بولالمايمىز . شۇڭا ، بىزگە خوتەندە كۆرمىسەك بولمايدىغان نەرسىلەرنى دەپ بەرگەن بولىشىڭىز .

— خوتەندە سىلەر كۆرۈشكە تېگىشلىك نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ ، سىلەر ئۇنى كۆرۈپ بولالمايسىلەر ، شۇڭا خوتەندىكى قاشتې-شى ، خوتەن گىلىمى ۋە خوتەن ئەتلىسىنى كۆرۈپ كەتسەڭلارمۇ بولىدۇ ، مۇشۇ ئۈچ نەرسىنى كۆرسەڭلارمۇ خوتەن خەلقى ھەققىدە مەلۇم چۈشەنچىگە ئىگە بولىسىلەر .

ئەلقۇد زىلال بىلەن زىلالنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاۋۋال خوتەن گىلەملىرىنى كۆرمەكچى بولدى . ئەلقۇدلار گىلەم بازىرىغا كېلىپ بۇ يەردىكى رەڭگارەڭ ، خىلمۇخىل نۇسخىدىكى گىلەملەرنى كۆ-رۈپ ، خۇددى رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلغان گۈلزارلىققا كىرىپ قالغاندەك بولدى .

ئەلقۇدلار گىلەم سېتىپ ئولتۇرغان 50 نەچچە ياشلار چامىسىد-

دىكى ئادەمنىڭ يېنىغا كېلىپ سالام قىلدى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، تاغا !

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام ، بالىلىرىم ، — ھېلىقى ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئەلقۇدلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى .
ئەلقۇدلار ئۇ ئادەم بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ يىراقتىن كەلگەنلىكى ، ئەگەر خالىسا خوتەن گىلىمى ھەققىدە سۆز-لەپ بېرىشىنى ئۆتۈندى .

— بولىدۇ ، بولىدۇ ، — دېدى مەتتوختى ئىسىملىك كىشى كۈلۈپ تۇرۇپ ، — بۈگۈن سوداممۇ ياخشى بولغان ، خېرىدارلىرىم-مۇ ئاياغلىشىپ قالغاندەك قىلىدۇ . سىلەرگە خوتەندە گىلەمنىڭ قاچان پەيدا بولغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بېرى . بۇرۇننىڭ بۇرۇنى-سىدا يۇرۇڭقاش دەرياسىنىڭ بويلىرى ئەتراپىدا باھار پەيزىگە چۆم-گەن بىر كۈنى چۈش ۋاقتىدا يۈزىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاي قوش قاناتلىق دۈلدۈلغا مىنىپ ئادەملەر ئارىسىغا چۈشۈپتۇ . بوۋاي مىنگەن دۈلدۈلنىڭ ئېگىرىگە رەڭگارەڭ نۇر چېچىپ تۇرىدىغان ناھايىتى چىرايلىق بىر گىلەم سېلىنغانىكەن . ئاشۇ گىلەمدىن ئۆزگىرىشچان ، نۇرلۇق گۈل نۇسخىلىرى جۈللەنىپ ، كىشىلەرنىڭ كۆزىنى ئاللاچەكمەن قىلىۋېتىپتۇ . گىلەمنىڭ گۈزەللىكىگە مەپتۇن بولغان كىشىلەر ھاڭ - تاڭ بولۇپ قاپتۇ . ھېلىقى ئاق ساقاللىق بوۋاي ئەسلىدە گىلەمچىلىك پىرى (نەقىشۋەن پىرىم) ئىكەن . شۇ چاغدا خوتەندە ناھايىتى ئۇز ۋە ئەقىل - پاراسەتلىك بىر قىز بولۇپ ، ئۇ قىزنىڭ ئىسمى گىلەمخان ئىكەن . گىلەمخان نەقىشۋەن پىرىمنى ئۇستاز تۇتۇپ ، گىلەم توقۇشنى ئۆ-گەنمەكچى بولۇپتۇ . گىلەمخان ناھايىتى تىرىشچان ، زېرەك قىز بولغاچقا ، نەقىشۋەن پىرىمدىن گىلەم توقۇشنى ياخشى ئۆگىنىپتۇ ۋە باشقىلارغا ئۆگىتىپتۇ . ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن خوتەندە گىلەمچى-لىك ئەقىل - پاراسەتلىك خوتەن خەلقى تەرىپىدىن تەرەققىي قىلدۇ-رۇلۇپتۇ ، — مەتتوختى ئاكا ئەلقۇدلارغا سىنچىلاپ قاراپ قويۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ، — يۇقىرىقى گەپ بىر رىۋايەت بولسىمۇ ، بىراق گىلەمچىلىكنىڭ خوتەندە ناھايىتى بۇرۇن بارلىققا كەلگەنلى-

كىنى چۈشەندۈرىدۇ. مانا قاراڭلار، — مەتتوختى ئاكا ئەلقۇدلارغا گىلەملەرنى بىر - بىرلەپ كۆرسىتىپ، سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇر-دى، — خوتەن گىلىمىنىڭ يىپى خوتەن قوينىڭ يۇڭىدىن ئىشلەندۇ. خوتەن قوي يۇڭى تالاسىنىڭ توم - ئىنچىكىلىكى مۇۋاپىق، ئېلاستىكىلىقى كۈچلۈك، پارقىراق كېلىدۇ. يۇڭ تاشلىمايدۇ، تو-قۇلۇپ پۈتكەن بۇ خىل گىلەملەر سۈپەتلىك، يۇمشاق، چىداملىق بولىدۇ. ئۇزاق مۇددەت ئىشلەتسىمۇ رەڭگى ئۆچمەيدۇ ۋە ئۇزاق چىدايدۇ، چىرىمەيدۇ، ماۋۇ گىلەملەردىكى گۈل نۇسخىلىرىنى كۆ-رۈۋاتقانلىرى، خوتەن گىلىمىنىڭ گۈل نۇسخىلىرى ئۆزگىچە بو-لۇپ، نەپىس، رەڭدار كېلىدۇ. بۇ گۈل نۇسخىلىرىدا مىللىي ئالاھىدىلىك روشەن ئىپادىلەنگەن. قاراڭلار، ماۋۇ «ئانار گۈ-لى»، «ئەنە ئاۋۇ «شام نۇسخا چامچا»، «ئەدىيال نۇسخا»، مانا ماۋۇ «بەش چېچەك» نۇسخا. ھازىر يېڭى نۇسخىلارمۇ چىقىۋاتىدۇ. ئەلقۇدلار گىلەم بازىرىدىن يېنىپ قاشتېشى بازىرىنىمۇ زىيا-رەت قىلدى. ئۇلار خوتەن قاشتېشى ھەققىدە يەنە نۇرغۇن نەرسىلەر-نى بىلىۋالدى.

تارىخىي ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، خوتەن قاشتېشى نەچچە مىڭ يىل ئىلگىرىلا دۇنياغا تونۇلغان. خوتەن قاشتېشىنىڭ ھەرقان-داق جايىنىڭ قاشتېشىدىن ئېسىل ئىكەنلىكى ئاللىبۇرۇن ئىسپاتلانغان.

خوتەندىكى قاشتېشىنىڭ تۈرىنى ئاق قاشتېشى، زۈمرەت قاش-تېشى، قارا قاشتېشى، كۆك قاشتېشى، سېرىق قاشتېشى، قىزىل قاشتېشى ۋە كاۋاش قاتارلىقلارغا بۆلۈش مۇمكىن. بۇنىڭ ئىچىدە قوي يېغىدەك ئاق، كاشتاندەك سېرىق، خوراز تاجىسىدەك قىزىل، سىياھتەك قارىلىرى ياخشى ھېسابلىنىدۇ. ئاق قاشتېشى ئەڭ ياخشى.

ئەلقۇدلار خوتەندە يەنە نۇرغۇن نەرسىلەرنى كۆرمەكچى بولغان بولسىمۇ، ۋاقىت يار بەرمىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇچقۇلىرىغا مىنىپ (تۇمارنىڭ ئەلقۇدلارغا مۇۋاپىق چاغدا ئۇچقۇ پەيدا قىلىپ بېرىدىغە-نىنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىرى) خوتەن ئاسمىنىدا ئايلىنىپ ئۇچۇپ

يۈردى . ئۇلار بۇ قەدىمىي ماكاندا يۈز بېرىۋاتقان يېڭىلىقلارنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقانلىقىنى كۆردى . ئەلقۇد شۇ چاغدا بوۋىسى ھەسەن مۇدىرنىڭ سۆزىنى ئويلىدى :

— يېڭىلىقلارنىڭ كۆپلەپ بارلىققا كەلگىنى ياخشى ، لېكىن ئاشۇ يېڭىلىقلار ئەنئەنە ۋە قەدىمىي خاسلىقىنى ئۆزىگە يىلتىز قىلىش كېرەك . شۇنداق قىلغاندىلا ئۇ ھەقىقىي مەنىگە ئىگە يېڭىلىق بولالايدۇ .

ئەلقۇدلار قاراقۇرۇم تاغلىرىدىن قايتىپ تەڭرىتاغلىرى ئارقىدا-لىق ئۆز مەھەللىسىگە يېقىنلاشماقتا ئىدى . ئۇلارنىڭ بۇنداق سايا-ھەتلىرى يەنە داۋاملىشىدۇ . لېكىن ، بىز ئەلقۇدنىڭ ساياھىتىگە بېغىشلانغان سەھىپىلىرىمىزنى مۇشۇ يەردە ئاياغلاشتۇرىمىز . ئەل-قۇد ھەققىدىكى باشقا ھېكايىلەرنى مەن سىلەرگە يەنە سۆزلەپ بېرىد-شىم مۇمكىن . ئەلقۇد خوتەندىن قايتىپ كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسى تاڭ سەھەردە ئويغىنىپ مەيدىسىنى سىلاپ بېقىپ چۆچۈپ كەتتى . ئۇنىڭ خاسىيەتلىك تۇمارى يوق تۇراتتى . ئەلقۇد ئورنىدىن تۇرۇپ ۋارقىرىۋەتتى .

— خاسىيەتلىك تۇمارىم ، سىز نەگە كەتتىڭىز ؟ ! — ئەلقۇد بىرنەچچە قېتىم توۋلىغان بولسىمۇ ، ئەتراپتىن ھېچقانداق سادا چىقمىدى . ئەلقۇدنىڭ كۆز ئالدىدا يۈزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان ئاپئاق ساقاللىق بوۋاي پەيدا بولۇپ ، «خەير - خوش ئوغلۇم» دېگەنچە غايىب بولدى .

图书在版编目 (CIP) 数据

艾勒库特的古乡情:维吾尔文/艾合买提江·库尔班
著. —乌鲁木齐:新疆大学出版社, 2008. 7

ISBN 978-7-5631-2191-5

I. 艾… II. 艾… III. 新疆—概况—少年读物—维吾尔
语(中国少数民族语言) IV. K924.5-49

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2008) 第 101173 号

策 划:阿丽雅·阿布都克里木

责任编辑:阿丽雅·阿布都克里木

责任校对:阿达来提·亚合甫

封面设计:努尔买买提·艾买尔

插 图:图尔逊·依沙克

艾勒库特的古乡情 (儿童长篇小说)

艾合买提江·库尔班·萨比热 著

* * *

新疆大学出版社出版

(乌鲁木齐市胜利路 14 号 邮编:830046)

新疆翼百丰印务有限公司印刷

新疆新华书店发行

880×1230 毫米 32 开本 12.25 印张

2008 年 7 月第 1 版 2008 年 11 月第 1 次印刷

* * *

ISBN 978-7-5631-2191-5

定价:26.00 元